

พระราชนิพนธ์พงศาวดาร

ฉบับพระราชนิพนธ์

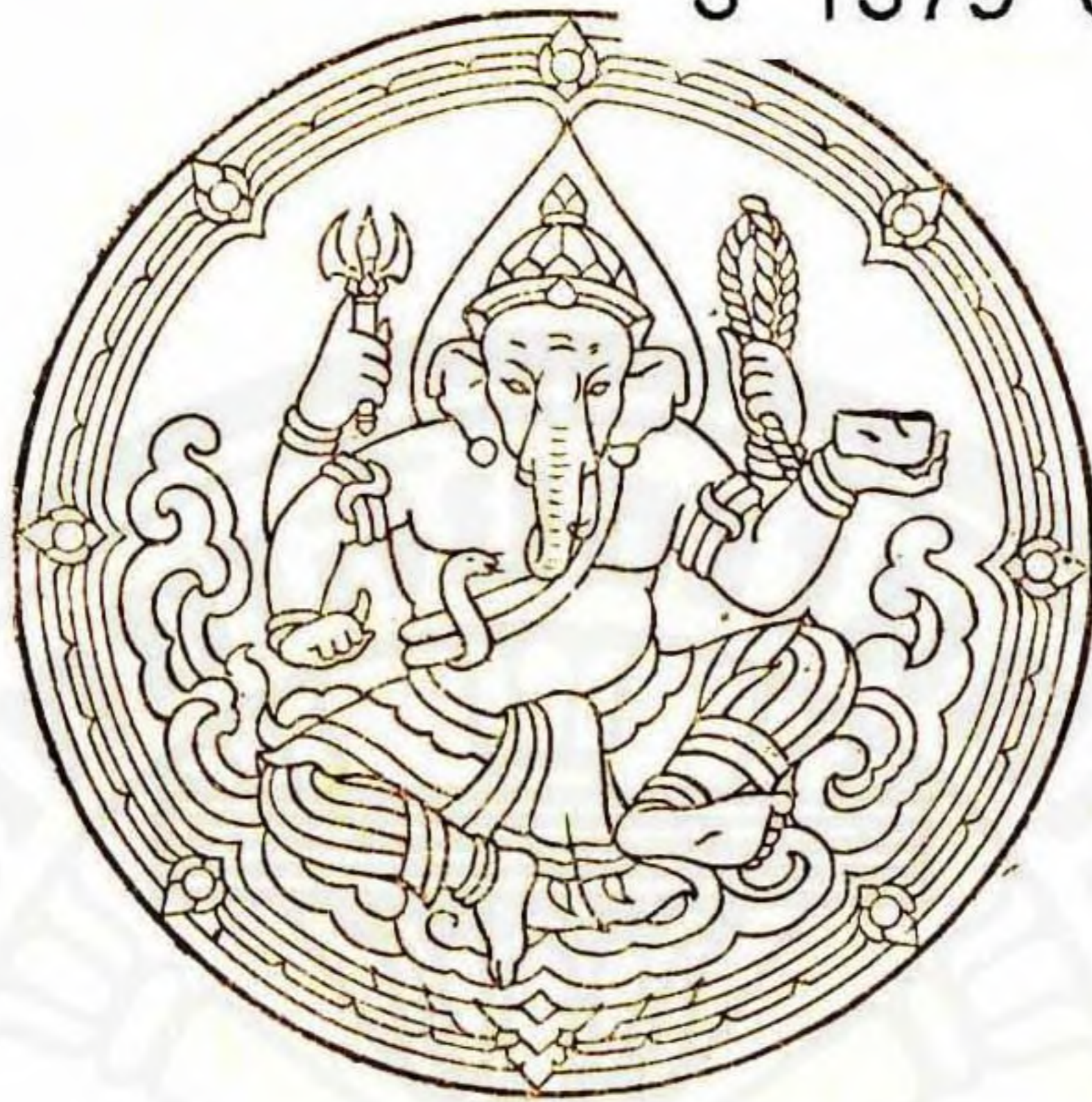
ก
DS
578
พ4
2495
ล. 2
ต. 2

TUDC

08/04/2563

3 1379 00850220 6

พระราชนิพนธ์ ตำรา สุนัขพระราชนิพนธ์

เล่ม ๒ ตอน ๒

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ

ทรงแต่งพระอธิบายประกอบ

อภินันทนาการ

- 6 ส.ค. 2544

จัดพิมพ์โดย

บริษัท ไอเดียเนส จำกัด

๒๓ ถรางข้ามหัวไอเดียช พระนคร

ก

DS

578

๙๖4

2495

๑.๒

๓.๒

สารบัญเรื่อง

แผ่นดินพระเจ้ากรุงธนบุรี จุลศักราช ๑๑๓๐ – ๑๑๔๔

เจ้าตากชนเสวยราชย์ ณ กรุงธนบุรี	หน้า	๓
ให้แจกอาหารคนท้อคโชทัวไป	”	๓
ตั้งข้าราชการ	”	๒
จัดการปกครองหัวเมือง	”	๒
พระมหามนตรีไปรับหัตถวงยกกระบัตรเมืองราชบุรี (พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก)		
เข้ามารับราชการ ได้เป็นพระราชนรินทร์	”	๒
08/๐4/2563 พระเจ้าองวะให้เจ้าเมืองทวายคุมกองทัพเข้ามา		
ตรวจการ	”	๓

(๒)

กองทัพพม่าต่อมคายนทบางกรุงเมืองสมุทรสงคราม หน้า	๓
เสด็จยกทัพหลวงไปตีพม่าแตกหนี	๓
ตั้งพระอาจารย์วัดประดู่เป็นสมเด็จพระสังฆราช	๕
ตั้งโรงงานเตยงคนโซ	๖
เสด็จยกทัพหลวงไปตีเมืองพิษณุโลก	๖
ถูกบงชาศักทพระสงฆ์ขมขมเดยตองกตบ	๗
เสด็จไปตีเมืองนครราชสีมา	๗
ให้พระมหามนตรี พระราชรินทร์ ตัดานขุนทด	๗
ทัพหลวงคัดานจอหอ	๗
ตัดัดานขุนทด พระยาวรวงศาข้าศึกหนีไปเมือง	
เดียมราบ	๘
เจ้าพมายหนี	๘
ขุนชนะจับเจ้าพมายมาถวาย	๘
เดือนพระราชรินทร์เป็นพระยาอภัยรณฤทธิ์	
พระมหามนตรีเป็นพระยาอนัษฐราชา	๙
เจ้าพิษณุโลกพิราตย์	๑๐

เจ้าพระฝางโตเมืองพิษณุโลก	หน้า	๓๐
พระเจ้ากรุงศรีสัตนาคนหุตถวายพระราชบิดา		
แก่พระเจ้าองวะ	”	๓๓
สมเด็จพระสังฆราช (ด) มอชกรณตองสัก	”	๓๒
เมืองหตมศักดิ์ความภักดี	”	๓๒
ใตชาวว่าเมืองพทไซมาศจะเข้ามาตกรง	”	๓๓
ราชวงศ์กรุงเก่าทมาอยกรงธนบุรี	”	๓๓
เจ้าอบต เจ้าฉม เบนชุกบมหาเดก	”	๓๔
ตงพระชนนเบนกรมพระเทพามาตย์	”	๓๔
ตงพระมหัดเคมเบนกรมหตวงบาทบริจาริกา	”	๓๔
ตงเจาราชนกกต	”	๓๔
นกกตคนพาวญวนมาตกรงกัมพูชา	”	๓๕
นกวรามาชบตเจ้ากรงกัมพูชาหนเข้ามาตความภักดี	”	๓๕
ใให้พระยาอภยรณฤทธิ พระยาอนชิตราชา ยกไปต		
กรงกัมพูชาทางเมืองนครราชสีมา	”	๓๕
ใให้พระยาโกษาชบตไปตกรงกัมพูชาทางเมือง		
ปราจนบุรี	”	๓๕

(๕)

ให้เจ้าพระยาจักรี พระยามรราช ยกไปตีเมือง

นครศรีธรรมราช

หน้า ๑๕

เมืองชุมพร เมืองไชยา ด้วามภักดี

,, ๑๖

ทัพกรุงธนบุรีรบทัพนครศรีธรรมราชที่ท่าหมาก

,, ๑๖

ทัพกรุงธนบุรีถอยมาอยู่เมืองไชยา

,, ๑๗

เสด็จยกทัพหลวงทางเรือไปตีเมืองนคร

,, ๑๗

ทัพหลวงถูกพายุที่บางทะเล

,, ๑๘

ทัพหลวงถึงเมืองไชยา

,, ๑๘

ให้เจ้าพระยาจักรี พระยาพิชัยราชา เหน้ทัพบก

เสด็จทัพหลวงทางเรือไปเมืองนครศรีธรรมราช

,, ๑๙

ทัพบกตีทัพนครศรีธรรมราชแตก

,, ๑๙

ทัพหลวงตีเมืองนครศรีธรรมราช

,, ๒๐

เจ้านครท่งเมืองหน้

,, ๒๐

ตีเมืองนคร

,, ๒๐

เจ้านครหน้ไปเมืองตาน

,, ๒๑

เสด็จยกทัพหลวงตามเจ้านครไปถึงเมืองสงขลา

,, ๒๑

(๕)

พระยาตานตั้งเจ้านครกับพรรคพวกมาถวายน	หน้า	๒๒
เสด็จกลับมาเมืองนครศรีธรรมราช	,,	๒๒
ปฏิสังขรณ์วัดพระศรีมหาธาตุ	,,	๒๓
ตั้งเจ้านราธิราชวงศ์ครองเมืองนครศรีธรรมราช	,,	๒๓
ขมพระไตรปิฎกเมืองนครเข้ามาจำดอง	,,	๒๓
เสด็จกลับกรุงธนบุรี	,,	๒๔
ตั้งพระอาจารย์ศรีวัดพระเจ้าแพนงเซ่งเป็น สมเด็จเจ้าพระตั้งฆราวาส	,,	๒๔
พระยาอภัยภวนฤทธิ พระยาอนุชิตราชา ต่ได้ เมืองเสียมราบ	,,	๒๔
พระยาโกษาธิบดีคตโตเมืองบัตตอง	,,	๒๕
พระยาอภัยภวนฤทธิ พระยาอนุชิตราชา รมนัก พระองค์คนในทะเลสาบ	,,	๒๕
พระยาอภัยภวนฤทธิ พระยาอนุชิตราชา ไตยน ชาวถ่อว่าถั่วรรคตทเมืองนคร ยกทัพกลับ	,,	๒๕
08/04/2563 TUDC พระยาอนุชิตราชาแก่พระกระทัตตามจริง พัน พระราชอาญา	,,	๒๖

(๖)

ให้หากองทัพกตบจากกรุงกัมพูชา	หน้า	๒๖
เจ้าพระฝางให้ตั้งมาตเมืองอภัยธานี เมืองชัยนาท	,,	๒๗
เดือนพระยาอนุชิตราชาเป็นพระยายมราช	,,	๒๗
ให้พระยายมราช พระยาพิชัยราชา เป็นทัพหน้า ไปปราบเจ้าพระฝาง	,,	๒๗
เด็ดจยกทัพหลวงขึ้นไปเมืองเหนือ	,,	๒๗
ชาวแพงตองขอชาวต่างประเทศจ่ายเบ็นเส้นบึง	,,	๒๗
แขกเมืองศรีลังกา เมืองยกตรา ถวายบนคาบศัตถา	,,	๒๗
ทัพหลวงถึงปากพง	,,	๒๗
ทัพหน้าคโคเมืองพิษณุโลก	,,	๒๗
เด็ดเจ้าเมืองพิษณุโลก	,,	๒๗
หาเหนือชน	,,	๓๐
ทัพหน้าตอมเมืองสว่างคบุรี	,,	๓๐
ช้างพังเผือกเกิดในเมืองสว่างคบุรี	,,	๓๐
เจ้าพระฝางหนี	,,	๓๓
ทัพกรุงธนบุรีได้เมืองสว่างคบุรี	,,	๓๓

(๗)

เสด็จยกทัพทอดวงชนไปเมืองสว่างคบุรี	หน้า	๓๑
ตามไต่ซางพงเผือก	๑๑	๓๒
เสด็จชนไปถึงตำบลนาค	๑๑	๓๒
จัดตั้งคานชนนอก	๑๑	๓๒
เสด็จกลับมาประทับค่ายหาดสูง	๑๑	๓๒
เมืองศานตถวายคนไม้ทองเงิน	๑๑	๓๓
เมืองยกตราถวายปืนใหญ่	๑๑	๓๓
ชำระพระอดชชพวกเจ้าพระฝาง	๑๑	๓๓
พลัดจันพระตั้งชมเมืองเหนือ	๑๑	๓๔
ตั้งพระราชคณะไปอยู่ตามหัวเมืองเหนือ	๑๑	๓๖
เก็บพระไตรปิฎกเมืองเหนือมาเบ็ดบับ	๑๑	๓๖
เสด็จไปนมโภชพระมหาธาตุพระฝาง	๑๑	๓๖
เสด็จไปนมโภชพระแท่นศิลาอาสน์	๑๑	๓๖
เสด็จไปนมโภชพระมหาธาตุเมืองสุวรรณโคตก	๑๑	๓๖
เสด็จกลับมาเมืองพิษณุโลก	๑๑	๓๖
ตั้งพระยายมราชเป็นเจ้าพระยาสุรรัตนครองเมือง พิษณุโลก	๑๑	๓๗

(๕)

ทัพหลวงกรุงเมืองเชียงใหม่	หน้า	๔๑
ปล้นเมืองเชียงใหม่ไม่ได้	,,	๔๑
เด็กทัพหลวงกذبกรง	,,	๔๒
พม่ายกตามต	,,	๔๒
ศพมาแตกหนีกดขี่ไป	,,	๔๒
เจ้านครหลวงพระบาง (วงศ์) ยกมาตเมือง เวียงจันทน์	,,	๔๓
พระเจ้ากรุงศรีสัตนาคนหุต (บุญสาร) ขอกองทัพ พม่าช่วย	,,	๔๓
พระเจ้าม่งระให้ไปส่งพลายยกมาตเมืองหลวงพระบาง	,,	๔๓
เมืองหลวงพระบางยอมชนพม่า	,,	๔๓
พระเจ้าม่งระให้ไปส่งพลามาช่วยรักษาเมืองเชียงใหม่	,,	๔๓
ทัพจันฮ่อตโตเมืองแสนหว	,,	๔๔
พม่าทำศึกกับฮ่อ	,,	๔๔
08/04/2563 ๗ ๓ TJDC พม้ายอมเบนไมตรีกับฮ่อ	,,	๔๕
ซัดคเมืองแฉะทำกาแพงกรุงธนบุรีทงตั้งองฟ้ากแม่น้ำ	,,	๔๖

รอกาแพงเมืองพระประแดง	หน้า	๔๖
ให้ขอมทนายวงวามขอมวชิยประดัตถ	,,	๔๖
เกิดยทถวรอบเมืองเบณฑทงนา เรยกวาทะเดคม	,,	๔๗
เตรียมทพยกไปคเมืองกัมพูชา	,,	๔๗
ตงพระยายมราชเบณฑเจ้าพระยาจักร	,,	๔๗
เจ้าพระยาจักรเบณฑแม่ทพยกไปคเมืองบัตบอง		
เมืองโพธิสัตว	,,	๔๗
เสด็จทพเรือเบณฑทพหดวง	,,	๔๗
ทพหดวงเสด็จถงเมืองพทไธมาศ	,,	๔๗
คไคเมืองพทไธมาศ	,,	๕๓
ทพหดวงถงเกาะพนมเพญ	,,	๕๒
เจ้าพระยาจักร ไคเมืองพทไธเพชรราชธานีกรง		
กัมพูชา	,,	๕๒
08/04/2563 TUDC		
นทพระองค์คอุทยหนีไปเมืองญวน	,,	๕๓
มอบกรงกัมพูชาแก่นทพระวามาชบค	,,	๕๓

ทัพพระยาโกษาธิบดีโตเมืองกระพงโสม พระยา บังกัฒมา แชกจามเจ้าเมืองกำปอดยอม ถึงความภักดี	หน้า ๕๓
เจ้าพระยาจักรโตเมืองบาพนม	๕๔
เสด็จยกทัพหลวงกลับเมืองพุทไธมาศ	๕๔
พระราชทานโอวาทแก่หลวงญวน	๕๔
เสด็จยกทัพหลวงกลับกรุงธนบุรี	๕๕
พระยาราชาศรีรัฐญวนกลับมายังเมืองพุทไธมาศ	๕๕
พระยาบังกัฒมาช่วยไทยตีโตเมืองพุทไธมาศคืน	๕๕
รบตั้งให้ทองเมืองพุทไธมาศ	๕๖
ให้หากองทัพเจ้าพระยาจักรกลับ	๕๗
ไปส่งพดายกมาตเมืองพรชัยครั้งที่ ๑	๕๗
เจ้าพระยาสวรรค์หชนไปช่วยตพม่าแตกหนีไป	๕๗
สักเดข	๕๗
ไปส่งพดายกมาตเมืองพรชัยครั้งที่ ๒	๕๗
พระยาพรชัยพนพม่าจนดาบหัก	๕๘

เจ้าพระยาธรรมาธิปัตย์ไปช่วยตีพม่าแตกครั้งที่ ๒	หน้า	๕๗
เสด็จยกทัพหลวงไปตีเมืองเชียงใหม่ครั้งที่ ๒	,,	๕๗
ทัพหลวงถึงเมืองตาก	,,	๕๗
ให้เจ้าพระยาจักรีเป็นทัพหน้ายกไปตีเมืองเถิน	,,	๕๗
พระเจ้ามั่งระเตรียมทัพพม่าจะมาตีเมืองไทย	,,	๖๐
พม่าเกณฑ์มอญเมืองเมาะตะมะให้ปลุกยั้งนาง		
รายนาม	,,	๖๐
มอญเคอครอนเบนกบฏคดีเมืองเมาะตะมะ	,,	๖๓
มอญกบฏคดีเมืองจัตตอง เมืองหงสาวดี	,,	๖๓
มอญกบฏคดีเมืองย่างกุ้งแพพม่า	,,	๖๓
มอญอพยพหนีพม่าเข้ามาเมืองไทยหลายทาง	,,	๖๓
ครัวมอญที่เช่าทางคานเมืองตาก เขาเผาทบ้านระแหง	,,	๖๒
ให้พระยาอมราชออกไปตั้งค่ายรับครัวมอญ		
ที่หาดนแดงกาญจนบุรี	,,	๖๒
ทัพหลวงถึงเมืองถ้ำพูน	,,	๖๓
ไปสัปดาห์ให้พระยาจามาน พระยาภาวดีชะชาว		
เชียงใหม่เป็นทัพหน้ามารบไทย	,,	๖๓

(๑๓)

พระยาจำปาน พระยากาวตะ เข้าถึงความภักดีขอ	
เจ้าพระยาจักรี	หน้า ๖๓
ไปส่งพลาตอยทัพกลับไปรักษาเมืองเชียงใหม่	,, ๖๔
เจ้าพระยาจักรีรททพพมารายทางแตกจนถึงเมือง	
เชียงใหม่	,, ๖๕
เจ้าพระยาจักรีรททพพมารายทางแตกจนถึงเมือง	
เชียงใหม่	,, ๖๕
ได้ข่าวพม่ายกตามครัวมอญเข้ามาทางด่านเมืองตาก	,, ๖๕
ให้เจ้ารามตักษณียกไปรบพม่าทางเมืองตาก	,, ๖๕
พระเดิมยন্ত্রาเมืองสุวรรณโคตกเกิดยกต่อมคน	
เข้าเมืองตาพูน	,, ๖๕
ครัวมอญเข้ามาถึงเมืองตาก	,, ๖๖
ให้หากองทัพเจ้ารามตักษณียกไปเมืองเชียงใหม่	,, ๖๗
ต่อมเมืองเชียงใหม่	,, ๖๗
พม่าปล้นค่ายเจ้าพระยาจักรี ๆ เด่นหมากรุกกำลัง	
รบพม่า	,, ๖๗
กองทัพหลวงยกจากเมืองตาพูนขึ้นไปเมืองเชียงใหม่	,, ๖๗

เจ้าพระยาจักร เจ้าพระยาสุรสีห์ ตโตค้ายพม่า รักษาเมืองเชียงใหม่	หน้า ๖๙
ไปสุพรรณ ไปมย่งวัน ทงเมืองเชียงใหม่หนีไป เสด็จเข้าเมืองเชียงใหม่	๖๙
ตั้งพระยาตำพนเป็นพระยาไวยวงศา	๗๐
ตั้งพระยากาวตะเบนเจ้าเมืองนครดําปาง	๗๑
ขอเจ้า ๗ คนตทวงศ์เชียงใหม่ และนครดําปาง ยกทัพหวดวงจากเมืองเชียงใหม่ กัดบมาเมือง นครดําปาง	๗๑
ได้ชาวทพพม้ายกมาทางคานแม่ตาเมาเมืองตาก	๗๒
รับยกทัพหวดวงลงมาเมืองตาก	๗๒
ให้หวดวงมหาเทพกับเจ้าหมื่นไวยไปตีพม่าแตก	๗๒
นายควร รือค้ว พบเรือบรรททพม่าเซดย ดำคญวพม่าซาคัก	๗๓
เรือพระทหงโค่นคอดม TUDC	๗๓
เสด็จกงขานระแหงแจกเงนราชฏร	๗๔

๒ ๖ ๑ ๕ ๖ ๕ ๒ ๖ ๖ ๒
รบตั้งเดาเวอตรงเสียงท่ายตระฆังแกวทวด

๒
คอยเขาแก้ว

หน้า ๗๕

๒ ๒ ๒ ๒ ๖ ๖ ๖ ๖
พระเจ้ามั่งระให้ประหารชีวิตพระยาหงส์าวด

๒
และพรรคพวก

๒ ๗๖

๒ ๒ ๒ ๒ ๕ ๒ ๖ ๖
พระเจ้าองวะให้อแซหวนกยกเขามาตเมืองไทย

๒ ๗๖

๒ ๕ ๒ ๒ ๒ ๒ ๒ ๒
อแซหวนกใหญ่ยกกองหวนยกมากอง ๓ ให้ตะแคง

๒ ๒ ๒ ๒ ๒ ๒ ๒ ๒
มรหนองยกมากอง ๓ ทางคานพระเจตย

๒ ๒ ๒ ๒ ๒ ๒ ๒ ๒
๓ อิงก

๒ ๗๖

๒ ๖ ๒ ๖ ๒ ๒ ๒ ๒
พมาตทพไทยทตงอยทาคนแดงแตก

๒ ๗๖

๒ ๒ ๒ ๒ ๒ ๒ ๒ ๒
พระยายมราชถอยทพ

๒ ๗๖

๒ ๒ ๒ ๒ ๒ ๒ ๒ ๒ ๒ ๒ ๒ ๒ ๒ ๒
ให้พระองค์เจ้าจยกบพระยาชเบศบดยกไปตงรบพม่า

๒ ๒ ๒ ๒ ๒ ๒ ๒ ๒
เมืองราชบุรี

๒ ๗๗

๒ ๒ ๒ ๒ ๒ ๒ ๒ ๒
ให้ชาราชการกองพระยายมราชทแตกทพพม่า

๒ ๒ ๒ ๒ ๒ ๒ ๒ ๒
ทการแกทว

๒ ๗๗

๒ ๒ ๒ ๒ ๒ ๒ ๒ ๒
ให้เจารามดกษณยกหนนไปเมืองราชบุรี

๒ ๗๗

๒ ๒ ๒ ๒ ๒ ๒ ๒ ๒ ๒ ๒ ๒ ๒ ๒ ๒
๐8/04/2563 TUDC
ตงกองทพทกตบจากเหนือให้เตยออกไปเมือง

๒ ๒ ๒ ๒ ๒ ๒ ๒ ๒
ราชบุรี ไม่ให้แวะบ้าน

๒ ๗๗

(๑๖)

พระเทพโยธาแวะบ้านทรงประหารชีวิตด้วยพระหัตถ์ หน้า ๗๗

ให้พระยาแจ้งกับพวกมอญที่เข้ามาพึ่งพระบรม

คิงบ้านเวอนท์ตามโคกและแขวงเมืองนนทบุรี ,, ๗๗

คิงพระยาบำเรอภักดีเชื่อมอญเป็นพระยารามัญวงศ์

คุมพวกมอญเข้ากองทัพไปรบพม่า ,, ๗๗

ให้หากองทัพฝ่ายเหนือมาช่วยการสงคราม ,, ๗๗

เจ้าพระยาจักรีเกิดยกดอมเมืองน่านยอมตั้งความภักดี ,, ๗๗

พม่าเข้ามาจับคนแขวงเมืองกาญจนบุรี ราชบุรี

นครไชยศรี และสุพรรณบุรี ,, ๗๗

ให้พระยาพิชัยไธสวรรัยยกไปรบพม่าเมือง

นครไชยศรี ,, ๗๘

กองทัพตะแคงมรหนองเขามาตั้งที่ปากแพรก

เมืองกาญจนบุรี ,, ๗๘

พระยาอมราชดอยมาตั้งดงรัง หนองขาว ,, ๗๘

กองทัพขอกองหัวนมาตั้งบ้านนางแก้วแขวงราชบุรี ,, ๗๘

(๑๗)

พระองค์เจ้าจย	พระยาธเบศร์ขบดไปตงคายนันท		
โคกกระต่าย	แถวไหตงคายนอบคายนพมาท		
บ้านนางแก้ว		หน้า	๘๓
เสด็จยกทัพหลวงไปเมืองราชบุรี		,,	๘๓
ทัพพม่าเพิ่มเติมเข้ามาเมืองกาญจนบุรีอกกกอง		,,	๘๓
ให้พระยาดัหราชเดโช	พระยาอินทรวิชัยไปช่วย		
พระยายมราช		,,	๘๒
พม่าบางนางแก้วหมื่นมมือไทย	ยอมไหตงคายนตอม	,,	๘๒
เสด็จทอดพระเนตรตอมพม่า	และตั้งกองทัพไทย		
ไปรักษาหนองน้ำทเขาชะงุ้ม	มิให้พม่าอาศัย	,,	๘๓
ได้ข่าวว่าพม้ายกเพิ่มเติมเข้ามาทางด้านเจ้าชวาว		,,	๘๓
ให้พระองค์เจ้าจยยกทัพจนพระยาราชาศรั			
ไปรักษาค่ายเมืองราชบุรี		,,	๘๓
ให้เจ้าพระยาอินทรอภัยยกไปตงคายนรักษาตหน้า			
ทเขาชวพราน		,,	๘๓
พม้ายกตคายนเจ้าพระยาอินทรอภัยคนเดียว & ครวง			
แตกไปทกคราว		,,	๘๓

ให้แต่งกองโจรไปช่วยเจ้าพระยาอินทรอภัย	หน้า	๙๔
พม่าบ้านนางแก้วออกแหกค่ายไปไม่ได้	,,	๙๕
พม่าปากแพรกยกมาตีไทยค่ายเขาชะงุ้มช่วยพม่า ที่ถูกล้อม	,,	๙๕
พม่าปากแพรกตีค่ายเขาชะงุ้ม	,,	๙๕
ให้กองทัพไทยที่เจ้าชะงุ้มถอยมาช่วยล้อมพม่า บ้านนางแก้ว	,,	๙๕
พม่าปากแพรกตีค่ายไทยที่ตั้งรัง หนອງชาวไม่ได้	,,	๙๖
พม่ายกมาทางเมืองมฤตมาตบ้านทบสระแกเมือง คตองวาฬ	,,	๙๖
กรมพระเทพามาตย์ทวงคต	,,	๙๖
แต่งกองโจรไปตีพม่าค่ายเขาชะงุ้มไม่ให้ยกมา ช่วยพม่าบ้านนางแก้วได้	,,	๙๗
กองทัพเจ้าพระยาจักรีถล่มมาถง	,,	๙๗
ให้เจ้าพระยาจักรีถ่ออาญาสัตตไปตีค่ายล้อมพม่า บ้านทง	,,	๙๗

แต่งกองโจรไปรักษาหนองน้ำเขาชะงุ้ม	หน้า	๗๗
พม่าในทอดมออกแหกค่ายคนเดียว ๒ ครั้ง		
แหกไปไม่ได้	„	๗๘
พม่าในทอดมขอเจรจากรทัพ	„	๗๙
กองทัพเจ้าพระยาสร้อยศรีสมุทร	„	๘๐
ให้เจ้าพระยาสร้อยศรีสมุทรไปตั้งค่ายล้อมพม่าที่ค่ายเขาชะงุ้ม	„	๘๑
พม่าที่ยกมาตั้งที่สระแกเมืองคตองวาทแตกหนีไปทาง		
เมืองปทว	„	๘๒
ให้ทำตายหนองน้ำทุกแห่งที่พม่าจะอาศัยได้	„	๘๓
พม่าค่ายเขาชะงุ้มออกปล้นค่าย เจ้าพระยาสร้อยศรี		
คตแตกกลับเขาค่าย	„	๘๔
พม่าบ้านนางแก้วร้องขอชีวิต	„	๘๕
กองทัพพระยานครราชสีมามาถึง	„	๘๕
ให้พระยานครราชสีมาไปช่วยล้อมพม่าค่ายเขาชะงุ้ม	„	๘๖
ได้ข่าวว่าชายแชนกจะยกทัพตามเขามา	„	๘๗
ให้หาแม่ทัพนายกองประชุมปรึกษาการศึก	„	๘๗

ให้หวเมืองชายทะเลตั้งเสียบึง	หน้า	๓๐๐
พม่าในค่ายบ้านนางแก้วยอมเบนเซตย	,,	๓๐๓
ได้ค่ายบ้านนางแก้วทง ๓ ค่าย	,,	๓๐๓
ให้พระอนุชิตราชา หลวงมหาเทพชนไปตีค่ายพม่า ปากแพรก	,,	๓๐๓
พม่าค่ายเขาชะงมออกเผาค่ายพระมหาสงคราม	,,	๓๐๓
พระยาจักรพนคนยอทยอเดี่ย ๒ คน	,,	๓๐๔
พม่าค่ายเขาชะงมแตกหนี	,,	๓๐๔
ทัพพม่าปากแพรกเด็กหนัดดับไปเมืองเมะตะมะ	,,	๓๐๔
เด็กทพกตบกรงชนบรี	,,	๓๐๕
ตงพระองค์เจ้าจยดุกเชอเบนกรมชุนอนทรพทกษ		
เจ้ารามดกษณหัตานเชอเบนชุนอนทรกษสงคราม		
เจ้าบุญจันทรหัตานเชอเบนกรมชุนรามภเบคร์	,,	๓๐๕
ทำพระเมรุกรมพระเทพามาตย	,,	๓๐๕
ไดข่าววาไปสพดา ไปมยงวณ จะยกมาตเมือง เชียงใหม่	,,	๓๐๖

(๒๑)

ให้เจ้าพระยาจักร เจ้าพระยาสุรสีห์ ยกไปรบพม่า เมืองเชียงใหม่	หน้า ๓๐๖
นายชนมตมชกพม่าทเมืองย่างกุ้ง	๓๐๗
อแซหวนกยกทัพจะเข้ามาตหวเมืองเหนือ ตัดกำลังไทย	๓๐๗
อแซหวนกยกทัพใหญ่เข้ามาทางเมืองตาก	๓๐๘
ไปสุพลา ไปมยงวณ ถอยหนทัพกรงไปเมืองเชียงแต่น	๓๐๘
เจ้าพระยาจักร เจ้าพระยาสุรสีห์ ไต่ข่าวศึก	
อแซหวนก จึงถอยทัพกลับมารักษาเมืองเหนือ	๓๐๘
ทัพอแซหวนกถงเมืองสโขทัย	๓๐๘
เจ้าพระยาทง ๒ เห็นต่างกน	๓๐๘
เจ้าพระยาจักรยกมาเตรียมรักษาเมืองพิษณุโลก	๓๐๘
เจ้าพระยาสุรสีห์ยกไปจะรบ เห็นพม่ามาก	
เหตอกาดง จึงถอยมารักษาเมืองพิษณุโลก	๓๑๐
อแซหวนกถอมเมืองพิษณุโลก	๓๑๐
เจ้าพระยาสุรสีห์ออกคทัพพม่า	๓๑๐

เจ้าพระยาจักร์ออกศตพพมา	หน้า	๓๓๓
อแซหวนกขอดศตเจ้าพระยาจักร	,,	๓๓๓
เตรียมทพกรงชนบรไปรบพมา	,,	๓๓๒
ให้ประหารชวตพมาเซตย	,,	๓๓๓
ให้กรมขุนอนรภษสังครามไปรักษาเมืองเพชรบร	,,	๓๓๓
เสด็จยกทพหดวงชนไปเมืองเหนือ	,,	๓๓๓
ทพหดวงถึงเมืองนครสวรรค์	,,	๓๓๔
ให้ทพจนพระยาราชาศรัฐรักษาเมืองนครสวรรค์	,,	๓๓๔
ทพหดวงถึงปากพง	,,	๓๓๔
ให้ตงค้ายทงสองผงนารายชนไปจนเมืองพิษณุโลก	,,	๓๓๔
ให้ตงค้ายโอบค้ายพมา	,,	๓๓๔
ให้ทาทางบกแต่ปากพงชนไปถึงเมืองพิษณุโลก	,,	๓๓๔
พมารบกับทพกรงทชนไปช่วยเมืองพิษณุโลก	,,	๓๓๕
เมืองพิษณุโลกออกตงค้ายประชิดรบพมานอกเมือง	,,	๓๓๖
ทพกรงปลนค้ายพมาไม่ได้	,,	๓๓๗
ทพกรงคคจะตงโอบหตงค้ายพมา	,,	๓๓๗

(๒๓)

อแซหวุ่นกแต่งกองทัพออสมมาตัดเสียบยงทางเมือง นครสวรรค์ เมืองอุทัยธานี	หน้า ๓๑๙
แยกกองทัพลงไปรักษาสืบยง ในเมืองพิษณุโลกตัดเสียบยง	,, ๓๒๐
พม่าตัดเสียบยงทุกกองทัพหกดวงส่งไปเมืองพิษณุโลก	,, ๓๒๓
พม่ายกจากเมืองมฤตไปตีเมืองกุย เมืองปราณ ไทยตีพม่าแตกที่เมืองกำแพงเพชร	,, ๓๒๓
พม่าเผาเมืองอุทัยธานี	,, ๓๒๒
ไทยแบ่งกองทัพลงไปบองกันเสียบยงแฉะบนใหญ่ ทชนสังชนไป	,, ๓๒๓
เจ้าพระยาสรสวรรค์ลงมาเผาตท่าโรง	,, ๓๒๓
พม่ารบกับทัพกรุงธนบุรี	,, ๓๒๔
เจ้าพระยาจักรีลงมาเผาตท่าโรง	,, ๓๒๕
อแซหวุ่นกให้มังแยงยกทัพใหญ่มาคงโอบ หัดงทัพหัดวง	,, ๓๓๐
ถอยทัพหัดวงมาตงบางชาวคอก	,, ๓๓๐

ในเมืองพิษณุโลกต้นเด็บบึง	หน้า	๑๓๑
เจ้าพระยาทง ๒ ตองทงเมืองพิษณุโลกคหักพม่า ออกไปเมืองเพชรบูรณ์	,,	๑๓๒
พม่าโตเมืองพิษณุโลกตะเภาเมืองเดี่ยว	,,	๑๓๒
พม่าเจ้ามั่งระต้นพระชนม์ จังกุจราชบุตรได้ ราชสมบัติเมืององวะ ให้หากองทัพกลับ	,,	๑๓๓
เจ้าพระยาจักร เจ้าพระยาสรสีห์ ยกตามทัพพม่า พระเจ้ากรุงธนบุรีทรงโหมนล่ทไม้ชนะพม่า	,,	๑๓๓
ให้ติดตามทัพมาทางเมืองตาก	,,	๑๓๔
ใตหนังสือพยากรณ์ของพระมหาโศภิต	,,	๑๓๔
ให้ติดตามพม่าทางเมืองเพชรบูรณ์และเมือง กำแพงเพชร	,,	๑๓๔
ลัดจยกทัพหลวงขึ้นไปตั้งปากชลุมแขวงเมือง กำแพงเพชร	,,	๑๓๗
08/04/256๘ TUBC เพมายกแตกไปจากเมืองกำแพงเพชร	,,	๑๓๗
ให้ติดตามพม่าทางเมืองอุทัยธานี	,,	๑๓๗

เด็จจกตบกรงชนบุรี	หน้า	๓๓๗
พมามาตงรวมกนทเมืองนครสวรรค์	,,	๓๓๘
ให้กรมขุนอินทรพิทักษ์ กรมขุนอนุรักษ์สงคราม ยกไปรบพม่าเมืองนครสวรรค์	,,	๓๓๘
เด็จจยกทพหดวงชนไปตงเมืองชยนาท	,,	๓๓๘
กองตติตามทนพมาทเดมบาง	,,	๓๓๘
ตพมาแตกหนีไปทางเมืองสุพรรณบุรี	,,	๓๓๘
เด็จจกตบกรงชนบุรี	,,	๓๔๐
กรมขุนอนุรักษ์สงคราม กรมขุนรามภูเบศร์ รบพม่าเมืองนครสวรรค์	,,	๓๔๐
เด็จจยกทพหดวงชนไปตง ณ เมืองชยนาท	,,	๓๔๐
พมาทเมืองนครสวรรค์แตกหนีไปทางเมือง กำแพงเพชร	,,	๓๔๐
เด็จจยกทพหดวงชนไปตงเมืองตาก	,,	๓๔๓
๐๘/๐๔/๒๕๖๓ TUDC จบพม่าไต่ถามรอยเค็ช	,,	๓๔๓
เด็จจกตบกรงชนบุรี	,,	๓๔๓

เด็กรักษาหน้าทเชิงเทนพระนคร	หน้า	๓๔๓
ให้หากองทัพกตบ	,,	๓๔๒
ให้กองทัพตงทานาหาเสียบยงททะเลตม	,,	๓๔๓
อังกฤษเจ้าเมืองเกาะหมากถวายน	,,	๓๔๓
นางพระยาช่างเผือกกตม	,,	๓๔๓
เจ้านรธาธิราชวงศ์ปราดัย	,,	๓๔๓
ให้เจ้านครกตบไปครองเมืองนครศรีธรรมราช	,,	๓๔๓
ให้ประหารชีวิตพระยาราชาภักดีทตตตามพม่าไม้ท	,,	๓๔๔
พระเจ้าจงกจาให้มาตเมืองเชียงใหม่	,,	๓๔๕
พระยาอเชยรบรากรทงเมคกงมาอยู่เมืองสุวรรณคโดก	,,	๓๔๕
เรื่องกบฏในเมืองญวน	,,	๓๔๖
องเชียงชนกกับพระยาราชาเคัรัชฐูญวนหนกบฏ		
เขามาพงพระบารม	,,	๓๔๗
องเชียงชนจะหน จบไตให้ประหารชีวิต	,,	๓๔๗
08/04/2563 TUDC ประหารชีวิตเจ้าพระยาพชยราชา เหตุทชอน้องต้าว		
เจ้าจอมฉม	,,	๓๔๗

(๒๗)

เสด็จไปเจริญพระกัมมฐานที่วัดบางยี่เรือ	หน้า ๓๕๐
ให้พระราชกณะกับเสนาบดีกำกับกันแจกทานคนโซ	,, ๓๕๐
ทำบุญพระอุรังคัมพระเทพามาตย์	,, ๓๕๑
ปฏิสังขรณ์วัดบางยี่เรือ	,, ๓๕๓
ปฏิสังขรณ์วัดหงส์	,, ๓๕๒
เกณฑ์จบบัณฑิตวัดบางยี่เรือ	,, ๓๕๒
หุดอบนพระพรณ	,, ๓๕๒
พระยานางรองคบคิดกับเจ้าเมืองจำปาศักดิ์เป็นกบฏ	,, ๓๕๒
ให้เจ้าพระยาจักร เจ้าพระยาสุรสีห์ ยกไปปราบปราม	,, ๓๕๓
ไต่เมืองจำปาศักดิ์ เมืองโขง เมืองอัตบือ	,, ๓๕๓
เกิดยกล้อมไต่เมืองสุรินทร์ เมืองสังขะ เมืองชุนทร	,, ๓๕๓
ให้หากองทัพกลับ	,, ๓๕๓
ตั้งเจ้าพระยาจักรเป็นเจ้าพระยามหากษัตริย์ศึก	,, ๓๕๔
ทรงสมานให้โต๊ะแขก	,, ๓๕๔
๐๘/๐๔/๒๕๖๓ TUDC	
เจ้านครบอกวาทานแข่งเมืองขอยกไปตี	,, ๓๕๕
มตราห้ามเจ้านคร คุ้มยงเกรงจะมศึกพม่า	,, ๓๕๕

(๒๘)

เทียบพระดักษณะกับพระพทชดักษณะ	หน้า ๑๕๖
ให้พระราชคณะไปหาหนงส์อวตัทธมรรคทกรง กัมพูชา และเมืองนครศรีธรรมราช	๑๕๗
ทรงพยากรณ์ชาวตาด	๑๕๗
กรมขุนอนุรักษ์รวบรวมคนหลบหนี ตั้งมาจาก เมืองเพชรบุรี	๑๕๘
พระวอวาทกับพระเจ้ากรุงศรีรัตนาคนหน	๑๕๘
พระวอส์วามภักดี	๑๕๘
พระเจ้ากรุงศรีรัตนาคนหนจับพระวอฆ่า	๑๖๐
ให้สมเด็จพระยาเยาพระยากับเจ้าพระยาสรุทธิ์ไปตกรง ศรีรัตนาคนหน	๑๖๑
สมเด็จพระยาเยาพระยากไปทางเมืองนครราชธมา	๑๖๑
เจ้าพระยาสรุทธิ์ยกไปทางเมืองเขมร	๑๖๒
เจ้าพระยาสรุทธิ์หุดคดของออมแกงตผ	๑๖๒
เจ้าพระยาสรุทธิ์หุดคดเมืองนครพนม เมืองหนองคาย	๑๖๒
ทพหุดวงพระบางมาชวยตกรงศรีรัตนาคนหน	๑๖๓

สมเด็จพระยาตราโค เมืองเวียงคิง เมืองพรานพร้าว	หน้า ๓๖๕
ทพกรงเซาตอมเมืองเวียงจันทน์	,, ๓๖๕
พระเจ้ากรุงศรีสัตนาคนหุต	,, ๓๖๕
ทพกรงโคเมืองเวียงจันทน์	,, ๓๖๕
สมเด็จพระยาตราโคพระแก้วมรกตและพระบาง	,, ๓๖๕
ให้หากองทพกรงธนบุรี	,, ๓๖๕
แห่พระแก้วมรกต พระบางตงมาจากเมืองสระบุรี	,, ๓๖๖
ปลูกโรงรับพระแก้วมรกต พระบางไว้วัดแจ้ง	,, ๓๖๖
จับมหาดากบฏทกรงเก่า	,, ๓๖๗
ตั้งหลวงนายเทศ (กรมพระราชวังหลัง) เป็นผู้ ว่าราชการเมืองนครราชสีมา	,, ๓๖๘
พระราชคณะผู้ใหญ่ตองอริกรณ์	,, ๓๖๘
เกิดความเรื่องภาษามาตราตรงเครืองไม้หมด	,, ๓๖๘
๕๐๘/๐๔/๒๕๖๓ TUDC พาตะทะหะหมกบชนนางเขมรเบนกบฏฆ่าหนกพระองค์ รามาชบดเจ้ากรงกัมพูชา	,, ๓๗๐

พระยายมราชเขมรไม่เข้าด้วยพวกกบฏบอกข้อ

ราชการเข้ามา	หน้า ๓๗๓
ให้สมเด็จพระเจ้าพระยาเบ็ญแม่ทัพไปตกรุงกัมพูชา กับเจ้าพระยาสุรสีห์	,, ๓๗๓
ให้กรมขุนอินทรพิทักษ์เตรียมไปเป็นเจ้ากรุงกัมพูชา พาพระตะหะหนดงไปเมืองพนมเปญ ซอกองทัพญวน มาช่วย	,, ๓๗๒
เจ้าพระยาสุรสีห์ตามลงไปเมืองพนมเปญ	,, ๓๗๓
ราชทูตไทยไปเมืองจีน	,, ๓๗๓
พระเจ้ากรุงธนบุรีเสด็จพระเจด	,, ๓๗๓
เกิดความเรื่องให้พระสังฆมถวายบังคม	,, ๓๗๔
ถอดสมเด็จพระสังฆราช (ศรี) ตั้งพระโพธิวงศ์ (ชน) เป็นสมเด็จพระสังฆราช	,, ๓๗๔
เกิดความเรื่องตั้งดยพระราชทรัพย์	,, ๓๗๗
พันศรี พันดา คบคิดกันเป็นกองโจรทั	,, ๓๗๗
เอาพระราชอาคณะกำกับพระคตง	,, ๓๗๘

นายบนหนัก บ้านแม่ตาเบงกบฏ	หน้า	๓๘๐
ให้พระยาตร์รคชนไปปราบกบฏ	,,	๓๘๑
พระยาตร์รคกตบไปเข้ากับพวกกบฏ	,,	๓๘๑
พระยาตร์รคยกมาต่อมพระราชวัง	,,	๓๘๑
สู้รบกับพระยาตร์รค	,,	๓๘๒
พระเจ้ากรุงธนบุรียอมรบผิด ขอดอกทรงผนวช	,,	๓๘๒
พระเจ้ากรุงธนบุรีทรงผนวช	,,	๓๘๒
พระยาตร์รคให้คุมพระเจ้ากรุงธนบุรีไว้ในวัดแจ้ง	,,	๓๘๒
พระยาตร์รคให้จับพระราชวงศ์พระเจ้ากรุงธนบุรี จำไว้	,,	๓๘๒
พระยาตร์รคขนกวาราชการ	,,	๓๘๒
เกิดจลาจลในพระนคร	,,	๓๘๒
สมเด็จพระเจ้าพระยาให้พระยาตร์รคยกกองทัพเข้ามา กรุงธนบุรี	,,	๓๘๓
08/04/2563 ¹ TUDC		
พระยาตร์รคแต่งตั้งอากาว่าจระรักษาราชสมบัติไว้		
ถวายสมเด็จพระเจ้าพระยา	,,	๓๘๔

(๓๒)

ให้ตั้งพระเจ้ากรุงธนบุรีออกพ้นชนากาไรไว้	หน้า ๓๘๔
พระยาตร์รคคคจะเอาราชสมบัติเอง	,, ๓๘๕
พระยาตร์รคให้กรมขุนอนรรักษ์ตั้งกรมยกไปรบ	
พระยาตร์รียอกภย	,, ๓๘๕
เกิดรบกตางเมือง	,, ๓๘๕
พระยาตร์รียอกภยจับกรมขุนอนรรักษ์ตั้งกรมได้	,, ๓๘๖
สมเด็จพระยาตากทพกตบทางเมืองปราจีน	,, ๓๘๗
สมเด็จพระยามาถึงกรุงธนบุรี	,, ๓๘๗
ตกชนปรีกษาโทษพระเจ้ากรุงธนบุรี	,, ๓๘๗
ตำเรจโทษพระเจ้ากรุงธนบุรี	,, ๓๙๐

แผ่นดิน พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้า

จุฬาลงโลก จุลศักราช ๑๑๔๔ - ๑๑๗๑

ข้าราชการพร้อมกันถวายราชสมบัติแก่สมเด็จพระ

08/04/2563

TUDC

เจ้าพระยา

,, ๓๙๑

ชำระตงโทษผู้คตรายต่อพระยาตร์รียอกภย

,, ๓๙๒

สร้างพระนครใหม่ข้างฝั่งตะวันออก	หน้า ๓๙๓
ย้ายบ้านจันทงไปตั้งที่ท่าเพ็ง	,, ๓๙๓
เจ้าพระยาสร้อยเหล็กทพกดบมากรุง	,, ๓๙๔
จับกรมขุนอินทรพิทักษ์	,, ๓๙๕
ยกहतเมือง	,, ๓๙๖
สร้างพระบรมมหาราชวัง	,, ๓๙๖
ทำพระราชพิธีปราบดาภิเศกตั้งเชบ	,, ๓๙๖
เฉลิมพระราชมณเฑียร	,, ๓๙๗
ตั้งเจ้าพระยาสร้อยเหล็กเป็นกรมพระราชวังบวร ฯ	,, ๓๙๗
สร้างพระราชวังบวร ฯ	,, ๓๙๗
ตั้งพระบรมวงศานุวงศ์	,, ๓๙๗
ชำระพระคลังมหาดไทย	,, ๒๐๐
ตั้งข้าราชการวงมหาดไทย	,, ๒๐๓
ตั้งเจ้าราชินิกุล	,, ๒๐๒
ตั้งข้าราชการวงหน้า	,, ๒๐๓
จัดตั้งฆมนฑาท	,, ๒๐๔

(๓๔)

ยกความชอบพระสังฆทัตไม่ยอมไหว้พระเจ้ากรุงธนบุรี หน้า	๒๐๔
ตั้งพระอาจารย์ศรีเบ็นต์มเด็จพระสังฆราชอย่างเดิม ,,	๒๐๔
รื้อตำหนักทองของพระเจ้ากรุงธนบุรีถวายเบ็นกัญ	
ตั้งมเด็จพระสังฆราช (ศรี) ,,	๒๐๕
ถอดพระสังฆราช (ชิน) ตั้งเป็นพระธรรมธการาช	
มหามุนี วาทพระวชิรศน ,,	๒๐๕
ตั้งพระราชาคณะ ,,	๒๐๗
พระธรรมธการาชมหามุนีถวายพระพรเรื่องนตยภคต	
พระสังฆ ,,	๒๐๗
สร้างกัญให้พระมาอยู่วัดแจ้ง วัดท้ายตลาด ,,	๒๐๗
พระธรรมธการาชมหามุนีกับพระพมมาจารย์	
ตั้งบัญญัติเรื่องเขตวัดนาคกวาง ,,	๒๐๗
พระธรรมธการาชมหามุนีตองอชกรณ ตองตยศ ,,	๒๑๐
เรื่องอชกรณพระนกรม ,,	๒๑๑
เลิกกฎหมายห้ามพระสังฆรับวัตถุปัจจัย ,,	๒๑๒
จัดการรักษาเมืองพุทไธมาศ ,,	๒๑๒

ปราบพระยาบังกัฒมาเจ้าเมืองกาบอดทแขวงเมือง หน้า ๒๓๓

ตั้งพระยาบรมราชเขมรเบนเจ้าพระยาอภัยภักดี ครอง

กรุงกัมพูชา ,, ๒๓๔

เจ้าพระยาอภัยภักดีตั้งเจ้าเขมร & องค์เข้ามากรุง ,, ๒๓๔

เจ้าพระยาอภัยภักดีไปตั้งอยู่เมืองอุดง ,, ๒๓๔

ยกนกพระองค์เองเป็นพระราชบุตรบุญธรรม ,, ๒๓๔

เจ้ากรุงศรีสัตนาคนหุต (บุญดาร์) กัดบมาครอง
เมืองเวียงจันทน์ ,, ๒๓๔

ตั้งเจ้านันทเด่นบุตรเจ้าบุญดาร์ไปครอง
กรุงศรีสัตนาคนหุต ,, ๒๓๕

คืนพระบางไปเวียงจันทน์ ,, ๒๓๕

ตั้งเจ้าฟ้าพระราชบุตร พระราชภาคินัย ,, ๒๓๕

พระเจ้าจางจาไปประพาสหัวเมือง มังหม่อง

ราชบุตร พระเจ้ามังตอกซังไตเมืององวะ ,, ๒๓๖

08/04/25๕๘ TUDC
อแซ่หัวนกจับมังหม่องฆ่าเสีย ,, ๒๓๖

ราชบุตรพระเจ้าอดอง ๓ องค์จับอแซ่หัวนกฆ่าเสีย ,, ๒๓๖

(๓๖)

ตะแคงปดุงราชบุตรพระเจ้าอดองไค้ราชส้มบัก เมืององวะ	หน้า ๒๓๖
พระเจ้าปดุงจับพระเจ้าจกจกดำเร้จโทษ องเชียงส้อญวนเขามาพงพระบารม	๑, ๒๓๗
พระเจ้าปดุงให้มาสร้างเมืองอมรบรรณทบาทองกา	๑, ๒๓๘
พระเจ้าปดุงตีไค้เมืองยะไข่	๑, ๒๓๘
เกิดความเรื่องอายบณทตเบนกบฏเขาวงหน้า เจ้าพระยาอภัยภูเบศร์ถวายพระชรร์คไชยศรี	๑, ๒๓๘
ให้พระยานครสวรรค์ยกไปตีเมืองไซ่ง่อน ให้องเชียงส้อ	๑, ๒๓๘
กอก้าแพงพระราชวังหลวงและวังหน้า สร้างวัดพระศรีรัตนศาสดาราม	๑, ๒๓๘
เชิญรูปพระเทพบิดรแต่กรุงเก่ามาแปลงเป็น พระพุทธรูป	๑, ๒๓๘
กรมพระราชวังบวรฯ ทรงปฏิสังขรณ์วัดสลัก เปิดย่นขอเบนวัดนพพานาราม	๑, ๒๓๘

(๓๗)

เกิดความเรื่องเจ้าจอมทองดี	หน้า	๒๒๔
พระยานครสวรรค์รับญวนทเมืองสักแตก	,,	๒๒๕
พระยานครสวรรค์คนเรือและอาวูชให้ญวน ให้หากองทัพกลับ และตั้งพระราชอาญา พระยานครสวรรค์	,,	๒๒๕
ให้เจ้าพากรมหลวงเทพหรรษยกไปตีเมืองไซ่ง่อน	,,	๒๒๖
ญวนตีทัพไทยแตก	,,	๒๒๗
ทำเมรุพระศพพระเจ้ากรุงธนบุรี	,,	๒๒๗
สร้างพระมหาปราสาท	,,	๒๒๗
ปิดตไฟ	,,	๒๒๗
ให้หากองทัพเจ้าพากรมหลวงเทพหรรษกลับ	,,	๒๒๗
ยกยอดพระมหาปราสาท	,,	๒๓๐
เชิญพระแก้วมรกตมาไว้วัดพระศรีรัตนศาสดาราม	,,	๒๓๐
เจ้าพากรมหลวงชเบศร์กับบุตรสิ้นพระชนม์	,,	๒๓๓
สักเดชะ	,,	๒๓๓
กอกาแพงพระนคร	,,	๒๓๓

รอบบอมวไซเขนทรผิงตะวนออก	หน้า	๒๓๓
ขยายกำแพงพระนครถึงบางลำภูแตะวัดเชิงเดิน	,,	๒๓๓
ขุดคลองหลอดเชื่อมคูเมืองเก่ากับคูใหม่	,,	๒๓๒
ขุดคลองมหานาค	,,	๒๓๒
พระพมดธรรมห้ามไม่ให้ทำสะพานข้ามคูเมือง	,,	๒๓๓
สมโภชพระนคร	,,	๒๓๓
ขนานนามพระนคร	,,	๒๓๔
พายุพัดมหาปราสาท	,,	๒๓๔
นามากนาเดย์ ต้องแจกชาวฉางหลวงแก่ราษฎร	,,	๒๓๔
พระเจ้าปดุงเตรียมทัพใหญ่คนแสนสามพันมาตี เมืองไทย	,,	๒๓๕
ทัพแกงหวุ่นแมงญูมาตีเมืองถดาง เมืองชุมพร เมืองไชยา	,,	๒๓๕
ทัพนอกแฉกคิกหวุ่นเข้ามาทางด่านเจ้าชวาจมาตี เมืองราชบุรี	,,	๒๓๕
ทัพหลวงพระเจ้าปดุงเข้าทางพระเจดีย์ ๓ องค์ มาทางเมืองกาญจนบุรี	,,	๒๓๕

ทัพชุกตองเวดจอแทงยกเข้ามาทางเมืองตาก	หน้า ๒๓๗
ทัพโตระมหาตรีขोजनाเข้าทางเมืองเชียงแต่น มาตเมืองเชียงใหม่	,, ๒๓๗
ทัพเนมะโยตีหชยะแยกจากเมืองเชียงแต่นมาต เมืองสุวรรณโลก เมืองสโชทัย เมืองพิษณุโลก	,, ๒๓๗
ทัพขาประะกามนแยกจากเชียงแต่นมาตเมือง นครด่าปาง	,, ๒๓๗
โตชาวคักพม่า	,, ๒๓๗
ให้กรมพระราชวังบวร ๆ กับเจ้าพระยารัตนาพิพิธ ยกไปรบทัพหกดวงพม่าทางเมืองกาญจนบุรี	,, ๒๔๐
ให้เจ้าพระยาธรรมมา เจ้าพระยายมราช ยกไปตั้ง รับพม่าเมืองราชบุรี	,, ๒๔๐
ให้กรมพระราชวังหลัง เจ้าฟ้ากรมหกดวงนรินทร์ รณเรศ และเจ้าพระยามหาเสนา เจ้าพระยา พระคลัง พระยาอภัยธรรม ไปตั้งรับพม่าที่ เมืองนครสวรรค์	,, ๒๔๐

(๔๐)

กรมพระราชวังบวรฯ เสด็จไปตั้งค่ายหลวง

ที่ตลาดหญ้า

หน้า ๒๔๓

กรมพระราชวังบวรฯ ให้พระยามหาโยธาคุมรามัญ

ไปตั้งขุดคานกรมช่าง

๑๑ ๒๔๒

เจ้าพระยาธรรมมา เจ้าพระยาอมราช ไปตั้งค่าย

ที่เมืองราชบุรี

๑๑ ๒๔๒

กรมพระราชวังหลวง เจ้าฟ้ากรมหลวงนรินทรเทวี

ตั้งค่ายที่เมืองนครสวรรค์

๑๑ ๒๔๒

เจ้าพระยามหาเสนาไปตั้งเมืองพิศตร

๑๑ ๒๔๒

เจ้าพระยาพระคลัง พระยาอภัยธรรม ตั้งอยู่เมือง

ชัยนาท

๑๑ ๒๔๒

ทัพหน้าพระเจ้าปดุงตั้งคานกรมช่างแตก

๑๑ ๒๔๒

ทัพหน้าพระเจ้าปดุงเข้ามาตั้งที่ตลาดหญ้า ทำดินแดง

ตามสืบ

08/04/2563

TUDC

๑๑ ๒๔๒

ทัพหลวงพระเจ้าปดุงตั้งที่พระเจดีย์ ๓ องค์

๑๑ ๒๔๓

ทัพไทยเข้าตักศพมาที่ตลาดหญ้าไม่ได้ค่าย

๑๑ ๒๔๓

(๕๑)

กรมพระราชวังบวร ฯ แต่งกองโจรไปตัดลำเตี้ยงพม่า หน้า	๒๔๓
ประหารชีวิตพระยาด้หราชเคโซนายกองโจร	
ควยยอทอแก่การศึก	๒๔๔
ให้พระองค์เจ้าขุนเณรเป็นนายกองโจร	๒๔๕
เอาปืนใหญ่ยิงพม่าจนไม่ออกมารบ	๒๔๕
พม่าขาดเสบียง	๒๔๕
เสด็จยกทัพหลวงออกไปช่วยกรมพระราชวังบวร ฯ	
ถึงตากหญ้า	๒๔๖
กรมพระราชวังบวร ฯ รับอาสาจะตีพม่าให้แตก	๒๔๗
เสด็จยกทัพหลวงกลับมากรุงเทพฯ ฯ ช่วยการทัพ	
ทางอน	๒๔๗
กรมพระราชวังบวร ฯ ทำอธิบายให้พม่าเห็นว่า	
มุกกองทัพเพิ่มเติมมามาก	๒๔๗
พม่าขาดเสบียงแฉะเกิดความไซเจ็บ	๒๔๗
กรมพระราชวังบวร ฯ ตัดค่ายพม่า	๒๔๗
ทัพพม่าแตกหนี	๒๔๗

(๔๒)

ไทยคึดตามฆ่าพันพม่าไปจนสิ้นแดน	หน้า ๒๕๐
พระเจ้าปดุงถอยทัพกลับไปเมืองเมาะตะมะ	,, ๒๕๐
กรมพระราชวังบวร ฯ ให้พระยากตาโหม พระยา จำแลนยากร ลงมาเมืองราชบุรีทางบก	,, ๒๕๐
กรมพระราชวังบวร ฯ เสด็จยกทัพทางเรือมาเมือง ราชบุรี	,, ๒๕๑
กองทัพพมามาทงเมืองทวายถึงเมืองราชบุรี เมือทัพทางตาดหญ้าแตกแล้ว	,, ๒๕๑
เจ้าพระยาธรรมา เจ้าพระยาযมะราช ประมาทไม่วัว พม่ายกเข้ามาถึง	,, ๒๕๑
พระยากตาโหม พระยาจำแลนยากร ยกตงมาพบค้าย พม่าทเชาง ตพม่าแตกหนีไป	,, ๒๕๑
กรมพระราชวังบวร ฯ เสด็จถึงเมืองราชบุรี ตงพระ ราชอาญาเจ้าพระยาযมะราช เจ้าพระยาธรรมา	,, ๒๕๑
กรมพระราชวังบวร ฯ เสด็จยกทัพพระนคร	,, ๒๕๑

กรมพระราชวังบวรฯ เสด็จยกทัพเรือไปรบพม่าเมือง

สมพร	หน้า ๒๕๔
มรสั่งคาศัดโทษกรมพระราชวังหลังเร่งให้ตีพม่า	,, ๒๕๔
เสด็จยกทัพหลวงไปตั้ง ณ เมืองอินทบุรี	,, ๒๕๕
ทัพพม่าทางเมืองเหนือตอมเมืองนครด้าปาง	,, ๒๕๕
พระยากาฉะรักษาเมืองนครด้าปางไว้ได้	,, ๒๕๖
พม่าตีเมืองสุวรรณโคตร เมืองสุโขทัย เมือง	
พิษณุโลก	,, ๒๕๖
พม่าลงมาตั้งทัพปากพอง	,, ๒๕๖
ทัพพม่าทางเมืองตากตีเมืองตาก	,, ๒๕๖
ทัพเจ้าพระยามหาเสนา กรมพระราชวังหลัง และ	
เจ้าพากรมหลวงนรินทร์รัตนเรศ ยกขึ้นไปตีทัพ	
พม่าที่ปากพอง	,, ๒๕๗
พระยาสุรบริบทนกกกระตัง	,, ๒๕๗
ให้เจ้าพากรมหลวงเทพหรรักษ์ เจ้าพระยาพระคลัง	
พระยาอภัยธรรม ยกไปตีพม่าเมืองตาก	,, ๒๕๗

08/04/2563

TUDC

(๔๔)

เสด็จยกทัพหลวงขึ้นไปตั้งบางชาวตอก	หน้า ๒๕๗
ให้เจ้าฟ้ากรมหลวงจักรเจษฎายกไปสมทบกับ เจ้าพระยามหาเสนาขึ้นไปช่วยเมืองนครลำปาง	๒๕๗
ให้หากองทัพกรมพระราชวังหลังกลับ	๒๕๗
ทัพหลวงคนมาตั้งที่เมืองนครสวรรค์	๒๖๐
กองทัพที่เมืองตากหนีไปไม่ต่อสู้	๒๖๐
ให้หากองทัพเจ้าฟ้ากรมหลวงเทพหรรษกลับ	๒๖๐
เสด็จยกทัพหลวงกลับกรุงเทพฯ	๒๖๐
กองทัพเจ้าฟ้ากรมหลวงจักรเจษฎา เจ้าพระยามหา เสนา ตปมาทอดมเมืองนครลำปางแตกหนีไป เมืองเชียงแสน	๒๖๐
ให้หากองทัพฝ่ายเหนือกลับกรุงเทพฯ	๒๖๒
พระราชทานบำเหน็จข้าราชการ	๒๖๒
พม่ายกไปตีหัวเมืองบักข ไตจุดทัพที่เมืองมฤค	๒๖๒
แยกกอง ๓ ไปตีเมืองถลาง	๒๖๓

แยกกอง ๓ เขามาตเมืองชุมพรทางเมืองกระ	หน้า ๒๖๓
พม่าไต่เมืองชุมพรเมืองไชยา	,, ๒๖๓
เจ้าพดเบนเจ้าพระยานครศรีธรรมราช	,, ๒๖๔
พม่าดวงชาวนครว่ากรุงเทพ ฯ เสียแก่พม่า	,, ๒๖๔
เจ้าพระยานครอพยพหนีไปนอกเขา	,, ๒๖๔
พม่าไต่เมืองนคร	,, ๒๖๕
พม่าไต่เมืองตะกั่วป่า ตะกั่วทอง	,, ๒๖๕
พม่าตเมืองถดาง	,, ๒๖๕
ภรรยาพระยาถดางกับน้องสาวรักษาเมืองถดางไว้ได้	,, ๒๖๕
พระมหาช่วยเมืองพทตงเบนหัวหน้าเตรียมสู้พม่า	,, ๒๖๖
กองทัพกรมพระราชวังบวร ฯ ถึงเมืองชุมพร	,, ๒๖๖
กองทัพไทยตีพม่าแตกที่เมืองไชยา	,, ๒๖๗
พม่าหนีกลับไป	,, ๒๖๗
กรมพระราชวังบวร ฯ รวมพลเข้าเมืองชุมพร	
ไชยา ๐๘/๐๔/๒๕๖๓ TUDC	,, ๒๖๘
กรมพระราชวังบวร ฯ เสด็จถึงเมืองนคร	,, ๒๖๘

(๔๖)

กรมพระราชวังบวร ฯ เด็ดจนถึงเมืองสงขลา	หน้า ๒๖๙
ตั้งกรมพระราชวังบวร ฯ เป็นพระยาทศนราธิบดี	๒๖๙
ชำระดวงโทษพระยาจนะ	๒๖๙
กรมพระราชวังบวร ฯ ให้กองทัพไปตีเมืองตานี	๒๗๐
ตีเมืองตานี	๒๗๐
ตีบันใหญ่พระยาตานี	๒๗๐
เมืองไทร เมืองกฉนตัน เมืองตรังگان สยามภักดี	๒๗๐
ให้หากองทัพกรมพระราชวังบวร ฯ กลับกรุงเทพ ฯ	๒๗๑
ตั้งกรมพระยาธรรมาธิบดีเป็นท้าวเทพกษัตร	๒๗๓
ตั้งน้องสาวเป็นท้าวศรีสุนทร	๒๗๓
พระเจ้าปดุงรวมพลทืดอกกลับไปได้ประมาณ	
กึ่งหนึ่งกลับองวะ	๒๗๔
พระเจ้าปดุงให้มหาอุปราชายกกองทัพมาตีเมืองไทย	๒๗๔
ทัพพม่ายกมาตีเมืองสมี	๒๗๕
พม่าตียงฉางรายทางถึงท่าดินแดง สยามสืบ	๒๗๕
ทัพหลวงพม่าตีทแมกษัตรย	๒๗๕
เตรียมทัพกรุง	๒๗๖

ใ้กรมพระราชวังบวร ฯ กับเจ้าพระยาพิพิธ เบณฑพหน้า	หน้า ๒๗๖
เสด็จพระราชดำเนินกับกรมพระราชวังหลังเป็น ทัพหลวง	,, ๒๗๖
ทัพหน้าถึงทวาย	,, ๒๗๖
ทัพหลวงถึงทวาย	,, ๒๗๗
ตั้งทัพประชิดข้าศึกที่ตำบลบ ทัพไทยตคายพม่า	,, ๒๗๗
ทัพพม่าแตกหนี	,, ๒๗๘
มหาอุปราชถอยทัพหลวงกลับไปเมืองเมะตะมะ	,, ๒๗๘
ไทยได้พม่าไปจนถึงค่ายหลวงที่แม่กษัตริย์	,, ๒๗๘
เสด็จกลับกรุงเทพ ฯ	,, ๒๗๙
พม่าทางเหนือเตรียมจะตีเมืองเชียงใหม่	,, ๒๗๙
พม่าตั้งทนายที่เมืองฝาง	,, ๒๘๐
พระยาแพรมังชยกกับพระยาของรบฮาประระกามน	
08/04/2563 TUDC พม่าตีเมืองเชียงแสน	,, ๒๘๐
ฮาประระกามนหนีมาเมืองเชียงราย	,, ๒๘๐

พระยาเชียงใหม่ช่วยจับอาปรกามนี้ตั้งมาถวาย	หน้า ๒๘๓
ให้กรมพระราชวังบวร ฯ เสด็จขึ้นไปตั้งเมือง	
เชียงใหม่	,, ๒๘๓
ตั้งพระยากาวิละเป็นพระยาเชียงใหม่	,, ๒๘๓
ตั้งคำโถมเป็นพระยานครด้าปาง	,, ๒๘๓
เสด็จยกทัพหลวงไปตั้งเมืองทวาย	,, ๒๘๓
เดินทัพหลวงทางเขาสูงเขาด่านวังปอ	,, ๒๘๔
พม่าตั้งค่ายรายทางคอยต่อสู้	,, ๒๘๕
ทัพไทยได้ค่ายวังปอ	,, ๒๘๗
ทัพไทยตั้งเมืองกถอฮอง	,, ๒๘๗
เสด็จข้ามเขาสูงต้องลงทรงพระราชดำเนิน	,, ๒๘๘
ทัพไทยได้เมืองกถอฮอง	,, ๒๘๘
ทัพไทยได้ค่ายบกกา	,, ๒๘๙
ทัพไทยล้อมเมืองทวาย	,, ๒๙๐
กองทัพไทยจัดเสบียงต้องแตกกถัม	,, ๒๙๒
กรมพระราชวังบวร ฯ มารับเสด็จที่แม่น้ำนอย	,, ๒๙๒

ของเซียงต้อหน	หน้า ๒๙๕
ตงอองเทยมเบนเจ้าเมืองพทไธมาศ	๑๑ ๒๙๖
สร้างบ้อมกำแพงเมืองสมุทรปราการ	๑๑ ๒๙๖
สร้างพระมณฑปพระพุทธบาท	๑๑ ๒๙๖
กรมพระราชวังบวร ฯ ทรงพระศรัทธาแบกตัวตายของ	๑๑ ๒๙๗
ฝรั่งทาสกมวญ	๑๑ ๒๙๘
ทรงผนวชสมเด็จพระเจ้าตากเฮอ สมเด็จพระเจ้า	
หลานเชอ	๑๑ ๓๐๒
ทำสังคายนาพระไตรปิฎก	๑๑ ๓๐๓
ตำนานการสังคายนาที่ทามาแต่ก่อน	๑๑ ๓๐๕
เปตยนชอวคณพวรามททำสังคายนาเป็น	
วัดพระศรีรัตนเพชญ	๑๑ ๓๑๒
แม่กงพระสังฆทำสังคายนา	๑๑ ๓๑๔
สร้างพระไตรปิฎกฉบับทองใหญ่	๑๑ ๓๑๔
แห่พระไตรปิฎกมาไว้หอพระมนเทียรธรรมกวางสระ	๑๑ ๓๑๕
ฉลองพระไตรปิฎก	๑๑ ๓๑๖
ถูกพดกไฟไหม้หอพระมนเทียรธรรม	๑๑ ๓๑๖

^๕ รอหอพระมนเทียรธรรมสร้างเป็นมณฑปไว้

^๖ พระไตรปิฎก

หน้า ^๖ ๓๓๖

^๖ สร้างหอพระมนเทียรธรรมใหม่

,, ๓๓๖

^๗ ฟ้าผ่าไฟไหม้พระที่นั่งอมรินทราภิเศกมหาปราสาท

,, ๓๓๗

^๖ สร้างพระที่นั่งศิวรมหาปราสาท

,, ๓๓๘

^๖ สร้างพระที่นั่งพมมานรตยา

,, ๓๓๘

^๖ ห่อรูปตั้งหุ้มฉลุพระศิวมกกบตั้งห่อโตมาจาก

^๖ เมืองพทไธมาศ ตั้งวัดพระศรีรัตนศาสดาราม

,, ๓๓๐

^๖ นายบุญเรืองเผาศิว

,, ๓๓๓

^๖ องค์เชียงตองตั้งตนเป็นเจ้าอนมกก ถวายต้นไม้ทองคำเงิน

^๖ ครงท ๒

,, ๓๓๒

^๖ ทพเวียงจันทน์รับญวนโกเชิน

,, ๓๓๓

^๖ เจ้าอนมกกกล่าวโทษเจ้าพระยาอภัยภูเบศร์

,, ๓๓๔

^๖ แชกเขยัดเมืองสงขลา

,, ๓๓๗

^๖ เจ้าอนมกกถวายเรือรบ และพระราชทานบนตอบ

,, ๓๓๘

^๖ ทพเวียงจันทน์ตเมืองหลวงพระบาง

,, ๓๓๘

^๖ เมืองทวายตีความภักดี

,, ๓๓๙

08/04/2563

TUDC

(๕๑)

เจ้าอนมกกมตภอกษรนต์ให้ไปตเมืองตงเกย	หน้า ๓๓๗
ทัพพระยายมราชยกไปเมืองทวาย	๓๔๐
ทัพหกดวงยกไปเมืองทวาย	๓๔๓
ยกทัพหกดวงไปตเมืองพม่า	๓๔๗
ทวายเบนกบฏ	๓๕๓
เจ้าอนมกกขอตราให้หัวเมืองช่วยการทัพ แดะทวาย	
คนไมทองเงินครกท ๓	๓๕๕
พม่าขอเป็นไมครกท ๓	๓๕๖
ญวนโกเซินขอเป็นไมคร	๓๕๗
ตั้งสมเด็จพระสังฆราช (ศุข) ทรงผนวชตั้งสมเด็จพระเจ้าตุ๊กยาเชอ และนักพระองค์เอง	๓๖๒
ตั้งนักพระองค์เองออกไปครองกรุงกัมพูชา	๓๖๓
นักพระองค์เองถวายเมืองพระตะบอง เสียมราฐ	๓๖๔
ถอดเจ้านครด่านช้าง	๓๖๕
ไคซางเผอกพระอินทรไอยรา	๓๖๕
ศึกพม่าครกท ๓	๓๖๖
เชิญพระพุทธรูปหังคมากรุงเทพ ฯ	๓๖๖

กรมพระราชวังบวร ฯ ทรงผนวช	หน้า ๓๗๓
สมเด็จพระนารายณ์รามาธิบดีศรีอมรินทร์	
เมืองเขมร	๑๑ ๓๗๒
เจ้าอนหมกถวายตนไมทองเงินกรงท ๕	๑๑ ๓๗๒
การพระเมรุพระบรมอัฐิสมเด็จพระชนกาธิบดี	๑๑ ๓๗๓
เกิดเหตุบาดหมางในระหว่างสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว	
กับกรมพระราชวังบวรสถานมงคล	๑๑ ๓๗๕
สมเด็จพระนารายณ์รามาธิบดีพระเจ้ากรุงกัมพูชา	
ปราถย์	๑๑ ๓๗๗
ชาวคัมภีร์ กรมพระราชวังบวร ฯ เล็ดจเมือง	
เชียงใหม่	๑๑ ๓๗๙
เจ้าอนหมกถวายตนไมทองเงินกรงท ๕	๑๑ ๓๘๐
ฉลองพระมณฑปวัดพระศรีรัตนศาสดาราม	๑๑ ๓๘๓
ชาวคัมภีร์	๑๑ ๓๘๓
สมเด็จพระพนางต้นพระสนม	๑๑ ๓๘๓
โปรดให้กองทัพเขมรไปช่วยเจ้าอนหมก	๑๑ ๓๘๕
เพลิงไหม้ตำเพ่ง	๑๑ ๓๘๕

สร้างและฉลองวัดพระเชตุพน	หน้า ๓๗๑
เจาอนมกกถวายตนไมทองเงินกรงท ๖	๓๗๖
ไต่ช้างเผือกพระเทพกษัตริย์	๓๗๗
เพลิงไหม้วัดพระศรีรัตนเพชญ์	๔๐๑
เจาอนมกกไต่เมืองญวนและตั้งตอเป็นพระเจ้า กรุงเวียงคานามยาดอง	๔๐๔
พม่าขอเป็นไมตรี กรงท ๒	๔๐๕
ศึกพม่ากรงท ๕	๔๐๕
นักองคัจฉนทร์ นักองคังงวน เข้ามาเฝ้า พระเจ้าเวียงคานามถวายของดีของพระคุณ	๔๑๓
กองทัพไทยไปตีเมืองเชียงแสน	๔๑๖
ตั้งเจ้าเชียงใหม่	๔๑๗
ไต่ช้างดีทองแดงพระบรมฉันทนศ	๔๑๗
ราชทูตไปเมืองญวน	๔๑๗
กรมพระราชวังบวรสถานมงคลสวรรคต	๔๑๘
พระราชประวัติกรมพระราชวังบวรสถานมงคล	๔๒๐
ตั้งชงกรมพระราชวังบวรฯ ไต่ทรงสร้าง	๔๒๒

เรื่องหม่อมดาดวน หม่อมอินทปัต	หน้า ๕๒๕
เดือนกรมขุนเสนาพรักษ และตงกรมขุนพทกษมนตรี	๕๒๘
กองทัพกรมหลวงเทพพรักษกตบจากเมืองเชียงแสน	๕๒๘
การพระเมรุกรมพระราชวังบวรสถานมงคล	๕๓๐
พระเจ้าเวียงคนามมพระราชดำรัสมาทตเตือนให้ตง	
กรมพระราชวังบวร ๆ	๕๓๒
เกณฑ์ทัพไปตเมืองเชียงตง เชียงรุ่ง	๕๓๓
ตงเจ้าพากณทตทพยวด	๕๓๔
ตงเจ้าอนครองเมืองเวียงจันทน	๕๓๕
กรมหลวงเทพพรักษตงพระชนม์	๕๓๕
ชำระกฎหมาย	๕๓๗
ไตชางตาคัญพระบรมนชมณ และพระบรมคชตกษณ	๕๓๘
ไตเมืองเชียงตง เมืองเชียงรุ่ง และเมืองตอ	
ตบตองบพนา	๕๓๘
พระเจ้ากรงเวียงคนามมราชดำรัสนถวายบรรณาการ	๕๔๒
ราชทูตไปเมืองญวน	๕๔๕
กรมพระราชวังหลังทวงคต	๕๔๖

(๕๕)

ตงนกงคจนทรเบนด์มเด็จพระอทยราชาเจากรง กัมพชา	หน้า ๔๔๗
พระราชพรอปราชาภิเชก เจาพากรมหลวง อัครด้นทร	,, ๔๔๗
ตงพระบณทรน้อย และตงกรมเจานาย	,, ๔๕๔
การพระเมรกรมพระราชวงหลวง	,, ๔๕๕
พระเจ้าเวยศนามมพระราชดำด้นทรยหนักในการ อุปราชาภิเชก	,, ๔๕๕
กรมหลวงจกรเจษฏาด้นพระชนม์	,, ๔๕๗
ไตรางดำคญ	,, ๔๕๗
สมเด็จพระอทยทุดชอนกของคอ นกของคเภา	,, ๔๕๗
เชญพระพทชรปพระครดำกยมุนีมากรงเทพ ฯ	,, ๔๕๗
ปราบปราบเมืองยริง	,, ๔๕๗
เจาพากรมชนครด้นทรเทพด้นพระชนม์	,, ๔๕๗
ไต่กนตเจาพากณทตทพยวด	,, ๔๖๐
แห่ดระด้นานใหญ่ แห่พระกรฐิน และมึกระจาดใหญ่ กณทเทศนมหาชาติ	,, ๔๖๓

ผลประโยชน์แผ่นดิน	หน้า ๔๖๓
วัดทโคทรงปฏิสังขรณ์	,, ๔๖๔
พระราชานุกิจ	,, ๔๖๔
สมเด็จพระอภัยราชาเข้ามาเฝ้า	,, ๔๖๗
สมโภชพระแก้วมรกต	,, ๔๖๘
สวรรคต	,, ๔๗๐
พระราชประวัติ	,, ๔๗๓
เสนาบดีในรัชกาลที่ ๓	,, ๔๗๖
มหาดไทย	,, ๔๗๖
กตาทิพย์	,, ๔๗๗
กรมท่า	,, ๔๗๘
กรมเมือง	,, ๔๗๙
กรมวัง	,, ๔๘๐
กรมนา	,, ๔๘๓

พระราชพงศาวดาร

ฉบับพระราชหัตถเลขา

เล่ม ๒ ตอน ๒

แผ่นดินสมเด็จพระบรมราชาที่ ๔

(เจ้ากรุงธนบุรี)

ดศักราช ๑๑๓๐ ปีชวดสัมฤทธิ์ศก จึงท้าวพระยาข้าราชการ
การจีนไทยผู้ใหญ่ผู้น้อยทงปวง ก็ปรึกษาพร้อมกันอัญเชิญ
เสด็จเถลิงถวดยราชสมบัติเป็นบรมกษัตริย์ผ่าน พกพลี่มาน
กรุงธนบุรี ตั้งชนเป็นราชธานีสืบไป ทรงพระกรุณาไหแจก
จ่ายของอาหารราษฎรทงหลายชงอดไซอนาถาทอดมามณฑล
เกิดอนกตหนักนมารบพระราชทานมากกว่าหมื่น บรรดาข้าราชการ
การฝ่ายทหารพดเรือนไทยจีนทงปวงนั้น ได้รับพระราชทาน

ชาวสารละมอคนละถงกนคนละยี่สิบวัน ครองนหยงห้ามผู้ใดทำ
 ไร่นาไม้ อาหารกนตารนถัก และดำเภาบรทกชาวสารมาแต่
 เมืองพทไธมาศ จำหน่ายถงละสามบาทสี่บาทห้าบาทบาง ทรง
 พระกรุณาให้ชอแจกคนทงปวงโดยพระราชอตุสาหะโปรดเดยง
 สัตว์โลก พระราชทานชวิตโวมโตอาดยแก่พระราชทรพย
 แดงแจกจ่ายเล็ดผางนตราแก่ไพร่ฟ้าประชาชนจนจนบมิได้ และ
 ทรงพระ กรุณา โปรดชบเดยง ตั้งแตงขนนางชราชการผู้ใหญ่
 ผู้น้อยครบตามตำแหน่งถานานคักถเหมือนเตกชน แดงโปรด
 ตั้งเจ้าเมืองกรมการให้ออกไปครองหัวเมืองใหญ่น้อยชงอยู่ใน
 พระราชอาณาเขตไกล ๆ นนทุก ๆ เมือง ให้ตั้งถกถกถอม
 ชองสุมอาณาประชาราษฎร ชงแตกถานชานช่นไปนนให้
 ถกบมาชยตามภมถาเนาเหมือนเตกก่อนทุกบ้านทุกเมือง.
 ชณะนนพระมหามนตรจิงกราบทถพระกรุณาว่า จะชอ
 ไปรบหดวงยกกระบศรราชบูรณพนนเขามาถวยศวกถาราชการ
 จิงโปรดให้ออกไปรบเขามา แดงทรงพระกรุณาโปรดตั้งให้
 เป็นพระราชรินทร์.

มีชาวคัมภีร์ชคัณนั้น ฝ่ายพระเจ้าองวะใหม่ทรงตั้ง
 ดงมาแกแวมงกमारหย้าเจ้าเมืองทวาย ให้ยกกองทัพลงมาตั้ง
 ดเมืองไทย ว่าจะรบคาบอัยหรือจะกำเรบชนประการใดบ้าง
 แวมงกमारหย้ากคพตทหารเมืองทวายต้องหมน ยกเข้ามาทาง
 เมืองไชโยค และเรอรบกายงอัยทนน จึงยกทัพบกเรือลง
 มา ณ ค่ายคอกกระออม แลวกยกเดือนลงมาดอชมคายนบางกง
 โกตจะเด้อยแล้ว กรมการเมืองสมุทรสงครามบอกเข้ามาให้
 กราบทต ครนได้ทราบจึงโปรดให้พระมหามนตรีเบนกงหน้า
 เดดจยกทัพหลวงไปทางชตมารคถึงเมืองสมุทรสงคราม ให้
 ทพหน้าชาโงมคกองทัพพมากแตกฉานทงสนในเพดาเดยอ พด
 ทหารไทยได้ตะดมบอนพันแทงพม่าล้มตายในน้ำในบกเป็นอน
 มาก ทพพม่าพายหนักตบไปทางด่านเจ้าชว้าวไปยังเมืองทวาย
 เกบโคเครองคัศตราวรและเรอรบเรือได้ครงนนเป็นอนมาก
 แลวเสด็จเตกทัพกตบยงกรุงธนบุรี และพระเกียรติยศกปรากฏ
 ชจรไปในสยามประเทศทุก ๆ เมือง.

ในขณะนั้นบรรดานายชมนุมทงปวง ชิงคุมพรรคพวก
 ตั้งอยู่ในแขวงอำเภอหัวเมืองต่าง ๆ และรบพุ่งชิงอาหารกันอยู่

แผ่นดินสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี

แต่ก่อนนั้น กิ่งบราบคาบตงทุก ๆ แห่งมิได้เบียดเบียน^(๑) กัน
 ดับไป ต่าง ๆ เข้ามารวบรวมเป็นชาติตลอดองครวัดพระบาท ได้
 รับพระราชทานเงินทองและเสื้อผ้า และโปรดชุบเลี้ยงให้เป็น
 ชนนางในกรุงและหัวเมืองบาง บ้านเมืองก็สงบปราศจากโจร
 ร้าย และราษฎรก็ได้อาศัยไร่นา ตกค้างวนชกไปมาค้าขาย
 ทามหากันเป็นสุข ชาวปลาดำอาหารก็คอยบริบูรณ์ คน
 ทงหลายก็คอยได้บำเพ็ญการกุศลต่าง ๆ ฝ่ายสมณเสาศกยบุตร
 ในพระพุทศศาสดนาก็ได้รับเบณฑบาตจตบัจจย คอยได้ความสุข
 บริบูรณ์ เป็นกาดงเตาเรียนบำเพ็ญเพียรในสมณกิจ ฝ่าย
 คนถระวบเสนาชระทงปวงตาง ๆ.

ในปีชวดคัมภีศศกนั้น สมเด็จพระพุทศเจ้าอยหัวทรง
 พระราชดำริว่า พระพุทศศาสดนาก็ควมนาการรุงเรืองนน เพราะ
 อาศัยจตบรรัสขทงสปฏิบตคามพระบรมพระพุทศโธวาท และพระ
 สงฆทกอนนงปปฏิบตในจตปารัสทศศตบมได้บริบูรณ์ เพราะ
 เหตุหาพระราชาคณะชงทรงพระปรยตชรรวมและสมถวบเสนาจะ
 สงสอนบมมิได้ จึงมพระราชโองการส่งพระศรัภรปราชาราช

๑. เดิมว่า เบียดเบียนบิฑา

เสนาบดีศรีดำดกษณ ให้สืบเสาะหาพระดั่งสมเด็จพระนเรศวร
 อรรถธรรมยังมียกโตบ้าง ให้ไปเที่ยวหมนตมาประชุมกนณ
 วัดบางว่าใหญ่ แต่งตงชนเบนพระราชคณะผู้ใหญ่ผู้น้อยโดย
 สัมควรแก่คณาทรป ตามตำแหน่งเหมอนเมอครงกรงเกานน
 และพระศรีภรปราชกตบหาได้พระเถรานเถร ซงเบนพระราช
 คณะบาง เบนบาเรยนบาง เบนอาจารย์ผบอกบาง แต่กรง
 กรงเกานนได้มาหลายรูป (๑) ประชมนวัดบางว่าใหญ่ แต่ง
 ปรกษาพร้อมกนตงพระอาจารย์ตวดประต วัคณธรรมมากทง
 แก่พระวัดสำอายเบนสมเด็จพระดั่งสมราช แลตงพระเถรานเถร
 ทงนเบนพระราชคณะถานานกรมผู้ใหญ่ผู้น้อย ตามลำดับ
 สมนถานนตรคกตเหมอนอย่างแตกอน ให้อยู่ในพระอาราม
 ต่างๆ ในจังหวัดกรุงธนบุรี บงคบบัญชาและดั่งสอหนบอกกถาว
 ฝ่ายคณฤชระและวบสนาชระแก่พระดั่งสมเด็จพระทงปวง แต่ง
 ทรงพระราชศรีทชาจางชาราชการฝ่ายทหารพลเรือน สร้าง
 พระอโบสถวิหารและเสนาสนะภูกุหลายพระอาราม มากกว่า
 สอกรอยหตง ส่นพระราชทรพยเบนอนมาก แลตงตรัสเผดียง

๑. เดิมว่า พระองค์

ตกเตือนถวายพระราชโองการไว้ว่า ขอพระผู้เป็นเจ้าทรงปวงจง
 ตั้งใจปฏิบัตการรักษานะพระเจดีย์ปารัตถศัต ให้บริสุทธิ
 ฌองใต้อย่าให้เค็ร้หมอง แม้นผู้เป็นเจ้าจะชด้นด้วยเจดีย์เจ็ย
 ฌองใต้อันเป็นธรรมเนียมจะอุปฐากผู้เป็นเจ้าทรงปวง แม้นถงจะ
 ปรารณนามังละแฉะรุชชงโยม โยมก็อาจสำมารถจะเช็ด
 ฌองแฉะโด้หิตออกถวายเป็นอชเมตคกทานได้ แฉะทรงพระราช
 ฌองว่า พระพุทศค้ำฉานจะเจ็รเจ็รเร่งเร่องเจ็รฐิตกาดนนั้น ก็
 ฌองคัยกถบศรเดาเรยนพระปรยคศรรม จึงทรงพระกรณณาให้
 ฌองฌกการชรรรมการทำสำรบญูช พระฌงฌรปไตทบออกทเรยน
 ฌองใต้อันเป็นธรรมเนียมมาก ก็ทรงถวายไตรจวรณาเทค้เนชละเชยค แฉะ
 ฌองทรงถวายบัจเจ็ยแก่เถรเถรตามทเดาเรยนไต้มากแฉะน้อย อนง
 ฌองให้ไปรยปรายพระราชทรพยแฉะแจกทานแก่ยาจกทกวันนอโบสถ
 ฌองแปดค้ำสับหาคา แฉะตั้งโรงทานไว้สำหรับแจกคนชอทรงปวง.

ในปีชวดคัมฤทศศกนนั้น สมเด็จพระพุทศเจ้าอยู่หัวแฉะตั้ง
 ฌองยกพยหโยธาไทยจีน สรรพด้วยเครื่องสรรพาวุธทงทางบกทาง
 ฌองเรือ ชนไปตเมืองพระพิษณโด้ก ถึงค้ำบถเกยชย แฉะเจ้า
 ฌองพระพิษณโด้กเร่องไต้ทราบชาวคัก จึงแฉะงให้หฉวงโกษาชง

08/04/2563

TUDC

ยกกองทัพลงมาตั้งรับไว้รอบนอกเป็นด้ามารถ ข้าศึกยกปืนมา
 ต่อของพระขงจื๊อชาย จึงให้ลาทัพหลวงกลับมายังกรุงธนบุรี
 ครั้นประจวบหายแล้ว ได้ทราบข่าวความองญาปลัดพระนายกอง
 ค่ายโพธิ์สามต้น หนีขึ้นไปเข้าพวกกรมหมื่นเทพพิศพระเจ้า
 พม่าย จึงได้จัดยกทัพหลวงขึ้นไปตีเมืองนครราชสีมา.

ฝ่ายพระเจ้าพม่ายได้ทราบข่าวศึก จึงแต่งให้พระยา
 วรวงศ์ข้าราชการซึ่งเรียกว่าพระยานอัย ยกกองทัพลงมาตั้งค่าย
 รับอยู่ ณ ด่านซนทตทางหนึ่ง ให้เจ้าพระยาจักรีรัยวงศ์ พระยา
 มหามนตรี กับทงมของญา ยกกองทัพมาตั้งค่ายรับอยู่ ณ บ้าน
 จอหอทางหนึ่ง.

สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัว จึงดำรัสให้พระมหามนตรีและ
 พระราชรินทร์ ยกกองทัพขึ้นไปตีทัพพระยา วรวงศ์ข้าราชการซึ่ง
 ตั้งอยู่ ณ ด่านซนทตคนั้น แล้วได้จัดยกทัพหลวงขึ้นทางด่านจอ
 หอเข้าตีทัพเจ้าพระยาจักรีรัยวงศ์ ๆ ออกต่อรบเป็นด้ามารถ
 08/04/2563 TUDC
 ทัพหลวงเข้าหักเอาค่ายข้าศึกได้ ได้ฆ่าฟันพลทหารเมือง
 พม่ายล้มตายเป็นอนมาก พวกข้าศึกแตกพ่ายหนีไป จับได้

๘ แผ่นดินสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี

ตัวเจ้าพระยาศรีสรวยวงศ์และพระยามหามนตรี กับทงมอญา
ด้วย คารัสตั้งให้ประหารชีวิตเสียทั้งสามนาย.

ฝ่ายกองทัพพระมหามนตรี พระราชรินทร์ กยกเขา
ค้ายคานชนทต และพระยาอรรค์ราชศอรบตานทานเบน
สามารถ รบกันอยู่เบนหลายวัน พดซาหัดวงจิงเขาหักเขา
ค้ายซาคักได้ และพระยาอรรค์ราชศกแตกพ่ายหนีไปณเมือง
เสียมราบแดนกรุงกัมพูชา จึงดำรัสให้พระมหามนตรี พระ
ราชรินทร์ ยกติดตามไปตเมืองเสียมราบได้ แต่พระยาอรร
ค์ราชศนหนีหนีไปหาใดตัวไม่ จึงเลิกทัพกลับมาเฝ้าณ
เมืองนครราชสีมา.

ฝ่ายกรมหมื่นเทพพิช ไตทราบว่าเสียมพระยาตงสามแฉว
กตกพระทัยมไตตงอยู่สรบ พาพรรคพวกหนีไปจากเมืองพมาย
จะชนไปแดนกรุงศรีสัตนาคณหต จึงชนชนะชาวเมืองนครราชสีมา
ตมา ไปติดตามจับกรมหมื่นเทพพิชไตกับทงบุตรภรรยา คม
เขาคัจจามาถวาย จึงทรงพระกรุณาโปรดตั้งชนชนะให้เป็น
พระยากาแห่งสงครามครองเมืองนครราชสีมา พระราชทาน
เครื่องยศและบำเหน็จรางวัลเป็นอนมมากสมควรแก่ความชอบ

แผ่นดินสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี

แล้วแต่ใจเด็กทพหุดวงกตบยงกรุงธนบุรี จึงให้เอาตัวกรมหมื่น
 เทพพิชเชามาหน้าพระที่นั่ง และกรมหมื่นเทพพิชชถือศวอย
 มิได้ถวายบังคม จึงดำรัสว่าตัวเจ้าหาบุญวาสนาบารมมิได้
 ไปอยู่ก่ไคกพาพวกผู้คนทนมถอพลอยพนาศันบหายทนน ครน
 จะเตยงเจ้าไวจะพาคนทหตงเซอถอบญพลอยตมตายเตยดวย
 อก เจ้าอโยยเตย จงตายเตยครงนทเตยวเถด ยยาให้เกด
 จลาจลในแผ่นดินไปข้างหน้าอกเตย แล้วดำรัสสั่งให้เอา
 ศวกรมหมื่นเทพพิชชไปประหารชวตเตย จึงทรงพระกรุณา
 โปรดตงพระราชทรณพเบนพระยาอภยรัตนฤทธ จางวางพระ
 คารวจฉายชวา ตงพระมหามนตรณองเบนพระยาอนชตราชา
 จางวางพระคารวจฉายชวาย ตมควรแกมความชอบในการ
 ตงครามน.

ครนถง ณ วนองการแรมตคาคเดือนอ้ายบชวด ตมฤทธศก
 เพดาเชกโมงเศษ เตตจออกณทองพระโรง พรธมดวยทาว
 พระยามชมนตรทงหลาย ผใหญ่ ผนอยเขาเผาตตตะอองชตพระ
 08/04/2563 TUDC
 บากโดยอนคบ จงมพระราชดำรัสประภาษดวยเรองคตจนเตง
 ชอเอาทองพระพุทธรูปไปตงตำเภา ตรัสสั่งให้ตกรนบปรักษา

โทษ ในขณะนั้นบังเกิดอัศจรรย์ แผ่นดินไหวอยู่ช้านาน
ประมาณสองโมงเศษ.

ในรัชกาลสมเด็จพระที่นั่งสุริยาศน์อมรินทร์ ฝ่ายเจ้าพระพิษณุโลกเรื่องเมื่อ
มชยชานะแกชาศกฝ่ายใต้แถว กมหน้าใจกาเรบถอศวม
บุญญาธิการมาก จึงตงควชนเบนเจ้าแผ่นดินรบพระราชโอง
การ อยู่ได้ประมาณเจ็ดวันก็บังเกิดวณโรคชนในคอถึงพราดย
จึงพระยันทรรอกรณองกกระทาณาบ่หนักจปดงศพเสร์จแถว ก
ไคครองเมืองพระพิษณุโลกสืบไป แต่หาตงควชนเบนเจ้าไม
ควยกถวจะเบนจณไรเหมอนพชายชงตายไปนั้น.

ฝ่ายเจ้าพระฝางราชวว่าเจ้าพระพิษณุโลกเรื่องถึงพราดย
แถว จึงยกกองทัพลงมาตีเมืองพระพิษณุโลกอีก ให้ตงค้าย
ดอมเมืองทงสองฟากหน้า แดะพระยันทรรเจ้าเมืองพระพิษณุโลก
ใหม่หนุนมออ่อน มิได้แกถวถาในการตั้งคราม ตอรบต่าน
ทานอยู่ได้ประมาณสามเดือน ชาวเมืองไม่สู้รักใคร่คบถอ ก
เกิดไล่ศกชนในเมือง เบ็ดประตเมืองรบชาศกในเพดากถางคน
ทัพฝางกเขาเมืองไค จบไคตวพระยันทรรเจ้าเมืองพระพิษณุโลก
เจ้าพระฝางให้ประหารชวตเสี่ยแถวเอาศพชนประจันไคในเมือง

แผ่นดินสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี

จึงเห่เกบเอาทรัพย์ตั้งของทองเงินต่าง ๆ ของเจ้าเมืองกรมการ
และชาวเมืองท่งปวงได้เบื่อนั้นมาก แล้วให้ชนเขาขึ้นใหญ่
น้อย และกวาดค้อนครอบครัวอพยพชาวเมืองพระพิษณุโลก
ขึ้นไปยังเมืองสว่างคบุรี แลวกเด็กที่พกดขี่ไปเมือง ขณะนั้น
บรรดาหัวเมืองเหนือท่งปวงนั้น ก็เบ็ดเสร็จแก่เจ้าพระฝางท่งต้น
และประชาชนชาวเมืองพระพิษณุโลกเมืองพิจิตรทุกแคว้น พา
ครอบครัวอพยพลงมาพึ่งพระบรมโพธิ์สมภาร ณ กรุงธนบุรี
เบื่อนั้นมาก.

ดศักราช ๓๓๓๓ ปีฉดเอกศก ถึง ณ วันเสาร์ ขึ้นสองค่ำ
เดือนห้า เพื่อดาวคนตลกประมาณสองยาม บังเกิดอัศจรรย์
แผ่นดินไหวออกครึ่งหนึ่ง แต่ไหวน้อยกว่าครึ่งก่อน.

ในปีฉดเอกศกนั้น ฝ่ายข้างมลาวประเทศกรุงศรีสัตนา
กบเมืองหลวงพระบางเบื่อนอรแกน พระเจ้ากรุงศรีสัตนาคนหุต
เกรงเมืองหลวงพระบางจะยกทัพมาตีเอาเมือง จึงแต่งราชบุตร
ขอเจ้าหน่อเมืองให้ชนนางนำเอาไปถวายพระเจ้าองวะ กับทง
เครื่องราชบรรณาการ ขอเบื่อนเมืองชนชาชอบชณ ๓๓ มาแก่กรุง
รัตนบุรีองวะ.

08/04/2563 TUDC

ฝ่ายข้างกรุงธนบุรีขณะนั้น มีผู้เป็นใจทักพองกล่าวโทษ
 สมเด็จพระสังฆราช ว่าแต่ครั้งอยู่ในค่ายพระนายกองโพธิ์สาม
 ต้นนั้น ได้คิดอ่านกับพระนายกองบอกให้เร่งรัดเอาทรัพย์แก่
 ชาวเมืองซึ่งตกอยู่ในค่ายล่อว่าฉุน ๆ มั่งมี ๆ ทรัพย์มาก ครั้น
 กราบทูลพระกรุณาชนตามคำใจทักพอง จึงดำรัสให้พระยา
 พระเสด็จชำระถามสมเด็จพระสังฆราช ๆ ไม่รับ จึงโปรดให้
 พิสูจน์โดยเพลิงชำระตัวให้บริสุทธิ์เห็นความจริง และสมเด็จพระ
 พระสังฆราชแพแก่พิสูจน์เพลิง จึงดำรัสให้สึกเสีย อนึ่ง
 ฝ่ายสมเด็จพระพนรตนก็มาพองกล่าวโทษว่า พระพนรตน
 ต้องเสียดเมณฑนธรรมทางเว็จมรรคแห่งตน จึงโปรดให้พิจารณา
 ว่าเป็นสัตย์ให้สึกเสีย แล้วเอามาตั้งเป็นหลวงธรรมรักษาเจ้า
 กรมสังฆการี.

ครั้นถึง ณ วันอาทิตย์แรมหกค่ำเดือนสาม แยกเมืองดาว
 เมืองหัตมภ์ เคียงมาสู่พระบรมโพธิ์สมภาร นำเอาช่าง ๆ หนึ่ง
 มาห้ามา มาทดเกล้า ๆ ถวาย ขอเป็นข้าขอบขัณฑสีมา อนึ่ง
 ในปลายปีฉศเอกศกนั้น บังเกิดทพภักชภัยชาวแพง ชาวสาร
 เป็นแถวหนละต้องชัง อาณาประชาราษฎร์ขัดสนกันดารด้วย

อาหารนัก จึงทรงพระกรุณาตั้งให้ชาทูตตะของชุดพระบาทผู้
ใหญ่ผู้น้อยพร้อมกันทำนาปรังทุกแห่งตกตำบล.

ครนถง ณ วนจนทรแรมสี่บต์คาเดือนสาม กรมการ

เมืองจันทบุรีส่งหนังสือบอกเข้ามาว่า กองทัพเมืองพทไธมาศ

จะยกเข้ามาตกรุงเทพมหานคร จึงโปรดให้พระยาพิชัยจันเบน

ที่โกษาธิบดี ให้ตั้งไปตงค้าย ณ พระประแดงตะปากน้ำเมือง

ถ้าครบเมืองสมุทรสงคราม และชาวทัพญวนหนักตั้งบไปหา

ยกเข้ามาตกรุงไม้ และในบี่ฉดเอกศกนบ บงเกิดหนีมาก เขา

กินข้าวในยงฉางตั้งของทงปวงต่าง ๆ จึงมรับตั้งให้ชาทูต

ตะของชุดพระบาทและราชฎรทงหลาย ตกหนุมาตั้งแก้กรมพระ

พระนครบาดทุกวัน ๆ หนักตั้งบเลื่อมค่นยไป.

อนงชงพระชตยวงศ์กรงกรงเกานน บรรดาเจ้าหญิง

ทรงพระกรุณาโปรดเตยงไว้ในพระราชวัง และเจ้าฟ้าตรียา

เจ้าฟ้าจันทวดี ตองพระองคหนนคบค่นยต้นพระชนม์ ยงอย

แต่เจ้าฟ้าพนทวดี พระองคเจ้าพททอง พระองคเจ้าทบทม ชง

เรียกวาเจ้าครอกจันทบูรนน และเจามตรบตรกรมพระราชวัง

โปรดให้ชอเจ้าประทุม หม่อมเจ้ากระจากบตรกรมหมนจตร

08/04/2563

TUCC

แผ่นดินสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี

ต้นทรโปรดให้ขอเจ้าบบมา กับหม่อมเจ้าอบตบตรกรมหมื่น
 เทพพรหม หม่อมเจ้าฉนมบุตรเจ้าพาดึง ทงสองคนทรงพระ
 กรณาเถยงเบนห้าม.

ถึง ณ วันจันทร์เดือนเจดแรมค่ำหนึ่ง หม่อมเจ้าอบต
 หม่อมเจ้าฉนม กับนางละครตักคน เบนชกบฝรั่งมหาเดกตอง
 คน พิจารณาเบนด์ตยแถว มีพระราชโองการ (๑) ตั้งให้พวกผี
 พายทนายตอกไปทำชำเราประจาน แถวให้ตคแชนตคตคัระษะ
 ผาอกทงชายหญิงอย่าให้ใครดเยยงกันค่อไป ในบั้นนทรงพระ
 กรณาตั้งตั้งสมเด็จพระพนบหดวงเบน กรมพระเทพามาตย์ตามโบ
 ราณราชประเพณี และโปรดตั้งเจ้าครอกหกตางพระมเหสี
 เดิมเบนกรมหดวงบาทบวจารกา (๒) และตั้งพระเจ้าหลานเธอ
 ต้ามพระองค์เบนเจ้าราชหนกต ขอเจ้านราตรีวงค์องคหนง
 เจ้ารามตกษณองคหนง เจาบทมไฟจตรองคหนง และพระเจ้า
 ตุกเชอใหญ่พระองค์เจ้าจุย กับพระเจ้าหลานเชดเจ้าแถง เจ้า
 บุญจันทร์้องพระองค์นหยงหาได้พระราชทานพระนามไม้ แถว

๑. เดิมไม่มี
 ๒. เดิมไม่มี

ทรงคิดราชการ ซึ่งจะเกณฑ์กองทัพยกออกไปตีเมืองนครศรี
 ธรรมราช พอข้างกรมพชประเทศนักรบพระองค์ตนซึ่งขอพระ
 อภัยราชา ไปขอทัพญวนมาตีเมืองพทไซเพชร นักรบระรามา
 คุมคนครองเมืองด้รบมิได้ ก็พาส้มครพรรคพวกครอบครัว
 ขอพยพหนเข้ามาพงพระบรมโพธิ์สมภาร ณ กรุงธนบุรี จึงมี
 พระราชดำรัสให้พระยาอภัยรัตนฤทธิช พระยาอนุชิตราชา ยก
 กองทัพพลสองพันไปทางเมืองนครราชสีมาพหนง ให้พระยา
 โทษาธิบดียกกองทัพสองพันไปทางเมืองปราจีนทพพหนง ไป
 ตนกพระอภัยราชาคนเขาเมืองพทไซเพชรให้แก่นักรบระรามาคุม
 คุมได้ และท้าวพระยานายทพนายกองทั้งสองทพ ก็กราบถวาย
 บังคมถวายกกกองทัพพร้อม (๑) ด้วยข้างมาเครื่องด้รพค้ด้ตราวช
 ไปทงด้ยงทางตามพระราชกำหนด แล้วเกณฑ์กองทัพไปรด
 ให้เจ้าพระยาจักรแขก ซึ่งเป็นหลวงนายค้กค้อยกอนหนนเบนแม
 ทพกบพระยายมราช พระยาด้รพพฒ พระยาเพชรบุรี ถอ
 พดหาพนพร้อมด้วยข้างมาเครื่องด้รพพวช ยกไปตีเมืองนคร
 ศรีธรรมราชอกทพหนง เจ้าพระยาจักรและท้าวพระยานายทพ

นายกองทองปวง ก็กราบถวายบังคมลาจากกองทัพไปทางเมือง
 เพชรบุรี ไปตั้งเมืองปทิว ชาวเมืองปทิวชาวเมืองชุมพรยก
 ครอบครองหนีเขาป่าไปส่น และนายมนคนหนึ่งพาศ์นครพรรค
 พวกเบื่อนหมากเขามาหาท่านแม่ทัพ ขอด้วยความภักตเบ็นขาราช
 การ จึงบอกเขามาให้กราบทอด จึงมีพระราชดำรัส (๑) โปรด
 ให้มิตราตงออกไปให้นายมนเบ็นพระชมพร ให้เกณฑ์เขาใน
 กองทัพด้วย ครนยกออกไปตั้งแดนเมืองไชยา หลวงปลัด
 เมืองไชยากัพาไพร่พลมาเขาดความภักต จึงบอกเขามาให้กราบ
 ทอดอก โปรดให้มิตราตงออกไปให้หลวงปลัดเบ็นพระยาวชต
 ภักตเจ้าเมืองไชยา ให้เกณฑ์เขาบรรจบกองทัพ ๆ ก็ยกออกไป
 ตั้งอยู่ ณ เมืองไชยา.

ฝ่ายเจ้านครศรีธรรมราชได้ทราบข่าวศึก จึงเกณฑ์กอง
 ทัพให้ขุนนางเมืองนครยกมาตค้ายรบอยู่ ณ ตำบลท่าหมาก และ
 กองทัพกรุงยกขามแม่น้ำมาตค้ายรบอยู่ ณ ตำบลท่าหมาก ได้รับกับ
 ทัพเมืองนครเบ็นสามารต พระยาเพชรบุรี พระยาศัรพพตม
 ตายในทรบ แต่หลวงตคชณมนานบุตรเจ้าพระยาจักรแม่ทัพหน

ข้าศึกจับเป็นไปโตเจ้าพระยาจกรกให้ลาทัพถอยมาตั้งอยู่ณเมือง
ไชยา และพระยายมราชจึงบอกกล่าวโทษเข้ามาว่าเจ้าพระยา
จกรเบนกบฏ มิเต็มใจทำราชการสงคราม.

สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวได้ทราบในหนังสือบอกนั้น ก็
ทรงพระวิจารณ์ด้วยพระปรีชาญาณ ครั้นทราบ (๑) เหตุว่า
นายทัพนายกองเหล่านี้ทำสงครามไปไม่ตลอดแล้ว จึงเกิด
วิวาทแก่ง และการศึกเมืองนครศรีธรรมราชกรุงนบศก ใหญ่
แต่กาดงเส้นนาบดเห็นจะทำการไม่สำเร็จเป็นแท้ จำจะต้องยก
พยุหโยธาทัพหลวงไปจึงจะได้เมืองนครศรีธรรมราช จึงดำรัส
ให้จุดแจงทัพเรือพร้อมด้วยพลรบหมื่นหนึ่ง พลกระเชียงหมื่น
หนึ่ง และเครื่องศัสตราวุธ ใหญ่ใหญ่ขนยทั้งปวงให้สรรพ.

ครั้นถึงวันมหาพิชัยฤกษ์ในอาศรัยมาศกภาพกษัตริย์ จึง
เสด็จทรงเรือพระที่นั่งสุวรรณพศขนาวาทายรถ ยาวสิบเช็ดวา
ปากกว้างสามวาเศษ พลกระเชียง ๒๕ คน พร้อมด้วยเรือรบ
ทั่วพระยา ขากุดตะอองชุดพระบาทนายทัพนายกองทั้งปวง

๑. เดิมว่า ทรงทราบ

โดยเสด็จพระราชดำเนนตามกระบวนพยุหยาตราหน้าหงส์ เสด็จ
 ทรธานาวาทพิหหลวงออกจากกรุงธนบุรีไปทางชลมารค ออก
 ปากน้ำเมืองสมุทรสงครามตกลงท้องทะเล ครั้นณวันอาทิตย์
 เดือนเก้าแรมสามค่ำ เพลาสามโมงเช้าถึงตำบลบางต๊อบ บัง
 เกิดพายุลมพัดมหนัก และเรือรบราชการในกองทัพหลวงและ
 กองหน้าบางกองทัพตมบางแตกบ้าง เจ้าจตุรแอบบังอยู่
 ในอ่าว สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวจึงดำรัสให้ปลุกค่ายขึ้นตั้ง
 เพียงตำบลหนึ่ง ให้แต่งตั้งเครื่องกระยาตงเว่ยบวงสร่วงเทพารักษ์
 อันทักษาทองพระมหาสมุทร ให้จัดขบเทียนกระทำสักการบูชา
 และทรงตั้งพระสัตยาธิษฐาน เฝ้าคุณพระศรีรัตนตรัยเป็นทตง
 กับทรงพระบารมซึ่งทรงบำเพญมาแต่บรรพชาติ (๑) และในปัจจุบัน
 ขอจงบันดาลให้คตนมตมตงบในบดิน ด้วยเดชอำนาจ
 พระราชกฤษณาธิการ อภินหารบารมเบนมหคัจจรัย คตนม
 นนทตงบตงตราบคาบ เห็นประจักษ์ในขณะทรงพระสัตยาธิษ
 ฐาน และเรพระทตงและเรือราชการทตงหลายตวนเบนมเรือ
 รบน้อย ๆ ก็ไปได้ในมหาสมุทร หาอันตรายมิได้ ครั้นเสด็จ

๑. เดิมว่า บุเรชาติ

ถึงเมืองไชยาจึงได้จอดประทับ ณ ท่าพุมเรียง เสด็จพระราช
 ดำเนินเข้าไปประทับแรมอยู่บนพลับพลา ซึ่งกองทัพหน้าตั้ง
 ไว้รอบเสด็จ เพื่อจะให้เบ็นศรีสวัสดิ์คุมคนแก่เมืองไชยาหนีแล้ว
 ดำรัสให้กองพระยาพิชัยราชาเข้ามาบรรจบ ทพเจ้าพระยาจักร
 เริงรีบยกไปทางบก ให้ศเอาค่ายทัพเมืองนครให้แตกจงได้ และ
 กองทัพบกก็กราบถวายบังคมตายกไปตามพระราชกำหนด จึง
 เสด็จลงเรือพระที่นั่ง ให้ยาตรานาวาทัพโดยทางทะเลสืบไปถึง
 ตำบลปากทางคหา ได้ทอดพระเนตรเห็นดาวหางขนช้างทกษณ
 ทิศ เป็นทนมตรปรางภูแก่เมืองนครศรีธรรมราช ดำแดง
 เหตุอันจะถึงกาลพนาศปราชัย ก็มพระราชหฤทัยโสมนัส จึง
 ดำรัสเร่งกองทัพเรือทงปวง ให้รีบไปให้ถึงปากหน้าเมืองนคร
 โดยเร็ว.

ฝ่ายกองทัพพระยาอมราชเบ็นกองหน้า ยกข้ามท่า
 ข้ามไปถึงดอนพูน เขาศคายุกองทัพเมืองนครซึ่งตั้งรบอยู่ ณ ท่า
 หมาถนนแตกพ่ายหนี จึงยกติดตามไปตั้งค่ายอยู่ ณ เขาศีรษะ
 ช้าง พอทัพหลวงถึงปากหน้าเมืองนครในวันพฤหัสบดี เดือนสิบ

แรมหกค่ำ เพลาห้าโมง ก่เสด็จยাত্রาทพชนบทยกเขาต
เมืองนครศรีธรรมราช.

ฝ่ายเจ้านครแต่งให้เจ้าอุปราชยกกองทัพออกมาตั้งรบททา
โพธิ์พายแกทพหดวงแตกหนีเข้าเมือง เจ้านครก็ตกใจกลัวพระ
เดชานภาพเบ็นกาลัง มิได้ตั้งอยู่รบ ทงเมืองเสี่ย พาดมคร
พรรคพวกญาติวงศ์ออกจากเมืองหนีไปในเพลาหนี และนาย
คงไพร่ในกองพระเดชะภมขเห็นชาวพลายเพชรทงเจ้านคร ถูก
เครื่องสรรพตอยอยจงบเขามาถวาย ส้มเด็จพระพุทธ-
เจ้าอยู่หัวเสด็จชนทรวงข้างทงพลายเพชร เสด็จเข้าเมืองนคร
ศรีธรรมราชได้โดยง่าย นายทพนายกองทงบวงนหันตามเสด็จ
มาทหน้าไม้ทหน้า และขณะเมอรบกับทพเจ้าอุปราช เสียแต่
นายเพชรทนายเดออกถูกบหนตายคนเดียว พดชาหดวงจับได้ราช
ธิดาและญาติวงศ์ นางสนมเหต่าชแม่พนกงานบริวารของเจ้า
นครกับทงเจ้าอุปราชและชนนางทงบวง และได้ทรพยส์มบตตั้ง
เจ้าของทองเงนเครื่องราชูปโภคควตถาดังการต่าง ๆ เบ็นอนมาก
นำมาถวาย ครนทาวพระยานายทพนายกองทพบกทพเรือมา

ถึงพร้อมกันแล้ว จึงมีพระราชดำรัสภาคโทษไว้ครั่งหนึ่ง ซึ่ง
ตามเสด็จมัทนในขณะงานพระราชสงครามนั้น.

ฝ่ายเจ้านครพาราชบตรราช ชาติวงศ์อันวงศ์และ ราชทรัพย์
เก็บไปได้บ้าง หนึ่งลงไป ณ เมืองสังขตา และหาดวงสังขตาพา
หน้ต่อไปถึง ณ เมืองเทพาเมืองตาน จึงมีพระราชดำรัสให้เจ้า
พระยาจักรี พระยาพิชัยราชาเร่งยกทัพบกทัพเรือติดตามไปจับ
ตัวเจ้านครให้จงได้ ถ้ามิได้จะลงพระราชอาญาถึงสิ้นชีวิต.

ครั้นถึง ณ วันศุกร์เดือนดับแอดชนหกคา เพดากตางคน
ต้องท่มเค็ช พระบาทสมเด็จพระบรมบพิตรพระพุทธเจ้าอยู่หัว
จึงเสด็จพระราชดำเนินโดยกระบวนนาวาพายหจากเมืองนครศรี
ธรรมราช ไปโดยทางมหาสำครสมทร ประทับร้อนแรมไปตาม
ลำตบชตมารคจนถึงเมืองสังขตา เสด็จชนประทับอยู่ในเมือง.

ฝ่ายเจ้าพระยาจักรีแม่ทัพเรือ พระยาพิชัยราชาแม่ทัพ
บก ยกติดตามเจ้านครไปถึงเมืองเทพา จับจนจับแขกมาได้
ถามไ้ความว่าเจ้านครหนีไปถึงเมืองตานกับพระยาพทตง และ
หาดวงสังขตา และแม่ทัพทั้งสองนำยจึงมีหนังสือไปถึงพระยา
ตานศรีสุดตานว่า ให้ส่งตัวเจ้านครกับพรรคพวกมาถวายให้

08/04/2563

TUDC

ทชาติผาสะบงจวรกถวายทุก ๆ องค์ แดวทรงแจกยาจกวรรณ
พททงปวงเส่มอกนดะตั่งตักทุก ๆ วันอุโบสถ แลวเกณท์ให้ชา
ราชการคอรอบเพมเตมชนอกรอยตาเคษ ดำหรับจะไตไซ
ราชการทพิศกสืบไปภายหน้า แดวทรงพระกรุณาให้จางพวกชา
ทุดตะอองชดพระบาททงผายททหารพดเวอน ให้ปฏิสังขรณ์
พระอุโบสถวิหารการเปรียญ แลวพระระเบียงศาลากฎในพระ
อารามใหญ่น้อยเป็นหลายพระอาราม ส่นพระราชทรพยเป็นอัน
มาก แดวให้มการมหรตพดมโกชเวชนพระเทชนพระมหาชาติ
เจตยใหญ่ในเมืองนครนนครบสามวัน.

ครนเสร์จการดมโกชพระบรมสารีริกชาติแลว จึงดำรัส
ให้เส่นาบตแตะดกชนปรีกษาโทษเจ้านคร แตะเส่นาบตปรีกษา
พรหมกนวาโทษถงประหารชีวิต ทรงพระกรุณาไม่เห็นด้วย
ดำรัสให้จางเจ้านครเข้าไปให้ถงกรงกอน จึงปรีกษากนใหม่
แตะไปรดตงพระเจ้าหลานเธอ เจ้านราตรีวงค์ไวครองเมือง
นครศรีธรรมราช แตะให้พระยาราชดำวตกับพระศรีไกรตาด
อยู่ชวยราชการ แตะดำรัสให้ราชบัณฑิตจตพระไตรปิฎกถง
บรรททุกเรอเชญเขามาณกรง แต่พอจาดองไตทุก ๆ พระคัมภีร์

แล้วจึงจะเชิญออกมาตั้งไว้ตามเดิม ชึ่งให้ตั้งขกานมณฑลพระ
อาจารย์ศรีวัดแพนงเซ่ง ชึ่งหนพมาออกมาชย ณ เมืองนครน
ให้รบเซามากรงกบทงพระตั้งฆต้ามเนวคชยทงปวงดวย.

ครนถง ณ เดือนปลายบฉลเอกคก จิงเล็ดจยกพยท
โยชาทพบกทพรเรอกดคณยงกรงธนบุรี จิงทงพระกรณ
โปรดตงพระอาจารย์วเบนตมเตจพระตั้งฆราช แดคตารัดให้
จางชางจาร ๆ พระไตรบฏกจนตมตบม ดนพระราชทรพย
เบนอนหมาก และชเงาจนครนทกพระราชทานโทษให้ชคออก
จากพนชนาการ แลวให้รบพระราชทานนาพระพพตมตคยาชย
เบนชาราชการ พระราชทานบานเรือนทชาศย เหยยเบนตช
จาเดิมแต่นหมา พระพทชคาคัดนากค เววมนาการรงเรองเพองพ
ชนเหมือนแตกน และตมเตจพระพทชเจาชยทวกเจเรญพระราช
กฤษชวาคอนไฟบุดภยโยภายชงชไป ไฟรพาทาณตนค
ควยมคความมาตาสนกลตบายบรบรรณคกงคชช เหมือนเมอครง
แผ่นดินกรงเกายงปรกตคชยน.

08/04/2563

TUDC

ฉายกของทพชงยกไปกมพชประเทศนท ทพพระยาอภย
รณฤทธิ พระยาอนชตราชชกจากเมืองนครราชตมาไปตเมือง

แผ่นดินสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี

ได้ยามราบได้ ทพพระยาโกษาจารย์จากเมืองปราจีนไปค
 ใต้เมืองบศบองตงอยทนน และนักพระองค์คนซึ่งเปนพระ
 อทยราชายกกองทัพเรือมาทางทะเลสาบ จะตเอาเมืองได้
 ราบคน พระยาอภัยรณฤทธิ พระยาอนชิตราชาจัดแจงได้
 เรือทเมืองได้ยามราบ ยกทัพเรือออกรบกับทัพเขมรในทะเล
 สาบ ได้สู้รบกันหลายเพลา พอได้ข่าวเดียงถึงออกไปว่า
 สมเด็จพระเจ้าแผ่นดินได้ตั้งออกไปคเมืองนครศรีธรรมราช บัด
 นทวงคคเสียแล้ว พระยาอภัยรณฤทธิ พระยาอนชิตราชา
 ก็ตกใจ เกรงแผ่นดินจะเกิดจลาจลชนอก เลิกทัพกลับมา แต่
 พระยาอภัยรณฤทธิเกรงความจะไม่แน่ จึงรบทัพอยู่เมืองนคร
 ราชสีมา ก่อน พระยาอนชิตราชานรบยกทัพมาจนถึงเมือง
 ตพบุรี จึงมีความตระหนกว่าได้ตั้งอยู่หาอันตรายมิได้ บัด
 คเมืองนครได้ ทพหลวงจะกตบอยแล้ว จึงตั้งรอดอยู่ ณ เมือง
 ตพบุรี ได้ตั้งมาถึงกรุง ฝ่ายพระยาโกษาแจ้งว่าทัพทางเมือง
 ได้ยามราบเลิกถอยไปแล้ว ก็ให้ลาดทัพกลับมาณเมืองปราจีน
 แล้ว บอกกล่าวโทษเข้ามา ณกรุงว่า ทพพระยาอภัยรณฤทธิ
 พระยาอนชิตราชาเลิกหนีมาก่อน ครนจะตั้งอยู่แต่ทัพเดียว เกรง

08/04/2563

TUDC

๒๖ แผ่นดินสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี

ทพเชมระจะยกทัพเข้ามามากจะเดี่ยท เห็นจะเห็ดอกาดงจิงดาต
 ถอยมาบาง ครนเด็ดจมาถงกรงไตทราบหนงสอบอกพระยา
 โภษาชบต แดวไตชาววาพระยาอนชิตราชาชากกตบมาตงอยุณ
 เมืองดพบรทวงพระพิโรธ จิงดาร์สไซตารวจให้ไปหาตัวพระยา
 อนชิตราชาลงมาเผ่า แดวครด์ถามว่าไซไปราชการตั้งคราม
 ยงมไตให้หาทพกตบ เหตุไฉนจิงยกมาเองตงน จะคคเบน
 กบฏหรือ พระยาอนชิตราชาจิงกราบทตพระกรุณาโดยจิงว่า
 ชาวตอออกไปว่าสมเด็จพระเจ้าอยุห์ เด็ดจทวงคต ณเมืองนคร
 ศัรธรรมราช ชาพระพทชเจ้าเกรงวาชาค้กอนจะยกมาชงเอา
 กรุงธนบุรี จิงรบกตบมาทวงจะรักษาแผ่นดินไว้ นอกกว่าพระ
 เจ้าอยุห์แล้ว ชงชาพระพทชเจ้าจะโดยอมเบนชาผอนอกนหน
 หามไตเคยเบนอนชาต เมื่อไตทวงสตับกหายพระโกทรช กตบ
 ทวงพระโล่มนัสดาร์สสรเดริญุพระยาอนชิตราชา ว่าเออเอง
 เบนคนสตัยชอแท หน้าใจสัมครเบนชาแตกผเคยวมโดยอมเบน
 ๐8/04/2568 TUDC
 ชาผอนอกสตับไป แดวไปรดใหม่ตราหากองทัพ พระยาอภัย
 รัตนฤทธิ และพระยาโภษากตบคนมายังพระนคร.

๑๑๓๒ ปีชวดโทศก ถึงณเดือนหก ฝ้ายเจ้า
 พระฝางซึ่งเบญใหญ่ในหัวเมืองฝ้ายเหนือทงบวงหน ประพฤติ
 พลาดทจรถค้ดกรรมตามกบร โภคศุรา กบทงพวกตั้งฆอดชช
 ซึ่งเบญนายทพนายกตทงบวงหน และชวณกนักรทามนุษย
 อกหมาตกกรรมปาราชิก แดวยงนงหมผากาดาวพตรอยุ่ หา
 ตระจากเพศส์มณะไม้ แดวเกณทกกองทัพให้ลงมาตดตระเวนต์
 เอาชาวปลตาอาหาร แดะเผาบ้านเรือนราชฐวเดี่ยหลายตำบล
 จนถงเมืองอทธยธานเมืองชยนาท แดะราชฐวหัวเมืองฝ้ายเหนือ
 ซึ่งอยู่ในพระราชอาณาเขตได้ความเคองแค้นชดัดหนัก กรมการ
 เมืองอทธยธาน เมืองชยนาท บอกลงมาให้กราบทุดพระกรุณา
 ครนไต่ทราบจึงมพระราชดำรัสให้เกณทกกองทัพ จะยกไป
 ปราบอ้ายพวกเห็ดารายฝ้ายเหนือให้แผ่นดินราบคาบ จึงโปรด
 ให้พระยาพิชยราชาเบญแม่ทพถอพดหาพน ด้รรพด้วยช้างมา
 เครื่องด้รรพาวุธ ยกไปทางฟากตะวันตกทพหนง ฉะนุนพระ
 ยายมราชถงแถกรรม จึงโปรดให้พระยาอนุชิตราชาเดอนท
 เบนพระยายมราช ให้เบญแม่ทพถอพดหาพน ด้รรพด้วยช้าง

08/04/2563

TUJDC

มาสัตว์พงศ์สัตว์ราช ยกไปทางปากกระวั้นออกทัพหนึ่ง และทัพ
บกทั้งสองทัพเป็นคนหม่นหนึ่งให้ยกดวงไปก่อน.

ครั้นถึงณวันเสาร์เดือนแปดแรมสี่ค่ำ เพลาเช้าโมงเศษ
ได้มีหาพิชชฤกษ์ สมเด็จพระบรมพิตรพระบาทเจ้าอยู่หัวจงทรง
เรือพระที่นั่งกราบยาวดัดบเอ็ดวา พร้อมด้วยเรือท้าวพระยาชา
ทอดระอองธงพระบาทฝ่ายทหารพลเรือนไทยจันทงปวง โดย
เสด็จพระราชดำเนินตามกระบวนพยุหยาตราหน้าหง และพล
โยธาทพหุดวงหม่นสองพันโดยกำหนด ครองหนขาวแพงถง
เกวียนดะสามขง ด้วยเดชพระบรมโพธิ์สมภารบันดาลให้กา
บ่นขาวดำรมา แต่เกาะทิศใต้ เบนหาดายดำในขณะ เมอจะ ยกทัพ
จงทรงพระกรุณาให้รอทัพอยู่ แลวให้เจตชอจ่ายแจกให้พล
กองทัพจนเหลือเพื่อ แลวได้แจกจ่ายแก่สมณชพราหมณยาจก
วรรณพก และครอบครัวบุตรภรรยาชาราช การทงปวงทวกัน
แลวแขกเมืองกรังกานและแขกเมืองยกตราหน้าบคาศดาเขามา
ทอดเกล้าฯ ถวายถึงสองพันสองร้อยบอก เป็นพระราชทานอัน
วเศษ จึงให้ยาตราหน้าวาพยหทพจากกรุงธนบุรีไปโดยชลมารค
เสด็จประทับรอนแรมอยู่สองแวน แลวยกชนไปถึงตำบลชาดวัน

ประทับแรมอยู่แคว้นหนึ่ง รุ่งชนธวันเสาร์เดือนเก้า แรมสี่องค์
จึงยกไปประทับรอน ณ ปากน้ำพอง

ฝ่ายเจ้าพระฝางราชาศก จึงให้หลวงโกษาข้างเมืองพระ-
พิษณุโลกยกกองทัพลงมาตั้งรบอยู่ณเมืองพระพิษณุโลก ครั้น
ค่ำลงเพลาประมาณยามเศษในวันเสาร์ จึงดำรัสให้กองหน้า
ยกเขาคเมืองพระพิษณุโลก เขามาเมืองโตใหญ่กลางคณวณน
แต่หลวงโกษา ยงหนีออกจากเมืองชนไป ตกค่ายรบ อยู่ตามด
โกลก ยังไม่ทันได้รบกันเด็กหนีไป ครั้นถึงวันจันทร์เดือน
เก้าแรมสี่ค่ำ จึงเสด็จเข้ามาเมืองพระพิษณุโลก หม่อมการพระพุทธ
ชินราชพระพุทธรูปหล่อ ทรงพระราชศรัทธาเปิดองพระภาษาทรง
ตั้งพักออกจากพระองค์ทรงพระพุทธรูปชินราชเจ้าแก้ว เสด็จประ-
ทับแรมอยู่ในเมือง หยดท่าทพบก้อยแคว้น พอกองทัพพระยา
ยมราชซึ่งยกมาทางปากตะวนออกนชนไปถึง จึงพระราชทาน
ข้าวปลาอาหารให้แจกจ่ายกันทั่วแล้ว ดำรัสให้ทัพยกยกรบชน
ไปยึดเมืองสว่างคบุรี รุ่งชนธออกสี่องวันกองทัพพระยาพิชัยราชา
ซึ่งยกมาทางปากตะวนตกจึงชนไปถึง จึงดำรัสให้จ่ายเสบียง
อาหารให้แล้ว ให้ยกรบชนไปให้ทัพพระยายมราชปาก

แผ่นดินสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี

ตะวันออก แล้วตรัสว่าเราจะยกทัพเรือขึ้นไปบน หน้าในแม่น้ำ
 ยงน้อยนกกตดงยงตั้งอยู่ ข้าศึกจะได้เปรียบยงบนลงมาแต่บนผอง
 ถนัด แต่ทว่าไม่ขาดอก พอทัพบกยกข้ามแม่น้ำน้อยได้
 สำนวนหากจะเกิดมากชน ด้วยเดชพระบรมโพธิ์สมภารเป็น
 มหัจฉริยะ ครนถงสำนวนหากเกิดมากชนเต็มอตดงบางตบ
 ตดงบาง ประคองกระแสพระราชดำรัสไว้ นั้น จำเดิมแต่หนมา
 บรรดาเหล่าทัพนายกองแต่ละไพร่พลทัพบกทัพเรือทงปวงได้แจ้ง
 เหตุแล้ว ก็ยกมือชนถวายบังคมทุก ๆ คน เอาพระเศษานุ
 ภาพเป็น กิ่งปกเกล้า ๆ มีหน้าใจกล้าหาญ มิได้ย่อท้อ ต่อการ
 ณรงคองราชที่จะรบสู้ห่มบุจจาสมัครชาติก ด้วยเห็นพระ
 บารมปรากฏเป็นแท้.

ฝ่ายกองทัพพระยายมราช และพระยาพิชัยราชายกขึ้นไป
 ถึงเมืองสว่างคบุรี ก็ให้ตั้งค่ายล้อมเมืองไว้ และเมืองสว่างค
 บรนน คงแต่ระเนียดไม่ชอบสักถมเชิงเทนดิน ห้ามกำแพงไม่
 เจ้าพระฝาง ก็เกณฑ์พลทหาร ขนรักษาหน้าทเชิงเทน รอบเมือง
 ยงบนใหญ่ น้อยต่อรบบองกนเมือง แต่ครครนครามพระเศษา
 นภาพเป็นกาดง ขณะนั้นช่างพงช่างหนงอยู่ในเมืองตกถูกเป็น

08/04/2563

TUDC

พงเผือกส้มพวงค์ และเจ้าพระฝางจึงว่าช่างเผือกนมโตบังเกิด
 เบนของคบฏของเรา เกิดเป็นพาหนะสำหรับบุญแห่งท่านเทพได้
 ชงยกขนมานอน กยงคตเกรงกลัวพระบารมยงนก และสู้รบ
 อยู่ได้สามวัน เจ้าพระฝางก็พาสมัครพรรคพวกหนีออกจาก
 เมืองใหญ่กลางคืนไปข้างทิศเหนือ พวกทหารนำเอาตักชาง
 เผือกกบตงแม่ชางพาหนะตามไปด้วย กองทัพกรุงกษेत्रเมือง
 ได้ แลแต่คนถอยหนีส่งบอกถึงมายังทัพหลวงณเมืองพระ
 พิษณุโลก.

ฝ่ายทัพหลวงณฉนวนอาทิตย์เดือนเก้าแรมเจ็ดค่ำ เพลา
 เช้าส่องนาฬิกา ก็เสด็จยกพยุหยาตราจากเมืองพระพิษณุโลก
 โดยทางชลมารค ประทับรอนแรมไปได้สามวัน พอพบผู้คน
 หนึ่งส่งบอกก่อกองหน้า ใจความว่าโตเมืองสว่างคบุรีแล้ว แต่อาัย
 เรือน พระฝางนั้นพาตักชางเผือกชงเกิดในเมืองหนีไป ข้าพระ-
 พทขเจ้าทรงบวงยังให้ติดตามอยู่ จึงเสด็จเร่งรีบเร่งพระที่นั่งไป
 ทงกลางวันกลางคืน ถึงที่ประทับพระตำหนักคายนาคาส่งชงก่อก
 หมายตรึงไว้อัดจ กัดจชนประทับแรมอยู่ทนน แลควมพระ-

08/04/2563

TJDC

ราช (๑) ดำรัสสั่งให้นายทัพนายกอง เกณฑ์กันไปติดตามอาย
 เรือนพระฝาง และนางพระยาช่างเผือกให้จงได้ ครั้นณวัน
 ขาทศยเดือนเก้าแรมสี่ค่ำค่ำ หาดวงศชศกตกบของพระยา
 อินทรวิชิตเจ้าเมืองวิเศษไชยชาญ จับได้นางพระยาเค็ดมวงคต
 ศษตำรวจประเสริฐ นำมาทูลเกล้าฯ ถวาย ทรงพระกรุณา
 พระราชทานบำเหน็จรางวัลแก่พระยาอินทรวิชิต และหาดวงศ
 ศกตโดยสมควรแก่ความชอบ ครั้นณวันพฤหัสบดีเดือนสี่
 ค่ำ จึ่งเสด็จยกพยุหยาตราทัพหลวงไปโดยทางชลมารคถึง
 ตำบลพามัด จึ่งดำรัสให้ตั้งด่านทางชนในชนนอยก และเกิดย
 กถอมอาณาประชาราษฎร์ชาวหัวเมืองเห็นกองทัพหลวง ชงอพยพ
 หดบั่นแตกฉานชานเช่นเขาป่าดง ให้ออกมาอยู่ตามภมิตาเนา
 ดุจก่อน แล้วให้เที่ยวลาดตระเวนไล่ระดับสำวเอาตัวอายเรือน
 พระฝางให้จงได้ แล้วเสด็จพระราชดำเนินกลับยังพระตำหนัก
 ค่ายหาดสูง ครั้นรุ่งขึ้นณวันเสาร์เดือนสี่แรมห้าค่ำ จึ่งดำรัส
 ให้แต่งกฎประกาศแก่กองทัพเรือไทยจันทงปวง ห้ามอย่า
 ให้ชมเหงรบเอาทรัพย์สินของราษฎรชาวบ้าน และฆ่าโคกระบือ

ด้ตัวของเตยง อนึ่งถานายทัพนายกองผู้ใดได้บั้นและข้าง
พลายพงใหญ่โตคอกโคนวรูปค้และรูปเบ้นกตาง ก็ให้ตั้งเข้า
มาทอดเกล้า ๆ ถวาย อย่าให้ใครเบียดบังเอาไว้จะเอาตัว
เบ้นโทษ.

ครนถง ณ วันพฤหัสบดีเดือนสี่บเอศ ธนสองค้ำมไบบอก
ชนไปแต่กรุงธนบุรีว่า แชกเมืองตานีเข้ามาสู่พระบรมโพธิ์สม
ภารถวายคอกไม้ทองเงิน และเมืองยักตราถวายปืนใหญ่
รอยบอก.

ครนณวันจันทร์เดือนสี่บเอศชนหกค้ำ ทรงพระกรุณา
ให้สี่บเส้าะจับพระสังข์พวกเหตาราย ไต่ตัวพระครุคริมานนท์
หนง อาจารย์ทองหนง อาจารย์จันทร์หนง อาจารย์เกดหนง
ถวนเบ้นแม่ทพอายุเรอนพระฝางทงด้รูป แต่พระครุเพชรรัตน
กบอายุเรอนพระฝางนนหาไต่ตัวไม้ จึงดำรัสให้ผลิตคฝาคฤหัดถ
ทงด้คน แด้วจ้าคงด้งตงมาได้คก ณ กรุง ๆ.

ในวณน ให้หมนตพระสังข์เมืองเหนอมาพร้อมกันหน้า
พระทง และให้หาขุนนางผู้ใหญ่ผู้น้อยมาประชุมเฝ้าพร้อมกัน

จึงดำรัสปรึกษาว่าพระดั่งสมเด็จพระบรมราชาอยู่ฝ่ายเหนือ เป็นพรรคพวก
 ฝ่ายเรือนพระฝางทงต้น ขอมถออวชและบนรบศึกฆ่าคนปล้น
 เอาทรัพย์สิ่งของ และกินสุราเมรัยต้องได้พอนาจารย์ด้วยหญิง^(๑)
 ต้องจตปาราชิกต่าง ๆ ซาดจากสักขาบทในพระพุทธรูป
 คำนวณตามมาก จะตะไวให้คงอยู่ในสมณเพศจะนมได้ อนึ่ง
 พระดั่งสมเด็จพระบรมราชาได้ ก็จะไม่แตกบดอมปะปนกันอยู่ มริว
 องค์ใดคือองค์ใดชั่ว จะได้ให้เว้นเคารพสักการบูชาให้เป็นเนอ
 นาบุญ ได้มีผลตามสั่งแก่เราท่านทั้งปวง ให้พระดั่งสมเด็จพระ
 บรมราชาไปแต่ตามสัจตามจริง ถ้าได้ผิดในจตปาราชิกแต่ประการใด
 ประการหนึ่งจะพระราชทานผ้าคลุมหัดให้ผลัดสักออกทำราชการ
 ที่ไมรับนุ จะให้दानาพศัจนัสนาพกาตามกถน แม้นชนะแก่
 นาพกาจะให้ เบนอชการและพระ ครราชาคณะ ฝ่ายเหนือโดยสม
 ควรแก่คุณธรรมทร แม่นแพแก่นาพกาจะให้ตั้งพระราชอาญา
 เขียนแตรวสักขอมอมให้บวชได้อีก แม่นเล่มอนาพกาจะถวายผ้า
 ไตรให้บวชใหม่ ถ้าแต่เดิมไม่รับ ครนจะให้ตั้งदानาพศัจนัสนาพ
 กถนคาวาใดทำผิด จะให้ตั้งพระราชอาญาประหารชีวิตได้ อนึ่ง

เมื่อพระดั่งขจะตงคานานน ไหวงค้ำตกนมานตาดเพดานผ้าขาว
 แต่งเครื่องพลกกรรมเทพยดาพร้อมแตร จึ่งทรงพระดีศยาธิษ-
 ฐานให้พระ บารมนน ช่วยอภิบาล บำรุงรักษาพระดั่งข ทงปวง
 ฤทธิของค้โตมิได้ขาดสักขามทจตปาราชิก ขอให้พระบารมี
 ของเรา แดะอานภาพเทพยดา อินค้กตด้ทจจเบเนตักขพยาน
 ช่วยอภิบาลบำรุงรักษาพระมเบเนเจาองคณน อย่าให้แพแก่
 นภาพกาไค้ ถ้าแดะภิกษุรูปใดตงชงค้ตถบตแตร เทพยดาเจาจจ
 ด้งหารให้แพแก่นภาพกาเห็นประจกษแก่ตาโลก แดะแ่ตจทรง
 พระเกาออยทหาดทราย ให้พระดั่งขตงคานาพศ้จนตอตอหน้า
 พระทง พดางทรงพระอธิษฐาน ด้วยเดชะพระบรมโพธิ
 ด้มการ ครงนนพระดั่งขทมค้ตบรด้ทจ กขานะแก่นภาพกาบาง
 ด้มอบาง ทภิกษุทค้ตถแพแก่นภาพกาเบเนอนมาก ด้มนาบตก
 กระทำตามรับด้งโดยส้มควรแก่คณแตะโทษ แต่ผ้าไตรทพระ
 ด้งขพวกแพตอองค้กนน ให้เผาเบเนต้มกไปทาพระมหาธาตุ
 เมืองส้วางคบบร แดะทงพระกรณาให้เยบผาจวรส้บงให้ไค้พน
 ไตร จะบวชพระดั่งขผายเห็นอ จิงค้ารด้ให้ด้งขการตงมาธา-
 ราชนารับพระราชาคณะกับ พระดั่งขอนค้บณ กรุงธนบุรีหาดบ

08/04/2563

TUDC

รูป ขนไปบวชพระสังฆ์ไว้ณหัวเมืองทุก ๆ เมือง และให้
พระราชอาคันตุกะอยู่ตั้งสอนในข้อพระวินัยสักขาบท กับให้เก็บ
พระไตรปิฎกตมาเป็นฉบับสร้างณกรุงด้วย โปรดให้พระ
พิมพ์ธรรมไปอยู่เมืองสุวรรณภูมิ ให้พระธรรมโคตมไปอยู่
เมืองพิษณุ ให้พระธรรมเจดีย์ไปอยู่เมืองพระพิษณุโลก ให้
พระพรหมมุนีไปอยู่เมืองสุโขทัย ให้พระเทพกระวีไปอยู่เมือง
สวรรคโลก ให้พระโพธิวงศ์ไปอยู่เมืองศรีพนมมาศท่งยง.

ครั้นถึงณวันศุกร์เดือนสี่เบียดแรมสี่ค่ำ จึงเสด็จดำเนิน
ไปยังเมืองสุวรรณภูมิ กระทำการสัมโภชพระมหาชาติสามวัน
แล้ว เสด็จพระราชพงศพัทธ์ออกจากพระองค์ทรงพระมหา
ชาติ แล้วให้ปฏิสังขรณ์พระอารามและพระมหาชาติให้บริ
บูรณ์ดั่งเก่า จึงเสด็จพระราชดำเนินไปยังเมืองศรีพนมมาศ
ท่งยง กระทำสัมโภชพระแท่นศีลาอาสน์สามวัน แล้วเสด็จ
พระราชดำเนินไปยังเมืองสวรรคโลก กระทำสัมโภชพระมหา
ชาติสามวัน.

08/04/2563

TUDC

ครั้นถึงณวันศุกร์ เดือนสี่บ่สอง ขนสามค่ำ จึงเสด็จพระ
ราชดำเนินกลับตมายังเมืองพระพิษณุโลก กระทำสัมโภช

พระมหาชาติ และพระพุทธรูปราชพระพุทธรูปสี่ห้านามอันแล้ว
 จึงทรงพระกรุณาโปรดตั้งข้าหลวงเดิม ซึ่งมีความชอบในการ
 สงคราม ให้ยกครองหัวเมืองฝ่ายเหนือท่งปวง บรรดาหัว
 เมืองใหญ่นั้น โปรดให้พระยายมราชเป็นเจ้าพระยาด้รดีห้อย
 ครองเมืองพระพิษณุโลก ประมวดีไพร่พลเมืองมอญหม่นหา
 พัน ให้พระยาพิชัยราชาเป็นเจ้าพระยาด้รดีวรคโลก มีไพร่พล
 เมืองอยเจดพัน ให้พระยาด้รดีหราชเคโซเป็นพระยาพิชัย มีไพร่
 พลเมืองเกาพัน ให้พระยาทายน่าเป็นพระยาด้รดีโชทัย มีไพร่พล
 เมืองอยห้าพัน ให้พระยาด้รดีรบดินทรเป็นพระยากำแพงเพชร ให้
 พระยาอนรภกษภุทธเป็นพระยานครด้รดีวรรค ทงด้รดีเมืองนน
 ไพร่พลเมือง ๆ ละตามพันเศษ และหัวเมืองน้อย ๆ ท่งปวงนั้น
 ก็โปรดให้ขุนนางซึ่งมีความชอบ ไปครองเมืองทุก ๆ เมือง และ
 เจ้าพระยาจักรแชนนนมไคแกด้รดีกดำในการสงคราม จึงโปรด
 ตั้งพระยาอภยรณฤทธิเป็นพระยายมราช ให้วราชการณทั
 ด้รดีมหนายกค้อย แด้รดีด้รดีจกรฐาทพหลวงกดับ ให้รับนาง
 พระยาเค้วคกรณดงแพด้รดีองดงมายังกรุงธนบุรี ให้ปลูกโรงรับ
 ด้รดีณ ส่วนมังกคด้รดีแล้ว ให้ม้งานมหรด้รดีพล่มโกชด้รดีสามวัน.

ครั้นถึง ณ เดือนสามปีชวด โทศกนน์ ฝ่ายอาปะระกามน์
 ซึ่งเรียกว่าไปมยง่วนเจ้าเมืองเชียงใหม่ นั้น ยกกองทัพพม่า
 กองทัพลาวยกลงมาตีเมืองสุวรรณโคตก เขาตงค้ายตอมเมือง
 ไว เจ้าพระยาสุวรรณโคตกก็เกณฑ์ไพร่พลชนรักษาทิศ
 เทนกำแพงเมือง ตอรับบอกหนเมืองเป็นสำมารถ แล้วบอก
 ลงมากรง สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวได้ทรงทราบ จึงโปรด
 ให้มหิตราชนไปเกณฑ์กองทัพเมืองพระพิษณุโลก เมืองสุโขทัย
 เมืองพิษย ให้ยกขึ้นไปตีกองทัพพม่าช่วยเมืองสุวรรณโคตก
 เจ้าพระยาสุรสีห์ พระยาพิษย และพระยาสุโขทัยยกกองทัพ
 ทั้งสามหัวเมืองไปตีเมืองสุวรรณโคตก เขาตงค้ายพม่า
 ซึ่งตงตอมเมือง พม่าตันทานมิได้ ก็แตกฉานพ่ายหนีไปยัง
 เมืองเชียงใหม่ จึงบอกลงมาให้กราบทูลพระกรุณาให้ทราบ.
 สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัว จึงมีพระราชดำรัสให้เกณฑ์
 กองทัพจะเสด็จยกไปตีเมืองเชียงใหม่ และพลโยธาหาญใน
 กระบองทัพหลวงกรุงธนบุรี ทรงไทยจีนแขกฝรังเป็นคณหมนหาพัน
 สรรพด้วยช่างมาเครื่องสรรพอาวุธ และเรือรบเรือไตทองปวง
 พร้อมเสร็จ.

ครนถงผคนมาตคักถบกษคถคภวามหาพชยฤกษ จง
 เด็ดจทรงเรือพระที่นั่งกราบ พร้อมด้วยเรือท้าวพระยาชาติ
 ณะองชตพระบาทมใหญ่ผู้อยไทยจีนฝ่ายทหารพลเรือน โดย
 เด็ดจพระราชดำเนินตามกระบวนพยุหยาตราหน้าหง คบคิง
 ทองแถมหาคงคา ก็เด็ดจยাত্রานาวาทพหุดวงจากกรุงธนบุรี
 ไปโดยชลมารค ประทับร้อนแรมตามระยะทางไปหลายแคว้นถึง
 เมืองพชย จงให้ตั้งค่ายและตำหนักทัพพลบพลา ณ หาดทราย
 ฝ่ายปากตะวันออกตรงหน้าเมืองขาม และเด็ดจขนประทับอยู่
 ทน.

ในขณะนั้นจึงมังชยเมืองแพร์ พาชนนางกรมการและ
 ไพร่พลลงมาเฝ้า กราบถวายบังคมขอเบนชาขอบชณทตมา
 จงทรงพระกรุณาโปรดตั้งเป็นพระยาจักร์รัษฎวงค์ ให้เกณฑ์
 เข้าในกระบวนทัพด้วย แด้วดำรัสให้เจ้าพระยาจักร์แขกกับ
 พระยามหาราชครบุรีหิตอยรักษาเรือพระที่นั่ง และเรือชาติ
 ณะองชตพระบาททงปวง ณ เมืองพชย แด้วเด็ดจพระราช
 ดำเนินขจรคองทพบก ณ เมืองพชย ให้กองทัพหวเมืองทง
 ปวงเบนกองหนายกถ่วงไปก่อน จงเด็ดจทรงช้างพระที่นั่ง

08/04/2563

TUDC

คำเนินพยุหโยธาทัพหลวงไปโดยทางสถิตมารค ปรทับริอน
 แรมไปหลายเวณถึงตำบลกุ่มเหลือง จึงให้ตั้งค่ายมั่นแทบเชิง
 เขาม้าพาด เสด็จหยดประทับแรม ณ พลับพลาในค่ายนั้น
 และทรงหนเบนเท่กาดคิมหนักฤคกนคารด้วยนานก ผุซงเบน
 มคคเท่กนามรรคานนกราบทดว่า แด่เชิงเขาซางนจะซาม
 ภูเขาไปตงตงเชิงเขาซางโน้น เบนระยะทางไกลถึงสามร้อยเส้น
 หามทนาแห่งใดไม่ ไพรพดจะอดนากนคารนถก จึงดำรัสว่า
 อย่าปรารมกเดย เบนภาจรระของเรอ คาวนนอยาให้ตมของ
 ยามเดย จงกำหนดแต่นาพกาไว้ เพดหาห่าทุมเรอจะให้ฝนตก
 ตงจงได้ แด่จงดาร์สส่งพระยาราชประด์ทชให้ปลกกคำตตง
 เพยงตาดงเครองพลกรรมบวงส์รวงเทพยดาบนเขาแด่ว จงทรง
 ตงพระลด์ยาศษฐาน เออพระบรมโพธิ์สมภารบารมของพระ
 องค์ ซงทรงสนนจยการมาแต่อดตบรชชาติตราบเทอถงบัจจบน
 ภพน จงเบนทพงพานกแกไพรพดทงปวง กบทงอานภาพ
 เทพยดา ขอจงบันดาลให้ทอชารวโรษทกจตกตงมาในราตร
 วนน ให้เห็นประจกษ TUDC แด่เพดววนนพนอากาศกปราคาจก
 เมฆมองแผนเบนปรกตอย ด้วยเดชะอานาจกาดงพระอชษฐาน

๕๘/๐๔/๕๕๖๓

TUDC

๕๕

บารมกับทงอาณภาพ พอลงเพดาล์ทมแปดบาทบันดาตให้ฝน
 ห่าใหญ่ตกลงหนัก จนน้ำไหลนองไปทั่วท้องบ้ำ และขอนไม้
 ในบ้ำก็ลอยไหลไปเป็นอศักรยียงนก ครั้นเพดาเซากทรงช้าง
 พระทงให้ยกพลโยธาหาญข้ามเขาน้ำไป แลวดำเนินพลกของ
 ทพไปตามดำดบวถสถมารค ประทับร้อนแรมไปโดยระยะ
 ทางถึงเมืองดาพน ให้ตั้งค่ายประทับอยู่ทนน.

ฝ่ายไปมยงวนเจ้าเมืองเชียงใหม่ ก็แต่งทัพพม่าทัพดาว
 ออกมาตั้งค่ายรบอยู่นอกเมือง แลระกองทัพหัวเมืองชงเบน
 กองหน้า กยกเขาคายทัพพม่าแตกพ่ายแตกถอยเข้าเมือง กอง
 หนากยกติดตามดวงเข้าไปในกำแพงดินชั้นนอก แลตั้งค่าย
 รายล้อมกำแพงชั้นในไว้ แลระทัพหลวงกยกเข้าไปตั้งค่ายใหญ่
 ในกำแพงดิน แลดำรัสให้บรรดาทัพหัวเมืองกองหน้าและนาย
 ทัพนายกองในกองหลวงยกพลทหารเข้าปัดัน เอาบันไดพาด
 ขึ้นกำแพงเมืองในกลางคืนเพดาล์สามยามเศษ เพื่อจะดก้าง
 ชาติก แลระพลทหารพม่าดาวชาวเมืองชงชนประจำรักษาหน้าท
 เชนทนหน ยิงบันใหญ่หอยและพุ่งแทงคัสตราวุธต่อรบต่าน
 ทานเบนล่ามารถ จนเพดารุงพลทหารทัพไทยเข้าหักเอาเมือง

08/04/2563

TUDC

มิได้ กตาดถอยออกมา จึงมพระราชดำรัสว่า อินเมือง
 เชียงใหม่หนคองทนายอัย คำปรมปราเด่าดับ ๆ กัณมา ว่า
 กษัตริย์พระองค์โดยกทัพไปตเมืองเชียงใหม่ครั้งเดียวมิได้ ต่อ
 ยกไปเบียดองครังจตเคเด แม่นจะหกหาญเอาด้วยกาดงกถา
 บคนกจะโตแต่จะเสี่ยไพรพตมาก แะยกมาครงนเหมอนจะต
 ทวงททาทางแะกาดงซาคัก ก็โตเห็นประจกษอยแะว ถายก
 มาครงหลงเห็นคงจะโตถายเดยว จึงดำรัสให้เดกทัพหวดวงถวง
 มากอนวณหนง จึงให้กองทัพหวเมืองทงปวงเดกเดอนถอย
 ตามมาตอภายหลง.

ฝ่ายพมากยกกองทัพตเดาะบักาวตักตตตาม ยิงบน
 กระจหน้าบหน้าหลง กองทัพหวเมืองทงนบกตนตตกระต่าระต่าย
 ถอยหนยอยนตงมาจนกระทั่งถงทัพหวดว อนหยุดตงประทบ
 รับอยู่ ณ เขาช่องแคบ.

สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัว จึงถอดพระแสงดาบโต้ตอน
 พตโยธาทหารทงปวงในกองหวดวให้กตบออกรบพม่า ได้
 ตะตมบอนพนแทงถงอาวุธต่นตรบกนเบนต่ามารถ พตพม่าตม
 ตายเบนอนมาก ก็ตตกกระจตพตตพรายพ่ายหนไป ก็เสด็จ

08/04/2563

TUUC

แผ่นดินสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี

ดำเนินทัพหลวงดวงมาตงท่าเรือ ณ เมืองพชัย จึงเสด็จทรง
เรือพระที่นั่งกราบให้ยาตราหาบาทพกดบคนยงกรุงธนบุรี.

ดศักราช ๑๑๓๓ ปีเถาะตรีศก ฝ่ายข้างมดาวประเทศ
เจ้าวงศ์มเบนเจ้าเมืองหลวงพระบาง ยกกองทัพตงมาตกรุงศรี
สัตนาคนหุต ให้ตั้งค่ายล้อมเมืองไว้ และเจ้าบุญสารผู้ครอง
กรุงศรีสัตนาคนหุต ก็เกณฑ์พลทหารออกคอรบ และชน
ประจำรักษาหนาทเชิงเทนปรากฏเมืองกน เมืองเบ็น สามารถ
รบกันอยู่ประมาณสองเดือนยังไม่แพ้ชนะแก่กัน พระเจ้ากรุง
ศรีสัตนาคนหุต จึงแต่งชนนางให้ล่อศัภยักษรชนไปถึงกรุง
องวะชอกกองทัพมาช่วย พระเจ้าองวะมั่งระจึงให้ชกชิงไปคุม
พลสองพันเบ็นกองหน้า ให้ไปลู่พลตาเบ็นแม่ทัพคุมพลตามพัน
ยกกองทัพตงมาตเมืองหลวงพระบาง และกองทัพเมืองหลวง
พระบาง ก็แตกถับไปเมืองคอรบกับทัพพม่า พม่าตเอา
เมืองหลวงพระบางได้ เจ้าหลวงพระบางก็ขอชนแก่กรุงองวะ
ทัพพม่าก็แตกถับไปกรุงองวะ พระเจ้าองวะได้ทราบวากอง
ทัพไทยยกมาตเมืองเซียงใหม่ จึงให้ไปลู่พลตาถอพลตามพัน
ยกตงมาช่วยรักษาเมืองเซียงใหม่.

08/04/2563

TUUC

อนึ่งแต่เมื่อครั้งบชวดล้มฤทธศัคนน กองทัพฮ้อยยกมาจะ
 ตกรงองวะ มาถึงเมืองแค้นหวเบนแผ่นดินเงยวค้อไทยใหญ่ชน
 แก้วมา โกลดเมืององวะทางลับหาคน แตะกกองทัพฮ้อยยกเขาค
 เมืองแค้นหวโค กตงทพอยทนน.

ฝ่ายพระเจ้าองวะทราบข่าวศึก จึงให้ตงจาโบคมพดห้า
 พนเบนกงหนา ให้อแซหวนุกเบนแม่ทพดอพดหมนหนง ยก
 มาตกรงทัพฮ้อยตงอย ณ เมืองแค้นหว ใตรบกันเบนล้ำมารถ
 ทัพฮ้อยแตกพ่ายกลับไปครงหนง แตะฮ้อยกตบยกกองทัพมาออก
 ตหวเมืองชนพมาแตกเบนหลายเมือง แตะยกตวงเขามาตงถง
 ตาบตบ้านยอนน โกลดเมืององวะทางคนหนง พระเจ้าองวะจึง
 ให้อแซหวนุกหนง มะโยตตหวนหนง เบนแม่ทพ๒ ทพ ถอ
 พดทพดะหมนหนง กบเมยนหวนทพหนงถอพดห้าพน ทง ๓
 ทพเบนคนตองหมนห้าพน ยกไปล้ำมทางเขาระคตมตทพฮ้อย ได
 รบกันอยู่ ๓ วัน ทัพฮ้อยแตกพ่ายไปเบน ๒ ครง จับได้นายทพ
 ฮ้อย ๔ นาย ฮ้อยแซยแหยหนง กนตาแหยหนง เมยนกนแหยหนง
 ๐๘/๐๔/๒๕๖๓ TUDC
 ประชแหยหนง กบไพรพดทกพน พระเจ้าองวะให้เตยงไว ครน
 ถงบถถเอกศก ฮ้อยกตบยกกองทัพมาออกเบน ๓ ครง ครงถง

หนักช่วยช่วยแยเป็นแม่ทัพฮ่อพดหลายหมื่น มากกว่า ๒ ครั้ง
ยกมาถงเมืองกอดงบมอทางเือกเมืององวะ ๕ คน พระเจ้า
องวะเห็นเป็นศึกใหญ่กว่าทกครั้ง จึงให้อแซหวนกกกับตงจาโบ
ตเรยงราม ถอพดหมื่นห้าพันยกไปทางหนง ให้อามถอกหวน
กบงาจหวนแตะต่อหวน ถอพดหมื่นห้าพันยกไปทางหนง เป็น
สองทัพโคตอรบกับกองทัพฮ่อ ๑๖ พดมาก เห็นเหตอกาดงจะ
คให้แตกพ่ายมิได้ จึงบอกตงมากกราบทุดพระเจ้าองวะ ๓ จึง
ให้แม่ทัพเจรจากความเมืองกับแม่ทัพฮ่อ ขอเป็นพระราชไมตรี
คอกน แดวแตงนางแตะเครื่องบรรณาการให้ไปแกแม่ทัพฮ่อ ๓
กแตกทพกลบไป แตนนมาฮ่อกมโดยกมาตเมืององวะฮก เป็น
เมืองมิตรสันถวไมตรีแกกัน,

ฝ่ายข้างกรุงไทยในปีเถาะตรีศกนน สมเด็จพระพุทธเจ้า
อยหวทตรงพระราชดำรพิจารณาเห็นว่า กรุงธนบุรียังไม่
กาแพงเบณฑมน จะได้บงกนราชศัตรหมุ่บัจจามิตร ยังหา
เป็นภุมราชธานีไม่ จึงทรงพระกรุณาให้เกณฑ์ชาทตละของ
๐๘/๐๔๒๕๖๓ TUDC
ชดพระบาทผู้ใหญ่ผู้นอย ฝ่ายทหารพดเรอนทงปวง ตงคาย
ด้วยไม้ทองหลายทงคตอมพระนครทงสองฟากนา และให้

เกณฑ์ไพร่พลในกรุง พลดหัวเมือง มารวมกันทำค่ายย้ายฟาก
 ตะวันตก ตั้งแต่มุมกำแพงเมืองเก่าไปจนวัดบางวันอยู่ตรง
 ไปริมแม่น้ำใหญ่ คดออกตั้งมาจนถึงกำแพงเมืองเก่าที่ตั้งเป็น
 พระราชวัง แล้วให้ขุดคลองเป็นคชางหลังเมือง แต่คลอง
 บางกอกน้อยมาออกคลองบางกอกใหญ่ เขามุดดินชนถมเป็น
 เชนเทินข้างในทั้งสามด้าน เว้นแต่ด้านรมนา และฟากตะวันออก
 ออกกให้ตั้งค่ายรอบเหมือนกัน ให้ขุดคลองเป็นคชางหลังเมือง
 ตั้งแต่กำแพงเก่าท้ายบอมวไชยเนทรวงษ์ไปจนถึงศาลเทพารักษ์
 หัวไซค ออกแม่น้ำทั้งสองข้าง เขามุดดินชนถมเป็นเชนเทิน
 ทั้งสามด้าน เว้นแต่ด้านรมนาตจกัน แล้วให้เกณฑ์คนไป
 รอกเอาอิฐกำแพงเก่า ณ เมืองพระปะแดง และกำแพงค่ายพม่า
 ณ โพธิ์สามต้นและสกัดกบางไทรทั้งสามค่าย ชนบรรทุกเรือมา
 กอกำแพงและบอมตามทถมเชนเทินดินสามด้านทั้งสองฟาก เอา
 แม่น้ำไว้หว่างกลางเหมือนอย่างเมืองพระพิษณุโลก และแม่น้ำ
 ตรงหน้าเมืองทั้งสองฟากนั้น เป็นที่ขุดตดแต่ครั้งแผ่นดินสมเด็จพระ
 พระมหาจักรพรรดิ อนึ่งบอมวไชยเนทรทายพระราชวงษ์ให้
 ขอบบอมวไชยประดัช แล้วให้ขุดที่สวนเดิมเป็นททองน่านอกคู

08/04/2563

UDC

เมืองทั้งสองฝาก ให้เรียกว่าทะเลตม ไว้สำหรับจะได้ทำนา
 โถงพระนคร แม้นมาตรว่าจะมีทัพคั่งสงครามมา จะได้ไว้
 เบนททาเดคงคายตอรบชาติกณัต และกระทำการฐาปนาพระ
 นครชนใหม่ ครงน ๖ เดือนถ้าเร็วบริบูรณ์.

ในปีเถาะตรีศกน น สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวทรงพระราช
 ดำริการสงครามซึ่งจะไปปราบปรามกัมพูชประเทศให้ราบคาบ
 คนเอาเมืองพุทไธเพชรให้แก่ภพระองครามาขบตี อินเข้ามา
 พงพระบรมโพธิ์สมภารนให้จึงได้ และขณะนั้นเจ้าพระยา
 จกรแขกถึงแก่กรรม จึงโปรดตั้งพระยายมราชฉวาทสมุหนายก
 อยแตกอนน เบนทเจ้าพระยาจักรแทน แล้วโปรดตั้งพระยา
 ราชวงศ์นฉบตรเจ้าพระยาจักรแขกนเป็นพระยายมราช จึง
 ดำรัสให้เกณฑ์ทัพบกทัพเรือ พลทหารไทยจีนและทัพหัวเมือง
 ทงปวง ให้พร้อมสรรพด้วยช้างมา และเรือรบเรือตาเตยง
 เครื่องสรรพาวุธต่าง ๆ แล้วโปรดให้เจ้าพระยาจักรเป็นแม่ทัพ
 บกถอพดหมนหนง ยกไปทางเมืองปราจีน ให้คนเอาเมือง
 บคบองเมืองโพธิ์ศัตวัดตอดลงไปจนถึงเมืองพุทไธเพชร และ
 เอานักพระองครามาขบตีไปในกองทัพด้วย เจ้าพระยาจักร

แผ่นดินสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี

และพระยาพระหุดวงหัวเมืองนายทัพนายกองทั้งปวง ก็กราบ
ถวายบังคมลาแยกกองทัพออกไปตามพระราชกำหนด.

ครั้นถึงอาทิตย์มาสถ์ภาพบักษติฤกษ์ฤวาร มหาพิชัยฤกษ์
สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวทรงพระที่นั่งสำเภาทอง พร้อมด้วย
เรือท้าวพระยาชาตตะอองรดพระบาทไทยจีนฝรั่ง ฝ่ายทหาร
พลเรือนทั้งปวง เป็นเรือรบดองร้อยดำ เรือทะเลร้อยดำ
พลทหารหมื่นห้าพันเศษ ให้พระยาพิไชยไธสวรวิชัยเป็นแม่กอง
ทัพหน้า แล้วยกพยุหยาตราพดนาว่าทัพหุดวงจากกรุงธนบุรีไป
ออกปากน้ำเมืองสมุทรปราการ ตกถึงท้องทะเลใหญ่ ด้วย
เดชพระบารมี บนดาดให้คนตมร้ายใหม่ห้าหมื่นกร่างบดง
ราบคาบ และเสด็จโดยทางชลมารคได้ห้าวันประทับปากน้ำ
เมืองจันทบูร จึงโปรดให้พระยาโกษาธิบดีเป็นแม่ทัพ ยกทัพ
เรือหลวงลงไปตีเมืองกระพง โฉม แล้วยกทัพหลวงก็เสด็จไปอีก
หกวัน ครั้นวันพฤหัสบดีเดือน ๑๒ ขึ้น ๘ ค่ำถึงปากน้ำเมือง
พทไธมาศ จึงเสด็จพระราชดำเนินขึ้นสถ์ถนตกจนแห่งหนึ่งพัก
ตระเวนตักเฉียงโคเมือง แลวใหม่หนึ่งร้อยพระยาพิไชยไธสวรวิชัย
แม่กองทัพหน้า ให้ญวนเซตยซึ่งจับได้นนถอเข้าไปถึงพระยา

ราชอาณาจักรสุวรรณเจ้าเมืองพุทไธมาศ ในลักษณะนั้นว่า สมเด็จพระ
 พระพุทธเจ้าอยู่หัว ณ กรุงธนบุรีครุอยุธยา เด็ดจาดำเนินพยุห
 โยธา ทพบกทัพเรือมาบดิน ด้วยมพระราชประสงค์จะราชา
 ภิชกนักรพระองครามาขมดให้ครองกรุงกัมพูชา แล้วจะเอาตัว
 เจ้าจย เจ้าศรีรังษิ และชาวหลวงชาวกรุงเทพ ฯ ซึ่งไปอยู่ ณ หว
 เมืองใด ๆ จงตั้ง ถาพระยาราชาเศรษฐีสุวรรณมิได้มีความภักค
 อ่อนน้อมเห็นว่าจะตอชยทชนากการใดก ใหญ่ตั้งการบ้องกนเมืองจ
 ัรรรพ แหมเห็นว่าจะสรบมิไคยงทรงพระกรุณาโปรดอยู่ ให้
 ออกมาเผาทดระอองชดพระบาท กราบถวายบังคมอ่อนน้อม
 ยอมสความภักคโดยค เราจะช่วยพิคทให้ทรงพระกรุณา
 แหมถึงวาตวชราแล้วจะออกมามีค ก็ให้แดงหเณษบตรออก
 มาถวายบังคมจงฉบพดถ ถาษาอยู่จะทรงพระพิโรชให้พดทหาร
 เราหกเอาเมืองชาดัยให้ตั้งทงเมือง ครนพระยาราชาเศรษฐี
 ไคแจ้งในหนังสือหนนแล้ว จงให้หนังสือตอบออกมาว่า ซึ่งให้
 หนังสือมาถึงซาพเจ้า ๆ ขอบใจนัถ จะหาชนางมาปรักษาให้
 ๒๘/๐๔/๒๕๖๓ TUDC
 พรอมกนกอ น ถาขนยอมพรอมกนแล้วจจะบอกออกมาให้

แจ้ง ครนคอยอยู่ตามวัน พระยาราชาเศรษฐีก็มีใ้แต่งให้ผู้ใด
 ออกมาเฝ้า ส้มเต๋จพระพทชเจ้าอยหวมพระราชดำรัสให้ท้าว
 พระยานายทพนายกองทงปวงยกเขาตงคายดอมเมือง แล้ว
 ดำรัสสั่งกรมอาจารย์ให้จัดกนทมวชาตแกดวหาญทงนายไพร่ได้
 รอยสับเอ็ดคน จึงให้เกณฑ์พลทหารกรมอนสองพันรอยเขา
 ส้มทบ แล้วพระราชทานฤกษ์และอุบายให้เขาปล้นเอาเมืองใน
 กตางคนเพดาสองยาม.

ฝ่ายพระยาราชา เศรษฐีก็เกณฑ์ พลทหารรักษาหน้าท
 เชิงเทินปราการบองกนเมือง ครนเพดาสองยามพลทหารชา
 หดวงกเอาบันไดพาดกำแพงบนชนไปได้ในเมือง จุดเพลิงชน
 แดงสว่าง และพวกญวนในเมืองออกคอรบ ๆ กนอยชานาน
 และนายทพนายกองรพลทงปวงชงตงคายรายดอมอยนน จะบก
 รกเขาไปช่วยกมใด ควยจนญวนชาวเมืองยงรักษาหน้าทเชิง
 เทนยงบน หนุยนอยสับอยหาทงหน้าทไม ไพร่พลกของทพกอด
 ไรยดง เศษบรมโพธิ์สมภารบันคาคดจิตพลโยธาทพทหารทง
 ปวง ให้สำคญว่าเสด็จพระราชดำเนินหนนเข้าไป กมนำใจ
 องอาจกล้าหาญมากจน ตกระโจมหนนเืองกนเขาไปทงทพ

08/04/2563

TUBC

บกทพรเรือ พวกญวนจนซึ่งรักษาหนาทตามทานมโตกแตกฉาน
 พายหนีไป พอรุ่งชนวนอาทิตย์เดือน ๑๒ ขึ้น ๑๓ ค่ำ เพลาเช้า
 กเขาเมืองโตพรอมกัน พระยาราชาศรัยสูงทงเมืองเสียดงเรือ
 ออกทะเลแดนหนีไปได้ ครน ณ วนจนทรเดือน ๑๒ ขึ้น ๑๒ ค่ำ จึง
 เสด็จพระราชดำเนินเข้าในเมือง สักตประทับ ณ วนจนพระยาราช
 ศรัยสูง ให้พลทหารทงปวงเทยวเก็บเอาทรัพย์สินของในเมือง
 โตมาเป็นอนมาก แล้วดำรัสถามพระญาณประสิทธิ์ พระ
 สรรมาจารย์ และอาจารย์จัน นายกองอาจารย์ทง ๓ ว่า
 เมื่อกมทหารชนไปปล้นเอาเมืองนั้น เขาโตคานโตก่อน อา
 จารย์ทง ๓ กราบทอไม้ตองกัน จึงเสด็จพระราชดำเนินไปทอด
 พระเนตรททางทหารเขานน เห็นผิดกับพระราชดำริ จึงดำรัส
 ว่าข้าศึกหนีไปโตเพราะเขาผิดกับรบตั้ง แม้นตอดักจะเสียดราช
 การ จึงให้ตงพระราชอาญา เขียนผู้ซึ่งเขาเมืองโตตอทหลัง
 นนทงนายแตะไฟ ทเขาโตก่อนทพระราชทานบำเหน็จรางวัล
 ๐๘ ทงนายแตะไฟ เบนงนถึง ๓๒๕ ชั่ง แล้วให้มกฏประกาศ
 แกรพลทงปวง ห้ามอย่าให้ชมเหงราชฎรจนญวนชาวเมือง
 ดับไปอีกให้ค้าขายอยู่ตามภูมิตาเนาเหมือนแต่ก่อน แล้วโปรด

๕๒ แผ่นดินสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี

ตั้งพระยาพศุภช่วยราชการกรมท่าเป็นพระยาราชาศรัยอยู่
 ครองเมืองพุทไธมาศ แล้วเสด็จยกพลโยธานาวาทพิทวง
 จากเมืองพุทไธมาศ ขึ้นไปตกรุงกัมพูชารบคอคอเมืองพุทไธ
 เพชร ประทับร้อนแรมไปโดยระยะทางชดमारคจนถึงเกาะ
 พนมเปญ.

ฝ่ายกองทัพบกเจ้าพระยาจักร ยกเขาไปตเมืองบัตบอง
 เมืองโพธิ์ศควเมืองบริบูรณ์ได้แล้ว ก็ยกดวงลงไปตเมือง
 พุทไธเพชร และนักพระองค์อภัยราชาตอรบตันทานมใต้
 พาพวกพลและครอบครัวยกหนลงไปตั้งอยู่ ณ เมืองบาพนมเจ้า
 พระยาจักรเขาคงอยู่ ณ เมืองพุทไธเพชร ครั้นได้ทราบวาทพิ
 ทวงตเมืองพุทไธมาศได้แล้ว เสด็จขึ้นมาถึงเกาะพนมเปญ
 จึงให้นักพระองค์รามาชบคอรักษาเมืองพุทไธเพชรแล้วกลับ
 เฝ้า กราบถวายบังคมทูลว่านักพระองค์อภัยราชาหนลงไปตั้ง
 อยู่ ณ เมืองบาพนมแล้ว ครั้นได้ทรงทราบจึงดำรัสให้เจ้าพระยา
 จักรยกกองทัพติดตามลงไปในวันนั้น ครั้นเพดาบ่าย ๓ โมง
 จึงเสด็จยกทัพพิทวงตามลงไป พอเพดาค่าประมาณยามหนึ่ง
 เจ้าพระยาจักรบอกหนงส์ออกมาให้ทราบทูลว่า ญวนเมืองตูก

นำยามมารับน้กพระองค์อภัยราชาลงไป ณ เมืองญวนแล้ว จึง
 เสด็จหยดเรือพระที่นั่งประทับอยู่หน้าบ้านค้าหนกเวนหนง
 ครัวรุ่งเช้าจึงเสด็จยกทัพหลวงกลับคน มาถึงปากคลองมักสำ
 พบครัวเขมรตั้งอยู่ที่นนเบนอนมาก คาร์สให้ปลดทหารเขาคัดไค
 ครอบครัวแล้ว และเรอกมาก แดวยกทัพหลวงคนมาประทับ
 ณ เกาะพนมเพญ จึงน้กพระองค์รามาชับคตลงมาแต่เมืองพุท
 ไชเพชรเข้าเฝ้าในทนน ทรงพระกรุณาโปรดพระราชทานฉดของ
 อดทรวงประพาสอนเบนพระเครื่องคต กบตงบนใหญ่หอยและ
 ครอบครัวเขมรชงคไคนน แกน้กพระองค์รามาชับคตแล้ว โปรด
 ให้กลับไปครองเมืองพุทไชเพชร เป็นใหญ่ในกัมพูชประเทศ
 เหมือนคตก่อน.

ฝ่ายกองทัพพระยาโกษาชับคตไคเมืองกระพงไคม แล้ว
 ยกมาจะตเอาเมืองก่าปอด พระยาบังกตมาชกจามเจ้าเมือง
 ก่าปอดออกอออนนอมยอมเขาค้ความภกค มิไคคอรบ พระยา
 โกษาจึงพาควพระยาบังกตมาชนเผากราบถวายบังคม ณ เกาะ
 พนมเพญ จึงโปรดให้พระยาบังกตมากลับไปอยู่รงเมืองก่า
 ปอดคตงเก้.

08/04/2563

TUDC

ฝ่ายกองทัพเจ้าพระยาจักรียกตั้งไปโตเมืองบาพนม เขมร
มิได้สู้รบ ยอมเข้าสวามภักดีโดยดี จึงจัดแจงให้คงอยู่ตาม
ภมตาเนาเดิม แล้วยกเด็กทัพกลับมาเผา ณ เกาะพนมเปญ
จึงดำรัสให้เจ้าพระยาจักรีกับพระยาโกษา อยู่ช่วยราชการ ณ
เมืองพุทไธเศรฐกว่าจะส่งบรรดาบก่อน แลแล้วตั้งยกพยห
โยชานาวาทพหุดวงกลับมาถึงคตของท้องจันจง แล่น้ำในคตของ
พนคนเรือใหญ่จะไปได้ จึงดำรัสให้ไพร่พดตหน้าทางกลางวัน
กลางคืน เรือทั้งปวงจึงไปได้พร้อมกัน.

ฝ่ายจันทงปวงซึ่งเคยไปมาแต่ก่อน ก็สรรเสริญว่าเดือน
อายนนาเคยแห่งคตของชาติ เรือจะไปมาได้ น้อาศัยบุญญา
นภาพพระเจ้าอัยห้วมาก เรือจึงไปมาได้สะดวกในเทศกาด
น ครน ณ วันจันทรเดือนอายชน ๓ คาเพดาบาย ก็ตั้งคจถง
เมืองพุทไธเศรฐ จงชนสถคณจวน ดำรัสให้นมนต์พระสังฆ
ในจังหวัดแขวงเมืองพุทไธเศรฐมาพร้อมกัน ทรงถวายจวรทุก
องค์ แลแล้วตั้งไปวัดญวนถวายนมัสการพระพุทชปฏิมากร
ซึ่งมีไหวหาร ฝ่ายหลวงญวนก็ส่งคมนตรีให้ทรงฟัง จึงมีพระ
ราชบริหารโดยภาษาญวน พระราชทานพระราชาชวาทแก่หลวง

ญวนทั้งปวงให้อุตสาหะรักษาดี อย่าให้ต้องเสียด้วยศกา
 แดงเสียดจกตบยงจวนทประทบ ครนถงวหนองคารเตอนชาย
 แรม ๓ ค่ำ จึงเสด็จตรงทรงพระที่นั่งสำเภาทอง ให้คัดคาย
 กระบวนพยุหยาตราจากเมืองพุทไธมาศ ออกท่องทะเล
 ใหญ่ กذبคนยงกรุงธนบุรีมานคร.

ฝ่ายพระยาราชาศรีศรีสุนทร ด้งแตกหนีไปนอนชนอนาศัย
 อยู่เกาะตงของสมุทรพตญวนจนโตมากแล้ว กยกทพเรือมาตเอา
 เมืองพุทไธมาศคน และพระยาราชาศรีศรีสุนทรเจ้าเมืองใหม่มาทรรู
 ตอ ยกพลทหารจนออกตอรบคานทานอยู่ประมาณ ๓ นาฬิกา
 เห็นเหตุอกาดงกทงเมืองเสย พารพตและครอบครวทงปวง
 ถอยมาอาศัยอยู่ ณ เมืองกำปอด และพระยาบังกลมากช่วย
 จัดแจงไพร่พลอยู่ ๓ วัน พอพร้อมกัน ก็ยกกตบไป จะปล้น
 เอาเมืองพุทไธมาศ ในกลางคืนเพลาตักประมาณ ๒ ยามให้
 พลทหารจันทงปวงเอาไม้ตอเขาคาบทุกคน ๆ อย่าให้มีปาก
 เสียง แดงให้ว้ายขามนาเขาบปล้นเอาเมืองได้ พวกญวนมี
 ทนรตอวกแตกพายหนี กองทัพจนได้ฆ่าพจนญวนพวกราชา
 ศรีสุนทรชงอยู่ในเมืองถมตายเบื่อนันมาก จนได้ฮิตตก

อาบไปทงเมือง แต่ตัวราชาเศรษฐีญวนหนักงเรือหนีไปได้
 หาจับตัวได้ไม่ และพระยาราชเศรษฐีจนกกดบคนเอาเมือง
 ไตเขาตงอยู่ในเมืองดงเกา.

ฝ่ายเจ้าพระยาจักรซึ่งตงอยู่ ณ เมืองพทไธเพชร ทราบ
 ข่าวไปว่าเมืองพทไธมาศกกดบเสียแก่ญวนอก จึงจัดแจงกอง
 ทพจะยกตงมาช่วยพระยาราชเศรษฐี พอไตข่าวว่าพระยา
 ราชาเศรษฐีกกดบตเอาเมืองคนตวกกหยดทพไว้ มีไตยกตงมา
 เมืองพทไธมาศ.

จึงพระยาราชเศรษฐี กตงหนังสือบอกขอราชการเข้ามา
 ณ กรุงธนบุรี สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวไตทรงทราบ จึงดำรัส
 ว่าเมืองพทไธมาศอยู่ตอแหลมหนักจะรักษาไวเบนอนยาก บัวย
 การแรงทแกล้วทหาร จึงโปรดให้มทองตราออกไปว่าให้พระยา
 ราชาเศรษฐีทงเมืองพทไธมาศเสียเถิด ออย่าอยู่รักษาเถย ให้
 เด็กทพกกดบเขามารบราชการ ณ กรุงดงเกา ครนพระยาราช
 เศรษฐีไตแจ้งในทองตรารบตงแล้ว ก็กวาดเอาครอบครัวชาว
 เมืองดงเรือใหญ่หนอยแล้ว เด็กกตงทพจนกกดบเขามา ณ กรุง

ตามพระราชกำหนดให้หานั้น แล้วจึงโปรดให้มตราหากองทัพ
เจ้าพระยาจักรพระยายมราชกตบคนเขามายังพระนคร.

ตุศักราช ๑๑๓๔ บีมะโรงจตุวาศก ฝ่ายไปสัพดาซังมาอยู่
ช่วยราชการรักษาเมืองเซียงใหม่หนน ยกกองทัพมาตเมืองตบ
แตกแตกด้วยกตงมาตเมืองพชย ตงคายอยู่ ณ วัดเอกา พระยา
พชยกจตแจ้งการบองกนเมืองเบนดำมารถ จึงเจ้าพระยาสัรตห
กยกกองทัพเมืองพระพชณ โดกชนไปช่วยเมืองพชย และเจ้า
พระยาสัรตหกับพระยาพชยยกพลทหารเขาคคายพมา ๆ ออกต่อ
รบ ๆ กนตงอาวุธัน พลทัพไทยได้ตะดมบอนพนแทงพลพมา
ตมตายเบนอนมากพมาตานทานมโคกแตกพายหน เดก ทัพ กตบ
ไปเมืองเซียงใหม่ จึงบอกหนงล่อแจ้งขอราชการคักลงมา ณ
กรงกราบทตพระกรณาให้ทราบ.

ตุศักราช ๑๑๓๕ บีมะเส็งเบญจศก ทรงพระกรณาให้ล็ก
ทองมอหมายหมเดชไพร่หลวง และเดชสังกตพรรคกบตงเดช
หวเมืองตังตารบเบชตะเบยหนางวาวยนกรมพระลัดตทงตง ให้
รจนวนนไพร่พลไว้จะได้ไซราชการแผ่นดินและการทัพคัगत่าง ๆ
กรนตง ณ เดือนธายชางชน ไปสัพดาชกกองทัพมาตเมืองพชยอก

08/04/2563

TUBC

พระยาพชยกยกพดทหารออกไปล้อมแต่กต่างทางยังไม่มาถึง
 เมือง เจ้าพระยาสร้อยศรีสมุทรสมุทรเมืองพระพิษณุโตกชนไป
 ช่วย ใ้รับกับทัพพม่าเป็นสำมารถ และพระยาพชยกติดตาม
 ล้อมมอกมพดทหารออกได้พนพม่าจนดาบหัก จึงตอชอ
 ปราบกฏเรียกวาพระยาพชยกดาบหักแต่นมา ครนถงณวหนองการ
 เดือนยแรมเจดคา กองทัพพม่าแตกพ่ายหนีไป จึงบอกหนังสือ
 ลงมากราบทูลพระกรุณา ณ กรุงธนบุรี.

ตศักราช ๓๓๓๖ ปีมะเมียฉก สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัว
 ทรงพระราชดำริการซึ่งจะไปตีเอาเมืองเชียงใหม่ให้ได้ ด้วยพม่า
 ยกกองทัพมาขยายบเทาหัวเมืองฝ่ายเหนือเหนือ ๆ จึงดำริให้
 เกณฑ์กองทัพหัวเมืองฝ่ายเหนือตีบหัวเมือง เป็นคนสองหมื่น
 สรรพด้วยช้างมาเครื่องสรรพาวุธ ให้ยกไปคอยรับเสด็จอยู่ ณ
 บ้านระแหงให้พร้อม แล้วให้เกณฑ์กองทัพในกรุงฯ และหัว
 เมืองใกล้ทงปวง พดณกรรจดาเครื่องหมนหาพน ช้างเครื่อง
 รอยแปดมารอยมา สรรพด้วยเครื่องสรรพยทชพร้อมเสด็จ.

08/04/2563

TUDC

ครนถงณวหนองการเดือนสิบสองแรมสิบเอ็ดคา สมเด็จพระ
 พระพุทธเจ้าอยู่หัวทรงเรือพระที่นั่งกราบยาวล้นสำมาวา พดพาย

แผ่นดินสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี

ตั้งคนพร้อมด้วยเรือท้าวพระยาพระหอนเมืองข้าราชการผู้ใหญ่
ผู้น้อยไทยจีน ฝ่ายทหารพลเรือนทั้งหลาย โดยเสด็จในกระ
บวณทัพลดววงเบื่อนั้นมาก จึงเสด็จยกพยุหยาตรานาวาทพลดววง
จากกรุงธนบุรีไปโดยชลมารคประทับที่รอนแรมไปตามระยะทาง
หลายแคว้น ถึง ณ วนพชเคอนอายุชนตศา เสด็จถึงเมืองกำแพง
เพชร แล้วยกไปตั้งบ้านระแหงแขวงเมืองตาก เสด็จประทับ
แรม ณ ตาหนักสวนมะม่วง คารัตให้เจ้าพระยาจักรเบน
แมทพหน้า ถอพตทพิในกรงแตะหวเมืองยกชนไปตั้งอยู่ ณ เมือง
เกน แลวให้ทพเมืองเหนือทงตั้งบเมือง ยกไปเข้ากองเจ้าพระยา
จักรกอนหน้าไปตเมืองเชียงใหม่.

ฝ่ายข้างกรุงรัตนบรองวะ พระเจ้านังระทราบว่ากรงไทย
พระยาตากตั้งตวชนเบนเจ้าแผ่นดิน สร้างเมืองบางกอกชน
ใหม่เป็นราชธานีใหญ่ แทนกรุงศรีอยุธยาชงพนาศนิบหายนน
กตบตงตวคอรบ จึงทรงพระดำริว่าจะละไว้ชามีได้ ไทยจะมี
กาดงกาเวมมากชน จำจะแต่งกองทัพใหญ่ ให้ไปตีปราบ
ปราบเตยให้ถนเตยนั้นหนามราบคาบ อย่าให้แผ่นดินไทยตงตว
เบนบกแผ่นดินนั้นหน้าชนไค้ลบไปอกในภายหน้า จึงให้แพกัจจา

08/04/2563

TUDC

คุมพตพม่าหารอย ถอหนังสือรบส่งลงมาถึงปากน้ำหวุ่นเจ้าเมือง
 เมาะตะมะ ให้เกณฑ์พลรามัญเมืองเมาะตะมะสามพัน เขากอง
 แพกจจาเป็นนายทัพยกไปทำทาง และตั้งค่ายปลุกยิงฉวางท
 ค้ำบดสามสี่ทำคนแดง จิตแจ้งชนแต่บียงอาหารผ่อนไปไวก่อน
 แดวภายหลัง จึงจะให้กองทัพใหญ่ยกไปตีเอา เมืองบางกอกซึ่ง
 ตั้งชนใหม่แน่นใจได้ และปากน้ำหวุ่นก็เกณฑ์พลรามัญเมืองเมาะ
 ตะมะ และเมืองชนสามสี่สองหัวเมืองเป็นคนสามพัน ให้
 พระยาแจ้ง พระยาอู คตะเตียง คตะเกตบ คมมากองแพกจจา นาย
 ทัพ แพกจจากยกทัพมาณสามสี่ทำคนแดง จิตแจ้งการทงปวง
 ตามรบส่งพระเจ้าองวะ ฝ่ายปากน้ำหวุ่นเจ้าเมืองเมาะตะมะให้เร่ง
 รดเก็บเอาทองเงินแก่ครอบครัววัดมิ่งรามัญ และไพร่พลเมือง
 ทงปวงได้ความยากแค้น บ้างหลบหนีมาบอกกันยังกองทัพ
 และนายทัพนายกองรามัญทงปวงก็โกรธว่าพม่าซ่มเหง เบียด
 เบยนครอบครัวข้างหลัง จึงชวนกันคิดกบฏฆ่าแพกจจา นายทัพ
 กบทงไพร่พลพม่าหารอยเสียทงสี่ห้าทำคนแดง แดวยกทัพกลับ
 ไปยังเมืองเมาะตะมะ และบรรดารามัญนายไพร่ชงอยู่ที่เมือง
 และเมืองชนทงปวงนน ก็พร้อมใจเขาคอยกันทงต้น ชวนกัน

ยกเข้าปัดนเมืองเมาระตะมะในเพดากดางคน ให้เป็นเสียงไทย
ปกันหวนแตะกรมการพม่าทงปวงตกใจไม่สู้รบ ทงเมืองเสย
ตงเรือหนไปเมืองย่างกง แตะบอกชนไปตงเมืององวะ ว่า
มอญเมืองเมาระตะมะเป็นกบฏตั้งนทงเมือง.

ฝ่ายนายทัพนายฆกองตั้งมิงรามญเมืองเมาระตะมะ กยกกอง
ทัพรามญติดตามชนไปตโตเมืองจตตองเมืองหงสา แตะยกชน
ไปตเมืองย่างกง เขาตงคายตอมเมืองไว แตะยกเขาปัดน
เจ้าเมืองย่างกงตอรับเบ็นตำมารถ มอญหักเข้าไปไคในเมือง
กงหนง พมาตงคายในเมืองกนไวไคตงเมือง ครนพระเจ้า
องวะทราบในหนงตอบอก จิงให้อแซหวนกถอพตพมาหมน
หนงยกตงมารบมอญกบฏ พอกพหน้าอแซหวนกตงมาตงกเขา
ตทพมอญ ๆ ตอรับสู้มิไค กตาดถอยกตบตงมาเมืองเมาระตะมะ
กองทพอแซหวนกกยกตตตามตงมา รามญทงปวงเห็นเหตุอ
กาดงจะตีพมามไค กกวาดครอขบครวหนเขามาพงพระบรมโพธิ
สมภารณกรงพระมหานครศรีอยุธยา แยกกนเบ็นหลายพวก
เขามาทางคานพระเจดยตำมองคบาง ทางคานเมืองตากบาง

08/04/2563

TUDC

กองทัพพม่ายกติดตามมอญมาทกทาง ทตามมาทหนักกวาด
 ค้อนครอบครวมอญกลับคนไปโดยบาง.

ในขณะที่กองทัพหลวงตั้งอยู่ณบ้านระแหงนั้น จึงชวนหนท
 ครนายคานเมืองตากนำเอาครัวไทยมอญ ซึ่งหนีมาแต่เมืองเมะ
 ตะมะเข้ามาพึ่งพระบรมโพธิ์สมภาร พาศวีส้มิงส์รายกตนั้นซึ่ง
 เบนควนายมานนเข้ามาเฝ้ากราบถวายบังคมณ พระตำหนักสุวรรณ
 มะม่วง จึงมีพระราชดำรัสให้ถามถาว่า พระเจดีย์ฐานอัน
 ชอวากตอมบอมณเมืองเมะตะมะนั้น ยงปรกตค้อยหรือ
 ส้มิงส์รายกตนั้นกราบทูลถวายังปรกตค้อย จึงดำรัสให้ถาว่า
 พระมหาเจดีย์เกศชาคณเมืองยางกง ซึ่งวานตรยอคหกดงมา
 นนยกชนใดแถวหรือ ส้มิงส์รายกตนั้นกราบทูลว่าพระเจ้าองวะ
 ให้ถงมารฎีตั้งชรณสำมบแถวยังหายกชนใดไม่ จึงตรัสให้ถา
 ว่า ถอมาว่านางรามัญบุตรคนเซญใจ อายุได้สี่บสี่ห้าปี
 รอรรถกรรม เกิดทเมืองเมะตะมะนมจริงหรือ ส้มิงส์ราย
 กตนั้นกราบทูลว่าจริงอย แต่ยงหาใดตั้งชนไปเมืององวะไม่
 พอเพดาบายจึงดำรัสให้พระยายมราชแซกยกกองทัพไปชดคาน

อยู่ณท่าดินแดงรับครวมอญ กับจะได้ศอรบทัพพม่าซึ่งยกตาม
มอญมานนควย.

ครนถงณวันศุกร์เดือนธันวาคมห้าคาเพดาเช้า บันตาดฝน
ท่าใหญ่ตกเป็นมหาพชยราชฤกษ์ จึงโปรดให้พระยาตำแหน่ง
วิชคคมพลต้องพันเศษอยุรक्षाเมืองตากคอยรับครวมอญ แล้ว
เสด็จทรงช้างคนพองเพดดา ให้ยาตราพดทัพหลวงดำเนินโดย
สถมมารค ประทับรอนแรมไปโดยระยะทางหลายเวณถึงตำบล
นาเพยกเหนือเมืองนครด่าปาง แล้วดำเนินทัพหลวงไปอีกหลาย
เวณ ถึงณวันอังคารเดือนยชนต้องคา เสด็จถึงเมืองด่าพูน
ให้ตั้งค่ายหยุดประทับบอยทนน.

ฝ่ายว่าไปสัพดารูวากองทัพไทยยก ชนมาจะตเมือง เชียง
ใหม่ จึงให้พระยาจำบ้านระแค้นท้าวพระยาดาวทองปวง ยก
กองทัพดาวพูนหนึ่งเบนกองหน้าให้ดวงมาก่อน แล้วให้ไปมยุ
งวนเจ้าเมืองอยุรक्षाเมือง ไปสัพดาจึงยกกองทัพพม่าทัพดาว
เกาพูนจะยกดงมารบทัพไทย ฝ่ายพระยาจำบ้านกับพระยา
กาอวชนนางเมืองนครด่าปาง ซึ่งเบนกองหน้านนเขามาหากอง
ทัพเจ้าพระยาจักร ขอสวามภกตเขาด้วย จะกตบศอรบพม่า

08/04/2563

TUDC

เจ้าพระยาจักรจงบอกตงมาให้กราบทูลแล้ว ให้กองทัพพระยา
จำปานพระยากาวัดนำทัพชนไป.

ฝ่ายไปสัปดาห์ยกกองทัพมาโตคนหนึ่ง วิชาว่าพระยาจำ
ปานพระยากาวัด กตบครายไปเขาด้วยทัพไทย จึงถอยทัพ
กตบไปเมืองเชียงใหม่ แตะกองทัพเจ้าพระยาจักรยกชนไป
ถึงแม่น้ำเมืองเชียงใหม่ ทัพพม่ายกออกมาขัดสนามเพดาะคอย
สกัดรบตามรมนา จะข้ามทัพไปยงมโต จึงให้หมนศร์วัดหเทพ
ตงมากกราบทูล มีพระราชดำรัสสั่งให้เอาบนจางคตนกดมทำ
รานชนยงให้พม่าแตกแล้วจงยกข้ามน้ำไป อนจะรอรองยณะนม
ไคการศกจะเนนชา หมนศร์วัดหเทพกตบไปบอกตามรบตั้ง
พอกกองทัพหน้าตทพพมาแตกยกข้ามน้ำไปไค ตงคายดอมเมือง
ไคสำมสับสคาย เจ้าพระยาจักรจงให้พระยาชเบศบคตงมา
กราบทูลพระกรุณาให้ทราบ.

สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวทรงพระโสมนัส จึงพระราช
ทานมาพระทงกบพระแสงบนสนบอกหนึ่ง ไปให้เจ้าพระยา
จักร แลวพระราชทานพระแสงบนสนนตองกระบอก ไปให้เจ้า
พระยาสุรตหบอกหนึ่ง เจ้าพระยาสุรตวรคโดกบอกหนึ่ง ครนค

วิมล

แผ่นดินสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี

๖๕

ตงเพลาห้าทุ่มเศษ จึงดาวสามสิบเอ็ดคนเป็นบ่าวแค้นหนึ่งต่อ
มาแต่บ้านพวน บอกให้กราบทุกว่า กองทัพมาประมาณ
สองพันยกมาแต่เมืองเมาระตะมะ ตามครอบครัวมอญเข้ามา
บ้านนาเกาะดอกเห็ดก้านเมืองตาก จึงดำรัสให้พระเจ้าหลาน
เธอรามดกษณเป็นแม่ทัพ ถอพดพันแปดร้อยเศษยกไปทาง
บ้านจอมทอง คัดลงไปบ้านเกาะดอกเห็ด ตทพพมาชงยก
เข้ามาพน.

ครนรงชน เจ้าพระยา สวรรคโลกลงมา แด่กายดอม เมือง
เชียงใหม่ นำกระสุนปืนทองคำสองกระสุน ชงพมายังออกมา
แต่ในเืองมาทุดเถตาฯ ถวาย แด่กราบถวายบังคมตากดบ
ไป จึงทรงพระอริษฐาน แด่สั่งให้พราหมณ์เอากระสุนปืน
ทองคำทงคูนไปประกาศแก่เทพยดาในบริเวณพระมหาธาตุใน
เมืองถำพน แด่ให้ฝังไว้ ณ ท โถดพระมหาธาตุพน.

ในวันนั้นพระเส่มียนตราในเจ้าพระยา สวรรคโลก บอกอ
ราชกรวดมากกราบทุกว่า ไต่เกิดยกถอมดาวชาวเมืองถำพน
เมืองเชียงใหม่ ชงแตกหน่อออกอยู่บามาเขาหาเป็นอันมาก

แผ่นดินสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี

ทรงครอบครองหาพนเค็ช ด้มเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวด้าวดี
 ด้รวเด็รญด้ศบญญาพระเด็มยนตรา แด้วทรงพระกรุณาโปรด
 ด้งให้เบ็นพระยาอักษรวงศ์ ให้คัมพวกถาวชงมาเขาเกดย
 กถอมพน จดเอาแต่ทณกรรจไปเขากองทัพเจ้าพระยาจักรศ
 พม่า ณ เมืองเซียงใหม่.

ครน ณ วันจันทรเดือนฉายชนแปดคาเพธาบาย ด้งพระ
 ราชฤทธานนถอ หนงด้อบอกมาแต่กองทัพ พระยาค่าแห่งวศศ
 ชงตงอยรรักษาเมืองตาก ว่า ณ วันพชเดือนยชนเกาคา
 ด้รวรณเทวะกับทามมวยด้องนาย พาศรวรามญเขามาถง
 เมืองตากเบ็นคนห้าด้บคน ให้การว่ามาแต่เมืองเวง ครอบครว
 ชายหญิงประมาณพนเค็ช ครนมาถึงตาบดอวาบพม่าตามมา
 ทนด้รบพงกัน แดะจกกายวอชงเบ็นนายใหญ่มานนถกบน
 ตาย พวกรวทงปวงแตกหนกระจคพดตพรายตามมาชางหลัง
 เขาทางบ้านนาเกาะดอกเหตก หนงดาวชาวพอนนาหงกแตกเขา
 มทางด้มด้ตอง ครอบครวชายหญิงรอยด้บด้คน ด้รรักษา
 ด้านด้ตองกนอยตว แดะบ้านนาเกาะดอกเหตกกห้ามผูอยรรักษา
 ไม้ ครนได้ทรงทราบในไบบอก ด้งใหม่หนงด้อรบด้งไปหา

กองทัพพระเจ้าหลานเธอราชมดกษณกลับมาก แดงใหม่หงส์อ
คอบไปถึงพระยาอำเภองวดชด ให้แบ่งทัพยกออกไปตั้งอยู่ ณ
บ้านนาเกาะดอกเห็ดก เกดยกดอมดาวมอญชงแตกคนมานน
ประมอดเข้าไว้จงได้.

ครนถง ณ วันพุธเดือนยชนคานหง จงเจ้าพระยาจักร
ให้พระยาจักรนาวดงมากกราบทูลว่า กองเจ้าพระยาด้วรกร
โดยยกเขาตงคายนอมเมืองด้านสกัดฝ่ายใต้ใต้ของคายน และ
คานรยายตะวันออกเฉียงตะวันตกหนก ให้กองทัพหัวเมืองทงปวงเขา
ตงคายนอม ชกบกกาถึงกนตอดต่องด้านแคว่ ยงแต่คาน
สกัดฝ่ายเหนือคานเดียว ถายกเขาตงคายนเห็นจะไดรบกนเบน
ถ้ามารถ แมนไตทวงทจะกรเขาหกเอาเมืองทเดียว.

สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวไทรงด้คยไม่เห็นด้วย คารด์
ว่าพม่าตงคายนบอยในเมอง ชงจะกรเขาไปนนเกดอกจะเสย
ท ทเกดวทหารกจะถอยกาตงกลายอหยอนดง ถาดอมรอบ
เมองไคแควจะ หกเขาทไหนก ให้ตงหนาทาเขาไป เฉพาะทนน
แตะบรรดาคายทงปวงให้ชดคตงชวากกนชาคก แต่คายนประ
ชคจะไควางบนเกณทหามนน ให้ชดคตองเคนบงบนพม่า

08/04/2563

TUDC

ให้ตัดคายใดซึ่งเขาตงโกตเมืองได้ ก็ให้ขุดคลองไปรยชวาก
 กระทบทคายนน แมซาคักจะยกออกมาหักคายกให้ได้คตกคต
 ตามเขาเมืองทเคียว พระยาจตรนาวกกราบถวายบังคมถา
 กตบไปแจ้งขอรับสั่งแก่เจ้าพระยาจกร ๆ ก็จัดแจ้งการทงไปวง
 ตามกระแสพระราชดำรัสสั่งไปนั้น.

ฝ่ายไปสพดา ไปมยง่วน ก็ให้นายทพนายกองพม้ ยก
 พดทหารออกมาตงคายนนอกเมืองเบนหลายค้าย แต่ ยก
 ออกปลนค้าย เจ้าพระยาจกร ชงตงอยคาน ตะวนออกในเพดา
 กตางวน เจ้าพระยาจกรมไตรนคราม นงเตนหมากกรกชย
 ในค้าย พดางรอสั่งพดทหารให้วางบันใหญ่่นอยออกไปจาก
 ค้ายยงพม่า ๆ ถูกบนตมตายตงมากจะปลนเอาม ไคกถอยกตบ
 เขาคาย.

ครน ณ วนเส้ารชนลบสำมคาคเดือนย เพดายารังเซ้า จง
 ส้มเตจพระพทชเจ้าอยหวกทวงเครองราชวภัสตลสำหรับราชวณ
 ยทช ทรงราชวชสรพเส้าจ ก็เสด็จทรงชางคณพดายคเชนทร
 บรรยงกเบนราชพาหนะ ให้ยাত্রาพดนิกรทพหวองจากค้าย
 รมเมืองถาพนชนไป ณ เมืองเซียงใหม่ หยุดประทบรอน ณ

08/04/2563

TUDC

พลับพลาชัยในค่ายบอกก โกลเมืองเชียงใหม่ทาง ๓๕๒ เด่น
แล้วดำเนินทัพหลวงไปประทับณค่ายมหรมนาโกลเมือง ใน
วณนเจ้าพระยาจักรแม่ทัพหน้ายกพลทหารออกศคายพม่า ซึ่ง
ออกมาตั้งรบนอกเมืองคานตะวันออก แดกหันเขาเมืองทงตัน
แตะกองเจ้าพระยาด้วรดี ซึ่งตั้งค่ายตรงประตูท่าแพ กยก
ออกศคายพม่าแตกทงตามค่าย คาร์วจผู้ไปตรวจการมากراب
ทุด ส้มเตจพระพุทชเจ้าอยู่หัวทรงพระโสมนัส ยกพระหัตถ์
คบพระเพลาทงสองข้าง คาร์ด้สรเสวีญเจ้าพระยาทงสองว่า
จะวาพตหรอนองคโคนในครงน ครนค้ำเพดายามเค็ช ไปสพดา
แตะไปมยงวณเจ้าเมืองเชียงใหม่ ก็พาครวหนออกจากเมือง
ทงประตูซางเผอก คานค้ายเจ้าพระยาด้วรคโคกซงคตอมยง
ไม้คตอด เบยคเค็ชคเยยคคกนคายทประคเมืองประมาณสอง
ร้อยเค็ช พวกพตทพิไทยออกไ้ตามจับพม่า แตะซิงเฮาครว
ดาวโคเบื่อนอนมาก ครนรงชนณวณอาทคยชนล้บคาคเคอนย
เพดาเซา จงส้มเตจพระพุทชเจ้าอยู่หัวเสด็จทรงซางพระทง
ไปทอดพระเนตรค้ายซงคตอมเมืองเชียงใหม่ แตะท้าวพระยา
นายทพนายกองทงปวงมาเผากราบถววยบงคมพรอมกัน จึง

08/04/2563

TUDD

มีพระราชดำรัสถามว่า พม่ายกทัพหนีไปกรุงน ด้วยอบาย
 ความคิดและฝีมือของผู้ใด เจ้าพระยาจักรีและท้าวพระยานายทัพ
 นายกองทงปวงพรตมกนกราบทูลว่า ชิงพม่าแตกหนีไปกรุงน
 ด้วยพระราชกฤษฎาเดชาภาพเป็นแท้ เพราะเหตุพระสงฆ์ใน
 เมืองออกมาบอกข่าวพระพทขเจาทงปวงว่า ฦวณศักรชนดับ
 ส่องคาเดอนย กตางคนเพดายามเค็ช บึงเกิดอศักรรยใน
 เมืองเซียงใหม่แผ่นดินไหว พอรังชนทพหดวงกเด็ดจมาถงเมือง
 จัทรงพระกรณาไปรดพระราชทานฉดองพระองค์ เขมชาบกับ
 ผาสำน แกเจ้าพระยาจักรี เจ้าพระยาสร้งหรงส่องเป็นรางวัล
 เต็มอกัน แดวให้ปรกษาโทษเจ้าพระยาสร้งรคโลกซึ่งมิได้ปดง
 ใจในราชการสงคราม ตงคายไม้ตดอดตำน ไวหนทางให้
 พม่าหนีไปได้ ให้ถงพระราชอาญาเขยง ๕๐ ท แดวจำครบไว
 แดะเมอสำเรจราชการคักไตเมืองเซียงใหม่ครงนน ไตบน
 ไหญ่นอยส่องพนรอยสับบอก ซองสำมสับส่องคู มา
 ส่องรอยมา ไทยมอญหารอยครว ไทยชาวเมืองสร้งรคโลก
 หารอยเค็ช จังดำรัสว่าพวกครวสร้งรคโลกเป็นกบฏต่อแผ่นดิน
 ดินนาทพพมามาตเมือง จะเอาไวมิได้ ให้คดออกเสยทงสน

ท้าวพระยานายทพนายกองทงปวงกราบ ทอดขอพระราชทานชวต
ไวเบเนตะพนหน้าช่าง.

ครนนวนพชแรมสองคาเดือนย เพตาเช่า จังเด็จจพระ

ราชดำเนนเข้าไปนมัสการพระพุทชปฏิมากรพระสังข์ค ในเมือง
เซียงใหม่ ทอดพระเนตรเรอนไปมยงวงเงาเมือง และพวก

ถาวชาวเมืองบอกแกพวกซาหตวงว่า แต่ก่อนมาเทคกาดเดือน
ยหน้าในแมนาหน้าเมืองเซียงใหม่เคยตงขอค และบตพนาชน

ประมาณคอกหนิงเบเนอศจรรย จังเด็จจออกมาประทับอยู่
ณพระตำหนักในคายนอกเมือง.

ครนนวนพชหัดบตเดือนยแรมสามคา จังทรงพระกรณา

ไปรดตงพระยาจาปาน เบเนพระยาวเซชรปการ ใหถอ
อาญาสัทชครองเมืองเซียงใหม่ ใหพระยาวงพราวผหदानเบเน

พระยาอุปราช น้อยโพชเบเนพระยาราชวงค์ ใหพระยาดำพนเบเน
พระยาไวยวงค์ถออาญาสัทชครองเมืองตามเดิม น้อยตอมตอ

ผหนองเบเนพระยาอุปราชใหพระยากาวถออาญาสัทชครองเมือง
นครตาปาง ค้าได้มผหนองเบเนพระยาอุปราช น้อยธรรมหนอง

อกคนหนิงเบเนพระยาราชวงค์ยงหนองอกด้คน ชอคาทพหนิง

08/04/2563

๒๒๒๒๒

หมุดาหนง คําพนหนง บุญมาหนงให้เบญญชวยราชการ
 แดว (๑) พระราชทานเครื่องยศโดยควรแก่ถานานศักดิ์กตมใหญ่ผู้
 น้อย โปรดให้เจ้าพระยาจักรอยุธยาชวยจัดแจงราชการบ้านเมือง
 ทงปวงให้ราบคาบเป็นปรกตก่อน.

ครนณวณศักรแรมลคาคเคยนย เพธาเซา จังเล็ดจคาคาเนน
 ทพหดวงกตบจากเมืองเซียงใหม่ ดงมาหยุดประทับแรมอยู่
 ณถาปางทรง (๒) นมัสการตาพระมหาชาติ ทรงถวายสัก
 การบูชาด้วยดอกไม้ทองเงิน แดวถวายครวถาวลัดบเจ็ดคนเป็น
 ซาพระไวปฏิบศพระมหาชาติ.

ครนณวณองคารแรมลบหาคาคเคอนย จังพระเซียงทอง
 บอกชอราชการชนไปกราบทลว่า ทพพมายกเขามาทางคาน
 แม่ตาเมา จังเล็ดจคาคาเนนทพหดวงรบดงมาถงเมืองตากณวน
 พฤหัดบคชนล่องคาคาคเคอนลําม คารลให้หดวงมหาเทพเบนม
 ทพ กับเจ้าหมนไวยวรนารถ ถอพตล่องพนยกรบไปตทพพมา
 ชงยกมานน พอเพธาคาทพหดวงมหาเทพยกไปตคองทพพมา

- ๑. เดิมว่า โปรดพระราชทาน
- ๒. เดิมไม่มี

ซงยกเข้ามาทางด่านแม่ตาเมานั้นแตกไป จึงบอกหนังสือมาให้
 กราบทูล คำสั่งให้นายควรวรอก็คือนายเวรมหาดไทยลงเรือรบ
 ลงไปบอกพระยาตำแหน่งยศ ซึ่งคงทพอยู่ ณ บ้านระแหงใต้
 เมืองตากนั้น ให้เร่งยกกองทัพออกไปกำจัดกตศทพพม่าซึ่ง
 แตกไปนั้น ในขณะที่หนเรือพระที่นั่งยังจอดอยู่ ณ ท่าฉนวน
 มะม่วงบ้านระแหงหาหนั้นไปรบเสด็จถึงเมืองตากไม่ ครั้น
 ค่ำตงเพลาตีงยาม จึงเสด็จลงทรงเรือจมนกรมวงตองลงมา
 พบเรือนายควรรถกลับชนไป นายควรรทราบทูลว่าเห็นกองทัพ
 อัยรมนา โดยนเสด็จพม่าเขชน ก็ทรงพระวมตตั้งดี จึง
 คำสั่งให้นายควรรเบหนเรือนำ ๆ เสด็จลงไป จึงพบเรือตรงได้
 พม่าเมืองเชียงใหม่พระเพชรปานคุมมาหยุดจอดอยู่ ให้พม่า
 เห็นขานยาม ก็เสด็จตองลงมา พอเรือพระที่นั่งกระทบตอถม
 ตง เสด็จชนนหาดทราย พบนายชนายเกิดตะครนึ่งผงไฟ
 อยู่ นายชถถวายผาฉนหนังสือพระขงมเชดพระบาท จึง
 หลวงราชโกษาเชิญหอพระภษาขงขมนามาแกออก เห็นพระ
 08/04/2563 TUDC
 ภษาด่านองคหนังสือปรกตอยเบหนอกจรรยนก จึงนอมนำเข้า
 มาถวาย แดวเสด็จพระราชดำเนินด้วยพระบาทมาโดยทาง

ด้ถดมารค ถึงคำหนักถ่วงหมะมวงบ้านระแหงจึงดำรัสให้ข้าราชการ
 การปรึกษาคุณโทษนายควร และข้าราชการทั้งปวงปรึกษาว่า
 ทรงพระกรุณาใช้ไปราชการ นายควรมิได้พิจารณาให้ถ่องแท้
 เอาความมากราบทูลด้วยเดียงพม่าเห็น เบ็นความผิดโทษมี
 แก่นายควร อึ่งนายควรได้โดยเดียดจพระราชดำเนนเบ็นเพื่อน
 พระองค์ในคราวกัณฑ์การนน เบ็นความชอบคนมแก่นายควร
 และคุณกับโทษพอกดบดบกัน ประการหนึ่งชงนายชดะครได้
 ถวายผาดตายได้เซตพระชงมเซตพระบาทเมือกนการนน เบ็น
 ความชอบมแก่นายชดะคร จึงโปรดพระราชทานเงินตราห้า
 ตำตงแก่นายชดะครเบ็นบำเหน็จ.

ครนณวนเดารชนัดคาเคอนด้าม เพตาเซ้า จึงทรงพระ

กรณาพระราชทานเงินแจกราชฏูรชาวบ้านระแหงด้นทงผู้ใหญ่
 ทงเคกเด่มอกนดะด้ตง จึงพระยาคำแห่งวชตกราบทุกถ้าวโทษ
 พระยานนทบรชงเบ็นดกกอง วาหัดบหตถยกยอทอดอการด้งคราม
 08/04/2563 TUDC
 เกรงกถวราชักกจิงให้ตงพระราชอาญา เขียนพระยานนทบรชย
 ทแถวให้จาครบด้งตงไปณกรุงให้ประหารชวตเดย.

แผ่นดินสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี ๓๕

ครุณณวณพุชชนแปดคาเดือนสาม จึงเด็ดใจไปทรง (๑)

หมัดการพระพุทชปฏิมากรณวดีกลางวัดค้อยเขาแก้ว แล้ว

ตรัสถามพระสงฆ์ว่าเจ้าจาไดหรือไม เมื่อโยมยังอยู่บ้าน

ระแห่งน โยมยกระฆังแถวชนชวไว้ กระทำตัดยาชชฐานเลี้ยง

บารมว่า ถ้าจะได้ตรัสแก่พระปรมาภิเชกส์มีโพธิญาณในอนา-

คตกาถเบนแทแถว ขาพเจ้าจะระฆังแถวเขาบดินทองให้

แตกเฉพาที่จัก จะได้ทำเป็นพระเจดีย์ฐานบรรจุพระบรมสาร

ริกชาติ ครนชชฐานแถวตเขา ระฆังแถวกแตกทจกตจอชช-

ฐานนน เบนอค์จรรยเห็นประจักษ์ พระสงฆ์ถวายพระพรว่า

จริงดังกระแด้พระราชดำรัสนน ครุณณวณพฤษ์บดินชนเกาคา

เดือนสาม จึงเด็ดใจดวงเรือพระทนต์องมาโดยทางชลมารค

หาเวณถึงกรุงธนบุรีมหานคร.

ฝ่ายข้างกรุงรัตนบุรีองวะ พระเจ้ามงระตงมาณเมืองย่าง

กิ่งกระทำการยกนทรยอดพระมหาเจดีย์เกศ์ชาติ ฝ่ายเส่นาบค

ชงอัยรักษาเมืององวะบอกลงมาว่าพระยาหงส์าวดี พระยา

อุปราชา กับตตะเกงแตะรามญูทงปวง ชงกวาดชนไปไวครรงค

๗๖ แผ่นดินสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี

เมืองหงสาวดีได้แต่ครึ่งแผ่นดินพระเจ้ามังกองหนน คคกนเบน
 กบฏ เห็นว่าเด็ดจะไม่ยอมจะยกเขาปดนเอาเมืองข้างหลัง บดิน
 จบจำไว้ต้นแล้ว พระเจ้ามั่งระจงใหม่หงส์ตอบชนไป ให้
 ประหารชีวิตพระยาหงส์ พระยาอปราชยาและคตะเกง ส้มิง
 รามัญควนายซึ่งรวมคคกนเบนกบฏนนเสียให้ต้นแล้ว ให้ชา
 หดวงมาเร่งกองทัพออแซหวนกซึ่งตั้งอยู่ณเมืองเมาะตะมะนั้น ให้
 ยกตามมอญกบฏเขาไปตีเอาเมืองไทยให้ได้ อแซหวนกจึงให้
 งยอกงหวนเบนแม่กองทัพหน้า กับอตมสังหจจจ ๑ ปคนเดช๑
 เมียนหวน ๑ อคองหวนมงโยะ ๑ เนมโยแมงตะนรทา ๑ ยยยของ
 โป ๑ ถอพตหาพนยกถวงมาก่อน แล้วให้ตะแคงมรหน้อง
 เบนเชอวงศ์พระเจ้าองวะกับหมองจ่ายค ถอพตตามพนอกทัพ
 หนึ่งยกหนนมา และกองหน้าพมายกตามครัวมอญเขามาเขาค
 กองทัพไทยซึ่งตั้งค่ายอยู่ณหาดินแดงนนแตก พระยายมราชแม่
 ทัพถอยลงมา แล้วบอกเข้ามาให้กราบทูลว่าพมายกทัพใหญ่
 มาเหตอกาดังจะตวนทานคอรบ ขอพระราชทานกองทัพเพิ่มเติม
 ไปช่วย จึงดำรัสให้พระเจ้าตากเฉยพระองค์เจ้าจุย กับพระยา

ชเบศร์บิดเบ็นแม่ทัพ ถอยพลตามพญยกไปตั้งค่ายรับ ณ เมือง
ราชบุรี.

ขณะนั้นพระยายมราช บอกสั่งพระยาอภัยรณฤทธิ์หนึ่ง
พระยาเพชรบรหนึ่ง หดวงส์มบตบาดหนึ่ง หดวงส์ำแดงฤทธา
หนึ่ง ทงส์นายซงแตกพม่าเขามาหน แต่พระยาสันทรพพชหนึ่ง
หดวงรักษมนเทยรหนึ่ง พระยาสัปรรณบรหนึ่ง พระยา
กาญจนบรหนึ่ง พระยานครไชยศรีหนึ่ง ทงหานายนยงไม่
พบตัวจึงดำรัสให้จับเอาบุตรภรรยาจำไว้ ให้ทำราชการแก้
ตัวส่งไปเข้ากองพระเจ้าตากเธอ และพระยาชเบศร์บิด แล้ว
ดำรัสให้พระเจ้าหลานเธอรามตกษณ ถอยพลพญยกไปช่วย
พระเจ้าตากเธอ คิดอ่านการสงครามเอาชัยชนะให้จงได้ ถึง
ณ วันจันทร์แรมสี่ค่ำเดือนสามเพดาเช้า เล็ดจดงพระตำหนัก
แพให้เรือตำรวจขึ้นไป เร่ง กองทัพซงกตบมาแต่เมืองเชียงใหม่
ยังตาหดงอยตามเล็ดจมาไม้ทนน ให้เร่งรีบตงมาโดยเร็วอย่า
ให้ใครแวงเขาบานเบ็นองขาด ผู้ใดแวงเขาบานจะประหารชีวิต
เสี่ย และเรือทหารพระยาพระหดวงซุนหมนซาราชการทงปวงนน

กรบเร่งลงมาถึงหน้าพระตำหนักแพ พอกกราบถวายบังคมลา
แล้วก็โบกพระหัตถ์สั่งให้รีบออกไปเมืองราชบุรี.

ขณะนั้นพระเทพโยธาจอดเรือแวะชนบ้าน ตำรวจลงมา
กราบทูลทรงพระโกรธ ดำรัสให้เรือตำรวจรีบไปเอาตัวมาใน
ทันใดนั้น แล้วเอาตัวพระเทพโยธาชนมดไวกับเส้าพระตำหนัก
แพ ทรงถอดพระแสงดาบออกฟันพระเทพโยธาด้วยพระหัตถ์บน
พระตำหนักแพ ศรัษะขาดตกลง ให้ตำรวจนำเอาศีรษะไปเดียบ
ประจานไว้ที่หน้าบ่อมอชยประสิทธิ์ และศพนั้นให้ทงนาเดียบ
อย่าให้ใครดะียงอย่างลับไป.

ฝ่ายพวกรามัญซึ่งหนีพม่าหนี พระยาแจ้ง คตะเดียง
คตะเกดบกกับพระยากลางเมือง ซึ่งหนีเข้ามากรุงเก่า พม่า
ตีกรุงได้ ๆ ด้วกกลับไป และตั้งรามัญนายไพร่ทงปวงพาครว
เข้ามาทุกด้านทุกทาง ให้ข้าหลวงไปรับมาถึงพระนครพร้อมกัน
แล้ว ทรงพระกรุณาให้ตั้งบ้านเรือนอยู่แควงเมืองนนทบุรี
เมืองสามโคกบ้าง แล้วจัดได้สามพัน โปรดให้หลวงบำเรอ
ภักดีกรุงเก่าเป็นเชอรามัญ ให้เป็นพระยารามัญวงศ์เรียก
ว่าจกรมอญ ควบคุมกองมอญใหม่ทงสิ้น และโปรดให้พระ

ราชทานตราภุมคมห้ามสรรพากรขนอนตาดตงปวง ให้ค้าขาย
 ทำมาหากินเป็นต้น แล้วให้เกณฑ์พระยารามัญวงศ์คุมกอง
 มอญยกหนนออกไปต่อรบพม่าออกทัพหนึ่ง แล้วโปรดให้มี
 ตราขนไปหากองทัพเจ้าพระยาจักร และทัพหัวเมืองฝ่ายเหนือ
 เมืองตะวนออกตงปวง ให้เร่งรบยกตงมาช่วยราชการ
 ดังกรม.

ฝ่ายเจ้าพระยาจักรอยู่ ณ เมืองเชียงใหม่ และพระยา
 เชียงใหม่พระยานครดำปาง บอกว่าเมืองน่านผู้คนมากยังมีได้
 เขามาด้วยความภักดี เจ้าพระยาจักรจึงให้พระยาอปราชเมือง
 เชียงใหม่เมืองนครดำปางกับขุนนางไทยชาห์ดวงไปเจรจาเกลี้ย
 กัดอมพระยาน่านโดยดี พระยาน่านยกยอมเข้าด้วยความภักดีชยชน
 เป็นชาชอบชยชนทัตมา แล้วแต่งขุนนางตั้งนายให้ตงมาเผาควย
 พอชาห์ดวงถอตราขนไปหากองทัพกตบและเกณฑ์ทัพหัวเมือง
 ทงปวง เจ้าพระยาจักรและทางพระยาพระหัดเมืองหงษายก
 ๐๘/๐๔/๒๕๖๓ TUDC
 ใจแจงกองทัพทุก ๆ เมืองยกตงมาตามพระราชดำรัสให้หาหน.

ฝ่ายยกกองทัพพม่ากยกแยกกันไป เทยวได้จับผู้คนครอบ

ครวณแขวงเมืองกาญจนบุรี เมืองราชบุรี เมืองนครชัยศรี
เมืองสุพรรณบุรีทุกบ้านตกตาบด.

ครวณของกรมการเมือง ๖ ค่ำ เดือน ๓ กรมการเมือง
นครชัยศรีบอกเข้ามากราบทูลว่า พวกตำรวจหัดง้อทอตรา
พระราชสัหไปเมืองสุพรรณบุรี ถึงตาบดบ้านภมพบพมาประ
ประมาณสามสี่ขวบมาไดกวงหน กะทอผาซงใต้หนงสอทอง
ตราหนักทหายเสีย พมาเขาตอมบ้านภมอย แต่นายพน
นายสา นายแก่น สามคนหนได้ นายพรหมหนหายไปไม่พบกัน
สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวจึงดำรัสให้พระยาพิชัยโยธวรวิญญวาท
กรมท่า ยกกองทัพพลพันหนึ่งไปเมืองนครชัยศรีตทพพมาซง
ยกมานน.

ฝ่ายทัพพมาซงยกมาทางเมืองกาญจนบุรี มาตง ค่ายใหญ่
อยู่ ณ ปากแพรก แดวแบ่งทัพมาสามพันเศษ ยกเขามาตงค่าย
อยู่ ณ บ้านนางแก้วแขวงเมืองราชบุรีตามค่าย ทพพระยายมราช
ก็แตกถอยเข้ามา พระเจ้าตากเชอกับพระยาชเบศร์บตี จึงให้
หุดวงมหาเทพเบนกองหน้าคุมพลพันหนึ่ง ยกไปตงค่ายประชิด
โอบค่ายพมาตงวันตท แดะทัพพระเจ้าหลานเธอรามดกษณ์

พลพันทอง ยกไปตั้งค่ายประชิดคานตะวันออก พระเจ้าตากเชอ
กับพระยาธเบศร์บดตงคายน้อย ณ โคนกระต่าย แล้วยกขอ
ราชการเข้ามากราบทูลพระกรุณาให้ทราบ.

ครั้นถึง ณ วันอาทิตย์เดือนสามแรมสิบเอ็ดค่ำ ได้มหาพิชัย
ฤกษ์ จึงสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวเกล้าฯ จงดลเรือพระที่นั่งกราบ
ยาวลี้บเข้ามา พร้อมด้วยเรือท้าวพระยาชาติตงระของชุด
พระบาทเป็นอันมาก ได้ตั้งยกพยุหยาตราทางทัพ สรรพด้วย
พลโยธาหาญแปดพันแปดร้อยเศษจากกรุงธนบุรีไปโดยทางชล
มารค หยกประดับพลับพลา ณ เมืองสาครบุรีคอยนาชน ครั้น
ค่ำเพลาห้าทุ่มจึงให้เคลื่อนกองทัพไป เพลารุ่งเช้าเข้าเขตด้วยณ
วัดกลางค่ายบางกุ้ง เพลาบ่ายโมงเศษได้ตั้งไปถึงค่ายมั่นเมือง
ราชบุรี ค่ายนี้ให้พระยาวิจิตรนาวีไปลี้บข่าวราชการ ณ ค่าย
บ้านนางแก้ว แล้วยกเกณฑ์ท้าวพระยานายทัพนายกอง ยกพล
ทหารหนุนเพิ่มเติมไปล้อมค่ายอกเบ็นหาดยทัพหาดยกอง.

08/ นายตะแคงมรหน้องยอดกองทัพพลลี้บเข้ามา คัดตามทัพ
พระยายมราชเข้ามาตั้งค่ายอยู่ ณ บ้านแพรก อแซฟวันกเกณฑ์

กองทัพพม่าทพรามญุหนนเพิ่มเติมมาอีกพันหนึ่ง และกอง
 พระยายมราชหนนถอยลงมาตั้งค่ายอยู่ณคิงรังหนนของชาว สมเด็จพระ
 พระพุทธเจ้าอยู่หัวจึงดำรัสให้พระยาด้หราชเดโช กับพระยา
 อินทรวิชิตเจ้าเมืองวิเศษชัยชาญถอยพลตั้งกองพัน ยกหนนไปช่วย
 กองทัพพระยายมราช.

ครั้น ณ วันอังคารแรม ๓ ค่ำ เดือน ๓ จึงพระยาวิจิตร
 นาวซงไปตั้งบราชการ ณ ค่ายบ้านนางแก้ว กตบมากกราบทูลว่า
 พม่าประมาณฝีมือไทย หนึ่งให้ตั้งค่ายด้อมมิได้ออกรบพุ่ง ให้
 ร้องถามออกมาเบเนภาษาไทยว่าตั้งค้ำสมนแฉวหรือยัง ฝ่าย
 ซางเราร้องบอกไปว่ายังไม่ตั้งสมน บดินตั้งค่ายด้อมค่ายพม่าไว้
 รอบแฉว ครั้นค้ำเพดาด้ามยามเค็ช จึงได้ตั้งยกพยหโยธาทัพ
 จากค่ายเมืองราชบุรี ไปทางวัดอรุณญิก ประทับรอน ณ
 พดบพดาค่ายค้ำดาโคกกระต่าย ครั้นรุ่งเช้าจึงได้ตั้งไปประทับ
 แรมณพดบพดาค่ายวัดเขาพระค้อยพงชาวราชการอยทหนน และ
 พม่าทพออกอกค้ำค่ายไทยไม่ หนึ่งให้ถ้อมค้ำด้อมจคประมาณว่า
 ไทยฝีมืออ่อน จะออกค้ำเมื่อไรก็จะแตกเมื่อนน จะโคจบบุคณ
 ได้มาก ฝ่ายทัพไทยกตั้งค่ายด้อมไว้ถงด้ามซน.

ครั้น ณ วันพฤหัสบดี ชน ๓ ค่ำ เดือน ๔ เพลาเช้า
 จึงเสด็จพระราชดำเนินพยุหยาตราทัพไป ทอดพระเนตร ถึงค่าย
 ด้อม พระยารามญวงค์ หาดวงบัวเรือภักดี หาดวงราชเสนา
 มาเฝ้า จึงดำรัสสั่งให้ไปตงค่ายรักษาหนองน้ำ ณ เขาชะงุ้มไว้
 ในวณนชนูปถัมภ์เมืองราชบริบอกรเข้ามากราบทูลว่า พม่ายก
 เขามาทางประตูตามบานด่านเจ้าชวาว จับชาวด่านไปได้สอง
 คน จะยกกตบไปหรือจะตั้งอยู่ประการใดยังมีได้ทราบ จึง
 ดำรัสสั่งพระเจ้าตากเชอกรบกองทัพจนพระยาราชาศรีให้
 ยกตงไปรักษาค่ายเมืองราชบุรี แล้วให้รอกค่ายเป่าตงไปตง
 รมนาให้สิ้น ให้บอกชวากหนามจงมาก แล้วให้กองเจ้าพระยา
 อินทรอภัยยกไป รักษา ๓ ฐานะ เขาชว พราณ ตงค่ายอยู่สามค่าย
 เพลาควอนนพ พม่ายกออกตค้ายเจ้าพระยาอินทรอภัยครึ่ง
 หนึ่งแล้วแตกถอยไป ในคณวณนพม่ายกออกตตงสามครั้ง ได้
 รบกันเบนนสามารถ จับพม่าได้เบนนสามคน เจ็บป่วยลำบาก
 ไปเบนนหมก จึงบอกชอรรชการ และตั้งพม่ามาถวาย ครั้น
 ความได้ทราบ (๑) จึงให้เตรียมพลทหารจะเสด็จยกไปช่วยเจ้า

๑. เดิมว่า ได้ทรงทราบ

พระยาอินทรอภัย จึงพระยาเทพอรชุน หดวงคำเก็งรณภพทอด
ห้ามไว้รับอาสาจะยกไป ครนรุงชนจึงดำรัสให้เกณฑ์ทหาร
กองในกองนอก และกองอาจารย์ กองทนายเดือกได้
๗๕๕ คน ให้พระยาเทพอรชุน หดวงคำเก็งรณภพ ยกไป
เป็นกองโจรไปช่วยเจ้าพระยาอินทรอภัย แล้วให้ถามพม่า ๆ
ให้การว่านายทัพซึ่งยกมาคคายตระหนาน ชื่อเนมโยแมงตะ
นรทา ถอพตพนหนง ซึ่งคคายอย ญ บานนางแกวหน นายทัพ
ชองยอกงหวน ถอพตตองพนเคษ ซึ่งคคายอย ญ ปากแพรก
นหน นายทัพชอตะแคงมรหนองเบนเชอพระวงศ์พระเจ้าองวะ
กับหมองจายต พตประมาณสามพนเคษ ยงทัพหนนมาอก
เบนนหมาก และทางทวายนนยกยกมาอกทพหนง แตนายทัพ
ชาพเจามโคจรจกชอ จึงโปรดให้พระณรงควชตไปคคเคอศรัษะ
พม่าซึ่งถกบนคคาย ญ คคายเขาชวพราน ไปเดียบไว้หน้าคคาย
ประชิดให้รอบ แล้วตั้งให้ประกาศนายทัพนายกองคคายตอมทง
ปวงควให้ชงพม่าไว้คคควจะโซจิงเคอชวตอเคอ ถาพม่าเรวณ
ออกจกคคายอย่าให้ชงเคอคคายแต่ให้รบรองไว้จิงหยุด แม่นพม่า
หนไปได้จะเคอโทษถงถนชวต ครนคคางเพตายามเกาบาท

08/04/2563

TUDC

พม่าออกแหกค่ายหน้าด่านหลวงมหาเทพ พดทหารยงบนระดม
ไปกักตบเขาค่าย ทถูกบนตายกเบนอนุมมาก อนึ่งในเพดานกลาง
คนวนนน ทพพม่ายกมาแต่ปากแพรกจะเข้าช่วยพม่าซึ่งอยู่ใน
ค่ายลอม จึงยกเขามาตคายนองนาเขาชะงุม ลอมกของรามัญ
เข้าไว้ จึงกของพระยาชเบศ์บดตเขาไปกนเอกองรามัญออก
มาได้ เดี่ยชนนรงค์คนหนึ่งตายในทรบ พม่าตวกหงตั้งหัก
ออกมา ไตรบกนเบนสำมารถ กองทัพพระยาชเบศ์บดตอรบ
คานทานเหตอกาดงกแตกถอยมา พม่าได้คายนองนาเขาชะงุม
กเขาตงมน้อยในค่าย ครนความได้ทราบ พอกองทัพพระยาชนคร
สัตว์รรค์ยกมาถึง จึงดำรัสให้พระยาชนครสัตว์รรค์เร่งยกไปช่วย
พระยาชเบศ์บด ในคนวนนนจึงทราบวากองมอญพระยารามัญ
วงศ์ออกจากทลอมได้แล้ว จึงเสด็จกตบมา ณ ค่ายคำดาโคก
กระต่ายพระยาชนครสัตว์รรค์ พระยาชเบศ์บดจึงปรึกษากนบอกตั้ง
พระยารามัญวงศ์ และหลวงบำเรอกกต หลวงราชเส็นาชังเสียด
ค่ายตงมา ณ พดบพดาค่ายโคกกระต่าย จึงดำรัสให้มตราชน
ไปให้พระยาชนครสัตว์รรค์ พระยาชเบศ์บด ถอยทัพตงมาตง
ค่ายรบพม่าอยู่นอกค่ายลอมบ้านนางแก้วใกล้ประมาณห้าเสน.

ครั้นณวันพุธ ขึ้น ๑๓ ค่ำ เดือน ๕ จึงพระยายมราช
 พระยาศรีสุทโธปราชเดโช พระยาอินทรวชิร บอกลงมากราบทูลว่าตง
 ค่ายอยู่ ณ ดงรังหนองขาว ทพพมายกมาแต่ค่ายปากแพรกเขาค
 ค่าย ได้ครอบงำเป็นสำมารถ พม่าถกบนตายและบาดเจ็บดา
 มากไปเป็นอันมาก จับได้เป็นสองคนส่งลงมาถวาย แต่บดิน
 กระจันคนด่านหยงอายน้อย ขอพระราชทานเพิ่มเติมขึ้นไปอีก
 จึงดูลำสั่งใหม่ตราตอบขึ้นไปว่า ถ้ากองทัพเจ้าพระยาจักรยก
 ลงมาถึงจึงจะให้ยกหนนขึ้นไป ให้คอยเอากระจันคนด่านทกอง
 ทพเจ้าพระยาจักรหนนเถด.

ในขณะนั้นกรมการเมืองคลองวาฬบอกถึงเมือง เขามาว่า
 พม่าเมืองมฤตหารอยยกมาตำบลสะแก ได้ตั้งค่ายไว้ แต่
 ชาวเจ้ากรมการน้อยตวงนิก ขอพระราชทานกองทัพไปช่วย
 จึงดูลำสั่งใหม่ตราตอบออกไปว่าราชการ คัก ยงตด พัน กนอยู่
 ให้ผู้รกรมการทงปวงรวบรวมองสู้รบพม่าไว้จงได้.

ในทันใดนั้นหลวงมหาเทพออกไปแต่กรุงธนบุรี เขาเฝ้า
 กราบถวายบังคมทูลพระกรุณาว่า สมเด็จพระพนับหลวงกรม
 พระเทพามาตย์ทรงพระประศวรพระยอดอกคเนถน์ ได้ตั้งทวงคค

แต่ณวันอังคารที่ ๖ ค่ำ เดือน ๔ ปีมะเมียฉศก ในราตรีเพลาสอง
 ยามแปดบาท และในวันนั้นไทยเซตยพม่าสองคน หนีออกมา
 จากค่ายล้อมบางนางแก้ว ให้การแก่นายทัพนายกองว่าอดอาหาร
 อยู่ ๗ วันแล้ว ได้รับพระราชทานแคเนื้อข้างหม้อมา แต่หน้าใน
 บอยงมอยู่ หนึ่งบนใหญ่ซึ่งยงเข้าไปในคายนนถกพม่าดมตาย
 เบื่อนหมากพม่าชดหลดมตงอยู่ จึงทรงพระกรุณาโปรดพระราช
 ทานมา ๓๐ มา ให้พระยารามัญวงศ์คุมกองรามัญใหม่ ทงนายทง
 ไพร์สรอยคน สรรพด้วยเครื่องสรรพาวุธ เป็นกองโจรยก
 ไปลาดตระเวนข้างหลังเขาชะงุม คอยตพม่าซึ่งจะยกมาช่วย
 พม่าในค่ายล้อมนั้น.

ในขณะนั้น กองทัพเจ้าพระยาจักรซึ่งยกลงมาแต่เมือง
 เชียงใหม่หน่นมาถึง เจ้าพระยาจักรจึงนำขุนนางเมืองน่านส่ง
 นาย เจ้าเผ่า ณ พลับพลาค่ายโคกกระทาย กราบถวายบังคม
 ทูลขอราชการ ซึ่งให้ไปเกลี้ยกดล้อมได้เมืองน่านมาเป็นเมือง
 ขนชาชอบชื่อนทศมานน.

08/04/2563

TUPC

สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวกทรงพระโสมนัส คำว่า
 สรรเสริญความชอบเจ้าพระยาจักร แล้วทรงพระกรุณาโปรด

พระราชทานพระแสงดาบฝักทองคามทอง กับพระธำมรงค์
 เพชรวงแหวน ให้เจ้าพระยาจักรเป็นแม่ทัพออกอาญาสิทธิ์ ยกไป
 ตงกายมน้อยเห็นอพระมหาชาติวัดเขาพระ และให้ตงกายราย
 กนชนไปถึงตงกายดอมบ้านนางแก้ว อย่าให้พม่าออกกว
 หลงไต แล้วดำรัสให้หลวงบำเรอภักตคมพดทหารกองนอกตั้ง
 ร้อยจุดเป็นสองกอง ไปคอยด้อมมองจับพม่าซึ่งออกมาตักน้ำ
 ณหนองเขาชะงมจึงได้ ครนค่าเพลาห้าทุ่มเศษ พม่าในค่ายด้อม
 ยกออกมาแหกค่ายหน้าทพระยาพิพัฒน์โกษา พระยาเพชรบุรี
 พดทัพไทยระดมบนใหญ่หนีออกไปจากค่าย ถูกพม่าจับ
 บัวยึดมตายมาก พม่าจะแหกออกมิได้ ก็ถอยกลับเขาค่าย
 ครนเพลาสามยามพม่าออกแหกค่ายหน้าทหลวงราชินิกุล ๆ ให้
 ระดมยิงบนใหญ่หนีออกไปถูกพม่าจับดาบากดมตายเป็นอัน
 มาก จะแหกออกมิได้ ก็ถอยกลับเขาค่าย แต่เพลาหนเสี่ย
 นายสุจินดาตองบนพม่าตายคนหนึ่ง.

ครนณวันพฤหัสบดี ชน ๑๕ ค่ำ เดือน ๔ เพลาบ่ายสาม
 โมง สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัว เสด็จทรงมาพระที่นั่งदानเนน
 ทัพไปหยุดอยู่ณตงกายหลวงมหาเทพ จึงดำรัสให้จกกาย

08/04/2563

TUJDC

เทวรามณ์ร้องเข้าไปเป็นภาษาพม่าว่า ให้พม่าทั้งปวงออกมา
 หาโดยคฤหาสน์ ทรงพระกรุณาจะไปรดปล้ำไปให้สิ้น พม่านาย
 ทพในค่ายร้องตอบออกมาว่าท่านลอมไว่ครองน ซึ่งจะหนีไป
 ให้รอดจากความตายห้ามไต่แถว แต่เอ็นตไฟร์พดทั้งปวงมาก
 นกจะพลอยตายเสียด้วย ถึงควเราณเบนนายทพจะตายก็ตาม
 กรรมเกิด แต่จะขอพบตตะเกดบลังกหนอยหนง จึงดำรัสให้
 ตตะเกดบชงเบน พระยาพระราม ขมาทรมระยาออกไป เจริญ
 ด้วยพม่าฯเขียนหนังสือได้ใบคาตชดเป็นภาษาพุกามทั้งออกมา
 แต่ในค่าย แปรออกเป็นคำไทยได้ความว่า พระเจ้าข้างเผือก
 ณกรุงศรีอยุธยาบญบารมมากนถ พระราชาณาจักรผ่าน
 แผ่ไปในชมพูทวีปทั้งปวง ฝ่ายพระเจ้าปราสาททองณกรุงรัตน
 บรองวระกมบญบารมมากเป็นมหัศจรรย์ และพระมหากษัตริย์
 ทั้งสองฝ่ายเป็นเวรแก่กัน ไซ้ให้ชาวพเจ้านายทพนายกองทั้งปวง
 มากระทำสงครามกับท่านอัครมหาเสนาบดีกรุงศรีอยุธยาในครา
 น และชาวพเจ้ายกทัพแก่ท่าน ๆ ลอมไว่ จะพากันออกไปก็มีได้
 จะหนีไปกชดต้นนกกอนจะถึงแก่ความตายของตน ไซ้แต่ตัวชาวพเจ้า
 นายทพนายกองเท่าอนห้ามไต่ จะตายสิ้นทั้งไฟร์พดเป็นอันมาก

08/04/2563

TUJDC

และการสงครามแห่งพระมหากษัตริย์ทรงตั้งอภัย จักดำเร็จเสด็จ
 ด้ด้นแต่ครงนุกห้ามได้ ฝ่ายท่านอัครมหาเสนาบดีกรุงไทยก็
 ถอนาพระพพตมส์คยาและพระราชกำหนดกฎหมายพิชัยสงคราม
 ฝ่ายชาวพเจ้ากหมอนกน คุจถออวูชและไม้คองไวทงตั้งมือ
 อน์สมเด็จพระพุทธเจ้าตรีพระสัทธรรมเทศนาไว้ว่า ชงเกิดมา
 เบนมนุษย์แต่ละคนนยากนก ไฉนชาวพเจ้าทงปวงจะได้ออกชวต
 ถอนาพระพพตมส์คยาเบนชาวพเจ้ากรุงศรีอยุธยาณ กัดดแต่
 บัญญาท่านอัครมหาเสนาบดีคนนเกิด จึงดำรัสให้เขียนหนังสือ
 คอบทงเขาไปใคายเบนอกษรไทยฉบับหนึ่ง อักษรรามัญ
 ฉบับหนึ่ง เบนใจความว่าถาทานทงปวงออกมาถววยบังคมโดย
 ค เราจะช่วยกราบทขอพระราชทานชวตไวทงนายและไพร่ ถ้า
 มือออกมาเราจะฆ่าเสียให้สิ้น.

ในวันนั้นเจ้าพระยาสรณ์หยกกองทัพเมืองพระพิษณุโลก
 มาถงและทัพเมืองเหนือทงปวงกมาถงเหนือ ๆ กน จึงเขาเฝ้า
 กราบทถววยบังคม ทรงพระกรุณาโปรดพระราชทานร่วมแพรวแดง
 มระยาตามบดทองแก่เจ้าพระยาสรณ์ห่ แล้วให้ยกชนไปคการ
 ญค้ายถอมบางนางแก้ว.

๐๘๖๐๔/๒๕๕๓

TUDC

ขณะนั้นพระยาเพชรบรมเป็นใจในราชการศึก คดขย้อทอ
 ต่อการสงคราม เจริญจากบ่าวว่าถ้าพม่ารบแหกค่ายออกได้รับ
 รongมียศ เราจะพากันหนีข้ามเขากลับไปเมือง และบ่าวนั้นเบน
 ใจทกมาพองแก่ข้าหลวงให้กราบทูล จึงดำรัสให้เอาตัวพระยา
 เพชรบรมมาถามสอบกับใจทกกรบเป็นสัตย์ จึงตรัสตั้งใหม่ด
 มือไพร่หลังแล้วเอาไปตระเวนรอบทัพ แล้วให้ประหารชีวิต
 ตัดศีรษะไปเสียบไว้หน้าค่าย อย่าให้ผีใดคยียงอย่าง.

จึงพระยารามรามัญใหม่กับหมื่นศรีรสหเทพมากราบทูลว่า
 ขนไปเจริญจากบ่าวว่า ดมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวเสด็จยก
 พยุหโยธาทัพขนไปตเมืองเชียงใหม่ได้แล้ว ไปสู่พลาไปมยงวน
 หนีไปได้ ไปสู่พลาจะฆ่าไปมยงวนเสีย ไปมยงวนหนีเข้ามา
 สว่างมกกดเขาเป็นชาติตลอดของรอดพระบาท ทรงพระกรุณา
 โปรดเตยงไว้ แม่นพม่าตัวนายจะออกมาถวายบังคมขอเสวาม
 กกด เราจะช่วยพดทุกให้รอดชีวิต พม่าว่าตตะเกดบพงมา
 เบนขาเจ้ากรุงศรีอยุธยาใหม่จะไวใจมิได้ จะใคร่พบท่านนาย
 ทพนายกองผู้ใหญ่ จึงดำรัสให้กลับไปว่าแก่พม่าว่าให้แต่งพม่า
 ตัวนายออกมาเถิด เราจะพาไปพบท่านแม่ทัพผู้ใหญ่ งยอกง

ทวนจึงให้พม่านายกองคนหนึ่งกับไพร่ห้าคนออกมาหาตตะเกดบ
 ชงเบนพระยาราม จึงดำรัสให้พระยารามพาตัวพม่านายไพร่
 ไปให้พบพระเจ้าหลานเธอรามตักษณกับพระยาจักรี จึงให้
 พระยารามบอกแก่พม่าว่า ถ้านายมิ่งออกมาถวายบังคม
 กุจะช่วยให้รอดจากความตาย ถ้ามิ่งออกมาจะฆ่าเสียทั้งต้น
 พม่าทวนนายจึงว่าขอให้อยู่แต่ในเพลาพรงนี้สามโมงเช้า
 จะขอปรึกษาให้พร้อมกันก่อน จึงให้ปล่อยพม่านายไพร่กับ
 เขาไปค้าย.

ครั้นณวันเสาร์ แรม ๒ ค่ำ เดือน ๔ เจ้าพระยาสุรสีห์
 กกราบถวายบังคมลา ยกกองทัพไปตั้งค่ายล้อมพม่าณค่ายเขา
 ชะงุม จึงดำรัสให้กองทัพหัวเมืองท่งปวงและข้าหลวงในกรุง
 ยกไปตั้งล้อมอยู่หลายค่าย.

ในวณนั้นพระกษัตริย์พระคตองวาท บอกเขามากราบทต
 ว่าพม่าประมาณสี่ร้อยเศษยกมาตเมืองบางสะพาน ใต้รบกัน
 เป็นสามารท พม่าแหกค่ายหนีออกไปแคว้นเมืองบางสะพาน
 เสีย ยกไปทางเมืองปัตทอ จึงทรงร่างทองคำให้ไปถึงพระ
 เจ้าหลานเธอเจ้าบุญจันทร์ และพระยาธเบศร์บดครงกรุงเก่า

ซึ่งโปรดตั้งเป็นเจ้าพระยาจักรีบรมราชราชนครบาล ผู้รักษากรุงธนบุรี
นั้น ให้หนังสือตอบออกไปว่า ให้พระกษัตริย์ พระคตอง
วาท รักษาตำแหน่ง ให้ได้ยาเบือหนองหน้าบอหนาททางซาคักจะ
มานั้น อย่าให้กินน้ำได้ แล้วให้เอาพม่าเมืองเชียงใหม่ซึ่งจำ
ไว้ในคุกตามคน ทวายนคนหนึ่ง กับพม่าซึ่งปล้นกายเจ้าพระยา
อินทรอภัยนเรศวรพรานคนหนึ่ง ให้ตั้งพระราชอาญาตมมือ
คตเตาเสียแล้วให้เขียนหนังสือผูกขวนคอบไป ใจความว่าบอก
แก่เจ้านายมณฑลให้เร่งยกมาออกเถิด แล้วเสด็จไปทอดพระเนตร
กายเจ้าพระยาอินทรอภัย และพระโหราธิบดี ซึ่งตั้งรักษา
สรีระนายอินทรอภัยพรานนั้น จึงพระยารามัญวงศ์และหลวง
บำเรอภักดีจับพม่าได้สองคนนำมาถวาย ดำรัสให้ถามพม่า ๆ
ให้การว่ามาแต่ค่ายปากแพรกมาส่งตาเดียว และพม่าซึ่งตั้งอยู่
ณค่ายปากแพรกนั้นคนตามพันเศษ ซึ่งยกเข้ามาตั้งค่ายอยู่ ณ
เขาชะงมุนนธ์กองคนมากหลายพัน จึงดำรัสให้หลวงภักดี
ส่งความทหารกองนอก อยู่ในกองพระยาเทพอรชุนซึ่งยกมา
ช่วยเจ้าพระยาอินทรอภัยนั้น ให้คุมพลทหารห้าร้อยยกไปเป็น
กองโจร ให้ถ่มห้วยหนองบงบอหนาทตามทูลงมาแต่ปากแพรก

08/04/2563

TUDC

เสียให้สิ้น อย่าให้เบงกาดงชาติกได้อาถมไม่ไดกให้เอา
 เบตอกไมเบอเมาและทรากศพ (๑) ใต้งอย่าให้กหน้าไต แถว
 ให้ออกกาวดักตตตตาเดยงพมาอย่าให้ถงกนถง.

ครนคางเพลาประมาณสองยาม พม่าในค่างเขาชงมทำ
 ค่างวหดนยกออกปลนค่างเจ้าพระยาสรัดห์ และทหารในค่าง
 ยิงบ่นใหญ่หนีออกไป ตองพม่าตมตายบ่วยถ่าบากเบอนน
 มาก พดพม่ารวนเรตงมาถงค่างเจ้าหมนค์รัดร์รักษแถวถอย
 กถบเขาค่าง ครนเพลาถ่ามยามเคษ พม่ายกออกเรวค่าง
 พระยานครัดร์วรคจันรุง พดทหารในค่างยิงบ่นใหญ่หนีออก
 ไป ตองพดพม่าตายแถวถ่าบากมาก ครนเพลาเข่าถนวงพช
 แรม ๖ ค่า เดือน ๔ จิงเสัดจค่างเนนพยุหทพชนไปช่วย ค่างรัด
 ให้อองอาจารย์แถวผายทนายเดอกเขารบ ถ่าเห็นหนกทไหนให้
 เขาช่วยทนน ครนเพลาถ่องโมงพม่าถอยกถบเขาค่าง ทรงเห็น
 วาชวคถถอยแถวกเสัดจกถบมา ถน พดบพดาค่างโคกกระต่าย
 ในวงนหนเกิดพายุใหญ่ มหาเมฆตงชนทงสทศมตไปทงอากาศ

๑. เดิมว่า ๕ อาศพ

จึงทรงตั้งพระสดียาษฐาน กับนตาตให้เมฆ เกิดออกไปไม่ตกที่
ค้ายพม่าไปตกเสียทอน.

ครั้นวันศุกร์ แรม ๘ ค่ำ เดือน ๔ จึงยกกองทัพนาย
ทัพค่ายบางนางแกว ให้พม่าตวงนายเจ็ดคนออกเจอร์จากความ
เมือง ด้วยพระเจ้าหลานเธอรามดกษณและเจ้าพระยาจักรว่า
ถาทานแม่ทัพภรรยาช่วยทูลขอชีวิตไว้ได้ นายทัพนายกองทั้ง
ปวงก็จะชวนกันออกมาถวายบังคมทงต้นด้วยกัน พระเจ้าหลาน
เธอและเจ้าพระยาจักร จึงสั่งให้ตามว่าแกพม่าว่าเราจะทูลขอ
ให้รอดชีวิต จึงพากันออกมาเถิด จึงให้ปลดปล่อยกลับเข้าไป
สองคน เอาตัวไว้ห้าคน แลว่าให้ว่าครنگอนดวงว่าจะออกมา
ให้เรากราบทูลพระเจ้าอยู่หัวเบนเทจไปครงหนงแล้ว ถาครงน
เบนเทจอกเราช่วยไม่ได้ ครนเพดาเทยงในวณนนงกองทัพพระ
ยานครราชต์มาพดพนเการอยตงมาถึง พระยานครราชต์มาจึง
เขาเผากราบถวายบังคม กทรงพระพิโรธ ดำรัสคาคโทษว่ามา
ชอกวาทองเมืองทงปวง tuพระยานครราชต์มากราบทูลว่า ข้า
พระพุทธเจ้าชเอาอยู่ด้วยเดชหัวเมืองชนเกิน๓เขากองทัพครั้งไป
ตเมืองเซียงใหม่ หนตาทพกตบมาบาน ข้าพระพุทธเจ้าให้เทยว

จับตอกบตงบุตรภรรยาเข้ามาด้วย เป็นคนชายหญิงเกาต์บหก
คนด้วยกัน จึงดำรัสว่าเถชนันตาทพจะเอาไว้มิได้ ตรัสสั่งให้
ตัดศีรษะเสียให้ส่งทงบุตรภรรยาทรมทางนอกร่ายโคกกระต่าย.

ในวันนั้นขยอกงหวุ่นนายทัพ ให้อุตมสังหจจวปถดทพ
กับพม่าตวงนายหมวดนายกองสืบสามคน นำเอาอาวุธต่าง ๆ มัด
ออกมา เฝ้าพระเจ้าหลานเธอรามดกษณ ๆ จึงให้พระยาพพิถม
โกษาและหลวงมหาเทพ มัดอุตมสังหจจวและพม่าตวงนายสืบ
สามคนนั้น แล้วนำมาถวายณพลบพิตาค่ายโคกกระต่าย จึง
ดำรัสให้ถามพม่าสืบสามคนพม่าสืบสามคนให้การว่า ข้าพเจ้านายทัพ
นายกองทงปวงปรกษาพร้อมกันแล้ว จึงนำเอาเครื่องศีลตราวช
ออกมาถวายบังคม ถ้าทรงพระกรุณาโปรดพระราชทานชวต
แล้วจะ ขอกถอนาพระพพิถมสังคยาเป็นข้าทูลละอองธุลีพระบาททำ
ราชการสนองพระเดชพระคุณสืบไป จึงดำรัสว่ากจะให้จำไว้
ก่อนกว่าจะได้ตวงนายมาพร้อมกัน ถ้าเองส์ความภกตโดยจริง
แล้ว แม้นส์เว้ราชการศกโตเมืององวะจะไทรงเมืององวะแล้ว
ดำรัสให้พระยารามชาหลวงมชอ คมตวอุตมสังหจจวกับพม่า
สืบสามคนกตบไปณค่ายตอม ไหรองเรยกงยอกงหวุ่นและ

พม่า นายทพนายกองทั้งปวงให้ออกมา พม่าตัวนายซึ่งอยู่ใน
 ค่ายร้องตบมือออกมาว่าจะปรึกษากันก่อน พวกข้าหลวงกว
 พม่าจับคนกตัญญูมายังค่ายหลวง และอดมตั้งหจจิวออกมา
 เจริญด้วยนายทพนายกองไทยครั้งนั้น จะได้ให้ผู้ใดห้ามมิได้
 ถวายบังคมแต่พระเจ้าอยู่หัวพระองค์เดียว จึงดำรัสตรึง
 ว่า มีเสยทเบนขนนางนายทหารหน้าใจองอากรักษายศมิได้เขต
 ข้ามขื่อทอ ควรทเบนทหารเอก แล้วดำรัสให้เอาพม่าจับ
 คนไปจำไว้ทตราในค่ายหลวง.

ครั้นวันเสาร์ แรม ๕ ค่ำ เดือน ๕ จึงโปรดให้พระยานคร
 ราชต์มายกทัพไปตั้งค่ายประชิดต่อมค่ายพม่า ณ เขาชะงุ้ม ให้
 ปลุกกรานเอาปืนใหญ่ขนยงค่ายพม่า ในวันนั้นดำรัสให้มหาดเล็ก
 ไปถอดอดมตั้งหจจิวและพม่าจับตามคน คมเอาตัวไปเรียกงยอ
 คงหวนณค้ายตอม ว่าให้ออกมาเถิด พระเจ้าทรงธรรมไม่ช้า
 เด๋ย พระราชทานเสื่อผ้าและเครื่องอุปโภคแก่เราเป็นอันมากอย่า
 สงสัยเลย งยอคงหวนจึงร้องตบมือออกมาว่าเรา ไหวไปเป็นหลาย
 คน ผู้ใดจะใดกตัญญูมาบอกวาดร้ายเบ็นตายประการใดห้ามมิได้

แต่ความหมายนรองเรยกอยุ่จะเชอพงยงมิได้อตมสังหจอจวจ
 รองคอบเขาไปว่า พวกเราซึ่งออกมานนพระเจ้าทรงธรรมเอา
 ตวไว้ ถ้าหนีหายไ้แต่คนหนึ่งจะให้ไซถึงสืบคนแม่เราจะให้
 กลับเขาไปหาท่าน ท่านมิให้กลับออกมากัด ซ้ำเสียกตเราจะ
 ได้พม่าทไ้หนีมาใช้พระเจ้าทรงธรรมเด่า ก็จะทำพระโกธรซ้ำ
 เราเสีย เพราะเหตุฉนั้นเราจึงมิได้ให้เขาไปแจ้งความแก่ท่าน งยอ
 คงหวนจรงรองคอบออกมาว่าจงปล้อยเขามาเถิด ถ้าเราฆ่าเสีย
 กตมให้กลับออกไปกต จงให้อาวุธซึ่งตอมอยนตั้งหารชวต
 เราเถิด อตมสังหจอจวจให้แยะหนึ่ง แยะของจอกหนึ่ง ล้องคน
 เข้าไปในค้ายบอกวพระเจ้าทรงธรรมทรงพระเมตตาหาฆ่าเสีย
 ไม่ งยอคงหวนจรงวณอยแตะไพร่ไม่ตาย อนตวเราเบนมผู้
 ใหญ่เห็นจะตายเบนมคง แตะให้แยะแยะของจอกกลับออกมา
 จากค้าย แตะพากันมากرابทต จึงดำรัสว่าจะคิดอ่านให้งยอ
 คงหวนออกมาไม่ได้แตะหรือ พวกข้าหลวงกราบทตว่าเห็นชด
 ด้นอยแตะ ถ้าเอาบนดกไมยงซาเขาไปอก พม่ากตวหนักเห็น
 จะออกม้าน จึงดำรัสวอนจะฆ่าให้ตายนงาย แต่จะเบนม
 บาบกรรมหาผลประโยชน์สิ่งใดไม่ แตะให้คุมเอาคตพม่าไป

08/04/2562

TUDC

ไฉนตรงตามเดิม ครนคำเพลาท่มเค็ชดำอวดให้ไปเอาตัว
 อตมสังหจจวมาเผ่า คารัดถามว่ากองทัพมาซึ่งมารบอยู่
 แดแทนหรือ ๆ จะยกหนนตงมาออก อตมสังหจจวกราบทดว่า
 ทพอแซหวนกเบนเชอพระวงศ์พระเจ้าองวะ ๆ ตงไหเบนแม่ทพ
 ใหญ่ ยงตงอยเมืองเมาะตะมะรพดเบนอนมาก รอคอย
 พงชาวตะแคงมรหนองแตะหมองจ่ายคนายทพปากแพรกจะบอก
 ชนไปประการใด เห็นว่าอแซหวนกแม่ทพใหญ่จะยกหนน
 ตงมาออก ครนได้ทรงพงจงทรงร่างทองตราให้ไปหานายทพ
 ผู้ใหญ่มาปรึกษาราชการ เจ้าพระยาจักรแตะทาวพระยามช
 มนตรผู้ใหญ่มากมาเผ่าพร้อมกัน จึงตรัดปรึกษาวาเราจะให้หา
 ทพหัวเมืองปากใต้เมือง คอ เมืองจันทบูร ๓ เมืองไชยา ๓
 เมืองนครศรีธรรมราช ๓ เมืองพทตง ๓ ไหยกเขามาออก แมน
 ทพใหญ่อแซหวนกยกหนนเพมเต็มมามาก จะได้สรบมกาดง
 มากชน เจ้าพระยาจักรจงกราบทดว่า อนทพเมืองผ่ายใต้ทง
 ใต้เมืองนระยะทางไกลนัก เห็นจะยกมามทน ถึงมาครว่า
 อแซหวนกจะยกทพใหญ่หนนมา แต่ทพในกรงกบทพเมือง
 เห็นอชงสรบอยบคน กเห็นพอจะคานทานทพอแซหวนกไว้ได้

08/04/2563

IUDC

สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวทรงเห็นชอบด้วย จึงดำรัสว่าอัน
 เมืองฝ้ายไต้นนงมีใตกระทำการสงครามกับพม่า บัดนี้ชาวใน
 ฉางหลวงซึ่งจะจ่ายในกองทัพกนขยตง จึงให้มตราเกณฑ์เอา
 ชาวดำรงเมืองนครศรีธรรมราชหกรอยเกวียน เมืองพทตง เมือง
 ไชยา เมืองจันทบูร ดำรงเมืองให้เกณฑ์เอาเมืองละศีรอย
 เกวียน ถ้าชาวชดสั้นให้ส่งเงินคดเป็นราคาชาวเปิดอกเกวียน
 ละห้าตาดง ชาวดำรงเกวียนละสี่บตาดงเขามาตามรบตั้ง แดง
 ให้หมายบอกนายทัพนายกองทั้งปวงว่า ถ้าพม่าเลิกหนีไปก็
 อย่าให้ยกติดตาม เกรงเกิดอกพม่าจะซุ่มซ่อนพลไว้โจมตีตาม
 ระยะทาง ด้วยซำคกมิไคแตกแตกถอยไปเองแม่นจะยกทัพตาม
 ก็ให้ก้าวสัดกิดไปเอาปากแพรกทเดียว.

ครั้น ณ วันพฤหัสบดี แรม ๑๕ ค่ำเดือน ๕ ตรีษวณตณ จึง
 ดำรัสให้ชาหลวงคมเอาตัวอตมตั้งหจจิวไปณค้ายตอมอก ให้
 ร้องเรียกขยอกงหวนให้ออกมาจากค้าย แดงขยอกงหวนร้อง
 คอบขอขมาว่าทานจะเขามาตมคกมคเอาเถด หรือจะเขามาฆ่า
 ได้ยกฆ่าเถดจะนงตายอยู่ในค้ายไม่ออกไปแล้ว จึงพากันมา
 กราบทูล สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวจึงทรงแต่งเป็นหนังสือ

อดมตั้งหจจจว ให้เขียนเป็นอักษรพุกาม ใจความว่า ถ้างษอ
 คงหวนจะออกมาถวายบังคมกให้เรงออกมา แม้นมออกมา
 พระเจ้าทรงธรรม จะให้พดทหารเข้าไปพันเสียให้ต้นทงตาม
 ค่าย แดวเสด็จไปยงอยหตงค้ายหตวงมหาเทพ ให้พม่าถือ
 หนงต่อเขาไปถึงยอกคองหวนในค้าย ครนเพดาเยนงยอกคองหวน
 จงใหม่คเอาอาวชทมอยในค้ายทงต้น ให้ไพร่พดชนออกมา
 ถวาย แดวตั้งพมาชงถือเขาไปนหน้าชยผคอกวนหนง เพดา
 พรงนเราจจะออกไปเผ่า ให้อดมตั้งหจจจวมารบเราควย พม่า
 ผดอหนงต่อกนาเขาไพร่พม่าชนอาวชออกมถวาย แดวกราบ
 ทตคามค่างยอกคองหวนตั้งมานน จงดำรัสให้พวกช่าหตวงคม
 เอาควพมาทงปวงกบทงอาวช ชงชนอชามานนตั้งมายงค้าย
 หตวง แดวเสด็จกตบ รงชน ณ วันศุกร์ แรม ๓๕ ค้า เดือน ๕
 จงดำรัสให้ช่าหตวงคมเอาควอดมตั้งหจจจวไปรับยอกคองหวนณ
 ค้าย งยอกคองหวนจงให้เมียนหวนกบปคนเดชต์องนาย กบพม่า
 มชอควนายอกตบต์องคนออกมากอน อดมตั้งหจจจวกบช่า
 หตวงกนาพม่าตบต์คนนมาเผากราบถวายบังคม ณ ค้ายหตวง
 จงพระราชทานเดยงหนาพระทงอมหนาทกคนแเดว เมียนหวน

08/04/2563 TUDC

กับปล้นเศษเงินให้กราบทูลว่า ข้าพระพุทธเจ้ามาทำการสงคราม
 ได้ยทวงคืนอมชงไว้ได้ถึงตายทั้งต้น ข้าจากเป็นข้าพระเจ้า
 อดวงแก้ว บดินทรพระกรุณาโปรดพระราชทานชวตไว้ จะ
 ขออาสาทำราชการกว่าจะสิ้นชวต จะขอพระราชทานไพร่พม่า
 สองคนกับตัวข้าพระพุทธเจ้าสองคน จะเข้าไปว่ากล่าวเอา
 ตัวขอยกขบวนนายทัพออกมาให้ได้ สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัว
 ก็โปรดให้ตามคำกราบทูลนั้น และขุนนางพม่าทั้งสองนายก็
 กลับเข้าไปเฝ้าจากขบวนขอยกขบวน ๆ กับเหมโยแมงละนรทา ยย
 ยองโบ้ ออกขบวนมังโยะ และพมามขอตวนายทั้งต้นกับหญิง
 สองคน ทงไพร่พลพันสามร้อยยี่สิบแปดคนกับมาแดงสองมา
 มาคาหนง ชงเหตอตายอยนน ออกมาสิ้นทงสามค้ายในเพลา
 บ่ายวันนั้น พวกข้าหลวงกลับมาเฝ้ากราบทูลถวายบังคม จึงทรง
 พระกรุณาโปรดพระราชทานโภชนาหารให้เลี้ยงสำเริงแฉวง ขยอ
 ขบวนจึงถวายทรัพย์สินของเครื่องอุปโภคทงปวง ชงมมานน
 จึงดำรัสว่าเราทำสงครามใช้จะปรารถนาเอาทรัพย์สินสิ่งไหนได้
 ตงใจจะทนายบำรุงพระพุทธศาสนา และประหารราษฎรทงหลาย
 ให้ตงอยู่ในศีลคยธรรม แดงให้พวกข้าหลวงคุมเอาพม่าทงปวง

ไปจำไว้ ณ ตรางด้วยกนหัน แต่ตอมพม่าค่ายบางนางแกวไว้
 ครบหนตงแควนชน ๑๓ ค่ำ เดือน ๕ พม่าจึงออกมาตีหนตงตาม
 ค่าย จึงเสด็จเข้าไปทอศพระเนตรในค่ายพม่า คารัดให้พระยา
 รามัญวงศ์คุมกองรามัญพันหนึ่ง ให้เข้าอยู่แทนในค่ายพม่า ให้
 ร้องเห้และพูดจากันเป็นภาษาพม่าให้พวกพม่าในค่ายเขาชะง่มได้
 ยิน จะได้สำคัญว่าพวกกนหันยังอยู่ในค่ายบางนางแกวยังไม่เสียด
 ค่าย แลจะตค้ายพม่าเขาชะง่มให้แตกจงได้ อนึ่งบ่อน้ำใน
 ค่ายชงพม่าชดไวหานามได้ กบนตาดมนาชนเป็นอศจรรย.

ครน ณ วันเสาร์ ชน ๑ ค่ำ เดือน ๕ ศักราช ๑๑๓๗ ปีมะแม
 สัปตศก จึงคารัดให้พระอนุชิตราชาเป็นนายทพถอพตพัน
 หนึ่ง ยกชนไปทางรมนาฟากตะวันตก ให้หัดวงมหาเทพเป็น
 นายทพถอพตพันหนึ่ง ยกชนไปทางรมนาฟากตะวันออก ไป
 ตค้ายพม่า ณ ปากแพรกทงสองทพ แลวให้เจ้าพระยาจกรยก
 ชนไปตงค้ายตพม่า ณ ค่ายเขาชะง่มให้แตกจงได้.

ครนคางเพดาประมาณสองยามเศษ พม่าค้ายเขาชะง่ม
 ยกค้ายวหนดออกมาเขาปลนค้ายพระมหาสงคราม ด้รบกัน
 เป็นตำมารถ เจ้าพระยาจกรยกไปช่วย พม่าเอาคบบเผา ค้าย

08/04/2563

TUUC

พระมหาสงครามชน คนในค่ายถอยยื่นออกจากค่าย เจ้า
 พระยาจักรพรรดิเสด็จองค์คน แล้วยบพลทหารเขารบพม่า ๆ แยก
 ถอยออกไป จึงเอาค่ายคืนได้ แล้วยพม่าเอาค่ายวิหคินี้ และ
 ตะขบขวากกรูกินเขาแหกค่ายพระยาพจตร เจ้าหมื่นศรีสร-
 รักษ์ พลทหารในค่ายยิงปืนใหญ่ห้อยออกไป ต้องพลพม่า
 เจ็บตาบากตมตายลงมาก ก็ถอยกลับเขาค่าย อยู่สองวัน
 สามวัน ทพพม่าก็แตกพ่ายหนีไปจากค่ายในกลางคืน กอง
 ทพไทยได้ติดตามฆ่าฟันไปตามทางตมตาย และจับเป็นตมมาก
 พม่าแตกกระจัดพลัดพรายจะคมกันเขามิได้ หนีเรยรายไปจน
 ถึงค่ายปากแพรก พบกองทัพพระอนุชิตราชา และหลวง
 มหาเทพ หลวงภักดีสงคราม กองทัพทั้งสามทัพก็ออกกวาด
 ตัดใจมตแทงฟันพม่าตายเบื่อนอนมาก และนายทัพนายกองพม่า
 หนีไปถึงค่ายปากแพรก ตะแคงมรหน้องก็จับเอาตัวลงโทษว่า
 แยกทัพมา ฆ่าเสียดเป็นหลายนาย ตัดศีรษะเสียบไว้หน้าค่าย
 แล้วยกเด็กทัพกลับไปยังเมืองเมะตะมะ แจ้งขอราชการแก้อแซ
 หุ่นกแม่ทัพใหญ่.

ฝ่ายกองทัพไทยได้ชัยชนะแก่พม่าซำคักแล้ว และนาย
 ทพนายกองทงปวง กยกทพกตบมาเผา ณ ค่ายโคกกระท้าย
 พร้อมกัน สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัว ก็ดำรัสให้กองพระยา
 ยมราชคุมพม่าเชตยนายไพร่ทงปวงดองเข้ามาก่อน ให้จำได้
 คูกไวทงสนแล้ว ก็เสด็จเด็กทพหดวงมาโดยทางชลมารคกตบ
 คนยงกรุงธนบุรี กองทัพราชการในกรุงและทัพหัวเมืองก็
 เดกตามเสด็จเข้ามาถึงพระนครพร้อมกัน จึงทรงพระกรุณา
 โปรดตั้งพระเจ้าตากเชอพระองค์เจ้าจุย เบนกรมขนอนทรพทกษ
 ตั้งพระเจ้าหลานเชอรามตกณ เบนกรมขนอนรกษสงคราม ตั้ง
 ตั้งพระเจ้าหลานเชอเจ้าบุญจันทร์ เบนกรมขนอนรามภเบค แล้ว
 พระราชทานรางวัลแก่ชาทตตะอองชุดพระบาทผู้ใหญ่น้อยโดย
 สมควรแก่ความชอบในการสงคราม และมาแดงต้องมาซึ่งได้
 มาแต่ค่ายพมานนผเทาเรือควรจะเป็นราชพาหนะพระที่นั่งใต้ จึง
 โปรดให้มชอขนระวางเบนเจ้าพระยาอาชาชาติมาหนง เบน
 เจ้าพระยาราชพาหนะมาหนง แตมาคานนตมเสย แล้วให้ปลุก
 พระเมรุ ณ วัดบางยเรือใต้เสร็จแล้ว จึงให้เชิญพระโกศพระ
 บรมศพสมเด็จพระพันปีหลวง กรมพระเทพามาตย์ได้เรือพระ

08/04/2563

TUDC

หนังกง ให้โดยกระบวนนาวาพายเรือไปโดยทางชลมารค เชิญ
 ขนสัตว์พระเมรุแล้ว ให้หมื่นศรีพระตั้งจัดขบวนพยุหยาตรา
 ไตรบริวารไทยท้าวต่าง ๆ และมังฆวนมหารัตนพลาหมอนแล้วถวาย
 พระเพลิง.

ครั้นถึงเดือนดับในปีมะแมตั้งปีศก มีหนังสือบอกเมือง
 เชียงใหม่ตั้งมาว่า ไปตีพม่าไปมย่งวันไปอยู่ณเมืองเชียงใหม่
 บดินไดข่าวว่าจะยกกองทัพยกมาตีเมืองเชียงใหม่ออก จึง
 คารวะให้เจ้าพระยาสร้อยหีบแม่ทัพ คมทัพหัวเมืองฝ่ายเหนือทง
 ปวงยกขึ้นไปช่วยราชการเมืองเชียงใหม่ โปรดให้เจ้าพระยา
 จักรยกกองทัพขึ้นไปช่วยด้วย ถัดทัพพม่าแตกไปแล้ว ให้
 ยกตามไปตีเมืองเชียงใหม่ด้วย เจ้าพระยาจักร เจ้าพระยา
 สร้อยหีบ และท้าวพระยาหัวเมืองฝ่ายเหนือทงปวง ก็กราบ
 ถวายบังคมลาขบวนยกกองทัพขึ้นไปตามพระราชกำหนด.

ฝ่ายพระเจ้าองวะยังอยู่ในเมืองย่างกุ้ง ทำการยกฉัตร
 ยอดพระมหาเจดีย์แก้วธาตุเจ้าแก้วใหม่การฉลอง จึงขนนาง
 พม่ากราบทุกวาศคนมวดยเมืองไทยมอียดยงนิก จึงตรัสสั่งให้
 จักรหา มา ได้นายขนมตมคนหนึ่งเป็นมวดยคมมอแต่กรุงเก่า

แผ่นดินสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี ๑๐๗

เขาตัวมาถวายพระเจ้าองวะ ๆ จึงให้จัดพม่าคนมวดยเข้ามา
เปรียบกับนายขนมตมโตกน แดวกให้ชกกนหนาทนง และ
นายขนมตมชกพม่าไม่ทนถงยกกแพ แดวกจัดคนอนเข้ามา
เปรียบชกอก นายขนมตมชกพม่าชกมอญแพถงเกาคนตบคน
สู้ไม่ได้ พระเจ้าองวะทอดพระเนตรยกพระหัตถ์ตบพระอระศรี
สรรเสริญฝีมือนายขนมตมว่าไทยมพษอยทวดอ แต่มอเป็ด
ไม่มีเอาวชเดยยังสู้ได้ คนเดียวชานะถงเกาคนตบคนชนะ
เพราะเจานายไมตจงเตียบานเมืองแกชาคก ถาเจานายคแตง
ไหนดยจะเตียกรงศรอยชยา แดวกพระราชทานรางวัลแก่นาย
ขนมตมโดยสมควร พอหนงตบอออกแซหวนกชนไปกราบท
ว่ากองทัพแตกไทยมาต่น เตียรพตเบหนอนมาก ไทยตอมจับได้
เป็นไปพันเคษ และเมืองไทยบคนมกาดง เพราะหวเมืองฝาย
เห็นอผคนยงบรบรรณมกคองย จะชอกกองทัพไปตเมืองฝาย
เห็นอให้ใดเตียกอน ไทยจจจะหยอนกาดง ภายหลังจจจะต
เขาเมืองบางกอกเห็นจะไดโดยง่าย พระเจ้าองวะกเห็นชอบ
ด้วย จึงเกณชกกองทัพไทยกเพิ่มเติมมาอก ให้อแซหวนกยก

ไปตเมืองฝ่ายเหนือให้ยับเยินจึงได้ แลวกแต่ตจกตบคนไป
เมืององวะ.

ฝ่ายอแซหวนกกจตแจงกองทัพให้แมงแย่างผ่นอง กับ
กตะโบ้หนง บัญญแยของจอหนง บัญญตจวงหนง ถอพต
ตองหมนเบนกงหนา ตวอแซหวนกเบนโบชกแม่ทพกบตะแคง
มรหนอง แตะเจาเมืองตองอ ถอพตหมนหาพน สรรพตว
ชางมาเตรองสรรพาวชพรอมเสร์จ ครนถงเคอนตบเอศกยก
กองทัพจากเมืองเมาะตะมะมาเซาทางต่านเมืองตาก หยตทพ
อยทนน.

ฝ่ายกรมการเมืองตากเมืองกำแพงเพชร เห็นกองทัพพม่า
ยกมามากเหตอกำตงจะตอรบ กพาครวหนเซาบา แลวตั้ง
หนงตอบอกไปถงกองทัพเจาพระยาจกร เจาพระยาสรุสห์ และ
บอกถงมากรุงธนบุรีกราบทุดพระกรุณาให้ทราบ.

ฝ่ายกองทัพไปสพตว ไปมยง่วน ยกมาจากเมืองเซียง
แสนเซาตตเมืองเซียงใหม่ พอตกองทัพเจาพระยาจกร เจาพระยา
สรุสห์ยกไปถง ทพพมากเตกถอยไป เจาพระยาทงตองกยก
กองทัพคตตามไปจะตเอาเมืองเซียงแสน พอหนงตอบอกชนไป

08/04/2563

TUBC

ว่าพม่ายกทัพใหญ่มาทางเมืองตาก เจ้าพระยาทงตองก็ถอย
 ทัพกลับมาถึงกลางทางใต้เมืองสุโขทัย หยุดทัพอยู่วัดปากน้ำ
 พอตพอแซหวนยกมาตัดเมืองสุวรรณโคตร จับกรมการใต้สอง
 คน อแซหวนก็จึงให้ถามว่า พระยาเดื่อเจ้าเมืองพระพิษณุ
 โดกอยู่หรือไม่ กรมการบอกว่าจะไม่อยู่ไปเมืองเชียงใหม่ อแซ
 หวนก็จึงว่าเจ้าของเขาไม่อยู่อย่าจะไปเหยียบเมืองพิษณุ โดก
 ก่อนเดย จึงให้กองหน้ายกลงมาตั้งค่ายอยู่ ณ บ้านกงธานี เจ้า
 พระยาสุรสีห์จึงปรึกษาเจ้าพระยาจักรว่าจะยกไปตีพม่า เจ้า
 พระยาจักรจึงว่าอย่าไปตีเดย พม่าคงจะยกไปตีเมืองเรา ๆ ไป
 จดแจ้งบ้านเมืองไว้รอบชาติก็ตกว่า เจ้าพระยาสุรสีห์ว่าจะขอไป
 ตีตากองชาติก็ เจ้าพระยาจักรจึงตอบว่าเจ้าจะไปรบก็ตาม ข้า
 จะไปจดแจ้งบ้านเมืองไว้เท่า แดวยกมาเมืองพระพิษณุ โดก
 จดแจ้งการบ่ของกันเมืองกวาดครอบครัวเข้าไว้ในเมือง แดว
 ให้กองพระยาสุโขทัย พระยาอักษรวงศ์ พระยาพิชัยสงคราม
 ยกไปรบทัพพม่าณบ้านกงธานี เจ้าพระยาสุรสีห์ยกไปตั้งค่าย
 อยู่ ณ บ้านไกรบัวแฝก พม่ายกทัพมาล้อมไว้แต่กลางวันค้ายคืบมา
 เบนอนหมดจะตั้งค่ายล้อม เบ็ดช่องไว้แต่ตาคันจะตงแม่น้ำ เจ้า

แผ่นดินสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี

พระยาสรวิศหิตงอัยตามวงษ์ เห็นทัพพม่ามากเหตอกาตงจะตอรบ
 กแตกทัพถอยมาทางคานทเบตไวยรบมาเขาเมือง แดะกองทัพ
 อแซหวนกดตเมืองสุวรรณโคตเมืองสโชทัย แดะทัพไทยซึ่งมาตง
 รบโคตบ้านกงชานแตกแถว กจตทัพแยกไปตเมืองพชย ทัพ
 ไหญุกยกมาตงเมืองพระพิษณุโลกในเดือนอายุขางชน ไทตง
 คายวายตอมอยห่างเมืองทงตองฟาก เจ้าพระยาทงตองก
 เกณฑพตทหารขนประจำรักษาหนาทเชิงเทนปราการรอบเมือง
 บองกนเมืองเบ็นตำมารถ ให้ทำสะพานเรือกข้ามแม่น้ำกตาง
 เมืองสำมแห่ง.

ฝ่ายอแซหวนกดตทัพชนชมากนรพระยาออกเดียบหน้า
 คาย มพตทหารถอบนหนกดับแห่หน้าสำมพนิ ทหารถอทวนตาม
 หตงพนหนง เจ้าพระยาสรวิศหิตงกพตทหารออกจากเมืองโจม
 ตทัพพม่า ๆ ตอรบ ๆ กนถงตะตุมบอน ทัพไทยคานทาน
 เหตอกาตงกถอยเขาเมือง.

รุ่งชนอกวณหนง อแซหวนกดตยกพตทหารออกเดียบคาย
 ออกเหมอนวณกอน เจ้าพระยาสรวิศหิตงคบบนเชิงเทนแถวให้พต
 ทหารออกโจมตกพายถอยเขาเมืองอก เจ้าพระยาจักรจงวา

08/04/2563

TUDC

แผ่นดินสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี

ผมอทหารเจ้าเบนแตกทพหวเมือง ซึ่งจะตอรบกับผมอทพ
 ด้เนาบตนนไม้โต พรงนชาจะยกออกคตเอง ครนรงชนเบนวนค
 รบด้ามอแซหวนกยกออกเดยบคายอก เจ้าพระยาจักรยกพด
 ทหารออกจากเมือง เขาใจมคทพอแซหวนกแตกถอยเขาคาย
 แดะอแซหวนกยกออกเดยบคายดงนนทกวน เจ้าพระยาจักร
 ออกรบทกวน ผดคกนแพผดคกนชานะถงเกาหวนด้บวน อแซ
 หวนกจงให้ตามรองบอกวา เพดาพรงนเรายารบกันเดย
 ให้เจ้าพระยาภษศรยค้กแม่ทพออกมาเราจะขอคตว ครนรงชน
 เจ้าพระยาจักรชมากนด้ประทน ยกพดทหารออกไปย่นมาให้
 อแซหวนกคตว อแซหวนกจงให้ตามถามถงอายว่าเท่าโต บอก
 ไปว่าอายโตด้ตามด้บเค้ช จงถามถงอายอแซหวนกบาง ถาม
 บอกว่าอายโตเจดด้บด้องบี แดะอแซหวนกพจารณาครปค
 ฤกษณะเจ้าพระยาจักรแถวด้รเร้รญวารปกงามผมอกแซมแซง
 ด้รบเรียมเบนผเฒ่าโตจงอตด้สำหรับกษาควไว้ ภายหน้าจะโตเบน
 กษศรยเบนแท แถวให้เอาเครื่องมาทอด้สำหรับหนง กยด้ก
 หดาตพบหนง คินด้อแกวด้องกอนหนามนคินด้องหม้อ มาให้
 เจ้าพระยาจักร แถวว่าจรงรักษาเมืองไว้ใหม่หนง เราจะคเขา

08/04/2563

TUDC

เมืองพิษณุโลกให้จึงได้ในครั้งนั้น ไปภายหน้าพม่าจะมาตีเมือง
ไทยไม่ได้อีกแล้ว และในเวลานั้นคนไทยเข้าไปกินอาหารใน
ค่ายพม่าก็ได้ มีไตทอนตราয়แกกัน แล้วต่างคนก็กลับไปเมือง
ไปค่าย เจ้าพระยาจักรี เจ้าพระยาสร้อยศรีสมุทรเกษม
ทตณกรธนบุรี ว่าทัพพม่ายกมาตีเมืองพระพิษณุโลกแต่ณ
เดือนยี่สามขึ้นแฉะ

สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวจึงดำรัสให้เกณฑ์กองทัพทาง
บกทางเรือ สรรพด้วยช่างมาเครื่องสรรพาวุธพร้อมเสร็จ พด
ฉกรรจ์ดาเครื่องทงไทยจีนเป็นคนหมื่นสองพันสองร้อยเจ็ดสิบ
คน แล้วดำรัสให้ถามพม่าควนายซ่งจ่าไว้ในคุก ว่าบดินทอง
ทัพพม่ายกมาอีกจะให้ไปทำสงครามกับพม่าพวกของตัว จะได้
หรือมิได้ประการใดขอยอคงหัวนและอดมสังหจ่อจ้วพม่านายทัพ
ทงปวงให้การว่า แม้นทรงพระกรุณาโปรดจะให้ไปรบกับซำ
ศักอิน จะขออาสาไปกระทำสงครามกว่าจะสิ้นชีวิต ซ่งจะ
โปรดให้ไปสู้รบกับพม่าพวกเดียวกันนั้นเป็นเหตุอดศึกบุญญา
จะไปตีหน้าพวกกันกระไรได้ มีความตะอาয়หนักใจอยู่แล้ว
เอาค่าให้การชนกราบทุก จึงดำรัสว่า मनไม่ภักดีแก่เราโดยแท้

ยังนับถือเจ้านายน้อย และเราจะยกไปทำการสงคราม ผู้คน
 อยุ่รักษาบ้านเมืองน้อย พวกมันมาก จะแตกคอกออกกระทำ
 จดาจตแก่บ้านเมืองข้างหลังจะเอาไว้มิได้ จึงดำรัสให้เอาไป
 ประหารชีวิตเสียณวัดทองคดองบางกอกน้อยทั้งสิ้น กับทงแม่
 ทพพวกอ้ายเรือนพระฝางทงตั้งคนซึ่งจำไว้ในคุกนั้นด้วย แล้ว
 โปรดให้พระเจ้าหลานเธอกรมขุนอนุรักษ์สงครามออกไปอยู่
 รักษาเมืองเพชรบุรี บอingkนคานทางข้างตะวันตก แล้ว
 ให้หมื่นศักดิ์บรรบาดตงเรือเร็วชน ไปสืบราชการศึก ณ เมือง
 พระพิษณุโลก.

ครนถงณวณองการ แรม ๑๓ ค่ำ เดือนยี่ บีมะแมตั้งปดศก
 จงเสด็จทรงเรือพระที่นั่งกราบยาวสืบสามวา ให้ยาดรานาวา
 ทพหุดวง พรอมทวยเรือทาวพระยาชาทูตตะอองชุดพระบาท
 ทงปวง โดยเสด็จจากกรุงธนบุรีไปโดยทางชลมารค ไปหยุด
 ประทับแรม ณ พลับพลาหน้าผานวนหน้าพระราชวังหลวงกรุงเก่า
 จงหมื่นศักดิ์บรรบาดตงเรือเร็วชนไปสืบราชการกตบตงมากกราบทูลว่า
 ทพพระยาสุโขทัย พระยาอักษรวงศ์เมืองสวรรคโลก พระยา

พชยสังครามซึ่งตงกายรบพม่าน บานกง ชานนนเด็กถยดงมา
 แดว จงเสด็จจงเรือพระที่นั่งให้เรงยกทัพเรือรบขึ้นไป ถึง
 ผนวหนองคาร ชน ๓ ค่ำ เดือน ๓ เกิดอศักรยับนอากาศมืด
 คดุมไป ไม่เห็นดวงพระอาทิตย์สนวนยงค่า ครนเสด็จถึง
 เมืองนครสวรรค์ จงดำรัสให้พระยาราชาศรัษฐกุมภองจีน
 ดำพันตงกายรักษายอชยทนน ครนผนวเส็จวร ชน ๗ ค่ำเดือน ๓
 กงทัพหตวงเสด็จถึงค้ายปากนาพงฟากตะวันออก เสด็จชน
 ประทับณพลับพลาในค้าย จงดำรัสให้กงพระยาราชสภาวดัยก
 ชนไปตงณบ้านบางทรายเบนนหาดายค้าย ราชชนไปตามริมหน้า
 ให้กงเจ้าพระยาอินทรอภยยกชนไปตงค้ายณบ้านท่าโรง ให้
 กงพระยาราชภักดัยกไปตงค้ายณบ้านกระดาศ ให้กงเจ้า
 หมันเส่มอใจราชยกไปตงค้ายณวัดจุฬามณี และให้ตระเวน
 บรรจบถึงกัน ให้กงพระยานครสวรรค์ยกไปตงค้ายรายโอบ
 ค้ายพมาชนแดวคัจนทรถึงเมืองพระพิษณุโลกให้ชกบกกาคตอด
 ถึงกันทุก ๆ ค้าย แดวให้พระยาศรัฎโกรดาสคุมไพร่หาร้อยไปทำ
 ทางหตวงณปากนาพงชนไปจนถึงเมืองพระพิษณุโลก.

แผ่นดินสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี

ครนณวณองการ ๓๐ คาเดือน ๓ จิงหวองดำเกิง
 ฃณภพไปสืบข่าวราชการมากทราบทลว่า ทพพม่ายกตงมาฟาก
 ตะวนตกเขาคคายพระยาราชภักคณบ้านกระตาศ ทำอการ
 ประหนงจะเขาคคายประชค แดงเราระดวองคายเจ้าพระยาอินทร
 อภยดงมาจนดงคายพระยาราชภักคณบ้านบางทราย ครน
 เพศาคากเตกถอยไป จิงดำรงค์ให้พระยาอจครนาว หดวองดำเกิง
 ฃณภพ หดวองรักษายโยธา หดวองภักคสังคราม คุมเอาบนใหญ่
 รางเกวยนสำมสืบสืบอกตากชนไปได้คายบางทราย ครนเพศ
 คค ทพพม่ายกมาตงคายประชคดงหนาคายเจ้าหมนเส่มอใจราช
 ฃณวคจพามณด้ามคาย ค่ำรวจไปสืบราชการมากทราบทล จิง
 ค่ำรงค์ให้พระยาธรรมไตรโลก พระยารคณพมด พระยาชดบุรี
 คุมพตทหารอยรักษาคายหดวองณปากนาฟง ฟากตะวนออก.

ครนณวณพฤหส์บค ๓๒ คาเดือน ๓ จิงเส็ดจยกพยห
 ยাত্রาทพหดวองชนไปประทบณคายม่นวดบางทรายผงตะวนออก
 ครนเพศคคทพพม่ายกเขาคคายเจ้าพระยาอินทรอภยณ บ้านท่า
 ฃองฟากตะวนตก ได้รบกันเป็นสำมารด ค่ำรวจไปสืบราชการ
 มากทราบทลจิงดำรงค์ให้หดวองดำเกิงฃณภพยกเอาเกณทหคคอง

๑๑๖ แผ่นดินสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี

รอยดงเรือขามนำไปช่วยเจ้าพระยาอินทรอภัย ทพพมากเด็ก
ถอยไป ครนเพดาเขาณวนค์กร ชน ๓๓ คาเดือน ๓ จึงได้จตุ
เรือพระทงขามไปทอดพระเนตรค้ายพระโหราธิบดีฟากตะวัน
ตก เห็นผิดกับพระราชดำริตงอยแต่รมนาเอาตนไม่ใหญ่ไว้
นอกค้าย แม้นพม่าเข้ามาแฝงตนไม่ยงกจะได้ จะชนบนตนไม่
ยงปราดงมาในค้ายก็จะได้เสียทวงทแกชาติก จึงดำรัสสั่งให้
รอกค้ายเก่าเสีย ตังใหม่โอบตนไม่ใหญ่เข้าไว้ในค้าย กว้าง
ออกไปกว่าค้ายเก่า ในวันนั้นพระยารามัญวงศ์ยกกองมอญ
ชนไปตงค้ายประชิดค้ายพม่าเหนือเมืองพระพิษณุโลกฟากตะวัน
ออก พม่ายกออกตีได้รับกนเป็นลำมารถ พวกกองมอญยง
บนตบคองพม่าตมตายลำบากไปเป็นอันมาก พม่าถอยทัพเข้า
ค้าย กองรามัญตงค้ายตงได้.

ฝ่ายในเมืองพระพิษณุโลก เจ้าพระยาจักรี เจ้าพระยา
สุรสีห์ ยกพลทหารออกตงค้ายประชิดค้ายพม่านอกเมือง
ฟากตะวันออก พม่ายกออกรบชิงเขาค้ายได้ เจ้าพระยาสุรสีห์
ขับพลทหารหนุนเข้าไป พันทหารเสียคนหนึ่ง ตเขาค้ายคนได้
พม่าตมตายและลำบากไปเป็นอันมาก แตกถอยเขาค้าย แต่

บรรดาค่ายพม่าซึ่งตั้งค่ายรายประชิดกันอยู่นั้น พม่าชดอโมงค์
เดินไต่ดินเขามารบทุกค่าย ฝ่ายข้างทหารไทยก็ชดอโมงค์ออก
ไปจากค่ายทุก ๆ ค่าย และชอโมงค์ทะเลถึงกัน ได้รบกันกับทัพ
พม่าในอโมงค์ ฆ่าฟันกันล้มตายเป็นอันมาก เจ้าพระยาจักร
เจ้าพระยาสุรสีห์ ให้ทหารตัดศีรษะพม่ามาถวายเนื่อง ๆ จึง
พระราชทานบันใหญ่รางวัลเกียนยศบอกให้ลากขึ้นไป ณ ค่าย
ประชิดให้ยิงทลายค่ายพม่า.

ขณะนั้นพระยานครสวรรค์แต่งคนไปลาดตระเวนจับได้ไทย
เชลยพม่าสองคนให้ทราบว่า อแซหวุ่นยกทัพเข้ามาครองคน
ล้มหมนห้าพัน ทัพหลวงคนห้าพันตั้งอยู่บ้านกงธานี อแซ
หวุ่นกและแมงแยงผ่องกับกตะโป้และเจ้าเมืองตองอู ถอ
พลตามหมนยกมาตัดเมืองพระพิษณุโลก บดินนายทัพพม่าทำ
การขัดสนนัก เห็นอาการจะแตกถอยไป พระยานครสวรรค์จึง
บอกตั้งไทยเชลยสองคนกับคำให้การมาถวาย ณ ค่ายหลวง.

ครั้นวันอังคาร แรม ๒ ค่ำ เดือน ๓ กวางคนเพดาด์ท่ม
จึงเสด็จยกทัพหลวงขึ้นไปณค่ายมั่นใกล้วัดจันทร์ ดำรัสให้กอง
พระยายมราช และพระยานครราชสีมา พระยาพิชัยสงคราม

ยกไปช่วยพระยานครศรีธรรมราช ซึ่งตั้งค่ายประชิดโอบค่ายพม่าณ
 วจนทรนน ครนเพดาดีบเอ็ดท่มกองทัพไทยก็จับหนีใหญ่ยิง
 ทตายค่ายพม่า ด้วยกอกอกปดนทกหน้าค่ายพม่า ๆ ยกหนี
 กนออกมารบจนเพดารุ่ง นายทัพทงปวงจะหักเอาค่ายพม่ามิได้
 กถอยกลับเขาคาย.

ครน ณ วันพุธ แรม ๓ ค่ำ เดือน ๓ จึงดำรัสปรึกษาด้วย
 ท้าวพระยานายทัพนายกองทงปวงว่า ทพหลวงจะตั้งมั่นอยู่ที่
 เห็นราชการจะเห็นว่าถอยลงไปตั้งอยู่ ณ ค่ายท่าโรง แล้ว
 จะเกณฑ์กองทัพยกไปทางปากตะวันตก ให้เขาตั้งค่ายประชิด
 โอบหลังค่ายพม่าเข้าไว้ และท้าวพระยานายทัพนายกองทงปวง
 กเห็นพร้อมด้วยพระราชดำริ ครนค้ำเพดาดีท่มจึงเสด็จถอยทัพ
 หลวงลงมาตั้งอยู่ ณ ค่ายท่าโรง ครน ณ วันพฤหัสบดี แรม ๕
 ค่ำ เดือน ๓ จึงดำรัสให้เขาหลวงไปหากองทัพพระยานครศรีธรรมราช
 ซึ่งตั้งอยู่ณค่ายวจนทรน และกองพระโหราธิบดีและกองมอญ
 พม่ากวางเมียง ซึ่งตั้งอยู่ณค่ายบางทราย ให้ยกลงมายังทัพ
 หลวง แล้วดำรัสให้พระยามหามนเทียรเบนแม่ทัพถอยพดหาพัน
 ให่กองพระยานครศรีธรรมราชเป็นทัพหน้า ให้หลวงดำเกิงรณรท

08/04/2563

TUHC

หตวงรักษโยธา คมพลทหารกองในกองนอกกองเกณฑ์หัด
 ตามพันตรีร้อยเบญจกอนหนน ยกไปตั้งค่ายรายซ่มชนไปตามหลัง
 ค่ายพม่าตเซงซาคักกอน ถ้าพม่าไม่ยกมาตจงเขาตงค้ายประชิด
 ตคค้ายพม่า แด้วตารัสให้พระราชสงครามตงไปเอาบนพระยา
 ราชบักษบณตราชย ณ กรุงธนบุรีบรทุกเรือชนมาจิงมาก.

ฝ่ายนายกองทัพพม่า เข้าไปแจ้งขอราชการแก้อแซ
 หวงนกแมทพวา ไทยมผสมอแซมแซงนถ จะรบเอาชัยชำนะโดย
 เรวเห็นจะไม่ได้ แด้วทัพหตวงกยกชนมาชอวยรพตเบนนอนมาก
 อแซหวงนถจิงให้มาไซ ไปตั้งบนญจวงซงตงค้ายอยู่ ณ บ้านกง
 ธานีให้เบนนายทัพคุมพลด้ามพญกตงมาณเมืองกาแพงเพชร
 แด้วให้เดินทัพตงไป ณ เมืองนครดวรวรค์แซงตงไปถึงเมืองอทย
 ธานี ถ้าโคทไหวกหตงตคตาเตยงกองทัพไทยจะไดพะว้าพะวง
 ระวังทงหนาทตงหยอนกาดงตง แด้วทัพอกตองพนนนไทยก
 หนนมาตงค้ายใหญ่โกตเมืองพระพิษณ โดกฟากตะวันออก.

ครั้นวันเสาร์ แรม ๖ ค่ำ เดือน ๓ จิงพระยาตีไชทย
 ซงตงซ่มคอยตอดแนมตบราชการ ณ ทัพพม่าบ้านกง ธานี
 บอกตงมากราบทุกว้าพม่าตงค้ายอยู่ณบ้านกง ธานีหากาย บคน

08/04/2553

ยกขามนำไปฟากตะวันตกก่องหนึ่ง ยกหนามาเมืองพระพิษณุ
 โดกก่องหนึ่ง ครั้นได้ทรงทราบจึงดำรัสว่า เกิดอกพม่าจะวก
 หดงัดเสียบึง ให้กองพระยาราชภักดีกับพระยาพิพัฒน์โกษายก
 ลงไปช่วยราชการ พระยาราชเจ้าเศรษฐีซึ่งตั้งค่าย ณ เมืองนคร
 สวรรค์ แล้วให้กองพระยาธรรมายกหนุนไปช่วยพระยามหา
 มนเทียรและพระยานครสวรรค์ซึ่งไปตั้งค่ายประชิดโอบหลังค่าย
 พม่าณวัดจันทร์ฟากตะวันตก แล้วให้หลวงภักดีสงครามและ
 พระยาแจ้งกบกรมการเมืองชยนาท คมพลไทยมอญหาร้อยเศษ
 ยกขึ้นไปตั้งอยู่ ณ บ้านรานคอกไม้แขวงเมืองกำแพงเพชร คอย
 ตทวงทพมาซึ่งยกมาแต่บ้านกงธานีจะไปแห่งใด ถ้าเห็นได้
 ทจริงให้ออกโจมตี ถ้าไม่ใดทกให้ดาดถอยมา.

ฝ่ายในเมืองพระพิษณุโลก เจ้าพระยาจักรี เจ้าพระยา
 สวรรค์เห็นเหตุพดทหารออกตั้งค่ายนอกเมืองฟากตะวันตก ตั้ง
 ค่ายประชิดค่ายพมาซึ่งตอมเมืองนน ครั้นเพดาคำในวันเสาร์
 แรม ๖ ค่ำ เดือน ๓ จึงเจ้าพระยาธิบดีให้เอาไม้ทาคบ เอาผ้า
 ชุบน้ำมันยางจุดเพลิงในบอกบันใหญ่ยิงไปเผาค่ายพม่าใหม่ชน
 ค่ายหนึ่ง หอรบใหม่ทำตายดงสองหอ พม่าออกมาดับไฟยิง

ตายและลำบากไปเป็นอันมาก แต่เสียบียงอาหารในเมืองรัตน
 นก ด้วยจะกวาดเขาเมืองหาหน้ไม้ จึงบอกลงไป ณ ทพหลวง
 ขอพระราชทานเสียบียง ก็โปรดให้กองทัพคมดาเดียงชนไป
 ตั้ง พม่ากออกตัดดาเดียงกทางไปส่งหาถึงไม้ ครึ่งหลัง
 จึงโปรดให้กองดาเดียงชนเอาชนไปส่งออก ให้กองพระยานคร
 ราชส์มายกไปช่วยบองกนดาเดียง แดวให้เจ้าพระยาสรส์หัยก
 กองทพลงมากอยรบ แดะกตะโบ้แม่กของหน้าพมานนแซมแซม
 ยกทพมาส์กต กกองทัพเจ้าพระยาสรส์หัยกทพพระยานครราช
 ส์มาหาเขาถงกนไคไม้ ทพเมืองพระพิษณ โดกกกถอยกตบเขา
 เมือง ทพเมืองนครราชส์มากพากองดาเดียงถอยกตบมาค้าย
 หลวง แดะชาวในเมืองพระพิษณ โดกกกเปิดองดงทุกวัน ๆ แยก
 กระจายพดกหาพอมไม้ ไพรพดกถอยกาดงอดโรยดง.

ฝ่ายชาวทพพมากชดเสียบียงอาหารดงเหมอนกน แต่อยู่
 ภายนอกททาเดกลง เทยวหาบกกถอยแเดะรากกระตาศปนกับ
 อาหารกนคอยเนนช้วนไป ไม้ส์รัตนนกเหมอนในเมือง.

ครน ณ วันศักรแรม ๑๒ คาเดือน ๓ จึงชนพศัคถอหน้งส์อ
 บอกชนมากกราบทุดวาพมาเมืองมฤตยกกกองทัพเขามาตเมืองกย

08/04/2563 TUDC

เมืองปราณตานทานมิได้ จึงถอยเข้ามาตั้งอยู่ ณ เมืองชอ้า
 และทัพพม่าเลิกกลับไป บดินพระเจ้าหลานเธอกรมขุนอนุรักษ์
 สงคราม ได้แต่งพลทหารไปขัดทัพอยู่ที่ช่องแคบด้านเมือง
 เพชรบุรี จึงดำรัสให้กองพระเจ้าหลานเธอเจ้าประทุมไพจิตร
 ยกตั้งมารักษากรุงธนบุรีระวางราชการศึกข้างฝ่ายใต้.

ฝ่ายกองทัพพม่าซึ่งยกตั้งมา ณ เมืองกำแพงเพชรมายังม
 ณฑลถึง จึงกองทัพชาห์ดวงไทยมอญหาร้อยยกยกออกโจมตีท
 กกลางทาง ทัพพมามทนครตวกแตกฉานทัพพวกชาห์ดวงเก็บได้
 ศัสตราวุธต่าง ๆ แลวถาดถอยมา จึงบอกสั่งตั้งของเครื่อง
 ศัสตราวุธลงมาถวาย จึงดำรัสให้พระสุนทรสมบัติกับหมื่นศรี
 สหเทพคุมเอาเสื่อผ้าไปพระราชทานขุนนางไทยมอญซึ่งถาดลงมา
 ณ บ้านราชคอกไม้หน.

ฝ่ายทัพพม่ายกตั้งมาตั้งค่าย ณ บ้านโนนคำตาตองค่าย
 บ้านถดกบาตรค่ายหนึ่ง บ้านหวดองค่ายหนึ่ง ในแขวงเมือง
 กำแพงเพชรด้วยยกแยกตั้งไปทางเมืองอุทัยธานีของหนึ่ง เขา
 เผาบ้านอุทัยธานี ครั้นถึง ณ วันเสาร์ แรม ๑๓ เดือน ๓
 ขุนยกกระบัตรเมืองชยนาทไปสืบราชการทัพพม่าชนมากราบทุก

08/04/2563

TUBC

ว่า พม่าตงกายอยู่ ณ แขวงเมืองกำแพงเพชรดีคาน ยกไป
เมืองอุทัยธานี กองหนงเผาบ้านเมืองได้ย แล้วจะไปทางใดอกม
ใดแจ้ง จึงดำรัสให้ชนอินทรเคชะเป็นแม่กองหวดวงปลัด
เมืองอุทัยธานี กับหวดวงสรวิชตนายคานเป็นกองหน้าหม่อม
เชษฐกumarเป็นกองหวดวง ให้หม่อมอนรรททเทวาเป็นจางวาง
บังคับทงดำมกองคนพหนง ยกดงไปบองกันเดบียงแตะบน
ใหญ่ชงบรรททเรอชนมานนอยาให้เบอนอนตรายกลางทาง ถา
มราชการศกณ เมืองนครสวรรค์ให้แบ่งเอากองอาจารย์ ไป
ช่วยบ้าง ให้แบ่งดงมาตงณ บ้านคังดำเกาย้าง แล้วให้กอง
พระโหรราชบดแตะหวดวงรักษมนเทยรยกดงไปตงคายอยู่ณ โคน
สถิต ให้กองพระยานครชยศร์ไปตงคายณ โพธิประทบชางบอง
กันดำเตยงจะไดไปมาสะควก.

ครน ณวันอาทิตย์เดือนสามแรมสิบสาม ค่ำ จึงดำรัส
ให้ชาหวดวงไปหาเจ้าพระยาจักร ณ เมืองพระพิษณุโลก ดงมา
เผาคายบ้านท่าโรง เจ้าพระยาจักรบวยดงมาไม่ได้ ให้เจ้า
พระยาสุรศักดิ์ดงมาเผา จึงดำรัสปรักษาโดยพระราชดำริ จะไกร
ผ่อนทพดงไปตงณเมืองนครสวรรค์บองกันเดบียงไว้ แตะราช

การในเมืองพระพิษณุ โดกนั้นให้เจ้าพระยาจักรี เจ้าพระยา
สร้อยศรี จงรบรองของกนกรักษา และเจ้าพระยาสร้อยศรีหกราบถวาย
บังคมลากลับไปเมือง.

ในวันนั้นทพพมายกออกมาจากค่ายเขาคอก พระยา นคร
สร้อยศรีฯ เสด็จกายชนไปถงบ้านบางส้มบอยตงดงยงมทนแดง
ไต่รบกันเบนน้ามารถจับพม่าใดคนหนึ่ง พม่าถูกบนตายและ
ดำบากตากกนไปเบนน้อมมากถอยไปเขาค่าย พระยานครสร้อยศรี
จึงให้หมันศรีสร้อยศรีเทพ ถอหนังสือบอกส่งพม่าตงมาถวาย แล้ว
กราบทูลถวายคณพม่าชดสั้นด้วยชาวและเกดอ เกดอนนหนกตั้ง
บาทชอกนเบนนงบาทหนึ่ง ครนณ วณองการเคอนต์ ชนตั้ง
คำ พระยารตนพมตชงอยรักษาค่ายปากน้ำพงบอกมากราบทูล
ว่า แต่งคนไปสกัดแนมถงวงตั้งตั้ง เห็นพมายกมาประมาณ
ตั้งร้อยครนเพดาบายพม่าเผาบ้านเกิดปากน้ำพงเขาไปด้ามคิง
จึงดำรัสให้หลวงวิสุทธโยชามาตย์ หลวงราชโยธาเทพคมเอาบัน
ใหญ่วางเกวียนแบ่คบอกตงเรือข้ามไป ณ ค่ายปากน้ำพงฟาก
ตะวันออก ครนณวณพุทธเคอนต์ชนด้ามค้ำจิงได้ตั้งพระราชดำเนน
ด้วยพระบาท ชนไปทางฟากตะวันออก แต่ค่ายบ้านท่าโรงจน

08/04/2563

TUDC

ถึงตรงกายพระยานครสวรรค์ ซึ่งตั้งอยู่ ณ บ้านแขกปากตะวัน
ตกถนน เล็ดจทรงพระเกาออยทกตางหาดทราย จึงพระยา
ธรรมมาธิบดี พระยานครสวรรค์ ลงวายนาชามมาเผา กราบ
ทูลวาทมาตงกายประชิดตงด้กาย แดวบกกรยจะตงกายโอบตง
มา จึงดำรัสว่ามหนักาดวงดอกอยากถวมหนักให้ตงกายรายเคียง
ออกไป ถ้ามหนักรายตามไปให้ตงรายแม็กหนักออกไปจึงมาก
ให้คนรักษาออยแต่คายเดหารออยคนแเดวออยาคดกถวแเดกกถวเสย
มหนักจะตค้ายหนักให้ตงเขา อ้นธรรมดาเป็นชายชาติทหารแเดค
จึงมหนักใจองออยากถวมตาย ตงใจอาสาพระรัตนตรัยแเดพระ
มหากษตริยควยเดชะผลกตญญูหนักจะชวยอภิบาตบารุงรักษา
กจะหาอนตรายมหนัก ถ้าใครข้อยทอคอกการตงครามให้ประหาร
ชวตเสย คักจิงจะแแกกถาชนเอาชยชานะคิ แเดวให้ยกเอากอง
พระยาสัหราชเดโช แเดกกองหมหนักพเสนามาเขากองพระยา
นครสวรรค์ ยกกองเกณท์หนัก กองทหารกองอาจาร์ย
มาไว้หนักองหตวง แเดวเสด็จพระราชดาเนหนักถบยงคายบ้าน
ทำโรง จึงให้ชาหตวงชนไปเมืองพระพิษณุโลกหาเจ้าพระยา
จักรลงมาเผา พอเจ้าพระยาจักรบวยหายแเดวกถงมาเผาณ คาย

08/04/2563

TUDC

หลวงทำโรง ครั้นได้ทรงฟังเสียงปืนใหญ่หน่อย ณ ปากน้ำพง
 หนาม จึงเสด็จส่งเจ้าพระยาจักรให้จัดแจงพลทหารรักษาค่าย
 ทำโรง เจ้าพระยาจักรเกณฑ์กองพระยาเทพอรชุน และพระ
 พชคณรงคให้ยกรักษา แล้วกลับขึ้นไปเมืองพระพิษณุโลก
 ครั้นคาเพดาล้ามยามก็เสด็จยกทัพหลวงลงมาเนปากน้ำพง ครั้น
 เพดาลับเอศคุมทัพพม่ายกมาซัด ส่นาม เพดาะ เจ้า ค คาย พระยา
 ชรรวมไตรโลก พระยารัตนพมด ณ คตองกระพวงยงบน
 ระดมตอรบกันเป็นสำมารถ รุงชน ณ วันพฤหัสบดีเดือนสี่ชนัด
 ค้า จึงเสด็จข้ามสะพานเรือไปปากตะวันตก ดำรัสให้กอง
 พระยาสไททัย ยกหนุนออกตงค้ายชกบกกาศคตองเดินถึงกัน
 ให้หลวงดำเกิงรณภพคมพดเกณฑ์หัดและกองอาจารย์เก่าใหม่
 ไปเข้ากองพระยาสไททัย ให้กองหลวงรักษโยธา หลวงภักดี
 สังกราม ยกไปตงค้ายประชิดค้ายพม่า ณปากคตองกระพวง
 ให้กองหลวงเสนาภักดีกองบนแถวจนตาออกตวงกตอง ครั้น
 ณวันเสาร์เดือนสี่ชนหกคาเพดาะเข้า จึงพระยาสไททัยและนายทัพ
 นายกองตงปวงก ยก ออก พรอม กนค กระ หนาบ หน้าหลังค้าย
 พม่า ๆ ยกออกรบ ๆ กันเป็นสำมารถตงอาวรุสน ตมตายตงตง

ต้องฝ่าย ขุนอากาศศรเพลิงถกบนใหญ่พม่าตาย ครั้นวันอา-
ทศยเดือนสี่ ขุนเจดกา จึงดำรัสให้ชาวดวงไปหากองเจ้าพระยา
อินทรอภัย และกองมอญพระยากตางเมืองยกตงมา ณ ปาก
น้ำพอง ในทันใดนั้นหลวงเสนาภักดีกองบนแก้วจินตตามากราบ
ทูลว่า ได้ตรวจหลังพม่าเข้าไป พม่าชุดสำนามเพดาระวงด้อมไว้
สำมด้าน กองอาจารย์ถอยเสียมได้ช่วยแก่ ข้าพระพุทธเจ้า
ให้ชุดสำนามเพดาระบอยคนหนึ่งครองชนพระยาตีไชทย จึงตเขา
ไปแก้ออกมาได้ ครั้นได้ทรงฟังจึงดำรัสสั่งให้เอาตัวอาจารย์
ทอง เอาตัวนายคานายหมวดกองอาจารย์ไปประหารชีวิตเสีย
และเถชนนพระราชทานให้ขุนรามณ รงค์คม ทำราช การ ดับไป
ครั้นเพดabayเสด็จไปทอดพระเนตรค้ายทรบคดองกระพวง แต่
ค้ายมันออกไประยะทางยี่สิบสองเส้น ให้ตั้งค้ายชุดคดองเดิน
ตามบักกาให้ถึงกัน ขณะนั้นดำรัสภาคโทษพระผู้ธรรมอาจารย์
พระวิจารย์ธรรม เจ้ากรมกองอาจารย์ แล้วให้ทำราชการแก่
คดเขาตงค้ายประชิดค้ายพม่ากับกองทหารกองเกณฑ์ หัดสืบไป
ในวันนั้นเพดabayห้าโมงเศษ พม่าออกปล้นค้ายกองทัพไทย
ได้รบกันเป็นสามารภ หลวงดำเกิงรณภพให้ยิงปืนใหญ่น้อย

08/04/2563

TUDC

ต้องพม่าตายแต่ลำบากมาก อนึ่งขุนหาญทนายเดอกกของนอก
 รักษาค่าย ให้เพลิงตกตงในถงคนตาคัดชนใหม่คนตายหลายคน
 และตัวขุนหาญนกกยอทอดอการศึก จึงดำรัสให้ประหารชีวิต
 เดี่ย แล้วให้ซาหลวงไปหาพระยายมราชชงตงค้ายอยู่ ณ วัด
 จันทรดงมาเผ่าตรัสสั่งให้พระยายมราชเป็นแม่ทัพอออาญาต์ทช
 บงคบทพทงตบทพชงตงรบพม่า ณ คตองกระพวงใหญ่ตาชน.

ครั้น ณ วันพฤหัสบดีเดือนสี่ชนล็บเข็ดคา กตางคนเพดา
 ประมาณยามเศษ อแซหวุ่นกให้กตะโบ้ยกทพมาชามแม่น้ำมา
 ฟากตะวันออกเขาปตนค้ายกรมแต่งในคนตองร้อยตบตคน ตง
 ค้ายอยู่ ณ วัดพรกหาค้ายไทรบกนเป็นต้ามารถ พม่าแหกเขา
 ค้ายไคแตกทงหาค้าย นายทพนายกองและไพร่พลหนักระจัดพลค
 พรากกนไป จึงพระยาเทพอรชนพระพชตณรงค ชงรักษา
 ค้ายท่าโรง บอกตงคนชงแตกตงมา แต่ค้ายวัดพรกทงนายไพร่
 หลายคนตงมาถวาย จึงดำรัสให้ประหารชีวิตหมนทพทง
 ไพร่ตบต้ามคน เป็นคนตบตคน ตคคัระยะเดียบไว้ ณ ประค
 ค้ายปากนาพง แล้วดำรัสตงวามบรรคานายไพร่ชงแตกพม่า
 มานนไคตวมาเมื่อไคให้ฆ่าเดี่ยให้ตง แล้วให้ซาหลวงไปหา

08/04/2563

TUDC

กองพระโหราธิบดี กองหลวงรักษมนเทียร ซึ่งตั้งกายอยู่ใน โศก
 สัตต และกองพระยานครชัยศรี ซึ่งตั้งกายอยู่ ณ โขขประทีป
 ช่างหน ไหยกชนมาช่วยราชการทัพหลวง ณ ปากน้ำพอง.

ครั้นณวันศุกร์เดือนสี่ชนดับสองค่ำ จึงพระยานครสวรรค์
 บอกตงมากกราบทูลว่า ทพพม่าตั้งกายโอบตงมาถงกรมแม่น้ำ
 แดวยกข้ามไปตค้ายวดพรกฟากตะวันออกแตก เห็นพม่าจะวก
 หดง จะขอพระราชทานลาดทัพข้ามมาตงค้ายรบอยู่ฟากตะวันออก
 ออก จึงดำรัสให้กองมอญพระยากดางเมือง และกองพระ
 โหราธิบดี และกองพระยาเทพอรชุน กองพระยาวิชิตณรงค์
 ซึ่งตั้งอยค้ายท่าโรงเชากองพระยายมราช ให้พระยายมราช
 เบนแม่ทัพ ยกชนไปตทพพม่า ซึ่งเขาตงอยู่ ณ ค้ายวดพรก
 ฟากตะวันออกนั้น และให้กองหลวงรักษมนเทียรไปอยู่รักษา
 ค้ายประชิดแทนพระยากดางเมือง ณ ปากน้ำพองฟากตะวันตก.

ฝ่ายพระยายมราชยกกองทัพไปตงค้ายประชิด ค้ายพม่า
 ณ วัดพรก พม่ายกออกแหกค้ายพระยายมราชหักเอา ค้ายได้

ในทันใดนั้นพระยายมราชขับพดทหารเข้าค้ำพม่าแตกซิง เอา ค่าย
คนได้ พม่าถอยไปเข้าค่ายวัดพระกตกรบกันอยู่.

ขณะนั้นขอแซ่หวนกให้แมงแย่างผ่นอง ยกทัพใหญ่ตั้งมา
ตั้งค่ายโอบหลังค่ายหลวงณ ปากน้ำพงฟากตะวันออกเป็นหลาย
ค่าย ได้ตอรบกันเป็นสามารถ สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวทรง
เห็นศึกหนักเหลือกำลัง ถึง ณ วันพฤหัสบดีเดือนสี่แรมสี่ค่ำ
จึงให้ถาดทัพหลวงถอยมาตั้งมน้อย ณ บางชาวดอก ฝ่ายขอแซ่
หวนกเร่งให้ตะแคงมรหน่องบนญแยของจอ และเจ้าเมืองตองอู
นายทัพนายกองทองปวง ทำการตัดเมืองพระพิษณุโลกกวด
ขนขน ฝ่ายข้างในเมืองกษัตริย์บียงดวงขาวแจกทหารแถมอ
ตะฝางเขนง ไฟร์พดอดโรยนักถอยกำลังตั้ง เจ้าพระยาจักร
เจ้าพระยาสุรสีห์ เห็นเหลือกำลังที่จะตั้งมนรักษาเมืองไว้มได้
ด้วยสิ้นเสบียงอาหารขัดสนหนัก จึงบอกตงมาราบทุก ณ ค่าย
หลวงแต่ยงแต่ตั้งอยู่ ณ ปากน้ำพง ว่าในเมืองสิ้นเสบียง จะ
ขอพระราชทานถาทพออกจากเมือง ก็โปรดทรงพระอนุญาต
เจ้าพระยาจักร เจ้าพระยาสุรสีห์ จึงส่งให้นายทัพนายกองซึ่ง
ออกไปตั้งค่ายประชิดรบพม่าอยู่นอกเมืองทั้งสองฟากนั้น เด็ก

ถอยเขาใหม่เมืองสน พม่ากเขาตงค้ายไทยประชิดใกล้เมือง
 ให้ทาบนไต่จะพาดกำแพงเตรียมการจะบ้นปล้นเอาเมือง พด
 ทหารซงรักษาหนาทเชิงเทนมยงบ้นใหญ่หน่อยออกไป คิงห้า
 ฝน พม่าจะเขาบ้นปล้นเอาเมืองมิได้ คางยงบ้นไต่คอบกนอยู่
 ทงต้องฝ้าย.

ครนถง ณ วันศุกร์เดือนธันวาคม สิบเอ็ดค่ำ เจ้าพระยา
 ทงต้องจงให้เจ้าหนาท ระคมยงบ้นใหญ่หน่อย หนาทนกว่าทก วัน
 เดีงบ้นถนสนนไปมิได้ขาดตงแต่เช้าจนค่ำ แดวให้เขาบพาทย์
 ขนตบนเชิงเทนมรอบเมือง ครนเพดาประมาณยามเค็ช เจ้า
 พระยาทงต้องกจคทหารเบ็นสามกอง กองหนากองหนง กอง
 กดางให้คุมครอบครวกองหนง กองหลังรงทายกองหนง แดวยก
 กองทัพ แดะครอบครวกทงปลวง เบ็ดประคตเมืองซางดานฟากตะวันออก
 ออก ให้พดทหารกองหนารบฝ้าออกไป เขากค้ายพม่า
 ซงตงดอม พม่าในค้ายคอรบยงบ้นใหญ่หน่อยออกมา พดทหาร
 กหนนเมืองกนเขาไปแหกค้ายพม่าเขาไปได้ๆ รบกนถงอาวธ
 ส่นพนแทงกนเบ็นตะตุมบอน พม่าแตกเบ็ดทางให้ เจ้าพระยาทง
 ต้องกรบเดินทัพไปทางบ้านมุงดอนชมพู แดะครอบครวกทง

ปวงหนักแตกกระจัดพลัดพรายตามกองทัพไปได้บ้าง พม่า
 กวาดไปได้บ้างที่หนวดงมาหาทัพหลวงณบางซาวตอกได้บ้าง
 พม่ากตตามกองทัพไปและกองซึ่งรุดตกรอดสกัดต่อรบตาม
 ทานทกต่างทางเบ้นสามารถ พม่ากถอยกลับไปเมือง เจ้าพระยา
 ทงต้องเกรงเดินทัพไปถึงเมืองเพชรบูรณ์หยุดทัพอยู่ที่นั่น.

ฝ่ายอแซฮวงหนักแจ้งว่าทัพไทยแหกหนีออกจากเมืองแล้ว
 ก็ขับพลทหารเข้าเมือง ให้จุดเพลิงเผาบ้านเรือนและอาราม
 ใหญ่่น้อยทุกตำบล แสงเพลิงสว่างดังกลางวัน ให้ได้จับผู้คน
 และครอบครัวซึ่งยังตกค้างอยู่ในเมืองหนีออกมาไม่ทันหนี และเก็บ
 เอาทรัพย์สินสิ่งอันและเครื่องศัสตราวุธต่าง ๆ แลตั้งอยู่ในเมือง
 อแซฮวงหนักจึงออกปากประกาศแก่นายทัพ นาย กอง ทง ปวง ว่า
 ไทยบัดนี้ยอมอ้อมเขมรแซงหนัก ไม่เหมือนไทยแต่ก่อน และเมือง
 พระพิษณุโลกเสียกรุงนี้ไซ้จะแพ้เพราะยอมอ้อมเขมรหนทาง
 ได้เพราะเขาอดชาวชาติได้บียงอาหารจึงได้เมือง และซึ่งจะมา
 08/04/2543 รบเมืองไทยสู้ไปภายหน้านั้น แม่ทัพมัสตบญญาและฝีมือแต่
 เพียงฝีมือเราและต่ำกว่าเรานั้น อย่ามาทำสงครามตเมืองไทย
 เดียวจะเอาชัยชนะเรามีได้ แม้นดีกว่าเราจึงจะมาทำศึกกับไทย

ได้ชยชานะ พอข้างกรุงองวะได้มาไซ่อหนงตั้งตงมาถงอแซ
 หวนกแมทพวา พระเจามงระทวงคต บคนจงกจาราชบตรพระ
 ชนมยลบหาบไคเส่วยราชลัมบต แดะชามังไปอนาวงคตอชงเบน
 อากนหนเสย มรบตั้งไหหากองทพกตบไปกรุงองวะ อแซหวนก
 ไคแจงเหตตงนหน ก็ไหเด็กทพจากเมืองพระพิษณุโลก กวาค
 ครอบครวเดินทพไปทางเมืองลัวะทัยไปตงบ้านระแหงเมืองตาก.
 ฝ้ายกองทพเจ้าพระยาจักรี เจ้าพระยาสร้อยศรีสมุทร
 อยุธยาเมืองเพชรบูรณ์ ไคเส่วยบียงอาหารเตยงไพร่พด
 บรรณแถวกบอกตงมากราบทูลว่า จะชอยกคตตามตทพ
 พม่าชงแตกถอยไปแถวยกกอง ทพกตบมาทางเมืองลัวะ
 รัตน
 ทางบ้านพระพุทธรบาท ยกคตตามทพพม่าไปทางเมืองลัวะทัย
 ขณะนหนทาวพระยานายทพนายกองทงปวงชงตงคายรบพม่าอยู่
 ในทตาง ๆ ก็บอกตงไปกราบทูลว่าพม่าไคเมืองพระพิษณุโลก
 แถว บคนเล็กทพกตบไป ส้มเตจพระพุทธรเจ้าอยู่หวทวงพระ
 โทมณล้นนอยพระทยแก่ชาคักนิก คารลให้หาหวงศรล้าแดงเข้า
 มาถามหนาทพระทงวา จะไหคมเลชทหารเกณทหัดไปตามรบ
 พม่าจะไคหรมไค หวดวงศรล้าแดงกมหนานงเสยไมกราบทูล

ประการใด ก็ทรงพระโอรชดำรงให้ประหารชีวิตเสีย แล้ว
 ดำรงให้พระยาพิชัยยกกดไปบ้านเมือง ให้พระยาพิชัย
 ส่งกรมไปด้วยจุดแจงไพร่พลพร้อมแล้วให้ยกไปกำวส์กตคค
 คามคพม่าจนได้ แล้วให้กองพระยาเทพอรชุน พระยารัตนพิมด
 พระยานครชยคีร์ พระยาทุกขราชภูรเมืองพระพิษณุโลก หดวง
 รักษโยธา หดวงอัครเนศร์เบนกองหน้า ให้พระยาสรบดินทร
 เจ้าเมืองกำแพงเพชรเบนมัทพ ยกไปติดตามคพม่าทางเมือง
 ตาก ให้พระยาชเบศร์บคคุมกของอาด้าจาม ยกไปติดตามพม่า
 ทางเมืองสโขทัย.

ครนณวณจนทรเดอนหกแรมล็บเฮดค้ำบวอกอัฐีคก จึง
 พระราชสงครามนำเอาหนังสือมหา ไสภคชการวัดใหม่เขียนได้
 ใบคาดไปถวายเบนมเรื่องความพทททำนายวามในคัมภรพระชาต
 วงศ์ ขอความว่าตระกูลเด่นาบคจะไดเบนกษตรยดีพระองค์
 เดวยราชสมบัติในกรุงศรีอยุธยา แดะพระองค์ทัดคณพม่าจะยก
 มายายพระนครจะเดี่ยแกพม่า แดะจะมบรัชพอกาเกวยนจะได
 เบนพระยาครองเมืองทศ ไคชายทะเลชอเมืองบางกอก พระยา
 องคณจะไดสร้างเมืองเบนมราชธาน ชนใดเจดบ ในทลัดเจดบนพ

08/04/2563

TUDC

พม่าจะยกมาพยายามกระทำสงครามอยู่สามปี ในพุทธศักราช
 ๒๓๒๐ ปี จตุศักราช ๑๓๓๙ ปี พระนครบางกอก
 จะเสียแก่พม่าซำคัก ให้เสด็จขึ้นไปเยือนเมืองตะโกละคองเมือง
 ๒๓๒๑ ปี ๒๓๒๒ ปี ๒๓๒๓ ปี ๒๓๒๔ ปี ๒๓๒๕ ปี
 ๒๓๒๖ ปี ๒๓๒๗ ปี ๒๓๒๘ ปี ๒๓๒๙ ปี ๒๓๓๐ ปี
 ๒๓๓๑ ปี ๒๓๓๒ ปี ๒๓๓๓ ปี ๒๓๓๔ ปี ๒๓๓๕ ปี
 ๒๓๓๖ ปี ๒๓๓๗ ปี ๒๓๓๘ ปี ๒๓๓๙ ปี ๒๓๔๐ ปี
 ๒๓๔๑ ปี ๒๓๔๒ ปี ๒๓๔๓ ปี ๒๓๔๔ ปี ๒๓๔๕ ปี
 ๒๓๔๖ ปี ๒๓๔๗ ปี ๒๓๔๘ ปี ๒๓๔๙ ปี ๒๓๕๐ ปี
 ๒๓๕๑ ปี ๒๓๕๒ ปี ๒๓๕๓ ปี ๒๓๕๔ ปี ๒๓๕๕ ปี
 ๒๓๕๖ ปี ๒๓๕๗ ปี ๒๓๕๘ ปี ๒๓๕๙ ปี ๒๓๖๐ ปี
 ๒๓๖๑ ปี ๒๓๖๒ ปี ๒๓๖๓ ปี ๒๓๖๔ ปี ๒๓๖๕ ปี
 ๒๓๖๖ ปี ๒๓๖๗ ปี ๒๓๖๘ ปี ๒๓๖๙ ปี ๒๓๗๐ ปี
 ๒๓๗๑ ปี ๒๓๗๒ ปี ๒๓๗๓ ปี ๒๓๗๔ ปี ๒๓๗๕ ปี
 ๒๓๗๖ ปี ๒๓๗๗ ปี ๒๓๗๘ ปี ๒๓๗๙ ปี ๒๓๘๐ ปี
 ๒๓๘๑ ปี ๒๓๘๒ ปี ๒๓๘๓ ปี ๒๓๘๔ ปี ๒๓๘๕ ปี
 ๒๓๘๖ ปี ๒๓๘๗ ปี ๒๓๘๘ ปี ๒๓๘๙ ปี ๒๓๙๐ ปี
 ๒๓๙๑ ปี ๒๓๙๒ ปี ๒๓๙๓ ปี ๒๓๙๔ ปี ๒๓๙๕ ปี
 ๒๓๙๖ ปี ๒๓๙๗ ปี ๒๓๙๘ ปี ๒๓๙๙ ปี ๒๔๐๐ ปี

08/04/2563

UDC

หกแรมสี่บดคำ จึงเสด็จยাত্রาทพหดวงมาทางชดमारค หยค
 ปรทบณค้ายมนเมืองนครสวรรค์ จึงดำรัสให้ประหารชีวิต
 หดวงชาติสรินทร ซึ่งหนีคทาพดงมาแต่กองพระยาธรรมไตร
 โดกนหนเสย แล้วให้แจกกฎหมายประกาศไว้สำหรับทัพทุกทัพ
 ทกกองว่า ถ้าไพร่ตามนายมีทนให้ฆ่าเสย ถ้าชาราชการตาม
 เสด็จมทนให้ตงพระราชอาญาถึงต้นชีวิต ครนณวนเสยารเคอน
 เจตชนคากนง จึงเสด็จทางชดमारค ต้องตงมาปรทบแรม
 ณพดบพดาคายมนบางแวม จึงหดวงวงเมืองนครสวรรค์ไปสืบ
 ราชการมาราบทุกควา เห็นพมาตงอยณเมืองกาแพงเพชรประ
 มาณต้องพนเคษ ครนณวนพชเคอนเจตชนคากา จึงหมนชาน
 คชสารมาราบทุกควาพมาเผาเมืองพระพิษณุโลกเสยต้น ยัง
 เหลดอยอยู่แต่ควคมหาชาติ จึงดำรัสให้กองพระยายมราชยกไปทาง
 แม่น้ำโพพากตะวันตก ให้กองพระยาราชสภากวดยกไปทางพาก
 ตะวันออก ให้พระยานครสวรรค์ยกขนไปบรรจบกันณวงพระ
 ชาติขามพรอมกนทเคยว ไปตามคทพพมาณเมืองกาแพงเพชร
 08/04/2563 TUDC
 ไปพรอมกนทงคายอยณบานโคน ครนณวนพฤหส์บคเคอนเจต
 ชนคากา จึงเสด็จยกทพหดวงกตบขนไปปรทบแรมณพดบ

พลาค่ายฟากตะวันออก เห็นปากน้ำชดม ให้ประหารชีวิตชน
 ดันทรนรตน หมนถันนกับบาวคนหนึ่งซึ่งหนตาทพดคศรัษะเสียบ
 ใวณหาดทรายหน้าค่ายหลวง ขณะนั้นหลวงวงไปถึงบราชการ
 ณบ้านสามเรือนมากกราบทูลว่า พม่ายกลงไปประมาณพันเศษ
 จึงดำรัสให้หาหลวงไปหากองพระยานครสวรรค์ ให้ถอยทัพตง
 มาจากค่ายบ้านโคกมาเข้าในกองทัพหลวง จึงพระสรบคินทรซึ่ง
 ยกไปตามพม่าบอกตงมากกราบทูลว่า พม่าซึ่งตงอยู่ณเมือง
 กำแพงเพชรน้อยก็เลิกไปทางตะวันตกกั้นแล้ว ครนณวันพฤหัสบดี
 บดเดือนเจดชนลส์บดองค่า จึงเสด็จถอยทัพหลวงตงมาประทับ
 รอนณ เมืองนครสวรรค์ จึงชาวคานเมืองอุทัยชานบอกตงมา
 กราบทูลว่า ทัพพม่ายกผ่านตงมาประมาณพันเศษ เผาค่ายท
 ดานนนเดี่ย ทางหลวงตาตบากอยู่องค์หนึ่งแล้วยกไปทางนาร
 จึงดำรัสให้หลวงเส่นาภกคกงแกลงจนตายกติดตามไป ถาทน
 เขาจตให้แตกฉาน แล้วให้ยกตามไปจนถึงเมืองชัยโยค ครน
 ณ วันเสาร์เดือนเจดชนลส์บดองค่าบอกอัฐศกจึงเสด็จยาตราทัพ
 หลวงมาทางชดमारค กตบษงกรงธนบุรีมหานคร.

08/04/2568

ฝ่ายกองทัพพระยายมราช พระยาราชสุภาวดี ซึ่งตั้งกาย
 อยู่ณบ้านโคกนน ครั้นแจ้งว่าทัพพม่าณเมืองกำแพงเพชรแตก
 ไปแล้วๆ ได้แจ้งว่าทัพพม่ากองหนึ่งยกตั้งไปทางเมืองอุทัยธานี
 จึงยกกองทัพมาลงมาทางด่านเขาบันและด่านสกัดพระ พบ
 กองทัพพม่าได้รบกันเป็นลำมารถ และทัพพม่ากองหนึ่งกลับ
 ยกแยกเข้ามาตั้งอยู่ณเมืองนครสวรรค์ คอยรบกองทัพซึ่งไป
 หาเสบียงอาหารณแขวงเมืองเพชรบูรณ์ ครั้นณวันอังคาร
 เดือนเจ็ดแรมสี่งคาคา จึงพระยายมราช พระยาราชสุภาวดีบอก
 ขอราชการลงมากราบทูลณกรุงธนบุรี สมเด็จพระพุทธเจ้า
 อยู่หัว จึงดำรัสให้ชาห์ดวงไปหาพระเจ้าหลานเธอ กรมขุน
 อมรรักษ์สงครามเข้ามาจากเมืองเพชรบุรี แล้วดำรัสให้พระเจ้า
 ดดเชอกรมขุนอนทรพทกษ ถอพดพนหนึ่งยกทัพเรือหนุนขึ้นไป
 ครั้นณวันพฤหัสบดีเดือนเจ็ดแรมสี่งคาคา จึงเสด็จยาตราหาทัพ
 หลวงจากกรุงธนบุรี โดยทางชลมารค ขึ้นไปประทับพลับพลา
 ภายเมืองชยนาทบุรีฟากตะวันออก แล้วโปรดให้พระเจ้าดก
 เชอกรมขุนอนทรพทกษ กลับลงมารักษากรุงธนบุรี จึง
 พระยายมราช พระยาราชสุภาวดีบอกลงมากราบทูลว่า ตั้งกาย

08/04/2563 JUDC

ประชิดรบทัพพม่าณคานเมืองอภัยธานี ชัดสนด้วยเสบียง
อาหารนัก บดินดาทพตงมาตงอยู่ ณ ดอนไก่เถื่อน.

ฝ่ายกองหม่อมอนรรฆเทวา และหัตถวงเสนาภักดีของแก้ว
จินดาบอกมาราบทศว่าโดยกตัตตามพม่าไปทางเมืองอภัยธานี
พบพม่ากองหนึ่งยกตงมาทางแขวงเมืองสรรรคบุรี ได้รบกัน ณ
บ้านเดิมบางนางบวชเป็นลำมารถ ทพพม่าแตกหนีตงไปทาง
แขวงเมืองสรรรคบุรี จึงดำรัสว่าพม่ามิได้ตงมาตตพัน
แถวเบ็นเท็คกาดจะไคทานา ให้มัคราหากองทัพเมืองพจตร
เมืองนครสรรรค เมืองอภัยธานี ตงมายังคายหัตถวง ณ เมือง
ชัยนาทบุรีให้สน แถวให้มัคราไปตงพระยายมราช พระยาราช
สภาวดี ชงตงทัพอยู่ ณ ดอนไก่เถื่อน กับให้กองมอญพระยา
รามัญวงศ์ยกตมไปอกกกองหนึ่งเบ็นลำมทัพ ให้ยกตงไปทาง
เมืองสรรรคบุรี เมืองนครชัยศรี เมืองราชบุรี ถ้าพบทัพ
พม่าให้ตจจแตก ถ้าปะครวเรนชอนอยู่ใบบากให้กวาดตอนตง
ไป ณ กรุง แถวดำรัสให้กองพระเจ้าหลานเธอ กรมขุนอนรรักษ์
สงคราม กรมขุนรามภเบ็ค และเจ้าพระยามหาเสนา ให้เร่ง
ยกชนไปตพมาชงตงอยู่ ณ เมืองนครสรรรค.

ครั้น ณ วันจันทร์ เดือนแปด ชนคานอง จึงเสด็จยกทัพ
 ทดวงหนนชนไปแควเสด็จกดับในวณน มาตงเรือพระที่นั่ง
 สรรพยาตองตงมาประทับแรม ณ บ้านงว ถึง ณ วันพุธเดือน
 แปดชนสามค่ำ จึงเสด็จยาตราหาทพหตวงกตบยงกรงธนบุรี.
 ฝ่ายกองทัพมาซงตงคายอยณคานเมืองอทธยชานนท ๓๓
 ส่นควยเสบยงอาหารนกกเตกกตบไป แตทเมืองนครสวรรค์คณ
 พมาตงอยประมาณแปดร้อยเการอย คอยท่าพมาซงไปหาชาว
 ณ แขวงเมืองเพชรบูรณ์ ยังหาเด็กไปไม่ แตะกองทัพพระเจ้า
 หदानเชอ กรมขุนอรุณรักษสงคราม กรมขุนรามภเบค และเจ้า
 พระยามหาเสนาภยกเขาค ตงคายรบตตพนทนอย จึงบอก
 ตงมาให้กราบทต ณ กรงธนบุรี.

ครั้น ณ วันเสาร์ เดือนเก้า ชนสี่บสองค่ำ บัวอก ชัฐคก
 ส่มเด็จพระพุทธเจ้าอยหัว จึงเสด็จยกพยหโยชานาหาทพหตวง
 พรอมควยพตทหารสี่บเอตคอง จากกรงธนบุรีไปทางชตมารค
 เสด็จไปประทับ ณ พตบพตาคายเมืองชยนาทบุรี พอกองทัพ
 08/04/2563 TUJDC
 พระเจ้าหदानเชอทัพพมาแตกหนีไปทางเมืองกาแพงเพชร จึง
 บอกตงมากราบทต ณ เมืองชยนาทบุรี.

ครั้น ณ วันพฤหัสบดีเดือนเก้าแรมสองค่ำ จึงดำรัสให้
 พระเจ้าหลานเธอ กรมขุนรามราเชนทร์ กับเจ้าพระยาอินทรชิต
 อัยการรักษาค่ายเมืองนครสวรรค์ แลวงเสด็จยกทัพหลวงไปทาง
 ชลมารคถึงเมืองตาก แลระพม่าซึ่งแตกไปอยู่ในป่าดงนั้น กอง
 ทัพทั้งปวงจับมาถวายสำมร้อยสามสิบเศษ จึงดำรัสให้กองทัพ
 ทัพหลวงติดตามพม่าไปจนปลตายด้านเมืองตาก ครั้น ณ วัน
 พฤหัสบดีเดือนเก้าแรมเก้าค่ำ จึงเสด็จยกทัพหลวงกลับมาถึง
 บ้านระแหง ทอดพระเนตรเห็นคนชาวชงพม่าทำนาไวดั่งให้
 ถอนเสีย ครั้น ณ วันจันทร์เดือนเก้าแรมสิบสามค่ำ เสด็จถึง
 กรุงธนบุรีแล้ว ทรงพระวศกกถึงสมณะซึ่งชบศอนลงมาแต่หัว
 เมืองฝายเหนือ จึงให้เผด็จสมเด็จพระสังฆราชได้ว่า ถ้าพระ
 สังฆอนจรรอามใดขัดสนอาหาร ก็ให้มาเบิกเอาข้าวในฉาง
 หลวงไปถวาย แล้วทรงพระราชดำริทชากถวายสมณบริวารแก่พระ
 สังฆอนคนตกระทวงปวงเป็นอันมาก แลให้เด็กคนซึ่งรักษาหนาท
 เข็มแทนพระนครเสีย ให้ไปทำไร่นาหากินตามภูมิตาเนา ครั้น ณ
 วันศุกร์เดือนสิบชนคานหง พระยาราชภักดีและพระยาพลเทพ
 ขึ้นไปตามพม่าทางเมืองเพชรบูรณ์นั้น พบพม่าที่บ้านนายม

ได้รับกัน คัทพพมาแตกหนีไปทางเมืองอุทัยธานี จับเบเหนได้
 เกาคคนบอกตั้งลงมาถวาย จึงโปรดให้มัตราไปถึงพระยาราช
 ภักดีให้ยกไปติดตามพม่าซึ่งแตกหนีไปนั้น แต่กองพระยาพล
 เทพให้ยกกลับมา ณ กรุง.

ครั้น ณ วันเสาร์ เดือนยี่ ขึ้นสิบค่ำ กองพระยายมราช
 พระยาราชสฎภักดี พระยารามัญวงศ์ ยกติดตามพม่าไปทาง
 ด้านสุพรรณบุรี ได้ตามพม่าไปจนถึงด้านแม่ตำมา จับเบเหน
 ได้สืบเจ็ดคนบอกตั้งลงมาถวาย ครั้น ณ วันอาทิตย์เดือนสิบ
 ขึ้นห้าค่ำ จึงยกไปติดตามพม่าทางเมืองสุโขทัยนั้น จับ
 เบเหนได้สืบแปดคน กบตงเครื่องคัสตราวชเบเหนอนมาก บอก
 ตั้งลงมาถวาย ครั้น ณ วันเสาร์เดือนสิบขึ้นสิบเอ็ดค่ำ จึงพระยา
 นครสวรรค์ พระยาพิชัย ซึ่งยกติดตามพม่าไปทางด้านเมือง
 ตาก จับเบเหนได้สืบเก้าคนบอกตั้งลงมาถวาย และกองพระ
 เจ้าหลานเธอ กรมขุนอนุรักษ์สงคราม และเจ้าพระยามหาเสนา
 บอกตั้งพม่าลงมาแต่แควเมืองกาแพงเพชรสืบเอ็ดคนลงมาถวาย
 จึงดำรัสให้มัตราหากองทัพทงปวงกลับมายังพระนครพร้อม

กันแล้ว โปรดให้เจ้าพระยาจักรี เจ้าพระยาด้รสีห์ พระยา
ธรรมา คมไพโรพตทงปวงตงทานาทะเลตมฟากตะวันออกกรุง
ธนบุรี และท่งบางกะบี ตำมเด่น ให้พระยายมราช พระยา
ราชสภาวดี คมไพโรพตทงปวงตงทานาทะเลตมฟากตะวันตก
และท่งกระทมแบนหนองบัวแขวงเมืองนครชัยศรี.

อนึ่งในเดือนสี่บนน กะบีตนเหตกอกกฤษเจ้าเมืองเกาะ
หมาก ตั้งบนนกดับเขามาถวายพนธ์รอยบอก กับตั้งของ
เครื่องราชบรรณาการต่าง ๆ.

ถึง ณ วันจันทร์ เดือนสี่ แรมสี่บสองค่ำ บัวอก อัฐคก
เพดาบายสี่โมง นางพระยาช่างเผอกถม จึงดำรัสให้เอาศัพไป
ฝัง ณ วัดสามเพง ทมึงศัพเจ้าพระยาปราบไตรจักรแต่ก่อนนน
ครนุณ วันศักรเดือนสี่บเอตชนสามคำ ขาหดวงและกรมการ
เมืองนครศรีธรรมราชบอกเขามาว่า เจ้านราศร์ยวงค์เจ้าเมือง
นนถงพราตย จึงทรงพระกรุณาโปรดให้เจ้านครกตมคนออก
ไปครองเมืองนครศรีธรรมราชตงเกา พระราชทานเครื่องยศ
และราชูปโภคเป็นอนันมาก.

ฝ่ายกองพระยาราชภักดียกติดตามพม่าไปทางด้านเมือง
 อพยพาน พอฝนตกหนักน้ำนองท่วมบ้าง จะติดตามต่อไปลำบาก
 หนัก จึงถอยทัพกลับลงมาแล้วบอกถึงมากกราบทูล ณ กรุง
 ว่าพม่ายกหนีไปโดยเร็วยกติดตามไปมิทัน ส้มเด็จพระเจ้า
 อยู่หัวได้ทรงทราบในหนังสือบอกก็ทรงพระโกรธ จึงให้ตำรวจ
 ดงเรือเร็วรีบขึ้นไปหากองทัพพระยาราชภักดีกลับมายังพระ
 นคร แล้วดำรัสให้ปรึกษาโทษพระยาราชภักดี และนายทัพ
 นายกองทั้งสิบนายซึ่งเบียดกกองหน ว่าเกยจากรานยอทอดอ
 ราชการศึก ให้ประหารชีวิตเสียทั้งสิ้น พระยาราชภักดีจึง
 กราบทูลว่าราชการครั้งนี้โทษผิดแต่ข้าพระพุทธเจ้าคนเดียว ด้วย
 ข้าพระพุทธเจ้าเป็นนายทัพ เมื่อแฉะมีไปแล้วนายทัพนายกอง
 ทั้งปวงอยู่ในบังคับ ก็ติดตามบัญชาถอยมาด้วยกันทั้งสิ้น
 จะรับพระราชอาญาตายแต่ตัวข้าพระพุทธเจ้าคนเดียว และนาย
 ทัพนายกองทั้งนั้นขอพระราชทานชีวิตไว้ให้ทหารการแก่ตัวสืบ
 ไปภายหน้า จึงดำรัสว่านายทัพนายกองทั้งปวงไม่ทศทานกัน
 ดงใจพร้อมกันทั้งสิ้น ครั้นจะไว้ชีวิตก็จะเบียดเยงอย่างกันต่อ
 ไป จึงตายเสียด้วยกันทั้งสิ้นเถิด แล้วดำรัสให้เอาตัวพระยา

08/04/2563

TUBC

ราชภักดี และชนนางมชอทรงตั้งนายชงเป็นตุกครองหนไปประ-
หารชวตเตยต้น.

ฝ่ายข้างกรุงรัตนบุรีองวะ พระเจ้ามังระตั้งวรรคต อยู่ใน
ราชสมบัติสืบตามบี จึงกจจราชบุตรโคตรองราชสมบัติสืบไป
ในปีออกอิฐศึก ครนกงทพอแซหวุ่นยกกกดบไปถึง จึงเข้า
เผ่าทอดแถดงการชงไปตหวเมืองไทยฝ่ายเหนือไตทงต้น พระเจ้า
จิงกจากพระราชทานบำเหน็จรางวัลแก่อแซหวุ่นกและนายทัพ
นายกองทงปวงโดยตั้งสมควรแก่ความชอบ ครนอຍมาแสดงจาม
นองพระเจ้าจิงกจา ชงเป็นเจ้าเมืองแสดงอຍกอนหนน คคกบ
อคควนหวุ่นอำมาตยเบนกบฏต่อพระเจ้าจิงกจาทู ให้จับแสดงจา
กบอคควนหวุ่นอำมาตยประหารชวตเตย ยงแต่อาวต้ามคน คือ
มังแวงคคกบปดงหนง มังจคคกบปคานหนง มังโพเซียงคคกบ
แปงคคกบหนง มีไตเตยงเบนเจ้า ให้แยกบ้านกนอຍคคกบะบ้าน
โกถเมืององวะ แถวพระเจ้าจิงกจาให้อามตอกหวุ่น และต่อ
หวุ่นกับพระยาอรามญ ถอพถกพนยกลงไปตเมืองเซียงใหม่
อก เขาตงคคกบตอมเมืองไว พระยาอเซยรปการเจ้าเมือง

เชียงใหม่คอรบพม่าเหตอกาตงกทงเมืองเดี่ยว พาครบครว
อพยพแตกหนดงมาอยู่เมืองสุวรรณคโคก แด้วบอกดงมา ณกรุง
ธนบุรีกราบทุดพระกรรณาให้ทราบ.

ฝ่ายซางแผนคณเมืองญวน องเหยวหเบองเบนเจาเมืองเว
ทำดงครามกบเมืองตงเกยเบนหลายบมา แดะองเหยวหเบองม
บครชายห้าคน ซอองคกมหนง องคางเบองหนง องเทง
กวางหนง องเซยงชุนหนง องทางหนง แดะองคกมบครผ
ใหญ่มบครชายซอ องหวางคณหนง องคางเบองบครทส์องม
บครชายสามคน ซอองยาบาหนง องเซยงลือหนง องหมน
หนง แดะองคกม องคางเบอง ถงแกกกรรมกอนองเหยวห
เบองผบดา ครนอยมาองเหยวหเบองเจาเมืองเวถงพราดยแดว
จงองกวกภอชุนนางผใหญ่เบนบดาเดยงองเทงกวาง ได้ครอง
เมืองเว ชุนนางแดะราชฎรไม่เต็มใจ ครงนนอายุหยากเบน
โจรป่าอยุณแดนเมืองกยเยน ตงเกดยกดอมผคนจะตเอาเมือง
เวให้ได้ จะจับองเทงถวางองกวกภอฆ่าเดย จะยกองหวาง
คณบครองคกมชุนครองเมืองเว อาณาประชาราชฎรทงปวง
เซอพงยนคควย มาเขาเกดยกดอมเบนอนมาก แดะอายุหยาก

0810412503

แผ่นดินสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี ๑๔๗

นหมนองชายต้องคนชออายุบายหนง อายตามหนง จึงยกไพร่
พลทงปวงมาตเมืองเว ฝ้ายองกตงเกยมมหาอปราขเมืองตง
เกย ไคแจงชาวว่าอายหยากจะยกกองทัพไปตเมืองเว จึงแต่ง
ใหองกวกเหตาเบนแมทพยกกองทัพมาตเมืองเวด้วย และกอง
ทพอายหยากตคานหนง ทพองกวกเหตาตคานหนง ฝ้ายองเทง
กวาง องกวกภอ จึงแต่งกองทัพออกไปตอระบครงหนง กแตก
ถอยเมือง องเทงกวาง องกวกภอ เหนจะคอดัดเหตอกาดงก
ทงเมืองเสี้ย พาทองเซียงชุนหนง องยาบาหนง องเซียงส้อหนง
องหมนหนง หนตงเรือแต่นมาทางทองทะเลมาอย ณ เมือง
ไซ่งอน และกองทัพอายหยากและทพเมืองตงเกยกตเมืองเวไค
อายหยากจับองหวางตบตรองตกรมไค มิไคตงไหเบนเจ้าเมือง
เว พาทเอาตวไปไคเมืองกยเยน และองกวกเหตาแมทพเมือง
ตงเกยจับองทางไคไหเจ้าองไค แตวเก็บเอาทรพยสังสันและ
คมเอาตวองทางเด็กทพกตบไปเมืองตงเกย ฝ้ายองหวางตบไป
อยเมืองกยเยน คตเกรงอายหยากจะฆ่าเสี้ย จึงหนตงเรือแต่น
มาอย ณ เมืองไซ่งอน และองเทงกวางจึงคตอ่านกบญาคและ
ชนนางทงปวง จะยกองหวางตบชนเบนเจ้า จึงคตจัดแจง

กองทัพจะยกไปต่ออายหยา กณ เมืองกยเยน ยงมทพได้ยกทัพ
 ไป ฝ่ายอายหยากรฐาวกยกกองทัพมาปล้นเมืองไซ่งอนแตก
 จับองเทงกวางองหวางคนได้ให้ประหารชีวิตเสีย และองยาบา
 องหม่นหนีไปซุ่มซ่อนอยู่ในป่า อายหยาให้พลทหารไปติดตาม
 ตามจับตัวได้ให้ประหารชีวิตเสีย แต่องเซียงตั้งอนหนีได้ไปตั้ง
 ซุ่มซ่อนอยู่กับคนอยู่ ณ บาดาบตหนง และองเซียงชวนหนีมาอาศัย
 พระยาราชาศรัยชูญวนอยู่ ณ เมืองพุทไธมาศ อายหยาชก
 กองทัพมาตีเมืองพุทไธมาศแตก พระยาราชาศรัยชูญวน กับ
 องเซียงชวนพาบุตรภรรยาสมัครพรรคพวกถ่วงเรือแดนหนีเข้ามา
 พงพระบรมโพธิ์สมภาร ณ กรุงธนบุรี ทรงพระกรุณาให้รับไว้
 แลวพระราชทานบ้านเรือนให้อาศัยในพระนครฟากตะวันออก.

ฝ่ายองเซียงตั้งองเกิดยกถ่อมไพร่พลได้เป็นอันมากแลว
 ยกเขาต่ออายหยาคนเขาเมืองไซ่งอนได้ อายหยาถอยทัพ
 ไปตั้งซุ่มรพดอยู่ ณ เมืองกยเยน แลวเบียดยหนชอ ๆ องไก่อ
 เซน อายบายนองกลางเบียดยหนชอ ๆ องคองเวอง อายตาม
 นองผู้น้อยเบียดยหนชอ ๆ องตองเวองไปเบียดยหนชอเมืองเว.

แผ่นดินสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี ๑๔๕

ฝ่ายขุนนางทงปวงในเมืองไซ่ง่อน จังยกองเชียงส้อชน
เป็นเจ้าเมืองไซ่ง่อน ตงชองส้มไพร่พลจะทำสงครามกับองไก่อ
เซินสืบไป.

ฝ่ายองเชียงสนซึ่งเขามาอยู่ ณ กรุงธนบุรีนี้ มิได้มีจิต
ศรัทธามกคชงทรงพระกรุณาโปรดชบเดียง คตการจะหนักดบ
คนไปเมืองญวน ครนส้มเด็จพระเจ้าอยู่หัวไคทรงทราบจึงทรง
ให้จับตวองเชียงสน กับทงบุตรภรรยาสมัครพรรคพวกประ-
หารชวตเสียดงต้นตวอยกัน.

ในเดือนสิบสองนนั้น เจ้าพระยาพิชัยราชาเป็นเจ้าพระยา
สรวรคโตกลงมารับราชการอยู่ ณ กรุงฯ แต่งผเตมาผแกเขา
ไปขอนองสาวเจ้าจอมนิมพระสนมเอก บุตรเจ้านครศรีธรรม-
ราช ซึ่งอยู่ในพระราชวัง จะมาเดียงเป็นภรรยา ครนส้มเด็จพระ
เจ้าอยู่หัวไคทรงทราบก็ทรงพระพิโรธ ดำรัสว่า มนทำ
บงอาจจะมาเป็นคชเยนน้อยเยนใหญ่กับกณเป็นเจ้าแผ่นดิน จึง
ดำรัสสั่งให้เอาตวเจ้าพระยาพิชัยราชาไปประหารชวตเสียด คต
ศรัษะมาเสียดบประจานไวทรมประคชางณนวดงพระตำหนักแพ
อย่าให้ใครเอาเยียงอย่างสืบไปภายหน้า.

ครนถง ณ วันจันทร์ ชนแปดค่ำ เดือนอ้าย สมเด็จพระ
 พุทธเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชศรัทธาเสด็จไปทรงเจริญพระ
 กรรมฐาน ณ พระอุโบสถวัดบางยเรือใต้ แล้วทรงพระราช
 อุตศกถวายเรือโสมคยาบัตทองทบทาหนึ่ง หดงคาบตตงกตาดัด
 ตักหตาดเหตุองคนพายลับคน พระราชทานเงินตราคนละสอง
 ตำดงและผ้าขาว ให้บวชเป็นปะชาวไว้สำหรับพระอาราม แล้ว
 ทรงถวายหีบบัตทองคหนึ่งสำหรับใส่พระไตรปิฎกและวชิรูปเทศ
 พระกรรมฐาน แล้วทรงตงพระสตัยาศษฐานว่าเคชะผตทาน
 บุษาน ขอจงยงพระตักขณะพระบคทงหาจงบงเกิดแกชาพเจ้า
 แล้วอย่าไดอนตรธาน และพระกรรมชงยงมโคบงเกิดนนขอจง
 บงเกิดภญโญภายยง ๆ ชนไป อนงขอจงเป็นบัจจยแก่พระ
 บรมภิชะกตสมโพธิญาณในอนาคตกาดภายภาคหน้า แล้วให้
 เชญหีบพระไตรปิฎกตงตงในบตตงกเรอศรันน ให้เกณตเรือ
 ขาทตตะอองรดพระบาทผ่ายทหารพตเรอน และเรอราชฏร
 แหเรือพระไตรปิฎกชนไปคามแม่น้ำบางยชน แล้วแหกตบคน
 เขาไปณวัดบางยเรือ เชญหีบพระไตรปิฎกชนประดิษฐานไว้
 ในพระอุโบสถตงเก่า แล้วให้พระราชาคณะเส่นาบตักากบถน

เอาเงินตราสืบชิงไปเที่ยวแจกคนโซ่ทั่วทั้งในนอกกรุงธนบุรี
ทั้งต้น.

ครนถงณวณจนทรชนล่บหาคาเดือนอ้าย ทรงพระกรุณา
ให้เชิญพระโกศพระอรุณสมเด็จเจ้าพระพันปีหลวง กรมพระ
เทพามาตยดงเรือบดดงกมเรือแห่เป็นกระบวนไป แต่พระตำหนัก
แพแห่เข้าไปณวัดบางยเรือใต้ แดวเชิญพระโกศชั้นสี่พระเมรุ
นิมนต์พระสังฆสังคปกรณหมนหนง ทรงถวายไทยทานเป็นอัน
มากครบถ้วน แดวเชิญพระโกศดงเรือแห่กลับเข้าพระ
ราชวัง แดวสมเด็จเจ้าพระพุทธเจ้าอยู่หัวทรงลงมาทานอโบลศักดิ์
แดวทรงเจริญพระกรรมฐานภาวนา! เสด็จประทับแรมอยู่ ณ
พระตำหนักวัดบางยเรือใต้หาเวณ ให้เกณฑ์ข้าราชการปลุกกฐ
ร้อยยี่สิบหลัง แดวให้บรรณปฏิสังขรณ์พระพุทธรูปปฏิมากร
แดวพระอโบลเจดยวหารให้บรรณชนล่บทงพระอาราม อนง
ทครอบพระอโบลถนให้ชำระแฉวถางซดให้กว้างออกไป ทว่า
เก่า ให้ปลุกบัวหลวงทงรอบ แดวให้หมนตพระสังฆฝ่ายวิบัติ
นาชระมาอยู่ณกฐชงปลุกถวาย แดวเกณฑ์ชาทตละของชุด
พระบาทให้บรรณหมนตทุก ๆ พระองค์ แดวเสด็จไปถวายพระราช

08/04/2553 TUBC

๑๕๒ แผ่นดินสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี

โอวาทแก่พระสงฆ์โดยอธิบายซึ่งพระองค์ทรงบำเพ็ญได้ ให้
ต้องด้วยพระสัมภกกรรมฐานภาวนา จะได้บอกกล่าวกวดบุตร
เจริญในปฏิบัติคำสั่งสืบไป แล้วทรงสถาปนาพระอุโบสถและ
การเปรียญเต็นท์นกกฏณวดหงส์สำเร็จบริบูรณ์.

ครั้นณวันศุกร์แรมแปดค่ำเดือนสาม กงนางคนเพดาต้อง
ยาม เตื่อเขามากนเขมรซึ่งเผ่าส่วนหงวคบางยเรือ จึงมพระ
ราชดำรัสให้พระเจ้าลูกเธอกรมขุนอินทรพิทักษ์ และเจ้าพระยา
จักรี พระยายมราช กับซาหลวงทงปวงออกไปด้อมจับเตื่อ
ให้วางยาเบือเตื่อ กินเมาดงนอนอยู่ จึงแต่งคนเข้าไปแทงเตื่อ
นนคาย.

ครั้นถึงณวันจันทร์ แรม ๑๓ ค่ำ เดือน ๓ เพดาบ้ายสาม
โมงเศษ บังเกิดลมพายใหญ่ฝนห่าใหญ่ตก ตกเห็บตกเป็น
อันมาก ไร่บนแถวฉนวนหน้าประจำท่าหกพังทลายลง และเหยา
เรือนในพระนครหักทำลายประมาณร้อยหลัง.

ครั้นณวันศุกร์ชน ๓ ค่ำ เดือน ๕ ทรงพระกรุณาให้หื้อ
บ่นพระพรุณณณณณมังกค ในเดือนนนกรรมการเมืองนครราช
ส์มาบอกตงมาว่า พระยานางรองคบคิดกนกับเจ้าโอ เจ้าอิน

แผ่นดินสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี ๑๕๓

และอุปฮาดเมืองจำปาศักดิ์ กระทำการกำเริบเป็นกบฏ จึงมี
พระราชดำรัสให้เจ้าพระยาจักรเป็นแม่ทัพ ยกกองทัพขึ้นไป ณ
เมืองนครราชสีมา แล้วให้กองหน้ายกไปจับตัวพระยานางรอง
มาได้ พิจารณาเป็นต้นคดียว่าคิดการกบฏจึงให้ประหารชีวิตเสีย
แต่เจ้าโอ เจ้าอน กับอุปฮาดน้อยตั้งของล้มผู้คนอยู่ ณ เมือง
จำปาศักดิ์ ไฟรพดตมมากทงดาวทงธาประมาณหมื่นเศษ จึง
บอกขอราชการดังมากกราบทูล ครั้นได้ทรงทราบจึงดำรัสให้
เจ้าพระยาสุรศักดิ์หมทพหวเมืองฝ่ายเหนือทงปวง ยกขึ้นไปเข้า
บรรจบกองทัพเจ้าพระยาจักรแม่ทัพใหญ่ ณ เมืองนครราชสีมา
เจ้าพระยาจักร เจ้าพระยาสุรศักดิ์ กยกกองทัพออกไปตีเมือง
จำปาศักดิ์ เมืองโขง เมืองอคบอ ไต่ทงตามเมือง จับเอา
ตัวเจ้าโอ เจ้าอน และอุปฮาดได้ ให้ประหารชีวิตเสีย แล้ว
ตงเกิดยกถ่อมไต่เขมรป่าดง เมืองตะดง เมืองสุรินทร์ เมือง
สังขะ เมืองชชนธิ มาเข้าตีความภักททงตีเมือง ไฟรพดตมาก
ประมาณสี่หมื่น จึงบอกขอราชการดังมากกราบทูล ล้มเด็จพระ
พุทธเจ้าอยู่หัวทรงพระโสมนัส ดำรัสให้มัตราหากองทัพ
กตบมายังกรุงธนบุรี เจ้าพระยาทงตั้งองกเดกกกองทัพกตบมา

๑๕๔ แผ่นดินสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี

ถึงพระนคร ในเดือนหก ปีระกานพศก ศักราช ๑๑๓๕ ปี จึง
ทรงพระกรุณาโปรดปรนบำเหน็จเจ้าพระยาจักรี ตั้งให้เป็นเจ้า
พระยามหากษัตริย์ศึก พลกรมหมื่น ทกนัครารยะอาเศช นเรศวร
ราชสุริยวงศ์องค์ อัครบาทมฤตกากร บวรรัตนบริษายก ณกรุง
เทพมหานครบวรทวารวดีศรีอยุธยา แลวพระราชทานพาน
ทอง เครื่องยศเหมือนอย่างเจ้าตางกรม ใหญ่ยิ่งกว่าท้าวพระยา
ชาตุดตะอองชุดพระบาททองปวง.

ครั้นถึงณวันพฤหัสบดี แรม ๘ ค่ำ เดือน ๗ ปีระกานพศก
สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวเสาทรงนั่งตำราให้โต๊ะแขกด ประ
มาณห้าบาทออกจากททรงนั่งแลว ครัดถามโต๊ะแขกว่าเห็นเป็น
ประการใดบ้าง โต๊ะแขกกราบทูลว่าซึ่งทรงนั่งตำราอย่างน
อาจารย์ซึ่งใดเดาเรียนมาแต่ก่อนจะใดพบเห็นเล่มอพระองค์ตงน
ห้ามใด ถึงณวันพุธ แรม ๑๔ ค่ำ เดือน ๗ เพลาเช้า จึงสมเด็จพระ
พระสังฆราช พระราชาคณะทั้งปวง เขามาถวายพระบาตวงช
ซึ่งเขามองภาวนาพระตำรากรรมฐาน และโต๊ะฤทธิ โต๊ะทอง
โต๊ะนกก แขกถามคนกเอาหนังสือแขกซึ่งนกรักษาตำราจตเขามา
กราบทูลว่า เมืองตางแขงเมืองอยุมใดมาอื่อนนอม ถึงบหน้า

เจ้านครจะขอยกกองทัพออกไปตี จึงมีพระราชดำริว่ามิราช
 การศึกพม่ายกกองทัพมาตีเมืองเชียงใหม่ พระยาเชียงใหม่เล็ก
 ครว้อพยพลงมาตั้งอยู่ณเมืองสุวรรณโคตก ยังมีได้ทันจัดกองทัพ
 ขึ้นไปตีทัพพม่านเมืองเชียงใหม่ พม่าแตกทัพกลับไปเองโดย
 เรว ด้วยต่อข่าวมาความซำคักกระแซยกมาตีเมืององวะ ทังทัพ
 ฮ่องกงมาด้วย จะตเบนคักกระหนาบ เราคิดจะให้ราชทูตออกไป
 ไปแจ้งราชกิจแก่พระเจ้ากรุงบกกิง ว่าจะยกกองทัพขึ้นไปช่วย
 ตเมืองด้วย ราชการสงครามยังตพันกันมากอยู่ ให้เจ้านคร
 รอทพโวยยาเพื่อยกไปตีเมืองแซกกันเคย ต่อเมื่อใดราชการ
 ข้างกรุงเทพมหานครสงบแล้ว จึงจะให้มิตรากำหนดการออกไป
 ให้กองทัพเมืองนครศรีธรรมราช ยกออกไปตีเมืองตานเมอนน
 แถวศรีลังกา ภาษ ถึง เรอง พระกรรมฐานกับ พระราชา คณะว่า
 พระนากของพระองค์นแข็งไปกระหม่อมมเธา ผิดกับตำมัญ
 ด้ตวโลกทงปวงเป็นอศัจรย แถวคำร์ตถามพระราชาคณะด้วย
 พระรูปและตักขณะว่า ทรงต้องพระฉายตเห็นพระกายเป็นปริ
 มณฑลขณะน จะต้องพระบาตประการใดบ้าง พระราชาคณะ
 ถวายพระพรว่า พระบาตพระพุทธตักขณะสมเด็จพระด้พัพัญญ

มีพระกายเป็นปริมณฑลเหมือนคจปริมณฑลแห่งศน์ไทรมิได้ตั้ง
 ตายาวสั้น และพระกายซึ่งส่งนพวคเทากบวาของพระองค อหง
 มพระมงสะทหนานนเจดแห่ง คอหงพระหคตชายชวา และ
 หงพระบาทชายชวา พระองค่างส่งองชายชวา กับดำพระ
 คอเบนเจดแห่งดวยกัน จึงทรงพระกรณาสงให้ช่างหคตๆพระ
 พุทธรูปให้คองควยพระพุทธ ดกขณะจงพรอมบรรบริณ ทกประ
 การ ให้สมเด็จพระสังฆราชเอาพระบาตพระพุทธดกขณะออก
 บรรยายให้ช่างทำ สมเด็จพระสังฆราชจึงแปดพระบาตพระ
 พุทธดกขณะถวายเป็นว่า พระทวคตั้งสมหาบรัชดกขณะใหญ่หน
 ตามสืบส่งองประการ คือพระดกขณะอย่างนนๆ และพระ
 อศคยานพยัญชนะ พระดกขณะนอยนนแปดสืบประการ คือ
 อย่างนนๆ จึงทรงส่งองพระนายทอคพระเนตรคพระดกขณะใน
 พระองค สืบกับพระบาตเห็นคองพระพุทธดกขณะ คือพระ
 กายส่งเทากบวาของพระองคประการหนง มีเส้นพระอณาโดม
 อยทหวางพระชนงประการหนง พระอทรเวยนเบนทกชนาวฏ
 ประการหนง พนพระปฤษฏางคเล่มอประการหนง และพระ
 มงสะทหนานนพรอมทงเจดแห่งประการหนง พระปรางอมบม

ได้บอกพระองค์ประการหนึ่ง และให้สมเด็จพระเจ้าทรงธรรมอ่านพระ
 ราชโองการกับพระอภัยมณีในพระองค์ไปทุก ๆ พระอภัยมณี ก็
 ต้องด้วยพระพทชลักษณะทั้งสามสืบส่งประการ ดังที่ไมต้อง
 ก็ตรัสบอกว่าเป็นไมต้อง.

ในเวลานั้นพระมหาอำมาตย์ทนต์เบ็ญพระยาวงษาเชยรปรากฏ
 เจ้าเมืองเชียงใหม่ลงมาเผ่า จึงดำรัสว่าพม่านเด็กที่พกดับไป
 เมือง ๆ มนมคคกอยแถว พระยาวงษาเชยรปรากฏจะพาครอบครัว
 กดับไปเมืองเชียงใหม่ก็ไปเกิด แล้วทรงพระกรุณาให้หุดวง
 วจิตรนฤมตบั้นพระพทชรูป ให้ต้องด้วยพระพทชลักษณะพระ
 สมารพระองค์หนึ่ง ยนพระองค์หนึ่งจะให้ช่างหุดออกด้วยทอง
 สัมฤทธิ์ แล้วดำรัสให้มนตพระเทพกระวีให้ออกไปกรุงกัม
 พชา ให้พระพรหมมณีออกไปเมืองนครศรีธรรมราช คนพระ
 คมภรพระวดีทชมรรคณาเข้ามา เป็นฉบับสร้างไว้ในกรุงธนบุรี
 อนึ่งพระอาตกษณนกราบถวายบังคมดาออกบวช ครน
 บวชแล้วทรงพระกรุณาตั้งให้เป็น พระรัตนมุนทวเค็ชคามนาม
 เตมชอแกว อนึ่งดำรัสสั่งปลดดวงให้หาชาวตดาตบกเรือเข้ามา
 ทรงพระกรุณาตรัสทายว่าหญิงคนนั้นกับสามีคนนั้นจะอยู่ด้วย

กษัตริย์ ผัวเมียคนนั้นจะอยู่ด้วยกันไม่แยก หยิ่งคนนั้นราคะกัถา
 ยินดีในกามคุณมาก หยิ่งคนนั้นราคะเบาบางรักแต่ทรพยสัน
 หยิ่งคนนั้นใจบาป หยิ่งคนนั้นใจบุญ พอใจทำการกุศล
 ทรงทนายชาวตลาดทุก ๆ คน.

ลศักราช ๓๑๕๐ ปีจอส้มฤกษ์ศก จึงพระเจ้าให้ตามเชอ
 กรมขุนอนุรักษสงครามซึ่งออกไปรักษาเมืองเพชรบุรี กับ
 พระยาทศวรรษานุกรมการ และพระภย พระปราณ บอก
 ตั้งคนบ่าวข้าราชการซึ่งตามตนายออกไปหากิน และหนีออกไป
 ไปทรงครอบครองมเขื่อนมาก ตั้งเข้ามายังกรุงธนบุรี ทรง
 พระกรุณาให้ตั้งให้แก่เจ้าหม่อมตนายทงปวงตามหม่อมตามกรม.

ในปีจอหน่นฝ่ายข้างกรุงศรีวัดตนาคนหัด พระวอซึ่งเบน
 อูปฮาดอยู่ก่อน มีความพิโรชชดเคองกับพระเจ้าตามข้าง จึง
 พาสมัครพรรคพวกออกจากเมืองมาตั้งอยู่หนองบัวถาก ซึ่ง
 ส้มผู้คนได้มาก จึงสร้างชนเบนเมือง ตั้งค่ายเส้าไม้แก่น ให้
 ชอเมืองจำปานครขวางกั้นแควบวบาน แควแขงเมืองต่อพระ
 เจ้ากรุงศรีวัดตนาคนหัด กรุงศรีวัดตนาคนหัดแต่งกองทัพให้ยกมา
 ต พระวอกคอรบคทพตามข้างแตกกัถไป แควพระวอแต่ง

แผ่นดินสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี ๑๕๘

ขุนนางให้นำเครื่องราชบรรณาการขึ้นไปเมืองอองวะ ขอกอง
ทัพพม่าลงมาตกรวงศ์ร์ตนาคนหัด พระเจ้าอองวะให้แม่เง
เบนแม่ทัพ ถอพตต์พนยกดงมาจะตกรวงศ์ร์ตนาคนหัด ทัพ
พม่ามาถึงกลางทาง พอพระเจ้าตานซางได้ทราบข่าว จึงแต่ง
ท้าวเพยให้นำเครื่องบรรณาการไปให้แก่แม่ทัพพม่า ขอกองแ
อองวะ ให้กองทัพยกไปตีพระวอณเมืองหนองบัวดาก ซึ่งเป็น
กบฏแก่กรวงศ์ร์ตนาคนหัด แลวณาทพพม่ามาพักพตณเมือง
ตานซาง พระเจ้านางซางแต่งคอนรบแม่ทัพพม่า แลวจดแจ้ง
กองทัพเขาบรรจบทัพพม่า แม่เงเบนแม่ทัพ กยกทัพพม่าทัพ
ดาวไปตีเมืองหนองบัวดาก พระวอตอด้เหตอกาดงกทางเมือง
เดี่ยว พากรอบครวอพพแตกหนี ไปตั้งอยตาบตตอนมดแดง
เหนือ เมืองจำปาศักดิ์ แลวแต่งท้าวเพยถอค์ภอกษรและ
เครื่องบรรณาการมาถงพระยานครราชดีมา ขอบนเมืองชน
ชาขอบชณตส์มากองเทพมหานครอยชยาเอาพระเดชานภาพ
สมเด็จพระพุทธเจ้าอยหวเบนทพงพานกส์บไป พระยานครราช
ดีมากบอกถงตตและศภอกษร เครื่องราชบรรณาการ ถงมายัง
กรุงธนบุรี สมเด็จพระพุทธเจ้าอยหวกพระราชทานถงของ

08/04/2563

TUDC

ตอบแทนไปแก่พระวอ โปรดให้ตั้งบ้านเมืองอยู่ ณ คอน
มดแดงนน.

ฝ่ายกองทัพพม่าตีเมืองหนองบัวลำภูแล้ว ก็แตกทัพ
กลับไปณเมืองด่านช้าง พระเจ้านานช้างให้มาเห็นจรวงัด
แก้มงตะหง แม่ทัพกบตงเครื่องราชบรรณาการ ส่งขึ้นไปถวาย
พระเจ้าองวะ แม่งตะแงกกกราบทูลแจ้งขอราชการแก่พระเจ้า
องวะ แล้วทูลถวายเครื่องราชบรรณาการ ซึ่งพระเจ้านาน
ช้างส่งมาถวาย และขอเบนเมืองชนเขตชนที่ตมาแก่กรุงรัตน
บรองวะนน.

ฝ่ายพระเจ้ากรุงศรีรัตนาคคนหัดได้ทราบข่าวพระวอยกตั้งไป
ตั้งเมืองอยู่ณคอนมดแดง จึงแต่งให้พระยาดีโกเป็นนายทัพ
ยกพลทหารลงมาตีเมืองคอนมดแดงแตก จับตัวพระวอได้ให้
ประหารชีวิตเสีย แล้วยกกองทัพกลับไปเมืองด่านช้าง.

ฝ่ายท้าวกำบุตรพระวอ และท้าวเพยทงปวง จึงบอก
หนังสือมาถงพระยานครราชสีมา ว่ากองทัพเมืองด่านช้างยก
มาตีเมืองคอนมดแดงแตกฆ่าพระวอเสีย ข้าพเจ้าทงปวงกำลัง
น้อยจะสู้รบตอบแทนมิได้ จะขอทัพกรุงเทพมหานครยกไปตี

แผ่นดินสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี

๑๖๑

เมืองด่านช้างแกแค้น พระยานครราชสีมาบอกตงมายังกรุง
ธนบุรี กราบทูลพระกรุณาทรงทราบ.

สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวก็ทรงพระพิโรธ ค้ำว่าพระวอ
เป็นข้าขอบขัณฑสีมาเมืองเรา และพระยาด่านช้างมิได้ยำ
เกรง กระทำบังอาจมาตบ้านเมืองและฆ่าพระวอเสียนะน ควร
เราจะยกกองทัพไปตีเมืองด่านช้างให้ยับเยินตอบแทนแกแค้นให้
จงได้.

ครั้นถึงเดือนธันวาคมปีจอสมเด็จพระที่นั่งจักรีมหาปราสาท
ให้เจ้าพระยามหากษัตริย์ศึกเป็นแม่ทัพ กับเจ้าพระยาสุรสีห์
และท้าวพระยามุขมนตรีผู้ใหญ่ผู้น้อยทั้งในกรุงและหัวเมืองเป็น
อันมาก พลทหารต้องหมีน สรรพด้วยช้างมาเครื่องสรรพอาวุธ
พร้อมสรรพ ให้ยกกองทัพไปตีกรุงศรีสัตนาคนหุตคือเมือง
ด่านช้าง ครั้นถึงได้มีห้ามทัพชยฤกษ์ จึงเจ้าพระยา
มหากษัตริย์ศึกและท้าวพระยานายทัพนายกองทั้งปวง ก็กราบ
ถวายบังคมต้ายกกองทัพขึ้นไปสมทบอยู่ ณ เมืองนครราชสีมา
เจ้าพระยามหากษัตริย์ศึกจึงให้เจ้าพระยาสุรสีห์ผู้นองแยกทัพตง

08/04/2563

TUDC

ไปณกรุงกัมพูชา ให้เกณฑ์พลเมืองเขมรหมนหน่งต่อเรือรบ
 เรือได้ให้โตจมาก แล้วให้ชุดคดของออมเขาดมยกทัพเรือชน
 ไปตามดำแม่น้ำโขง ไปบรรจบทัพบกพร้อมกันณเมืองด่าน
 ช้าง เจ้าพระยาสร้อยศรีสมุทรสมุทรยกกองทัพแยกตั้งไปณกรุงกัมพูชา
 เกณฑ์พลเขมรต่อเรือรบตามบัญชาเจ้าพระยามหากษัตริย์ศึก
 บงกคบนน.

ส่วนเจ้าพระยามหากษัตริย์ศึกแม่ทัพใหญ่ ก็ยกกองทัพ
 บกจากเมืองนครราชสีมา เดินทัพไปถึงแดนเมืองด่านช้างให้
 กองหน้ายกตั้งไปก่อน ต่หิวเมืองรายทางเข้าไปได้หลายตำบล
 ทัพใหญ่ก็ยกติดตามไปภายหลัง.

ฝ่ายเจ้าพระยาสร้อยศรีสมุทรสมุทรเสร็จแล้ว ก็เกณฑ์
 พลดาวเขมรทั้งปวงชุดคดของออมเขาดมยงตั้งขวางแม่น้ำอยู่ ต
 เมืองโขงนั้น แดวยกทัพเรือชนมาทางคดของขุดมานเมือง
 จำปาศักดิ์ แดวยกชนมาตเมืองนครพนมและเมืองหนองคาย
 ชนกันแกเมืองด่านช้างได้ทั้งสองตำบล.

ฝ่ายพระเจ้ากรุงศรีสัตนาคนหุตได้ทราบข่าวกองทัพไทยยก
 มาตเมือง จึงตั้งแค้นท้าวพระยาดาวทั้งปวงให้ยกกองทัพมาต่อ

แผ่นดินสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี

รบคานทานเบ็นหลายทพหลายตำบล ได้รับกันเบ็นสามารถ
พอดทหารดาว์รบพดทหารไทยทานมมมมได้ ก็แตกพ่ายหนีไป
เบ็นหลายครงหลายแห่ง.

ขณะนั้นพระเจ้าบรมราชาเมืองหลวงพระบาง เบนอร
อัยกับเจ้าเมืองด่านช้าง ดวยเมืองด่านช้างไปเอากองทัพพม่า
มาตเมืองหลวงพระบางแตกอนัน ครนได้ทราบว่ากองทัพไทย
ยกมาตเมืองด่านช้างกมความยหนัก จึงแต่งขุนนางให้ยก
กองทัพลงมาชวยตเมืองด่านช้าง แลขอเบ็นเมืองชนพระ
มหานครร้อยชยา เจ้าพระมหากษัตริย์ศึก จึงให้กองพระยา
เพชรบูรณ์กาทพเมืองหลวงพระบางเขาคตด่านช้างเห็นเมือง
แล้วยกทัพใหญ่ไปตเมืองพะโคและเวียงคุกตงค้ายถอมไว้ทง
ต้องเมือง เจ้าเมืองชบพดทหารออกต่อรบเบ็นสามารถ จะ
เข้าหักเอาเมืองยงมได้.

ฝ่ายเจ้าพระยาสรร์สหเขาคตอยณเมืองหนองคาย ให้ต
ศัระดาวชาวเมืองเบนอนมากแลวเขาศัระได้ตงในเรือ ให้
หญิงดาวคอนเรือชนไปรองชายศัระดาวทหน้าเมืองพะโค
ชาวเมืองเห็นกมใจทอยอหยอนตง ทพไทยกเข้าหักเอาเมือง

08/04/2563 TUDC

พระโคเวียงคกโคตงสองเมือง เจ้าพระยามหากษัตริย์ศึกจึงให้
 ยกทัพใหญ่มาตีเมืองพานพร้าว ซึ่งตั้งอยู่ปากฝั่งตะวันตกตรง
 หน้าเมืองด่านช้างข้าม ชาวเมืองออกต่อรบเป็นสามารถ พล
 ทหารไทยเข้าขับปล้นเอาเมืองได้ ชาวลาวล้มตายเป็นอันมาก
 แลวให้ทัพเรือรบกองทัพทั้งปวงข้ามปากตะวันออกพร้อมกัน
 เข้าตีค่ายล้อมเมืองด่านช้าง พระเจ้ากรุงศรีสัตนาคนหุตก็
 เกณฑ์พลทหารชนประจำรักษาหนาทเชิงเทนรอบเมือง บัง
 กั้นเมืองเป็นสามารถ แลวให้เจ้านนทเสนราชบุตรช้างพราย
 คำเพียงอก สังกศอกสามนอ คมพลทหารยกออกจากเมือง
 มาตีทัพไทย ซึ่งตั้งค่ายล้อมด่านช้างท้ายเมือง พลทหารไทย
 ยกออกตีทัพเจ้านนทเสนแตกพ่ายกลับเข้าเมือง ล้อมดาวล้ม
 ตายเป็นอันมาก แลรบกันอยู่ถึงสี่เดือนเศษ พระเจ้ากรุงศรี
 สัตนาคนหุตเห็นเหลือกำลังจะต่อรบด่านทานทัพไทยมิได้ ก็ทรง
 เมืองเสีย พาเจ้านนทเสนเจ้าพรหมราชบุตรและข้าหลวงคนสนิท
 ตอบดงเรือหนีไปณเมืองคากัดอนเป็นเมืองชนแกเมืองด่านช้าง
 กองทัพไทยก็เข้าเมืองได้ จับได้ตัวเจ้าอุปฮาด เจ้านนทเสน
 และราชบุตรบุตรวงศ์สามวงศ์ชะแม่มกานต์และขุนนางผู้ใหญ่

08/04/2563

TUDC

ราชบุตรธิดาวงศ์และชนนางท้าวเพี้ยทงปวง กับทพย
 ลังของเครื่องยศตราวงและช่างมาเบื่อนหมาก และเชิญพระ
 พุทธปฏิมากรพระแก้วพระบางเด็กทพกตบยงกรุงธนบุรี โดย
 พระราชกำหนด และกองทัพลงเมืองสระบุรีในเดือนยบกัน
 เอกศกศกราช ๓๓๔๓ จึงบอกตงมากราบทูลพระกรุณาให้
 ทราบ สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวจึงมพระราชดำรัสไห้หมนต
 สมเด็จพระสังฆราช พระราชาคณะทงปวง ไห้ชนไปรับพระ
 พุทธปฏิมากรแก้วมรกตลงเมืองสระบุรี แดวไห้แต่งเรือชยเรือ
 กงชนไปรับพระพุทธรูปด้วย ครนพระมาตงตำบลบางครน
 จึงเสด็จพระราชดำเนินชนไปรับโดยทางชลมารค พร้อมด้วย
 กระบวนนาวาพยหแห่ตงมาตราบเท่างพระนคร แดวไห้ปลุก
 โรงรับเสด็จพระพุทธรูปปฏิมากรพระแก้วพระบาง อัญเชิญชน
 ประดิษฐานไว้ ณ โรงช่างพระอโอบสถวัดแจ้งภายในพระราชวัง
 ตงเครื่องสักการบูชาไห้พาราธิการโดยยง แดวมงานมหรสพ
 ถวายพุทธสมโภชครบสามวัน แดวพระราชทานบำเหน็จรางวัล
 ทั่วแก่เจ้าพระยามหากษัตริย์ศึก และท้าวพระยานายทพนาย
 กองทงปวง โดยสมควรแก่ความชอบในราชการสงครามนั้น.

08/04/2563

TUDC

ในปีกุนหน มหาดาบวชอยู่ณวัดพระรามกรุงเก่า ประ-
 พุติการทจรมได้ตั้งอยู่ในศีลสังวรวิญญ์ ประกอบการโกหก
 แจกนามนทรตประชาชนทงปวง ถอดวงให้ล้มหลงเชอถอ
 ผคนเขาตวยเบนอนมากแถวคตการกำเรบเบนกบฏคอแผ่นดิน
 ตงแตงชาวชนบทเบนชุนนางทุกตำแหน่ง ยงชาดอยแต่ท
 พระยายมราช.

จึงผู้รักษากรงกรมการ บอกตงมากกราบทุดพระกรุณา
 ครนได้ทรงทราบจึงโปรดให้ช่าหลวงชุนไปจับตัวมหาดาบทั้ง
 ส้มครพรรคพวกทงสันเขาตงมายงกรุงธนบุรี ให้มหาดาบตด
 ผาชาวแถวตงพระราชอาญาเขยนทงพวกแถวจาครบไว้ ครน
 ได้ทรงทราบว่าอายตามคตมชอบ ตงแตงพรรคพวกเบนทชุน
 นางครบตำแหน่ง ยงชาดอยแต่พระยายมราช ขณะนนพระ
 ยายมราชแซกเบนโทษตองรับพระราชอาญาอยู่ในเรือนจำ จึง
 คารต้วาทพระยายมราชของมณยมได้ตงชาดอย ให้เอาพระ-
 ยายมราชของเราไปได้ให้มณจครบตามตำแหน่งชุนนาง แถว
 ให้เอาพระยายมราชและอายตากบฏ กบทั้งส้มครพรรคพวก

08/04/2563

TUDC

๑๖๘ แผ่นดินสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี

ทรงปลง ชงตงแดงเบนขนนางนนไปประหารชวตเดี่ยวทหน้าบอม
วชยประสิทธิ์ คตศัรชะเดี่ยวบไวทงต้น.

ดศักราช ๑๑๔๒ ปีชวดโทศก ทรงพระกรุณาให้พระยา
คำแห่งสงคราม เจ้าเมืองนครราชสีมาตามารบราชการ ณ
กรุงเทพ จึงโปรดให้หลวงนายฤทธิคุณหลานเจ้าพระยามหา
กษัตริย์ศึก เบนพระยาสร้อยอภัยชนไปครองเมืองนครราชสีมา
แทน ให้นำเจ้าเรศผองเบนพระอภัยสร้อยาปลดตเมือง แล้ว
ให้นำเตห้อวชนองผนอยเบนหลวงนายฤทธิ รับราชการ
สืบไป.

ครนณวหนองคาร ชน ๑๕ คาคเดือน ๕ ผู้เบนใจทักมาฟ้อง
หลายคน ยกขออชกรณพระพมดธรรมวัดโพธารามด้วยขอ
อทนนาทานปาราชิก ยกอชกรณพระธรรมโคตม พระอภัย
สารทวดหงส์ และพระพรหมมุนีวัดบางยเรือตดยขอเมถนปารา
ชิกกับศษย์โดยทางเวจมรรค พระยาพระเล็ดจกราบทตพระ
กรุณา คารตตั้งให้ชารคตพระราชาคณะทงต ได้ความเบน
ตตยจงให้ตักเดี่ยว แต่พระธรรมโคตมและพระอภัยสารทนน
กตบบวชเขาเบนเถร และนายอินพมดธรรมนนโปรดตงให้

08/04/2563

๗
 เบนหวดวงธรรมรักษา เจ้ากรมสังฆการีชวา นายอินพรหม
 ๘ ๗
 มนเบนหวดวงธรรมาษบต เจ้ากรมสังฆการีชาย พระราช
 ๘ ๘ ๘ ๗
 ทานภรรยาหวดวงราช มนตรมถงแกกรรมให้เบนภรรยาทงสอง
 ๘ ๘ ๘ ๗
 คน แด้วโปรดให้พระธรรมเจดยวดนาคเดือนเบนพระพมด
 ๘ ๘ ๘ ๗
 ธรรม มาอยู่ครองวัดโพธารามสืบไป แด้วโปรดให้พระ
 ๘ ๘ ๘ ๗
 ญาณสมโพธิวัดสถกเดือนเบนพระธรรมเจดย.

๘ ๘ ๘ ๗
 ครนณวันพฤหัสบต แรม ๘ คา เดือน ๕ เพดาบ้ายบงเกิด
 ๘ ๘ ๘ ๗
 รุมชาตในอากาศ แดะมหาวาตะพายใหญ่พัดมาแต่บูรพทิศ.

๘ ๘ ๘ ๗
 ครนถงณวันเสาร์ ขน ๑๕ คา เดือน ๗ พระพทชเจ้าอยู่
 ๘ ๘ ๘ ๗
 หวทรวงเครองใหญ่ ครนเสร์จแเด้วต้องพระฉายทอดพระเนตร
 ๘ ๘ ๘ ๗
 เห็นพระเกษาเห็นอพระกรรณเบองชายเหลอออยเด็นหนง กทรวง
 ๘ ๘ ๘ ๗
 พระพิโรธเจ้าพนักงานชาวพระภาษามาธา ซงทรวงเครองหนงวา
 ๘ ๘ ๘ ๗
 แกถงทำประจานพระองค์เด็น จังดารตั้งถามพระเจ้าดุกเชอ
 ๘ ๘ ๘ ๗
 กรมขนอนทรพทกษวา โทษคนเหล่านจะเบนประการใด กรม
 ๘ ๘ ๘ ๗
 ขนอนทรพทกษกราบทถองเห็นจะไม่พิจารณาตทวพระเกล้าจิง
 ๘ ๘ ๘ ๗
 หดอหดงอยเด็นหนง ซงจะแกถงทำประจานพระองค์เด็นหนงเห็น
 ๘ ๘ ๘ ๗
 จะไม่เบน ๆ แก่ สมเด็จพระเจ้าอยู่หวทรวงพระโกธรพระเจ้าดุก

เชอเบนกำลัง คารัดวามนเซากับผผดกถาวแกกน แกดงให้เขา
 กระทำประจานพอดเด่นไคไม่เจ็บแค้นด้วย จึงให้ตงพระราช
 อาญาเขียนพระเจ้าดกเชอกรมชนอนทรพทกษรอยทแถวจาไว
 ให้เอาศอชาวพระภษามาถาซงทรงเครองทงตองคน กบทง
 พระยาอทยกรรมจางวางว่าไม่ดูแถตรวจตรากำกับเอาไปประ
 หารชวตเล้ยทงด้ามคน.

ถึงณวันศักรแรม ๖ ค่ำเดือน ๗ คารัดตงให้รอตานนิก
 พระเจ้าดกเชอกรมชนอนทรพทกษแถวรบเครองยศ ให้ถอด
 เล้ยจากยศ ครนนานมาหายพระโกธรแถวจึงโปรดให้พันโทษ
 พระราชทานเครองยศแถวให้คงยศตงเกา.

ในปีชวตโทศกนนั้น ฝ่ายชางกมพูชประเทศเกิดจถาจถ
 เบนเหตุด้วยเจ้าพาทตหะหม กบพระยาถาโหมช พระยาเคโซ
 แถนพระยาแถนทองพาวาง ตัคนคบคดกนเบนกบฏ คมตัมคร
 พรอคพอกเชอจบนิกพระองครามาชบคเจ้ากรุงกมพูชาซงตงอย
 ณเมของพทไชเพชรรนหมมาตย แถวไปรบเอาราชบตรชดานก
 พระองคตนมเบนพระอทยราชา ซงถงพราดยนหมมาตมเมอง
 บาพนม คอพระองคเอง พระองคมน ชายตอง พระองคอ

แผ่นดินสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี

พระองค์เจ้าหญิงสอง เสด็จมาไฉนเมืองพุทไธเพชร แล้ว
เจ้าพาทหะตงตวเบนเจ้าพามหาอุปราช พระยากดาโหมเบน
สมเด็จพระเจ้าพระยา พระยาเดโชเป็นพระองค์พระยา พระยาแสน
ทองพาเบนพระยาจักร หนึ่งเมืองรักษาเจ้าตองควาราชการ
แผ่นดิน.

ฝ่ายพระยายมราชและพระยาพระเชษฐภตพง ซึ่งเบนชา
นักพระองค์รามาชบดินน จึงพากนหนเขามาณเมืองบัตบอง
แล้ว บอกขอราชการซึ่งบ้านเมืองเกิดจาดาดนหนเขามายังกรุง
ธนบุรี ในเดือนยบชวดโทศกกราบทูลให้ทราบ.

สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวจึงมพระราชดำรัสให้เจ้าพระยา
มหากษัตริย์คกเบนแมทพลออาญาด้ทช ให้เจ้าพระยาด้รัสห
เบนทพหน้าพระเจาดกเชอกรมชนอนทรพทกษ กับพระยากา
แห่งดงครามเจ้าเมืองนคร ราชด้มาเกาเบนเกยกกาย กองหนน
พระยานครด้วรคเบนยกกระบัตรทพ พระเจ้าหลานเชอกรมชน
รามภเบคเบนทพหตง พระยาธรรมมาเบนกองดาเดยง ทงทก
ทพเบนพดหมนหนงยกไปตเมืองพุทไธเพชร จบพาทหะและ
ชุนนางพรคพวกชงเบนกบฏนหมมาด้ยให้ด้น ปราบปราม

08/04/2563

UDC

แผ่นดินสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี

แผ่นดินให้ราบคาบ แล้วให้เจ้าพระยามหากษัตริย์ศึกตั้งพระเจ้า
ลูกเขอกกรมขนอนทพทกษอยครองกรงกมพชารบดลไป.

ครนถงวนไทมหาพชยฤกษ์ จึงพระเจ้าลูกเขอกหลานเธอ
ทงตองพระองค และเจ้าพระยามหากษัตริย์ศึกกับนายทพนาย
กองทงปวงกกราบถวายบังคมตายกกองทพขนไปยงเมืองนคร
ราชส้มา แล้วเดินทพไปณกัมพูชประเทศ เจ้าพระยามหา
กษัตริย์ศึกไปตั้งทพใหญ่อยณเมืองนครเสียมราบ ให้กอง
ทพเจ้าพระยาสรส้หยกไปทางเมืองบ้ตบองฟากทะเลสาบข้าง
ตะวันตก เอากองทพเขมร พระยายมราช และพระยาพระ
เขมรทงปวงยกออกไปตเมืองพทไซเพชร ทพพระเจ้าลูกเขอ
กรมขนอนทพทกษและพระยากาแห่งสงครามกยกหนนออกไป
และให้ทพพระเจ้าหลานเธอ กรมขุนราม ภูเบศ และทพพระยา
ธรรมายกไปทางฟากทะเลสาบฝ่ายตะวันตก ไปตั้งทพอยณ
เมืองกำพงสวาย.

08/04/2563

ฝ่ายพาททหะซงตงตวเป็นเจ้าพามหาอปราช และส้มเดจ
เจ้าพระยา รุวากองทพไทยยกขอกมากตจใจกถวมโคตงอยส้
รบพาครบครวยกหนนตงไปอยณเมืองพนมเพญ แล้วบอกตง

ไปชอกกองทัพญวนณเมืองไซ่ง่อนมาช่วย ทพญวนก็ยกทัพเรือ
มาณเมืองพนมเปญ กองทัพเจ้าพระยาด้รต์หยกตามลงไป
ณเมืองพนมเปญ ตังค้ายรอกนอยยังมีได้รบกัน กองทัพพระ
เจ้าตากเชอกยกหนนลงไปตั้งอยู่ณเมืองพทไซเพชร.

ฝ่ายการแผ่นดินขางกรุงธนบุรีนผนแปรต่าง ๆ เหตุ
พระเจ้าแผ่นดินทรงนงพระกรรมฐานเสยพระด้ต พระจรวตก
พนเพื่อนไป ฝ่ายพระพทชจกรและอาณาจกรทงปวงเกล้า ก
แปรปรวนวิปริตมิได้ปรกคเหมือนแต่ก่อน.

ครนด้ศักราช ๑๓๔๓ บณตุรค์ก ทรงพระกรุณาให้ตั้ง
ทตานทตจาทตพระราชดำถัน คมเครื่องราชบรรณาการตง
ดำเกาออกไป ณ เมืองจนเหมือนตามเคยมาแต่ก่อน และบณน
โปรดให้หัดวงนายฤทธเบ้นอบทตออกไปด้วย.

ครนถงณวณอาทตยแรมหกคาเดือนเกา สมเด็จพระพุทธ
เจ้าอยู่หัวเสด็จออก ณ โรงพระแก้ว ให้ประชุมพระราชาคณะ
พร้อมกัน และพระองค์มพระด้ตพนเพื่อนถึงสัญญาวิปตาด
ถ้าคเญพระองค์ว่าได้พระเสด็จาบัตตผล จึงดำรด้ถามพระราชา

คณะว่า พระสังฆบัถชนจะให่วับนเคารพคฤห้ด้ถงเบ้นพระ

08/04/2563

TUJDC

ได้ตามันบอกคนนั้น จะได้อ้อมมิได้ประการใด และพระราช
คณะทมยันตานโถงเด มีได้อ้อมในพระบาทบรมพุทโธวาท
ด้วยเกรงพระราชอาญา เป็นคนประสมประสานจะเจรจาให้
ชอบพระอิศยาศิยนิยมเป็นอย่างมาก คือพระพุทโธโฆษจารย์
วัดบางว่าใหญ่ และพระโพธิวงค์ พระรัตนมนูวัดหงส์เป็นต้น
ถวายพระพรว่า ตั้งสมบัติชนควรจะให้วันบคฤหัดถงเป็นไดคา
นั้นได้ แต่สมเด็จพระสังฆราชวัดบางว่าใหญ่ พระพุทโธจารย์
วัดบางวานอย พระพิมพ์ธรรมวัดโพธารามตามพระองค์น
ต้นตานมนคงถอพระพุทโธวณะโดยแท้ มีได้เป็นคนสอพลอ
ประสมประสาน จึงถวายพระพรว่าถงมาตรวาคฤหัดถงเป็นพระ
ไดคาถคแต่เป็นหนเพศตาอนพระสังฆถงเป็นบถชน กถงอยู่ใน
อคมเพศอนตั้ง เหตุตรงผากาถาวพตรและพระเจตปารสัทธ
ศถอนปรเสฐฐู ซึ่งจะให้วันบคฤหัดถอนเป็นพระไดคานนกับม
ควร สมเด็จพระเจ้าแผ่นดินกทรงพระโกธวาทถวายพระพรผัด
จากพระบาท ด้วยพวกทวาคควรนนเป็นอย่างมาก ว่าไม่ควรแต่
ตามพระองค์แทน จึงดำรัสให้พระโพธิวงค์ พระพุทโธษา-
จารย์ เอาตัวสมเด็จพระสังฆราช พระพุทโธจารย์ พระพิมพ์

ธรรมเนียม กบตงถาณาบาเรียนอนคืบ ซึ่งเบื่อนอนควาดีกดีทชงวหา
 ริกพระราชาคณะทงตำมพระองค์นั้ ไปตงทณทกรรมณวัด
 หงส์ทงต้นแะศวพระราชาคณะให้คหตงองคคระรอยท พระถา
 ณาบาเรียนให้คหตงองคคระห่าดบท แต่พระตงขมชงตงอยในคต
 ดศยว่าเหวไมไดนั้ ทงตำมอารามเบื่อนพระตงขมตงหารอยรูป
 คองโทษถกคทงต้น แะพวกพระตงขมทคตอ่าดศยอากรรมว
 ใหวไดมมากกวามากททุก อาราม แต่พระราชาคณะทงตำม
 พระองค แะพระตงขมอนควาดีกชงเบื่อนโทษทงหารอยน
 ให้ไปชนอนจมชาระเวจกฏวคหงส์ทงต้นควยกน แลวให้ถอค
 พระราชาคณะทงตำมนนจกสมณฐานนคร์คกคตตงเบื่อนนจ
 จตงพระโพธิวงค์เบื่อนสมเด็จพระตงขมราช พระพทชโฆษา
 จารยเบื่อนพระวทรคณครงนนพระมหากยพบคบงเกิดในพระพทช
 ค่าตนาควรจะตงเวชยงนถ บรรดาชนทงหลายชงเบื่อนสมมา
 ทฐูนบถอพระรัตนคร์ยนชวอนกนตตจคคคตตงสำวพระพทช
 ค่าตนา มีหนานองไปควยนาตาเบื่อนนมาก ทมศร์ทชชเชวรบ
 โทษให้คหตงคณแทนพระตงขมหนักม แะเลียงรื่องให้ระงมไป
 ทอทงเมือง เว้นแต่พวกมัจฉาทฐิตงแต่นนมาพระราชาคณะ

08/04/2568

TUDC

พวกพาดอดชชมต้นคานบาทว่าไหวคฤหัดถโคนนกเขาเผากราบ
 ถวายบังคมหมอบกราบเหมือนอย่างข้าราชการชราวาส จึง
 ดำรัสสั่งพระสังฆราชใหม่ ให้เอาตัวพระราชาคณะซึ่งเป็นโทษ
 ถอดเสียจากทงตามองค์นคตวไว้ ณ วัดหงส์ อย่าให้
 ปล่อยไปวัดของตน แล้วให้พระญาณไตรโลกวัดเดี่ยบบมาอยู่
 ครองวัดโพธาราม แล้วดำรัสสั่งพระรัตนมุนให้ชานพระนาม
 ถวายใหม่ พระรัตนมุนจึงชานพระนามถวายให้ตองด้วย
 พระอชยาศัยว่า ส้มเด็จพระสังฆราชยามยอดโยคาวจร บวรพทธาง
 กูร อดดยชตยราชวงศ์ ดำรงพภพกรงเทพมหานคร บวร
 ทวาราวดีศรีรอยชยา มหาคตถภพพรตนราชธานบรมมัย อดม
 ราชนเวศน์มหาสถาน ก็ชอบพระราชอชยาศัยสมเด็จพระทัย
 ปรารถนานน.

ในขณะนั้นบ้านเมืองกเกิดจาดจตเคอครอน ทงฝ่าย
 พระพุทธจักร พระพุทธศาณากเศวราหมอง ฝ่ายพระราชอาณา
 จักรประชาราษฎรก็โคความเคอครอนดวยทกชภย เพราะ
 พระเจ้าแผ่นดินมโคตงอยู่ในทศพรราชธรรมดจรัต คคคให้นย
 แกคนพาดให้พองรองชาทดตะอองชุดพระบาท ผู้ใหญ่ผู้นอย

ทงข้างหน้าข้างในแฉะราษฎรทงหลาย ว่าชายชาวเกดอหนอง
 เหนือไม้ตั้งของตองห้ามทงปวงต่าง ๆ เขาตงดำเกาไม่ชายว่าชาย
 แฉะฟ้องร้องว่าชายหญิงมชอผูนน เป็นโจรลักพระราชทรัพย์
 เงินทองในท้องพระคลัง ไม่ลักว่าลัก ถ้วนแต่ความเท็จไม่
 จริง แกตงได้ความได้โทษเขาเปล่า ๆ ทงนน แล้วให้ตงพระ
 ราชอาณาโบายต์จำจอง แฉะให้ทำโทษเจ้าจอมข้างในว่าลักเงิน
 เหยยญ ในพระคลังในหายไปกำบนหนึ่ง ให้โบายต์แฉะจำไว้
 เบนอนมาก แล้วให้เขาเจ้าจอมโหรชาวคตงชนย่างเพดิงจน
 ถึงแกกความตาย.

ฝ่ายพวกคนพาดเป็นโจทกตงสามร้อยสามสิบสามคน มี
 พันศรี พันตาเบนตน นำเขาฟ้องมายนชนโยชาบคเจ้ากรมทนาย
 เดอลหอกชายให้กราบบังคมทตพระเจ้าแผ่นดิน พระเจ้าแผ่นดิน
 ทรงพิพากษากตบเขาเท็จเป็นจริง บังคมว่าถ้าโจทกสามานได้
 ให้ปรับใหม่ตงเขาเงินแก่จำเลยตามคำโจทกห้ามมากแฉะน้อย ถ้า
 จำเลยมรพบให้เขียนชบผูกถอ คบค้อยตคไม่แฉะย่างเพดิงบ้าง
 ตายบ้างตาบากเบนอนมาก แล้วดอดวงให้ถูกะโทษตามมีแฉะ

ยาก ฝ่ายข้าราชการและราษฎรก็อดคิดกันรับดูกะโทษ
 เบื้องไปว่าชายฝั่งของตอห้ามส่งหนึ่ ๆ ไปต่างประเทศ เป็น
 เงินเหรียญบางเงินกบบางคนละเท่าหนึ่ ๆ ถ้าคิดว่าต้นโทษแล้ว
 ครนหมผลของอกกตบให้พิจารณาถ้างของตอในดูกะโทษมาก
 น้อยเท่าใดให้หักเสียเท่าหนึ่ ทเหตุอและต่างกนออกไปให้รับใหม่
 แมรับตามพองให้รับทวักคนเอาเงินส่งเท่า ถ้าไม่รับตอตง
 หว้ายจึงรับให้รับจครคนเอาเงินส่งเท่า ทคนมากให้ได้ ทคน
 จนชคต้นกตอทนให้เขียนไปทกวันทกเวดากว่าจะได้ทรวพย
 บ้างตายบ้างลำบาก ได้ความยากแค้นทวไปจนหัวเมืองเอกโท
 ตรจคทวาทงต้น เร่งรัดเอาทรวพยส่งเป็นของหลวง คนทงหลาย
 มหนาคราไปด้วยหน้าตา ทหน้าชนตาบานอยแต่ฝ่ายคนพาด
 ทเป็นใจทกและพรวคพวกใจทก จึงไปรดตงพนศร์เป็นชุนจคร
 กต คตงพนตาเป็นชุนประถมพระราชทรวพย เป็นนายกองพวก
 ใจทกทงหนึ่ และครงหนึ่เดียงรองครางพดปว่าไรเชิงแซ้ไป
 ในพระราชวัง พังควรวจะตั้งเวชเหมือนอย่างในยมโลก ททง
 เหยาเรอนเดียงยกครอบครว อพยพหนึ่เขาบ้างไปกเป็นอนมาก
 บานเรือนรางวางเบ็ดออยทกแห่งทกตำบล อนึงทงตั้งดัยแคตง

แผ่นดินสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี

ข้าราชการชาวพระคลังต่าง ๆ ว่าตักถนกราชทรพยสังของในท้อง
พระคลังทงปวง จึงจัดเอาพระราชาคณะพวกออกชชเหตานั้น
มากำกับคลัง ๆ ตระองค์ทุก ๆ พระคลัง มิได้ไว้พระทัยพวกชาว
คลังคฤหัตถ์ทงต้น.

ครนถ ณ วันพฤหัสบดี แรม ๓ ค่ำ เดือน ๑๒ บังเกิด
ทุนมตรบนอากาศ เมฆปรากฏเป็นคั่นกระแวงฝ่ายทิศบูรพ.

ครน ณ วันอาทิตย์แรม ๘ ค่ำเดือนอ้าย มณเฑาะว์ตกมา
พ้องพระยาราชาศรัยฐัญญวนว่าคิดจะหนีกลับไปเมืองพุทไธมาศ
จึงดำรัสให้จับตัวพระยาราชาศรัยฐัญญวนกับ ญวน พรรคพวก
ให้ประหารชีวิตเสี้ยมสืบเอาคนด้วยกัน.

ครน ณ วันพุธแรม ๑๒ ค่ำเดือนยี่ ให้ประหารชีวิตคนโทษ
เก้าคน.

ครนถ ณ วันพฤหัสบดี ชน ๑๒ ค่ำ เดือน ๓ ให้ประหาร
ชีวิตजनดกคาแปดคน.

08/04/2563 TUDC ครน ณ วันจันทร์แรม ๒ ค่ำเดือน ๓ ให้ประหารชีวิตคนทง
ไฟเจ็ดคน.

ครน ณ วันอังคารแรม ๗ ค่ำเดือน ๕ เพลาพระอาทิตย์

อชฎงคตบึงเกิดทุนุมิตรบนอากาศ เมฆปรากฏเป็นดำพุกันฝ่าย
ทิศประจิม.

ครั้น ณ วันพุธแรม ๘ ค่ำเดือน ๔ กตางคนเพดาตีบทุ่ม
ดาวอนราชเข้าในดวงพระจันทร์ตลอดไป.

ในแรมเดือนสี่บดินตรศกนหน จึงนายบนนากนายบ้านแม่
ดาแขวงกรงเกากบชนด์ระคิดอ่านกัน ว่าบ้านเมืองเบเนจดาจต
เดอดรอนทกเด้นหญา เพราะเจ้าแผ่นดินไม่เป็นธรรม กระทำ
ชมเหงเบียดเบยนพระราชาราชฎวเร่งเอาทรพยัดน เมอแผ่นดิน
เบเนทจรดคตงนจะละไวมิชอบ ควรจะชักชวนชองส้มประชา
ชนทงปวงยกตงไปตกรงธนบุรีจับเจ้าแผ่นดินผู้อาตตย ถ้าเวจ
โทษเสียแถว จะถววยราชสมบตแก่เจ้าพระยามหากษตริยศก
ให้ครอบครองแผ่นดินสืบไป การจดาจตจึงจะส่งบราบคาย
แผ่นดินจึงจะอยเอนเบเนตจ จึงชักชวนชองส้มชาวชนบททง
ปวงยหนตมาเขาตวอยเบเนอนมาก นายบนนากกับชนด์ระกยก
พวกตงมาในเพดากตางคนDC เขาปตมจวนพระพชตณรงคชง
เบเนฝรทษากรงเกาตงกองเร่งเงนชาวเมืองทงปวงอยนหน จับ
ไตตวฝรทษากรงกบทงกรมการฆ่าเสีย แถะกรมการชงหนรอด

แผ่นดินสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี

๕๘๘
หนักบรรดงมากรุงธนบุรี กราบทูลว่ากรุงเก่าเกิดพวกเหตาร้าย
เขามาฆ่ามรุษากรงและกรมการเดี่ย.

๕๘๙
ขณะนั้นพระยาด้รคบรรดงมาอยู่ ณ กรุงธนบุรี พระเจ้า
แผ่นดินจึงดำรัสให้พระยาด้รคชนไป ณ กรุงเก่า พิจารณาจับ
ตัวพวกกบฏเหตาร้ายให้จงได้ และพระยาด้รคชนไป ณ
กรุงเก่ากตบไปเข้าเป็นพวกนายบนนากชนสระ นายบนนากชน
สระจึงมอบให้พระยาด้รค เป็นนายทัพยกตงมาตกรุงธนบุรี
และจัดแจงพวกพดทหารให้ได้มังกตตงตงต้น.

๕๙๐
ครั้น ณ วันเสาร์เดือน ๔ แรม ๑๑ ค่ำปีฉลูตรีศก กยง
ทัพพระยาด้รคยกตงมาตงพระนคร ครั้นคาเวดตบทุ่ม จึง
ให้พดทหารให้ร้องยกเขาดอมก่าแพงพระราชวังไว้รอบ ตัว
พระยาด้รคเขตงกองอยุรมคกฟากเหนือคตองนครบาด ท
บ้านพวกกรมเมือง.

๕๙๑
ฝ่ายพระเจ้าแผ่นดินทราบว่ ข้าศึก ยกมาตอม พระราชวัง
๐๘/๐๔/๒๕๖๓ TUDC
และพระยาด้รคชงไซ้ไปจับพวกกบฏนน กตบเป็นนายทัพตง
มา จึงตั้งขาราชการชงนอนเวรประจำชองอยุนน ให้เกณฑ์

๑๘๒ แผ่นดินสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี

กษัตริย์ประจำรักษาหน้าทเชิงเทพรอบพระราชวัง ได้ถึงบันได
คอบกนทงต้องฝ่ายคอรบกนอยจนวนรง.

ครนรงชน ณ วนอาทิตย์เดือนธันวาคมต้องคำ พระเจ้า
แผ่นดิน จึงให้ออกไปนิมนต์พระสังฆราช พระวันรัตน และ
พระรัตนมุนเเข้ามา แล้วให้ออกไปเจรจา ความเมือง กับ พระยา
สรวรรบตำรวจภาพผดยอมแพขอแคชวด จะออกบวรพชา
พระยาสรวรรคยอม ในวณนค่างเพถายามเคษ พระเจ้า
แผ่นดิน จึงออกทรงพระผนวช ณ พระอุโบสถ วัดแจ้งภายในพระ
ราชวัง และเสด็จดำรงราชอาณาจกรอยู่ในราชสมบัติได้สิบห้า
ปี ก็เสียดพระนครแก่พระยาสรวรรค ๆ จึงจัดพลทหาร ให้ไปตั้ง
ล้อมพระอุโบสถวัดแจ้งไว้แน่นหนา มิให้พระเจ้าแผ่นดินซึ่ง
บวรพชานนหนีไปได้ แล้วให้จับกรมขุนอรุณรักษสังครามหาดาน
เธอ และวงศ์านวงศ์ทงปวงมาจำไว้ในพระราชวังทงสน รงชน
ณ วณจันทรเดือนธันวาคมตามค่างนจ่ายตรษ พระยาสรวรรคจึง
เข้าพระราชวังกบทงหาดวงเทพผนอง เขาอยู่ ณ ท้องพระโรงว่า
ราชการแผ่นดิน ให้ถอดนกกโทษทงราชการฝ่ายหน้าฝ่ายใน
และราชภูรชงอยู่ในเรือนจำนออกถัน ฝ่ายคนทงหาดายชงคอง

08/04/2563

TUDC

โทษได้พ้นโทษแล้ว ชวนกันโกรธแค้นพวกโจทก์ ก็เที่ยวได้
จับพวกโจทก์มพนศร์พณฑาเป็นต้น ข้าพหนักนเถยเป็นอนมาก
พวกโจทก์หนีไปเที่ยวซุ่มซ่อนอยู่ ณ อดบางบ้านบางทกแห่ง
ทุกตำบล ทรอดเหตออยนหนอย ทตายนหมมาก เกิดฆ่าพัน
กันไปทุกแห่งทุกตำบลทวทงเมือง.

ดศักราช ๑๑๔๔ ปีชวดจตุวาศก ถึง ณ วันอังคารเดือน
หาชนหกคาเพธาเทยง เห็นพระจันทร์ปรากฏในกลางวันกลาง
คืน วันนหนาวกฤตกาเข้าในดวงพระจันทร์.

แต่ก่อนเมื่อพระยาสรยศยังไม่เซาตกรุงธนบุรีได้นน ฝ่าย
พระยาสรยศอภยผครองเมืองนครราชสีมา ได้ทราบวแผ่นดินเป็น
จตุจตุมคนชนไปแจ้งเหตุ จึงออกไป ณ เมืองนครเถยมราบ
แถดงการแผ่นดินชงเกิดยุคเซญนหมแกเจ้าพระยามหากษตยศกๆ
จึงให้พระยาสรยศรบยกกองทัพลงไป ยัง กรุง ธนบุรี ก่อน
แล้วจะยกทัพใหญ่ตามลงไปภายหลัง พระยาสรยศยก
กตบมา ณ เมืองนครราชสีมาให้พระยาอภย สรยาปลดค ผุนอง
อยรक्षाเมือง แถวจตุจตุจตุกองทัพไทยดาวพนเศษ
กรบยกตงมา ณ กรุงธนบุรี แถะกองทัพเมืองนครราชสีมา

08/04/2563

TUUC

ถึงกรุงธนบุรี ณ วันศุกร์เดือนห้าชนกาศา พอพระยาด้รรัต
 กรงไคเขานงเมืองอยแถว ครนพระยาด้รรัตไคแจงวาพระยา
 ด้รยอภยยกทพดงมา จึงให้ไปเชิญมาปรักษาราชการ ณ ท้อง
 พระโรงในพระราชวัง แจงการทงปวงให้ทราบ แต่ัวว่าจัดแจง
 บ้านเมืองไเวจะถววยแก่เจ้าพระยามหากษัตริย์ศึกให้ครอบครอง
 แผ่นดินต่อไป และพระยาด้รยอภยกบพระยาด้รรัตจึงปรักษา
 กนให้ลกเจ้าแผ่นดินออก แดวพนชนาการไเวด้วยเครื่องตั้งขดก
 พนธ และพระยาด้รยอภยกไปตั้งกองทพอย ณ บ้านเดิม ท
 บ้านปูนเหนือถ้วนมังกคต ครนภายหตงพระยาด้รรัตกตบคตจะ
 เขาราชสมบัติเอง จึงคตกนกับเจ้าพระยามหาเส่นาและพระยา
 รามัญวงศ์จกรมอญ เขาด้วยพระยาด้รรัต เขาเงินตราใน
 ทองพระคตงชงเรงรัตของคนทงปวงมาไวนน ออกแจกชนนาง
 ชาราชการทงผายหน้าผายในแะทแถดวทหารเป็นอนมาก.

ในขณะนั้น บรรดาชนนางข้าราชการผู้ใหญ่ผู้น้อยทงปวง
 ๐๘/๐๔/๒๕๖๓ TUDC
 แตกกนออกเบนส่องพวก ทไคมาเห็นจรางวัลกเขาเบนพวก
 พระยาด้รรัต ทนบถอบบุญญาบารมเจ้าพระยามหากษัตริย์ศึก

กรมไต่ราบราชกิจของพระยาสุรศักดิ์ มาเขาเบนพวกข้างพระยา
สุรียอภย.

ครั้น ณ วันของการเดือนห้าแรมห้าค่ำ พระยาสุรศักดิ์กับเจ้า
พระมหาเสนาและพระยารามัญวงศ์ จึงคิดกันให้ถอดกรมชน
อนรักษ์สงครามหลานเข้ออกจากเวรจำ แต่งให้เป็นนายทัพ
คุมขุนนางและไพร่พลยกไปที่บ้านพระยาสุรียอภย ครั้นเพล
พลบค่ำ กรมชนอนรักษ์สงครามก็ยกทัพไปตั้งค่าย วางคน
รายโอบตงมาแต่ควดบางวานจนถึงบ้านปุ่น เพลด้ามยาม
ให้จุดเพลิงชนทบ้านปุ่น แล้วยกพลตงมาเขาดอมบ้านพระยา
สุรียอภย ๆ กรมไต่ราบราชกิจให้ขุนนางและไพร่พลยกออกต่อ
รบรายคนออกไปให้วางบนตบ พวกพลข้างกรมชนอนรักษ์
สงครามก็ยิงบนรบโต้ตอบกันอยู่ทั้งสองฝ่าย ครั้นเห็นเพลิง
ไหม้ตามมาใกล้คฤหาฐานทอย พระยาสุรียอภยจึงตงสัศยารช
ฐานว่า ข้าพเจ้าไต่บาเพญ์ศัถทานการกัศตตังใด ๆ ก็ตงใจ
ปรารภนาพระโพธิญาณตั้งเดี่ยว เตชะอำนาจความสัศยนขอ
จงยังพระพายให้พัดกลับคนไปอย่าให้เพลิงไหม้มาถงบ้านเรือน
ข้าพเจ้าเลย พอขาดคำอรัชฐานตงตมกบนตาดพัดกลับชนไป

08/04/2563

TUDC

เพลงกใหม่อยู่แต่ภายนอก มิได้คิดเข้ามาในบ้านเห็นประจักษ์
 แก่คนทงปวง แตรบกนอยจนวนรงเห็นตวงน จรุงวากรมชุน
 อนุรักษสงครามยกมารบ ๆ กนไปจนถึงเพลาห้าโมงเช้า ใน
 วนพชเดือนห้าแรมหกค่ำ ทพชางกรมชุนอนุรักษสงครามจึง
 แดกพายหันไปข้ามคตองบางกอกน้อย พระยาศรีอภัยไชย
 ชำนะแก้ว ให้พลทหารติดตามไปจับตัวกรมชุนอนุรักษสงคราม
 มาได้ในวณนั้นให้จากรบไว้ ดับเอาพวกเพื่อนไคเป็นอันมาก
 เอาตัวจากรบไว้ทงสน และครงนบกองรามญกแตกออกเป็น
 ตองพวก ทมาเขาตวยพระยาศรีอภัยนน คอกองพระยาราม
 พระยาแจ้ง ทไปเขาพวกพระยาศรีวคนน คอกองพระยารามญ
 วงศ์กบกองพระยาगतางเมือง.

ฝ่ายพระยาศรีวคร วาทพ กรมชุน อนุรักษ สงคราม แดก
 พระยาศรีอภัยจับตัวไปไค กคตเกรงกตวยอทมออาจยกออก
 ไปรบอก กรักษาตวยแต่ภายในพระราชวัง พระยาศรีอภัย
 กให้ตงค้ายใหญ่อยู่ณบาน แดวจตแจ้งพลทหารตงรายตงมา
 จจนถึงคตองนครบาด.

08/04/2563

TUDC

แผ่นดินสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี ๑๘๗

ฝ่ายเจ้าพระยามหากษัตริย์ศึก เมื่อให้พระยาสุรโยธินมา
แล้ว จึงแต่งหนังสือบอกขอราชการแผ่นดินอันเป็นจตุราศ ให้
คนสนิทถือไปแจ้งแก่เจ้าพระยาสุรสีห์ ซึ่งลงไปตั้งทัพอยู่ณเมือง
พนมเปญ ให้กองทัพเขมรพระยาบรมราชเขตต์อมกรมขุนอินทร
พิทักษ์ไว้อ้าใจให้รู้ความ แล้วให้รบเด็กที่พกดบเขานกรุงโดย
เร็ว แล้วให้บอกไปถึงพระยาธรรมมาซึ่งตั้งทัพอยู่ณเมืองกาฬ
สวาย ให้จับกรมขุนรามภเบศร์จำครบไว้ แล้วให้เด็กที่พตาม
เข้ามาณกรุงธนบุรี แล้วเจ้าพระยามหากษัตริย์ศึกให้ตรวจ
เตรียมพลโยธาหาญพร้อมแล้ว ให้เอาช้างเขาเตียบเกยแถวชน
บนเกยจะชช้าง ในเขตแดนหนบงเกิดศัภนมิตรเป็นมหัศจรรย์
ปรากฏแก่ตาโลก เพื่อพระราชกฤษฎาเดชานภาพพระบารมีจะ
ถึงมหาเศวตราชานตริ บันดาลให้พระรัศมีโชติช่วงแผ่ออก
จากพระกายโดยรอบเห็นประจักษทั่วทั้งกองทัพ บรรดาพล
นายไพร่ทงปวงผู้ใหญ่ผู้น้อยชวหนักนยกมอชนถวายเป็นคมพร้อม
กัน แล้วเจรจากหน้าเจา นายเรากงมบุญเป็นแท กดบเข้าไป
ครงหนกจะไคผานพภพเป็นมหนก เจ้าพระยามหากษัตริย์ศึก
ทรงช้าง ด้วยยกช้างมารพดคนประมาณห้าพันเศษ ดำเนินทัพ

มาทางด่านพระเจดีย์สามองค์มาจนถึงเมืองปราจีน แล้วข้ามแม่น้ำเมือง
ปราจีนเมืองนครนายกตัดทางมาลงท้องทุ่งแผ่นดินแถบ.

ขณะนั้นชาวพระนครรักษาว่าเจ้าพระยามหากษัตริย์ศึกยก
ทัพกลับมา ก็ชวนกันมความยินดีชวนทุกคน ยกมือชวนถวาย
บังคมแล้วกล่าววว่า ครองการยศเชษฐาจะตั้งบแล้ว แผ่นดินจะ
ราบคาบ บ้านเมืองจะอยู่เย็นเป็นสุขสืบไป จึงหุดวงสัตว์วิเศษ
นายด่านเมืองอภัยธานีลงมาอุยณกรุง ก็ชวนมาออกไปรับเสด็จ
ถึงทุ่งแผ่นดินแถบ นำทัพเข้ามาเฝ้าพระนคร ครั้นณวันเสาร์เดือน
ห้าแรมเก้าค่ำเพลาเช้าสองโมงเศษ ทัพหุดวงมาถึงกรุงธนบุรี
ฟากตะวันออก พระยาศรีอภัยจึงให้ปลุกพลับพลาไว้รับเสด็จกรม
หลวงทำวัดไพชาราม แล้วให้แต่งเรือพระที่นั่งกราบมาคอย
รับเสด็จ และท้าวทรงกนาคาดทองมอญ ซึ่งเป็นผู้ใหญ่อยู่ใน
พระราชวัง ก็ตั้งเรือพระที่นั่งมาคอยรับเสด็จด้วย จึงเสด็จ
ทรงช้างพระที่นั่งกราบพลับพลาเข้ามาในกำแพงเมือง ดำเนิน
พลับพลาและพลเดินเท้าเข้ามาทางถนนหว่างวัดไพชาราม เสด็จ
ลงจากช้างหยุดประทับ ณ พลับพลาหน้าวัดแล้ว ท้าวทรง
กนาคาดกราบถวายบังคมทูลเชิญเสด็จลงเรือพระที่นั่ง และ

พระยาธรรมาธิบดีกับข้าราชการทงปวงก็ชามมากอยรบแต่ตั้งเป็น
อนมาก แดวกราชทตแสดงชอราชการแผ่นดินทงปวง จึงตั้ง
ตงเรือพระทงชามไปเซาพระราชวง ตั้งตั้งชนประทับบนศาลา
ตลกชนมหาดไทย ข้าราชการทงหลายก็มาเฝ้ากราบถวายบังคม
เฝ้าพระยาธรรมาธิบดีและพรพวก กกดวพระเศษานภาพเบนกาดง
มรทจะหน้จะตั้งประการใด ก็มาเฝ้ากราบถวายบังคมพร้อมด้วย
ชนนางทงปวง จึงตรัสปรึกษาด้วยมุขมนตรีทงหลายว่า เมื่อ
พระเจ้าแผ่นดินเป็นอาดีศยอาชรรมตงนแถว ทานทงปวงจะคิด
อ่านประการใด มุขมนตรีทงหลายพร้อมกันกราบทูลว่า
พระเจ้าแผ่นดินละตั้งจรทธรรมเดี่ย ประพฤตการทจรตณะน ก็
เห็นว่าเบนเดี่ยนหนามหดกตอชนใหญ่อยู่ในแผ่นดินจะละไว้มได้
ควรจะให้สำเรจโทษเดี่ย จึงรับสั่งใหม่กระทูถามเจ้าตากถันเจ้า
แผ่นดินผู้ทจรตว่า ตัวเบนเจ้าแผ่นดินไซเราไปกระทำการ
สงครามได้ความลำบากกนเหงอต่างน้า เราก่อตสำหะกระทำ
ศกมได้อาตยแก่ชวต คิดแต่จะทานุบำรุงแผ่นดินให้ถันเดี่ยน
หนาม จะให้สมณพราหมณาจารย์ และไพร่ฟ้าประชากรอยู่
เย็นเบนตั้งตั้งนด้วยกน ก็เหตุไฉนอยู่ภายหลังตวจงเอาบุตร

08/04/2563

TUDC

ภรรยาเรามาจงจำทำโทษ แล้วโดยคพระภิกษุสงฆ์ และตง
 โทษแก่ข้าราชการและอาณาประชาราษฎร์ เร่งรัดเอาทรัพย์สิ้น
 โดยพฤติการด้วยหาความผิดมิได้ กระทำให้แผ่นดินเดือดร้อน
 ทุกถิ่นหญ้า ทงพระพุทธรูปค่านากเลื่อมมรดกเค้ราหมองคจเมือง
 มีจนาทฐิณะน โทษทวจะมีเป็นประการใดจงให้การไปให้
 แจง และเจ้าตากสั่งกรบมตทงสั่งทกประการ จงมรับสั่งให้
 เอาทวไปประหารชีวิตคสำเร็จโทษเสีย เพชฌฆาตกับมคมกตก
 เอาทวชนแควห้ามไปกับทงตั้งชดกพนชนาการ เจ้าตากจึงว่า
 แกมคมเพชฌฆาตว่า ทวเรากสั่งนบุญจะถึงทตายอยแ้ว ช่วย
 พาเราแ้วเข้าไปหาทานผู้สำเร็จราชการ จะขอเจรจากด้วยสัก
 สองสามคำ มคมกให้ห้ามเข้ามา ได้ทอดพระเนตรเห็นจึงบอก
 พระหคถมิให้นำมาเฝ้า มคมแ้วเพชฌฆาตกห้ามออกไปนอก
 พระราชวงถงหน้าบอมวชยประคทท กประหารชีวิตคคคัษะ
 ได้ถึงแกพราดย จงรับสั่งให้เอาคฟไปฝังไว้ ณวัดบางยเรือไต
 และเจ้าตากสั่งขณะเมอสั่งนบุญถึงทตายชพนน ชายได้สั่งบ
 แปกบ.

08/04/2563

TUBC

แผ่นดินสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๔

(พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก)

ในทศโคตม จักรพรรดิยามชมนคร กวชาติและราชู
ทงหลาย กพรอมกนกราบทอดวงวอนอญเชญเดัดจ เจาพระยา
มหากษัตริย์กษนครองภพ เดวยสรวรยาชบตยถวดยราชย์
ดำรงแผ่นดินสืบไป ส้มเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัว กทรงรับ
อาราธนาด้วยพระอาการคชณภาพ แดวกเดัดจพระราชทาน
ไปถวายนมัสการพระพุทชปฏิมากรแก้วมรกต แดวกเดัดจมา
ประทับแรมอยู่ ณ พดบพลาหน้าโรงพระแควนน ครนณ วน
อาทศยเดอนหาแรมสืบค้ำ จิงพระยาสร์ยอภยพระเจ้าหลานเชอ
ให้ตำรวจคุมเอาตวกรมชนอนรภษสังครามกับชุนนางมชอ ชง
เบนต์มครพรรคพวกส้ามสืบเถาคน มอายพระยาเพชรพชย
พระยามหาอำมาตย์ พระยากลางเมือง พระมหาเทพ หลวง
ราชรินทร์ หลวงคชศักดิ์ เบนต์นเขามาถวายหน้าพระที่นั่ง แดว

๑๕๒ แผ่นดินสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก

กราบทูลว่า คนเหล่านี้เขาพวกกรมขุนอนุรักษ์สงครามยกมารบ
จึงดำรัสให้เอาขุนนางตามสืบเกาศนนั้นไปประหารชีวิตเสีย และ
ตัวกรมขุนอนุรักษ์สงครามนั้นให้เอาไว้อ่อน แล้วให้พิจารณา
ชำระเอาพวกเพื่อนอก ให้การชดถึงพระยาสุรศักดิ์และหลวงเทพ
ผู้นอง กับเจ้าพระยามหาเสนา พระยารามัญวงศ์กรมอัญ
พระพิชิตณรงค์ หลวงปลัดคกกวาง และคนเหล่านี้คดกันให้
เข้าพเจ้าไปรบพระเจ้าหลานเธอ.

สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัว จึงมีพระราชดำรัสให้เอาตัว
กรมขุนอนุรักษ์สงคราม และพระยาสุรศักดิ์ หลวงเทพผู้นอง และ
ขุนนางทั้งสี่ซึ่งคดกันนั้นไปประหารชีวิตเสีย พอกองทัพพระยา
ธรรมมาถิง คมเอาตัวกรมขุนรามภเบศ์เข้ามาถวาย จึง
ดำรัสให้เอาตัวไปประหารชีวิตเสียด้วยกันในวณนั้น กับทั้งพวก
ญาติวงศ์เจาศากัดัน บรรดาทนายชายนั้นทั้งสี่ ยังเหลืออยู่
แต่พระราชบุตรและบุตรน้อย ๆ มีเจ้าฟ้าอัปสรวงศ์อันเป็นพระ
ราชนัดดาของพระองค์นบนตน และเจ้าอินชงเบนนาของเจ้า
ตากัดัน และเจ้าอ่อนนอกกลาง ซึ่งเป็นกรมหลวงบาทบริจาอัคร
มเหสี กับญาติวงศ์ซึ่งเป็นหญิงนั้น ให้จำไว้ทั้งสี่.

แผ่นดินสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ๑๕๓

ครั้นณวันจันทร์เดือนห้าแรมสิบเอ็ดค่ำ จึงทรงพระกรุณา
โปรดขุนบำเหน็จ พระราชทานเงินตราเสด็จมาแก่ข้าราชการผู้
ความชอบ กับทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ โดยมากและ
น้อยตามสมควรแล้ว กำนานผู้คัดค้านทุกคน แลว่ากันว่าพระราช
คฤหาสน์ใกล้อุปจารพระอารามทั้งสองข้าง คือวัดแจ้งและวัด
ท้ายตลาด มีบึงควรขุดบ้าง จึงดำรัสแก่พระยาธรรมมาธิบดี
พระยาอัครมหาเสนาบดี ให้เป็นแม่กองคุมช่างและไพร่ไปสร้างพระ
ราชนิเวศน์วงใหม่ปากพระนครข้างตะวันออก ณ ที่บ้านพระยา
ราชาเศรษฐีและบ้านจันทรวงศ์ ให้พระยาราชเศรษฐียกพวก
जनตงไปตั้งบ้านเรือนใหม่ ณ ที่สวน ตั้งแต่คลองไต่วัดสามปลื้ม
ตงไปจนถึงคลองเหนือวัดสามเพ็ง.

ครั้น ณ วันศุกร์เดือนหกชนคานหนึ่งเพดาบ่ายสี่โมง จึง
เสด็จเข้าไปสถิตแรมอยู่ยังท้องพระโรง ดำรัสให้ข้าราชการ
เจ้าจอมข้างใน.

ฝ่ายเจ้าพระยาสุรสีห์พระราชาอนชว ครั้นได้ทราบหนังสือ
บอกขอราชการแผ่นดินแล้ว จึงสั่งให้พระยายมราชคุมกอง

๑๕๔ แผ่นดินส้มแดงพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก

เขมรสามพันเขาดอมกรมชนอนทรพทกษ และพระยาตำแหน่ง
สงคราม กบตงไพร่พลไวณ เมืองพทไธเพชร แดงเด็กกอง
ทพรบกตบเขามาณ กรง ถึงณวณจนทรเคอนหกชนด์ค้ำเพธา
หาโมงเซ้า ส้มแดงพระอนุชาธิราชเสด็จเคนทพมาถึงพระนคร
ชนเผ่าส้มแดงพระเชษฐาธิราช ณ ท้องพระโรง ค้ำรับรักษา
ราชการแผ่นดินด้วยกนแล้ว เสด็จออกจากเผ่าให้ตำรวจไปจับ
ข้าราชการทงปวง บรรดาทมความผิดชนเคองกับพระองค์มา
แต่ก่อน ให้ประหารชีวิตเสียดนทงแปดสิบคนเศษ.

ฝ่ายกรมชนอนทรพทกษ และพระยาตำแหน่งสงคราม มีทน
แจ้งว่าช่างในพระนครผลิตแผ่นดินใหม่ จึงแต่งหนังสือบอก
ให้ชาหดวงถอเขามากกราบทุดใจความว่า เขมรกดบเบนนกบฏ
ยกเขามาตอมกองทพพระเจ้าดกเชอไวณ เมืองพทไธเพชร แต่
กองทพเจ้าพระยามหากษตริยศกกับทพเจ้าพระยาด้รด์หันนเด็ก
หนีไป มีรูว่าจะไปแห่งใด ครั้นส้มแดงพระพุทธเจ้าอยุ่หวทง
สองพระองค์ ได้ทรงทราบในหนังสือบอกกทงพระด้รวด จึง
ดำรัสว่า อ้ายहनวกตาบอดมิไครการแผ่นดินเบนนประการใด
กดบบอกกถาวโทษกเขามาถงกอกเดา.

08/04/2563

TUDC

แผ่นดินสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ๑๕๕

ฝ่ายกรมขุนอินทรพิทักษ์ และพระยาคำแห่งสงคราม ก็
ยกพลทหารออกคกกองทัพเขมร ซึ่งตั้งตอมอยนนแหกออกมาได้
กัรบยกทัพมาถึงเมืองปราจีน ครั้นแจ้งเหตุความผิดแผ่นดินใหม่
แล้ว ไพร่พลทงปวงกหนกระจัดกระจายเข้ามาหาครอบครัว
ต้น กรมขุนอินทรพิทักษ์ และพระยาคำแห่งสงครามเห็ดอกคน
ต้นทตตามอยหาคคน เบนเจ็ดคนทงควนาย ก็พากนหน้ไปอยู่
คาบตเขานอยแห่งหนงโกตเขาบถว และกรมการเมืองปราจีน
บอกเข้ามากราบทุดพระกรุณาให้ทราบ.

ครั้น ณ วันอาทิตย์เดือนหกแรมสองค่ำ สมเด็จพระอนชา
ธิราชจึงกราบถวายบังคมลา ยกพลชน้ไปหกพันเค็ชถึงเมือง
สระบุรี ให้แยกกันออกไปหลายกองเที่ยวคั้นไอบ้า เขาตอม
จับกรมขุนอินทรพิทักษ์ กับพระยาคำแห่งสงครามและบ่าวห้า
คน ไตตวทเขานอยนนคุดลงมาถวาย ณ กรุงธนบุรี ค่ำวัน
ให้จำกรบไวแต่ควนายสองคน และบ่าวห้าคนนน ทรงพระ
กรุณาตารัสวาเบนคนมกตบุญไมทงเจ้า โปรดปล่ต้อยเดี่ยวไม
เขาโทษ.

๑๕๖ แผ่นดินสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก

ครั้น ณ วันเสาร์เดือนหกแรมแปดค่ำ ทรงพระกรุณาให้
ถามกรมขุนอินทรพิทักษ์ว่าถ้ายอมอยู่จะเพียง ด้วยต่อหาความ
ผิดมิได้ กรมขุนอินทรพิทักษ์ให้การว่าไม่ยอมอยู่ จะขอ
ตายตามบิดา สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวทรงส่งพระองคค์ จึง
ดำรัสให้เอาตัวนายจุย กรมขุนอินทรพิทักษ์ และขุนชนะพระยา
คำแห่งสงครามนั้นไปประหารชีวิตเสีย,

ครั้นถึง ณ วันอาทิตย์ เดือนหก แรมเก้าค่ำ บิชาต จิตวาคัก
ศักราช ๑๓๕๕ ปี ให้ตั้งการพระราชพิธียกหลักเมือง.

ถึงณวันจันทร์เดือนหกแรมสิบค่ำ จบัการตั้งพระราชวัง
ใหม่ และล้อมด้วยระเนียดก่อน ยังมีทนต์ไต่อกกำแพงวัง.

ถึงณวันจันทร์เดือนแปดปฏิมาสาชชนค้ำหนึ่ง ให้ตั้งการ
พระราชพิธีปราบดาภิเษกโดยสังเขป นิมนต์พระราชอาคันนะ
ลวดพระพุทธมนต์แล้ว รุ่งชนณวันพฤหัสบดีเดือนแปดชนส์ค้ำ
เพ็ดารุ่งแถวดส์บาทได้มหาอุดมวิชัยมงคลนักษัตรฤกษ์ พระสุริย
เทพยครองทรงกลดจรัสคอง ปราศจากเมฆฆองพนนภาภาคี พระ
บาทสมเด็จพระบรมนาถบรมบพิตรพระพุทธเจ้าอยู่หัว ก็เสด็จ
ทรงเรือพระที่นั่งมถดงกัศร์รังกัศฤถาด ประคัมด้วยเรือจ่านำ

แผ่นดินสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ๑๕๗

ท้าวพระยาชาติถดะอองชดพระบาททงปวง ให้โดยกระบวน
พยหายาตราหน้าหงพรงพร้อมเสร็จ กัดัดจขามมหาคงคามาน
ผิงฟากตะวันออก เด็ดจขนนวนหน้าพระราชวังใหม่ทรงพระ
เสด็จ คารวจแหหน้าหง เด็ดจขนยงพระราชมนเทียรัดถาน
ทรงถวายนมัสการพระรัตนตรัยด้วยเบญจางคประดิษฐ์ แด
เถถึงสถิตเบื้องบนมงคลราชมัญจาพระกระยาसनาน พระตั้ง
ถวายพระปริ ไตทก ชารเบญจสุทธคงคามท ชามัสตวารชพอ
พราหมณถวายตรัสขหาดงมงคลชารา อวยอาเคียรพาทพษณ
อศวรรเวทถวายชยวฒนาการ พระโหราดนหมองชยให้ประโคน
ชานเบญจางคครยคณครแตรสังข ประนังคพทดำเนียงนฤนาท
พระบาทสมเด็จพระบรมบพิตรพระพุทธเจ้าอยู่หัว กัดัดจสถิต
เหนือภทริบฐูอนกงบวรเควตราชานคร พระครราชปโรหิตา
จายกกราบบงคมทตถวายไธสรยราชสมบัติ และเคือง
เบญจพิชราช กกุชภณท พระแสง อษฏาวุธอัญเชิญเสด็จ
ปราบดาภิเษกเสวยสวรรยาชบิต ถวดยราชยคารงแผ่นดินบ
ไป ขณะเมื่อไธเสวยราชสมบัติพนพระชนมายุไธสถบหกพระ
พรษา จึงพระตั้งฆราชราชาคณะคามวาศอัญวาศและชพอ

๑๕๘ แผ่นดินสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก

พราหมณ์พฤตมาจารย์ทงหลาย พร้อมกันถวายพระนามว่า
พระบาทสมเด็จพระบรมราชาธิราชวามาธิบดี ศรีสินทรบรมมหา
จักรพรรดิราชาธิบดีมหารัชมิ่งมัยจักราช รัตนากาศภาสกรวงศ์
องค์บรมราชูปถัมภ์ ครุภวเนตรวงรนายก คิถกรัตนราชชาติธาดา
คัยสัมมทนต์โรมนตักถถ จักรวาพาธิเบนทร ศรีเยนทรา ชบดินทร
หรหรนทราชาดาชบดคีรวบถยคณอกนษฐู ฤทธิราเมศวรร
มหันต์ บรมชรรวมกราชราชเศไชชัย พรหมเทพาคเทพนฤบ
ดินทรภุมนทรบรมราชูปถัมภ์โลกเชษฐวิสุตติ รัตนมกฏประเทศ
คดา มหาพุทธชากรบรมบพิตรพระพุทธเจ้าอยู่หัว ณ กรุงเทพ
มหานคร บวรทวารวดีศรีอยุธยา มหาคตถกภพพรรัตนราช
ธานีบรมมัยยอดมราชธานีเวศน์มหาสถาน จารึกพระนามลงใน
แผ่นพระสุพรรณบัฏ.

จึงมีพระราชโองการดำรัสให้สมเด็จพระอนชราชาธิราช เสด็จ
เถลิงราชมไหศวรรยณทพระมหาอุปราช กรมพระราชวังบวร
สถอมมณเฑียรราชการพระนครกึ่งหนึ่ง โดยตั้งโบราณจารึกตรา
ประเพณีมหากษัตริราชเจ้าแต่ก่อนมา แดะสมเด็จพระพุทธ
เจ้าอยู่หัวกรมพระราชวังบวร ก็ให้รู้าปนาพระราชธานีชน

แผ่นดินสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ๑๕๕

ใหม่ไก่ถ้ามคฤฐานที่เดิมตั้งเป็นพระราชวังหน้า จึงสมเด็จพระ
พุทธเจ้าหลวง ทรงพระกรุณาโปรดตั้งพระเชษฐภคินีพระ
องค์ใหญ่ เป็นสมเด็จพระเจ้านางเชอกรมพระเทพสุดาวดี เจ้า
กรมตงเป็นพระยา และตั้งพระเชษฐภคินีพระองค์น้อย เป็น
สมเด็จพระเจ้านางเชอ กรมพระศรีสุดารักษ์โปรดให้พระยา
ศรีอยุธยาพระราชนัดดาผู้ใหญ่ เป็นสมเด็จพระเจ้าหลานเธอ
เจ้าฟ้ากรมพระอนุรักษเทเวศร์ ครนภายหลังเห็นว้ายศศักดิ์ยัง
ไม่สมควรแก่ความชอบดีมาก จึงโปรดให้เลื่อนขึ้นเป็นกรม
พระราชวังบวรสถานพิมุขฝ่ายหลัง รับพระราชบัญชา ตั้งวง
อยู่ท่งสวนต่งในเมืองปากตะวันตกริมคลองบางกอกน้อย คำ
รับให้เจ้าหลวงไปหาพระอภัยสุริยาราชนัดดาต่งมาแต่เมืองนคร
ราชสีมา โปรดตั้งเป็นสมเด็จพระเจ้าหลานเธอ เจ้าฟ้ากรม
หลวงธเบศร์บดินทร ให้เสด็จไปอยู่ณวังเก่าเจ้าตาก.

ขณะนั้นพอหลวงนายฤทธิราชนัดดา ซึ่งเบนนอกเขตออก
ไปอรั้งบัลลังก์นกกตบเข้ามา จึงโปรดให้แต่งเรือพระที่นั่งไป
รับมาแต่เมืองสมุทรปราการ คนท่งหลายจึงเรียกว่าเจ้าบัก
กิง โปรดตั้งเป็นสมเด็จพระเจ้าหลานเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวง

๒๐๐ แผ่นดินสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก

นรินทร์รัตนเรศ ให้ตั้งวงอยู่ณสวนมังกค และกรมพระราชวัง
หุดงกบกรมหลวงทองหล่อพระองค์คน เป็นพระราชบุตรสมเด็จพระ
พระเจ้าพนางเชอพระองค์ใหญ่ อึ่งเจาตนาชนคดา ซึ่งเปน
พระราชบุตรสมเด็จพระเจ้าพนางเชอองคนอยนิน โปรดตั้งเป็น
สมเด็จพระเจ้าหลานเธอเจ้าฟ้ากรมหลวงเทพหรรษ และเจ้า
ตาซึ่งเปนพระอนุชาต่างพระมารดาหน โปรดตั้งเป็นสมเด็จพระ
พระเจ้านองยาเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงจักรเจษฎา และนายกวค
มหาดเล็กซึ่งเปนสำเภาจากอนเปนพระกษัตริย์ภคินต่างพระมารดา
หน โปรดตั้งเป็นพระองค์เจ้ากรมหมื่นนทรพทกษ อึ่ง
พระเจ้าดุกเชอพระองค์ใหญ่พระชนม์ได้สิบหกพระพรรษา ทรง
พระกรุณาโปรดตั้งเป็นสมเด็จพระเจ้าดุกเชอ เจ้าฟ้ากรมหลวง
อัครสุนทร ให้ตั้งวงอยู่ณบ้านหลวงทองเคม พระราชทาน
เครื่องราชูปโภคมีพานพระศรทองเป็นต้น โดยควรแก่ยศถา
ศักดิ์ทุก ๆ พระองค์ แดงคาร์ตให้ตั้งพระรัตนมนแก้วกับพระ
พนรัตนทองอยออกจากพระค้ำดา คาร์ตวาเป็นคณอาดศัย
ต่อพตอทาให้เดี่ยแผ่นดิน แดงตั้งนายแก้วรัตนมน เป็นพระ
อาดกษณค้ำเคม ให้ชานพระนามเจาต่างกรมทงหน แต่

แผ่นดินสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ๒๐๑

นายทองอยู่พนรคณน สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวกรมพระราชวังฯ
เอาตัวไปลงพระราชอาญาเขยร้อยท ด้วยมความผิดกับ
ด้วยพระองค์มาแต่ก่อน และจะให้ประหารชีวิตเสีย มี
พระราชโองการตรัสขอชีวิตไว้ แล้วเอามาตั้งเบงหวองอนชิต
พิทักษ์อยู่ในกรมมหาดไทย แล้วทรงพระกรุณาโปรดตั้งแต่ง
ข้าราชการเก่าและข้าหวองเดิมทงปวง ตามมความชอบมาก
และน้อยโดยอันควรแก่ฐานานศักดิ์ ครั้นเอาพระอักษระสันทร
เต็มยন্ত্রากรมมหาดไทยข้าหวองเดิม เป็นเจ้าพระยารัตนา
พพรวาทีสมหนายก ครั้นเอาพระยาทกขราชภูรเมืองพระพิษ
ณุโตก เป็นเจ้าพระยามหาเสนาบดีศรีรัตนมหพระกตาใหม่ ครั้น
เอาพระยาพิพัฒน์โกษาเป็นเจ้าพระยาพระคลัง ครั้นเอาพระ
อินทรราชบดินทร์ราชรองเมืองเป็นเจ้าพระยายมราช ครั้นเอา
เต็มยন্ত্রบงข้าหวองเดิมเป็นเจ้าพระยาพลเทพ ครั้นเอาพระยา
ธรรมราชบดินเดอนชนเป็นเจ้าพระยา ว่ากรมวังอยู่ตามเดิม
ครั้นเอานายบพนากแม่ตา ซึ่งเป็นคนคิดทำการปราบเจตนาจัดใน
แผ่นดิน เป็นเจ้าพระยาไชยวิชิตต์ทศดำตรามหาประเทศราช
ผู้รักษากรุงเก่า ครั้นเอาเต็มยন্ত্রหงส์ข้าหวองเดิมเป็นพระยา

08/04/2563

TUDC

๒๐๒ แผ่นดินสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก

เพชรพิไชย ครีดีเอาพระราชนิกรเป็นพระยามหาอำมาตย์
ครีดีเอาชนไชยเส้นชาหดวงเดิมเป็นพระราชนิกร ครีดีเอา
หม่อมบุนนาคทนายชาหดวงเดิมเป็นพระยาอภัยธรรม ครีดี
เอาพระราชประสงค์เป็นพระยาศรพพต ครีดีเอาพันพตอนราช
เป็นพระราชเสวก ครีดีเอาพระยาชดบรเป็นพระราช
วงต้น ครีดีเอาเดิมย่นปานชาหดวงเดิมเป็นพระยาประชาชีพ
ครีดีเอานายบุญจันทร์บานถดงเหล็กชาหดวงเดิมเป็นพระยากา
แพง ครีดีเอาพระยาอินทรอัครราช อุปราชเก่าเมืองนคร
ศรีธรรมราชเป็นพระราชวงเมือง ครีดีเอาชนัดทกรักษา
หดวงเดิมเป็นพระยาศรีรัยพาห ครีดีเอาเดิมย่นล่าชาหดวง
เดิมเป็นพระอินทรราชบิดส์หราชรวงเมือง ครีดีเอาเดิมย่นเป็น
ชาหดวงเดิมเป็นพระอภิระสุนทรเดิมย่นตร้ามหาดไทย ครีดี
เอาพระยาแจ้งรามัญเป็นพระยามหาโยธา ว่ากองมอญทงต้น
แถวคงมมความชอบทงปวงเป็นชนนางผู้ใหญ่ผู้น้อยในกรุงครบ
ตำแหน่ง อนึ่งพระราชวงศ์วงศ์ชงทางออกไปน กทรง
พระกรุณาโปรดคงเป็นเจ้าราชนิกร ครีดีเอาหม่อมทองดอง
เป็นพระยาตอราชรัยวงศ์ ครีดีเอาหม่อมเงินเป็นพระบำเรอ

08/04/2563

TUDC

แผ่นดินสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ๒๐๓

ราช ตรีเจ้าหม่อมฮวบเป็นพระอนรททเทวา ตรีเจ้า
หม่อมทองคำเป็นพระราชนวงศ์ แดวตั้งณความชอบออกไป
เป็นพระยาพระหัตถวงครองทวเมืองเอกโทศรจควา ปากใต้
ฝ่ายเหนือทงปจทุก ๆ เมือง.
ฝ่ายตำแหน่งขุนนางข้าราชการข้างวงหนานน ส้มเค็ญ
พระอนชาราชกรมพระราชวัง ๆ กัมพระราชบัณฑิตโปรด
ตั้งแต่งโดยควรแก่ความชอบตามลำดับฐานานศักดิ์ ตรีเจ้า
พระยาพลเทพเดิมเป็นส้มเค็ญเจ้าพระยา ตรีเจ้าพระชัยบูรณ
ปลัดเมืองพระพิษณุ โดกเป็นพระยาภคตาโหมราชเสนา ตรี
เจ้าพระพลเมืองพระพิษณุ โดกเป็นพระยาจำแค้นยากร ตรี
เจ้าหม่อมสัดทนายข้าหลวงเดิมเป็นพระยามนเทยรบาด ตรี
เจ้านายทองอิน ข้าหลวงเดิมเมืองพระพิษณุ โดก เป็นพระยา
เสนาหาภจรจางวางมหาดเล็ก แดวตั้งแต่งข้าราชการผู้ใหญ่ผู
น้อยทงปวงครบตำแหน่งในพระราชวงหนาทงสน อองหม่อม
เรืองชวเมืองชตบรชชาติเดิม มีความชอบในพระองค์มา
แต่ก่อนเป็นอนมาก เป็นคนสนิทเหมือนเชอพระวงศ์ โปรดตั้ง
เป็นทเจ้าราชนุกตให้เชอพระบำเรอภจร แดวส้มเค็ญพระเจ้าอยู่

๒๐๔ แผ่นดินสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก

ห้วงกรมพระราชวัง ๆ เสด็จลงมาเฝ้า กราบทูลว่าบรรดาบุตร
ชายน้อย ๆ ของเจ้าตากสิน จะขอรับพระราชทานเอาได้เรื่อย
ไปดั่งน้ำเต้าไหลริน คำบราณกล่าวไว้คดหวายอย่าไว้หนาม
หน่อ ชำพ้ออย่าไว้ดอก ซึ่งจะเคยงไว้นนหาประโยชน์ไม่ จะเป็น
เสียนหนามไปภายหลัง ส้มเด็จพระพุทธเจ้าหลวงทรงพระ
อาลัยอยู่ในเจ้าฟ้าผ่องพรรณวงศ์พระราชธิดา จึงดำรัสแก่สมเด็จพระ
พระอนุชาธิราชเจ้าขอชวตเวทีทงสิ้นด้วยกัน แล้ว ทรงพระ
กรุณาโปรดให้ปล่อยหม่อมสนั่นหม่อมอ่อนหม่อมกลาง ออกจาก
เวรจำให้พ้นโทษ.

ในปีชาติจตุวาศกนั้น ส้มเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวทงต้อง
พระองค์ จึงดำรัสปรึกษากันว่า ฝ่ายข้างอาณาจักรเราจัดแจง
ตั้งแต่งข้าราชการตามตำแหน่งเสร็จแล้ว ควรจะจัดแจงฝ่ายพระ
พุทธจักรทำนบารุงพระพุทธศาสนา ซึ่งเดือนมกราคมของนน
ให้วฒนาการรุ่งเรืองสืบไป จึงดำรัสให้สมเด็จพระสังฆราช
พระพุฒาจารย์ พระพนมดงรัก ซึ่งพระเจ้าตากให้ตั้งโทษถอด
เสียดจากพระราชอาคณະนน โปรดให้คงทสมณฐานนัครคกคคค
เกล้าให้คนไปอยู่ครองพระอารามเดิม และสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่

แผ่นดินสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ๒๐๕

หอทองส่องพระองค์ จึ่งดำรัสสรรเสริญว่าพระผู้เป็นเจ้าทรงตาม
 พระองค์นมัสสด้านซ้ายซอมนคง ดำรงรักษาพุทธศาสนาโดย
 แท้ มิได้อาดยแก่กายแฉะฉวัด ควรเบ็นทนนบถอไหวนบเคารพ
 บชา แม่ม่มขอตั้งตั้งโตในพระบาดีไปภายหน้า จะได้ประชุม
 พระราชาคณะไต่ถาม ถ้าพระผู้เป็นเจ้าทรงตามพระองค์ควาอย่าง
 นแฉว และพระราชาคณะอื่น ๆ จะว่าอย่างหนึ่งไปกคงจะเชอถอ
 ถอยคาพระผู้เป็นเจ้าทรงตาม ซึ่งจะเชอถอยพงความคำพระราชา
 คณะอื่น ๆ ทพอกมากนหนห้ามได้ ด้วยเห็นใจเดี่ยวกรงนแฉว ๆ
 โปรดให้พระตั้งฆวัดบางว่าใหญ่แฉะวัดโพธารามเข้ามาบิณฑ
 บาตรในพระราชวังหลวงทองพระอาราม ให้ฉัดเวรวัดตะ
 เจ็ดวนเบ็นนคยนรนครกาด แฉวให้รอพระค้ำหนักทองของเจ้า
 ตากไปปลอกเบ็นกฏถวายเป็นสมเด็จพระตั้งฆราชฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉ
 แฉวดำรัสว่าพระตั้งฆราชฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉ
 เบ็นพวกอาศศยสอพลอพลอย ว่าตามนายแฉวนายทองอยมมิได้
 เบ็นคณนเหต แต่พระไตรปิฎกมากเดี่ยวตายอโยอย่าให้สกเดี่ยว
 เดย และทพระฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉ
 พระธรรมชราราชมหามนวางาทพระฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉ

๒๐๖ แผ่นดินสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก

ทรงโปรดเกล้าฯ ตามทูลไป ด้วยเกล้าฯ พระราชอาญา ทรงพระกรุณา
ให้ยกโทษเสียทั้งสิ้น แต่ทว่าพระบรมโศคนั้นต้องกับพระนาม
พระสัพพัญญูเจ้า จึงดำรัสให้แปลงนามเสียใหม่ โปรดให้พระ
เทพกระวเดือนชนเป็นพระบรมมอคม ให้พระบรมโกศวัดปาก
น้ำเป็นพระเทพกระว ให้มหาหากเปรียญเอกวัดบางว่าใหญ่เป็น
พระพุทโธสมาจารย์ ให้มหาเรื่องชาหดวงเดิมอยู่วัดบางว่าใหญ่
เป็นพระเทพมนี ให้มหาเกสรเปรียญโทวัดโพธารามเป็นพระ
ญาณสังข์ อนึ่งทว่าพระโอบาตหนักตองกับนามพระอรหันต จึง
ดำรัสให้แปลงนามเสียใหม่ ให้มหาเปรียญเอกวัดเฉยบเป็น
พระวณยกรกชตแทนทพระโอบาต และพระพุฒาจารย์วัดบางว่า
น้อยนันทราอาพาตตงกตบคณย์ ทรงพระกรุณาให้กระทำฌาปน
กิจแล้ว ให้หมมนต์พระเทพมนีไปอยู่ครองอารามวัดบางว่าน้อย
แทน จึงโปรดให้พระพรหมมุนีวัดบางว่าใหญ่เดือนเป็นพระ
พุฒาจารย์ โปรดให้มหาทองดีเปรียญเอกวัดหงส์เป็นพระ
นกรมไปครองวัดนาค แล้วโปรดให้พระครูเทพสังข์เทพาขบต
พระครูศรีสุนทรากษรรวิศร เป็นตำแหน่งคู่สวดในสมเด็จพระ
สังฆราชไปอยู่วัดกตาง แล้วให้หมมนต์พระอาจารย์วัดท่าหยง

08/04/2563

TUDC

แผ่นดินสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ๒๐๗

คตองตะเคียนแขวงกรุงเก่า ตงมาอยู่ครองวัดพลับ ให้เป็น
พระญาณสังวรเถร ให้พระอาจารย์วัดส้มอรายเป็นพระ
บัญญัติสังฆเถร ให้พระญาณไตรโลกวัดเดียบเดือนเป็นพระ
พรหมมณี อนึ่งหุดวงธรรมรักษาเจ้ากรมสังฆการีชาวชังเป็น
พระพมดธรรม กอนนน คองสัก ครง แผ่นดินเจ้าตากกว่าคตอง อช
กรณอทนนาทาน ทรงแคงอยู่จึงให้พิจารณาได้เพียงดูใหม่
กบรสทชอย หาราตสักขาบทไม้ จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้า
ให้กตบเข้าบวชใหม่ ให้เป็นพระญาณไตรโลกอยู่วัดสัก
โปรดให้ห้ามปากแดงเปรียญเอกวัดคอกกระบือเป็นพระโพธิ
วงศ์ อนึ่งพระราชคณะฝ่ายรามัญนยงหาควมได้ จึงทรง
พระกรุณาให้จัดพระมหาเถร ฝ่ายรามัญชง รพระวณยปรยคไต
ด้ามพระองค์ ทรงตงเป็นพระมหาศีเมธจารย์พระองค์หนึ่ง พระ
ไตรสรณชชพระองค์หนึ่ง พระศีเมธนอยพระองค์หนึ่ง และ
สมเด็จพระอนชราชกรมพระราชวัง ฯ ทรงสร้างพระอาราม
ชใหม่ให้นาม วัดทองป นิมนคพระสังฆรามัญมาอยู่ ให้พระ
มหาศีเมธจารย์เป็นเจ้าอาราม อนึ่งพระไตรสรณชชนน มพระ
ราชโองการโปรดให้อยู่ ณ วัดบางหุดวงเป็นเจ้าคณะรามัญใน

๒๐๘ แผ่นดินสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก

แขวงเมืองนนทบุรี และเมืองสามโคก พระสุมชน้อยนพให้
เป็นเจ้าอารามวัดบางยี่เรือใน.

อนึ่งทรงแผ่นดินเจ้าตากนั้น พระราชาคณะฐานานายก
ท่งปวง ได้รับพระราชทานเบญจภาคีเหมือนข้าราชการฝ่ายฆราวาส
ทรงเห็นว่าไม่ควร จะทรงถวายเงินเดือนเป็นนิตยภัตต
ทุก ๆ เดือน จึงพระบรมมหาราชวังห้ามถวายพระพรว่า ซึ่งจะ
ทรงถวายเงินแก่พระสงฆ์ ๆ รั้งนั้นไม่ควร ต้องอาบตปาศิตตย
จึงดำรัสให้วิเศษนอกแต่งตำรวจไปถวายพระราชา
คณะและพระเปรียญในเขตเข้าทุก ๆ พระอาราม ขณะนั้นพระ
เทพมนซึ่งเบนชาหลวงเดิมจึงเข้ามาถวายพระพรว่า ซึ่งสมเด็จพระ
บรมบพิตรพระราชดำริจะมาทรงเช็ดออกกระทำ ตามถ้อย
คำสมเด็จพระเจ้าชนนไม่ควรนุก ด้วยสมเด็จพระเจ้าชนนของคนเบนคน
อาสาศัยสอดสอด กระทำให้แผ่นดินเจ้าตากฉิบหายเสียครึ่งหนึ่ง
แล้ว สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวทรงพระพิโรธว่าพระเทพมน
มาเจรจาหยาบช้าแต่จะจะให้เหมือนแผ่นดินเจ้าตาก จึงดำรัส
ให้ถอดเสียจากพระราชาคณะ แล้วโปรดให้พระเทพมน
ตั้งฉายาเป็นพระเทพมนแทน โปรดให้มหาศรีเปรียญเอกวัดพัด

แผ่นดินสมเด็จพระพุฒาจารย์เจ้าโลก ๒๐๕

๗
 เป็นพระเทพโมลี แด้วดำรงว่าวัดแจ้งวัดท้ายตลาดท้องพระ
 อาราม ๕ แต่ก่อนเป็นวัดภายในพระราชวัง ไม่มีพระสงฆ์อยู่
 จึงทรงพระกรุณาให้สร้างกุฏิเสนาสน์สงฆ์ท้องพระอาราม แด้ว
 โปรดให้นิมนต์พระเทพโมลีวัดพลับ กับพระสงฆ์อันคับมาอยู่
 ณ วัดท้ายตลาด แด้วโปรดให้พระปลัดสมเด็จพระสังฆราช
 เป็นพระโพธิวงศาจารย์ โปรดให้พระครูเมธีกรเป็นพระศรี
 สัมโพธิ์ ให้นิมนต์พระราชาคณะท้องพระอังกกับทั้งพระสงฆ์
 อันคับ มาจากวัดบางว่าใหญ่ลงมาอยู่ ณ วัดแจ้ง ให้มี
 พระสงฆ์ ๕ ท้องพระอาราม แด้วครั้งนั้นโปรดให้แจกกฎ
 หมายประกาศ ห้ามมิให้พระสงฆ์ทั้งปวงรับวัตถุปัจจัยของ
 ทายก.

๕
 ขณะนั้นพระพุฒาจารย์ ซึ่งเป็นศิษย์สมเด็จพระสังฆราช
 ไปเข้าพวกรัชราชรรฆราชมหามณฑล ปรัชษาเห็นด้วย
 ก็นว่าวัดนาควัดกลางมอปลาร โถกถนบก จะมพุทธศมาต่าง
 กนหมมควร ๆ จะมพุทธศมาแห่งเดียว ร่วมกระทำอโบสถ
 ๐๘/๐๔/๒๕๖๓ TUBC
 ตั้งฆกรรมในพุทธศมาอนเดยวกัน จึงให้พระพุฒาจารย์เป็น

๒๑๐ แผ่นดินสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก

ผู้ว่า เข้ามาดถวายพระพรสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวทั้งสอง
พระองค์ จึงดำรัสให้ประชุมพระราชาคณะปรึกษาพร้อมกัน
ณ วัดบางว่าใหญ่ ในสำนักสมเด็จพระสังฆราชว่าจะควรมิควร
ประการใด และพระราชาคณะทั้งปวงสมเด็จพระสังฆราช
เป็นประธาน ปรึกษาเห็นพร้อมกันว่าอารามทั้งสองหนมคดของ
คนเป็นเขต ควรจะมีพทชต์มาต่างกันได้ ด้วยมตวอย่างแต่
โบราณ ครองกรงเก้านนพระอารามก่เกิด ๆ กัน มีอโบสถ
ผูกพทชต์มาต่าง ๆ กัน มมาแต่ก่อนเป็นอันมาก ซึ่งจะว่าเป็น
พทชต์มาอันเคยวกันหนนชอบ และพระบรมชราราชมหามัน
กับพระพุฒาจารย์กแพในทชมนนพพากษา ราชบรชนำเอาคว
ปรึกษาพระราชาคณะชนกราบบังคมทูล สมเด็จพระพุทธเจ้า
อยู่หัวทั้งสองพระองค์ทรงพระพิโรธแก่พระพุฒาจารย์ว่าเจรจา
อวดรูกว่าผู้ใหญ่ ดำรัสให้ถอดพระพุฒาจารย์เดี่ยวจากพระ
ราชาคณะ และสมเด็จพระสังฆราชจึงตรัสประกาศเรียกว่า
มหออดตญญ มีไตนนบถอถอยคาสตนอาจารย์ของตน ไปเข้า
ด้วยพวกวัดหงส์ ครนอยมามได้ซาจงพระปลัดจันทรเป็นปลัด
พระรัตนมนแถวซงส์กออกมาเป็นพระอาดกษณนหน มาพอง

แผ่นดินสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ๒๑๑

ยกอชกรณพระธรรมธรรมาภิบาลในสำนักสมเด็จพระ
สังฆราชว่า เติมพระธรรมธรรมาภิบาลถวายพระพรสมเด็จพระ
พระเจ้าแผ่นดินห้ามมิให้พระสังฆราชบวคตบัจจย บดินพระธรรม
ธรรมาภิบาลเอาผ้าด้าน ซึ่งทรงถวายเป็นบริวารเครื่องยศนั้น
ไปขายแก่พระศุภรัต ๗ ขื่อไว้เป็นวัตถุแปดคำตั้ง สมเด็จพระ
สังฆราชจึงให้ราชบุรุษกราบบังคมทูล ทรงพระกรุณาดำรัสให้
พระยาพระเดชา เป็นศุภาคาร ชำระคดี พิจารณาตั้งบัจจยได้ความ
เป็นสัจจะสมคำฟ้อง ทรงพระพิโรธ ดำรัสให้พระสังฆราช
พิพากษาโทษพระธรรมธรรมาภิบาล ดงทนต์กรรมให้
ชนทรายหารอยตะกร้า แล้วให้ถอดเสี้ยจากทให้ดัดลงมาเป็น
พระธรรมไตรโลก แล้วโปรดให้พระธรรมเจดีย์วัดสุทัศน์
ขึ้นเป็นพระวชิรญาณแทน โปรดให้พระญาณสมโพธิวัดหงส์
เดือนขึ้นเป็นพระธรรมเจดีย์.

ในลำดับนั้น พระปลัดจันวดีนาคมาฟ้องยกอชกรณ
พระนิกรมเจ้าอาราม ในสำนักสมเด็จพระสังฆราช ว่าพระ
นิกรมจับผ้าหมอนมกรรยาพระยามหาเทพ สมเด็จพระสังฆราช
ให้ราชบุรุษกราบทูล ทรงพระกรุณาให้พระยาพระเดชาชำระ

08/04/2563

TUBC

๒๑๒ แผ่นดินสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก

พิจารณาได้ความเป็นสัจจะคำรัสจะให้สักเดี่ย ส้มเด็จพระอนชา
ชรากรมพระราชวังกราบทูลขอไว้ ว่ายังหาถึงศัตวรรษไม่
จึงคำรัสให้ถอดพระนกรมเดี่ยวจากพระราชาคณะ ให้บัพพาชนัย
กรรมเดี่ยวจากพระอาราม ไปอาศัยอยู่กับพระด้เมธน้อย ณ วัด
บางยเรือใหม่ แล้วทรงพระกรุณาโปรดให้ตั้งมหาอุปมาจารย์
ซึ่งถอดเดี่ยนั้น เป็นธรรมกถุไปครองอารามวัดนั้น โปรดให้มหา
เวียงเทพมนซึ่งถอดเดี่ยนั้น เป็นพระธรรมโกศาครองอาราม
วัดบางน้อยตั้งเก่า แล้วโปรดให้พระอาจารย์เข้าเปรียญเอก
แต่กรังกรังเก่า ตั้งมาแต่หัวเมืองฝ่ายเหนือมาอยู่ ณ วัดบาง
ยเรือโคนั้น ตั้งให้เป็นพระพมาจารย์อยู่ครองอารามนั้น แล้ว
คำรัสให้เด็กกฎหมายซึ่งห้ามมิให้พระสังฆราชวัดอุบลเจจยแต่ก่อน
นั้นเดี่ย จึงทรงถวายเงินตราเป็นค่าบณฑบาตรบเจจยแก่พระ
ราชาคณะเปรียญทุก ๆ พระอาราม เป็นนิตยภคตทุก ๆ เดือน
มิได้ขาด.

08/04/2563

ครั้นทรงจัดแจงฝ่ายพุทธจักรเสร็จแล้ว จึงโปรดให้พระยา
ราชาเศรษฐีกุดบออกไปครองเมืองพุทไธมาศตั้งเก่า แล้วทรง
เห็นว่าเมืองพุทไธมาศเป็นเมืองหน้าศึกใกล้กับแดนเมืองญวน

แผ่นดินสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ๒๑๓

จึงโปรดให้พระยาทศภูออกป๋วยราชการ บ๋องกนเมืองด้วย.

ฝ่ายพระยาบังกถมาเจ้าเมืองกำปอดรู้ข่าวว่ากรุงพระมหา
นครศรีอยุธยาผลิตแผ่นดินใหม่ กคคกบฏแขงเมืองมไ้โตมาชน
เบนชาชอบชณทตมาเหมือนแตกอน พระยาราชาศรัฐ
พระยาทศภูากบอกเขามากราทถ จึงดำรัสให้มตราตอบบอก
ไป ให้พระยาราชาศรัฐพระยาทศภูาคคอ่านจับตัวพระยาบัง
กถมาจำตั้งเขามา ณ กรุง ฯ พระยาราชาศรัฐพระยาทศภูา
กยกกองทัพมาจากเมืองพุทไ้ชมาศ มา ณ เมืองกำปอด จับตัว
พระยาบังกถมาไ้จำตั้งเขามาถวาย สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัว
ทงสองพระองค์จึงดำรัสให้เอาตัวพระยาบังกถมาไปตด เทาเสย
แถวณชนแขวนหอย ศรัษะ ลงมาเบองศา กระทำประจานไว้
ทปชาวดโพชารามนอกพระนคร คำนตะวนออกจนถงแก
ความตาย.

๐๘/๐๔/๒๕๖๓ TUDC
พระกรุณาให้ถอดเสยแถว โปรดตงให้เป็นพระยาศรีอครราช
ช่วยราชการในกรมท่า จึงดำรัสเอาพระยาพิพัฒน์ โภษาเดอน

๒๑๔ แผ่นดินสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก

ชนเบนเจ้าพระยาพระคลังแทน ตรัสเอาเจ้าหมื่นสรรเพชภักดี
ข้าหลวงเดิมเบนเจ้าพระยาพิพัฒน์โกษา.

ฝ่ายข้างกรมพชประเทศนั้น ทรงพระกรุณาโปรดให้ข้า-
หลวงถอกทองตราออกไปตั้งพระยายมราชเขมร ผู้มีความชอบ
เบนเจ้าพระยาอภัยภักดีครองกรงกัมพูชา แดงให้ตั้งเจ้าด้
องคราชบุตรนกพระอภัยราชานนเขามากรุง ฯ เจ้าพระยา
อภัยภักดีจึงเข้ามาตามรับสั่งแล้ว ไปตั้งเมืองอยู่ ณ ตำบล
อุดมอภัย มีโต้อยู่ที่เมืองพุทไธเชษฐ พระบาทสมเด็จพระบรม
บพิตรพระพุทธเจ้าอยู่หัว ก็ทรงพระกรุณาโปรดตั้งนัก
พระองค์เองเป็นพระราชาธิบดีบรมครูกรม แดงนกพระองค์มนน
ถึงแก่พิราลัย แดงพระองค์อ พระองค์เกาหญิงทรงตั้งองน
สมเด็จพระอนุชาธิราชกรมพระราชวัง ขอพระราชทานไปตั้ง
ไว้เป็นพระส่นม อยู่ ณ พระราชวังหน้า.

ฝ่ายข้างแผ่นดินมลาวประเทศนั้น เจ้าบุญถ้วรพระเจ้า
ตานข้างเกากตบมาแต่เมืองคากัดมาณเมืองตานข้างจบพระยา
สุโขทัยอยู่เมืองนนษาเดี่ยวแล้วเขาคงอยู่ในเมือง แดงท้าว

08/04/2563 TUDC

แผ่นดินสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ๒๑๕

เพยชนนางซึ่งไม่ยอมเขาคอยหนักหนงมา ณ กรุง ฯ กราบ
ทูลพระกรุณาให้ทราบ.

พระบาทสมเด็จพระบรมพิตรพระพุทธเจ้าอยู่หัว ทรงตั้งพระ-
องค์จอมพระราชดำรัสโปรดให้เจ้านันทเสนราชบุตรหน กตบ
ชนไปครองกรุงศรีรัตนาคคนหัดสืบไป แล้วเจ้านันทเสนจึงกราบ
ทูลขอพระบางกตบคนไปด้วย ครั้นชนไปถึงเมืองมโหสถ เจ้า
บุญถาวรผู้บิดากตบแก่พราย และพระเจ้าหลานข้างใหม่กระทำ
ฌาปนกิจเสร็จแล้ว ก็บอกส่งเจ้าอนทรเจ้าพรหม และเจ้า
นองทองปวงหนงมาถวายณกรุง ฯ ทรงพระกรุณาให้เดียงไว้.

ในปีชาติจตุศกนั้น สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัว ทรงตั้ง
พระราชบุตร พระราชบุตร พระราชนัดดา ซึ่งยังทรง
พระเยาว์อยู่นั้นเป็นสมเด็จพระเจ้าตากเชอ พระเจ้าหลานเชอ
เจ้าพาทงสน และพระราชนัดดาเจ้าฟ้าสุพรรณวงศัน พระราช
ทานพระนามใหม่ว่าสมเด็จพระเจ้าหลานเชอ เจ้าฟ้าอภัยธิเบศร์
นเรศวรมมตวงศ์ พงศ์อศุวราชกุมาร.

แต่ครั้งเมอบนตตรศกนั้น ฝ่ายข้างแผ่นดินพุกามประเทศ
พระเจ้าจิงกจาผู้เสวยราชสมบัติ ณ กรุงรัตนบุรีองวะ ยก

08/04/2563

TUDC

๒๑๖ แผ่นดินสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก

กองทัพขึ้นไปนมัสการพระสัหค่อเห็นอเมืององวะชนไปทางไกล
หากน ขณะหมองหมองเป็นราชบุตรพระเจ้ามังกดอภเป็นดง
พระเจ้าจงกจา บวชเป็นสามเณรอยู่ ตั้งชื่อสมณคนได้พรรค
พวกเป็นอนมาก จึงตั้งออกคิดการกบฏเข้าปล้นชิงเอาเมือง
องวะได้หมองหมองจึงให้ไปเชิญอาวทงสาม คอตะแคงปดง คแดง
ปลาน คแดงแบ่งตแดงมาพร้อมกันแล้วมอบราชสมบัติให้ อาว
ทงสามมิใคร่ยินยอมให้หมองหมองเป็นเจ้าแผ่นดิน หมองหมองก็ได้
ครองราชสมบัติเป็นพระเจ้าองวะ จึงไปขอครอบครัวแหวนกมา
เป็นพระมเหสี แต่พวกข้าไทหมองหมองนั้นเป็นคนหยาบช่าเที่ยว
ซุ่มเหงซนนางและอาณาประชาราษฎร์ได้ความเดือดร้อน อแซ
หวนกจึงคิดการกบฏ พอเพดาเยนหมองหมองด้วยอาหารอยู่ อแซ
หวนกพาพรรคพวกเข้าไปในพระราชวัง จับตัวหมองหมองประ
หารชวดเสียและหมองหมองอยู่ในราชสมบัติได้เจ็ดวันกถงพราดย
อแซหวนกซนนางเมืองอยู่ใดคนหนึ่ง จึงตะแคงปดงตะแคงปลาน
ตะแคงแบ่งตแดงทงสาม กับซนนางทงปวงพร้อมกันยกพลทหาร
เข้าปล้นเอาพระราชวังได้ จับตัวอแซหวนกได้ให้ฆ่าเสีย ซน
นางทงปวงจึงเชิญตะแคงปดงซนนางด้วยราชสมบัติ ณ เมืององวะ

แผ่นดินสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ๒๑๗

พระเจ้าปดุงจึงตั้งตะแคงอินแชะราชบุตรผู้ใหญ่เป็นมหาอุปราช
แล้วให้มหาศักดิ์อามาตย์ กับจอกตลงใบ เป็นนายทัพเรือ ๕๐ ถ้า
คน ๒๐๐๐ ยกขึ้นไปจับพระเจ้าจกจกซึ่งขึ้นไปไหว้พระสัหค่อ
ได้ความกับทงบุตรภรรยาและชนนางทงปวง พระเจ้าปดุงให้เอา
ตัวพระเจ้าจกจกไปถ่วงน้ำเสียถึงแก่ความตาย บุตรภรรยาชน
นางพรรคพวกนั้นให้ประหารชีวิตเสียสิ้น และจกจกอยู่ในราช
สมบัติหกปีเศษ.

ในปีชาตนั้นฝ่ายข้างแผ่นดินเมืองญวน องไก่อเซินเจ้า
เมืองกยเยน ยกกองทัพไปตีเมืองไซ่งอน องเซียงต้อเจ้า
เมืองยกพดทหารออกต่อรบต้านทานมิได้ ก็แตกฉานพ่ายหนี
ทงเมืองเสีย พาบุตรภรรยาและชนนางสมัครพรรคพวกตั้งเรือ
แล่นหนีมาทางทะเล ชนอาศัยอยู่ ณ เกาะโคคหน้าเมืองพทไซ-
มาศ ครั้นพระยาราชาศรัยฐิ พระยาทศภูาได้แจ้ง จึงแต่ง
คนไปเจรจาเกลี้ยกล่อมให้ตัวองเซียงต้อกับทงสมัครพรรคพวก
มาสน แลวบอกตั้งเขามาถวาย ณ กรุง ฯ ทรงพระกรุณา
ให้เลี้ยงไว้ โปรดให้ตั้งบ้านเรือน อยู่ตามตคอกกระบือ.

๒๑๘ แผ่นดินสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก

ฝ่ายองไ้เก้เชนครนคเมืองไซ่งอนไ้เดแถว จิงใหองตงเวอง
นอองชายกตางอยรึกษาเมืองไซ่งอน แถวใหองดองเวองนออง
ชายนอยไปเบ็นเจาเมืองเว ควองไ้เก้เชนคเล็กกองทพกดบไป
เมืองกยเยน.

ครนถบเบาะเบญจค้กค้กราช ๑๓๕๕ ปี ฝ่ายข้างพุกาม
ประเทศพม่าคนหนงชองะพง มพรรคพวกประมาณ ๓๐๐
คคกบฏยกเขาปถนเมืององวะ พระเจापคองใหชนนางคุมทหาร
ออกคอรบ กแตกฉานพายหนี พตชาหดวงคตตามจับคว
งะพงกับพรรคพวกไ้พระยาปคองใหฆ่าเดยทงสัน ในบเบาะนน
พระเจापคองใหสร้างเมืองใหม่ทคียบตบ้านทองกา อยทค้ตะวัน
ตกไ้ถดเมืององวะทางสำมรอยเด้น ครนการเมืองสำเรจแถว
จิงไหนามเมืองอมรบร พระเจापคองยกไปจากเมืององวะไป
อยณเมืองใหม่นน คตเบนเมืองหดวง แถวจคแจงกองทพ
ยกไปคเมืองชญวด คอเมืองยะไซ้ ค่างใหแอกกะบค
หวนถอพตค้พนเบนทพหน้า ไ้คคองจกกราชบครทค้องถอ
พตหมนหนงเบนแม่ทพบก ยกไปทางหนง แถวใหแมงคตหวน
ถอพตค้พนเบนทพหน้า ไ้คคองกามะราชบครทค้ตามถอพต

แผ่นดินสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ๒๑๕

หมนหนงเบ็นแม่ทพบก ยกไปทางหนง แดวให้ศัรกะเหริยงหนง
แยฆ้องเดชะหนงแจกกะเรจอโบ้หนง ถอพดด้พนเบ็นทพหนา
ให้อนแชะมหาอปราชถอพดหมนหนกพนเบ็นแม่ทพยกไปทางหนง
เบ็นสำทพไปค้เมืองธัญวต แดะทพเรอนน ให้มหาจอแทงคตะ
ยาเบ็นแม่ทพกบแยจออากาศหนง แยจอด้มทหนง ถอพดหาพน
เรอรบเรอทะเดด้สำรอยดำ ยกไปทางทะเล แดะกองทพบก
ทพเรอทงด้ทพ ยกไปค้หวเมืองชนยะไซ้ ร่ายทาง ไคเบ็นหตาย
เมือง แดะยกไปบรจรบพรอมกนเซาตเมืองธัญวต ชงเบ็น
เมืองหตวงยะไซ้ พระเจ้ายะไซ้ให้พดทหารออกค้อรบด้มมอ
พ माम ไค ทพพมากหกเอาเมืองไค จบไคควพระเจ้ายะไซ้
แเดะชุนนางไพร่พดค้รอบค้วประมาณห้าหมนเค้ช กวาดเอามา
เมืองอมรบร แดะคังจอกะชคัมพดพมาหมนหนง ให้อย
รกษาเมืองธัญวต แดะพระเจ้ายะไซ้หนง พระเจ้าปคังให้เดยง
ไวบ่วยดงกถงแกคความตาย.

ในปีเถาะเบเบจค้กนน ฝ่ายชางพระมหานครค้รอยชยา
เกิดกบฏอายบณทค้ค้องคนมาค้ค้เมืองนครนายก อวดค้วว่า
มค้วามรูดชากการถองหนหายค้วไค คบค้ค้กับชุนนางเบ็นหตาย

๒๒๐ แผ่นดินสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก

คน มีพระยาอภัยรัตนฤทธิชัยเป็นต้น กับทงหญิงพวกวศ์
ปากบาตรพระราชวงหน้า ครนถงณวนค์กร แรม ๒ ค้า
เดือน ๕ เวตาเช้า พวกหญิงวศ์วงหน้าขนกระบงได้ข่าว
ทรงบาตรเข้าไปทางประตูวงหน้า เอยงมเบนนายวศ์
ปากบาตร พาอายุบณตททงตองคนนงผาหมผาอย่างผ
หญิงถอคาบชอนในผ้าห่มปดอมเข้าไปในวงหน้า แดวชนไป
แอบอยู่ตองข้างพระทวารพระราชมนเทียรทางที่จะเสด็จลงมา
ทรงบาตร คอยจะทำร้ายสมเด็จพระอนชาราชกรมพระราช
วงบวร ด้วยเคชะพระบารมี เพดาวงนหน้าเสด็จลงทรง
บาตรทางพระทวารมชนนไม้ เทพยดาตดพระทัยให้ทรงพระ
ราชดำริจะลงมาเผื่อนพระราชวงหุดวง ก็เสด็จออกมาทาง
พระทวารมชชางหน้าแล้ว เสด็จลงมายังพระราชวงหุดวงแต่
เพดาเช้าก่อนทรงบาตร อ้ายกบฏบณตททงตองหาไดโอกาส
ที่จะทำร้ายไม่ พอนางพนักงานเผาทมาพบเขากตกใจ วง
รองออองตงมาว่าผชายตองคนถอคาบชนมาอยู่ทพระทวารบณ
ท อายบณตททงตองกไดนางเผาทนถงมา ขณะนั้นพอชน
หมนกรมวงคนหนึ่งคุมไพร่เข้าไปก่อถนในพระราชวง อ้าย

08/04/2563

TUDC

แผ่นดินสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ๒๒๑

กบฏบณทตกเอาดาบพนชนหมนหมนคัษะชาติมตงตายอย
กบฏ พวกเจ้าจอมข้างในและเจ้าโชนกตกใจรองของวง
ออกมาบอกข้าราชการข้างหน้า ข้าราชการข้างหน้าทงปวง
ก็เข้าไปในพระราชวัง ได้ด้อมจับอายกบฏบณทตทง
สอง บ้างเอาไม้พดองและอิฐทุบตทงขวางเบนนอดหม่าน บ้าง
กวางตงมายังพระราชวังหลวง กราบทตเหตุให้ทราบ พอ
เสด็จเข้าเฝ้าอยู่ในท้องพระโรง สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวทง
สองพระองค์โตทรงทราบ จึงดำรัสให้ข้าราชการทงปวงและคำ
รวจทงพระราชวังหลวงวงหน้า เร่งชนไปจับตัวอายกบฏ ช่วย
กนทตมตงจับตัวโตมตใจแล้วจากรบตตคดไมเขยนถาม ให้
การชคพวกเพื่อนรวมคคกบฏด้วยกนเบนนหมาก ถูกข้าราชการ
การทงวงหลวงวงหน้าเบนนหลายคน มีพระยาอภयरณฤทธิ
เบนนคน กบทงพวกหญิงวเคษปากบาตรวงหน้า ทงนาย
ทงไพร่ มีพระยาราชบณศูรให้เขยนลอบกบอายบณทตกรบ
เบนนศย ดำรัสให้ประหารชีวิตอายบณทตกบฏสองคนกบ
พวกเพื่อนชายหญิงทงศน.

๒๒๒ แผ่นดินสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก

ครนหวนศักรเดือนห้าแรมเก้าค่ำ เจ้าพระยาอภัยภูเบศร์
ผู้ครองกรุงกัมพูชา ให้พระยาพระเชษฐาธิราชเจ้าพระศรี
ไชยศรีแต่ครั้งพระเจ้าบรมวงศ์เธอมาทอดเกล้าฯ ถวาย ใน
วณหนบงเกิดพายุใหญ่ฝนตก อดน้ำบาดลงศาตาดูกชนใน.

ในปีเถาะเบญจศัคนั้น ทรงพระกรุณาดำรัสให้พระยา
นครสวรรค์ยกกองทัพออกไปณกรุงกัมพูชา ให้เกณฑ์เอา
กองทัพเขมรเข้าบรรจบด้วยยกไปรบณวณตเมืองไซ่ง่อนคนให้
องเชียงสือ ซึ่งเข้ามาพงพระบรมโพธิ์สมภาร พระยานคร
สวรรค์กราบถวายบังคมถวายกองทัพออกไปณกรุงกัมพูชา
ตามพระราชกำหนด.

ครนถงณหวนศักรเดือนสี่แรมสี่ค่ำ เกิดพายุใหญ่
พัดเหยาเรือนในพระนครทำตาย และใบเส่มาก้าแพงกหักพง
ดงเบนนอนมาก.

ในปีเถาะนั้น สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวทงตั้งองค์
ดำรัสให้จับการกอก้าแพงทงพระราชวงหดวงวงหน้า แล้วให้
เจ้าปนาพระราชมนเทียรทงชางหน้าชางใน ดำเร็จบริบูรณ์.

แผ่นดินสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ๒๒๓

พระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวง ทรงพระกรุณาให้
เจ้าพนักงานพระอารามชนภายในพระราชวัง พร้อมทั้งอโบลตพระ
เจดียวหารและศาลารายเบ็นหลายหลัง แล้วให้ขุดสระน้ำทำหอ
ไตรลงในสระใต้คู่พระไตรปิฎก แล้วโปรดให้พระอาดกษณ
แก้วเบ็นพระยาธรรมปโรหิตจางวางราชบัณฑิต ตั้งพระ
อาดกษณชนใหม่ แล้วให้หลวงอนชตพทกษเบ็นพระยาพจน
พิมต ช่วยราชการในกรมราชบัณฑิตแล้วให้พระราชบัณฑิต
ทองปวงบรรดาศาทเบ็นอาจารย์นน บอกพระไตรปิฎกพระสงฆ์
ตามเนรเบ็นอันมากบนหอไตร ๆ นนให้นามว่าหอพระมนเทียร
ธรรม อนงให้อัญเชิญรูปพระเทพบิดร คือสมเด็จพระเจ้า
รามาธิบดีคูกของ ซึ่งเบ็นปฐมกษัตริย์สร้างกรุงเก่า มาแปดง
เบ็นพระพุทธรูปห่มเงินปิดทอง แล้วประดิษฐานไว้ในพระ
วิหารนน ให้นามว่าหอพระเทพบิดร และการพระอาราม
นนยังมีไต่สำเรจ.

ฝ่ายสมเด็จพระอนชราชกรมพระราชวังบวร ก็ทรง
ปฏิสังขรณ์วัดศักดิ์ ให้กระทำพระอโบลต พระวิหารการ
เปรียญ และพระมณฑปชนใหม่ แล้วก่อพระเจดียบรรจุ

๒๒๔ แผ่นดินสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก

พระบรมชาติไวยภายในพระมณฑป ก่อพระระเบียงล้อมรอบ
และสร้างกุฎเสนาสนะฝากระดานถวายพระสงฆ์ และให้ก่อ
ตักสามหลังถวายพระวรมตมณเฒ่าเจ้าอาราม ให้ก่อกำแพง
แก้วล้อมรอบพระอาราม แดงตั้งนามใหม่ว่าวัดนิพพานาราม.

ในปีนั้นเจ้าจอมทองคืองานในพระราชวังหลวงเป็นบุตร
หลวงอินทรโกษา คบคิดกับหม่อมบุญศรีพระเพ็ชร์สมเด็จพระ
พระเจ้าหลานเธอเจ้าฟ้าอภัยธิเบศร์ และแทนข้าหลวงตำหนัก
ใหญ่ ให้แทนเป็นผู้ไปหาหม่อมทำเสน่ห์ให้สมเด็จพระพุทธ
เจ้าอยู่หัวโปรดปรานจึงมากและรู้เห็นด้วยกนกบาทมารดาและ
ทาสคนหนึ่ง ทาสในเรือนมาฟ้องแก่เจ้าช้วนายท้าวนางผู้
ใหญ่ ๆ นำเอาข้อความชนกราบทุก จึงตรัสสั่งให้พิจารณา
ไต่ความเบ็ดเสร็จ มีพระราชโองการตรัสสั่งให้เอาตัวเจ้าจอม
ทองดี กับพรรคพวกดีคน และหม่อมคนหนึ่ง ไปประหารชีวิต
เสียณวัดตะเคียนทอง.

08/04/2511 นายกองทัพพระยานครสวรรค์ และท้าวพระยาชาทุก
ระของชุดพระบาทเป็นหลายนาย ยกออกไปถึงกรุงกัมพูชา
แล้ว เถื่อนทเอากองทัพเขมรเข้ามาบรรจบ ยกทัพเรือ

แผ่นดินสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ๒๒๕

ลงไปณเมืองญวน และองตงเวองเจ้าเมืองไซ่ง่อนได้แจ้งว่า
ทัพไทยยกถ่วงแดนลงมา จึงเกณฑ์ทัพเรือให้ขุนนางเมือง
ไซ่ง่อนยกทัพเรือขึ้นมาต่อรบของกนเมืองสักแคก ซึ่งเป็น
เมืองชน ได้รับกับทัพไทยเป็นสำมารถ พระยานครสวรรค์
มมมอเข้มแข็ง ยกทัพเรือเขาคทัพญวนแตกพ่ายไปเป็นหลาย
ครั้ง ได้เรือและไพร่พลญวนเครื่องศัสตราวุธปืนใหญ่น้อย
เป็นอันมาก แลวส่งคนลงไปให้แม่ทัพญวน และพระยา
พิชิตณรงค์คบหาหลวงมชอเป็นหลายนาย เห็นพระยานคร
สวรรค์กระทำผิดคิดการกบฏจะไปเขาคด้วยซำศึก จึงบอกกล่าว
โทษเข้ามาณกรุง ฯ กราบทูลพระกรุณาให้ทราบ.

พระบาทสมเด็จพระบรมบพิตรพระพุทธเจ้าอยู่หัวทรงส่งพระ
องค์ใดทรงทราบในหนังสือบอกกัทรงพระพิโรธ ดำรัสให้ชา
หลวงถอทองตราออกไปให้หากองทัพพระยานครสวรรค์กذب
คนเข้ามาณกรุง ฯ ทรงพระกรุณาให้เสนาบดีพิจารณาได้สวน
โต้แย้ง ได้ความจริงตามหนังสือบอกกล่าวโทษ จึงดำรัส
ให้เอาควพระยานครสวรรค์ กับขุนนางพรรคพวกกذبส่งนาย

08/04/2563

TUDC

๒๒๖ แผ่นดินสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก

ซึ่งร่วมคิดด้วยกันนั้น ไปประหารชีวิตเสียนบ้านชาวดิโพรธา
รามนอกพระนครข้างทิศตะวันออก แล้วให้เอาศีรษะเสียบประ
จานไว้ทางต้น.

ดศักราช ๓๑๔๖ ปีมะโรงศก ถึงณเดือนหก สิ้นเดือน
พระพุทธเจ้าหลวงมีพระราชดำรัสให้สมเด็จพระเจ้าหลานเธอ
เจ้าฟ้ากรมหลวงเทพหรรักษ์เบนแม่ทัพ ถอพดทหาร ๕๐๐๐ ยก
กองทัพเรือออกไปตีเมืองไซ่ง่อนคนให้องเชียงต้อให้จงได้ ให้
เอาหัวของเชียงต้อไปในกองทัพด้วย.

ครั้นถึงวันได้ศัภฤกษ์มงคลฤกษ์ จึงสิ้นเดือนพระเจ้า
หลานเธอเจ้าฟ้ากรมหลวงเทพหรรักษ์ และทางพระยานายทัพ
นายกองทัพวงกถวายบังคมลา ยกกองทัพเรือออกไปทาง
ทะเลถึงเมืองพทไธมาศ จึงเกณฑ์เอากองทัพพระยาราช
เศรษฐี พระยาทศภูเมืองพทไธมาศเข้าบรรจบทัพยกไปด้วย
ไปตั้งค่ายอยู่อาวมะนารวมแม่น้ำแดงเมืองตักแดกเป็นหลายค่าย
แล้วให้เชียงต้อแต่งขุนนางญวน กับไทยเข้าหลวงไปเกลี้ย
กล่อมพวกญวนอาณาประชาราษฎร์ในแคว้นแคว้นเมืองตักแดก
เมืองต่งให้ เมืองต๋มถ่อ ทงสามเมืองมาเข้าด้วยกันเป็นอันมาก.

แผ่นดินสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ๒๒๗

ฝ่ายองค์เวียงเจ้าเมืองไซ่ง่อน ได้แจ้งว่ากองทัพไทยยก
ทัพใหญ่ออกมามากกว่าครั้งก่อน จึงแต่งขุนนางญวนเป็นแม่
ทัพเรือ ขนมาตั้งอยู่ในเมืองล็กแดก แล้วยกมาต่อรบกับทัพ
เรือกรุงเทพมหานครได้รบกันเป็นหลายครั้งยังไม่แพ้ชนะกัน
ครั้นเพลานึ่ง ทหารเรือฝ่ายไทยยกลงไปรบทัพเรือ
ญวน แล้วยกขบวนมาเอาศีรษะเรือรบเขาจอดอยหน้าค่าย รพต
ชนบทเขาคายทงเครื่องศัสตราวุธปืนใหญ่น้อยไว้ในเรือ ด้วยมี
ความประมาทมิได้ระวังซำคัก ครั้นเพลานาชนทัพเรือญวนยก
ตามขบวนมาลงหน้าค่ายยงบนระดมขบวนมาทำตายค่าย ต้องไทยใน
ค่ายตายเป็นหลายคน และพลทหารไทยเสียที จะตั้งเรือออก
ก็รบมทันทงค่ายเสีย แดกหนีเป็นอดหม่าน นายทัพนายกอง
จะกุดไว้มอย กพากันแตกหนีมาทางล้น ครองหนเป็นเทคักาด
เดือนล่บล่องหนานา ๆ หนองไปทงท่ง พดทัพไทยได้ความลำบาก
ดยนาถกเพียงอกบางเพียงเอวบางหนซำคักมา และกรมหลวง
เทพหัสดินในกรมจับเด็กระบอบตวหนงมาให้ทรงดูนำมา
พากันแตกหนีมาเขาแดนกรงกมพูชาทางล้น กองทัพญวนได้ชย
ซำหะมิตัดติดตาม เก็บได้เรือรบและเครื่องศัสตราวุธปืนใหญ่

๒๒๘ แผ่นดินสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก

น้อยไปทงถิ่น และจับได้ผู้คนซึ่งหนีมาทนนหนีไปได้บ้าง แล้ว
เด็กที่พกดัมไปเมืองไซ่ง่อน และกองทัพกรมหลวงเทพหริรักษ์
กับองเชียงสือก็มาหยุดพักพลอยู่ณเมืองกัมพูชาแล้วบอกขอ
ราชการซึ่งเดี่ยทแก่พวกข้าศึกเขามาเนกรุง ๆ กราบทูลพระ
กรุณาให้ทราบ.

ฝ่ายข้างกรุงเทพมหานคร สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวทง
ตั้งพระองค์ดำรัสให้ขุดหีบศพเจ้าตากชนตงไวณเมรุวัดบางย
เรือโต ให้มีการมหรสพและพระราชทานพระสังฆบั้งตั้งถุด เล็ดจ
พระราชดำเนินไปพระราชทานเพลิง ทงตั้งพระองค์.

ขณะนั้นพวกเจ้าจอมข้างใน ทงพระราชวงหลวงวงหน้า
ซึ่งเป็นข้าราชการกรงแผ่นดินเจ้าตาก คิดถึงพระคุณชวณกัน
ร้องให้สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวทงตั้งพระองค์ทรงพระพิโรธ
ดำรัสให้ตั้งพระราชอาญาโทษหลวงทงถิ่น.

ในปีมะโรงฉศกนั้น ทรงพระกรุณาให้ฐาปนาพระมหาก
ปราชญ์ในพระราชวงหลวง และการปราศาทนหยงมิได้สำเร็จ
กรงหนักดองชดปากถนกกวางออก และนาทะเลขนแรงเคม
ชนมาถงพระนคร ครนถงณวนศุกรเดือนสามชนดบเอศคก จึง

แผ่นดินสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ๒๒๕

สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวทงสองพระองค์ กับทงกรมพระราช
วังหลัง และเจ้าตากกรมทงปวงพร้อมกันเสด็จโดยทางชลมารค
ลงไปยึดคดองปากดต ค้ำวดีให้เกณฑ์ข้าราชการชนมตดิน
และอัฐิหกกมทานบกหนว แล้วให้เกณฑ์กนชนไปร้ออัฐิกำ
แพงกรงเกำ บรรทุกเรือตงมาถมทำนบกจนตงเต็มอผ้ง และนำ
เคมจะไหลชนมาทางคดองปากดตนนมได้ ไหลไปแต่ทางแม่น้ำ
ใหญ่เบนทางออม กมตเคมชนมาถงพระนคร ราษฎรทงหลาย
ได้รบพระราชทานนาจคเบนตชทงต่น.

ครนถงถนวณศุกรเคอนต่ามแรมตบค้ำ หนงตบอภขอ
ราชการทพกรมทตวงเทพทรรกษจงเขามาถงพระนคร ต่มห
นายกนาชนกราบบังคมทตพระกรุณาให้ทราบ ต่มเด็จพระ
พุทธเจ้าอยู่หัวทงสองพระองค์ทงพระพรโรช ค้ำวดีใหม่ตราหา
กองทพกตบเขามาพระนคร แล้วตงพระราชอาญาจ่าต่มเด็จพระ
พระเจ้าหลานเธอ เจ้าพากรมทตวงเทพทรรกษ และทาวพระยา
08/04/2563 TUDC
ข้าราชการผู้ใหญ่ ชงเสียดทพกบทงเรอรบเรอตาเตยงและเควอง
ศัสตราวุธบหนีใหญ่ทอยแกชาคักกน.

๒๓๐ แผ่นดินสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก

ครั้นนานมาจึงสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอทั้งสองพระองค์
กราบทูลขอพระราชทานโทษ จึงทรงพระกรุณาโปรดให้กรม
หลวงเทพหรรษกษัตริย์ท้าวพระยาข้าราชการ ซึ่งรับพระราช
อาญาอยู่ในเวรจำนนโทษด้วยกนด้น.

อนึ่งการพระมหาปราสาทนั้น ยกเครื่องบนตำรา
บริบูรณ์ ดังรักบิตทองแดง ถึงณวันศุกร์เดือนสี่ขึ้นค่ำเพลา
เช้าสองโมงสี่บาทได้อุดมฤกษ์ ให้ยกยอดเอกพระมหาปราสาท
ข้างคนมพรหมพักตร์ แดวบกพุ่มเซาบนทบนปดายยอดด้วย
พระราชทานนามว่าพระที่นั่งศดศมมหาปราสาท.

ครั้นถึงณวันจันทร์เดือนสี่แรมค่ำ ทรงพระกรุณา
ให้อัญเชิญพระพุทธปฏิมากรแก้วมรกตจากโรงในวังเก่าฟาก
ตะวันตก ดังทรงเรือพระที่นั่งกง มเรือแห่เบนกระบวนข้าม
ฟากมาเข้าพระราชวัง อัญเชิญเข้าประดิษฐานในพระอุโบสถ
พระอารามใหม่ แดวให้หมันต์พระสังฆราชาคณะประชุมกระ
ทำตั้งฆกกรรมสวดผูกพัทธสีมาในวันนั้น และการพระอาราม
นั้นตำราบริบูรณ์แล้ว จึงทรงตั้งนามว่าวัดพระศรีรัตน
ศาสดาราม.

รวม

แผ่นดินสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ๒๓๑

๓๑๕๗ ปีมะเส็งสัปดาห์
 เชอเจ้าพากรมหลวงชเบศร์บดินทร ทรงพระประชวรพระโรค
 มานทีคุณ ถึงณวันจันทร์เดือนแปดทศยาศาสน์บดองคำ ก็
 คับคั้นย่นพระชนม์ สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวทงสองพระองค์
 เสด็จพระราชดำเนินไปสร้างพระศัพทแก้วใต้พระโกศ โปรด
 ให้ปลูกพระเมรุทวดแจ้งในวงเก่า แล้วให้เชิญพระโกศขึ้น
 พระยานมาศแห่เป็นกระบวนมาเข้าพระเมรุ ให้มีการมหรสพ
 สามวัน นมหนักพระสังฆัสสัปดาห์กรณ ทรงถวายไตรจักรบริหาร
 ไทยทานต่าง ๆ แล้วพระราชทานเพลิง.

ในปีมะเส็งสัปดาห์นั้น ทรงพระกรุณาให้ตั้งกองตักเตช
 ไพรีหลวง สมก่าตั้งเตชหิวเมืองทงเดิมทงชนสัทธิงมอ
 ทงต้น แล้วให้เกณฑ์เตชหิวเมืองชนทงไทยดาวเขมรทงปวง
 กับตั้งเตชไพรีหลวง สมก่าตั้งเกณฑ์ทำอัฐิจะก่อกำแพงสร้าง
 พระนครใหม่ ให้รอบล้อมวิไชยนทร์และกำแพงเมืองเก่าปาก
 ตะวันออกโดย ขยายพระนครให้กว้างออกไปกว่าเก่า แล้ว
 เกณฑ์เตชดาวเขมรหิวเมืองให้ซัดคตองค พระนครด้านตะวันออก
 ออก ตงแควตเชิงเดนชนมาถึงวัดสะแกไปถึงวัดบางตำรุ ออก

๒๓๒ แผ่นดินสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก

บรรจบแม่น้ำทั้งสองข้าง และวัดสระเกษพระราชทานนามใหม่
ว่าวัดสระเกศ แล้วให้มัตราให้หาท้าวพระยาพระหัวเมืองท่งปวง
เข้ามาเฝ้าพร้อมกัน แล้วเกณฑ์หน้าทวารวชิกรในกรุง ๆ ทง
พระราชวังหุดวงวังหน้าวังหลังและหัวเมืองท่งปวง ขุดรากก่อ
กำแพงพระนครทางด้านแม่น้ำ และด้านในคดองบรรจบกันโดย
รอบ ให้ก่อเชิงเทินและบ้อม ทำประตูใหญ่น้อยเป็นอันมาก
รอบพระนคร แล้วขุดคดองหลุดออกจากคดองคูเมืองเดิมคดอง
คดอง ไปออกบรรจบคดองคูใหม่นอกเมือง ให้ทำสะพานข้าง
และสะพานน้อยข้ามคดองภายในพระนครเป็นหลายตำบล แล้ว
ให้ขุดคดองใหญ่เหนือวัดสระเกศ พระราชทานนามว่าคดอง
มหานาค ไวเป็นท่งสำหรับประชาชนชาวพระนคร ดงเรือไป
ประชุมกันเดินเพดงเดินสักกรวาทศกาดนาเหมือนกรงกรงเก่า
แล้วสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวท่งสองพระองค์ เสด็จพระราช
ดำเนินไปจะให้ก่อสะพานข้างข้างคดองคูเมือง ทเห็นคดอง
มหานาคน.

08/04/2563

TUDC

จึงพระพิมพ์ธรรมวัดโพธาราม ออกไปถวายพระพรห้าม
ว่าซึ่งสมเด็จพระบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า จะให้ทำสะพาน

แผ่นดินสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ๒๓๓

ใหญ่ขามคดของคพระนครน หามอย่างธรรมเนียมมาแต่
โบราณไม๋ แม่นมการสงครามมาถึงพระนคร ชาติกกจะได้
โอกาสขามเขามาถึงชานกำแพงโดยง่าย ประการหนึ่งแม่นจะเห้
กระบวนเรือรอบพระนคร กจะเบนทกตขวางอย ส้มเด็จพระ
พุทธเจ้าอยหวทงสองพระองค์ กทรงเห็นชอบด้วยซงพระพมด
ธรรมเนียมพระพรนน จึงดำรัสสั่งให้เดกการเสียมให้ก่อ
สะพานซ่าง ให้ทำแต่ทำซ่างสองฟากคดองไว้สำหรับจะให้ซ่าง
เดินขามคดองค แดวเดัดจเขาพระราชวัง.

ครนการฐาปนาพระนครใหม่สำเรจบริบูรณ์แล้ว จึงทรง
พระกรุณาโปรดให้มงานคดองส้มโภชพระนคร ให้นิมนต์พระ
สังฆทุก ๆ อารามทงในกรุงนอกกรุง ขนส่งคพระพุททมนต์บน
เชิงเทินทุกใบเสมา ๆ ละองค์ ๆ รอบพระนคร พระราชทานเงิน
เกณฑ์ให้ข้าราชการทำซ่างกระทงมาเดียงพระสังฆทงทงสน
แล้วให้ตั้งโรทานรายรอบพระนคร พระราชทานเดียงยาจก
กรรมพักทงปวง แดวให้ตั้งคตนักตปพฤกษรายรอบกำแพง
เมือง ทงทานคตณะซงทงสำมวณค่นพระราชทรพยเบนนมมาก
ให้มงานมหรสพต่าง ๆ กบทงคครผู้หญิงโรงใหญ่เงินรางวัล

๒๓๔ แผ่นดินสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก

วันละสี่ชั่ง สมโภชวัดพระศรีรัตนศาสดาราม กับทั้งพระนคร
ด้วยครบถ้วนเป็นกำหนด ครั้นเสร็จการฉลองพระนครแล้ว
จึงพระราชทานนามพระนครใหม่ เปลี่ยนแปลงจากกรุงเก่า
ว่ากรุงเทพมหานคร บวรรัตนโกสินทร์มหินทรอยุธยามหาดิศ
ภพพรตนาราชธานีบรมมยุ อุดมราชธานีเวศน์มหาราชธานีอมร
พมานอวตารสถิตสถกทศยวคัณกรรรมประสิทธิ์.

ครั้นถึงวันจันทร์เดือนสี่เบ็ดเดือนสี่บศาคา อธิบดีบาดตง
ชุ่มประตจนวนพระราชวังบวร ฯ และตงยอดพระมหาปราสาท
พระราชวังหลวงในวันเดียวกัน.

ในเดือนสี่บศอองบสนน นำมากตถตงแปดศอกคบศบสนน
ชาวกลาไนทองนาเสยเบอนอนมาก บงเกิดทพภกขภยชาวแพง
ตงเกวยนตงชง ประชาราษฎรทงหลายได้ความขดศนด้วย
อหารกนตารนท จึงมีพระราชโองการให้กรมนาจำหน้ายชาว
เปลือกในฉางหลวง ออกแจกจ่ายราษฎรทงปวงมาก.

ในสมัยมรตงตปตศกนนั้น นายช่างพกามประเทศ มังโพ
เซยงชงชอตคตงแปงคตแต นองพระเจ้าปดงนทคคการกบฏ
พระเจ้าปดงให้จับประหารชวตเสย แลวไตทราบองกคการ

แผ่นดินสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ๒๓๕

แห่งกรุงไทยว่าผดด้แผ่นดินใหม่ จึงดำริการสงครามซึ่งจะมาตี
พระนครศรีอยุธยา ให้เกณฑ์กองทัพพม่ามอญเมงทวายยะไข่
กะแซดาวตะเงี้ยว เป็นคนหลายหมื่นหลายทัพ ให้เหมโย
คองหวัดเป็นแม่กองทัพหน้า กับนตมแดงหนึ่ง แบตองจาหนึ่ง
ปเตงไต้หนึ่ง นตจกไกไต้หนึ่ง ตองพยงไต้หนึ่ง ถอพดด้อง
พนหารอย เป็นทัพบกยกมาทางเมืองมฤตมาตเมืองชุมพร
เมืองไชยา ให้แก่งหวุ่นแมงญถอพดด้พนหารอย เป็นแม่ทัพ
ยกหนนมาทางหนึ่ง แดวเกณฑ์ทัพเรือใหญ่หวุ่นเป็นแม่ทัพ
กับบาวาเซียงหนึ่ง แองยงเตชะหนึ่ง ปตนยอหนึ่ง ถอพดด้าม
พนยกมาตเมืองถดาง ให้แก่งหวุ่นแมงญเป็นไต้ก บังคับทง
ทัพบกทัพเรือ แดะทางทวายนนให้ทวายนเจาเมืองทวายน
เป็นแม่ทัพหน้ากับจกแกปดตเมืองทวายนหนึ่ง มณจอชองหนึ่ง
ด้หแยจอชองหนึ่ง เบยะไต้หนึ่ง ถอพดด้ามพนยกมาทางด้าน
เจาชวาว ให้จกด้นไต้เป็นแม่กองทัพหนน กับตเวียงยามะช
หนึ่ง มณด้นตหนึ่ง ด้รนทจอชอง ถอพดด้ามพนยกหนนมา
แตะให้อนอกแฉกคกหวุ่นถอพดด้พน เป็นไต้กแม่ทัพ ทง
ด้ามถองเป็นคคนหมนหนึ่ง ยกมาตเมืองราชบรรทางหนึ่ง แตะ

08/04/2565

TUCC

๒๓๖ แผ่นดินสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก

ทางเมาะตะมะฆน ให้เมียนหวนเบนแม่กองทัพหน้าทหนึ่ง กับ
ขุนนางด้บนายคอกดาหวนหนึ่ง บิดยงหนึ่ง ต่เดจอหนึ่ง
บญญาอหนึ่ง อากาจอแทงหนึ่ง ถานซาบไ่หนึ่ง อคหวนหนึ่ง
บญญตะจวงหนึ่ง ตะไมหวนหนึ่ง ชยคองอากาหนึ่ง ถอพต
หมนหนึ่งยกมาทางคานพระเจดยดำมองค์ แดวให้เมียนเมหวน
เบนแม่กองทัพหน้าทต้อง กับยอยแหดกยาแยชอหนึ่ง จอกกา
ไ่หนึ่ง จอกแยไ่หนึ่ง ตะเหรงบญญหนึ่ง ถอพตห้าพนยก
หนนมาออกทพหนึ่ง แดะทพทดำมหน ให้ตะคองกามะราชบตร
ทดำมเบนแม่ทพ กับยานจหวนหนึ่ง จดกของด้รยหนึ่ง แยะเด
หวนหนึ่ง อตวหวนหนึ่ง ถอพตหมนหนึ่ง ยกหนนมาออกทพ
หนึ่ง แดะทพทดำมหนให้ตะคองจกกราชบตรทต้องเบนแม่ทพ
กับเมฆราไ่หนึ่ง อกคอหนึ่ง อากาบญญหนึ่ง มโยตคหวน
หนึ่ง ถอพตหมนหนึ่ง ยกหนนมาออกทพหนึ่ง แดะกองทัพ
หลวงพระเจ้าปดงเจาองวะเบนททา ไพ่พตต้องหมน ให้ช
วงมเบนกองหนา กับจวาไ่หนึ่ง ยะไซไ่หนึ่ง ปกนหวนหนึ่ง
ดอกาชงถองหวนหนึ่ง เมจหวนหนึ่ง เบนทกนาย แดะบก
ชวานนใหม่หยอกวงมเบนแม่คอง กับอามดอหวนหนึ่ง ควน

แผ่นดินสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ๒๓๗

แขงหวนนหง แดจะตอพวาหง ยัดจอกไ้หนึ่ง งาจุหวนน
หง เบนทกนาย แตะบักชายนน ให้ตองแวมเบนแมกอง กบ
แดกรยกมหง แตะแขงหวนนหง ญวนจุหวนนหง เขกหวนน
หง ตบอจอพวาหง เบนทกนาย แตะกองทพหงนน ให้
อหนอกแวมเบนแมกอง กบรวาดกหวนนหง ออกกะมาหวนน
หง โมกองจอพวาหง โมเยียงจอพวาหง โมมิกจอพวา
หง เบนทกนาย ต่รทงทาทพเบนคนทาทพนน ยกมาทาง
เมืองกาญจนบรทางหง แตะทางเมืองตากนน ซกตองเวตะ
จอแทงเบนแมทพ กบชยตองนรทาทหง ชยตองต่รยจอพวา
หง ถอพตต้ามพนเบนกอนหง ให้จอชองนรทาทอพตตอง
พนเบนกอนหง ทงตองทพเบนคนทาทพนยกมาทางหง ทาง
เมืองเซียงใหมนน ให้ต๊ะโตะมหาต่รยोजना เจาเมืองตองอ
เบนโบชกแมทพ กบนายทพนายกองเบนทตายนาย ถอพต
ตองหมนต้ามพนยกมาทางหง ครนมาถงเมืองเซียงแต่น ต่โคะ
มหาต่รยोजना จิงบงคบให้นมโยต่หชยะเบนแมทพกบบนญต
จองไ้หนึ่ง ตยตนต์องไ้หนึ่ง ปลนไ้หนึ่ง มดชมรณไ้
หนึ่ง มิกอไ้หนึ่ง แยะจอนรทาทหง ต่ระจอชหง เบนแปด

๒๓๘ แผ่นดินสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก

นาย ถอดพดหำพน ยกแยกมาตเมืองด้วรงค์โลกทางหนึ่ง เมือง
สุโขทัยทางหนึ่ง เมืองพระพิษณุโลกทางหนึ่ง และทางแจ่ม
หน แต่งให้อำปรกามนเจ้าเมืองเซียงแด้นเป็นแม่ทัพ กับพระยา
ยงหนึ่ง พระยาไชยหนึ่ง เซียงกเดหนึ่ง นอยอรรถหนึ่ง เป็น
หำนาย ถอดพดพม่าดาวดำมพนเบนกองหน้า สโตะมหาตรี
ोजनाเป็นแม่ทัพ กับแจกแกโบหนึ่ง อตงหวุ่นหนึ่ง อตงแจกโบ
หนึ่ง เหมโยยนคมกหนึ่ง พระยาพรหนึ่ง เป็นทกนาย ถอด
หมนหำพน ทงต้องทพเบนกนหมนแปดพน ยกมาตเมืองนคร
ลำปางทางหนึ่ง และกองทพพมายกมาครงนนมากกว่ามาก
หลายทพหลายกอง ยิ่งกว่าครงก่อน ๆ สรรพตทงต้นทกทพ
เบนกนถงแด้นหนงกับดำมพนด้วยกน สรรพตด้วยธำงมาเครื่อง
สรรพศ์สตราฐพรอมทกทพทกกอง แต่ยกมาหาพรอนกนทุก
ทางไม.

ฝ่ายพระเจ้าองวะ ให้ชนแะมหาอุปราชราชบุตรผู้ใหญ่
๐8/04/2563 . TUJDC
กับชนแะหวุ่นอำมาตยอัยรักษาพระนคร แะวยกทพบกทพ
เรือพรอมทพอยู่ ณ เมืองเมาะตะมะ เร่งให้ทพหนาทหนงยก

แผ่นดินสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ๒๓๕

มาตงอยู่ ณ เมืองส้ม แดงเดนมทพตวงเขามาถึงด่านพระเจดีย์
ด้ามองคกอนทพทางอื่น ๆ ทงนน.

ฝ่ายข้างพระนครศรีอยุธยา ถึง ณ วันอาทิตย์ เดือนสิบ
สองแรมเกาคา พวกกองมอญออกไปตระเวนด้านกดับเขามา
กราบทูลว่า ราชวาทพมายกกองทัพมาตงอยู่ ณ เมืองส้ม จะ
ยกเขามาตพระนคร.

พระบาทสมเด็จพระบรมบพิตร พระพุทธเจ้าอยู่หัว ทรงตั้งพระ
องค์ ได้ทรงทราบข่าวศึกดังนั้น จึงดำรัสให้ประชุมพระราช
วงศานวงศ์ มกรมพระราชวังบวรรัตนพิมขมายถึงเบณฑน
กบทงทวงพระยาเสนาบดีมนตรีมุขทงหลายพร้อมกัน ดำรัส
ปรึกษาราชการสงครามเบณฑหลายเวลา ในลำดับนั้นหนังสือ
บอกเมืองชุมพร เมืองถลาง เมืองกาญจนบุรี เมืองราชบุรี
เมืองตาก เมืองกำแพงเพชร เมืองพระพิษณุโลก เมืองศรีอยุธยา
เมืองสุวรรณโลก เมืองนครลำปาง บอกขอราชการศึกจากทัพ
08/04/2563 JUDC
พมายกมาเบณฑหลายทพหลายทาง ทงปากใต้ฝ่ายเหนือ และ
หนังสือบอกมาถึงเนื่อง ๆ กัน.

๒๔๐ แผ่นดินสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก

สมเด็จพระพุทธเจ้าหลวง จึงมีพระราชโองการโปรดให้
สมเด็จพระอนุชาธิราช กรมพระราชวังบวรฯ เสด็จพระราช
ดำเนินพยุหยาตราทูลดวง ไปรับทัพพม่าเข้าศึกทางเมืองกาญจน
บุรี โปรดให้เจ้าพระยารัตนพิพิธ ผู้ว่าราชการณที่สมุหนายก
คุมกองทัพทางพระยาสาทรตลอดองครักษ์พระบาทม้ายพระราชวัง
หลวง และทัพหัวเมืองโดยเสด็จพระราชดำเนินออกทัพหนึ่ง แล้ว
โปรดให้เจ้าพระยาธรรมราชาธิบดี กับเจ้าพระยาอมราชเป็นแม่ทัพ
ยกกองทัพออกไปตั้งรับพม่า ณ เมืองราชบุรีทัพหนึ่ง และทาง
เหนือพนมพระราชดำรัสให้พระเจ้าหลานเธอ กรมพระราชวัง
บวรสถานพิมุขม้ายหลัง กับสมเด็จพระเจ้าหลานเธอ เจ้าฟ้า
กรมหลวงนรินทรเทวี และเจ้าพระยามหาเสนาบดีศรีสมุห
พระกลาโหม เจ้าพระยาพระคลัง พระยาอภัยธรรม และท้าว
พระยาธรรมาธิราชกรไนกรงฯ และหัวเมืองท่งปวง ยกกองทัพไป
ตั้งรับพม่า ณ เมืองนครสวรรค์ทัพหนึ่ง.

ครั้นถึงวันศักราชมหาพิชัยมังคตฤกษ์ ในมกราคม
08/04/2563 มาตั้งค่ายทัพ ณ กรุงรัตนโกสินทร์
บวรฯ ก็กราบบอญบังคมตาดสมเด็จพระบรมเชษฐาธิราชเจ้า

แผ่นดินสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ๒๔๑

เสด็จทรงเรือพระที่นั่งมณฑลจกแกวจกรพรรดิบิตทองทบ พระ
 ทงษ์สวัสดิชงชยประกอบพنداทรงพระชยนาเสด็จ พร้อมด้วย
 เรือท้าวพระยาชาทตตะอองรุดพระบาทโดยเสด็จคาศดา ดำเนิน
 พยหโยชาทพหหลวงจากกรุงเทพมหานครโดยทางชลมารค ดำรัส
 ให้พระยากลาโหมราชเสนา พระยาจำแค้นยากกร เป็นกองหน้า
 ให้เจ้าพระยารัตนาทพิชญวาทสมุหนายกเบณฑพเกยกกาย สัมเด็จพระ
 พระเจ้านองยาเชอ เจ้าพากรมหลวงจักรเจษฎาเบณฑกกระบัตร์
 พระยามนเทยรบาดเบณฑองหลัง และพลทหารในกองทัพหลวง
 ทงสนนเบณฑคนด้ามหมน สรรพด้วยช่างมาเครื่องสรรพศัสตรา
 วุธ บันใหญ่เนอยเบณฑนมาก ดำเนันทไปทงทางบกทางเรือถึง
 ตำบลลาดหญ้า เหนอเมืองกาญจนบุรี จึงมพระราชบณฑทร
 ดำรัสให้หยุดทพหลวงอยทนน แลวให้กองหน้ากองหนนตั้ง
 ค่ายรายกันอยเบณฑหลายค่าย ชกบกกาถึงกันทก ๆ ค่าย และ
 ค่ายหลวงหนนตั้งห่างค่ายหน้าตงมาทางห้าเสน แลวให้ขดสนาม
 เพาะบกชวากหนนามตามทานองศกพร้อมเสด็จ แลวดำรัสให้

08/04/2563

TUDC

๒๔๒ แผ่นดินสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก

พระยามหาโยธาคุมกองมอญสามพัน ยกออกไปตั้งค่ายชดทัพ
อยู่ ณ ค่ายกรามช้าง.

ฝ่ายทัพเจ้าพระยาธรรมราชาธิบดี เจ้าพระยาบรมราช ถอพต
ห้าพันยกออกไปตั้งค่ายอยู่ ณ เมืองราชบุรีเป็นหลายค่าย และ
กองทัพกรมพระราชวังหลัง และกรมหลวงนรินทรณ์เรศพล
หมื่นห้าพัน ก็ยกไปตั้งค่ายหลวงอยู่ ณ เมืองนครสวรรค์ ให้
เจ้าพระยามหาเสนาเป็นกองหน้า ไปตั้งค่าย ณ เมืองพิจิตร
เจ้าพระยาพระคลัง และพระยาอภัยธรรมเป็นกองหลัง ตั้งค่าย
อยู่ ณ เมืองชัยนาท ระวังพม่าจะยกมาทางด่านเมืองอุทัยธานี.

ฝ่ายกองทัพพระเจ้าองวะซึ่งยกมาทางเมืองเมาระตะมะ ทัพ
หนาทหนึ่งดวงเข้ามาทางค่ายกรามช้าง เขาค่ายทัพพระยามหา
โยธาแตกพ่ายมา แลวเดินทัพมาตั้งค่ายดาดหญ้าซึ่งทัพหลวง
ออกไปตั้งค่ายรับชนน และทัพหนาทต้องยกหนีมาถึงเป็น
คนหมื่นห้าพันด้วยกัน เมื่อนทวนกับเมื่อนเมื่อนแม่ทัพทั้งสอง
กอง ๐4/25๖3 ให้นำทัพนายกองทั้งปวงเกณฑ์พลทหารตั้งค่ายราย
กันไปเป็นหลายค่าย ชกบกกากัน และทัพตะแคงกามะที่สาม
ยกหนีมาตั้งค่ายอยู่ ณ ทาดินแดง ทัพตะแคงจกถูกตียกมาตั้ง

แผ่นดินสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ๒๔๓

กายอยู่ ณ ลามดับ ทพหดวงพระเจ้าอังวะยกมาตั้งค่ายใหญ่
อยู่ ณ พระเจดีย์สามองค์คทแดนต่อแดน คอยฟังขอราชการซึ่ง
กองหน้าจะบอกมาประการใด จะได้เกณฑ์ทัพอดหนุนเพิ่มเติม
มาช่วย แล้วให้เกณฑ์รพดกองดำเตยงชนล่บยงอาหารมาตั้ง
กองหน้าซึ่งมาตั้งรบอยู่นนมิได้ขาด.

สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัว กรมพระราชวังบวรฯ จึงมี
พระราชบัญชาตรัสให้ท้าวพระยานายทัพนายกองทั้งปวง ยก
พลทหารออกโจมตีค่ายพม่า ๆ คอรับเบ้นสามารถ พลทหาร
ไทยทหารพม่าต่างยิงปืนโต้ตอบกันทั้งสองฝ่าย ต้มตายและ
ดำบากทั้งสองข้าง ทพไทยจะแหกหักเอาค่ายพม่ามิได้ถอยเข้า
ค่าย จึงมีพระราชบัญชาให้ทำครกทำดากไว้ในค่ายหลวงสาม
ตำรับ ตำรับให้ประกาศแก่นายทัพนายกองและทหารทั้งปวงว่า
ถ้าผู้ใดถอยหนีขาดศึกจะเอาตัวลงใส่ในครกโขลกเสีย แล้วตำรับ
ให้พระยาดีหราชเดโช พระยาทายนหา พระยาเพชรบุรี ลาม
นายเบ้นนายทัพกองโจร พระยารามคำแหง พระเสนาหนทเบ้น
ปลัดทพ ถอพลดหารอย ยกถอดถดบ่าไปคอยสกัดคตคตกอง
ดำเตยงพม่าที่ตำบลพุไคร้ช่องแคบ อย่าให้พม่าตั้งดำเตยงกันได้

๒๔๔ แผ่นดินสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก

พระยาศรีราชเดโชและท้าวพระยานายทัพนายกองทั้งปวงก็กราบ
ถวายบังคมลาแยกพลทหารไปกระทำการตามพระราชกำหนด
คอยสกัดคอกองดำแดงพม่า จับพม่าได้บ้างส่งลงไปยังทัพหลวง
แควคดขอยทอต่อข้าศึก หลีกหนีไปตั้งซุ่มทัพอยู่ที่นอน และขุน
หมื่นในกองทัพมาฟ้องกล่าวโทษให้กราบทูลพระกรุณา จึง
ดำรัสให้พระยามนเทียรบาลและข้าหลวงหาขุนนาย ยกพลทหาร
ไปจับตัวพระยานายทัพกองโจรทั้งสามนายประหารชีวิตเสีย คดี
ศีรษะนำมาถวาย แต่ปลัดทัพต้องนายหนให้เขาดาบตีศีรษะคน
ละสามเสียง ให้ขุนหมื่นผู้เป็นโจทก์นำทางไป พระยามนเทียร
บาลและข้าหลวงทั้งปวง กราบถวายบังคมลาไปถึงทัพ
กองโจรไปตั้งซุ่มอยู่ จึงพิจารณาได้ถามได้ความเป็นสัตย์สม
คำโจทก์ จึงคดีศีรษะพระยาศรีราชเดโช พระยาท่ายหน้า พระยา
เพชรบุรีทั้งสามนายได้ชะดอม แล้วเขาดาบตีศีรษะพระยาราม
คำแหง และพระเดื่อนานนทคนละสามเสียง ตามพระราชบัญญัติ
ตรัสสั่งแล้ว นำเอาชะดอมได้ศีรษะนายทัพทั้งสามกตบมากกราบ
ทูลถวาย ณ ค่ายหลวง มีพระราชบัญญัติให้เอาศีรษะไปเดียบ
ประจานไว้หน้าค่าย อย่าให้ผู้ใดเอาเยี่ยงอย่าง แล้วดำรัสให้

แผ่นดินสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ๒๔๕

พระเจ้าหลานเธอพระองค์เจ้าชนเฉย เป็นนายทัพกองโจรกับ
ข้าหลวงหลายนาย คมพลทหารพันหนึ่งยกไปบรรจุกับกอง
โจรเดิมเป็นคนพหุหารอย ไปคอยกาวัดกตคตกองดำแดงพม่า
ติดตามพิโครตงก่อน อย่าให้พม่าตั้งได้บียงอาหารกันได้ กอง
ทัพพม่าซึ่งมาตั้งรบอยู่นั้นจะไต่ถอยกำลังลง พระองค์เจ้าชน
เฉยและนายทัพนายกองทั้งปวงก็กราบถวายบังคมลา ยกไป
กระทำการตามรับสั่ง คอยซุ่มสกัดกตคตกองดำแดงพม่า จับ
ได้พม่าแต่ข้างมาโคตางตั้งมาถวายเนื่อง ๆ.

ฝ่ายแม่ทัพหน้าพม่าทั้งสองนาย ให้แต่งหอรบขึ้น ณ ค่าย
หน้าเบงหลายแห่ง ให้เอาปืนใหญ่ขึ้นตั้งบนหอรบยิงค่ายทัพ
ไทย จึงมีพระราชบัญชาให้เอาปืนลูกไม่ครึ่งแผ่นดินตากเซิน
ออกไปตั้งหน้าค่าย ยิงค่ายพม่าและหอรบหักพังลงเป็นหลาย
ตำบล และพม่าในค่ายถูกกระสุนปืนลูกไม่ตมตายและดำบาก
เบนอนุมาก มีอาเจยกออกนอกค่ายได้รักษามนุษย์แต่ในค่าย
ทั้งขาดเสบียงอาหารถอยกำลังลง จึงมีพระราชบัญชาให้แต่ง
หนังสือบอกขอราชการสงคราม ให้ข้าหลวงถือเข้ามากราบ
บังคมทูลสมเด็จพระบรมเชษฐาธิราช ณ กรุงเทพมหานคร.

๒๔๖ แผ่นดินสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก

พระบาทสมเด็จพระบรมโพธิ์บรมพิตรพระพุทธเจ้าหลวง ได้ทรง
ทราบในข้อราชการ ก็ทรงพระราชโปรดคกเกรงจะเอาชยชำนะ
ชาติกมได้โดยเร็ว ครนถง ณ วนอาทศยเดือนยชนเกาคา จง
เสด็จทรงเรือพระที่นั่งมดตงกบษบกพค้ำดประกอบพนแดง พระ
ที่นั่งพมานเมืองอนทรประกอบพนคাত্রงพระชยนาเสด็จ พร้อม
ด้วยเรือทาวพระยาชาทตละอองชุดพระบาท โดยเสด็จพระราช
ดำเนินเบนอนหมาก และพลโยชหาญในกระบวนทัพหลวงสอง
หมื่น เสด็จยাত্রานาวาพดพยหออจากกรุงเทพมหานครไป
โดยทางชลมารคถึงเมืองกาญจนบุรี ส้มเด็จพระอนชราช
ได้ทรงทราบ ก็เสด็จพระราชดำเนินลงมาถวายบังคมรับเสด็จ
จึงทรงช้างพระที่นั่งพงเทพดตาสง ๕ ศอกกับ ๖ นิ้ว ผกกบทอง
พร้อมด้วยเครื่องกรรภมย์ และธงชัยราชกระบชพระครุฑ
พาหนะแห่โดยขนาด พลโยชหาญถ้วนถวมได้เสด็จกหตาดแดง
หมวกแดง พรงพร้อมด้วยพดสารต้นชพ และชงทวนกระบวน
บนนกดบัตรรพเอนกกววิชาศัตตราวชแหนแห่ได้ว ประโคม
ของชยเบญจศรียคณคร แตรสังช กตองชนะ ไครมครก กกกอง
ทองทรถยางคพนสนชตถาน ตำเนียงพดทหารให้อรงมดตอ

08/04/2563

TUDC

แผ่นดินสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ๒๔๗

ศัพทอโฆษกาหตฤนาท คัดพยหายัตราโยธาทัพหลวงบรรด
ถึงพระตำหนักค่ายสมเด็จพระอนชาราช เสด็จยัตราพระคชา
ธารเข้าประทับเกษ เสด็จราชาคารกะทประทับพลับพลาชัย
แถมพระราชโองการดำรัสปรึกษาราชกิจการสงครามกับด้วย
สมเด็จพระอนชาราชเจ้า สมเด็จพระอนชาราชเจ้าจงทราบ
ทอดพระกรณาวาทพพมาซาศักกิจจนจะแตกอยู่แล้ว อย่าทรงพระ
วิตกเลย ข้าพระพุทธเจ้าขอรับพระราชระอาดำในราชการงาน
สงคราม เหาชัยชำนะพม่าบ้างจามิตรต้นองพระเดชพระคุณจง
ได้ ขออัญเชิญเสด็จพระราชดำเนินกลับคณยงพระนครเถิด จะ
ได้ทรงพระราชดำริจัดแจงการซึ่งจะต่อสู้อริราช ศัตรูในทาง
อื่น ๆ สืบไป สมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงทรงเห็นชอบด้วยซึ่ง
สมเด็จพระบรมราชอนุชากราบทอดพระกรณานน ครนเพดาคา
ตงวนนน จึงเสด็จยัตราทัพหลวงกลับมาโดยกระบวนราบ ถึง
เมืองกาญจนบุรีแล้วเสด็จตรงเรือพระที่นั่ง ดำเนินพดนาว่าพยุห
ทัพกลับคณยงพระมหานคร.

08/04/2563

TUDC

ฝ่ายพม่าโดยนเสียงรพต และเสียงซางมาซของกตองกก
กองสั้นนไปทงบา จึงชนคบนหอรบเห็นทัพหลวงยกหนุนมา

๒๔๘ แผ่นดินสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก

ข้างมารพดเบนอนมาก กคคครนครามขามพระเดชาภาพเป็น
กาดัง แม่ทัพทั้งสองนายจึงให้เก็บเอาลูกปืนไม้ ซึ่งยังไปตก
ลงในค่าย ให้ต้อนยาสูบไฟร่นำไปถวายพระเจ้าองวะ กราบ
ทูลว่าไทยเอาไม้เป็นลูกปืน ต่อไม้หมดสิ้นทงบ้างจะสิ้นกระสุน
ปืนเขา เมื่อใดไม้ในป่าจะสิ้น ซึ่งจะตเอาเมืองไทยให้ได้นั้น
เห็นเป็นเหตุอกาดัง ทงกองโจรไทยก็มาตงซุ่มสกัดตตดาเถียง
เสียบยงอาหารซึ่งจะส่งกนกชดสิ้น รพตกขตอยากถอยกาดังดง
ทุกวัน ๆ จะขอพระราชทานดำทพ พระเจ้าองวะก็เห็นด้วย
จึงให้หมื่นหองส์ตอบมาถึงแม่ทัพหน้า ว่าให้รอรอดทวงทกอน
ถารพดอดโรยหนักเห็นจะทำกาไรไปไม่สำเร็จ จึงคอยถาทพดอย
อย่าให้เสียทแก่ซาคัก แม่ทัพใดแจ้งในหนังสือรบตั้งพระเจ้าองวะ
กรงรขอยุดอรบแต่ในค่าย มิได้ยกออกรบนอกค่าย.

สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวกรมพระราชวังบวร ๆ จึงทรง
พระราชดำริเนกดคัก เพตาดางคนใหม่อนข้างมารพดลงมา
ยงกายเมืองกาญจนบุรี ครนเพตาดูเขาจึงให้ยกกตบชนไปยง
ค่ายหลวง ให้เดินพดและข้างมาเรยรายกนเหนือชนไปอย่าให้

แผ่นดินสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ๒๔๕

ชาติตั้งแต่เช้าจนเย็น ดวงพม่าให้เห็นกองทัพยกหนุนขึ้นมาเป็น
อนมาก กระทบตงนทกวัน ๆ .

ฝ่ายพม่าชนคบนหอรบเห็นตงนน ก็ดำคญว่กองทัพไทย
ยกเพิ่มเติมมากชนมาทกวัน กยงยอทยอเกรงกตวเบอนอนมาก
อนงดวยเดชพระบรมโพธิ์สมภาร บันดาตให้รพตพม่าบังเกิด
ไซทรพษบ้วยเจ็บดาบากตมตายกมาก ทงชดเด็บยงอาหาร
กาดงค้กถอยตงทกประการ.

ครนตง ณ วันศักร เดือน ๓ แรม ๔ ค่ำ จงมพระราช
บณัทรตรัสสั่งให้ท้าวพระยานายทพนายกองทงปวง ยกพต
ทหารออกระคตคค้ายพม่าทกทพทกกอง ให้เอาบันใหญ่ตาก
ตอออกยงค้ายพม่าทก ๆ ค้ายค้ายและหอรบหักพงทาดายตงเบอน
หตายค้ายบต พม่าคอรบยงบันใหญ่ทอยโตคอบอยตงตงแต่เช้าจน
ค้ำ ครนเพดาประมาณท่มเค็ชแม่ทพพม่าเห็นเหตุคกาดงจะค้อ
รบบมได้ ก็แตกฉานออกจกค้ายพ่ายหนีไป พตทหารไทยเข้า
ค้ายพม่าโตทงตงน จบโตมคทงตตตบ้วยกบเครื่องศัศตราวช
บันใหญ่ทอยเบอนอนมาก จงมพระราชบณัทรตรัสสั่งให้กอง

08/04/2563

TUDC

๒๕๐ แผ่นดินสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก

ทัพทงบวงยกติดตามพม่าไปจนปดายแดน จับได้พม่าซึ่งหนีไป
มททกบทงชางมาเครื่องศัสตราวุธมาถวายเป็นอนมาก.

ฝ่ายกองโจรพระองค์เจ้าชนเนร ให้แจ้งว่าทัพพม่าแตก
พ่ายหนีแล้ว กยกออกกวาดศัสกติดตามกตางทาง จับได้ผู้คนและ
เครื่องศัสตราวุธชางมากมากตั้งถงมาถวาย ณ ค่ายหลวง แล้ว
ยกติดตามไปถึงทำดินแดงและสำมดบ.

ฝ่ายตะแคงกามะแม่ทัพต้ามแจ้งว่าทัพหน้าแตกแล้ว กแต่ง
หนังสือบอกให้มาเริบถือไปแจ้งแก่ตะแคงจกกแม่ทัพตัส และ
กราบทูลพระเจ้าองวะ แล้วกเร่งเด็กทพกตบไป พระเจ้าองวะ
ได้ทราบในหนังสือบอกวากองทัพหน้าแตกแล้วกเสี่ยพระทัย ตั้ง
ให้เด็กกองทัพทงบวงกตบไป ณ เมืองเมาะตะมะโดยเร็ว.

สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวกรมพระราชวังบวร ฯ เมอม
ชยชานะแกพม่าบัจจามตรดำเรจราชการสงครามแล้ว จึงดำรัส
ให้ชาหลวงถอหนังสือบอกเข้าไปกราบทูล ณ กรุงเทพมหานคร
แล้วดำรัสให้กองทัพพระยากตาโหมราชเสนา พระยาจำแลน
ยากรยกทัพบกตงมาทางคานเมืองราชบุรีแล้วเสด็จตรงเรือพระท

แผ่นดินสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ๒๕๑

หนึ่งเดือนทพหุดวงลงมาโดยกระบวนนาวาพยุห ทางชลมารคมา
ยังเมืองราชบุรี.

ฝ่ายกองทัพพม่าซึ่งยกมาจากเมืองทวายหน เดินทัพมาช้า
ไม่พร้อมกัน ค่อยทัพทางลาดหญ้าแตกไปแล้ว จึงพมมาถึง
คานเจ้าชวาว และทัพเจ้าเมืองทวายกองหน้ายกถ่วงคานเข้ามา
ตั้งค่ายอยู่นอกเขางแดนเมืองราชบุรี ทพจกตั้งโอบกองหนนยก
มาถึงคาน ทพนอกเมกคกหวนแม่ทัพมาตั้งค่ายอยู่ ณ ท้อง
ซาตรี และไพร่พลพม่ากองหน้าถอบเข้ามาเก็บผลหมากมะพร้าว
ของสวนในแขวงเมืองราชบุรีเอาไปยังกองทัพ และเจ้าพระยา
ยมราช เจ้าพระยาธรรมมาแม่ทัพซึ่งตั้งค่ายอยู่ ณ เมืองราชบุรี
เห็นความประมาท มิได้จัดแจงแต่งกองลาดตระเวนไปสืบราช
การศึก หารูวกกองทัพพม่ายกเข้ามาตั้งอยู่ที่ใดไม่.

ฝ่ายกองทัพพระยาภคตาโหมราชเสนา พระยาเจ้าแสน
ยากร ยกข้อมบเข้ามาทางบก พบค่ายพม่าซึ่งตั้งอยู่นอกเขาง
กขบพลทหารเขาโจมตีหักเอาค่าย พม่าล้อมเบ้นสำมารถ ยิง
ปืนใหญ่หอยโตตอบกันทั้งสองฝ่าย พลทหารไทยเข้าบนค้าย
เยอค่าย ใ้รับกันถึงตะลุมบอน พลพม่าคานทานมได้กแตก

๒๕๒ แผ่นดินสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก

ฉานพ่ายหนีเบนอดหม่าน พดทัพไทยได้ติดตามไปจนถึงด่าน
กองหน้าพม่าแตกหนีไปนั้น ไปปะทะกองหนุนซึ่งตั้งอยู่ ณ
ด่านกปากันแตกหนีไปมิได้คอรบ กองทัพไทยจับได้ไพร่พล
พม่าและได้เครื่องศัสตราวุธต่าง ๆ แม่ทัพทั้งสองจึงแต่งหนังสือ
บอกขอราชการซึ่งได้ชัยชนะแก่ข้าศึกกับทัพพม่าเชลย และ
เครื่องศัสตราวุธ ให้นำไพร่ในกองทัพนำเข้ามากราบทูลถวาย
พอทัพหลวงเสด็จมาถึงเมืองราชบุรีได้ทรงทราบในหนังสือบอก
จึงให้ตั้งพระราชอาญาเจ้าพระยาบรมราช เจ้าพระยาธรรมมา
แม่ทัพ และนายทัพนายกองทั้งปวงไว้ณค่ายเมืองราชบุรี
แล้วบอกเข้ามากราบทูลพระกรุณา ณ กรุงเทพมหานครว่า จะ
ขอพระราชทานประหารชีวิตแม่ทัพทั้งสองเสีย.

พระบาทสมเด็จพระบรมบพิตรพระพุทธเจ้าหลวง จึงโปรด
ให้มหัศจรรย์ออกไปขอชีวิตเจ้าพระยาทั้งสองไว้ ด้วยมี
ความชอบมาแต่ก่อนให้แต่ตั้งพระราชอาญากระทำโทษประจาน
ตามพระอัยการศึก.

08/04/2563

TUDC

สมเด็จพระอนชาราชได้ทรงทราบในท้องตรารับสั่งแล้ว
จึงให้ตั้งพระราชอาญาแก่เจ้าพระยาทั้งสอง ให้โกนศีรษะ

แผ่นดินสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ๒๕๓

ตามแผนแต่จะให้ตระเวนรอบค้าย ให้ถอดเสี้ยจากรู้นาคักค
และนายทพนายกองทงปวงนั้น ให้ตั้งพระราชอาญาเขียนหนังสือ
แล้วแต่เดี๋ยเดกทพคนเขาพระนคร จนแผ่นดินสมเด็จพระบรมเชษฐา
ธิราช กราบทอดแถดงขอราชการสงครามทงปวงแล้ว ส้มเค็จ
พระพุทธเจ้าอยู่หัวทงสองพระองค์ จึงดำรัสปรกษาราชการแก่
กน ว่ากองทพพมาชงยกมาตหวเมืองชายทะเลฝ่ายตะวันตก
นั้น ยังหาทนใดแต่งกองทพออกไป คอตช่วยหวเมืองทงปวงไม่
ด้วยคักคตพนทงอยู่ทางไกลพระนคร คอตคอรบทางทไกล
เสี้ยกอน บคนราชการสงครามทางไกลกล้าเร่งแล้ว จึงมพระ
ราชโองการดำรัสให้ส้มเค็จพระอนุชาธิราชยาตรานาวาทพหดวง
ออกไปทางทะเล ปราบปรามราชคษกรหวเมืองปากไคฝ่ายตะวัน
ตก ส้มเค็จพระพุทธเจ้าหลวงจะเสด็จพระราชดำเนินพยุหโยธา
ทพหลวงไปปราบอริราชไพรี ณ หวเมืองฝ่ายเหนือ ครนตรีดี
ปรกษาราชการสงครามกนเสร็จแล้ว ส้มเค็จพระอนุชาธิราช
จากให้จุดแจงเรือรบเรือทะเลเบนอนมาก สรรพด้วยเครื่อง
สรรพคัสตราวุธปืนใหญ่น้อยพร้อมเสร็จ.

08/04/2563 TUDC

๒๕๔ แผ่นดินสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก

ถึงณวันเสาร์ เดือน ๔ ขุน ๕ ค่ำ ได้มหาพิชัยนักขัตฤกษ์
สมเด็จพระอนุชาธิราชกรมพระราชวังบวรฯ กกราบถวายบังคม
ทูลสมเด็จพระบรมเชษฐาธิราชเจ้า เสด็จทรงเรือพระที่นั่งดัวเกา
ทองท้ายรถ ให้ยาตรามหานาวาพยุหทัพหัตถวงออกจากกรุงเทพ
มหานคร ไปโดยทางท้องทะเลใหญ่ พลรบพดแจวด้องหม่น
ถวณพดชาหัตถวงพระราชวังหน้าทางต้น ใช้ใบเรือรบทั้งปวงไป
ยังเมืองชุมพร เพื่อจะไปปราบอิริราชคัษกร อันมาย้ายบงกา
พระราชอาณาเขต ณ หวงเมืองปากไศผายตะวันออกคณน.

พระบาทสมเด็จพระบรมบพิตรพระพุทธเจ้าหัวดวงจิงมพระราช
ดำรัสให้เอาพม่าเชลยทั้งหลายซึ่งจับเบบ ไคนนจำได้คกไวทางต้น
แล้วโปรดให้พระยาเทพสุดาวัดเจากรมสมเด็จพระเจ้าพนางเชอ
คำหนักใหญ่ ถอทองตรารบสังชนไปถึงสมเด็จพระเจ้าหลาน
เธอ กรมพระราชวังบวรสถานพิมุขมายหตง วาบคณราชการ
ศกทางเมืองราชบุรีเมืองกาญจนบุรี สมเด็จพระคณชาธิราช
กรมพระราชวังบวรสถานมงคล เสด็จพระราชดำเนินพดพยุห
ยาตราทัพหัตถวงไปปราบบัจจามิตรได้ชยชานะดำเรจแล้ว และ
ราชการสงครามทางหวเมืองผายเหนือ แม่นกรมพระราชวัง

แผ่นดินสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ๒๕๕

หลังกระทำไม่สำเร็จ พระเคียวกรมไต่คงอยู่กับพระกายเบ็นแท้
และบัณฑิตพหุทวงก็จะเสด็จพระราชดำเนินเข้ามาโดยเร็วอยู่แล้ว
ครั้นถึง ณ วันศุกร์ เดือน ๕ ขุน ๓๓ ค่ำ ได้มีหาพชย
อุดมฤกษ์ ส้มเด็จพระพุทธเจ้าหลวง ก็เสด็จทรงเรือพระที่นั่ง
บดงกทนกกรตั้งครุฑายวตนาพนแดง พระที่นั่งมณเฑียรพรรดิ
ถายวตนาพนคาทรงพระไชยนำเสด็จพร้อมเรือท้าวพระยาชาทต
ระของชุดพระบาท ผู้ใหญ่ผู้น้อยทั้งหลายโดยเสด็จพระราช
ดำเนินตามกระบวนพยุหยาตราหน้าหลัง และพลโยธาหาญตาม
หมันสรรพด้วยเครื่องสรรพยุทธซึ่งขย ให้ยาตรานาวาพยุหทัพ
หลวงจากกรุงเทพมหานคร ประทับร้อนแรมไปโดยทางชลมารค
ลงเมืองอนทบริ ให้ตั้งค่ายและพระตำหนักทพพดบพดาชย เสด็จ
ประทับอยู่ ณ ทน.

ฝ่ายกองทัพสะโตะมหาตรีโยจนายกมาถึงเมืองนครด่าปาง
ให้ตั้งค่ายล้อมเมืองไว้ และครั้นหนเมืองเซียงใหม่ร้างอยู่มีได้
มคนรุษว ด้วยพระยาเวเชยรปรากฏเจ้าเมือง ยกครอบครัว
ชาวเมืองหนีพม่าลงมาอาศัยอยู่ ณ เมืองสุวรรณคโถกแต่ครั้ง
แผ่นดินตาก ยิงหาได้กตบชนไปเมืองไม่ และตัวพระยาเวเชยร

๒๕๖ แผ่นดินสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก

ปรากฏนหนถงแกกรรม ครอบครวชาวเมืองทงปวงกตบชนไป
อยุณ เมืองนครตาปางต้น ทพพมาจยยกเดยเมืองเซียงใหม่
ตงมาตเมืองนครทเดียว และพระยาภาวุดเจ้าเมืองเกณทพต
ทหารชนรภษาหนาทเซงเทบองกนเมืองเบนตำมารถ พมาจจะ
แหกหักเอาเมืองมโตกตงมหนอมเมืองไว และกองทัพเนมโยด
หชชยะพดหาพนกยกตงมาทางเมืองสุวรรณโคตก พระยาสุวรรณโคตก
พระยาสุโขทัย พระยาพิษณุโลก เห็นชาคักมากเหตอกำตง
ควยครงนนไพรพลหวเมืองฝายเหนอทงปวงนนนอย และผู้คน
ยบเยนเสี้ยแต่ครงทพอแซหวนกกนนเบนนอนมาก ทยงเหตออย
นนเบาบางนถ เจ้าเมืองทงปวงมโตคอรบต่าง ๆ ยกครอบครว
หนเขาบา ทพพมากยกถวงเดยเมืองสุวรรณโคตก เมืองสุโขทัย
ตงมาตงคายอยุณ ปากน้ำพงผงตะวณออก.

ฝายชชยตองเวระจอแทง ทงทพพมาทพหนนพดหาพนกยก
เขามาทางคานเมืองตาก พระยาภาวแพงเพชรพระยาตากเหน
08/04/2563 TUJDC
เหตอกำตงจะคอรบ กเทครวหนเขาบา ทพพมากยกตงมา
ตงคายอยุณ บานระแหงแขวงเมืองตาก.

แผ่นดินสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ๒๕๗

ฝ่ายกรมพระราชวังหลังได้ทรงทราบในท้องตราธิบดี ก
กตวพระราชอาณาเป็นกำลัง มีพระบัญชาสั่งให้กองทัพเจ้าพระ
ยามหาเสนาซึ่งตั้งค่ายอยู่ ณ เมืองพิจิตร ให้เร่งยกขนตคายพม่า
ซึ่งตั้งอยู่ ณ ปากน้ำพอง เจ้าพระยามหาเสนา จึงแต่งให้กองทัพ
พระยาตรีบูรเป็นกองหน้ายกดวงขนไปก่อน แล้วเจ้าพระยา
มหาเสนาฯ ยกหนุนไป และทัพกรมพระราชวังหลัง กับกรม
หลวงนรินทร์รัตนเรศ ก็ยกตามทัพ เจ้าพระยามหาเสนา ขนไปใน
ภายหลัง.

ฝ่ายกองทัพพระยาตรีบูร กองหน้ายกขนไปตามฝั่งแม่น้ำ
ปากตะวันออกแต่เพลาเช้าตรู่ แดเห็นฝูงนกกระทงข้ามแม่น้ำ
มาเห็นตะกุ่ม ๆ ไม่เห็นถนัด และพระยาตรีบูรเห็นคนชดาด
สำคัญว่าพม่ายกข้ามมา กำลังไพร่พลตกถอย ต่อสว่างขน
จึงเห็นชัดว่าฝูงนกกระทงมิใช่พม่า เจ้าพระยามหาเสนาและ
กรมพระราชวังหลัง ได้ทราบว่าพระยาตรีบูรตนฝูงนกกระทง
ถอยทัพมา จึงให้เอาตัวพระยาตรีบูรมาประหารชีวิตเสีย
เอาศีรษะเสียบไว้ที่หาดทราย แล้วบอกถึงมากกราบทุกพระกรุณา

๒๕๘ แผ่นดินสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก

ยังทัพหลวง ทัพหลวงก็เสด็จพระราชดำเนินหนนุชนไป ดำรัส
ให้กองสมเด็จพระเจ้าหลานเธอกรมหลวงเทพหริรักษ์ ยกไป
บรรจบกับทัพเจ้าพระยาพระคลัง พระยาอภัยธรรมสงคราม
อยู่ ณ เมืองชัยนาท ให้ยกขึ้นไปทางปากน้ำโพ ตทัพพม่าซึ่ง
มาตั้งค่ายอยู่ ณ บ้านระแหงให้แตกโดยเร็ว แล้วทัพหลวงก็เสด็จ
ขึ้นไปตั้งค่ายใหญ่อยู่ ณ บางซำตอก ให้เรือตำรวจขึ้นไปแจ้ง
กองทัพกรมพระราชวังหลัง และเจ้าพระยามหาเสนา ให้ยก
เข้าตีค่ายพม่า ณ ปากน้ำโพให้แตกแต่ในวันเดียว แม่นแม่น้ำ
จะไปจะเอาโทษถึงสิ้นชีวิต และกรมพระราชวังหลังกับเจ้าพระยา
มหาเสนาได้แจ้งในข้อรบตั้งตงหนักตรวจเตรียมพลทหารทุกทัพ
ทุกกองพร้อมเสร็จ.

ครั้นถึง ณ วันอาทิตย์เดือนธันวาคมศกเพลาเช้า ก็ยกพล
ทหารทั้งปวงเข้าโจมตีค่ายพม่าทุก ๆ ค่าย พม่าต่อรบเป็น
สามารถ ยิ่งบันใหญ่น้อยโต้ตอบกันทั้งสองฝ่าย รบกันแต่เช้า
จนค่ำ ครั้นเดชะพระบรมโพธิ์สมภาร บันดาตให้พวกพม่าสยบ
สยบยอมต่อเกรงกลัวพระราชกฤษฎาเดชาภาพเป็นกำลัง มี
อาจต่อต้านได้ พอเพลาประมาณยามหนึ่ง ทัพพม่าแตกฉาน

แผ่นดินสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ๒๕๘

พ่ายหนีออกจากค่ายทุก ๆ ค่ายลงข้ามแม่น้ำหนีไปปากตะวันตก
ทงต้น แต่จนมาตายทางคนทงมาประมาณแปดร้อยเศษ อาศัพ
ตอยเต็มแม่น้ำจนน้ำกนมนได้ พลทัพไทยได้ติดตามจับได้เป็น
อันมาก กรมพระราชวังหลังและเจ้าพระยามหาเสนาจึงให้มา
ไซ้รับลงไปกราบทูลพระกรุณา ณ ค่ายหลวงบางชาวคอก ว่า
คทัพพม่าแตกไปแล้ว.

สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้ทรงทราบก็ทรงพระโสมนัส
ดำรัสให้สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงจักรเจษฎา
ยกกองทัพออกจากทัพหลวง ขึ้นไปบรรจบทัพเจ้าพระยามหา
เสนา ณ ปากน้ำพงให้ยกติดตามพม่าซึ่งแตกขึ้นไป ช่วยเหลือ
เมืองนครดําปางคทัพพม่าซึ่งตงดอมเมืองนครดํา ปาง อยู่ นั้น ให้
แตกฉานจึงได้ แดงดำรัสให้ชาหลวงขึ้นไปเชิญเสด็จกรมพระ
ราชวังหลัง และกรมหลวงนรินทร์รัตนเรศลงมาเผ่ายังค่ายหลวง
กรมพระราชวังหลังและกรมหลวงนรินทร์รัตนเรศก็ให้เด็ก กอง
ทัพตงลงมาตามพระราชกำหนด ให้คุมเอาพม่าเชลยซึ่งจับได้นั้น
ได้โคงกส่งมากวายเป็นกรมพระราชดำรัสให้ตัดศีรษะพม่าเชลย
เสียบไว้ตามหาดทรายรายลงมาทุกคองน้ำจนถึงเมืองนครดําพรรค

๒๖๐ แผ่นดินสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก

เหตอกวามนไห้จามาทางต้น แดวกเดกทพหดวงดงมาตงประ
ทบอยุณ คายเมืองนครสวรรค์ รอพงราชการทพชงยกไปค
ทพพมาทางระแหงแควปากน้ำโพนน.

ฝ่ายกองทัพกรมหดวงเทพหรรักษ์ ยกชนไปถึงเมือง
กาแพงเพชร จึงไห้ทพเจ้าพระยาพระคลัง พระยาอภัยธรรม
เบงกของหนายกตวงไปก่อน ยงมทนถงคายพมาชงตงอยุณ
บานระแหงนน แดชยตองเวระจองแทงแม่ทพ ไคแจงชาວว่า
กองทัพทางปากน้ำพงนนแตกไปแถว แถวแจงว่าทพไทยยก
ดวงเมืองกาแพงเพชรชนมากมไคตงอยุคอรบ เดกทพหนีไป
ทางคานแม่ตาเมา เจ้าพระยาพระคลัง พระยาอภัยธรรม
แตงกองตาดตระเวนไปสืบรว่าทพพมาเดกหนีไปแถว กบอก
ตงมาทตกรมหดวงเทพหรรักษ์ กรมหดวงเทพหรรักษ์ กบอก
ตงมากราบทุดพระกรรณานเมืองนครสวรรค์.

สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวไคทรงทราบวาคักเดกไปต้นแถว
กตารสไห้ชาหดวงไปหากองทัพ กรมหดวงเทพหรรักษ์กตบมา
ยงเมืองนครสวรรค์ แดวกเดกเจ้าพระราชาคานันทพหดวงกตบ
ยงพระมหานคร.

แผ่นดินสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ๒๖๑

ฝ่ายกองทัพเนมโยธหชยะซึ่งแตกไปแต่ปากน้ำพงคังคาย
ตอมเมืองนครตำปาง จึงแจ้งความแก่สโตะมหาสร์ยोजनाซึ่ง
เบนโบชกแม่ทัพใหญ่ว่าได้รับกับไทยเสียที่มา และกองทัพไทย
ยกติดตามชนมาจนจะถึงเมืองนครอยแดว พอกองทัพเจ้า
พระยามหาเสนาและกรมหลวงจักรเจษฎายกขึ้นไปถึงเมืองนคร
ก็ให้นายทัพนายกองทั้งปวง ยกพลทหารเขาระดมตคายพม่า ซึ่ง
ตั้งตอมเมือง และสโตะมหาสร์ยोजनाแม่ทัพกับอาปรกามนี้ให้
พลพม่าออกคอรบ ได้รับกันแต่เขาจนเที่ยง ทพพมากแตก
ฉานทงคายเสียพ่ายหนีไปสิ้น ไปพร้อมทพกนอยณเมืองเซียง
แดน กองทัพกรงกเข้าไปในเมือง และพระยากาวตเจ้าเมืองม
ผมอเซมแซง สรับพมารักษาเมืองอยู่คงแต่เดือนอายุจนถึง
เดือนสี่ ทพพมามาตั้งตอมอยู่ถึงสี่เดือน จะหักเอาเมืองนคร
ตำปางมิได้ จนทัพกรงยกขึ้นไปช่วย ทพพมากแตกหนีไป กรม
หลวงจักรเจษฎาและเจ้าพระยามหาเสนา ก็บอกตงมากกราบ
ทตพระกรุณาณกรุงฯ ว่าได้ตทพพมาซึ่งตอมเมืองนครตำปาง
หนีแตกพ่ายไปแล้ว.

แผ่นดินสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ๒๖๓

จึงให้ญวนเบนนายทพถอดตามพัน กับนายทพนายกองทง
ปวงยกทัพเรือไปทางทะเลแดงไปตีเมืองถดาง แล้วให้เหมโย
คุมพรรคเบนนายทพหน้า กับนายทพนายกองทงปวง ถอด
ตั้งพันหารอยยกทัพมาทางเมืองกระ เมืองระนอง เขาค
เมืองชุมพร ศวแกงหวนแม่ทัพใหญ่ถอดตั้งพันหารอยยกหน
มา ทงตั้งทพเป็นคนเจตพณ และทพหน้ายกเขามาถเมือง
ชุมพร เจ้าเมืองกรมการมไพร่พดสำหรับเมืองนนนอยเห็นจะ
ศอรบมิได้ ก็เทครัวหนีเข้ามา ทพพม่าเขาเผาเมืองชุมพร
เสียแล้ว กองหน้ายกถ่วงออกไปตีเมืองไชยา แม่ทัพตงคาย
ยอนเมืองชุมพร และครงนนทพกรงยงหาทน โดยยกออกไปช่วย
ไม้ ด้วยราชการคักยงตคพนกันนอยทางกาญจนบุรี และเจ้า
เมืองกรมการเมืองไชยาได้แจ้งข่าวว่าเมืองชุมพรเสียแล้ว ก็ม
ไต่ตงอยสรวบ ยกครัวหนีเข้ามาไปส่น ทพพม่าเขาเผาเมือง
ไชยาแล้วยกถ่วงออกไปตีเมืองนครคีรัธรรมราช.

๐๘/๐๔/๒๕๖๓ และครงเมอกอนพมยงไม่ยกมานน เจ้าพดบุตรเขยเจ้า
นครเขามาณกรง ฯ กราบทตพองกถ่าวโทษเจ้านคร คคเป็น
หตายขอทรงพระกรุณาให้มตราออกไปหาเจ้านครเขามาชำระ

๒๖๔ แผ่นดินสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก

ความกั้น โปรดให้เจ้าพระยามหาเสนาเป็นตราการ เจ้านคร
แพศความแก่เจ้าพิศบุตรเขย กราบถวายบังคมตาออกจากทเจ้า
เมืองขออยู่รับราชการในกรุง ฯ จึงทรงพระกรุณาโปรดตั้ง
เจ้าพิศออกไปเป็นเจ้าพระยานครศรีธรรมราชแทน และเจ้านคร
เก่าอยู่ในกรุงประมาณถึงบักถึงแก่กรรม ขณะเมื่อทัพพม่ายก
ออกไปนั้น เจ้าพระยานครพิศได้แจ้งข่าวว่าเมืองชุมพรเมือง
ไชยาเสียแล้ว จึงแต่งให้กรมการกับไพร่พันเศษยกมาตั้งค่ายชด
ทัพอยู่ณท่าข้ามต่อแดนเมืองไชยา ทัพพม่าจับไทยชาวไชยาได้
ให้ไทยร้องบอกหลวงพวงกอกทัพเมืองนครว่าเมืองบางกอกเสีย
แล้ว พวกเองจะมาตั้งสู้รบเห็นจะสู้ได้แล้วหรือ ให้เร่งไปบอก
เจ้านายให้มาอ่อนน้อมยอมเซาควดยโดยคัจจะรอดชีวิต แม้น
ชดแข็งอยู่จะฆ่าเสียให้สิ้นทั้งเมืองแต่ทหารกมให้เหลือ พวก
กองทัพนครนาเอาเนื้อความไปแจ้งแก่เจ้าพระยานคร เจ้าพระ
ยานครก็พิจารณาเห็นสมควรว่า ด้วยมิได้เห็นกองทัพกรุงยก
ออกมาช่วย เห็นว่ากรุงจะเสียแก่พม่าเสียแล้วหาทัพงมได้ จึง
พาบุตรภรรยาญาติวงศ์ สี่หมื่นพรรคพวกทั้งปวงหนีออกจาก
เมืองไปอยู่ณบ้านนอกเขาข้างตะวันตก บรรดากรมการและไพร่

แผ่นดินสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ๒๖๕

บ้านพลเมืองทงปวงกยกครอบครัวหนีไปอยู่ตำบลต่าง ๆ ทพ
 พม่ากยกไปถึงเมืองเขาเมืองใด ให้เที่ยวจับผู้คนและครอบครัว
 ครัวใดเบื่อนหมาก แลวให้ไทยชาวเมืองนครนำพม่าไปเที่ยว
 เกดยกด้อมผู้คนและครอบครัวชงหนีไปอยู่ทุกตำบลนั้น ทเขา
 เกดยกด้อมพม่าออกหากใดศวมบาง ทไมเขาเกดยกด้อมหนี
 เขาบ้างไปก็มาก และพวกไทยชงใดศวมานั้น บรรดาชายพม่า
 ฆ่าเสียเบื่อนหมาก เอาไวแต่หญิงกับทารก พม่าคนเก็บเอาเงิน
 ทองตั้งของทงปวงไว้ หากใดจะคิดอ่านสู้รบมิได้ กัดัวอำนาจ
 พม่าเสียส่นทงนั้น พม่ากตงอยู่ในเมือง คิดจะยกออกไปตี
 เมืองพทตงเมืองตั้งชตาต่อไป.

ฝ่ายญหวนแม่ทพเรือพม่า กยกทพเรือไปตเมืองตะกั่วบา
 ตะกั่วทงแตกแลวยกไปถึงเกาะถดาง ให้พลทหารชนบกเขาดง
 ค่ายด้อมเมืองถดางไว้เบื่อนหายค่าย.

ในขณะเมื่อศึกพม่าไปถึงเมืองนั้น พระยาถดางถึงแก่
 กรรมเสียก่อนแลว ยงหาใดตงเจ้าเมืองใหม่ไม และภรรยาพระ
 ยาถดางกับน้องสาวคนหนงคิดอ่านกับกรมการทงปวง เกณฑ์
 ไพรพลตงค่ายใหญ่สองค่าย บองกน รักษาเมืองเบื่อน สามารถ

08/04/2563

TUJDC

๒๖๖ แผ่นดินสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก

และศักรรยาพระยาถาดและน้องสาวน้องอาจกตำหาญ มิ
ได้เกรงกลัวขอตอซำคัก เกณฑ์กรมการกับพดทหารทง
ชายหญิงออกกระตมยงบันใหญ่ น้อยนอกค้ายสู้รบกับพม่าทกวัน
ทพพม่าจะหักเอาเมืองมิได้ แต่สู้รบกันอยู่ประมาณเดือนเศษ
พม่าขาดเสบียงอาหารตงเห็นจะเอาเมืองมิได้ ก็แตกพดงเรือ
กลับไป.

ฝ่ายข้างเมืองพดตง ได้แจ้งข่าวว่าเมืองชมพรเมืองไชยา
เมืองนครเสี้ยแกพม่าแตก เจ้าเมืองกรมการทงปวงปรึกษากัน
จะยกครอบครัวหนีเขาป่า ขณะนั้นสมเด็จพระดั่งของคหรงชอมหา
ช่วย เป็นอชการอยู่ในอารามแขวงเมืองพดตง มีความรู้วิชา
การดี ชาวเมืองนับถือมาก จึงตงกระตุดประเจียดมงคตแจก
คนทงปวงเบื่อนหมาก พวกกรมการและนายบ้านนายแขวงทง
หลายชกชวนไพร่พดเมืองมาขอเครื่องมหาช่วย แดวคตกันจะ
ยกเขามารบพม่า ผู้คนเขาตวยประมาณพันเศษ ตระเตรียม
เครื่องศัดตราวชพรอมแตก ก็เชิญมหาช่วยอาจารย์ชนคานห้าม
มาตวยในกองทัพ ยกมาจากเมืองพดตงมาพกพดตงคายอยู่

แผ่นดินสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ๒๖๗

กวางทางคอยจะรับพม่าซึ่งจะยกออกไปแต่เมืองนครศรีธรรม
ราชพน.

ฝ่ายกองทัพหลวงเดิมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวกรมพระราช
วังบวรฯ เสด็จยาตราพัตนาว่าทัพไปทางท้องทะเลใหญ่ถึง
เมืองชุมพร จึงให้ตั้งค่ายหลวงและตำหนักทัพพลับพลา เสด็จ
ชนประทับอยู่ทนน แดงดำรงค์ให้พระยาภคตาโหมราชเสนา
พระยาเจ้าแสนยากร กองหน้า ยกทัพบกตั้งออกไปตั้งอยู่ณ
เมืองไชยาเป็นหลายค่าย.

ฝ่ายกองทัพพม่า ได้แจ้งข่าวว่าทัพกรุงเทพมหานครยก
ออกมา และแก่งหวุ่นแมงญูแม่ทัพจึงให้เหมโยคองนรัตนายทัพ
นายกองฯ หนายกกองทัพเข้ามาต่อรบทัพกรุง แดงแม่ทัพ
ยกทัพใหญ่หนุนมา และกองหน้าพม่ามาปะทะทัพไทยณเมือง
ไชยาอย่างมทพจะตงคาย ทัพไทยก็เข้าล้อมไว้รอบ ขุดสนาม
เพดาระบกหนักดางแปดตงแต่เจ้าจันคำ พอฝนฟ้าใหญ่ตงยงบน
มือออก ทัพพม่าก็แตกหนีไปได้ แต่ตองพองโบ้นายทัพคนหนึ่ง
ตองบนตายในทรบ พดทหารไทยได้ติดตามพม่าไปในเพดา
กวางคน ข้าพพม่าเสียเบนอนมาก พม่ามไตรงรอตอรบ

๒๖๘ แผ่นดินสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก

แตกกระจัดพืดไพรากันไปสิ้น ทเจ็บเป็นโตกมาก และแม่ทัพ
พม่าซึ่งยกหนุมมารวาทพพหน้าแตกแตกมโดยกมาด้รบเร่งรบ
บากทางหนไปข้างตะวันตก กองทัพไทยได้ชัยชนะแฉกบอก
มากรบทดยงค้ายหดวงนเมืองชุมพร และตั้งพม่าเซตย
ทงปวงมาถวาย ขณะหนเจาเมืองกรมการทวเมืองใหญ่หนอย
ทงปวงซงหนพม่าไปหน กกดบมาเผาทงสัน จึงมพระราชบัณ
ฑทรตด้สั่งให้รวบรวมราษฎรทวเมือง และครอบครัวทงทหาย
ซงแตกฉานซ่านเซหนพม่าไปหน ให้กกดบมาอยบ้านเมือง
ตามภูมิดาเนาตจก่อน และให้เจาเมืองกรมการทงปวงไปอยู่
รักษาบ้านเมืองซงตนทก ๆ เมืองแฉว ดำรัสให้เอาพม่าเซตย
จำได้เรอรบไปดวย จึงเสด็จยাত্রานาวาทพหดวงจากเมือง
ชุมพรไปประทับณเมืองไชยา ให้ทพพหน้าเดินพลไปเมืองนคร
โดยทางบก แฉวเสด็จยกทพหดวงไปโดยทางชลมารคมาถึงนคร
เสด็จชนประทับอยู่ในเมือง ให้ชาวเมืองนำซาหดวงไปด้บเสาะ
ตามหาเจาพระยานครศรีธรรมราชได้ดวมาจะให้ตั้งโทษ ทรง
พระราชดำริเห็นว่าคักเหตอกาดงจะด้รบ จึงให้ภาคทณทไว้
แฉวให้อยู่รวบรวมราษฎร รักษาบ้านเมืองคิงเก่า แฉวเสด็จ

แผ่นดินสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ๒๖๕

ดำเนินทพหดวงทางชดमारकทางสถमारक ไปประทับ ณ
เมืองสงขลา จึงพระยาแก้วเการพพชยเจ้าเมืองพทลง หดวง
สุวรรณนครเจ้าเมืองสงขลา และกรมการทั้งสองเมืองมาเฝ้า
พร้อมกัน จึงดำรัสถามว่าผู้ใดคิดสู้รบพม่าบ้าง พระยาพทลง
กราบทูลว่าได้แต่งกองทัพไปรบพม่ากับมหาช่วยเป็นอาจารย์
คุมครองไปในกองทัพ ยังหาทัพได้สู้รบกันไม่พม่ามิได้ยกออก
ไปตีเมืองพทลงยกถอยกลับไปเมืองนคร จึงดำรัสยกความ
ชอบมหาช่วย ว่าเป็นที่ใจด้วยราชการมีความชอบมาก ให้
มหาช่วยโปรดออกแล้ว ทรงพระกรุณาโปรดตั้งให้เป็นพระยา
ทุกขราษฎร์ช่วยราชการเมืองพทลง พระราชทานบำเหน็จรางวัล
ด้วยควรแก่ความชอบ จึงหดวงสุวรรณนครเจ้าเมืองสงขลา
กราบทูลกล่าวโทษพระยาจนะผู้ของพระยาพทลงเป็นกบฏ แต่ง
คนให้ถือหนังสือไปเขาควยพม่า จึงดำรัสให้เขาควยพระยาจนะ
มาให้พระยาพทลงผู้พิไกรถามไต่ความเป็นลัษณะว่าเป็นกบฏจริง
จึงให้เขาควยไปประหารชีวิตเสีย แล้วดำรัสว่าเมืองตานและ
เมืองแขกทงปวง ยังมีใครมาอ่อนน้อมยอมเป็นข้าขอบขัณฑ
มา ตงแขงเมืองอยู่ จำจะยกทัพหดวงออกไปตีเมืองแขกทงปวง

๒๗๐ แผ่นดินสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก

มาเบินเมืองชนอยู่ในพระราชอาณาเขตให้จงได้ จึงดำรัสให้
กองหน้ายกออกไปตีหัวเมืองแขกทงปวงมเมืองตานเบินตน ทพ
หตวงกแต่คยยกหนนไป ด้วยเดชะพระราชกฤษฎาธิการ
บรรดาเมืองแขกทงปวงกพายแพแกพตซาหตวงทงสน ทศรบ
ปราชยจงไดเมืองกมบาง ทแตกหนมไดตอรบกมบาง ทมา
อพนนอมยอมส้วมภกคกมบาง และเมืองตานนเบินเมือง
ใหญ่ ไดเบินทองใหญ่ในเมืองสองบอก ทรงพระกรณาให้เซน
ตงในสำเภา และไดเครองสรพคส์ศตราวชต่าง ๆ กับทง
สรพพวตถสังของทองเงนเบินอนมาก บรรดาเจ้าเมืองกรมการ
แขกมตายทงปวงนท ทศรบตายในทรบบาง จบเบินไดฆ่า
เสียบางจาไวบาง ทหนนไปไดบาง ทเซาส้วมภกคโดยคกมได
ตงโทษบ้าง และพระเดชานภาพกผ่านแผไปนอมตายประเทศ
ทวทงปวง ขณะนนพระยาโทรและพระยาภคณตน พระยาตวง
กาน กเกรงกถวพระราชกฤษฎาเดชาธิการ กแตงศรตวงน
กรมการ ให้คมเครองราชบรรณาการนำมาทตเถตา ๆ ถวาย
ขอเบินเมืองชนขาขอบชณทศมาณกรงเทพมหานคร จงม
พระราชบณศูรให้แตงหนงส้อบอกชอราชการชงไดชยชานะแก

แผ่นดินสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ๕๗๑

พม่าบ้างจามิตร และเสด็จไปปราบหัวเมืองแขกปราชัย ได้
บ้านเมืองเบื่อนหมาก ทมาขอชนกหลายเมืองให้ชาหลวงถือ
เข้ามากราบทูล พระกรุณาสมเด็จพระบรมเชษฐาธิราช เจ้ายัง
กรุงเทพมหานคร.

พระบาทสมเด็จพระบรมโพธิ์บรมชนกาธิเบศร มหาจักรีบรมราชูปถัมภ์
ทรงพระโสมนัส ดำรัสสั่งรวเสริญพระกฤษฎาเดชาภาพ
สมเด็จพระอนุชาธิราชเจ้า แล้วโปรดให้มตราคอบออกไป
แจ้งขอราชการซึ่งเสด็จพระราชดำเนินทพหลวงชนไปปราบอิ
ราชไพริณหัวเมืองฝ่ายเหนือปราชัยไปสิ้นแล้ว ให้อัญเชิญ
เสด็จสมเด็จพระบรมราชอนุชาให้ยาตราพยุหทัพหลวงกลับคน
ยังพระนคร.

สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวกรมพระราชวังบวรฯ ได้ทรง
ทราบในท้องตราว่ากรมพระราชวังบวรฯ ได้ทรง
ให้กวาดครอบครัวแขกเซตยทั้งหลายบรรทุกในเรือรบ กับทั้ง
ทพยั้งของทองเงินและเครื่องศัตราวุธต่าง ๆ และให้แบ่ง
ครอบครัวแขกทั้งหลายให้ไว้สำหรับบ้านเมืองบ้างทุก ๆ เมือง
แล้วโปรดตั้งบรรดาขุนนางแขกซึ่งมีใจดีความภักดีเช่นเจ้าเมือง

๒๓๒ แผ่นดินสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก

กรมการ อัยการหาหัวเมืองแขกทงปวงซงตไคพนน อนงทวง
ทราบว่าธัญญาหารในกรุงยงไม่บริบูรณ์ จึงดำรัสให้ชน
ชาวในหัวเมืองแขกทงปวงนตงบวรทุกในเรือกองทัพทุก ๆ ถ้า
เสร็จแล้วจงให้เด็กกองทัพกลับมาทางบกทางเรือ มาถึง
พระนครในเดือนดับเอศกับมะเมียอัฐศก ศักราช ๑๑๔๘ ปี
เสด็จชนเผ่าสมเด็จพระบรมเชษฐาธิราช กราบทูลแถดง
ราชกิจการสงครามซงมชยชานะ แถดทูลถวายนใหญ่ยาว
ตามวาคอกคบตองนวงง กระตั้นตบเอศนวงบอกหนึ่ง ยาว
ห้าศอกคบเกานวกระตั้นตมนวงงบอกหนึ่ง ซงไคมาตมเมือง
ตาน และครอบครัวแขกแถดพม่าเชตยกับทงเครของศัสตราวุธ
ต่าง ๆ จึงมีพระราชโองการดำรัสให้เจ้าพนักงานตากบ้นใหญ่
เข้าไฉนโรงในพระราชวัง บอกใหญ่นั้นให้จารกนามตงกับ
บอกบ้นขอพระยาดาน และพม่าเชตยซงจบบนนั้นให้จำได้คูก
ไวทงตั้น.

นายกรมการเมืองถดวกรนทพพมาเด็กกตบไปแล้ว ไค
ข่าวว่าทพทวดงตมเตจพระพทชเจ้าอัยหวกรมพระราชวังบวร
เสด็จพระราชดำเนินออกมาตทพพมาทางบกตกไปตั้นแล้ว จึง

แผ่นดินสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ๒๗๓

บอกขอราชการมากราบทอด ขณะเมื่อทพหุดวงยังเสด็จอยู่
ณเมืองสังขตานุบายหนึ่ง บอกเข้ามากราบทอดณกรุงเทพมหานคร
นครณบายหนึ่ง และขณะเมื่อสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวกรมพระ
ราชวงศ์บวรฯ เสด็จกลับเข้ามาถึงพระนครแล้ว สมเด็จพระ
พุทธเจ้าหุดวงจึงมีพระราชโองการโปรดให้มิตราออกไป
ณเมืองถดาง ให้ตั้งกรมการผู้มีความชอบในการสงคราม
เป็นพระยาถดางชนใหม่แล้ว โปรดตั้งภรรยาพระยาถดาง
เกาชงออกคอรบพมานน เป็นท้าวเทพกระษัตรี โปรดตั้ง
น้องสาวนนเป็นท้าวศรีสุนทร พระราชทานเครื่องยศโดยควร
แก่สตรีออกไปทั้งสองคน สมควรแก่ความชอบในการสงคราม
นน แล้วโปรดตั้งหุดวงสุวรรณครเป็นพระยาสังขตา ให้ยก
เมืองนนเป็นเมืองตราชนกรุงเทพฯ แล้วให้ยกเมืองจนะเทพา
มาชนเมืองสังขตาแตนนมา.

ฝ่ายกองทัพแก่งหวุ่นแมงญพมาซึ่งแตกไปทพบกทพเรือ
หนักไปพร้อมทพกนอยณเมืองมฤค แล้วบอกขอราชการซึ่งเสด็จ
ทพถอยมานนชนไปกราบทอดพระเจ้าองวะซึ่งเด็กทพไปอยู่ณเมือง

08/04/2563

TUDC

๒๗๔ แผ่นดินสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก

เมาะตะมะ และกองทัพทางทวายและทางเหนือทงหนกบออกมา
ทกทพทททาง และศึกคราวนั้นพระเจ้าองวะเสด็จรพตเป็นอันมาก
ทงไทยจับเป็นไปได้อะตายด้วยบ่วงไซ้ตายในสงครามทกทพ
ทททางประมาณกึ่งหนึ่ง ทเหตอกดบไปได้อีกกึ่งหนึ่ง พระ
เจ้าองวะเสด็จพระทัยหนัก จึงให้เลิกทัพหดวงกดับไปเมือง
องวะ แล้วให้มิตราให้หากองทัพทางเหนือทงหนกดับไปยัง
เมืององวะต้น และกองทัพทางทวายนนให้ยกมาตั้งอยู่ณเมือง
เมาะตะมะ ทพทางเมืองมฤคให้ยกมาตั้งอยู่ณเมืองทวาย แล้ว
ตรัสปรึกษาราชการกับอินชระมหาอุปราชดำริราชการสงคราม
ซึ่งจะกดับมาตเอาพระนครศรีอยุธยาให้จงได้ พระเจ้าองวะจึง
ให้เกณฑ์กองทัพห้าหมื่น ให้อินชระเป็นแม่ทัพหดวงยกมาออก
ครงหนงใหม่มะเมยอฐูร์คก ครนถงณเดือนสิบสอง อินชระ
มหาอุปราชก็ถวายบังคมลาพระเจ้าองวะ ยกทัพบกทัพเรือตง
มาพร้อมทัพอยู่ณเมืองเมาะตะมะ แต่มาทางเดียว มิได้แยกกัน
มาหลายทางเหมือนครงก่อน อินชระจึงให้เมยหนทงหนกบเมยพ
เมยหนทงหนกบเมยพอินชระเป็นแม่ทัพหน้าครงก่อน ถอพตตามหมนยก
มาทำราชการแก้ตัวเอาชยชานะเมืองไทยให้จงได้ และแม่ทัพ

08/04/2563

TUDC

แผ่นดินสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ๒๗๕

ทั้งต้องนายยกยกทัพมาถึงเมืองส้มแดง ให้ตั้งค่ายและยิงฉวาง
รายทางมาเบนอนมากจนทำดินแดงส้มส้มแดง ให้กองดำ
เดียงชนชาวปลาอาหารมาได้ยิงฉวางไว้ทุกตำบล หวังจะมีให้
ไพร่พลชดด้วยเสบียงอาหาร แต่บรรดาค่ายหน้าทงปวงนน
ให้ชกบักกาดงกนด้น แล้วให้ชุดสำมเพดาระบักชวากหนาม
แน่นหนา บรรดาทกลองนาและห้วยธารทงปวงนนให้ทำ
สะพานเรือกข้ามทุก ๆ แห่ง ให้มาและคนเดินไปมาได้สะดวก
และจัดแจงการทงปวงนนหมายจะตั้งรบพองอยคางบ กองทัพ
หลวงอินแะกยกหนนมาตั้งค่ายหลวงอยตาบดแม่กษัตริย์ คอย
ฟังข่าวกองหน้าจะได้เพิ่มเติมทัพมาช่วย.

ฝ่ายชาวตานเมืองกาญจนบุรี เมืองศรีสวัสดิ์ เมืองไชย
โยคออกไปลาดตระเวนสืบราชการณปลายแดน รู้ว่าทัพพม่า
ยกมาออกตั้งค่ายมหนอยณทำดินแดงส้มส้มแดง กกถบมาแจ้งแก่เจ้า
เมืองกรมการทงสามหัวเมือง ๆ ก็บอกขอราชการศึกเข้ามายัง
กรุงเทพมหานครในเดือนอายุขางแรม กราบทูลพระกรุณา
ให้ทราบ.

08/04/2563

TUDC

๒๗๖ แผ่นดินสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก

พระบาทสมเด็จพระบรมโพธิ์บรมชนกาธิเบศร มหาจักรีบรมราชูปถัมภ์
องค์ ได้ทรงทราบข่าวศึกก่อนยกมานั้น จึงมีพระราชดำรัส
ให้เกณฑ์กองทัพในกรุงและหัวเมืองไว้ให้พร้อมสรรพ.

ครั้นถึงวันพฤหัสบดี ขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๓ เพลาเช้าตาม
นาฬิกาหกยาม สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวทรงเสด็จ
ก่เด็จพระราชดำเนินพยุหยาตราทางชลมารค พร้อมด้วยเรือท้าวพระยา
ระอองชุดพระบาททงหลาย โดยเสด็จตามกระบวน หน้าหลัง
พร้อมเสร็จ โปรดให้สมเด็จพระอนุชาธิราช กรมพระ
ราชวรินทร์ ๑ และกองทัพเจ้าพระยาวิเศษสงคราม
เป็นกองหน้าพิชิตยุทธนาวีที่กระบุรี และพระเจ้าตาก
เป็นคนตามหมันยกตั้งไปก่อน จึงเสด็จ
กับทั้งกรมพระราชวังหลังและเจ้านาย
หมันเศษหนีไป ครั้นหนองเซะ
โปรดให้เจ้าพระยาพลเทพอยู่
รักษาพระนคร.

ครั้นกองหน้ายกไปถึงเมืองไชยโยค สมเด็จพระพุทธเจ้า
อยู่หัวกรมพระราชวังบวรฯ ๑ จึงดำรัสให้กองเจ้าพระยาวิเศษ

แผ่นหินสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ๒๗๗

พิพช และกองพระยากตาโหมราชเสนา พระยาจำแค้นยากร
และทพหวเมืองทงหลายเป็น คนต้องหมนชน บกยกช่างมารพด
เป็นกองหน้าถ่วงไปก่อนแล้วสมเด็จพระอนชาราชเจ้าจงเสด็จ
ยาตราทพพดหมนหนงยกหนนไปโดยดำดบ ครนทพหวถวง
เสด็จไปถึงตาบดทาชนน จงเสด็จพระราชดำเนินพยหโยธาทัพ
ไปโดยทางสถดมารค หนนทพสมเด็จพระบรมราชอนชาไป
ในเบองหลัง และกองหน้ายกไปถึงค่ายพม่าซึ่งตั้งอยู่ ณ
สามลับ ก็ให้ตั้งค่ายลงเป็นหลายค่าย สมเด็จพระอนชา
ราชเจ้ากเสด็จดำเนินกองทัพหนนชนไป ตั้งค่ายหลวงห่าง
ค่ายกองหน้าตงมาประมาณห้าลับเส้น กองทพหวถวงกเสด็จ
พระราชดำเนินตามชนไปเบองหลัง ตั้งค่ายหลวงห่างค่ายสม
เด็จพระบรมราชอนชาตงมาทางประมาณเจ็ดลับเส้นเศษ คำ
รดีให้ท้าวพระยานายทพนายกองแบ่งกองทัพออกจากทพหวถวง
ทงพระราชวงหลวงพระราชวงบวร ๆ ยกชนไปบรรจบกองหน้า
ให้เร่งเขาค่ายพม่าททพททกกองพร้อมกนทเดียว.

08/04/2563

TUCC

ครนถงถนพพชชน & คาเดือน & เพดาเซา จงท้าวพระยา
นายทพนายกองทงปวง ก็ยกพลทหารออกระดมตค่ายพม่า

๒๓๘ แผ่นดินสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก

พร้อมกันทุก ๆ ค่าย นายทัพหน้าพม่าเกรงพดทหารให้ตอรบ
ในค่ายทุก ๆ ค่ายพดทัพไทยชุดี่นามเพลาะเข้าตงประชิดค่าย
พม่า ค่ายยงบนใหญ่่น้อยโตตอบกนทงกวางวณแะกวางคน
มิได้หยดหย่อน เตียงบนถ่นถนถ่นสะเทอนสะทอนไปทวทงบา
รบอยี่ถ่ามวณ ถงถวณศักร ๗ ค่ำเดือน ๕ พดทัพไทยยก
หนนเอนกนเขาไปหกกคายบนคายเยอคายพม่า พม่าตอรบเบน
ถ่ามารถ ตงแต่เพลาบายจนพดบค่าประมาณสองท่มเค็ช นาย
ทัพพม่าเห็นเหตอกาตงจะตอรบถ่านถ่านมิได้ ก็แตกฉานทง
คายเตี้ยพ่ายหนีไปในกวางคนวณหนน กองทัพไทยเข้าคายพม่า
ได้ทงถ่น แะวยกคตตามไปท่นฆ่าพนพม่าถ่มคายแะถ่าบาก
ไปตามทางเบนอนมาก ทจบบเบนโตกมาก ฝ่ายอินชะแม่ทัพ
หลวงโตทราบวาทพหน้าแตกแะวกตกพระทัย มิได้คตอ่านจะ
ตงรอรบ ก็ให้เร่งเตกทัพหลวงถดับไปยงเมืองเมาะตะมะ
พดทัพไทยได้คตตามพม่าไปจนถงคายหลวงแม่กษัตริย์ เกบ
โตเครื่องศัศตราวชเบนอนมาก จึงมีพระราชดำรัสให้ชาหลวง
ไปถ่งกอนหน้า ให้จุดเพดงเผายิงฉางพม่าชงได้ชาวปดาถ่บยง
อาหารเตี้ยทกตาบถแะว ก็ให้ถอยทัพถดับมายงกกองทัพหลวง

แผ่นดินสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ๒๗๕

และสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวทั้งสองพระองค์ ครนหมชยชานะ
แก่อรรราชสงครามพุกาม บัจจามิตรเสร็จแล้วกวาดล้างให้เด็กกอง
ทัพทางชลมารคทางสถิตมารค กตบคนยงพระมหานครบรร
รัตนโกสินทรมหินทรอยุธยา ในแรมเดือนสี่ปลายปีมะเมีย
อัฐศกนั้น.

ฝ่ายอินชระมหาอุปราชเมื่อลาดทัพกลับไปถึงเมืองเมาะตะ
มะแล้ว จึงบอกขอราชการซึ่งเสียดทัพกลับมาหนุนไปทูลพระ
เจ้าองวะ ๆ ได้ทราบเสียดพระทัยนัก จึงให้หากองทัพกลับยัง
พระนคร แล้วให้มัตราไปตั้งอาปรกามนเจ้าเมืองเชียงใหม่
ให้รักษาเมืองอยู่กับพลพม่าตามพลแล้วให้บุญญเวชอกกับดย
ทองเวระจอกแทง ถอพตสองพันเบนกองหน้า ให้จอกของ
นรธาเบนโบชุกแมทพถอพตพนหารอย ยกมาณเมืองเชียง
แสน ให้เกณฑ์อาปรกามนกับพลพม่าตามพลซึ่งรักษาเมืองเชียง
แสนอยู่นั้น ให้เข้าบรรจบทัพจอกของนรธา ยกไปตีเมือง
ฝางถาวอยฝ่ายตะวันตกเมืองเชียงใหม่ตั้งแขวงเมืองอยู่ยงมได้
ไปชนแก่เมืององวะ และอาปรกามนได้พดพม่ามาเขากองทัพ
จอกของนรธาแต่หารอยสืบคน หนีไปจากเมืองเชียงใหม่แต่

๒๘๐ แผ่นดินสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก

ก่อนนั้นสองพันห้าร้อย และโบชุกจ่อของนรทนายกกกองทัพไป
คเมืองฝางโตแก้ว กตงทานาอยทนนจให้อาปรกามนกับ
ไพร่พลห้าร้อยสิบคนนหยกกดขี่ไปเมืองเชียงแสนให้ตั้งทานา
ถ้าส้มเคี้ยวอาหารไว้มาก อาปรกามนกับกดขี่ไปเมือง
จัดแจงไพร่พลให้ตั้งทานาอยู่ได้ประมาณเดือนหนึ่ง.
ขณะนั้นพระยาแพรวพรมชอมงชัย พม่าจับตัวไปได้แต่ครึ่ง
ทัพขอแซ่หวนยกมาตเมืองพระพิษณุโลกคราก่อนนั้น และ
ครึ่งเมืองโคะมหาตรีขอยนายกทัพมาตเมืองนครด่าปาง และ
เมืองเหนือทงปวงครึ่งหนึ่งนโคมากบกองทัพพม่าด้วย ครั้น
ทัพพม่าแตกกดขี่ไปจึงให้อยู่ณเมืองยอง และพระยาแพรวพรม
จัดคิดถึงความภักดีในสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวกรุงเทพมหานคร
มิโดยอมอยเบนชาพม่า จึงคิดอานชกชวณพระยาของยอมเข้า
ด้วย แดวยกกองทัพไปตเมืองเชียงแสน ฝ่ายอาปรกามน
เจ้าเมืองมไพร่พลพม่าร้อยตัว เห็นจะรักษาเมืองสู้รบมิได้
จึงพาพรรคพวกหนีมาหาพระยาเชียงราย.

พระยาแพรว พรวายของ กยกคิดตามมาณเมืองเชียงราย

พระยาเชียงรายกตบเขากับพระยาแพรว พรวายของ ด้วยเบน

แผ่นดินสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ๒๘๑

ชาติดาวดวยกัน จึงจับตัวอาปรกามนพมาเจ้าเมืองเซียงแฉ่น
ตั้งให้พระยาแพร์พระยาของ แล้วบอกตั้งมายังพระยาภาวดีเจ้า
เมืองนครด่าปาง เจ้าเมืองด่าปางกับบอกตั้งพระยาแพร์ พระ
ยาของ กับทั้งเจ้าอาปรกามนพมาลงมาถวายณกรุง กราบ
ทูลพระกรุณาให้ทราบวา พระยาแพร์ซึ่งพม่าจับไปได้นั้น บัด
นี้พม่ากตบมาไต่แถวชกชวณพระยาของมาด้วย ทั้งจับตัว
อาปรกามนพเจ้าเมืองเซียงแฉ่นมาถวายมีความชอบเป็นอย่างมาก.

พระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวทั้งสองพระองค์ทรง
พระโสมนัสดำรัสให้เอาตัวอาปรกามนพได้คุกไว้ แล้วพระราช
ทานบำเหน็จรางวัล แก่พระยาแพร์ พระยาของ ส้มควรแก่
ความชอบ แต่ทรงพระราชดำริยังแคลงพระยาแพร์อยู่ ด้วย
ตกไปอยู่กับพม่าชานานแถวเกรงจะมาเนนกตอบาย ครั้นจะ
ให้กตบชนไปครองเมืองแพร์ตามเดิมกยงมวงพระทัย จึง
โปรดพระราชทานเคหฐานบ้านเรือนให้้อยู่ทำราชการในพระ
นคร แต่พระยาของนั้นโปรดให้ชนไปอยู่ช่วยราชการพระยา
ภาวดีณเมืองนครด่าปาง แล้วสมเด็จพระพุทธเจ้าให้ดวง จึงมี
พระราชดำรัสปรึกษาด้วยสมเด็จพระอนุชาธิราชว่า เมือง

๒๘๒ แผ่นดินสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก

เชียงใหม่ยังวางอยู่หาผู้คนอยู่รักษามิได้ เกิดอกพม่าจะมาตั้ง
อยเอาเบณฑมน จมพระราช โองการ โปรดให้สมเด็จพระอนุชา
ธิราชเสด็จขึ้นไปจัดแจงตั้งเมืองเชียงใหม่ ให้เอาพระยาแก้ว
เจ้าเมืองนครดําปางไปครองเมืองเชียงใหม่ ด้วยเบณฑมน
ใหญ่ แล้วพระยาแก้วกมพลมอเข้มแข็งในการสงคราม จะ
ได้ออกกักรักษาพระราชอาณาเขตใหม่ตามประเทศ ฝ่ายตะวัน
ตก อย่าให้เบณฑมนทรมาขยายบงกชได้ พนมหน่งลอบบอกเมือง
นครดําปางขาดงมาออกฉบบหน่ง ได้ข่าวว่าจอกของนรทาแม่ทัพ
ซึ่งตั้งอยู่ณเมืองฝาง จะยกกองทัพมาตีเมืองนครเอาตัวอาปร
กามนี้ และพระยาแพร์ พระยายองให้จึงได้ สมเด็จพระ
อนุชาธิราชกรมพระราชวังบวร ๆ ก็กราบบถวายบังคมลาเสด็จ
ยาตราพยุหนาวาทัพจากกรุงเทพมหานครโดยทางชลมารคขึ้น
ไปยังเมืองตาก แล้วเสด็จพระราชดำเนินทัพไปถึงเมืองนคร
ดําปาง ตั้งค่ายหาดวงประทับอยู่นอกเมืองและทัพพมามากหายก
มไม่ จึงมีพระราชบัญชาให้พระยาแก้วจัดแจงครอบครัว
ชาวเมืองเชียงใหม่เดิม ซึ่งไปอาศัยอยู่ณเมืองนครนั้น ให้ยก
กลับขึ้นไปอยู่ณเมืองเชียงใหม่ตั้งเท่าแล้วโปรดตั้งพระยาแก้ว

แผ่นดินสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ๒๘๓

ให้เป็นพระยาเชียงใหม่ ให้น้อยธรรมผู้หนึ่งตั้งเป็นพระยา
อุปราชให้พิทักษ์อารมย์เป็นญาติวงศ์ของพระยาภาวดี ฝ่ายข้าง
มารดาหนเบนพระยาราชวงศ์ ให้ชนไปอยู่รักษาเมืองเชียงใหม่
พระราชทานเครื่องอุปโภคบริโภคเป็นอันมาก และพระยา
เชียงใหม่ พระยาอุปราช พระยาราชวงศ์ ก็กราบถวายบังคม
ถวายครอบครัวชาวเมืองท่งปวงชนไปตั้งอยู่ ณ เมืองเชียง
ใหม่ตามรับสั่ง จึงทรงพระกรุณาโปรดตั้งคำได้มผู้หนึ่งรอง
พระยาภาวดีเป็นพระยานครดำปางแทน ให้คำทพผู้หนึ่งตั้ง
เป็นพระยาอุปราช ให้หม่อมตามผู้หนึ่งตั้งเป็นพระยาราชวงศ์อยู่
รักษาเมืองนครสืบไป พระราชทานเครื่องอุปโภคบริโภค
เหมือนดั่งเมืองเชียงใหม่ แต่เมืองดาพูนยังว่างอยู่ ด้วยผู้
คนยังเบาบางระด้าระด้าย จะแบ่งไปตั้งยังมีได้อ่อน.

ฝ่ายข้างกรุงเทพมหานคร ในปลายปีมะแมนพศกนั้น
สมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงทรงพระราชดำริจะเสด็จพระราชดำเนิน
ทัพหลวงไปตีเมืองทวาย จึงดำรัสให้เกณฑ์กองทัพไว้ให้
พร้อมสรรพ.

๒๘๔ แผ่นดินสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก

ครนถง ฅนวนเต๋าร ๕ ค่ำ เดือน ยี่ เพด่าตามโมงเช้า
ดีบาท ได้มหาพิชัยมงคตมหัตกุญษ จังพระบาทสมเด็จพระ
พระพุทธเจ้าหลวงเกล้าเจดยกพยหายาตรานาวาทพหดวง จาก กรุง
เทพมหานครโดยทางชลมารค และพลโยธาหาญในกระบวนทัพ
หดวงกรานนต้องหมนเค็ชพร้อมด้วยเรือพระราชวงศ์และ
เรือท้าวพระยาชาตุดระอองชลพระบาททั้ง หาดายโดย เล็ดจ พระ
ราชดำเนนเบนนมมาก คารัดให้เจ้าพระยารัตนาพิพช เจ้า
พระยามหาเสนา เจ้าพระยามราช เบนกงหน้า เจ้าพระยา
พระคตงเบนเกยกกาย ส้มเค็จพระเจ้าดกเชอ เจ้าพากรมหดวง
อัครสุนทรเบนยกกระบตร ส้มเค็จพระเจ้าหदानเชอ เจ้าพา
กรมหดวงเทพหรรกษเบนทพหตง เล็ดจประทบรยนแรมไป
ตามระยะทางชลมารค ถึงทาคะกวมแนนนอย จังเล็ดจชน
ประทบณพระคานกคายชงกงหน้าตงไวรบเล็ดจ แดงคารัดให้
กงหน้ากงหนนเบนคนหมนหนงยกถ่วงไปก่อน และครงหน
เดินทัพไปทางเขาส่งขามเขาไปดงค่านวงปอ ทพหดวงจังเล็ดจ
พระราชดำเนนตามไป ส้มเค็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวเล็ดจทรงช้าง
คณพงเทพดดาเบนพระคชาธาร ผูกพระทงกบทอง ประคัม

08/04/2563

TUBC

แผ่นดินสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ๒๕๕

ด้วยเครื่องพระกรรภรมย์แท้โดยขนาด พรางพร้อมด้วยพดสารตั้ง
กันแซกแซงเบนชนิด และพดอัสตรตรงคเรียบเรียงโดยพยห
ยาตราหน้าหลัง คบคองทงพดบทจรเดินเทาแปดพันเศษถ้วนล่อม
ได้สรรพยทธอาภรณ์ กรกมเอนกวิธอาวชโหระองกกกกองทัพ
ทรถยาวนาถันท์ เครื่องพหดยหโยชาทัพไปโดยดำดัดแวง
เกณต์ถดมารควถไฟร ให้ตั้งค่ายและพดบพธาหยุคประทับ
ร่อนแรมไปตามระยะทางน.

ครงหนฝ่ายข้างเมืองทวาย พระเจ้าองวะตงแมงแกง
ชาบตรเมฆราโบลงมาเบบเจ้าเมือง อนงกกองทัพพมาชงยกดง
ไปทางเมืองมฤตแต่ครงกอนนทกยงพรอมอย ฌ เมืองทวายล่น
ครนทวายหวนกบแกงหวนแมงญูแมทพ และนายทัพนายกอง
ทงปวงไตแจงวา กองทัพไทยยกมาทางด่านวงปอเขาตั้งจะต
เมือง แมทพจางแต่งไหนตมแดงถอพดล้ามพนยกมาตงคายรบ
อย ฌ วงปอกพหนง แดงให้ทวายหวนเจ้าเมืองทวายถอพด
ล่นพน ยกมาตงคายรบอย ฌ เมืองกถอองเหนอเมืองทวายทัพ
หนง แดงให้ตงคายบกกาดกคทองทง ทางชงจะมาแต่เมือง
กถอองถงเมืองทวาย เกณท์ไห่นายทัพนายกองทงปวง ยกพด

08/04/2563

TUJDC

๒๘๖ แผ่นดินสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก

ทหารห้าพันออกไปตั้งรับอยู่อกตำบลหนึ่ง แดงจุดแจ้งพลทหาร
ทั้งพม่าและทวายชาวเมืองชนประจำรักษาหน้าทเชิงเทน กำแพง
เมืองโดยรอบ กอปรด้วยเครื่องสรรพาวุธปืนใหญ่น้อยพร้อม
สรรพ และตัวแกงหวุ่นแมงญูแมทพนนตงมรภษาอยู่ในเมือง
จุดแจ้งการบองกนเมืองเบ็นด้ามารถ แดงบอกหนังสือไป
ทตพระเจ้าองวะวา พระเจ้ากรุงศรีอยุธยายกทัพหลวงมาตี
เมืองทวาย.

ฝ่ายเจ้าพระยารัตนาพิพิธแม่ทัพหน้า เต้นทัพข้ามเขาสูงไป
จึงให้พระยาสุรเสนา พระยามหาอำมาตย์ และท้าวพระยา
นายทัพนายกองเบ็นหลายนาย คม พลทหารห้าพัน ล่วงหน้าไป
ก่อน ลงตกเชิงเขาสูงข้างโน้นถึงค่ายวงป้อซึ่งทัพพม่ามาตั้งรับ
อยู่นั้น จึงพระยาสุรเสนา พระยามหาอำมาตย์ นายกองหน้า
ก็ให้ตั้งค่ายตั้งเบ็นหลายค่ายเข้าประชิดค่ายพม่า พม่ายกปืน
ใหญ่น้อยออกจากค่าย.

ครั้นถึง ณ วันศุกร์ ชน ๙ ค่ำ เดือน ๓ เพ็ญเช้า จึง
พระเสนาหนทกบชนหมม และไพร่ในกองยกเข้าปล้นค่ายพม่า
พม่ายิงปืนนัดบ้อออกมาแต่ในค่ายของตนชานะของชายพระเสนา-

แผ่นดินสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ๒๘๗

นนท์ พดทหารเข้าช่วยพยุงถอยออกมาเข้าค่าย จึงพระมหา
อำมาตย์กษบพดทหารหนนเขาไปปล้นค่ายพม่า ๆ ต่อรบเป็น
สามารถ จะหักเอาค่ายมโตะถอยออกมา แต่ยกเขาปล้นตงหน
เบนหลายวัน ได้พระยาสุรเสนา และพระยาสมทบมาดตอง
บนชาติกตายในทรบ.

ครน ณ วันอาทิตย์ แรม ๑๐ ค่ำ เดือน ๓ จึงเจ้าพระยา
รัตนাপพร เจ้าพระยามหาเสนา ก็ยกพดทหารหนนไปช่วย
กองหน้าเขาระดมคค้ายพม่า พม่าต่อรบเป็นสามารถ รบกัน
ตงแต่เช้าจนค้ำ พดทพิไทยยกหนนเนื่องกับเขาไปมิได้ถอย
บางเยอค้ายบนค้าย พม่าสู้รบคยจนเพดาประมาณยามหนึ่ง
นตมแดงนายทพเห็นเหลือกาตงจะคานทานมิได้ ก็พาพดทหาร
แตกออกขางหลังค้ายพายหนีไป ณ ค่ายเมืองกตออง กองทพ
ไทยก็ไดค้ายวงปอ แลวให้มาไซรับตงมาราบทุกพระกรุณา
ยงทพหตวง แลวตงพกรพดอยค้ายวงปอสองวัน.

ครน ณ วันพุธ แรม ๓๓ ค่ำ เดือน ๓ กองทพหน้าจึง
ยกตามตงไปตงค้ายเมืองกตออง เขาคตงค้ายคตเมืองกตออง
ฝ่ายกองทพหตวงก็เล็ดจขนขามเขาคตงหนนไป และเขานนชน

08/04/25๖3

TUBO

๒๕๖๓

๒๘๘ แผ่นดินสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก

นัก จะทรงช้างพระที่นั่งชนไปไม่ได้ สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัว
ดำรัสให้ผูกกราว แดงคองทรมานพระกาย เล็ดจพระราชดำเนน
ควยพระบาทยคราวชนไปตงแต่เชิงเขาแต่เขาจนเที่ยง จึงถงยอต
แตะช้างชงชนเขานนเองวงยดตนไม จึงเหญวกายชนไปได
ตาบากนถ จึงมพระราชดำรัสว่าไมรวาทางนเดญยากพาดกหถาน
มาไดคความตาบากยงนถ เมื่อจะตงไปเชิงเขาชาง โนนถคอง
เล็ดจพระราชดำเนนยคราวตงไปเหมอนกน ครนถคองทพหถวง
ยกรชามเขาสงถวงพนไปแตว จึงเล็ดจยงทพหถวงหยดประทบ
แรมอยุณค้ายวงปอ ให้ตำรวจไปเรงกอนหนาให้ตเมองกถยอง
ให้แตกโดยเรว เจ้าพระยารตนาพพช เจ้าพระยามหาเดณา
เจ้าพระยายมราชกชบพดทหารเขาหคคายเมองกถยอง พม่า
คอรบเบนสำมารถ แดะรบกนทงกถางวนกถางคน เตยง
บญงโตคอบกนมิไดหยดหยอน ถง ถน ถนเดาร ชน ๒ คว
เดือน ๔ เพดากถางคนยามเคษ เจ้าเมองทวายแเดะนคม
แแดงเหนเหถอกาถางจะตางทานคอรบ กแหกหนออกทางถถง
๐8/04/2568 TUDC
คายแตกพายตงไปถนเมองทวาย กองทพไทยกไดคายเมองกถ
อองให้หยดพกพดจตแฉงเลบยงอาหารอยุทนนหถายวณ แดง

แผ่นดินสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ๒๘๕

ให้กองสอดแนมลงไปสืบแจ้งว่าพม่าตั้งค่ายบึงกาฬกัตทองทุ่ง
คยรบอยู่กลางทางซึ่งจะลงไปเมืองทวาย จึงบอกไปกราบ
ทูลพระกรณายาทพหุดวงณค้ายวงปอ จึงมีพระราชดำรัสให้
กองหน้าตรวจเตรียมรบพตจกวดชนทกทพทกกอง อย่าประ
มาทให้เสียทแก่ข้าศึก ให้ยกไปตีค่ายบึงกาฬมาให้แตกในวัน
เดียว แม่น้ำดวงวันไปจะเอาโทษนายทัพนายกองถึงสิ้นชีวิต.

ครั้นณวันศุกร์ แรม ๘ ค่ำ เดือน ๔ เพลาเช้า แม่กองหน้า
ยกทัพทหารลงไปตีค่ายบึงกา และท้าวพระยานายทัพนายกอง
ทั้งหลายกนทัพตนแดงดำดไปทั้งทองทุ่ง บันหนาทกนเรงขับ
พดทหารเขารบหักค่ายบึงกาพร้อมกนทกทพทกกอง ระดมยิง
ปืนใหญ่ปืนน้อยยิงระดมกันตั้งห่างไปทั้งทองทุ่ง พม่ายิงปืน
ใหญ่ปืนน้อยออกจากค่ายบึงกาทกหนาท รบกันตงแต่เช้าจนเพลา
พดบค่ำ พดทหารไทยเยียดยดหนนเนื่องกันเขาไปมิได้ทอถอย
บางบันค้ายเยอค้ายคอรบกันถึงอาวุธสิ้น พดพม่าตั้งรับคานทาน
มิได้ เหตุอกาดงกแตกฉานพายหนเขาเมือง พดทัพไทยค

๒๕๐ แผ่นดินสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก

ค้ายบกกาแตกแแตกกยกคคตามตงไปณเมืองทววยในเพดากตาง
คนวนพน.

ฝ่ายแกงหวุ่นแมงญแม่ทัพใหญ่ และแมงแกงซาเจ้าเมือง
ทววยกบตงนายทพนายกองตงปวง พากนตงตจใจเห็นจะ
รักษาเมืองไวมโคกชวณกนหนออกจากเมือง ทชามแม่น้ำไป
ฟากชางโนนคมบาง ทยงอยในเมองกมบาง แตมโตมผคน
ชนรรักษาหนาทเซงเทนกาแพงเมือง.

ถึงณวนเสาร์ แรม ๕ ค่ำ เดือน ๕ เพด้าเข้า พดทัพไทย
กองหนากยกไปตงเซงกาแพงเมืองทววย ไมเห็นผคนชนรรักษา
หนาทเซงเทน แตประตเมืองบคอย แม่ทัพหนาจปรักษา
กนว่า ครนจะทำดาบประตเมืองเขาไปในเมืองกเกรงว่าพม่าจะ
แตงกลซ่มพดทหารไว้ จิงไหวอทพอยแตนอกเมืองกอนคอย
คทวงทพม่าจะทำประการโต อย่าให้เสยทแกซาคัก กถอย
ออกมาตงคายตอมเมืองไวสำมตาน เวนแตตานรมแมนา.

ฝ่ายนายทพนายกองพม่าเห็นว่าทัพไทยยงอยมโตเขาเมือง
ชวณกผอนกนกดบเขามาในเมือง เกณทพดทหารชนรรักษา
หนาทเซงเทนกาแพงเมืองบองกนเมืองเบนสำมารถ.

08/04/2558

แผ่นดินสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ๒๕๑

ฝ่ายทัพหลวงก็เสด็จพระราชดำเนินยกตามกองหน้า เข้า
ไปตั้งค่ายหลวงใกล้เมือง ห่างค่ายกองหน้าซึ่งตั้งดอมเมือง
ออกมาประมาณห้าสิบเส้น ค่ายตั้งให้กองทัพสมเด็จพระเจ้าตาก
เจ้าฟ้ากรมหลวงอิศรสุนทรยกไปตั้งค่ายใหญ่หน้าค่ายกองหน้า
อยู่หน้าค่ายหลวง ขณะนั้นข้างทัพหลวงเสด็จไปพระราช
ธารนบ้วยดง ไม่จับหญ้าถึงสามวัน สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัว
ทรงพระวิตกกังวล ด้วยเป็นช้างพระที่นั่งชาห์หลวงเดิมได้เคยทรง
เสด็จไปงานพระราชสังครามาแล้วก่อนทุกครั้งทรงพระอาลัยว่า
เป็นพาหนะเพื่อนทุกข์เพื่อนยาก เกรงจะล้มเสีย จึงทรงพระ
อริษฐานเส็กข้าวต้มบ่นให้ช้างกิน ด้วยเดชพระบารมเป็น
มหัศจรรย์ ช้างนั้นหายไซ้เป็นปกติ สมเด็จพระพุทธเจ้า
อยู่หัวตรัสพระทัยงนุก.

ฝ่ายนายทัพนายกองพม่าซึ่งตั้งรักษาเมืองทวายอยู่นั้น
เกรงกลัวพระเดชานุภาพเป็นกำลัง มิได้ยกพลทหารออกมาขัด
รับพระศมของนางรักษาเมืองม่น้อย แต่กองทัพไทยตั้งดอมเมือง
อยู่ถึงกึ่งเดือนเสบายอาหารกเบาบางลง ขณะนั้นจึงเจอนาง
เป็นบุตรพระเจ้าดาบชางเกา จึงกราบทูลพระกรุณาขออาสา

๒๕๒ แผ่นดินสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก

จะยกเข้าบนปด้นเอาเมือง มีพระราชโองการตรัสห้ามว่าทัพ
หลวงตงไถ่เมืองนัก เกรงจะไม่ล้มคะเนดาถอยออกมา ข้า
ศึกใดที่จะยกออกจากเมือง ได้ติดตามกระทั่งปะทะถึงค่ายหลวง
จะเสียดเหมือนเมือครั้งยกทัพไปตีเมืองเชียงใหม่วังก่อน ภาย
หลังพระยาดุรราชเดโชและท้าวพระยานายทัพนายกองเป็นหลาย
นายกราบบังคมทูลขออาสาจะเข้าปด้นเอาเมือง ก็ดำรัสห้าม
เสียดเหมือนดงหน พอดีบังอาหารขจัดง ก็ดำรัสให้เลิกทัพ
หลวงถอยมาทางถมองสาย ให้กองทัพหนารอรับมาเบื้องหลัง
พมากยกทัพมาติดตาม กองหน้ากรอรับมาจนถึงนแดน
เมืองทวาย.

ในขณะนั้น ฝ่ายสมเด็จพระอนุชาธิราชกรมพระราชวัง
บวรฯ ได้ทรงทราบว่สมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงเสด็จพระ
ราชดำเนินพยุหโยธาทัพออกไปตีเมืองทวาย ก็เสด็จยาตราทัพ
จากเมืองนครด่าปางกลับมายังพระนคร แล้วเสด็จโดยทาง
ชลมารคออกไปตามเสด็จสมเด็จพระบรมเชษฐาธิราชเจ้าถง
แมนานอย พอทัพหลวงเสด็จกลับมาถึงพระตำหนักภายในทวาร
ก็เสด็จเข้าไปเฝ้ากราบบังคมทูลว่า ขออัญเชิญเสด็จพระราช

แผ่นดินสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ๒๕๓

ดาเนนคนยงพระนครเถด ข้าพระพุทธเจ้าจะตงทพอยทนต์ท
พม่าจะเป็นประการใด จะไดคคอ่านบองกนส์รบรักษาพระราช
อาณาเขต ส้มเด็จพระพุทธเจ้าหลวงกทรงเห็นชอบด้วย จึง
เสด็จกรรชานาจากทพกตบคนยงกรุงเทพมหานคร.

ฝ่ายกองทัพพม่ายกคคตามมาพอต้นแดนเมืองทวายเป็น
กยงทพอย มิไดตวงเข้ามาในพระราชอาณาเขต ก็แตกทพ
กตบไปเมืองทวาย ส้มเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวกรมพระราชวัง
บวรฯ กทรงจคแจ้งให้พตหวเมืองอยรักษาตามทางมั่นคง
แล้ว ก็เสด็จเตกกกองทัพกตบมายังพระมหานคร.

ฝ่ายองเชียงสือไดโดยเสด็จพระราชดำเนินในกระบวนทพ
หลวงไปตเมืองทวายด้วย ครนเสด็จกตบมาถึงพระนครแล้ว
จึงปรึกษากับขุนนางฉนวนสมัครพรรคพวกของตวงว่า เราหน
ซาคักเข้ามาพงพระบรมโพธิ์สมภาร ส้มเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัว
กทรงพระกรุณาโปรดขบเตยงไดคความสข แล้วโปรดให้กอง
ทพยกออกไปตซาคักจะคนเขาเมืองให้ถงสองครงกยงหาสำเรจ
ไม่ บคนส้มเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวกรมพระราชวังอดด้วยการ
คักพม่า ขงรบพงคตพนกนอย เห็นจะชวยชระเรามาได้ ครนจะ

08/04/2563

๒๕๔ แผ่นดินสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก

กราบทูลถวายบังคมตาออกไปรบชาติกตเอาบ้านเมืองคนด้วย
กำลังเราเอง ก็เกรงพระราชอาญาอยู่ เห็นจะไม่โปรดให้ไป
จาจะหนีออกไปจึงจะได้ ครนปรกษาเห็นพร้อมด้วยกนแถว
ก็เขียนหนังสือทูลตาเอาไวณเรือน แถวจุดแจ้งเรือทะเลได้ตั้งตา
หาตาตอบพาส้มครพรรคพวกขุนนางและไพร่ครอบครวทั้งปวง
ตงเรือหนี รบแจวดงไปออกปากหาเมืองสมทรปรการแต่ใน
เพดากตางคน พวกชาวบ้านชงอยู่ไกลเคียงรเหตุจึงขนมมาแจ้ง
แก่เจ้าพระยาพระคลัง เจ้าพระยาพระคลังจึงเข้าไปกราบทูล
สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวทงตั้งพระองค์แต่ในเพดากตางคน.

สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวกรมพระราชวังบวรฯ จึงเสด็จทรง
เรือพระที่นั่งพร้อมด้วยเรือขาราชการทงปวง ตวงติดตามตง
ไปกบมทนเรือองเซียงตั้งออกพนปากนาคกกตงทองทะเลแถว
ก็เสด็จถบขนมมายงพระนคร พอเพดาเข้าเสด็จขนมเฝ้ากราบทูล
ว่าจะจุดแจ้งเรือรบเรือทะเลยกกองทัพออกไปติดตามเอาตวงอง
เซียงตั้งให้จึงได้ พอพวกข้าหลวงไปคนเรือนองเซียงตั้งได้
หนังสือชงเขียนไวทูลตานน จึงนำเอามาถวาย ทรงพระกรุณา
ให้อ่านเป็นใจความว่า ข้าพระพุทธเจ้าองเซียงตั้งเข้ามาพงพระ

08/04/2563

TUDC

แผ่นดินสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ๒๕๕

บรมโพธิ์สมภาร ทรงพระกรุณาโปรดชุบเลี้ยงก่ได้ความสุข
บัดนี้ความวอดกถงบ้านเมือง ครนจะกราบทถถวายบังคมถา
กถบออกไปกถถวพระราชาอาญาหนัก จงคองคคอาหนหนตวย
เบนความจำเบน ไซ้จะคคการ กบฏกถบมาประทษรายนหน
หามไค ขอเบนชาทถถะอองชถพระบาทไปตราบเทาด่นชวต
ชงถววายบังคมถาไปทงน ดวยจะไปตงชองส่มเกดยกถถอมผู้
คนเขาตเขาเมืองคนไห้จิงไค แม่นชต่นนกระส่นดินดำแถะเหตอ
ก่าตงประการไค กจะบคกเขามาขอพระราชทานถกคินแถะ
กองทพออกไปช่วยกกว่าจะส่าเรจ การตงควมคนเขาบ้านเมือง
ไคแถว กจะขอเบนเมืองชนชาชอบชณทส่มมาตบไป ครนไค
ทรงทราบในหนงส่อแถว จงมพระราชโองการตรส่ห้ามส่มเคจ
พระอนชราชราชว่าอ่ยายกทพไปคคตามจับเขาเดย เขาเห็นว่า
เราจจะช่วยชระเขามไค ดวยมการศกคคพนกนอยเขาจงหนไป
จะตเขาบ้านเมืองคน เรามคณแกเขาเขยนดวยมอแถวจะตบ
ดวยเทาดมบังควร ส่มเคจพระอนชราชจิงกราบทถถว่า อง
ชียงส่อคณน แม่นทรงพระกรุณาจะละไว้มไห้คคตามเอาคว
ไห้ไค นานไปภายหน้าหาบุญเราไมแถว มันจะทำควมดำบาก

08/04/2568

TUDC

๒๕๖ แผ่นดินสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก

เดอครอนแกดกหลานเราเป็นท่อย่าส่งสัยเคย แดวกราบถวาย
บังคมลาเสด็จกลับไปพระราชวัง.

อนึ่งในปลายบมะแม นพคก (๑) นั้น พระยาราชาศรัยรัฐ
เจ้าเมืองพทไธมาศถึงแก่อภราตย จึงทรงพระกรุณาโปรดคังอง
เทยมณบุตรพระยาราชาศรัยรัฐญวนเจ้าเมืองพทไธมาศเกานน
เป็นพระยาราชาศรัยรัฐ ออกไปครองเมืองพทไธมาศแทน แดว
มีพระราชโองการตรัสปรึกษาด้วยสมเด็จพระอนชาราชกรม
พระราชวังบวรฯ ว่าเมืองสมุทรปราการหากำแพงมิได้ เกรง
เกิดอกจะมราชศัตรูหมุ่บจจามศรยกมาทางทะเล ไม่มทมนจะ
บองกนรบซาคัก ทรงปรึกษาเห็นพรอมตวยกันแล้ว จึงให้
เกณฑ์ทำอฐี่แล้วเกณฑ์ซาราชการ ให้ก่อบ้อมแฉะกำแพงไวท
รมแม่น้ำโตปากถัดฟากฝั่งตะวันออก เป็นทมนนบองกนอรรราช
ไพรอนจะมีมาโดยทางทะเลนน.

อนึ่งเมื่อต้นบมะแมนพคกนั้น สมเด็จพระพุทธเจ้าหลวง
มีพระราชดำรัสให้พระยาราชสงครามเป็นแม่กอง ประงเคือง
บนพระมณฑปพระพุทธบาทชนใหม่ เหตุเมื่อครงพมาตอม

(๑) เค็มไม่มี

แผ่นดินสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ๒๕๗

กรุงเก่าอยู่นั้น พวกजनค้ายคดองส่วนพลคคกนชนไปเอาเพลิง
จุดเผาพระมณฑปเดมนนเสี้ยและเมอครงแผ่นดินตากนนั้น ให้
ชนไปทำเป็นแต่หลังคามงกระเบองกนพระพุทชบาทไว้พดาง ยัง
หาไค้สร้างเป็นพระมณฑปชนคังเก่าไม้ และเมอก่อนยังไม่
ไค้ไค้ดจยกทพหดวงไปค้เมืองทวายนน จึงมีพระราชโองการ
ตรัสให้สมเด็จพระอนุชาธิราช กรมพระราชวังบวร ฯ ไค้ดจ
ชน (๑) ไปเป็นแม่การยกพระมณฑปพระพุทชบาท สมเด็จพระ
พระบรมราชาอนชาก็ไค้ดจพระราชดำเนนโดยทางชลมารค
ถึงทประทบททาเจ้าต้นก จึงมีพระราชบณทรให้เกณทช
ราชการนายไพร่ชนคองไม้เครื่องบนพระมณฑปชนไปยงเขา
พระพุทชบาท สมเด็จพระพุทชเจ้าอยหัวทรวงพระอดค้ำหะค้วย
กาตงพระราชศรัทชาบคยงนก (๒) ไค้ดจพระราชดำเนนค้วย
พระบาท ทรงยกควคายองเครื่องบนพระมณฑปควคองค้วย
พระคตชนประคชฐานเห็นอพระองษา ทรงแบกค้วยพระองค
ไค้ดจพระราชดำเนนไปคองคทาง ให้คองชหายงและพลบพลายก

๑. เดิมว่าออก

๒. เดิมไม่มี

๒๕๘ แผ่นดินสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก

ที่ประทับไปตามระยะมรรคา เสด็จไปถึงพลับพลาที่ประทับที่
โต ก็ทรงวางตัวไม่ว่างนชาหยิ่ง แลเสด็จหยุดประทับบน
พลับพลาที่นอนพอหายเหนื่อยแล้ว ก็เสด็จทรงแบกตัวไม่นอน
เสด็จพระราชดำเนินต่อไป แดงนคราบเท่างงเขาพระพุทธรบาท
ด้วยอำนาจกาดังพระราชศรัทธา ทรงพระมหาอคตส์หะมิได้คิด
แก้ตำบักพระกาย หมายจะให้เบญญูญโกญฐาษพระราช
กศล้อย่างยง จึงให้ช่างยกเครื่องบนพระมณฑปและยอดเศียรจ
แล้ว ให้จับการลงรักปิดทองประดับกระจก แล้วให้ทำพระ
มณฑปน้อยกนรอยพระพุทธรบาทภายในมณฑปใหญ่ เสด็จ
เสด็จทรงเครื่องบนและยอดดวนแม่ทองคำหมทงต้น และการ
พระมณฑปใหญ่น้อยสำเร็จบริบูรณ์แล้ว ก็เสด็จพระราช
ดำเนินกลับยังกรุงเทพมหานคร ขณะเสด็จสมเด็จพระบรมเชษฐา
ธิราชเจ้า กราบทอดถวายพระราชกศลซึ่งเสด็จขึ้นไปสู่าบน
พระมณฑปพระพุทธรบาทใหม่แล้วสำเร็จบริบูรณ์น.

ดศักราช ๑๑๕๐ บัวอกส้มฤทธิศก ขณะนั้นก่าบนฝรั่ง
เค็ดเขามาตั้งพระนครถาหนง ฝรั่งชงเบนนายก่าบนสองคนพ
น้อง และน้องชายนนเบนนมวยมมมอ เทยวพนนชกมวย

08/04/2563

TUPC

แผ่นดินสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ๒๕๕

ษณะมาเป็นหลายเมือง ครั้นเขามาถึงพระนครจึงบอกให้ตาม
กราบเรียนเจ้าพระยาพระคลัง ว่าจะขอชกมวญพหนักับคนมวญ
ในพระนคร เจ้าพระยาพระคลังจึงกราบบังคมทูลพระกรุณา
สมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงได้ทรงทราบ จึงมีพระราชดำรัสปรกษา
ด้วยสมเด็จพระอนชราชราชเจ้า สมเด็จพระอนชราชราชเจ้าจึง
กราบทูลว่า ครั้นจะมีจุดแจ้งคนมวญออกต่อสูด้ด้วยฝรัง ฝรังเป็น
คนต่างประเทศจะดหมนว่า พระนครนหากคนมวญดจะต่อสูด้ได้
กจะเลื่อมเดี่ยพระเกยวตยศปรากฏ ไปทอานาประเทศทงปวง
ชาพระพุทชเจ้าจะจุดแจ้งแจ้งคนมวญทมฝมื่อออกต่อสูด้กับฝรัง
เอชยชานะให้แจ้งได้ สมเด็จพระพุทชเจ้าหลวงก็ทรงเห็นชอบ
ด้วย จึงดำรัสให้เจ้าพระยาพระคลังบอกแก่ฝรังรบพหนัก
มวญกน วางเคมพหนักนเป็นเงิน ๕๐ ชง.

จึงสมเด็จพระพุทชเจ้าอยหวกรมพระราชวงบวร ฯ กม
พระราชบณทร ครตส์สั่งให้จุดหากคนมวญมีฝมอดในกรมทนาย
เดออกทงพระราชวงหลวงพระราชวงบวร ฯ ได้หมนผดถาญหนึ่ง
๐๘/๐๔/๒๕๖๓ TUDC
เป็นทนายเดออกในพระราชวงหลวง รุปกายดำด้นฝมอดกกว่า
พวกมวญส่นทงนน จึงดำรัสให้ปลุกพลบพธาโกดโรงตะครฝ้าย

๓๐๐ แผ่นดินสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก

ตะวันตกวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ตั้งต้นนามมวยทนน ครั้น
 ถึงวันกำหนดจะชกมวยพนนกับฝรั่ง จึงมพระราชบิณฑทรให้
 แต่งตอหมนผดายุ เอนามนนวนอน้อยคงชะโตมทอทงกาย
 แดวให้ชคอกคนลงมายังพระราชวังหลวง ฝรั่งเค็ดนายกำบหน
 ล่องคนพนอง กับพรรคพวกบ่าวไพร่ กขนมมาตั้งต้นนามมวย
 ในพระราชวัง ส้มเตจพระพุทธเจ้าอยู่หวทงตั้งพระองค์ ก
 เล็ดจพระราชดาเนนชนล้พดบพดา ทอดพระเนตรพร้อมด้วย
 พระราชวงศ์คานวงศ์และชาทตตะอองชุดพระบาทผุใหญ่ผูน้อย
 ทงปวง จึงให้เอาเส้นเชอกชงวงรอบต้นนาม ส้มเตจพระพุทธ
 เจ้าอยู่หวกรมพระราชวังบวร ๆ เล็ดจลิตบพดบพดาชนลิตท
 ล่องเตรียมพระองคคอยทอย คารล้ให้พวกทนายเลอกทงพระ
 ราชวังหลวงพระราชวังบวร ๆ เตรียมตวอยพร้อมกัน จึงหมน
 ผดายุ กับฝรั่ง คมวย กเขามา กราบถวายบังคม ในกตางต้นนาม
 แดวชนชงทงทาเชชกกัน และฝรั่งนหวดมอจะจับหักกระดูก
 ไหวปดวราหมนผดายุ ๆ ยกมชชนกนแดวชกพดางถอยพดาง
 ฝรั่งถกคองหมคมิไคฟกชา ตั้งแตทาดวงอย่างเดยว ได้ตาม
 มาจนโกถวงเชอกชงชงไว ผ่ายฝรั่งพชายเห็นตงนน จึงชน

08/04/2563

TUDC

แผ่นดินสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ๓๐๑

ชนชาวหงษมหมณณาญ ยกมอชนมตกหมณณาญให้เดือนเซา
กตางวง จะให้น้องชายหักไหปดารา ส้มเต๋จพระพุทธเจ้า
อยู่หวงกรมพระราชวงบวรฯ ทอดพระเนตรเห็นดงนน กทรง
พระพิโรธ คารัดว่าเด่นชกพนหนักนแตควตอคว โฉนจิงช่วย
ชกเบนต์องคนเดา กเสด็จโตดตงจากพลบพลา ยกพระบาทถบ
เอาฝรังพชายตมตง ขณะนนพวกทนายเดอกกวงตรกนเซาชก
ค้อยปะเตะถบทบถองฝรังส้องคนพนองเจิบบ้วยเบ็นส่าหัด แล้ว
ตากออกไปจากส่นามมวอย พวกบ่าวไพร่ฝรังกเซาแบกหาม
นายไปยงกำบน ส้มเต๋จพระพุทธเจ้าหตวงจิงคารัดสั่งพระราช
ทานหมอนวดให้ไปรักษาพยาบาลฝรังทงส้องหายบ้วยแล้ว ก
บอกถ่ามให้ กราบเรียน เจ้าพระยาพระคลัง ช่วย กราบทูลถววย
บงคมตา แล้วถอยกำบนเดือนตงไปจากพระนคร ออกปาก
นำเมืองส่มทรปรากการตกตงทองทะเลใหญ่ แล้วไซไบกดับไป
เมืองฝรังเศ็ด แต่นนมากำบนฝรังเศ็ดมีโตเซามาสู่พระนครดับ
ไปอ๊กเดย.

08/04/2563

TUDC

ในบับวอกส่มฤทธิศก จุดศักราช ๑๑๕๐ บับน (๑) ส้มเต๋จ

๓๐๒ แผ่นดินสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก

พระเจ้าตากเชอพระองค์ใหญ่ เจ้าฟ้ากรมหลวงอิศรสุนทร พระ
ชนมายุครบ ๒๑ พระพรรษา ควรจะทรงบรรพชาอุปสมบท
แต่สมเด็จพระเจ้าหลานเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงนรินทรณ์เรศ
เจ้าฟ้ากรมหลวงเทพหรรษ ทงต้องพระองค์นพระชนมายุ
เกินอุปสมบทแล้ว ยังหาได้ทรงผนวชเป็นภิกษุไม่ สมเด็จพระ
พุทธเจ้าอยู่หัวทงต้องพระองค์ จึงทรงพระกรุณาโปรดอนุญาต
ให้ออกทรงผนวชทงตามพระองค์.

ครนถง ณ วันอาทิตย์เดือน ๘ ชนค้ำหิง เพดา ๓ โมง
เช้า สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวทงต้องพระองค์ ก็เสด็จพระ
ราชดำเนินสู่พระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม พร้อมด้วย
พระสังฆราชาคณะ และพระราชวงศานวงศ์ ท้าวพระยามช
มนตรีทงหลายสโมสรสนนินนาคโดยอเนกย จึงเส่นาบตมใหญ่^(๑)
ปรกษาให้สมเด็จพระเจ้าตากเชอ เจ้าฟ้ากรมหลวงอิศรสุนทร
ทรงผนวชก่อน ถึงจะออชนพระชนษากเบนตกหลวงเอก มี
บรรดาศักตส่งกว่าพระเจ้าหลานเธอ พระเจ้าหลานเธอทงต้อง
พระองค์น เบนพระราชบุตรสมเด็จพระเจ้านางเชอ พระ

แผ่นดินสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ๓๐๓

ชนษาแก่กว่าจริง แต่บรรดาศักดิ์ต่ำกว่าพระเจ้าตากเชอ ให้
ผนวชที่หัดง ครนเสด็จอุปถัมภ์บทรกรรมแล้ว ส้มเค็จพระพุทช
เจาอยหวัทงต้องพระองคกเสด็จกดับเซาพระราชวัง.

ในปีออกส้มฤทชศกนน พระบาทส้มเค็จบรมบพิตรพระ
พุทชเจาหัดง ทรงพระราชราฟงถึงพระไตรปิฎกธรรม อันเบน
มุดรากแห่งพระปริยตศาสนา ทรงพระราชศรัทธาพระราชทาน
พระราชทรพยเบนนมาท ให้เบนคาง้างข้างจารจาริกพระไตร
ปิฎกตงถาน แต่บรรดามีฉบับไนทใด ๆ ทเบนนอกษรรดาออกษร
รามัญกให้ชำระแปดออกเบนนอกษรรชอม สร่างชนใดทไไว้ในหอ
พระมนเทียรธรรม และสร่างพระไตรปิฎกถวายพระสงฆ์ให้เตา
เรยนทุก ๆ พระอารามหัดงตามความปรารภนา จึงเจาหมน
ไวยวรนากกราบทุดว่า พระไตรปิฎกชงทรงพระราชศรัทธา
สร่างชนไวทกถนน ออกษรบทพยญชนะตกวิปดาต้อยแต่ฉบับ
เคิมมา หากจะทานุกบารุงตกแต่มคดแปดงให้ถกคองบริบรณ
ชนมได้ ครนได้ทรงสคบบกทรงพระปรารภไปว่า พระบาตอรรถ
กถาฎกาพระไตรปิฎกทกถนน เมอแตะผดเพยนวิปดาต้อยเบนน
อนมากฉะน จะเบนนเคามุดพระปฏิบัตตศาสนาปฏิเวธศาสนานน

08/04/2563

TUDC

๓๐๔ แผ่นดินสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก

มิได้ อองตวนผู้รักษาพระไตรปิฎกมอญทกถนบกนอยนบก ถาสน
 ทานเหตาดนแดง เห็นว่าพระปริยัติคำสอน และปฏิบัติคำสอน
 และปฏิเวธคำสอนจะเสื่อมค่นยเป็นอนเรวณก สักตอโตกทงปวง
 จะหาทพงบมิได้ ในอนาคตกาดเบองหน้า ควรจะทำนุกบารุงพระ
 บวรพทธคำสอนไว้ให้ถาวรวัฒนาการ เป็นประโยชน์ไปแก่เทพา
 มนุษย์ทงปวง จึงจะเบนทางพระบรมโพธิญาณบารม ครน
 ทรงพระราชดำริณแดง จึงให้ประชุมพระราชวงศานวงศ มี
 ส้มเด็จพระอนชราชราช กรมพระราชวังบวร ฯ เป็นประธาน บน
 พระที่นั่งอมรินทรวาณเชกมहाปราสาท ให้อาราธนาสมเด็จพระ
 ส้มราชพระราชคณะถานุกรมบาเรยนรอรูป มารับพระ
 ราชทานฉน ครนแล้วจึงส่งสมภคตาทกแดง ส้มเด็จพระบรมบพิตร
 พระพุทธเจ้าอยู่หัวทงต้องพระองค์ จึงทรงถวายนมัสการคำวดี
 เผดียงถามพระราชคณะทงปวงว่า พระไตรปิฎกธรรมทกฉน
 น ยงถกตองบริบรณอยหรือพรชผดเพนประการใด จึง
 ส้มเด็จพระส้มราชพระราชคณะทงปวง พร้อมกันถวายพระ
 08/04/2563 TUDC
 พรว่า พระบาดและอรรถกถาฎกาพระไตรปิฎกทกถนบกนพรชมาก
 มาชานานแดง หากษตรยพระองค์ใดจะทำนุกบารุงเป็นถาสน

แผ่นดินสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ๓๐๕

ปลัดมุกกมได้ แต่กำลังอาตมภาพทั้งปวงกคคจะใคร่ทำนุกบ่ารุง
อยู่เห็นจะไม่สำเร็จ และกาดเมื่อสมเด็จพระธรรมราชาพระพุท
องค์ทรงพระยศอรหาคณอนประเสริฐ เมื่อพระองค์เสด็จ
บรรทมเหนือพระมณเฑียรมาพุทธาอาสน์ เป็นอนุฐานไต้ยาสัน
ณ หว่างนางรงทงคในตำบวโนทยานแห่งพระยามลราช ใ้
กรงกัสนาราราชาชน มีพระพุทชฎีกาตรัสแก่พระภิกษทงหลาย
ว่า ดูกำลังทั้งปวง พระธรรมวินยอนใดทงแปดหมนส์พน
พระธรรมชนธ อนพระตถาคตเทศน์นำสั่งสอนท่าน เมื่อพระ
ตถาคตนิพพานแล้ว พระธรรมแปดหมนส์พนพระธรรมชนธ
นน จะเป็นคำสั่งสอนท่านและสั่งรวปลัดทงหลาย ต่างพระ
ตถาคตแปดหมนส์พนพระองค์ ตรัสมอบพระพุทชค้ำสนาไว้แก่
พระปรยตธรรมณะนแล้วกเขาส์พระปรนนิพพาน จาเดิมแต่สมเด็จพระ
พระสัพพัญญเณเจานพพาน ถวายพระเพลิงแล้วเจตวัน พระมหา
กัสน์บเจาระตถกถงถอยคำพระสัทภท ภิกษแก่กถาวคเตยนพระ
บรมครเป็นมถเหตุ จึงควารการจะกระทำสังคายนาย เดอก
ธรรมพระสั่งขทงหลายถวนพระอรหันต์ ทรงพระเจตปฏิสัมภทา

๓๐๖ แผ่นดินสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก

ญาณ กับพระอานนท์เป็นเสกขบุคคลพระองค์หนึ่งได้พระอร-
หัตต์ในราตรี รุ่งชนจะทำสังคายนาพระอรหัตต์ของคัม
พระเจ้าอชาตศัตรูเป็นต้นนับพันมาก กระทำสังคายนาพระไตร-
ปิฎกในพระมณฑป แดบถ้ำตบวรรณคหาณ เขาเวภารบรร-
พต ใกล้กรุงราชคฤห์มหานคร เจ็ดเดือนจึงสำเร็จการปฏิม
สังคายนา.

ครั้นพระพุทธศาสดาตวงมาถึง ๑๐๐ ปี ภิกษุชาววัชช
คามเป็นออสขี ดำแดงวัดถ้ำบประการ กระทำผิดพระวินย
บัญญัติ แดพระมหาเถรชณาสพแปดองค์ มีพระยศเถรเป็น
ต้น พระเวศเถรเป็นปรีโยธาน ชำระทศวัตถุอภินิหารร่างบ
ยังพระพุทธศาสดาให้บรรลัทธแล้ว เตือกพระอรหันตอณตรง
พระปฏิมภิกษาญาณเจ็ดร้อยพระขงค มีพระสัพพกามเถรเจ้า
เป็นประธาน กระทำสังคายนาพระไตรปิฎกในวาตถาราม
จิหารใกล้เมืองเวสาลี มีพระเจ้ากาตาสักราชเป็นต้นนับพัน-
มาก แปดเดือนจึงสำเร็จทศสังคายนา.

08/04/2563

TU DC

ครั้นพระพุทธศาสดาตวงมาถึง ๒๓๘ ปี ครองหนเหต
เดียรถยเขาปลอมบวชในพระศาสดา จึงพระโมคคัลลบุตรคัสเถร

แผ่นดินสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ๓๐๗

เจ้ายังพระเจ้าศรีธรรมมาโคกราชให้เรียนรู้อในพุทธศัสมัย แล้ว
ชำระตักเคียรถยเดี่ยถึงหกหมื่น ยังพระคำสอนให้บริษัทธิ
แล้ว พระโมคคัลลบุตรคัสเถรจงเดออกพระอรหันตอหนทรงพระ
พระปฏิสัมภทาญาณพนพระองค์ กระทำสังคายนายพระไตร
ปิฎกในโอใต้การามวิหารโกตกรุงปาดตบุตรมมหานคร มีพระ
เจ้าศรีธรรมมาโคกราชเป็นลำดับปฐมภก เกาเดือนจึงสำเร็จ
การศคยสังคายนาย.

ครนพระพุทศำสนาดวงมาถึง ๒๓๘ ปี จึงพระมหินท
เถรเจ้าออกไปตั้งกาทวป บวชลุดบุตรให้เดาเรียนพระปริยต
ธรรม คือหยงรากพระพุทศำสนาดงในเกาะตั้งกาแล้ว พระ
ชนาต์พทงตำมสืบแปดพระองค์ มีพระมหินทเถรและพระอรวิฐฐ
เถรเป็นประธาน กับพระสังฆชงทรงพระปริยตธรรมรอยรูป
กระทำสังคายนายพระไตรปิฎก ในมณฑปกลปารามวิหารโกต
กรุงอนราชบุรี มีพระเจ้าเทวานมบยคัสเป็นลำดับปฐมภก สืบ
เดือนจึงสำเร็จการศคยสังคายนาย.

08/04/2563

TUDC

ครนพระพุทศำสนาดวงมาถึง ๔๓๓ ปี ครงนพระ
อรหันตทงปวงในตั้งกาทวป พิจารณาเห็นว่าพระพุทศำสนาจะ

๓๐๘ แผ่นดินสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก

เดือนมกราคม เดือนสิงหาคม ซึ่งทรงพระไตรปิฎกจนปากเจนใจนั้น
เบาบางดงกว่าแต่ก่อน จึงเดอกพระอรหันตอนทรงพระปฏิสัม-
ภิตาญาณ และพระสังฆมณฑลซึ่งทรงพระปริยตมากกว่าพัน
ประชุมกัน ในอภยคร วหาร โกตเมืองอนราชบุรี มีพระเจ้า
วอฏฐคามนอภยเบเนตาสันุปลมภก กระทำพระมณฑปถวาย
ให้กระทำสังคายนาพระไตรปิฎก แด่วจารกตงตาทงพระ
มตและยรรถกถาเบเนตงหพภาษา บัหนงจิงต่าเรจการบญจม
ตงคายนาย.

ครนพระพุทศต่าตนาตวงมาตง ๑๕๖ ปี จิงพระพุทศโฆษา
เถรเจาออกไปแต่ชมพทวป แเปดพระไตรปิฎกอนเบเนตงหพ
ภาษาจารกตงตาทใหม่แปดงเบเนมคธภาษา กระทำในโตห
ปราตาท ณ เมืองอนราชบุรี มีพระเจามหานามเบเนตาสันุปลม
ภก บัหนงจิงต่าเรจ นบเหนงในณฐฐิมตงคายนาย.

ครนพระพุทศต่าตนาตวงมาตง ๑๕๗ ปี ครงนพระเจา
ปรกมพาราชไตเสอวยราชตมบตในตงกาทวป ยายพระนครจาก
อนราชบุรีมาตงอยณเมืองจตตถมทานคร จิงพระมหากตตป
เถรกับพระสังฆมณฑลมากกว่าพัน ประชุมกันชำระพระไตร

แผ่นดินสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ๓๐๕

บัญญัติซึ่งเบ็ดเสร็จภาษาบ้างมคธภาษาบ้าง แปลงแปลออก
เป็นมคธภาษาทางต้น จารึกลงถาดใหม่ มีพระเจ้าปรกมพาห
ราชเป็นต้นดำเนินปกมาก บินหงจิงดำเวจบริบูรณ์ นบเนื่อง
เข้าในศัคมตั้งคายนาย เบื้องหน้าแต่นพมาจึงพระเจ้าธรรมมา
ผู้เสวยราชสมบัติ ณ เมืองอระมะทะนะบุรีคอบเมืองพุกาม เด็ดจ
ออกไปดอกพระไตรปิฎกในลังกาทวป เชิญใส่สำเภามายัง
ชมพูทวปน แตนพมาพระปรยตธรรม จึงแผ่ไพศาลไปในนานา
ประเทศทั้งปวง บรรดาที่เบ็ดเสร็จมาทฐินบถอพระรัตนตรัย
นั้น ได้ตอกค่อ ๆ กันไป เป็ดียนแปลงอักษรตามประเทศ
ภาษาแห่งตน ๆ ถมคดเพยนพิปลาดไปบ้างทุก ๆ พระคมภรท
มากบางทน้อยบาง.

ครั้นพระพุทธศาสดาถ่วงมาได้ ๒๐๒๐ ปี จึงพระธรรม
ทนเถรเจ้าณเบนมหาเถร อยณเมืองนพลันครคชเมองเชียงใหม่
พิจารณาเห็น พระไตรปิฎกพรุชมากทงพระบาท อรรถกถาฎกา
จึงถวายพระพรแก่พระเจ้าศรีธรรมจักรวรรตติตถกราชาธิราช
ผู้เสวยราชสมบัติณเมืองเชียงใหม่ ว่าจะชำระพระปรยคให้
บริบูรณ์ บรมกษตรยจึงให้กระทำมณทปในมหาโพธาราม

08/04/2563

TUDC

๓๑๐ แผ่นดินสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก

วิหารในพระนคร พระธรรมทนต์เถรจึงเลือกพระสงฆ์ซึ่งทรง
พระไตรปิฎกมากกว่าร้อยพระชนมกันใหม่ณทปนนี กระทำ
ชำระพระไตรปิฎกตกแต่ให้ถกถวณบริบรณ บั้หนังสือสำเร็จ
มพระเจ้าศรธรรมจักรวรรตคตถกราชเป็นลำดับปลถมก นั้
เนื่องในอัฐมสังคายนายอกครงหนง เบองหนาแดนหมาพระ
เถรานเถรในชมพทวปไตเดาเรยนสร้างสับตอกหมา และทำว
พระยาเคัรชฐุคหบด ศัรทฐาสร้างไว้ในเมืองสั้มาทฐูทงปวง
คตเมืองไทย, ดาว, เขมร, พม่า, มอญ, เป็นอกษรดำสั้
กนอยุเป็นอนันมาก หาทำวพระยาและสั้มนะผู้ ไคทจะศัรทฐา
สั้มาทฐูทงปวงจะชำระพระไตรปิฎกชนไว้ ให้บริณะคัจท้านแต่
กอนนมเดิม ครนพระพุทศั้สั้นาดวงมาไค ๒๓๐๐ ปีเคั้ชแถว
บรดาเมืองสั้มาทฐูทงปวง กกอกเกิดการยทศสังครามแกกน
ถงพนาศั้ณบหายควดยภยแห่งบัจจามตร มณราชเภาวควาอาราม
พระไตรปิฎกก็สั้บศั้ณยั้สั้นไป จนถงกรงศั้รอยชยากถงกาด
พนาศั้ควดยภยพมาชาศั้ก พระไตรปิฎกและเจคยฐานทงปวงก็
เป็นอนตรายสั้บศั้ณยั้ สั้มนะผู้จะรกษาร่าเรยนพระไตรปิฎก
นนักพถคพรายตมตายเป็นอนันมาก หาผู้ไคทจะเป็นทพานก

แผ่นดินสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ๓๑๑

บองกนชาศกศักรมได้ เหตุฉะนพระไตรปิฎกจึงมิได้บริบูรณ์
เส้อมศุขยรวงโรยมาจนตราบเท่ากาดทกวนน.

พระบาทสมเด็จพระบรมบพิตรพระพุทธเจ้าอยู่หัวทั้งสองพระ
องค์ เมื่อได้ทรงสดับพระสั่งขั้ราชาคณะถวายพระพร โดยพิศ-
ดารดงนน จึงดาร์สวากรงนขออาราธนาพระมเบนเจ้าทรงปวงจง
มอดสำหะในฝ่ายพระพุทธจักร ให้พระไตรปิฎกบริบูรณ์จนจ
ได้ ฝ่ายอาณาจักรที่จะเป็นสำส่นอุปถัมภกนน เป็นพนักงานโยม
โยมจะส่เสี้ยส่ชะวตบชาพระรัตนตรัย สดแต่จะให้พระปริยต
บริบูรณ์เบนมุดทตงพระพุทธศาสตร์ให้จได้ พระราชาคณะ
ทงปวงรบสำชแถวถวายพระพรว่า อาตมภาพทงปวงมส่ต
บัญญัติอันยหนักไม่เหมขนทานแต่กอน แต่จะอดสำหะชำระพระ
ปริยตส่นองพระเดชพระคุณตามส่ตบัญญัติ แะส่มเศจบรม
บพิตรพระราชส่มภารเจ้าทรงทำนุกบ่างพระพุทศศาสตร์กรงน
กนบโคชอวามวมะสังคายนายการบเกาครง จะยงพระปริยต
ศาสตร์ให้ถาวรวิธมนายันยาวไปในอนาคตส่มยส่นกาดชำนาน
แถวถวายพระพรตาออกมาประชุมพร้อมกันณวัดบางว่าใหญ่
จึงส่มเศจพระสั่งขั้ราชา ให้เดออกส่รรพระราชคณะฐำนานุกรม

๓๑๒ แผ่นดินสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก

มาเรียนและอนคตบทเถาเรียนพระไตรปิฎกได้บ้างนั้น จัดได้
พระสังฆ ๒๓๘ รูป กับราชบัณฑิตตาคจารย์อภัยดำงตามสืบสองคน
จะกระทำการชำระพระไตรปิฎก จึงให้เจ้าหมื่นไวยวรนาถ
กราบบังคมทูลพระกรุณา ส้มเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวทรงสอง
พระองค์ จึงมพระราชดำรัสให้จัดแจงที่จะกระทำการสังคายนา
ณ วัดนิพพานาราม เหตุประคิษฐานอยู่หว่างพระราชวังสอง
แฉะกรงนนจพระราชนามใหม่ให้ชอวัดพระศรีรัตนเพชดาราม
แฉะทรงพระมหาบรมจกพระราชทรพยแจกจ่าย เกณท์พระ
ราชวงศานวงศ์แฉะชาราชการฝ่ายหน้าฝ่ายใน ทงพระราชวง
หลวงพระราชวงบวร ๆ วงหลัง ให้ทำตำรับคาวหวานถวาย
พระสังฆซึ่งจะชำระพระไตรปิฎกทงเขาทงเพด เพดาสะสรอย
ตามสืบหกตำรับ ทงคาวทงหวาน พระราชทานเงินตราเบนคา
ชาทนยโภชนยาหารตำรับคุดะบาท มีพระราชกำหนดให้หมนค
พระสังฆประชุมพร้อมกัน ณ พระอโบลัดวัดพระศรีรัตนเพช
ดาราม ในวณกตกบรณมเพญเดือนสืบสองในปีวอกถัมฤทศศก
08/04/2563 TUDC
พระพุทศ์กราชตวงแฉะ ๒๓๓๑ พระวัดสำ เป็นพุทวารคักตบกษ
ตฤถิ เพดบายสามโมง ส้มเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวทรงสอง

แผ่นดินสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ๓๑๓

พระองค์ ก็เสด็จพระราชดำเนินด้วยมหรสพราชอิสริยาภรณ์
พร้อมด้วย เครื่องสูงและเบเก็ดองชนะแห่ออกจากพระราชวังไป
ยังพระอาราม เสด็จเข้าวัดพระอโศกทรงถวายนมัสการพระ
รัตนตรัยด้วยเบญจางคประดิษฐ์แล้ว อาราธนาพระพิมพ์ธรรม
ให้อ่านคำประกาศเทวดาในท่ามกลางสงฆ์มาคม ขออานภาพ
เทพยเจ้าทรงปวงให้อุปถัมภ์นาการ ให้สำเร็จกิจมหาสังคายนาย
แล้วให้แบ่งพระสังฆออกเป็นสี่กอง ส้มเด็จพระสังฆราชเป็น
แม่กองชำระพระสังคตนต์บัญญัติกองหนึ่ง พระวรมตเป็นแม่กอง
ชำระพระวินยบัญญัติกองหนึ่ง พระพิมพ์ธรรมเป็นแม่กองชำระ
พระอภิธรรมบัญญัติกองหนึ่ง พระพจนานจารย์เป็นแม่กองชำระ
สังคตท้าวเศษกองหนึ่ง และทรงนพระธรรมไตรโลกเป็นโทษอยู่
มิได้หนีเข้าในสังคายนาย พระธรรมไตรโลกจึงมาทูลสมเด็จพระ
พระสังฆราช ขอเข้าช่วยชำระพระไตรบัญญัติด้วย และพระสังฆ
ทงสี่กองนั้น ทรงพระกรุณาโปรดให้นมคตแยกกันชำระพระ
ปรียศอย ญ อโศกกองหนึ่ง อยญพระวิหารกองหนึ่ง พระ
มณฑปกองหนึ่ง การเปรียญกองหนึ่ง ทรงถวายปากไถ่
กะปุกหมักหรดาดครบทุกองค์ และสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัว

08/04/2563

TUDC

๓๑๔ แผ่นดินสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก

เสด็จพระราชดำเนินออกไปณพระอารามทุกวัน ๆ วันละสอง
เวลาทั้งสองพระองค์ เพลาเช้าทรงประเคนสำรับปิ่นโตโภชนา
นยชาตินยาหารแก่พระสงฆ์ให้ฉันพระระเบียงทรงรอบ เพลา
เย็นทรงถวายอุบาสนและเทียนเบนนิจทุกวัน และพระสงฆ์กับ
ทวงราชบัณฑิตประชุมกันพิจารณาตพระปริยัติ สอบสวน
พระบาลี กับอรรถกถา ฎีกาเทศเพณ พิปดาตี กตกแต่ม
เปลี่ยนแปลงอักษรให้ถูกถวณบริบูรณ์ทุก ๆ พระคัมภีร์ใหญ่
น้อยทวงถงสน และที่ใดสงฆ์เคยอบแคง ก็ปรึกษาได้
ถามพระราชาคณะผู้ใหญ่ ซึ่งเบนมหาเถรให้วัดขนาดดัดสนท
ผิดและชอบ และกระทำการชำระพระไตรปิฎกตั้งแต่นั้นเพณ
เดือนสี่บสอง จนตราบเทาดงวนเพณเดือนห้าบระกาเอกคก
พอครบห้าเดือนกล้าเร่งการส่งคายนาย จึงทรงพระกรุณา
โปรดให้จำหน่ายพระราชทรัพย์เบนมุดค่าจ้างให้ช่างจารคฤหัสถ์
และพระสงฆ์สามเณร จารึกพระไตรปิฎกซึ่งชำระบริบูรณ์แล้ว
นหนดงวนใหญ่สำเรจแล้ว ให้บิดทองทบทงไบปกหน้าหลัง
และกรอบทงสนเรยกว่าฉบับทอง หอดวยผายกเชอกรดก
ด้วยไหมเบญจพรรณ มณฑากงาแกะเขียนอักษรด้วยหมึก และ

แผ่นดินสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ๓๑๕

ณากทอเบนต์วอกษรบอกขอพระคมนตรีทุก ๆ คมนตรี อนึ่งเมื่อ
เสร็จการตั้งคายนายนั้น สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวทรงตั้ง
พระองค์ทรงถวายไตรจักรบริหารภณทัณฑ์แก่พระสงฆ์ทั้งต้องร้อย
สิบแปดรูป มีสมเด็จพระสังฆราชเป็นอาทิ ถ้วนประณีตทุกสิ่ง
เป็นมหามหกรรมฉลองพระไตรปิฎก และพระราชทานรางวัล
เสด็จมาแก่ราชบัณฑิตทั้งสามสิบสองคน มีพระยาธรรมปโรหิต
และพระยาพจนานภมตเป็นต้นนั้นด้วย แล้วทรงตั้งวรรณภิงคาร
หุดอหุดงทักษิณาทกธารา อทิศแผ่ผดพระราชกศดสำส่นูปถัม
ภกกิจไปแก่เทพามนุษย์สรรพสัตว์ทั้งหลาย ทวอนนตโดกธาตุ
เป็นบัณฑิตานูปทานบุญญกรยาวตถอนยง เพื่อประโยชน์แก่พระ
บรมโพธิ์ศัพพัญญุตญาณ ครนเมื่อเสร็จการสร้างพระไตรปิฎก
ฉบับทองแดง จึงให้เชิญพระคมนตรีทั้งปวงชนพระยานมาศ
พระราชยานต่าง ๆ ตั้งกระบวนแห่สมโภชพระไตรปิฎก มีเครื่อง
เดินเป็นเอนกนานประการเป็นมหรศพแก่ตาประชาราษฎร์ทั้ง
ปวง แล้วเชิญพระคมนตรีพระปริยตธรรมเข้าประดิษฐานไว้ใน
ตู้ประดับมุก ตั้งในหอพระมณฑียรธรรมกลางสระในวัดพระ
ศรีรัตนศาสดารามภายในพระราชวัง แล้วให้ม้งานมหรศพ

๓๑๖ แผ่นดินสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก

ฉลองพระไตรปิฎกและหอพระมนเทียรธรรม ครองนมมดะครม
หญิงด้วย เพดาคำจุดดอกไม้เพลิง ลูกพลไปตกลงบนหลังคา
หอพระมนเทียรธรรมเพลิงคุดใหม่ชน ส้มแดงพระพุทธเจ้าอยู่
หัวดารัสส่งข้าราชการทงปวงให้เข้าไปยกคูประดับมก และชน
พระไตรปิฎกออกมาไค่ฉ่น เพลิงมิได้ใหม่ ๆ แต่หอยพระมน
เทียรธรรมแห่งเดียวเท่านั้น และทพระอุโบสถพระแก้วลูกไฟไม่
ถึง ยงบรรบริณคยย จึงมพระราชโองการตรัสว่า เทพยดา
ผู้บำรุงรักษาพระพุทธศาสดาเห็นว่าหอไตรยงตาอยู่ จึงบันดา
ให้เพลิงใหม่แต่เฉพาะหอไตร มิให้ใหม่พระอุโบสถด้วย จะให้
สร้างพระมณฑปขึ้นได้พระไตรปิฎกธรรมใหม่ จึงมพระราช
ดำรัสส่งพระยาราชสงคราม ให้เป็นแม่การทำพระมณฑปให้
ถมสระเดิมหนนเสย ขุดรากก่อพระมณฑปดงทนน มีชาดาและ
กาแพงแก้วเบณฑปทักษณดอมพระมณฑปดคพนดงมาสำมชน
แล้วให้ขุดสระใหม่ดงเบองบรรพทิศแห่งพระมณฑป ก่ออิฐถือ
ปูนทงรอบ แล้วให้ก่อหอพระมนเทียรธรรมชนใหม่ฝ่ายทิศ
อีสานแห่งพระมณฑป และการทงปวงยงมิได้สำเรจ.

08/04/2563

TUDC

แผ่นดินสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ๓๑๗

ตศักราช ๑๑๕๓ ปีระกาเอกศก ถึงณวันอาทิตย์เดือนเจ็ด
ชนคานางเพดาบายสำมโหมงหกบาท ฝนตกอสนับชาติตอง
หน้าบนมชเด็จพระทนต์อมรัตนราภิเศกมหาปราสาท คิดเป็น
เพลิงโพล่งชนใหม่เครื่องบนพระมหาปราสาทกับทงหลังคามช
ทงส์ทาดายดงสน แดวเพลิงตามไปคิตใหม่พระปรค์ชายด้วย
อกหงหง และขณะเมื่อเพลิงพาแรกคิตพระมหาปราสาทนน
สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวกรมพระราชวังบวรฯ และพระราช
วงศ์นางวงศ์ทงปลวง กับข้าราชการผู้ใหญ่ผู้น้อยและพระราชา
คณะฐานานุกรมทก ๆ พระอารามหลวงกเข้ามาในพระราชวัง
ช่วยคบบเพลิงพรอมกันสน สมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงดำรัสให้ชา
ราชการช่วยกันยกพระทนต์ราชบดตงกประดับมกชงกันเควด
ฉัตรอยบนพระมหาปราสาทนตงมาพนเพลิงหาทนเพลิงใหม่ไม่
พวกเจ้าจอมชางในต่างคนคกใจเพลิง หนีออกจากพระราชวัง
ไปอาศัยอยณบ้านเจ้าพระยารัตนาพิพิธบาง บ้านเจ้าพระยา
ยมราชบาง ไปอยณบ้านเจ้าพระยาธรรมมาบาง บ้านเจ้าพระ
ยาพิศเทพบาง ทงอยในพระราชวงกมบาง ฝ่ายพระสังฆและ
คฤหัสถ์ข้าราชการทงปลวงทเจ้าดำคณาตบเพลิงบาง ทเจ้าชวย

08/04/2563

TUDC

๓๑๘ แผ่นดินสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก

ชนองพระราชทรัพย์ในพระคลังในคลังในสระในพระอุทยาน
ภายในพระราชวังบ้าง ส้มเค็ญพระพุทธรเจ้าหลวงทรงพระแสง
ง้าวเร่งให้ข้าราชการคืบเพลิง ครั้นเพลิงคืบถึงบแดด จึงดำรัส
ให้พวกชาวที่ชาววังและเจ้าโชนแยกย้ายกันไปตาม พวกเจ้า
จอมข้างใน ซงหนีเพลิงไปอาศัยอยู่ณบ้านเสนาบดีทงนหรบ
กตบเขามาพระราชวัง แดวดรัสถามมชมนตรทงปวงว่า ซง
ไฟฟ้าไหมพระมหาปราสาทคองจะมเหตุตรายประการใด จึง
พระยาราชวงเมืองกราบทูลพระกรรณาว่า แต่ครั้งแผ่นดินส้ม
เค็ญพระเจ้ายอหวปราสาททอง อต้นบาตตงพระทงมงคต
ภิชกมหาปราสาท ไฟฟ้าไหมเหมือนครั้งนมโตมเหตุตราย เบน
ศกนมิตรมทามงคตอนคโตพระราชตากตางประเทศเบนอนมาก
จึงทรงพระกรรณา โปรดพระราชทานเงินตราซงหนงแก่พระยา
ราชวงเมือง เบนรางวัลซงกราบทูลทนายเบนศกนมิตร
นน คองกบค้ำพระโหรากกราบทูลทนายเมอครงผงจบตนจนทน
ทเกยผ่ายปัจฉิมทศ ถวายพยากรณ์ว่า จะได้พระราชตาก
และนางตางประเทศ แดวดำรัสตั้งสมหนายกให้จคแจ้งการรือ
ปราสาทเก่าเดี่ย ฐาปนาปราสาทชนใหม่ยอมเขากวอองคกอน

แผ่นดินสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ๓๑๕

และปราสาทองค์ก่อนนั้นตั้งใหญ่เท่าพระที่นั่งสรรเพชญปราสาท
กรุงเก่ามีชานามชวดงนหยาวกวามชวาง และมุขเบื้องหลัง
น้อยยทชางในยาวไปจดถึงพระปรัศช่ายชวา กระทำปราสาท
องค์ใหม่ยกออกมาตงณทชางหนาทงต้น มุขทงต้นนกด่อมอ
กนทงตทศ ใหญ่ตั้งเอาแต่เท่าพระที่นั่งสรยามรัตนกรงเก่า
ยกบราดเสียมได้ได้เหมือนองค์ก่อนแต่ทนมยอดทงต้นม่นนยก
ทวยเสย ได้รูปครชเข้าแทนแต่ให้ชูปนาพระที่นั่งชนใหม่ท
ชางในค่อมุขหลังเขาไปอกหลังหนิง พอเส่มอทายมุขปราสาท
องค์เก่า พระราชทานนามว่าพระที่นั่งพมานรตยาและให้ทำพระ
ปรัศช่ายชนใหม่คงตามเดิม และหลังคาปราสาทและมุขกบทง
พระที่นั่งพมานรตยาและพระปรัศคาตคบกทงต้นเหมือนอย่างเก่า
ครนการพระมหาปราสาทตงรกบิตทงเส็จแล้ว จึงพระราช
ทานนามปราสาทองค์ใหม่ชอพระที่นั่งคัสตมหาปราสาท แล้ว
เร่งให้ทำการพระมณฑปและหอพระมนเทียรธรรมในวัดพระศรี
รัตนคัสตารามนถงรกบิตทงแล้วสำเรจบริบรณ แล้วให้แผ่
แผนงนถาดพนในองคพระมณฑปนถดวย จึงให้เชิญคูประคบบ
มุขชงได้พระไตรปิฎกฉบับทงชนตงไวณภายในพระมณฑป

๓๒๐ แผ่นดินสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก

ซึ่งฉบับแรกเดิมและฉบับอื่นซึ่งทรงสร้างขึ้นมาใหม่ให้ได้ค
บิตของดาวยรตนาในหอพระมนเทียรธรรมใหม่เป็นท่อยุกรม
ราชบัณฑิต ให้บอกกล่าวพระไตรปิฎกแก่พระสงฆ์สามเณร
เหมือนอย่างแต่ก่อน อนึ่งทรงพระกรุณาให้ช่างหล่อ ๓ รูปตั้งห
แถวด้วยทองสัมฤทธิ์ชนใหม่สี่รูป ประดับกับรูปตั้งห
สัมฤทธิ์ ซึ่งได้มาแต่เมืองพทไซมาศแต่ก่อนสองรูป เป็นสี่
สองรูป ก่ออิฐเป็นพานรองถอปนเป็นอนัต ตั้งไว้ในอก
ประตูกำแพงแถวตอมพระมณฑปชนต่างทรงสองข้างประตูๆ ละ
คู่ ทรงสี่ประตูเป็นแปดรูป กับทนมกำแพงแถวทรงสี่มุมๆ ละ
รูปเป็นสี่รูป สี่รูปเป็นสี่หลังสองรูปด้วยกันทรงสี่ บนหลัง
กำแพงแถวทรงสี่ตามชนน ให้กระทำโคมเป็นรูปหม้อปรุแล้วไป
ด้วยทองแดงเป็นทตามประทป ตั้งเรียงรายไปโดยรอบหว่าง
โคมนนให้บกนตรกระทำด้วยทองแดงดงรกบิตทอง มีใบโพธิ
แถวห้อยทกชนทรงสี่ด้วยกัน บูชาพระปริยตไตรปิฎกธรรม
เป็นมโหฬาราราชการยงนค.

08/04/2563

TUDC

ดศักราช ๑๓๕๒ บัจอโทศก ครงนนายบุญเรืองคนหนึ่ง
เป็นคณมศรัทธาโดยยง มีสหายสองคนคือชนศรัทธาผู้ศรัทธา

แผ่นดินสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ๓๒๑

มักับนายทองรักพานไปณพระอโศกวัดจักรวรรดิราชมาราม ค้าง
ปรารภนาพระพุทธรูปมรดกด้วยกนทงสามคน ชวนกันนมัสการพระ
พุทธรูปพระประธาน เดอคงตั้งตยาธิษฐานเลี้ยงดอกบัวอ่อนคน
ละดอกบูชาพระพุทธรูปเจ้าว่า ถ้าผู้ใดจะสำเร็จพระโพธิญาณใน
อนาคต ขอให้ดอกบัวของผู้นั้นจงบานเห็นประจักษ์ โดยแท้ ครั้น
รุ่งขึ้นดอกบัวของนายบุญเรืองนอบานดอกเดียว ของชนคร
กณฐีศิวและนายทองรักนอบานไม่ คงแค่นมมานายบุญเรือง
ผลมาอาศัยยอเยทการเปรียญเกาณวัดแจ้ง คงส่งมาทานอโศก
ศัลดงพระธรรมเทศนา เอานามนชบถาดเบนเชอพาดแขน
ทงต้องข้างจุดเพลิงบูชาทางประทศทุกถวน ๆ ครั้นถึงณวันศุกร์
เดือนสามชนแปดค่ำ กถางคนเพลาประมาณหกเค็ช นายบุญ
เรืองพงพระธรรมเทศนาจบแล้วกนงหมผาชบนามน เคนออก
มาหน้าการเปรียญ นงพบเพียบพนมมอดตั้งศรทษาจศร้างบ
ตั้งบดแล้วกจุดเพลิงเผาควเขา ขณะเมอเปิดวเพลิงวบชนทวม
ควนน นายบุญเรืองร้องประกาศแก่คนทงปวงว่าสำเร็จความ
ปรารภนาแล้ว ขณะนคนชงคอยทนนประมาณหารอยหก

08/04/2563

TUJDC

๓๒๒ แผ่นดินสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก

ร้อยเศษ ชาวพจนชนมยนต์บางกรของตั้งราชการเอกรีก
ออกเปิดองผ้าห่มโยนเข้าไปบงาในกองเพลิง จนแต่พวกแขก
มีจนาทฐิภายนอกพระพุทศาศ์นา ก็เกิดศรัทธาถอดหมวก
ออกค่านับโยนเข้าไปในเพลิงด้วย.

ต้นความในฉบับพระราชหัตถเลขาแต่เพียงน.

ก่อนไปความฉบับสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระ
ยาดำรงราชานุภาพ ทรงชำระเมื่อ ร.ศ. ๑๒๐ นำมาลงไว้ให้จบ
จนตลอดรัชกาลที่ ๓.

* * *

ศักราช ๑๑๕๒ บัวอกโทศก องเซียงตั้งตงตวชนเบน
เจ้าอนมกกแต่งให้องโบโฮ ๓ องบดเตอง ๓ องโดยเวชน ๓ คม
ต้นไม้ทองเงินกับเครื่องราชบรรณาการ ระบายแก้ว ๓ เซ็ง
เทียนคู่ ๓ กระจกคู่ ๓ ตวอย่างเรือพระทงทจะตอถวายดำ ๓ เขา
มาทุดเกล้า ๆ ถวาย และมีหนังสือให้องโบโฮถือเข้ามาถึงพระ

แผ่นดินสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ๓๒๓

ยาพระคั่งว่าฝนแดงอาณาประชาราษฎร์เมืองไซ่ง่อนทำนาได้
ผดน้อย ถ้าเรือตกค้าจะออกไปค้าขายณเมืองไซ่ง่อน ขอได้
โปรดให้บรรทุกชาวสารออกไปจำหน่าย จะได้เป็นกำลังแก่ไพร่
พลทำการศึกต่อไป.

ฝ่ายเจ้ากรุงศรีรัตนาคณหตเวียงจันทน์บอกลงมาว่า อง
ตองเยอง องคก องแอม แต่งให้องเจียงบา องเจียงเวียน
๗ เป็นแม่ทัพคุมญวนโกเซิน ๓๐๐๐ กับกองทัพลาวเมืองพวน ๓๐๐๐
รวม ๖๐๐๐ ยกมา เจ้าเวียงจันทน์แต่งกองทัพลาวออกไป ได้
รบกันกับพวกทัพญวนที่เมืองพวน ฝ่ายกองทัพลาวตกกองทัพ
ญวนเมืองตงเกยแตกกระจัดกระจายล้มตาย ไต่บันเคืองศักดิ์
ศราวชเป็นอันมาก จับได้ถาวนายภูทหาร นายทอง นายปาน
กับไพร่ ๓๐ คนส่งมากรุงเทพฯ โปรดให้เอาตัวนายทหาร นายทอง
นายปาน ญวนหม้อ ๓๐ คนไปให้องโบโฮ องเบ็คเตอง องโดย
เวียน ถามเอาปากคำ นำความไปแจ้งแก่เจ้าอนหมักก.

พื่อเจ้าอนหมักกหนังสือฝากเรือจันทงตกค้าเข้ามาออกฉบับ
หนึ่งใจความกล่าวโทษหลวงจางง ชุนตันทเด่นหา ข้าหลวง
ว่าไปลักผู้หญิงญวนเข้ามาไม่บอกให้ทราบ พวกค่านจับได้เอา

๓๒๔ แผ่นดินสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก

ผู้หญิงนั้นไว้อย่างรวดเร็ว จันทน์ทนต์เห็นหา โกรธ ว่าเข้ามาถึง
กรุงเทพ ฯ จะกราบบังคมทูลพระกรุณา ครั้นภายหลังจันทน์มทร
ต่างภาษาเชิญทองตราออกไปว่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่
หัวทรงขัดเคืองมาก ให้ออกมาคนเขาบนทพระราชทานออก
มาเข้าไปให้ต้น องเชียงสือรวบรวมได้บั้นเสร็จแต่ใน ๘ วัน
จะมอบให้จันทน์มทรต่างภาษาเข้ามา จันทน์มทรต่างภาษากะเขิน
เข้าไปเที่ยวเดินเบียดเบียนผู้หญิงทำให้เสียราชการข้อ ๑ กล่าว
โทษเจ้าพระยาอภัยภูเบศร์ ว่าเกณฑ์กองทัพเขมรต่อเรือรบ
ชุนมาก เจ้าอนหมกกตั้งให้คนไปสืบ ได้ความว่าจะมาทำ
ร้ายแก่เจ้าอนหมกก เจ้าอนหมกกจะต่อสู้เกรงพระราชอาญา
เบนอนหมก ควบคุมพระเดชพระคุณเหตอดนทจะทดแทน ครั้น
สู้รบก็จะเป็นคนอกตัญญู ขอพระเดชพระคุณเบณฑพวงด้วย
แต่เรือรบจะโปรดให้เกณฑ์คนหนแฉวเสร็จจะส่งเข้ามาถวาย
ในเดือนเก้า เดือนสิบยกน กยงเกรงเจ้าพระยาอภัยภูเบศร์ อยู่
เจ้าพระยาอภัยภูเบศร์หวาดว้าง จันทน์ทนต์เห็นหา จันทน์มทร
ต่างภาษาจะเอาความเท็จจริงมากราบบังคมทูลพระบาทสม
เด็จพระเจ้าอยู่หัวให้ขัดเคืองได้มาต่อของชุดพระบาท ถ้าม

08/04/2563

TUDC

๓๒๖ แผ่นดินสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก

ทัณฑ์ทำนุบำรุงจะให้หนักพระองค์เองออกไปครอบครองไพร่ฟ้า
ประชากรตามเดิม พระนครทั้งสองจะได้เป็นทองแผ่นเดียวกัน
อาณาประชาราษฎร์รุดค้ำความชจะได้อุเย็นเย็นเป็นสุข แต่ว่าเจ้า
อนมกกยงตงมณฑลมิได้ จึงให้เจ้าพระยาอภัยภูเบศร์ออกมา
ว่าราชการกรุงเทพมหานคร เจ้าพระยาอภัยภูเบศร์มิได้เป็น
เชอวงศ์เจ้า เจ้าอนมกกยงอยู่แถว ถาดะเสร์จการท่าพระ
นครแล้วก็จะให้หนักพระองค์เองออกไปครองกรุงเทพมหานครไป
ขอซึ่งว่าขอให้เรือรถค้าบรรทกชาวออกมาขายณเมืองไซ่ง่อน
นน พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวโปรดให้บ่าวร้องบรรดาเรือ
รถค้าให้ออกมาค้าขายณเมืองไซ่ง่อนตามมหนังสือบอกเข้าไป
นนแล้ว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวโปรดให้จัดมาผู้ สี่ชาว
ตั้ง ๒ ศอกคืบมา ๑ สี่แดงตั้ง ๒ ศอกคืบมา ๑ เครื่องมา
อย่างไทยคร่ำเงินสำหรับ ๑ อย่างฝรั่งสำหรับ ๑ พรหมใหญ่ผืน
๑ สีดาปากนก ๓๐๐๐๐ สีดาผืนหมกอน ๑ หมกหีบ ๑ พุกน
หีบ ๑ แพร่มังกรอย่างคัสต่าง ๆ ๓๐ ม้วน หม้อใหญ่ ๕ หม้อ
กตองญวนใบ ๑ ชงมังกกร ๓ คัน กระดาษแพรด้ายมังกกร ๓๐
แผ่น กระดาษแพรสีต่างกัน ๒๐ ม้วน ให้พระราชมนตรี,

แผ่นดินสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ๓๒๗

ขุนศรีเสนา, ออกไปกับองโบโฮ องเบ็ดเตื่อง, องโดยเวียน,
ซึ่งเขามาถวายต้นไม้ทองเงิน คมออกไปพระราชทานเจ้าอนัน
กกดวย แต่ความหุดวงจำนง, ขุนสนิทเสนาหา, ขุนสมุทรรต่าง
ภาษา, ซึ่งเขามากกราบทูลกล่าวโทษเจ้าอนันมกกันนี้ หาได้
ตอบไปไม่.

จุดศักราช ๑๓๕๓ ปีกุนตรศักราชเดือน ๖ แยกเมือง
เซียงเยะ อยนอกพระราชอาณาเขตยกกองทัพเรือมาตเมือง
สงขลา เจ้าเมืองกรมการสู้รบมิได้ ก็พาครอบครัวชาวเมือง
ยกหนีไปอยู่แขวงเมืองพทลง ฝ่ายพระศรีไกรดาสซึ่งออกไป
เบ้นพระยาพทลง ก็พดอยคนตกใจกลัวทัพแขกซำคัก ๆ ก็ยง
มิได้ยกมาตเมืองพทลง พากรมการณะครอบครัวอพยพหนี
เซียงเยะ มิได้คิดที่จะตงม่นอยตอรบตทวงทซำคักกอน ครนเจ้า
พระยานครศรีธรรมราชได้ข่าวว่า กองทัพแขกมลายเมืองเซียงเยะ
ยกมาตเมืองสงขลา จึงเกณฑ์กองทัพเมืองนครศรีธรรมราช
ยกออกไปช่วยเมืองสงขลา ด้รบกันกับทัพแขก ๆ แตกพ่าย
หนีไป จึงบอกขอราชการทงปวงเข้ามายังกรุงเทพมหานคร
ให้สมุหพระกตโหมกราบบังคมทูลพระกรุณาให้ทรงทราบ พระ

๓๒๘ แผ่นดินสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก

บาทสมเด็จพระบรมพิตรพระเจ้าอยู่หัว ก็ทรงพระพิโรธแก่พระยา
พทลง คารั้ววาชาศักรมายงมทนจะถงเมืองกคกทหน ให้ชา
หวดวถอทองตราออกไปถอด พระยาพทลงเสี้ยแถวถงพระราช
อาญาจาคกเขามาณกรงเทพมหานคร จึงทรงพระกรุณาโปรด
ตงหวดวค้กคตนายเวรมหาดเดกซงเบบบตรพระยาพทลงคกก่อน
ออกไปว่าราชการเมืองพทลงบองกนพระราชอาณาเขตสืบไป.

ครนมาถงณเดอน ๓๓ ขนคาค ในบักนพน เจาอนหมกกม
หนงสอเขามาขอจคชอบนคาคศดา ๓๐๐๐ บอก เหตักทำซง
หนก ๓๐๐๐ หาบ แถวจคเบดญวนเขามาถวาย ๓๐ ตำรับ
กบถงเรอรบทเกณทให้คอเขามาถวย ๗๐ตำ เรอนนโปรด
ให้เอาไปไวทแถดมบางออ เมอณวนพฤหส์บค เดอน ๓
แรม ๒ ค้า โปรดพระราชทานเหตักทำซง ๒๐๐ หาบ บนถากถอง
เบถ้า ๒๐๐ บอก ออกไปให้เจาอนหมกก.

ในปีนนพระเจ้าจนทรบรศร์รัตนาคนหค วิสัทธิรัตนราช
ชานบรมมย ถานชางรมชาวเวียงจนทน ให้ชาหวดวถอศักร
อักษรดงมายงกรงเทพมหานคร ให้ส่มหนายกกราบบังคมทถ
พระกรุณาว่า เจามหาอุมวงค์ขงศร์รัตนาคนหคอดมรัตนบร

แผ่นดินสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ๓๒๕

รมย์ พรหมจักรวรรดิมหานครราชธานี ด้านข้างริมชาวหลวง
พระบาง คิดการเป็นกบฏไปเข้าด้วยพม่า ใช้คนไปถึงเมือง
องวะ พม่าก็ใช้คนมาถึงเมืองหลวงพระบาง ต่างไปมาถึงกัน
ไต่แต่งคนไปตอบสืบราชการไต่ความแน่ พระบาทสมเด็จพระ
เจ้าอยู่หัว ไต่ทรงทราบคณหนึ่งตอบอกเมืองเวียงจันทน์ทง
พระพิโรธ ดำรัสสั่งสมหนายกให้มัสภอกษรตอชขึ้นไปว่าม
พระราชโองการดำรัสให้พระเจ้ากรุงศรีสัตนาคนหุตยกกองทัพ
ไปตเมืองหลวงพระบางให้แตกฉานจงไต่แล้ว จมตวพระเจารม
ชาวจำตงตงมาถวายนกรงเทพมหานคร ครนพระเจ้ากรุงศรี
สัตนาคนหุตไต่ทราบรบตงไปรบชนมตงนน จงเกณตทกองทัพ
พลทหารเบนอนมมาก ทงทพรerotทพบกยกชขึ้นไปเมืองหลวงพระ
บางให้ตงคายรายตอมเมือง ฝ่ายพระเจารมชาวเบอรกับ
พระเจ้ากรุงศรีสัตนาคนหุตมาตอกอน ครนกองทัพเมืองเวียง
จันทนยกมาตอมเมือง ก็แตกกองทัพยกออกมาตอรบไต่รบ
กันเบนตอมารถ และเจ้าอุปราชเมืองเวียงจันทนตองบนชาว
เมืองหลวงพระบางตงแกพรตยในทรบ พระเจ้ากรุงศรี
สัตนาคนหุต ชบ้พลทหารเข้าบายบ้นปตนเขาเมืองชาวเมือง

08/04/2563

TUBC

๓๓๐ แผ่นดินสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก

ชนประจำรักษาหนาทเชิงเทนของกนเมือง ยิงปืนใหญ่
น้อยโต้ตอบกันน้อยประมาณ ๓๔ วัน - ๓๕ วันพวกพดทหาร
เมืองเวียงจันทน์เอาปืนโตเข้าพาดกำแพงเมืองปืนปล้นเอาเมือง
โต ได้ฆ่าฟันชาวเมืองล้มตายเป็นอันมาก จับได้ตัวพระเจ้าร่ม
ขาวและบุตรภรรยาญาติวงศ์ได้นำส่งออกมายังค่าย พระเจ้า
กรุงศรีสัตนาคณหุตให้เจ้าพระเจ้านรสีหราชเวียงจันทน์ตั้งเมืองแสนชน
นางผู้ใหญ่เมืองหลวงพระบางซึ่งเขามายอมส่งความภักคณน ให้
เป็นพระยาหลวงพระบางอัยยวงเมืองแล้ว เด็กกองทัพกลับมา
ยังเมืองดานช้าง จึงบอกขอราชการให้ขุนนางและไพร่คุมตัว
พระเจ้าร่มขาวส่งลงมาณกรุงเทพมหานคร พระบาทสมเด็จพระ
บรมบพิตรพระเจ้าอยู่หัว ดำรัสให้ตั้งอาญาเจ้าพระร่มขาวไว้
ณคุก ครนภายหลังทรงพระกรุณาโปรดให้พระเจ้าร่มขาว
พ้นโทษ พาสัมภักคณนไปครองเมืองหลวงพระบาง
ตั้งเก่า.

ในบั้นตรีกก จุดศักราช ๓๑๕๓ นน ฝ่ายข้างเมือง
ทวายพระเจ้าองวะตั้งชนนางลงมาเป็นเจ้าเมืองกรมการอัยยรักษา
เมืองทวาย จะให้เปิดย่นเจ้าเมืองกรมการเก่าออก และให้หา

แผ่นดินสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ๓๓๑

เจ้าเมืองกรมการเก่านกตบชนไป ส่วนแมงจันจาเจ้าเมือง
ทวายเกากับจกแคปัดตเมืองนน ไคแจงชาววาเจ้าเมืองกรมการ
ตงตงมาผดตีใหม่ จึงคิดกันไม่ยอมกตบไปเมืองอังวะ ครั้น
เจ้าเมืองกรมการใหม่มาโกตจะถงเมืองจกตตเบนกตบบายออก
ไปตอกรบแต่นอกเมือง ให้จกตของเตยงออกไปเตยงให้กนอม
หน้าตำเรจแตง กให้ทหารเขาตมจบฆ่าเตยงต่น แตงกตบเขา
เมืองคตการกบฏตงแขงเมืองอัย ฝ่ายกรมการเมืองเมาะตะมะ
แจงวาแมงจันจาคตการกบฏ ฆ่าเจ้าเมืองกรมการชงมาผดตี
ใหม่นนเตยง จึงมหนังสือบอกชนไปกราบทตพระเจ้าองวะ ๆ
ไคทราบกทรงพระพิโรธ จึงให้จับสะตแมงกองบิตาแมงจันจา
เจ้าเมืองทวายจะให้ประหารชวดเตยง สะตแมงกองจึงกราบทต
ว่าจะขอมหนังสือไปถึงบตรให้มาเฝ้า แมงไม่มาจึงจะรบพระ
อาญาตามโทษ พระเจ้าองวะก็ให้งดไวแตง ให้จำสะตแมง
กองกับภรรยาให้ชาหดวงคตตวงมาเมืองเมาะตะมะให้หนังสือ
ตอไปถึงบตร ฝ่ายพระยาทวาชคตกถวพระเจ้าองวะให้กองทัพ
ยกมาตเมืองจะต่านทานตूरบมิไคควยไมมทพง จึงปลงใจจะขอ
ชนกรุงเทพ ๆ เขาพระเตชานุภาพตมเตจพระเจ้าอยู่หัวกรุงไทย

แผ่นดินสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ๓๓๓

บอกเข้ามายังกรุงเทพมหานคร ไปรตมัตราแต่งให้ข้าหลวง
ออกไปรับทศทวายเป็นมา.

ครั้นณวันเสาร์ เดือน ๕ แรม ๓ ค่ำ ทศทวายเป็นมา
ถึงรัช ๑๐ รูปกับเจ้านารายณ์มคคณยอชวา ๑ นาขันธ์เรียงดำ ๑
อดนนเรศวรร้อยตองตกแวนอรบา ๑ และหญิงทวายเป็นมาด้วย
เข้ามาถึงกรุงเทพ ฯ แปรหนังสือพระยาทวายเป็นความว่า
“แมงจันจามาเจ้าเมืองทวาย เป็นบุตรสะตแมงกอกกนเมือง
ส่วย ซอเมืองมคราโบ เป็นแม่ทัพใหญ่เมืององวะ ขอกกราบ
ถวายบังคมมายังใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
ณกรุงเทพมหานครครั้นร้อยชยา ด้วยแมงจันจาเป็นเชอพมา บดา
มารดาบิดาแมงจันจา ทาราชการมาแต่ครั้ง พระอัยกาของพระเจ้า
องวะมาจนถึงแมงจันจา จะไดมความผิดสักครั้งหนึ่งกห้ามได้
พระเจ้าองวะทุกกอนนไม่ไดตงอยู่ในทศพิชราชธรรม และตั้งกห
วตถุ ๕ ประการ ตามพระราชประเพณีสมเด็จพระบรมมหา
กษัตราธิราชสืบมาแต่กอน กตบความจริงเป็นเท็จกตบความเท็จ
เป็นความจริงขาดจากเมตตากรณา และผรงเมืองผครองเมือง
บถายคานทหารราชการตั้งเสียชวตกไม่วาต เมื่อเดือน ๑๑ บกนตรี

๓๓๔ แผ่นดินสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก

คักตงมองตะเจ็ดตงมากนเมืองเมาะตะมะ ให้บังคับบัญชาชาว
เมืองทวาย เมืองมะริด เมืองตะนาว เจ้าเมืองเมาะตะมะให้
มาเรียกเอาเงินแกเมืองทวาย เมืองมะริด เมืองตะนาว สอง
เดือนสามเดือนครึ่ง ๓ เงินถึง ๒๐๐ ชั่ง ๓๐๐ ชั่ง อาณาประชา
ราชฎรไคความเคอตรอนนทก แดวเจ้าเมืองเมาะตะมะแต่งให้
มะรวอนไปจักกายเต็งคัมพม่า ๓๐๐ คนตงมากนเมืองทวาย จะ
ให้ถอดชาพระพุทธเจ้าเสี่ย ชาพระพุทธเจ้าแต่งให้ปลดเมือง
คัมโพธิ์ ๕๐๐ คนออกไปพบมะรวอน ไปจักกายเต็งนอกเมือง
ทางประมาณ ๒๐๐ เส้น จึงกตมรมข่ามะรวอนไปจักกายเต็ง
แตะโพธิ์คายส์น เมืองมะริด, เมืองตะนาว, ภูวาเมืองทวายชอม
เขามาพงพระราชกฤษฎาเคชานภาพ ส้มเคจพระเจ้าอยู่หัว ณ
กรงเทพมหานคร เมืองมะริด, เมืองตะนาว, กยอมนเขามา
เบนชาชอบชณทลส์มาควย จึงจคไคนางแตะตั้นไมทองเงินชา
มาทวาย แดวชอรับอาสาตเมืองเมาะตะมะ, เมืองวางกง,
เมืองจตตอง, เมืองพล่ม, ทวายให้ไคในเดือนสี่บักน ” สัน
ความในหนังสือพระยาทวายแต่เทาน.

08/04/2563

TUDC

แผ่นดินสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ๓๓๕

สมเด็จพระหน้ายกนำความขนกราบบังคมทูลพระกรุณา ทราบใต้
ฝ่าละอองธุลีพระบาทแล้ว พระบาทสมเด็จพระบรมบพิตรพระเจ้า
อยู่หัว จึงมีพระราชดำรัสให้ทูลทวายเป็นอาลัยพักอยู่ณ โรงรับแขก
เมือง ทรงพระกรุณาให้เดียงดาพวกแขกเมืองทวายเป็นนายและ
ไพร่ให้บริบูรณ์ และมหาแทนหนักให้ส่งไปสำนักณ วัดบางว่า
ใหญ่ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวดำรัสให้จัดการทวงปวง
คามอย่างออกแขกเมืองโดยโบราณราชประเพณีบรมราชาธิราช
เจ้าแต่ปางก่อนแล้ว เสด็จออกณมณฑลพระที่นั่งศิวาลัยมหาปรา
สาท พร้อมด้วยเสนาบดีมนตรีหม่อมมาตย์ชาติตลอดของธุลี
พระบาทผู้ใหญ่ผู้น้อยฝ่ายทหารพลเรือน ประชุมเฝ้าณทมิลาบ
ชาวมุสลิมตามตำแหน่ง จึงให้แขกเมืองทวายเข้ามากราบ
ถวายบังคมในปรำระหว่างทมิลาบคค พระยาราชหนัดถกราบ
บังคมทูลพระกรุณาถวายเครื่องราชบรรณาการแล้ว อานงค์ภ
อักษรเจ้านเมืองทวายเฝ้าความในแผ่นดินทงว่า “ข้าพระพุทธเจ้า
มัจฉา ขอกราบถวายบังคมมาแทบพระบวรบาทบงกษมาศ
สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวกรุงเทพนมหานครศรีอยุธยา ด้วยชา
พระองค์เดิมเป็นเมืองชนชาชอบชณทศมา กรงรัตนบรองวะ

08/04/2563

TUDC

๓๓๖ แผ่นดินสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก

บคนมความผิดขัดเคืองกนกับพระเจ้าองวะ ๆ จะให้กองทัพพม่า
 ยกมากระทวหงส์การย้ายเมืองทวายเป็นให้สมณพราหมณาจารย์
 ไพร่ฟ้าประชาราษฎร์ได้ความเดือดร้อน ขาพระพุทธเจ้าหาทพ
 ทพานกม ได้จะขอเอาพระราชกฤษฎาเดชาภาพพระบารมีสม
 เ็จพระเจ้าอยหัวปราสาททอง ไปปกครองบองกันเกดส์สรรพ
 สัตวณกรในเมืองทวายให้พนภยนศรายแห่งปัจจามิตร ขอรบ
 พระราชทานกองทัพออกไปช่วยบองกันรักษาเมือง อนงชา
 พระองค์ถวายนางอนเป็นประยรวงค์เข้ามาเป็นชาติตตะอองชด
 พระบาทควย แดวจะขอตั้งพระราชภาคไนยซึ่งไปตกอยเมือง
 ทวายเข้ามาถวาย ต่อภายหลังตน ไหมหาแทน ถอหนึ่งสี่ของ
 พระราชภาคไนยเข้ามาถวายควย อนงชาพระพุทธเจ้ากบทรงกรม
 การ เมืองทวาย เมืองมะริด เมืองตะนาว และอาณาประชา
 ราษฎรทง ๓ เมืองขอเป็นเมืองชนขอบชณท์มากกรุงเทพมหานครมหา
 นครครอยชยาเหมือนดังกาดกอนสืบไปตราบเทากดปาวสาน ”
 ครนอานค์ภอกษร ถวายเดร์จแเดว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยหัว
 กมพระราชดำรัส ปฏัตนถารปราศรัยด้วยททานทต ตามชตยราช
 ประเพณแเดวเดร์จชน อक्रमหาเส่นาบคกพาแซกเมืองออกจาก

๘๘๐4/2563 TUDC

แผ่นดินสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ๓๓๗

ที่ให้นำไปรับพระราชทานอาหารเลี้ยงคนค่าดาตูกษนมหาดไทย
จึงทรงพระกรุณาโปรดให้เกณฑ์ไพร่พลและกรมวังออกไปรับ
นางทวายเป็นคือนางเอก ๑ นางโท ๒ สาวใช้ชาติ ๕๗ รวม ๖๐
คนนั้น ตั้งเข้าไปในพระราชวัง แล้วโปรดให้เสนาบดีพิจารณา
ดูหนังสือพระราชภาคินยซึ่งส่งเข้ามาถวาย และได้ถามไต่เตียง
พระมหาเทพไต่ความชัดว่า เป็นพระธิดาของพระเจ้าบรมม
ณรังค์สมเด็จพระเชษฐา เป็นพระเจ้าหลานเธอแน่แท้จึงให้
ถวายไตรจวรเครื่องสัมณบริวาร และพระราชทานเสื้อผ้าเงิน
ตราเบญจรงค์แก่ทูลนางทวายเป็นทงตั้งของพระราชทานตอบแทน
ออกไปให้แก่พระยาทวายเป็นสมควรแล้ว ดำรัสสั่งสมุหนายก
ให้มัตราออกไปถึงพระยาทวายเป็น และส่งทูลนางทวายเป็นทงมหา
แทนกลับออกไปเมืองทวายเป็นก่อนแล้ว ทรงพระกรุณาโปรดให้
พระยายมราชเป็นแม่ทัพ กับท้าวพระยาหัวเมืองถอย ๕๐๐๐
ยกออกไปช่วยรักษาเมืองทวายเป็น และพระราชทานพานทอง
เครื่องยศ ให้พระยายมราชคุมออกไปพระราชทานพระยาทวายเป็น
ด้วย.

๓๓๘ แผ่นดินสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก

ด.จ.ด.ค.ก.ราช ๑๓๕๕ ปีชวดจตุวาศก เบญจมาส ๑๓ ใน
รัชกาลที่ ๓ เมื่อเดือนหาชนเกาศา เจาอนมกกมหนงส์อเซา
มาฉบับ ๑ ในใจความว่าพวกขุนนางของ เจาอนมกก ชง อยู่ ณ
เมืองไซ่งอน องตองเยองยกกองทัพมาจับได้แตกอน เขา
ไปไว้เมืองเวตงเบนนาง ถ้าองตองเยองคคการประการใด
กคตงคนถอหนงส์อเตตตอตมาให้กราบทกคกร จงรว่าองตอง
เยองแต่งให้นายทพนายกองออกไปตงอย ณ เมืองตงเกย และ
ว่าเมืองดาวจับเอาทตขององตองเยองทไปพม่า ส่งตงมา
กรุงเทพมหานครโปรดให้จำไว้ องตองเยองผูกพยายามาคคคจะ
ยกไปตเมืองดาวได้แล้ว จะให้ยกไปตเมืองเซมรแล้วจะยก
กองทัพบกทพเรือเข้าไป ณ กรุงเทพ ๆ ถ้ากรุงเทพ ๆ จะยก
กองทัพไปตองตองเยอง ขอให้ยกไปทางเหนือเขตเมือง
ตงเกย เจาอนมกกจะยกกองทัพบกทพเรือไปตเมืองกยเยน,
เมืองเว, ถ้าจะยกไปตเมื่อใดขอให้มตราออกไปให้แจ้งจะได้
ยกไปด้วยให้พร้อมกัน.

08/04/2563

TJDC

ครน ณ วันอาทิตย์เดือนเกาแรมสิบเอ็ดค่ำ โปรดให้มี
หนงส์อพระยาพระคลังตบออกไปใจความว่า ญวนเมือง

แผ่นดินสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ๓๓๕

ตั้งเกยยกกองทัพมาตเมืองเวียงจันทน์ กองทัพเมืองเวียงจันทน์
ยกออกไปไต่รบกันที่เมืองพวนกองทัพพวนเมืองตงเกย แยกไป
จงกวาดเอาครอบครัวชายหญิงใหญ่น้อยตั้งมา ๕๐๐๐ เศษ และ
ซึ่งองตองเยองมความพยายามจะยกกองทัพไปตีเมือง ดาวใต้
แล้วจะยกเข้ามาตกรุงเทพ ฯ นน ตามแต่มนจะคิดเกิดหวาดก
ไม่ และซึ่งจะแต่งกองทัพไปเมื่อใดให้บอกออกไปให้แจ้ง
เจ้าอนหมกจะยกกองทัพไปตีเมืองกยเยน, เมืองเว, พรอมกนท
เคียวพนผายกรงกจคเตรียมกองทัพหวเมืองผายตะวันออก และ
กองทัพกรงอย เพราะบดินแมงจันจาพมาเจ้าเมืองทวาย
ตั้งความภักคมาชนกรุงสยาม แมงจันจากับขุนนางพมาทมา
ขอพึ่งพระบรมราชกฤษฎาภินหาร จะอาสาไปตีเมืองเมาะ
ตะมะ, เมืองรางกง, การศึกเมืององวะครงนเบนทวงท
อยู่ จะต้องคิดทำให้สำเร็จเสียก่อน ถ้าจะไปทำแกอง
ตองเยองใดเมื่อใด จึงจะมตรากำหนดออกมาให้แจ้งครังหนึ่ง
และให้เจ้าอนหมกกรักษาบ้านเมืองไว้ใหม่หนคง บดินสมเด็จ
พระเจ้าอยู่หัว ให้องเบ็ดเตอง คุมสั่งของออกมาพระราชทาน

08/04/2563

TUDC

๓๔๐ แผ่นดินสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก

เจ้าอนมกก แพร่มงกกรต์มวง ๒ ตั้ดา ๒ กระจดาษหบ ๓
หมกหบ ๓.

ฝ่ายพระยายมราชออกไปถึงเมืองทวาย ก็ให้ตั้งค่ายอยู่นอกเมือง พระยาทวายก็ให้ขุนนางกรมการนำเอาเสบียงอาหารออกมาต้อนรับกองทัพแต่ควนหยงหาออกมาไม่ พระยายมราชจึงให้ขุนนางไทยเข้าไปในเมืองกับกรมการเมืองทวาย ให้พระยาทวายออกมาคานบทานแม่ทัพ ณ ค่าย พระยาทวายก็ออกมาต้อนรับนบถอยาเกรงเรยบรอย พระยายมราชจึงให้พระรองเมืองคนเขาไปตั้งรักษาเมืองทวายอยู่ในกำแพงแก้ว พระยายมราชจึงบอกกำหนดจะตั้งพระองค์เจ้าชั่งลงมาให้ถึงแม่น้ำนอยขอเรือชนไปรับ ได้ทรงทราบได้ผ้าตะของชุดพระบาทแล้วโปรดให้จัดเรือศรีประกอบหลังค้ำสามทองดำ ๑ สำหรับจะไ้รับพระองค์เจ้าชั่ง.

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว กับสมเด็จพระอนุชาธิราช กรมพระราชวังบวร ฯ ก็เสด็จยกพลยกยาตราออกไปเมืองกาญจนบุรี ครั้นเสด็จออกไปถึงแม่น้ำนอยชนประทับอยู่ที่พลับพลา ค่ายหลวง พอเวลาบ่าย ๒ โมงในวันนั้น พระยายมราชก็ตั้งพระ

แผ่นดินสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ๓๔๑

องค์เจ้าชมนากับพระราชกุมารมณฑล และข้าไทชาวกรุงตามเสด็จ
พระองค์เจ้าชดงมาเบื่อนหมาก ครนถงทพตบพดาเสด็จชน

แผ่นดินสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และกรมพระราชวังบวร ฯ ทรงได้
ถามถงทกขตขตงแตกไปอยเมืององวะ แดวหตบหนตงมาไดจน

ถงเมืองทววย พระองค์เจ้าชดงถวถงความทกขยากถาบาก
แดวททงพระกรรแสง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระ

พระอนุชาธิราชกถนนาพระเนตรมิได้ รมตงให้พระองค์เจ้าช
ตงตงอททวาร์ ถน ทตงชงททำไว ถน ทาหาททรายในแม่หนานอย

และตงรนาพระปรตเส็จแถว ก็ให้เรียกเรือมารบพระองค์เจ้าช
และข้าไททตามมานน เบนเรือหลายถาดถวถน ก็ให้ตนม

กรมวังนำตงพระองค์เจ้าชชามา ถน กรุงเทพมหานคร.
ครนเส็จตงพระเจ้าหตถนเชอแถวอยไดอก ๓ ถนกรมพระ

ราชวังบวร ฯ ก็ทตถายททพชนไปเมืองทววย ถาจะไปคยแบบ
คยพระยาทววยจะตจวิตหรือจะคคปรการได ครนเสด็จไปถง

เมืองทววยทงพระพจวรณาการทงปวงแถว ก็เห็นการถาจะ
รักษาเมืองทววยไวมิได้ ทงพระยาทววยกรียากไมเรยบรอยค

กระตางกระเตองอย จงทงพระตวาทจะกวาดครอบครวอพยพ

๓๔๒ แผ่นดินสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก

รอกาแพงเมืองทวายเสีย พวกกองทัพทราบคิงนกกปากัน
หาครอบครัวมาใช้สอย ไปตักตอบพาหญิงสาวเมือง
ทวายผ่อนปรนให้ชาวไพร่คุมลงมาเป็นอันมาก พระบาท
สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จประทับอยู่ค่ายหาดวงแม่น้ำน้อย ได้
ทรงทราบกทรงพระพิโรธ รมสั่งให้ข้าหลวงออกเที่ยวจับตัว
คนเหล่านี้บรรทุกหนัดตบ่าไป แต่หมื่นสิทธิโสมตำรวจพาหญิงมา
ด้วย ๒ คน พวกกองทัพในค่ายหาดวงออกไล่จับตามได้ตัวหมื่น
สิทธิโสม มาตงพระราชอาญาเขียนแล้วจำไว้ และพวกข้าหลวง
ในกรมพระราชวังบวร ๆ ที่เป็นผู้ใหญ่ ๆ นั้น ครั้นราวตง
พระราชอาญาเขียนหมื่นสิทธิโสม ก็พากันตั้งบ่หาเกดยกถ่อม
เอาชาวเมืองทวายลงมาอีกไม่.

แล้วโปรดเกล้า ๆ ให้ถามเจ้าพระยามหาโยธา อัครมหา
ต๋ายสมรพระยาไตรโยค ด้วยระยะทางตงแต่พระเจดีย์สามองค์
ทาง ๓ บ้านระแห่งทาง ๓ ไปถึงเมืองเมะตะมะแต่เมืองเมะตะมะ
ไปถึงเมืองหงสาวดีเป็นทางมากน้อยเท่าใด เจ้าพระยามหา
โยธา อัครมหาต๋ายสมรพระยาไตรโยค กราบบังคมทูล
พระกรุณาว่า เมื่อยู่เมืองมอญเดินไปมาอยู่บ้าง ประมาณ

แผ่นดินสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ๓๔๓

ตามระยะทาง ตั้งแต่เมือง กาญจนบุรี ถึงเมือง ไทรโยค ประมาณ
๓๗๗๕ เส้น ตั้งแต่เมือง ไทรโยค เกาถึงด่านผาวน ๕๕๒ เส้น ตั้งแต่
ด่านผาวน ถึงคลองบึงดอก ๗๕๘ เส้น ตั้งแต่คลองบึงดอก ถึง
ลำตบ ๘๐๐ เส้น แต่ลำตบ ถึงแม่น้ำสังฆะธา ๖๐๐ เส้น
แต่แม่น้ำสังฆะธา ถึงพระเจดีย์ลำองค์ทาง ๕๐๐ เส้น แต่พระ
เจดีย์ลำองค์ถึงแม่น้ำกษัตริย์ ๘๐๐ เส้น แต่แม่น้ำกษัตริย์
ถึงแม่น้ำสถก ๓๐๐๐ เส้น แต่แม่น้ำสถก ถึงดัม ๒๗๐๐ เส้น
ทางเรือแต่ดัม ถึงเมืองเมาะตะมะ ๒๗๐๐ เส้น แต่เมืองเมาะ
ตะมะ ถึงเมืองยางเงิน ๓๕๐๐ เส้น แต่เมืองยางเงิน ถึงเมือง
สระเทม ๓๐๐๐ เส้น แต่เมืองสระเทม ถึงเมืองวาน ๓๕๐๐ เส้น แต่
เมืองวาน ถึงเมืองคคคตา ๓๒๐๐ เส้น แต่เมืองคคคตา ถึงเมือง
กะเตา ๓๒๐๐ เส้น แต่เมืองกะเตา ถึงเมืองหงส์าวดี ๓๒๐๐ เส้น
รวมเบนทาง ๓๘๗๘๕ เส้น ทางบ้านระแหงนน ตั้งแต่บ้านระแหง
ถึงด่านแม่ตะเภา ๒๕๐๐ เส้น แต่ด่านแม่ตะเภา ถึงแม่น้ำเมย
๒๐๐๐/๒๕๐๐ เส้น แต่แม่น้ำเมย ถึงแม่น้ำกตบ ๒๐๐๐ เส้น แต่แม่น้ำ
กตบ ถึงบ้านตะพ ๓๒๐๐ เส้น ทางเรือตั้งแต่บ้านตะพ ขึ้นไปเมือง
เมาะตะมะ ๒๗๐๐ เส้น รวมตั้งแต่บ้านระแหง ถึงเมือง

๓๔๔ แผ่นดินสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก

เมาะตะมะ ๓๐๕๐๐ เส้น แต่เมืองเมาะตะมะถึงเมืองหงสาวดี
๗๖๐๐ เส้น รวม ๓๘๑๐๐ เส้น ทางพระเจดีย์สามองค์ถึงปาก
แพรกมากกว่าทางบ้านระแหง ๓๘๘๕ เส้น.

ขณะนั้นพ่อสมเด็จพระอนชาราช กรมพระราชวัง
บวรสถานมงคล มีรับสั่งให้พระยายมราชมีใบบอกเข้ามา
กราบบังคมทูลพระกรุณาขอรื้อเมืองทวายเอาอิฐดินเผา ไม้
ให้หมด อย่าให้มันทาชนได้ออก แล้วจะกวาดครอบครวลงมา
ได้บ้านเมือง เมืองทวายก็เกณฑ์มราชการทัพค้ำมาช่วยไม่ทัน
จะเอาพระยาทวายล่องไปเสียก่อนจึงค่อยคิดต่อไป ทรงทราบ
หนังสือบอกแฉวงทรงชดเคืองเบนอนมาก รับสั่งให้หนังสือ
ตอบขึ้นไปว่า พม่ายกมาตีกรุงกวาดครอบครวชาวกรุง และพ
นองขึ้นไปไว้แต่ที่เมืองทวายเมืองเดียวดอกหรือ เมืององวะ
และเมืองอื่น ๆ ไทยชาวกรุงไม่หรือ ไม่ช่วยเจ็บแค้นขงโกรธ
บ้างเคยได้เมืองทวายไว้จะได้เป็นเมืองพักผู้คน ไร่เลี้ยงอาหาร
เป็นกำลังทำศึกต่อไป ห้ามอย่าให้รอกาแพงเมืองและกวาด
ครอบครว ให้รักษาเมืองระวางเหตุการณ์ใหม่คงให้ดี.

แผ่นดินสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ๓๔๕

ครนมหตราชนไปแตวอยุ่กัศหวาน ตามาเป็นไทยชาวกรุง
เก้าไตเคยรจกไนไตผาดะอองรดพระบาทมาแต่กรงกรงยงไม่เสย
บ้านเรือนอย่โกตเคยงกนกับบ้านหลวง ตกไปอย่เมืองทวาย
แต่หาไตเขาอย่ไนพระองคเจ้าชไม เมอพระองคเจ้าชเล็ดจตงมา
กรง ตามายงอยุ่ทเมืองทวาย ตามาทราบว่าพระยาทวายร
ว่าพระเจาองวะจะเอาสะตแมงกองผบดาพระยาทวายชนมาเอา
เดอย ๆ เสยเหมือนเดอยไม แตวจะยกกองทพตเมืองทวาย
พระยาทวายเสยใจคิดรวนเรว่นวายไปดวยกตวบิดา จะตองรับ
อาญา ใจหาเป็นหน่งแนเหมือนแต่ก่อนไม แตะพระยาทวาย
ให้ปลัดค้าย มองนุ้องพระยาทวาย กับไพร่พลพม่าทวาย
หลายคนดวยกันตงมาตทาง ทางทไหนดแคบจะตดไมทบทางเสย
จะเอาคนระวงทชองแคบ แตวจะยกเขาปลนทกองทพทรักษา
เมืองทวาย ตามารูความแตวกเขามากราบทตกรมพระ ราชวง
บวร ๆ ทราบแตว บอกตั้งตวตามตงมาณค้ายหลวงแมนานอย
พระบาทสมเด็จพระเจาอยุ่หวไตทราบความแตว ทรงพระราช
ดำรวา อายมองนุเป็นนุ้องพระยาทวาย อายปลัดค้ายกเบน
คนใช้สอยของพระยาทวาย จึงให้จับเอาตวอายมองนุ, อาย

๓๔๖ แผ่นดินสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก

ปลัดท้าย มาถาม อ้ายมองนุ, อ้ายปลัดท้ายให้การว่ามา
เที่ยวเดินกเดยตงมา จึงให้เอาตัวอ้ายมองนุ, อ้ายปลัดท้าย,
กับพวกพ้องทมาตวย จำไว้ทค้ายหลวงแมนานอย มีให้เหตอ
หนชนไปบอกกันได้ แลวรบตั้งให้มตราออกไปถึงพระยา
ยมราชให้กราบทตกรมพระราชวังบวรสถานมงคลว่า ไม่ไว้
ใจแมงจันจาเจ้าเมืองทวายเป็นปลัดกับพวกพ้องพระยาทวายเป็น
ตั้งตงมาให้ต่น จะชบเกตา ๆ เดยงเบ็นชนนางอยทในกรง
ตวยมความชอบยกเอาเมืองทวายเป็นชนกับกรงเทพ ๆ แลว
ให้ตงเจ้าเมืองทวายเป็นใหม่ เขาพวกพ้องของนางทวายเป็น
ทตั้งตงมาถวายนน ตฤภาคภมผู้ใดตมควรจะเป็นใดกให้
เบ็นเกิด กรมพระราชวังบวรสถานมงคล จึงรบตั้งให้พระยา
ยมราชหาตัวพระยาทวายเป็นบอกว่า มตราให้พระยาทวายเป็น
ไปเผ่าจะทรงพระกรณาชบเบงเบ็นชนนางอยทกรง กรนจะ
ให้พระยาทวายเป็นอยรรักษาเมืองจะตองให้กอง ทพ อยรรักษา เมือง
ตวยทงตบจะไว้ใจพมามได้ ถ้าพระยาทวายเป็นไปอยู่ในกรง
แลวพมามกต่นความอาฆาต ถึงจะเดกกองทพไม่อยกกับ อย
แต่ตมรเมืองกจะได พระยาทวายเป็นไม่เต็มใจที่จะเข้าไปในกรง

08/04/2563

TUDC

แผ่นดินสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ๓๔๗

แต่ขดมไต่ด้วยเห็นกองทัพกรุงตั้งอยู่เป็นอันมาก ก็ต้องยอม
ตามรับสั่ง จึงจัดเตรียมพรรคพวกครอบครัวของตนได้หลาย
ร้อยคน พระยายมราชก็ตั้งตงมาถงแม่นาน้อยได้เข้าเฝ้า
พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทศพรหมวงศ์แห่งเมืองมอญแล้ว ไปรค
ให้จัดเรือส่งพระยาทวายเข้ามาณกรุง และพวกทวายที่ตั้งเข้า
มานั้น ไปรคให้ไปตั้งบ้านเรือนพักอยู่นอกบ้านชาววัดสระเกศพิณ
ก่อน และกรมพระราชวังบวรสถานมงคลก็เสด็จลงมาแม่นา
น้อย พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ก็บดสมเด็จพระอนุชาธิราช
กรมพระราชวังบวร ๆ ก็เสด็จพระราชดำเนินกลับคนพระนคร
จึงไปรคตงพระองค์เจ้าชชนเป็นเจ้าพา ฝ่ายในอก พระองค์หนึ่ง
พวกพระยาทวายก็คิดเอาไวเป็นช่างเรือบาง เหลื่อนนนให้ไปอยู่
คอกกระบือด้วยพระยาทวาย.

ในปีฉลูเบญจศก จุลศักราช ๓๓๕๕ นน พระบาทสมเด็จพระ
พระเจ้าอยู่หัวทรงพระราชดำริด้วยสมเด็จพระอนุชาธิราช กรม
พระราชวังบวร ๆ ว่า เมืองมะริด เมืองตะนาว เมืองทวาย
ก็ไต่แล้ว ควรจะไปตเมืองเมะตะมะ เมืองวางกง เขตแดนพม่า
คือเข้าไปตองค ถ้าสมคะเนไต่การก็จะตใหญ่เมืององวะทเดียว

๓๔๘ แผ่นดินสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก

จึงโปรดให้เกณฑ์ทัพให้เจ้าพระยารัตนาพิพิธ เจ้าพระยามหา
เสนา ยกไปสมทบทัพพระยาอมราชทเมืองทวายก่อน ฝ่ายกรม
พระราชวังบวร ฯ เด็ดจ้ไปทางตั้งขรไปตั้งคอเรือรบอยู่ฝั่งทะเล
ตะวันตก จะไต่ยกขนไปทางแม่น้ำเมืองมะริดเป็นทัพเรือ ทัพ
หลวงจะไปทางบกยังมีไต่ยกไป ให้พระยาตากาโหมราชเสนา
ออกไปเกณฑ์ทัพเมืองเขมร, ให้พระยาไกรโกษาไปเกณฑ์
ทัพเมืองดาว, แต่เมืองเหนือหนมตราให้ชาหลวงถอยไปกำหนด
ในปีฉดเดือนสี่สองให้พร้อมกัน เกณฑ์ทัพครึ่งหมื่น ๕๐๐๐๐.

ฝ่ายเจ้าพระยารัตนาพิพิธ เจ้าพระยามหาเสนา พระยา
อมราชบอกเข้ามาว่า พม่ายกกองทัพใหญ่มาแต่เมืองอังวะมา
ตีเมืองทวาย พม่าเมืองทวายตอบออกไปหาแม่ทัพเมืองอังวะ
จัดหญิงสาวเมืองทวายลงไปให้ ๒ คน หาให้กองทัพไทยรู้ไม่
แม่ทัพเมืองอังวะจับกรมการเมืองทวายที่จัดหญิงไปให้ฆ่าเสีย
แล้วส่งตัวหญิงกลับเข้ามาเมืองทวาย ไฟรพดในเมืองทวายหน
ตั้งตรวจกองทัพพม่ายกมาแต่เมืองอังวะ ความซงยาเกรงกองทัพ
ไทยหนักนอยดงกว่าเก่ามาก จะใช้ส่อยการงานบังคับบัญ
ชาก็ไม่ได้เหมือนแต่ก่อน ได้ทรงทราบในหนังสือบอกแล้วพอ

08/04/3563

TUDC

แผ่นดินสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ๓๔๕

กองทัพหัวเมืองเขามาพร้อมกันก่ก่เสด็จ ยก พยพยาตราโยธาทัพ
บกทัพเรือ ไปชนแดนทศกัณฐ์ดวงแมนน้อย.

ฝ่ายกเมืองทวายนนชดเสียบยงอาหารตง เจ้าพระยารัตนา
พิพช เจ้าพระยามหาเสนา, พระยายมราช, จึงปรึกษากันว่า
ชาวเมืองทวายเสียบยงอาหารก่ก่เคืองเกอบจะอดอยแดว จะ
ชกเขามชายไปชนชาวทศกัณฐ์ดวงแมนน้อย คนกตกรักษาหนาท
เชิงเทนอย ให้แต่พวกผู้หญิงลงมาชนชาว พวกพ้องของใคร
กให้คมพวกพ้องลงมาแดวให้พวกไทยกำกับลงมาด้วย ชาว
เมืองทวายส่งสัยว่าจะผ่อนครวกหาพงบงคบบัญชาไม่ท่มเถียง
เกะกะไป เจ้าระยามมหาเสนาจึงเอาอายุวุ่นทอกพมาเมืองทวาย
๓๗ ๓๘ ๓๙ ๔๐ ๔๑ ๔๒ ๔๓ ๔๔ ๔๕ ๔๖ ๔๗ ๔๘ ๔๙ ๕๐ ๕๑ ๕๒ ๕๓ ๕๔ ๕๕ ๕๖ ๕๗ ๕๘ ๕๙ ๖๐ ๖๑ ๖๒ ๖๓ ๖๔ ๖๕ ๖๖ ๖๗ ๖๘ ๖๙ ๗๐ ๗๑ ๗๒ ๗๓ ๗๔ ๗๕ ๗๖ ๗๗ ๗๘ ๗๙ ๘๐ ๘๑ ๘๒ ๘๓ ๘๔ ๘๕ ๘๖ ๘๗ ๘๘ ๘๙ ๙๐ ๙๑ ๙๒ ๙๓ ๙๔ ๙๕ ๙๖ ๙๗ ๙๘ ๙๙ ๑๐๐ ๑๐๑ ๑๐๒ ๑๐๓ ๑๐๔ ๑๐๕ ๑๐๖ ๑๐๗ ๑๐๘ ๑๐๙ ๑๑๐ ๑๑๑ ๑๑๒ ๑๑๓ ๑๑๔ ๑๑๕ ๑๑๖ ๑๑๗ ๑๑๘ ๑๑๙ ๑๒๐ ๑๒๑ ๑๒๒ ๑๒๓ ๑๒๔ ๑๒๕ ๑๒๖ ๑๒๗ ๑๒๘ ๑๒๙ ๑๓๐ ๑๓๑ ๑๓๒ ๑๓๓ ๑๓๔ ๑๓๕ ๑๓๖ ๑๓๗ ๑๓๘ ๑๓๙ ๑๔๐ ๑๔๑ ๑๔๒ ๑๔๓ ๑๔๔ ๑๔๕ ๑๔๖ ๑๔๗ ๑๔๘ ๑๔๙ ๑๕๐ ๑๕๑ ๑๕๒ ๑๕๓ ๑๕๔ ๑๕๕ ๑๕๖ ๑๕๗ ๑๕๘ ๑๕๙ ๑๖๐ ๑๖๑ ๑๖๒ ๑๖๓ ๑๖๔ ๑๖๕ ๑๖๖ ๑๖๗ ๑๖๘ ๑๖๙ ๑๗๐ ๑๗๑ ๑๗๒ ๑๗๓ ๑๗๔ ๑๗๕ ๑๗๖ ๑๗๗ ๑๗๘ ๑๗๙ ๑๘๐ ๑๘๑ ๑๘๒ ๑๘๓ ๑๘๔ ๑๘๕ ๑๘๖ ๑๘๗ ๑๘๘ ๑๘๙ ๑๙๐ ๑๙๑ ๑๙๒ ๑๙๓ ๑๙๔ ๑๙๕ ๑๙๖ ๑๙๗ ๑๙๘ ๑๙๙ ๒๐๐ ๒๐๑ ๒๐๒ ๒๐๓ ๒๐๔ ๒๐๕ ๒๐๖ ๒๐๗ ๒๐๘ ๒๐๙ ๒๑๐ ๒๑๑ ๒๑๒ ๒๑๓ ๒๑๔ ๒๑๕ ๒๑๖ ๒๑๗ ๒๑๘ ๒๑๙ ๒๒๐ ๒๒๑ ๒๒๒ ๒๒๓ ๒๒๔ ๒๒๕ ๒๒๖ ๒๒๗ ๒๒๘ ๒๒๙ ๒๓๐ ๒๓๑ ๒๓๒ ๒๓๓ ๒๓๔ ๒๓๕ ๒๓๖ ๒๓๗ ๒๓๘ ๒๓๙ ๒๔๐ ๒๔๑ ๒๔๒ ๒๔๓ ๒๔๔ ๒๔๕ ๒๔๖ ๒๔๗ ๒๔๘ ๒๔๙ ๒๕๐ ๒๕๑ ๒๕๒ ๒๕๓ ๒๕๔ ๒๕๕ ๒๕๖ ๒๕๗ ๒๕๘ ๒๕๙ ๒๖๐ ๒๖๑ ๒๖๒ ๒๖๓ ๒๖๔ ๒๖๕ ๒๖๖ ๒๖๗ ๒๖๘ ๒๖๙ ๒๗๐ ๒๗๑ ๒๗๒ ๒๗๓ ๒๗๔ ๒๗๕ ๒๗๖ ๒๗๗ ๒๗๘ ๒๗๙ ๒๘๐ ๒๘๑ ๒๘๒ ๒๘๓ ๒๘๔ ๒๘๕ ๒๘๖ ๒๘๗ ๒๘๘ ๒๘๙ ๒๙๐ ๒๙๑ ๒๙๒ ๒๙๓ ๒๙๔ ๒๙๕ ๒๙๖ ๒๙๗ ๒๙๘ ๒๙๙ ๓๐๐ ๓๐๑ ๓๐๒ ๓๐๓ ๓๐๔ ๓๐๕ ๓๐๖ ๓๐๗ ๓๐๘ ๓๐๙ ๓๑๐ ๓๑๑ ๓๑๒ ๓๑๓ ๓๑๔ ๓๑๕ ๓๑๖ ๓๑๗ ๓๑๘ ๓๑๙ ๓๒๐ ๓๒๑ ๓๒๒ ๓๒๓ ๓๒๔ ๓๒๕ ๓๒๖ ๓๒๗ ๓๒๘ ๓๒๙ ๓๓๐ ๓๓๑ ๓๓๒ ๓๓๓ ๓๓๔ ๓๓๕ ๓๓๖ ๓๓๗ ๓๓๘ ๓๓๙ ๓๔๐ ๓๔๑ ๓๔๒ ๓๔๓ ๓๔๔ ๓๔๕ ๓๔๖ ๓๔๗ ๓๔๘ ๓๔๙ ๓๕๐ ๓๕๑ ๓๕๒ ๓๕๓ ๓๕๔ ๓๕๕ ๓๕๖ ๓๕๗ ๓๕๘ ๓๕๙ ๓๖๐ ๓๖๑ ๓๖๒ ๓๖๓ ๓๖๔ ๓๖๕ ๓๖๖ ๓๖๗ ๓๖๘ ๓๖๙ ๓๗๐ ๓๗๑ ๓๗๒ ๓๗๓ ๓๗๔ ๓๗๕ ๓๗๖ ๓๗๗ ๓๗๘ ๓๗๙ ๓๘๐ ๓๘๑ ๓๘๒ ๓๘๓ ๓๘๔ ๓๘๕ ๓๘๖ ๓๘๗ ๓๘๘ ๓๘๙ ๓๙๐ ๓๙๑ ๓๙๒ ๓๙๓ ๓๙๔ ๓๙๕ ๓๙๖ ๓๙๗ ๓๙๘ ๓๙๙ ๔๐๐ ๔๐๑ ๔๐๒ ๔๐๓ ๔๐๔ ๔๐๕ ๔๐๖ ๔๐๗ ๔๐๘ ๔๐๙ ๔๑๐ ๔๑๑ ๔๑๒ ๔๑๓ ๔๑๔ ๔๑๕ ๔๑๖ ๔๑๗ ๔๑๘ ๔๑๙ ๔๒๐ ๔๒๑ ๔๒๒ ๔๒๓ ๔๒๔ ๔๒๕ ๔๒๖ ๔๒๗ ๔๒๘ ๔๒๙ ๔๓๐ ๔๓๑ ๔๓๒ ๔๓๓ ๔๓๔ ๔๓๕ ๔๓๖ ๔๓๗ ๔๓๘ ๔๓๙ ๔๔๐ ๔๔๑ ๔๔๒ ๔๔๓ ๔๔๔ ๔๔๕ ๔๔๖ ๔๔๗ ๔๔๘ ๔๔๙ ๔๕๐ ๔๕๑ ๔๕๒ ๔๕๓ ๔๕๔ ๔๕๕ ๔๕๖ ๔๕๗ ๔๕๘ ๔๕๙ ๔๖๐ ๔๖๑ ๔๖๒ ๔๖๓ ๔๖๔ ๔๖๕ ๔๖๖ ๔๖๗ ๔๖๘ ๔๖๙ ๔๗๐ ๔๗๑ ๔๗๒ ๔๗๓ ๔๗๔ ๔๗๕ ๔๗๖ ๔๗๗ ๔๗๘ ๔๗๙ ๔๘๐ ๔๘๑ ๔๘๒ ๔๘๓ ๔๘๔ ๔๘๕ ๔๘๖ ๔๘๗ ๔๘๘ ๔๘๙ ๔๙๐ ๔๙๑ ๔๙๒ ๔๙๓ ๔๙๔ ๔๙๕ ๔๙๖ ๔๙๗ ๔๙๘ ๔๙๙ ๕๐๐ ๕๐๑ ๕๐๒ ๕๐๓ ๕๐๔ ๕๐๕ ๕๐๖ ๕๐๗ ๕๐๘ ๕๐๙ ๕๑๐ ๕๑๑ ๕๑๒ ๕๑๓ ๕๑๔ ๕๑๕ ๕๑๖ ๕๑๗ ๕๑๘ ๕๑๙ ๕๒๐ ๕๒๑ ๕๒๒ ๕๒๓ ๕๒๔ ๕๒๕ ๕๒๖ ๕๒๗ ๕๒๘ ๕๒๙ ๕๓๐ ๕๓๑ ๕๓๒ ๕๓๓ ๕๓๔ ๕๓๕ ๕๓๖ ๕๓๗ ๕๓๘ ๕๓๙ ๕๔๐ ๕๔๑ ๕๔๒ ๕๔๓ ๕๔๔ ๕๔๕ ๕๔๖ ๕๔๗ ๕๔๘ ๕๔๙ ๕๕๐ ๕๕๑ ๕๕๒ ๕๕๓ ๕๕๔ ๕๕๕ ๕๕๖ ๕๕๗ ๕๕๘ ๕๕๙ ๕๖๐ ๕๖๑ ๕๖๒ ๕๖๓ ๕๖๔ ๕๖๕ ๕๖๖ ๕๖๗ ๕๖๘ ๕๖๙ ๕๗๐ ๕๗๑ ๕๗๒ ๕๗๓ ๕๗๔ ๕๗๕ ๕๗๖ ๕๗๗ ๕๗๘ ๕๗๙ ๕๘๐ ๕๘๑ ๕๘๒ ๕๘๓ ๕๘๔ ๕๘๕ ๕๘๖ ๕๘๗ ๕๘๘ ๕๘๙ ๕๙๐ ๕๙๑ ๕๙๒ ๕๙๓ ๕๙๔ ๕๙๕ ๕๙๖ ๕๙๗ ๕๙๘ ๕๙๙ ๖๐๐ ๖๐๑ ๖๐๒ ๖๐๓ ๖๐๔ ๖๐๕ ๖๐๖ ๖๐๗ ๖๐๘ ๖๐๙ ๖๑๐ ๖๑๑ ๖๑๒ ๖๑๓ ๖๑๔ ๖๑๕ ๖๑๖ ๖๑๗ ๖๑๘ ๖๑๙ ๖๒๐ ๖๒๑ ๖๒๒ ๖๒๓ ๖๒๔ ๖๒๕ ๖๒๖ ๖๒๗ ๖๒๘ ๖๒๙ ๖๓๐ ๖๓๑ ๖๓๒ ๖๓๓ ๖๓๔ ๖๓๕ ๖๓๖ ๖๓๗ ๖๓๘ ๖๓๙ ๖๔๐ ๖๔๑ ๖๔๒ ๖๔๓ ๖๔๔ ๖๔๕ ๖๔๖ ๖๔๗ ๖๔๘ ๖๔๙ ๖๕๐ ๖๕๑ ๖๕๒ ๖๕๓ ๖๕๔ ๖๕๕ ๖๕๖ ๖๕๗ ๖๕๘ ๖๕๙ ๖๖๐ ๖๖๑ ๖๖๒ ๖๖๓ ๖๖๔ ๖๖๕ ๖๖๖ ๖๖๗ ๖๖๘ ๖๖๙ ๖๗๐ ๖๗๑ ๖๗๒ ๖๗๓ ๖๗๔ ๖๗๕ ๖๗๖ ๖๗๗ ๖๗๘ ๖๗๙ ๖๘๐ ๖๘๑ ๖๘๒ ๖๘๓ ๖๘๔ ๖๘๕ ๖๘๖ ๖๘๗ ๖๘๘ ๖๘๙ ๖๙๐ ๖๙๑ ๖๙๒ ๖๙๓ ๖๙๔ ๖๙๕ ๖๙๖ ๖๙๗ ๖๙๘ ๖๙๙ ๗๐๐ ๗๐๑ ๗๐๒ ๗๐๓ ๗๐๔ ๗๐๕ ๗๐๖ ๗๐๗ ๗๐๘ ๗๐๙ ๗๑๐ ๗๑๑ ๗๑๒ ๗๑๓ ๗๑๔ ๗๑๕ ๗๑๖ ๗๑๗ ๗๑๘ ๗๑๙ ๗๒๐ ๗๒๑ ๗๒๒ ๗๒๓ ๗๒๔ ๗๒๕ ๗๒๖ ๗๒๗ ๗๒๘ ๗๒๙ ๗๓๐ ๗๓๑ ๗๓๒ ๗๓๓ ๗๓๔ ๗๓๕ ๗๓๖ ๗๓๗ ๗๓๘ ๗๓๙ ๗๔๐ ๗๔๑ ๗๔๒ ๗๔๓ ๗๔๔ ๗๔๕ ๗๔๖ ๗๔๗ ๗๔๘ ๗๔๙ ๗๕๐ ๗๕๑ ๗๕๒ ๗๕๓ ๗๕๔ ๗๕๕ ๗๕๖ ๗๕๗ ๗๕๘ ๗๕๙ ๗๖๐ ๗๖๑ ๗๖๒ ๗๖๓ ๗๖๔ ๗๖๕ ๗๖๖ ๗๖๗ ๗๖๘ ๗๖๙ ๗๗๐ ๗๗๑ ๗๗๒ ๗๗๓ ๗๗๔ ๗๗๕ ๗๗๖ ๗๗๗ ๗๗๘ ๗๗๙ ๗๘๐ ๗๘๑ ๗๘๒ ๗๘๓ ๗๘๔ ๗๘๕ ๗๘๖ ๗๘๗ ๗๘๘ ๗๘๙ ๗๙๐ ๗๙๑ ๗๙๒ ๗๙๓ ๗๙๔ ๗๙๕ ๗๙๖ ๗๙๗ ๗๙๘ ๗๙๙ ๘๐๐ ๘๐๑ ๘๐๒ ๘๐๓ ๘๐๔ ๘๐๕ ๘๐๖ ๘๐๗ ๘๐๘ ๘๐๙ ๘๑๐ ๘๑๑ ๘๑๒ ๘๑๓ ๘๑๔ ๘๑๕ ๘๑๖ ๘๑๗ ๘๑๘ ๘๑๙ ๘๒๐ ๘๒๑ ๘๒๒ ๘๒๓ ๘๒๔ ๘๒๕ ๘๒๖ ๘๒๗ ๘๒๘ ๘๒๙ ๘๓๐ ๘๓๑ ๘๓๒ ๘๓๓ ๘๓๔ ๘๓๕ ๘๓๖ ๘๓๗ ๘๓๘ ๘๓๙ ๘๔๐ ๘๔๑ ๘๔๒ ๘๔๓ ๘๔๔ ๘๔๕ ๘๔๖ ๘๔๗ ๘๔๘ ๘๔๙ ๘๕๐ ๘๕๑ ๘๕๒ ๘๕๓ ๘๕๔ ๘๕๕ ๘๕๖ ๘๕๗ ๘๕๘ ๘๕๙ ๘๖๐ ๘๖๑ ๘๖๒ ๘๖๓ ๘๖๔ ๘๖๕ ๘๖๖ ๘๖๗ ๘๖๘ ๘๖๙ ๘๗๐ ๘๗๑ ๘๗๒ ๘๗๓ ๘๗๔ ๘๗๕ ๘๗๖ ๘๗๗ ๘๗๘ ๘๗๙ ๘๘๐ ๘๘๑ ๘๘๒ ๘๘๓ ๘๘๔ ๘๘๕ ๘๘๖ ๘๘๗ ๘๘๘ ๘๘๙ ๘๙๐ ๘๙๑ ๘๙๒ ๘๙๓ ๘๙๔ ๘๙๕ ๘๙๖ ๘๙๗ ๘๙๘ ๘๙๙ ๙๐๐ ๙๐๑ ๙๐๒ ๙๐๓ ๙๐๔ ๙๐๕ ๙๐๖ ๙๐๗ ๙๐๘ ๙๐๙ ๙๑๐ ๙๑๑ ๙๑๒ ๙๑๓ ๙๑๔ ๙๑๕ ๙๑๖ ๙๑๗ ๙๑๘ ๙๑๙ ๙๒๐ ๙๒๑ ๙๒๒ ๙๒๓ ๙๒๔ ๙๒๕ ๙๒๖ ๙๒๗ ๙๒๘ ๙๒๙ ๙๓๐ ๙๓๑ ๙๓๒ ๙๓๓ ๙๓๔ ๙๓๕ ๙๓๖ ๙๓๗ ๙๓๘ ๙๓๙ ๙๔๐ ๙๔๑ ๙๔๒ ๙๔๓ ๙๔๔ ๙๔๕ ๙๔๖ ๙๔๗ ๙๔๘ ๙๔๙ ๙๕๐ ๙๕๑ ๙๕๒ ๙๕๓ ๙๕๔ ๙๕๕ ๙๕๖ ๙๕๗ ๙๕๘ ๙๕๙ ๙๖๐ ๙๖๑ ๙๖๒ ๙๖๓ ๙๖๔ ๙๖๕ ๙๖๖ ๙๖๗ ๙๖๘ ๙๖๙ ๙๗๐ ๙๗๑ ๙๗๒ ๙๗๓ ๙๗๔ ๙๗๕ ๙๗๖ ๙๗๗ ๙๗๘ ๙๗๙ ๙๘๐ ๙๘๑ ๙๘๒ ๙๘๓ ๙๘๔ ๙๘๕ ๙๘๖ ๙๘๗ ๙๘๘ ๙๘๙ ๙๙๐ ๙๙๑ ๙๙๒ ๙๙๓ ๙๙๔ ๙๙๕ ๙๙๖ ๙๙๗ ๙๙๘ ๙๙๙ ๑๐๐๐

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จฯ ไปทางกะมอญด้วย
ตั้งค่ายอยู่ที่หน้าคดียังไกลเมืองทวายอยู่ทาง ๒ คน.

ฝ่ายสมเด็จพระอนชาราช กรมพระราชวังบวรสถานมงคล
ออกไปต่อเรือรบตั้งชรบ เร่งต่อทางกลางวันกลาง
คนจนเรือแล้วเสร็จ โปรดให้พระยาจำแลนยากร พระยาไกร

08/04/2563

TUDC

๓๕๐ แผ่นดินสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก

โกษาซึ่งไปเกณฑ์กองทัพแล้วตามเสด็จมากับพระยาพิไชยบริ
นทรา พระยาแก้วเการพนายทัพนายกอง คมเวียดยกออกไป
เมืองทวายส่งกองทัพแล้วเสด็จกลับมาประทับอยู่แขวงเมือง
ชุมพร ครั้นกองทัพยกไปถึงเมืองมะริดได้ข่าวว่าเมืองมะริด
กบฏใจเบนนกบฏ กองทัพจึงยกเข้าตเมืองมะริดบนบ่อมณะบน
หน้าเมืองชาวเมืองยงระดมแน่นหนานักเข้าเมืองหาได้ไม่ ก็แจว
เรือเข้าหาเกาะหน้าเมืองมะริด เกาะหน้าเมืองนนมเขาอยู่พระยา
เส่นหาภรรยาทำพณพาทย์อยู่ในเรือ เมื่อข้ามไปจะเข้าเกาะบน
บนพมายังถูกวงล้อมอยู่ กระจายไปถูกคนตของเจ็บแต่หาตายไม่
พระยาไกรโกษา, พระยาพิไชยบรินทรา, พระยาเจ้าแต่นยากกร,
พระยาแก้วเการพ และนายทัพนายกองไปถึงเกาะเขาพร้อมกัน
เอาปืนใหญ่ชนบนเขาช่วยกันยิงระดมเข้าไปในเมืองมะริด พม่า
ทนตกับนมได้ขาดหลมทำตนามเพดาะเอากระดานบงตอกนตกับน
บนตเมืองมะริดกษาดงยงแต่จะแตก.

ฝ่ายข้างเมืองทวาย อายวุนทอกทเจ้าพระยามหาเส่นพา
เขียนนนเจ็บแค่นไกรธเจ้าพระยามหาเส่นหา จึงบาวร้องยง
พวกทวายว่า ไทยจะได้พลผ่อนครวตงไปชนชาวแล้วจะเดย

08/04/2563

TUDC

๓๕๒ แผ่นดินสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก

พระยาอภัยภทรณฤทธิช ซึ่งเบงกอนงหนาทพหุดวงตงค้ายบิตทางอยู่
พวกกองทัพเจ้าพระยามหาเสนา, เจ้าพระยารัตนาพิพิธ, พระ
ยายมราช, ทดาถอยลงไปจะขอเข้าอาศัยค้ายผ่อนพักรบทัพ
พม่า พระยาอภัยภทรณฤทธิชไม่ยอมให้เข้าค้าย ว่าตวงเบงกพ
หน้าของทพหุดวง ถ้าเข้ามาในค้ายคนกาดงตนแตกพม่าเข้าไป
ค้ายมเสียดหรือ ถ้าค้ายหน้าแตกแถวซาคักกจะถงค้ายหุดวงท
เดยวคัษะพระยาอภัยภทรณฤทธิชจะมีปดิวไปหรือ ให้รบทัพ
พม่าอยู่แต่อกค้ายเถิด กองทัพเจ้าพระยามหาเสนา, เจ้าพระ
ยารัตนาพิพิธ, พระยายมราช, เข้าค้ายไม่ได้ กตั้งรบอยู่หน้า
ค้าย แต่จมนรธาบาด (กระต้าย)จมนลัมพิมาน (แดง) บุตร
เจ้าพระยาราชบุรี ได้ว่าให้พระยาอภัยภทรณฤทธิชเปิดประตูรับ
ให้เข้ามาหลายครั้ง พระยาอภัยภทรณฤทธิชก็ไม่ยอม พระอินทร
เดช (บุญเมือง) พระยามหามนตรี (บัต) เห็นด้วยพระยา
อภัยภทรณฤทธิชว่าอย่าให้เปิดรับ คนจะตะเถ่าตะดมเข้ามา ให้
รบอยู่นอกค้ายก็ได้ พม่าตามกองทัพมาถงเขารบรบกับ
ทัพไทยรบมหยุด เพราะมได้มค้ายมรรักษาตวง ก็แตกพ่าย
กระจายกันไปเสียเจ้าพระยามหาเสนาในทรบศัพทก็ไม่ได้ ค้าย

08/04/2563

TUDC

แผ่นดินสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ๓๕๓

พระยาอภัยรณฤทธิชัยมากเขาคเอาได้ เสียไพร่พลครึ่งหนึ่ง
ทรงพระราชดำริว่าจะทำการต่อไปไม่ทอดทิ้ง จึงโปรดให้
ถอยกองทัพทางปวงลงมาแมนานอย ครั้นมาถึงแมนานอยทรง
ทราบพระเจ้าพระยามหาเสนาหายไป แล้วทราบว่ามาถึงค่ายพระยา
อภัยรณฤทธิชัยแล้ว เจ้าพระยามหาเสนา, เจ้าพระยารัตนาพิพิธ,
พระยายมราช, จะเข้าอาศัยค่ายยังบรรจบพม่า พระยาอภัย
รณฤทธิชัยไม่ยอมให้อาศัยบิตประเทศค่ายเสีย ทรงพิโรธพระยา
อภัยรณฤทธิชัยมาก ดำริว่าเสนาบดีผู้ใหญ่ทั้ง ๓ นายมาถึงแล้ว
ควรจะให้เขาพักอยู่ในค่าย หมั่นออกอุบายอะไรของมันไม่
ให้เสนาบดีผู้ใหญ่เขาอยู่ในค่าย จนเสียแม่ทัพนายกองและไพร่
พลเป็นอันมาก ให้ทากระทุงซักถามพระยาอภัยรณฤทธิชัย ๓ ทั่ว
สารภาพผิด จึงให้ลงพระราชอาญาประหารชีวิตเสียที่ค่ายแมนา
นอย และพระอินทรเดช, พระยามหามนตร, ทเห็นด้วยพระยา
อภัยรณฤทธิชัยให้ถอดเสียจากทเจ้ากรมพระตำรวจแล้ว
ลงพระราชอาญาจำไวทาง ๒ คน และจมนรธาบาด, จมน
สมุหพมมาน, ทว่าแก่พระยาอภัยรณฤทธิชัยให้เบ็ดประทุรบนน มี

๓๕๔ แผ่นดินสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก

ความชอบ ให้จมนราชาบาดเบณฑพระอินทรเศษ ทพระ
ราชรินทร์ว่างอยู่ห้ามตวไม่ จึงให้จมนสมุหพิมาณ เป็นพระ
ราชรินทร์แล้วจึงโปรดเกล้าฯ ให้สายจำเรงค์ (เกิด) บุตรพระ
ยาเพชรพิไชยทตงแก่กรรมตอหนงส์อเขามาตงมรภษาพระนคร
ให้ระวงพวกพมาทจาไฉนคกแฉะระวงภษาพวกพระยาทวาย
ถาเหฉวามุไคกาเรบชนภให้จบบจาเสฉย มรภษาพระนครกรงหน
กรมหมนพรนทรพทภษ, พระยาพลเทพ (บั้น), พระยา
ธรรมา (ทองดี), พระยาเพชรพิไชยทเป็นหตวงนายสัทช
กรงกรงเกา, พระยามลราชราชอยู่กรมเมือง, แฉะโปรด
ให้นายฉมมหาตเดภเป็นเชอชาวฉมพร ถอตราธิบไปเสฉ
สมเด็จพระอนชาธิราช กรมพระราชวงบวรสถานมกคฉฉบับ ๓
นายฉมไคตราแฉะกรบไปชนทเมืองเพชรบุรี เฉนบกไป
เผาทเมืองฉระ กราบทตราชการเมืองทวายตามทองตรา
สมเด็จพระอนชาธิราช กรมพระราชวงบวร ๓ เฉยพระทษ
นภ ธิบฉงการฉาจะสัาเรจอยู่แฉะกฉบไม่สัาเรจไปไค่ จึง
สังให้ชนไปบอกนายทพนายกองให้ฉาทพจากเมืองมะริค พอ

แผ่นดินสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ๓๕๕

กองทัพพม่ายกกลงมาถึงเมืองมะริด กองทัพไทยจัดการจะ
ดาทัพเรือ พม่ากเขาตักกองทัพไทยได้รับกัน กองทัพไทย
คอเรือรบครวญนมตะกตทงหนาทงทาย ดาดอยเรือเขาทาย
ลงมา ยิงบนหน้าเรือรบพม่าแข็งแรง พม่ากยง ต่างคนต่าง
ยิงกัน ถึงฝั่งจทงเรือสู้ยชนบก พม่ากชนบกตคตามกองทัพ
ไทย พระยาเจ้าแสนยากร (ทุเรียน) รับพม่าแข็งแรง พม่า
หาอาจดวงเกินเข้ามาได้ไม่ นายทัพนายกองกไม้มผู้ใดเป็น
อนคราย เสียแต่เรือรบและบนบาเหรียญสำหรับเรือ พระบาท
สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จจากแมนานอยกถบคนพระนคร และ
กรมพระราชวังบวรสถานมงคล ตงทพรออยู่จนพม่ากถบไป
เมืองมะริดหมดแล้ว กเสด็จถบคนพระนคร.

เมื่อเดือน ๖ แรม ๑๒ ค่ำบฉดเบญจศกนั้น เจ้าอนนมคกม
หนังสือห้องเบตเดองถอเข้ามาความว่า เจ้าอนนมกกจะยกกอง
ทัพไปคเมืองกยเย็น ขอตราสำหรับทัพออกไปเมืองดาว ชดสน
เสบียงอาหารตงจะไดไปจตขอโดยสะดวก กบจะให้นวณ ๗ คน
ไปทางเมืองดาว ให้ดาวจตเสบียงอาหารตงชนไปเมืองตงเกย
พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ก็โปรดพระราชทานตรารูป

แผ่นดินสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ๓๕๗

นน ได้ส่งหนังสือเข้าไปยังท่านอัครมหาเสนาบดีผู้ใหญ่ ๆ ได้
แจ้งทุกประการแล้ว จึงประชุมเสนาพฤตมาตยปรกษาพร้อม
กันว่า ครั้นจะหาเนื้อความชนกราบบังคมทูล แต่พระบาท
สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ผู้ทรงพระคุณธรรมอันมหาประเสริฐ
ด้วยเหตุนั้นแต่หนังสือเจ้าเมืองเมะตะมะ เกิดอกจะเหมือน
หนังสือจดศักราช ๑๓๕๖ ปี พม่ากับไทยก็ได้เจรจากัน ณ กรุง
ปัตตานาบาดอกตาบตพระเจดีย์สามองค์ว่า จะเป็นทางพระราช
ไมตรี จนถึงได้ให้ของตอบแทนกัน ในเดือนนั้น ฝ่ายพม่า
ก็มาจับคนทางเมืองเพชรบุรีไป ๘ คน ครั้นจดศักราช ๑๓๕๗ ปี
พระเจ้าองวะภยภทพมา ฝ่ายกรุงเทพฯ ตั้งอยู่ในกรณการอุ
แก่ประชากรพวกพดทงสองฝ่าย เพื่อพนชวคนตราขายอกคัด
กรรม จึงให้ข้าหลวงตองตั้งกระตู่ซึ่งเป็นพม่าด้วยกนถอ
หนังสือออกมาว่ากล่าวกมพง อนพม่ากับไทยทำศึกแก่กันหา
นยมนได้ เหมือนนากบนามน แลวมหนังสือกตบเขามาว่า น
ข้าหลวงตองตั้งกระตู่ออกไปเหมือนนากชน ครองเหมือนเอาแก้ว
ทงให้หาได้นน ถ้าจะได้จริงชอบจะให้ข้าหลวงตองตั้งกระตู่
ผู้ถือหนังสือเดิมกตบถอหนังสือเขามาจึงจะชอบ.

08/04/2563

TUDC

๓๕๘ แผ่นดินสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก

ประการหนึ่ง ซึ่งพระเจ้าองค์พระปวารณาโพธิญาณเมตตา
 กรุณาแก่สัตว์ ชบเลี้ยงท้าวพระยานายกพนายกองให้งามดี
 ความซอหดซอกใจแต่ในใจของท่านเถิด เราแจ้งอยู่แล้ว
 ขอซึ่งวาทางต้องพระนครปราศจากปัจเจกมิตรเป็นทางพระราช
 ไมตรีความดีชนน คานนบนนต์ศยจริงหรือ หรือบนกถอบาย
 ถ้าจะบนกถอบายแต่จอยากคิดเดยว่าพม่าจะดวงไทยได้ ถ้าจะ
 เป็นทางพระราชไมตรีกนหนน จะให้ล้มเศจพระเจ้าแผ่นดินทง
 ล่องฝ่ายร่วมเควตจตรกนหรือ หรือจะให้แต่เสนาบดีผู้ใหญ่
 ผู้น้อยทแถวทหารทำศตยกัน หรือจะไม่ทำศตยแต่จเป็นแต่จะ
 ไม่ทำยทศสงครามแก่กัน ต่างคนต่างอยู่ประการใดให้เสนาบดี
 เอาเนื้อความทจแก่พระเจ้าองค์วะ จะประพฤตฉนใดก็ให้แต่ง
 ขนนางพม่าเป็นทจาทนทต กับขนนางไทยผู้ใหญ่ซึ่งไม่พอใจ
 รบศกเสยกรง ซึ่งพม่ากวาดเอาไปไวหนน ถ้าผู้ใหญ่ไม่มแล้ว
 จนแต่หวหมนมหาดเดกกเอาเถิด ให้มาศกสำนายสำนาย กับ
 พระสงฆอนทรวงศตสังฆบรรตทศ จะใดบนตกชทพพยาน
 จงจะบนตยมนคงได้ ถ้ากรงองค์วะแต่งมาใดคงน จะบอก
 เข้าไปให้ทจนอกกรมหาเสนาบดีผู้ใหญ่เอาเนื้อความกราบบังคม

วิมล

แผ่นดินสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ๓๕๕

ทุก พระบาทสมเด็จพระบรมบพิตรพระเจ้าอยู่หัวผู้ ทรงพระคุณ
ธรรมอันมหาประเสริฐ ถ้ามทำโดยยาเจรจากันต่อไปโดย
ต่างคนต่างประพฤติในราชกิจ โดยยถาชนา คัยนเกิด.

ครนมาถงณเดือน ๔ ขน ๗ คา องกณณบตรองดองเยอง
มอกษรธาต้นเขามาทางบกแต่่งทตเขามา ๖ นาย ขอเบนทาง
พระราชไมตรีด้วยกรงเทพมหานคร มีความว่าองเชียงส้อหนี
เข้ามาอยณกรง ไม่ว พระเดชพระคุณกตบหน่อออกไปตั้งตัว
เบนเจอนมกกแล้ว ไปตเอาเมืองพะเวยน เมืองมณฑาง เมือง
เตยนชน ถ้าองทพองกณณตแตก องเชียงส้อจะหนีเข้ามาใน
เขตแดนกรงอก ขอไหกองทพกรงเทพมหานครจับให้จงได้
ทางพระราชไมตรีจะโดยคยาวไปชัวฟ้าและดิน จดได้ชนจามร
แดง ๕๐๐ ภาเข้ามาทรงยนต์ ถ้ากรงเทพ ๗ จะตองการสั่งหนง
สั่งใด ไหมพระราชธาต้นออกไปให้แจ้ง จะได้จดเข้ามาถวาย
และมขอความอนอกเบนหลายประการ.

โปรดให้พระราชธาต้นตอบออกไปใจความว่า กรง
เทพ ๗ นครารทศพิชราชธรรมอนเล่มม มีโคคตเบยตเบยนแก
บ้านใหญ่เมืองน้อย และตูกคาวานชนานาประเทศ มีแต่เมตตา

08/04/2563

TUDC

๓๖๐ แผ่นดินสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก

ภรรยานั้น อปมาตเจตงเขพระศเมวราชแตะมหาธาครธมทร
อนเบณฑอาศัยแกเทวมนุษย์แตะฝงมัจฉาธาตทงปวง มดงนน
เหมอนพถกษาธาตคณใหญ่เบณฑอาศัยแกธกณบักษาธาต อน
เขามาฟงพกกระทารวงรงพกฟอง ครนธกณไปตกมชนบักหา
บริบริณแตะว กบินไปทวทศานทศโดยความปรารธนาผาสช
แห่งคณ แตะชงครงกอนองเซียงสอแตกจากเมืองโตกนาย หน
เขามาฟงกรงเทพมหานครศรอยชยา กทานบารงเตยงให้เป็น
ศชโดยตระกูลอนธงศกคศรยวงศแตะว กกตบคนไปยงเมือง
โตกนาย อปมยเหมอนธกณบักษาอนมบักหาบริบริณ
แตะบินไปส่ประเทศแห่งคณโดยปรารธนา หากยอนตรา
มิไค กเบณฑยหนดแห่งกรง โดยภรรนาหารงเกยจมิไค
แตะชงวองเซียงสอไมอยแตะเมืองโตกนาย ยกกองทัพไป
รกรบคบานนอยแตะเมืองใหญ่จนแดนเมืองตงเกย ๆ แตะกอง
ทพคองเซียงสอแตกคนมานน ความชอนเบนระยะทางไกล
ยงหาแจงเหตุผดตระหนักไม แตะชงวากองทัพเมืองตงเกยจะ
ยกมาคองเซียงสอ ขอใ้กรงแตะกองทัพไปตงอยปถายคาน
แดน ถาองเซียงสอแตกมาใ้ชวยจับกุมใ้ เจาตงเกยจะตอบ

แผ่นดินสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ๓๖๑

แทนพระองค์พระคุณน้า ฝ่ายกรมมรทจะเจรจาเถย ด้วยเหตุนั้น
มคณแฉวจะให้กตบเป็นโทษ ดงนผดพระราชประเพณีธรรม
ประการหนึ่ง กตศัพทจะตอ ไปในนานาประเทศเมืองใหญ่น้อย
ทงปวงจะวาทกรงเทพมหานครเห็นแต่แก่ตาภคกการ เมืองตงเกย
เทานน ช่วยกันจับกมองเขียงตอตั้งให้ไม่มีความเมตตากรณา
ความครหาตเคยนชอนจะปรากฏอัยชวพาแฉวคิน ตมบงคว
อนกรงเทพพระมหานครจะประพฤตการทจะทำได้ กตคตอง
ทศพรราชธรรมตามประเพณี เจาตงเกยเป็นชาติกกัน ถ้าจะ
ให้ระงับวาทถวทงตองฝ่ายพอจะเจรจาได้ อนงชงว่าไม่รู้จัก
เขตแดน ขอให้กรงแตงกองทัพไปตงอัยปถายแดนนน อน
ประเพณีกษัตราราชเมืองใหญ่น้อยทงปวงกยอทร จกกาหนด
เขตแดนขอบชณทศมา ราชธานีเขตแดนชงกนแฉวกนอัยตง
เจาตงเกยจะทรงบัญญัติารงไพรพาทาแผ่นดิน ให้คาริจงขอบ
เถด.

08/04/2563
ทุกได้รับพระราชสาส์นตอบแล้วกราบทูลถวายบังคมลาไป
แฉวราชสาส์นทมไปมากับญวนไกเซนน เมอเจาอนหมกกกตง
ให้องเบ็ดเตลององโดยเวียน เป็นทศถอหนังสือเข้ามากราบทูล

๓๖๒ แผ่นดินสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก

ชาวการสงคราม เมื่อณเดือนยยขาดณศกจตุศักราช ๑๑๕๖
ได้โปรดให้คัดสำเนาขอบให้ทศไปแจ้งแก่เจ้าอนหมักลให้ทราบ
ด้วย.

ครนตจตุศักราช ๑๑๕๖ ขาดณศก เบเนบท ๑๓ ใน
รัชกาลท ๑ เมื่อณเดือนห้า ส้มเด็จพระสังฆราชศรีอยุธยา
ระฆงอาพาธถึงแก่มรณภาพ ส้มเด็จพระเจ้าอยู่หัวโปรดตั้งพระ
อนรัตน (ศข) วัดศรีรัตนเพชญชนเบเนสมเด็จพระสังฆราช
ครนตงณเดือนแปดทรงพระราชดำริว่า ส้มเด็จพระเจ้าอุกยา-
เชอ เจ้าพากรมชนเด่นานรทษ พระชนมายุครบ ๒๓ ครอบจะ
ทรงผนวชแล้ว อนงนทพระองค์เองเข้ามาอยู่ณกรุงเทพมหานคร
นครแต่ชนมายุ ๓๐ ขวบ บคณชนมายุก็ได้ ๒๒ ปี ครอบอุปสม
บทแล้ว จึงโปรดเกล้าฯ ให้เจ้าพนักงานจัดกระบวนแห่งสมเด็จพระ
พระเจ้าอุกยาเชอ เจ้าพากรมชนเด่นานรทษ และพระพงศ์
อมรัตน ซึ่งเบเนบุตรเจ้ากรุงธนบุรี นทพระองค์เอง ไปทรง
ณวษและอุปสมบท ณวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ครนท
กระบวนแหมเครื่องเด่นท่างๆ มาก ทรงผนวชแล้ว ส้มเด็จ
พระเจ้าอุกยาเชอเสด็จไปอยู่วัดสมอราย.

0910442563

TURC

แผ่นดินสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ๓๖๓

ครั้นออกพรรษานักพระองค์เองดำดึกขาทดแล้ว ทรงพระ
ราชดำริ จะให้นักพระองค์เองออกไปครองกรุงกัมพูชาด้วยวงศ์
ต่อไป จึงพระราชทานนามแก่นักพระองค์เอง ให้เป็นสมเด็จพระ
พระนารายณ์รามาชบดคีร์สรโยพรรณ บรมสรนทรามหาจักร
พรรดิราช บรมนาถบพิตรเจ้ากรุงกัมพูชา ให้พระยาภคินทร
(ปก) ซึ่งเป็นผู้เคยสมเด็จพระนารายณ์รามาชบดคีร์มาแต่เยาว์
นั้น เป็นสมเด็จพระพุทธเจ้าเอกอมนตรอภยพรยปรากรมพาห
มอานาจรตทชชาตบงคบบัญชาการไตทวไป และให้ท่านบำรุง
สมเด็จพระนารายณ์รามาชบดคีร์เจ้ากรุงกัมพูชาด้วย และทรงพระ
ราชดำริว่าเจ้าพระยาอภัยภูเบศร์ (แบน) นั้น ก็ไต่ว่าราช
การกรุงกัมพูชาเรียบร้อยราบคาบมาได้ ๑๒ ปีมีความชอบ แต่
ว่าเขเป็นผู้ปกครองคนในสมเด็จพระนารายณ์รามาชบดคีร์ ซึ่งเคยวิวาทกับ
บิดานักพระองค์เองมาแต่ก่อน เกรงจะไม่สนิทกับสมเด็จพระ
นารายณ์รามาชบดคีร์ และสมเด็จพระพุทธเจ้าเอกอมนตรอภยพรยปรากรมพาห
จึงได้ทรงขอเขต
แคว้นแคว้นเมืองพระตะบองและเมืองชนและเมืองนครเดียมราชู
ซึ่งเป็นเมืองใกล้เขตแดนไทยตัดออกเป็นส่วนหนึ่ง ให้เจ้า
พระยาอภัยภูเบศร์ว่ากล่าว บงคบบัญชาให้มาชนต่อกรุงเทพ

๓๖๔ แผ่นดินสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก

มหานครทเดียว เพื่อจะไม่ให้เจ้าพระยาอภัยภักดีกรมความ
โทมนัส ส้มเด็จพระนารายณ์รามาธิบดีกรมสมเด็จพระตะหะกรม
ความยินดียอมถวาย เมืองพระตะบองและเมืองนครเดียมราชู
จึงได้ขาดจากเมืองเขมร มาชนกรงเทพมหานครแต่นั้นมา
แล้วสมเด็จพระนารายณ์รามาธิบดี ส้มเด็จพระตะหะกรมกรว
ถวายบังคมตา พาบตรภรรยาครอบครัวออกไปครองกรุง
กัมพูชาณเดือนยยชานน.

ในบหมมณพองว่า เจ้านันทเสนเจ้านครด่านช้างเวียง
จันทน์ กับพระบรมราชาเจ้าเมืองนครพนมคบคิดกันเบนกบฏ
จึงโปรดให้ศึกออกชรรชนไปถึงเจ้านครด่านช้างและพระบรมรา
ชา ใจความว่ามณพองว่าเบนกบฏ แต่ไม่ทรงเชื่อให้เอาคว
ใจทักจำไว้ ครั้นจะนั่งเสวยไม่ว่ากต่างกเบนกการแผ่นดินดำคณอยู่
ถ้าเจ้านครด่านช้างและพระบรมราชาขอตั้งยศ ขอพระบาทสมเด็จพระ
พระเจ้าอยู่หัวแล้วกให้ลงไปเฝ้าด้วยความเขาโดยเร็ว ถาคคประ
ทษรายจริงแล้ว ทูตให้ตักแต่งบ้านเมืองไว้รับกองทัพเถค
ให้หลวงทรงพลราบเจ้ากรมเกราะทองขวาเชิญขึ้นไป เจ้า
นันทเสนและพระบรมราชาแจ้งในศึกออกชรรแล้วกถึงมณผ้า โดยค

08/04/2565

TUUCD

แผ่นดินสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ๓๖๕

โปรดชำระความเจ้านันทเสนกแพ้วใจทก รั้งให้ตั้งโทษถึง
ประหารชีวิต กรมพระราชวังบวรสถานมงคล ทูลขอพระราช
ทานโทษไว้ จึงโปรดให้เจ้านทรนของกับพระยาอนชิตราชา
ชนไปตั้งให้เป็นเจ้านครองเมืองศรีรัตนาคนหุดต่อไป ได้
ยกจากกรุงเมื่อณเดือนสามชนดับสามค่ำ.

พระยานครราชธมา บอกเขามาว่าดาวเมืองภูเขยวคตอง
ได้ช่างพงส์ประหตาดช่าง ๑ อาบนาชนมาใหม่ ๆ ควแห่งสนวด
เหมือนดีใบตองแห่ง จกษุ เดบ ชนคัว ชนหาง ชาว เจ้า
ของผกหุดเชองราบแตวกไซส้อย มผได้เห็นมากกทกทวงชน
ว่าเป็นช่างล้ำคณู เจ้าของนนกถวจะตองเก็บเป็นช่างหุดวงก
คุดหางเสย จึงโปรดให้มตราชนไปให้ตั้งตงมาทอดพระเนตร
ครนณวนอาทตยเดอนต์ ชนเกาคาช่างตงมาตงกรง ได้ทอด
พระเนตรแตวดารส์วาเป็นเผยกตร เสยคายแต่หางควนเสย
ทรงพระพิโรธเจ้าของช่างนหมากมิได้พระราชทานตั้งใด หาง
นั้นให้เอาหางโคผูกเขาคือเป็นช่างโคบุตร เข้าโรงสวดมนต์สม
โภชแต้ว พระราชทานชอชนระวาง เป็นพระอินทร์ไอยรา

08/04/2563

TUDC

๓๖๖ แผ่นดินสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก

คชชาติคณทนต์ ผิดพรรณเผือกศรี ด้อยอดของตากแห้ง
วิเศษแกดงรงรักษา มงคลดกษณเดศฟ้า.

ตจตุศักราช ๑๓๕๗ ปีเถาะสัปตศก ฤๅเดือนห้า กงทัพ
พม่ายกมาตเมืองเชียงใหม่ตงตอมเมืองไฉ้ พระยาเชียงใหม่
มีใบบอกตงมาขอทงทพกรงเทพฯ ชนไปช่วย จึงโปรดให้
ส่งเตจพระอนชาธราช กรมพระราชวังบวรฯ เตจจยกทง
ทพชนไป ครงนกรมพระราชวังบวรฯ ให้พระองคเจาดำตวน
พระองคเจาอนทปัต ซึ่งเป็นพระโอรสผู้ใหญ่คุมทงทพทง
หนง ยกชนไปทางเมืองต ทพทตวงเตจจทางเมืองนครด่ำปาง
ทงทพพมาตอมเมืองเชียงใหม่อยู่ ๒ เดือนเคศ ทพกรงยก
ชนไปตงกเขาคทพพมาแตกพ่ายไป จับได้อูบากองนายทพ
กับไพร่พม่า และไดเครองศัศตราจวชเป็นอนมาก.

ครนเตจจการสงคราม เมอกรมพระราชวังบวรฯ จะเตจจ
กตบ พระยาเชียงใหม่ยอมถวายพระพุทธรูปอนทงพระนามว่า
พระพุทธรศัหงค เตจจเชิญตงมาประดิษฐานไว้ในกรงเทพ
มหานครแตนนมา.

08/04/2563

TUJDC

แผ่นดินสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ๓๖๗

พระพุทธองค์ทรงบัญชาตามตำนานว่า กษัตริย์ใน
ลังกาทวปพร้อมด้วยพระอรหันต์สร้างชน เมื่อพระพุทธ
ศาสดนภาตดวงใต้ ๗๐๐ พรรษา แต่ทว่าพระหัตถ์ชาวดไม่บริบูรณ์
มาแต่เมือหนอนวหนง พระพุทธองค์ประดิษฐานอยู่ในเมือง
ลังกาจนพระพุทธศาสดนภาตดวงใต้ ๓๕๐๐ พรรษา.

สมัยนั้นพระเจ้ากรุงศรีไชทโย อันทรงพระนามว่าพระเจ้า
ไต้ยณรงคัมพระเดชาภาพมาก พระราชอาณาจักรแผ่ลงมา
จนกรุงศรีอยุธยาและตลอดออกไปจนเมืองนครศรีธรรมราช ก
ชนอยู่ในเมืองศรีไชทโยด้วย ครองหนงพระเจ้ากรุงศรีไชทโยเสด็จ
ลงไปประพาสถึงเมืองนครศรีธรรมราช มีพระราชประสงค์
จะได้พระพุทธรูปที่มัสยิดเกษณะอนงาม จึงเจ้านครศรีธรรม
ราชรับอาสาแต่งทูตออกไปยังพระเจ้ากรุงลังกา ทูลขอได้
พระพุทธองค์มาถวาย พระเจ้าไต้ยณรงคัมกรับเชิญไปไว้
ณ เมืองศรีไชทโย.

ครั้นพระเจ้าไต้ยณรงคัมสวรรคตแล้ว กษัตริย์ได้ครอบ
ครองเมืองศรีไชทโยต่อมาอีก ๓ พระองค์ คือ พระเจ้าปาด
ราชโอรสพระเจ้าไต้ยณรงคัม ๑ พระเจ้าดิไทยโอรสพระเจ้าปาด

08/04/2563

TUDC

๓๖๘ แผ่นดินสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก

ราช ๑ พระเจ้าโกสัฒนโอรสพระเจ้าดิไทย ๑ แดงจงถงพระเจ้า
อัคระกตไทยผู้เป็นโอรสของพระเจ้าโกสัฒนไค้ครองกรุงสโขทัย.
ครงนนต์มเด็จพระรามาชบด พระเจ้ากรุงศรีอยุธยา
พระเดชานภาพมาก ยกกองทัพขนไปคกรุงสโขทัย พระเจ้า
อัคระกตไทยผู้ไม่ได้ จงยอมเป็นเมืองชนกรุงศรีอยุธยาจน
พิราตย เมืองสโขทัยร้าง ส่มเด็จพระรามาชบดจึงได้เชิญพระ
พุทธศัหังคลงมาไว้ในกรุงศรีอยุธยา

ต่อมาพระเจ้ากรุงศรีอยุธยาพระองค์หนึ่ง ได้มารดาพระยา
ญาณดศ์เจ้าเมืองกาแพงเพชรเป็นพระมเหสี พระยาญาณดศ์
อยากได้พระพุทธศัหังค จึงให้มารดาทูลขอต่อพระเจ้ากรุง
ศรีอยุธยาโดยกลอุบายว่าจะทูลขอพระพุทธรูปองค์ใดของคหนึ่ง
ในวัดพระศรีรัตนเพชญ์ ตั้งไปให้แก่พระยาญาณดศ์ผู้บุตร
พระเจ้ากรุงศรีอยุธยาไม่ทรงทราบในกลอุบาย จึงพระราชทาน
อนุญาตให้พระมเหสีไปเลือกพระพุทธรูปให้พระยาญาณดศ์
ตามปรารถนา พระมเหสีบนชนพทธรูปมรกษาพระโหษให้
ทราบวาคองค์ใดพระพุทธศัหังค แดงกถอรบส่งให้เชิญพระ
พุทธศัหังคส่งขนไปเมืองกาแพงเพชรโดยด่วน เมื่อเชิญพระ

แผ่นดินสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ๓๖๕

พุทธศักราชไปได้หลายวันแล้ว ความจึงทราบถึงพระเจ้ากรุงศรี
อยุธยาทรงพระพิโรธ ฝ่ายพระมเหสีทราบทุกแควความได้ทราบ
ว่าองคชน คือ พระพุทธศักราชทรงตั้งให้เดอกตามพอใจจึงได้
เดอกตั้งไป ขอพระราชทานรอขอให้พระยาญาณติกส์จำกัดอง
ไวแล้ว จะได้ตั้งพระพุทธศักราชกับคนลงมาถวาย ก็โปรด
อนุญาตตามการทไต่พลาตพดงดวงเดยไปแล้ว พระพุทธศักราช
จึงได้ประดิษฐานอยู่ณเมืองกาแพงเพชรแต่นั้นมา.

ในครั้งนั้นพระเจ้ากรุงรัตนราชได้ครองเมืองเชียงใหม่ มี
อาณาพมากข้างฝ่ายเหนือ และพระยามหาพรหมณของพระเจ้า
กรุงรัตนราชได้ครองเมืองเชียงราย ซอกกองทัพเมืองเชียงใหม่สม
ทบเขากับกองทัพเมืองเชียงราย ยกลงมาตเมืองกาแพงเพชร
พระยาญาณติกส์เห็นว่ากองทัพเมืองเชียงใหม่ยกลงมามากมาย
เหตอกาดงทจะตอส์ ก็ออกไปอ่อนนอม พระยามหาพรหมจึง
ได้พระพุทธศักราชกับคนไปเมืองเชียงใหม่ พระพุทธศักราชไป
ขยเมืองเชียงใหม่ไต่หนอยยหนง พระยามหาพรหมทตขอนุญาต
ขอพระเจ้ากรุงรัตนราช เชนยพระพุทธศักราชกับคนไปเมืองเชียงราย

๓๓๐ แผ่นดินสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก

ว่าจะเอาไปจำตอง ครั้นไปถึงเมืองเซียงรายพระยามหาพรหม
จึงให้ช่างหล่อแกะไขนวลพระหัตถ์ทวารมาแต่เดิมให้ตอง และ
จำตองชนใหม่ออกองค์ ๓ แดง กรักษาพระพุทธรูปหงส์ไว้ในเมือง
เซียงราย หาได้ตั้งกตบถมาเมืองเซียงใหม่ไม่.

อยู่มาพระเจ้ากรุงรัตนโกสินทร์ เจ้านายและพระยาท้าว
แผ่นดินเมืองเซียงใหม่ เชิญตั้งราชกุมารอันเป็นโอรสของพระ
เจ้ากรุงรัตนโกสินทร์ครอบครองเมืองเซียงใหม่ต่อไป ไม่เป็นทพ
ใจของพระยามหาพรหม จึงยกกองทัพเมืองเซียงรายมาตีเมือง
เซียงใหม่ ตัดมือพวกเมืองเซียงใหม่ไม่ได้ ต้องถอยทัพกลับ
ไป พระเจ้าตั้งราชจึงยกกองทัพเมืองเซียงใหม่ไปตีเมืองเซียง
รายได้เมืองเซียงราย และจับพระยามหาพรหมเดโชให้ฆ่าเสียแล้ว
พระเจ้าตั้งราชจึงได้เชิญพระพุทธรูปหงส์มาไว้เมืองเซียงใหม่.

และมีเรื่องราวป รากฏต่อมาว่า เมื่อสมเด็จพระนารายณ์
มหาราชชนไปตีเมืองเซียงใหม่ได้ เมื่อบัดนี้ตรัสกัจจลศักราช
ก็ได้อเชิญพระพุทธรูปหงส์ลงมาไว้กรุงเก่าอีกครั้งหนึ่ง
ต่อมาจะเป็นในแผ่นดินสมเด็จพระเพทราชา หรือแผ่นดินพระ

แผ่นดินสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ๓๗๑

เจ้าอยู่หัวท้ายสระไม่แน่ พระราชทานกอบคนชนไปไวเซียง
ใหม่อก.

ในปีเถาะปีศกจตุศักราช ๑๓๕๗ นั้น เมื่อณเดือน
แปดชนดับศก ส้มเด็จพระอนุชาธิราช กรมพระราชวังบวร
สถานมังกดเด็คจตงมาเผากราบถวายบังคมตาทรงผนวช และ
ขอรับพระราชทานโทษเจ้านันทเสน เจ้านครดานข้างตตอง
โทษกับสมัครพรรคพวกเจ้านันทเสน และบรรดาโทษตตอง
พันชนาการอยู่ในเรือนจำให้พ้นด้วย จึงพระบาทสมเด็จพระ
พระเจ้าอยู่หัว โปรดพระราชทานโทษนักโทษออกจาก
เวรจำ ตามที่สมเด็จพระอนุชาธิราชกราบทูลขอ เว้นแต่เจ้า
นันทเสนและพรรคพวกซึ่งเป็นกบฏ และพวกพม่ารามัญซาคัก
และพวกโจรสลัดตั้นนั้น หาโปรดพระราชทานโทษไม่ กรมพระ
ราชวังบวรสถานมังกด ทรงพระราชดำริทศาบวชนักโทษที่พ้น
โทษในครั้งนั้น ๓๒ คน.

08/04/25๕๘ TUDC ครุณณวนพุทธเดือนแปดชนดับศก ส้มเด็จพระอนุชา
ธิราชกรมพระราชวังบวรสถานมังกด เด็คจตงทรงบรรพชา
อุปสมบทณวัดพระศรีรัตนเพชญ์ ส้มเด็จพระสังฆราชเป็นพระ

๓๗๒ แผ่นดินสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก

อุบัชฌาย์ พระญาณสังวรวัดพลับเป็นพระกรรมวาจาพระ
กรรมกตเป็นอนุสาวณะ พระสังฆคณະหัตถบาต ๔๑ รวมเป็น
๔๔ รูป เสร็จทรงบรรพชาอุปสมบทเวลาบ่าย ๕ โมง ๗ บาท.

ครั้นเดือนแปดแรมค่ำหง ทรงชนเพลาพระปริยาย
บำเพ็ญพระกรรมภาวนา ครั้นแรมค่ำเวลาบ่าย ๓ โมง
พระสังฆ ๕๐๐ รูป เจริญพระปริตณพระระเบียงพระอุโบสถ
วิหารวัดพระศรีรัตนวงษเพชฌู ทรงชนนเช้าเป็นการฉลอง.

ครั้นถึงแรมเจ็ดค่ำเวลาเช้า ๔ โมง ๒ บาท กรมพระราช
วังบวรฯ ตามนวงษ รวมเวลาททรงผนวชอยู่ ๗ ราตรี.

ในบั้นเถาะดปัดคักนหม ส้มเด็จพระนารายณรามมาเจ้ากรุง
กัมพูชาให้พระยาวิงัดอด พระยาพมดัยเอก เข้ามากราบทอด
พระบาทสมเด็จพระเจ้ายัยหิง ขยดสมเด็จพระท้าวเอกกษัตริย์
แตะสมเด็จพระท้าวมหากษัตริย์ซึ่งเป็นอาวทงตั้งอง กัโครบ
ครวคคกคางอยุ่อกไป ก็โปรดพระราชทานให้.

08/04/2563 ครั้นมาถึงเดือนยี่ชยชนดบดองค้ำ เจ้าหมกกจคได้
ตนไม้ก้องตนไม้เงิน กับกกระต่าพกหนัก ๓๐ ค้าง ชมง ๕ หาบ
นำคาวกรายหนัก ๕ หาบ ให้องโบโฮ องพอกรง คุมเข้ามา

แผ่นดินสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ๓๗๓

เหตุเกิด ฯ ถวายพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว กับว่าข้างที่
พระราชทานออกไป ๒๐ ช่างนั้นใครบไว้แล้ว.

ในปีเถาะสัปตศกจุลศักราช ๑๓๕๗ นั้น การที่พิศกวางตง
ทรงพระราชดำริจะถวายพระเพลิงพระบรมอัฐิสมเด็จพระชนกา
ธิปัตย์ของพระเดชพระคุณ เพราะเมื่อสมเด็จพระชนกาธิปัตย์
สวรรคตเป็นเวดามานเมืองเกิดจลาจล พระราชวงศ์อันวงศ์
กระจัดพดตพดายกัน สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนาง
สมเด็จพระอนุชาธิราชกรมพระราชวังบวรสถานมงคล ก็หาได้
ถวายพระเพลิงพระบรมศพสมเด็จพระชนกาธิปัตย์ไม่ จึงโปรด
ให้สร้างพระเมรุมาศขนาดใหญ่ และเครื่องมหรตพดมโภช
เหมือนอย่างการพระบรมศพพระเจ้าแผ่นดินกรุงเก่า.

เจ้าอนหมกกและองค์สมเด็จพระนารายณรามาชบดิ เจ้า
กรุงกัมพูชาเมื่อได้ทราบข่าว ก็แต่งทตให้คุมสิ่งของเข้ามาทต
เกิด ฯ ถวายช่วยในการพระเมรุทง ๒ เมือง.

ครนณเดือนห้าบมะโรงอัฐศกจุลศักราช ๑๓๕๘ การพระ
เมรุสร้างเสร็จแล้ว วนชนตบถำมค้ำโปรดให้แห่พระบรมสารทก
ชาตออกถ้พระเมรุ มีกรมมหรตพดมโภช ๓ คิน ๓ วันแล้ว

๓๗๔ แผ่นดินสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก

ครนหวนแรมค่างหง จึ่งแห่พระบรมอัฐิสมเด็จพระชนกาธิบดี
พระเมรุ กระบวนแห่พระบรมอัฐิครนหวน พระบาทสมเด็จพระ
เจ้าอยู่หัวเสด็จทรงพระราชยานโยงพระบรมอัฐิเอง สมเด็จพระ
พระอนุชาธิราชกรมพระราชวังบวรสถานมงคล ก็ทรงพระราช
ยานไปรับช้าวคอกนำมาในกระบวน และพระราชวงศ์านุวงศ์
ทรงรูปสัตว์สังเค็ดประคองผ้าไตร เข้าในกระบวนแห่ด้วยหลาย
พระองค์ ทรงบำเพ็ญพระราชกุศลในครนหวนเป็นเอนกประการ.

อนึ่งในการมหรสพสมโภชพระบรมอัฐิครนหวน มีโขนชัก
รอกโรงใหญ่ทั้งโขนวงหุดวง และวงหน้า แด้วประดั้มโรง
เด่นกตางแปดง เดินเมื่อศกทศกรรฐียกทัพกับดับขันสืบรถ
โขนวงหุดวงเป็นทัพพระรามยกไป แต่ทางพระบรมมหาราชวัง
โขนวงหน้าเป็นทัพทศกรรฐียกออกจากพระราชวังบวร ฯ
มาเด่นรบกันในห้องสนามหน้าพดบพดา ถึงมบนบาเหريمราง
เกวียนนตากออกมายงกันดงต้นไป ครนถงหวนแรมค่างหง เชิญ
พระบรมธาตุแห่กตบแด้ว เวดabayวอนนถวายพระเพดิงพระ
บรมอัฐิดวยไม้หอมต่าง ๆ และในเวดabayเมือถวายพระเพดิง
พระบรมอัฐินหวน พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว กับสมเด็จพระ

แผ่นดินสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ๓๗๕

พระอนชาราช กรมพระราชวังบวรสถานมงคลช่วยกันทรง
เชิญพระเตกาธาร ซึ่งประดิษฐานพระบรมอัฐิไว้ด้วยพระหัตถ์
จนถวายพระเพลิงเสร็จ รุ่งขึ้นโปรดให้แห่พระอังคารไปลอย
ตามพระราชประเพณี.

เมื่อณเดือนดับเช็ด เรือวงหัตถวงชอตองปัดว เรือวงหน้า
ชอมังกรจะแข่งกัน เปரியบผพายแล้ว ส้มเด็จพระอนชาราช
กรมพระราชวังบวรสถานมงคล จดผพายตำรับอนทแข่งแรง
ชอนไว้ เมื่อเวตาแข่งจะเอาคนตำรับใหม่ลง ชำราชการย้าย
วงหัตถวงแจ้งตงนวจนาคความชนกราบบังคมทูล พระบาท
สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงทราบแล้ว คารัดว่าเดนตงนจะเดนคด้วย
ทไหนได้ ให้เตกการแข่งเรือ ตงตงนมากกรมพระราชวังบวร
สถานมงคลกบาตหมางพระทัยไม่ได้ตงมาเผ่า ครน ณวัน
อาทศยเดือนอายชนดับค้ำ ส้มเด็จพระอนชาราชกรมพระราช
วังบวรสถานมงคล ตงมาเผ่ากราบทูลพระบาทสมเด็จพระเจ้า
อยู่หัวว่า เงนทพระราชทานชนบดะพนชงนน ไม่พอแจกเบย
หวัดชาราชการในวงหน้า จะชอรับพระราชทานเงินเต็มอกให้
พอแจกจ่ายกน จึงคารัดว่าเงินเก็บมาได้แต่ด้วยสำอากรกพอใช้

๓๗๖ แผ่นดินสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก

ทำนุบำรุงแผ่นดิน เหตุอจึงได้เอามาแจกเบยหวัดก็ไม่ใคร่พอ
ต้องเอาเงินกำไรตกแต่่งสำเภามาเพิ่มเติมเขาอกจิงพอใช้ไปได้บ
หนึ่งๆ เงินคงคลังทสี่ล้มไวก็ยงไม่มี กรมพระราชวังบวร ฯ ไม่
ได้ตามพระราชประสงค์คกชดเคองมิได้ตงมาเฝ้าเดย ฝ่ายพระยา
เกษกร (บุญรอด) เห็นว่าเจ้านายทรงชดเคองกนกกะเกณท์
ชาราชการให้เอาบนชนบอมวงหนา แด้วให้เตรียมศัสตราวุธ
ตงนอกกองระวงอยี่ ส่วนเจ้าพระยารัตนาพิพิธสบรว่า ทวง
หน้าจตเตรียมการเบนสังคราม ไม่วไใจแก่ราชการ ก็กราบ
ทอชอรักษาพระ ราชวงให้ มนคงแข็งแรง เกณท์คน รักษาหน้าท
และเอาบนชนบอมบาง ครงนนเกอบจะเกิดการยทชสังคราม
แกกน ความทราบถึงสมเด็จพระพนางเชอทงต้องพระองค์
ก็เสด็จชนไปไนพระราชวังบวร ฯ ทงต้องพระองค์ ทรงพระ
กรรแ่งครสี่ประเด้าประโตมไปถึงความเก่า ๆ แต่ครงตกทกช
ไดยากมาจนได้ราชสี่มบตชน ส้มเด็จพระอนชาราชกรมพระทย
ตดหย่อนอ่อนตงสนความพระพิโรธ ส้มเด็จพระพนางทงต้อง
ก็เชยเสด็จให้ตงมาเฝ้าสี่มครสี่มานแต่ไนเวดาวนนั้นนสี่มเด็จพระ
เจ้าอย่หวกบกรมพระราชวังบวร ฯ ก็เบนปรกตกนตอมา.

แผ่นดินสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ๓๗๗

สมเด็จพระนารายณ์รามาธิบดี ครองกรุงกัมพูชามา
ได้ ๓ ปีกับช่วยอยู่ได้ ๕ เดือน ถึงแก่พรตย์ในเดือนดับสอง
แรมดับห้าค่ำมะเส็งนพศกจุลศักราช ๑๓๕๘ นักพระองค์เอง
ผู้เป็นสมเด็จพระนารายณ์รามาธิบดี เมื่อเข้ามาอยู่ในกรุงเทพ
มหานคร มีไอรต์ ๕ องค์ ที่ ๑ ชื่อนกองค์จันทร์ เกิดเมื่อ
วันศุกร์ศก จุลศักราช ๑๓๕๓ มารดาชื่อ นกโอด ที่ ๒ ชื่อ
นกองค์พมพ เกิดเมื่อวันพฤหัสบดีจุลศักราช ๑๓๕๕ มารดา
ชื่อนกแก ที่ ๓ ชื่อนกองค์ดวงน เกิดวันอาทิตย์ศก จุลศักราช
๑๓๕๖ มารดาเดียวกับนกองค์จันทร์ ที่ ๔ ชื่อนกองค์อม
เกิดเมื่อวันอาทิตย์ศก จุลศักราช ๑๓๕๖ มารดาชื่อนกรด ใน
เวดามือออกไปครองกัมพูชามีไอรต์อีกองค์ ๑ ชื่อนกองค์ดวง
มารดาเดียวกับนกองค์อม.

เมื่อสมเด็จพระนารายณ์รามาธิบดีถึงพรตย์นั้น ไอรต์ยัง
เยาว์อยู่ทั้ง ๕ พระองค์นกองค์จันทร์ซึ่งเป็น ไอรต์ผู้ใหญ่ชนมายุ
เพียง ๖ ขวบ สมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช
(แถม) เข้ามากราบบังคมทูลพระกรุณาได้ทรงทราบ โดยทรง
พระกรุณาอาดัยในสมเด็จพระนารายณ์รามาธิบดี จึงมีพระ

๓๗๘ แผ่นดินสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก

ราชโองการสั่งให้มิตราออกไปให้ตั้งศพ ส้มเด็จพระนารายณ์
รามาชบดเข้ามา จะทรงจัดการศพและพระราชทานเพลิงใน
กรุงเทพมหานคร ส่วนราชการบ้านเมืองนั้นให้สมเด็จพระ
ทะหะเบณผู้สำเร็จราชการแผ่นดิน และท่านบ่าวเจ้าชาย ๕ องค์
ซึ่งเบณโอรสสมเด็จพระนารายณ์รามาชบดไปพดาง เมื่อดอ
ไปภายหน้าเจ้าองค์ใดเจริญด้วยคุณคุณและสติปัญญาสามารถ
ก็จะทรงเลือกตั้งให้ครอบครองกรุงกัมพูชาต่อไป.

ทรงพระราชดำริใหญ่เขาสอกนกราบบังคมทูลว่า จะ
พาศพเจ้าประเทศราชเข้ามาเผาปนกิจในกรุง ผิดด้วยเยี่ยงอย่าง
ธรรมเนียมเกรงจะเบณอบาทวแก่บ้านเมือง ขอพระราชทาน
อย่าให้พาศพสมเด็จพระนารายณ์รามาชบดเข้ามาเผา ประ
จวบพอได้ข่าวว่าจะมีศกพม่ามามาก จึงโปรดให้มิตราออกไป
ห้ามมิให้พาศพสมเด็จพระนารายณ์รามาชบดเข้ามา ส้มเด็จพระ
ทะหะเบณพาศพแหมาตงเรือททากระพงหลวงมาทางเรือถึงโอด
เจ้าได้โปรดรับทอตราโปรดออกไปว่า ได้ข่าวว่าพม่ายกกอง
ทัพมา ให้สมเด็จพระทะหะเบณจัดการทำเผาปนกิจศพสมเด็จพระ
นารายณ์รามาชบดที่เมืองบันทายเพชร และให้เกณฑ์กอง

แผ่นดินสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ๓๗๕

ทัพเขมร ๕๐๐๐ เขามาช่วยราชการสงคราม สัมเด็จพระพุทธ
หะจึงพาทัพกลับไปเมืองบันทายเพชรแล้ว แต่งให้พระยา
จักร (แกบ) คุมกองทัพเขมร ๕๐๐๐ เขามาตามรับตั้ง.

ถึงจุดศักราช ๑๓๕๙ ปีมะเส็งนพศก เป็นปีที่ ๑๖ ในรัช
กาลที่ ๓ ครั้นเดือนธันวาคมเก่าคมา พม่าเอาหนังสือ
เขามาชวนทศานเมืองเพชรบุรี, เมืองราชบุรี, เมืองไทรโยค,
เมืองอภัยธานี, เมืองตาก, เมืองเชียงใหม่, เมืองหลวงพระ
บาง, ความตองกันว่าพม่าจะเข้ามาตกรุง และอังกฤษจะมา
ช่วยเบ้นทัพเรือยกเข้ามาทางปากน้ำเจ้าพระยา ครั้นเดือน
ยพระเจ้าองวะให้อันชะวอนเป็นแม่ทัพคุมไพร่พลมาตหัวเมืองชน
เมืองเชียงใหม่ ๆ ออกรบพุ่งตอสู้จับพม่าได้ ๑๒ คน ตามให้
การ ว่าพระเจ้าองวะเกณฑ์กองทัพยกมาตเมืองเชียงใหม่,
เมืองนครตปาง, อังกฤษจะเอาตตบก่าเบ้นเข้ามารบทางทะเล
พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว จึงมพระราชดำรัสให้สมเด็จพระ
พระอนชาธิราช กรมพระราชวังบวรตถานมังกตยกกกองทัพ
๕ ๐8/๐4/25๕3 TUDC
ชนไปช่วยเมืองเชียงใหม่ แล้วให้เกณฑ์กองทัพไปรักษา
เมืองตาก, เมืองระแหง, เมืองกาญจนบุรี, เมืองราชบุรี,

๓๘๐ แผ่นดินสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก

เมืองอภัยธานี, ตามทางซึ่งพม่าเคยมาแต่ก่อน การศึกครั้ง
หนึ่งทรงตั้งสัตย์อยู่ว่า อังกฤษจะเข้าด้วยจริง เพราะคำพม่าให้
การกับหนังสือชวนกตองกัน จึงโปรดให้มิตราออกไป
เกณฑ์กองทัพ ให้เจ้าอนมกยกมาช่วยรักษาเมืองสมุทร
ปราการ เจ้าอนมกบอกเข้ามาว่า จะให้ของอื่นเป็นแม่ทัพ
ให้ของยาเกินเป็นปลัดทัพ องไปโฮ, องท่าคริบโป, องทงวาย,
องพนวาย, องโววาย, องเบ็ดวาย, องพอเตียง, เป็นนาย
กองคุมเรือรบใหญ่ปากกว้าง ๔ วา ๑๕ ต้า เรือภูโต ๑๕ ต้า
เรือแงซาย ๗๘ ต้า รวมเป็นเรือ ๓๐๘ ต้า ไฟร์ ๗๗๒๐ คน
เครื่องสัตว์ราวพร้อม กำหนด ณ เดือนหาชนหาคาจะยกเข้า
มาช่วยราชการทัพ แต่ครั้นต่อมาได้ความว่า พม่าว่าอังกฤษ
จะยกทัพเรือมาช่วยตกรุงเทพมหานครเป็นการไม่จริง จึง
โปรดให้มิตราออกไปบอกเด็กกองทัพญวนไม่ต้องให้ยกมา.

ครั้น ณ เดือนสามแรมสิบค่ำ เจ้าอนมกกจัดได้ตนไม้
ทองเงินกับกระต่าพกหนัก ๓๐ ต้าตอง เครื่องนาชาเดยมทองคำ
ด้ารบ ๓ บันทองเหลืองกระถัน ๕ นว & บอก บันทัดกกระ
ถัน ๕ นว ๑๖ บอก, ธงหนัก ๕ หาบ นาคาดทรายหนัก ๕ หาบ

08/04/2563

TUJDC

แผ่นดินสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ๓๘๑

แต่งให้องโฮกน, องบินโป, คุมเข้ามาทูลเกล้าฯ ถวาย
พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเมือทอดจะกราบถวายบังคมดาไป
โปรดให้จัดตั้งของพระราชทานเจ้าอนหมกก ดินประดีวหนัก
๕๐๐ ไร่ แพร่มงกรเด่นนา ๑๐ มวน เรือเผ่นมามากนยยาว
๘ วา ๒ ค้ออกดำ ๑ พายดำหรับเรือ ๒๖ เต็ม ให้องโฮกน,
องบินโป, คุมออกไปพระราชทานเจ้าอนหมกก.

ครนมา ณ เดือนนี้ โปรดให้มีการสมโภชฉลองพระ
มณฑปในวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ซึ่งปลูกแทนหอพระ
มเหศวรธรรมที่ไฟไหม้เสียแต่เมือปีออกตั้งมฤทธีศก จุลศักราช
๑๓๕๐ นั้น โปรดให้ฉลองเป็นกาใหญ่.

จุลศักราช ๑๓๖๐ ปีมะเมียตั้งมฤทธีศก เป็นปีที่ ๑๗ ใน
รัชกาลที่ ๑ เมือ ณ เดือนยรมดับคำ พระยาเซียงใหม่
หนังสือบอกส่งถวายจันตะเงยว, อายจันลำพม่า ๒ คนตงมา
ไต่ถามให้กาว่า พระเจ้าองระแต่งให้จันบุ่นต์อยสันไปชวน
ตั้งยชอนยวงมเบ่นแม่ทพตมพล ๕๐๐๐ ยกตงมาทางเมืองตองอ
มาตงอยเมืองตรากรมแม่น้ำโขง ซึ่งจะชามมาทางเมือง
เซียงใหม่ ตงยงฉางไว้เดบยงอาหารเป็นอันมาก.

๓๘๒ แผ่นดินสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก

ฝ่ายเจ้านครหลวงพระบางก็บอกตั้งพม่าลงมา แต่ว่าได้
แต่งกองทัพออกไปลาดตระเวนทางเมืองเชียงแสน จับได้
อายุน้อยจจากับบุตรชายคนหนึ่งตั้งลงมา ถามให้ทราบว่าพม่า
ยกกองทัพมาว่าจะตีเมืองเชียงใหม่ ถ้าตีได้แล้วจะยกทัพเรือ
ไปทางด่านแม่น้ำโขงตีเอาเมืองลาวฝ่ายตะวันออก มิให้ลงไป
ช่วยกรุงเทพมหานครได้ เจ้าเมืองหลวงพระบางแจ้งคิงนกก
เตรียมกองทัพไว้.

ครั้น ณ เดือนสามแรมสี่ค่ำ พระยาเชียงใหม่บอกตง
มาว่า ได้แต่งให้ห่มเตโชไปลาดตระเวนถึงแดนเมืองกุ พบ
กองทัพพม่าได้รับพุงกัน กองตระเวนพม่าแตกหนีไป
จับได้พม่า ๓ คนตั้งลงมา ถามให้ทราบว่าพระเจ้าองวะแต่งให้
อะตนวนุเป็นแม่ทัพคุมเงี้ยว ๓๕ เมืองยกลงมาทางเมืองกทัพ ๓
พมามากับมาดวยทัพ ๓ และศึกพม่าที่ไตความมาทาง ๕ ทางก
คองกัน แต่กองทัพพม่ายังตั้งรออยู่จนเดือนสี่นมไดยก
เข้ามาที่บ้านเมือง เหตุผลจะเป็นประการใดก็หาได้ความไม่
หรือจะเป็นกตัญญูอดดวงหวังไว้ให้ประมาทว่าพันเทศกาดแล้ว
จะได้เลิกกองทัพกลับไปเสีย พม่าได้ทงจึงจะจุ่มใจมเข้าตีเอา

แผ่นดินสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ๓๘๓

เมืองเชียงใหม่และหัวเมืองฝ่ายเหนือก็ไม่แจ้ง จึงมิไวใจแก่
ราชการ.

ได้ทรงทราบ จึงโปรดให้มตราเกณฑ์ทัพเจ้านครด้านข้าง
เวียงจันทน์ไปตั้งรักษาอยู่ทางระแหง แต่ครั้นหม่อมมาอยู่จนฤดู
ฝนก็เลิกกลับไป หาได้เกิดการศึกไม่.

จุดศักราช ๓๑๖๓ บีมะแมเอกคก เป็นบพท ๑๘ ในรัชกาล
ที่ ๑ ส้มเด็จพระเจ้าพนางพระองค์น้อย กรมพระศรีรัตนักษ
ทรงพระประชวร ครั้นณวณอาทตยเดือนแปดแรมสิบเอ็ดค
เวดาศำ ๓ โมงกต้นพระชนม์ ครั้นณวณศักรเดือนสิบสองแรม
สิบคำ เวดาศำ ๑๐ ทุ่ม ส้มเด็จพระเจ้าพนางพระองค์ใหญ่ กรม
พระเทพศดาวดทรงพระประชวรกต้นพระชนม์.

ครั้นโปรดให้ทำพระโกศ ๘ เหยดมยอดมณฑปด้วยไม้
จำหัดกตายกุดัน ๒ พระโกศ เรียกว่ากุดันใหญ่พระโกศ ๓ กุดัน
น้อยพระโกศ ๑ พระยาพระคลังทากุดันใหญ่ พระยาราช
สงครามทากุดันน้อยหม่อมทองคำจำหัดกยอดเป็นทรงมณฑป และ
โปรดให้มตราออกไปถึงเจ้าอนมกกขอชอ เสน, ทององกฤษ,
กระดษทอง, กระดษเงิน, ใช้ในการพระศัพ เจ้าอนมกก

๓๘๔ แผ่นดินสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก

ทราบความแล้ว ครั้นเดือนธันวาคมปีจอ เจ้าอนมก
จุดไชยผิงหนัก ๓ หาบ นาคาตทรายหนัก ๑๐ หาบ เข้ามา
สับปรกณในการพระศัพ กับถ่วงถวายพระบาทสมเด็จพระเจ้า
อยู่หัว กระจาดพกหนัก ๑๐ ศาดง, ผาบดัดตะตู่เขียว ๒๐ พับ,
ต้มวง ๑๒ พับ, เถ็นหนัก ๕ หาบ, ทองอังกฤษ ๒๓๐ ม้วน, กระจ
ดาษาเงินใหญ่ ๑๕๐๐๐, กระจดาษาเงินเล็ก ๓๐๐๐๐.

ครั้นมาถงณเดือนธันวาคมปีจอ เจ้าอนมกมศกอักษร
ถวายบนบาเหนียมเข้ามาออก ๑๐ บอก และขอจุดชอเหตกหตอ
ออกไปหตอกระสุนบน ชอกองทพดาว กองทพเขมร ออกไป
ตเมืองแกอานดาวเรียกวามเมืองดานา หน่วงไวให้พวกโกเชิน
พระวาพระวงหลัง เจ้าอนมกกจะไดทำศกโดยสะดวก พระบาท
สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวก็โปรดพระราชทานดินประดิวคอบแทน
ออกไป ๕๐๐ หาบ เหตกหตอนั้นโปรดให้องทงชายเชินจุดชอ
ตามความปรารภณา แต่กองทพเขมรกงทพดาวนน มคอบ
ออกไปว่าจะให้ออกไปเกณฑ์ในแดนนี้ กว่าผคนจะพรกพร้อม
พอเขาฤดูฝนเลยแล้ว จะยกไปเมืองแกอาน ก็เบนทางโคต
กนดารไพร่พดจะเจ็บป่วยมาก จะให้แต่เขมรไปช่วยเจ้าอนมก

๓๘๖ แผ่นดินสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก

ชยมตคณภมสันพระราชทรพย ๒๕๐ ชง ๓๕ ตาดง จงให้ปราบ
ทพนมตคณเต็มอดแถว.

ครนณวนพฤหัดบคเคอุนต์บถองแรมสืบเข็ดค้ำ ปี่นต
เบญจศก จดศักราช ๓๑๕๕ ให้จับการปฏิสังขรณ์สร้างพระ
อุโบสถ มกาแพงแก้วกระเบื้องปรดอมรอบ พนในกำแพงแก้ว
แฉะหว่างพระระเบียงชนในกออสู ๕ ชน แฉะคาตปนทำพระ
ระเบียงดอม ๒ ชน ผนงระเบียงข้างในประดับกระเบื้องปร ผนง
ห้องพระระเบียงเขยนถายแยง มมพระระเบียงนนเบนจศรมช
ทกชน มพระวิหาร ๔ ทศ บรรดาหลังคาพระอุโบสถ, พระ
วิหาร, พระระเบียง, นน มงกระเบื้องเคลือบสีเหลือง สีเขยว
สัน ตรงพระวิหารทิศตะวันตกออกไปให้ชดราภพระเจดีย์ใหญ่
กวาง ๓๐ วา ลึก ๕ ศอก คอกเขมเอาอสูหกกระทงให้แน่น
แฉะวเอาไม้ตะเคียนยาว ๘ วา หน้าศอกจตรัดเรียงระดับประ
กบกันตราง ๒ ชนแฉะวจงเอาเหล็กคอกเหล็กใหญ่ยาว ๒ ศอก ตรง
คอกคอกไม้แกงแฉะ ๒ ชน หวงช่องแกงนนเอาอสูหกทราง ถม
กระทงให้แน่นค รุงชนณวนคักรเคอนถ่ามชนลบค้ำ บชาดนศก
จดศักราช ๓๑๕๖ เวณาเช่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จ

08/04/2563

TUBC

แผ่นดินสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ๓๘๗

พร้อมด้วยพระราชวงศ์ ณ พนมมาตย์ราชปโรหิต
โหราจารย์ มายังทูลถามพระมหาเจดีย์ จึงให้ชักชะตอพระ
พุทธปฏิมากร ทรงพระนามพระศรีธรรมเพชฌัญชงชำระรับมาแต่
กรุงเก่าเขาวางบนราก ไต่ศัภฤกษ์ประโคนของกุดองแตรตั้ง
ศรียงคนตรพณพาทย์ เสด็จทรงวางอิฐทอง, อิฐนาก,
อิฐเงิน, กอราก ขาตดตะอองรดพระบาททองปวงกระดมีกนก
ฐานกว้าง ๘ วาถึงทบริวจเชิงเชฎฐพระบรมธาตุ และนดองพระ
เขยวแกวองคค พระเขยวทององคค พระเขยวนากองคค บรรจุ
ในหองพระมหาเจดีย์แกวองคคไปจนล้ำเร็ว ยกยอดสูง ๘๒
ศอกท่าพระระเบียงดอมคคาน ผนงนพเชยพนายรามเกยรัต
จึงถวายนามว่าพระเจดีย์ศรีธรรมเพชฌัญชง ตามพระนามพระ
พุทธปฏิมากรซึ่งฝังไว้ในพระเจดีย์นพ และพระพุทธปฏิมากร
ศรีธรรมเพชฌัญชง สมเด็จพระรามาธิบดี ๒ ทรงสร้างเมอบีชาติ
ไต่ศกจตุศักราช ๘๓๒ ปี เป็นพระพุทธรูปยืนสูง ๘ วาหล่อด้วย
ทองสัมฤทธิ์หนักทองคำทงพระองค์ ประดิษฐานไว้ในพระวิหาร
๐๘/๐๔/๒๕๖๓ TUDC
หอดวงวัดพระศรีธรรมเพชฌัญชงเก่า เมอบีชาติเก่าเลย พม่าดอก
ทองคำหนักพระองค์ไปหมด ภายหลังพระอารามนพทรงวาง

๓๘๘ แผ่นดินสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก

พระวิหารพังทลายพระพุทธรูปปฏิมากรศรีสรรเพชญ์แตกหักบุบสลาย
มาก เมื่อทรงสร้างวัดพระเชตุพนโปรดให้เชิญลงมา หมายถึง
จะทรงปฏิสังขรณ์ให้เป็นรูปคดง่าอย่างพระโลกนาถ แต่
พระศรีสรรเพชญ์ชำรุดมากนัก จะปฏิสังขรณ์ให้คงตามรูป
เดิมไม่ได้ จึงทรงพระราชดำริจะเอาทองรวมหลอมหล่อพระ
พุทธรูปขึ้นใหม่ ครั้นพระราชาปลงเกล้าพระสังฆราชาคณะ
มัสมเด็จพระสังฆราชเป็นประธานพร้อมภิกษุสงฆ์ถวายพระพรว่าที่จะ
เอาทองอันเป็นพระพุทธรูปอยู่แต่พวกคดง่าหลอมหล่อใหม่เห็นไม่
สมควร จึงโปรดให้เชิญเข้าบรรจุไว้ในพระเจดีย์ และในวง
พระระเบียงรอบพระอุโบสถขึ้นใหม่พระมหาชาติ ๔ ทิศ นอก
พระระเบียงชั้นนอกหลวงพระวิหารคดง่า มพระเจดีย์ฐานเดียว
๕ พระองค์ ๔ ทิศ ๒๐ พระองค์รวมกันทั้งพระมหาเจดีย์ใหญ่พระ
มหาชาติเป็น ๒๕ พระองค์บรรจุพระบรมธาตุต้นทุกพระองค์และ
มพระวิหารคด ๔ ทิศกำแพงแก้วคน ประตุมุมประตูกระเบื้อง
เคลือบ ๒ ประตู มีรูปสัตว์ประหลาดค ทำหอไตรมุงกระเบื้องหม
คบุก ผาและเด้าบิตทองลายรดนา และตรูปปราสาทโศกมหาร
พระปริยัติไตรัญญิกทำการเปรียญ, หอระฆัง, พระวิหารน้อย

แผ่นดินสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ๓๘๕

ซ้ายขวา สำหรับท่ายกไหว้พระพุทธรูป ชุดสำรับหน้า ปลอกพรรณ
ไม้ ค้ำถาราย ๕ ห้อง, ๗ ห้อง, ๘ ห้อง, เบ็น ๓๗ ค้ำถา
เขียนเรื่องพระชาติก & ๕๐ ชาติ ตงถารายาและฤาษคิตตทไว
เบ็นทาน ทากาแพงแกวดอมรอบนอกมประตชัมประตบกระ
เบองถวย & ประต มรูปอัสระจาประตตะคัมประตชัมประ
ตบกระเบองเคตอบ ๘ ประต ทงประตกาแพงคน ๒ เบ็น ๑๓ ประ
ต มรูปัสตวประตตะค เบ็นรูปัสตว ๒๒ รูป แดวทาคกและกฏ
พระสังฆหตงตะ ๒ ห้อง, ๓ ห้อง, ๔ ห้อง, ๕ ห้อง, ๖ ห้อง, ๗
ห้อง, ฝากระดานพนกระดานมงกระเบอง เบ็นกฏ ๑๒๘ หตง
ทำหอฉน หอัสวคมนตรี ค้ำถาคัมกรกตาคกฝ้าสำรับหน้า ทากาแพง
ตอมกฏอกวง ๑ แดะรวมผงน่านนมค้ำถา ๓ หน้า คนณะพานพระ
สังฆัสรงหน้า ทาเวจกฏ ๕ หตง โนพระอโบสถ พระวิหาร พระ
ระเบียงนน เชนุพระพุทธรูปมกรหตอดวยทองเหตอง ทอง
คัมภทร ชงซารตปรกทกฟงอยณเมืองพิษณโลก เมือง
สวรรคโลก เมืองสโทย เมืองตพบุรี กรุงเก่า วัดค้ำถาหน้า
กรุงเทพ ฯ ใหญ่น้อย ๑๒๕๘ พระองค์ ตงมาให้ช่างค้อหตอ

๓๕๐ แผ่นดินสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก

พระค้อ, พระเคียร, พระหัตถ์, พระบาท, แปลงพระพักตร์
พระองค์ให้งามด้วยประดิษฐานไว้ตามทอนัดสมควร.

พระพุทธรูปพระประธานวัดศาลา ๕ หน้า หน้าตัก ๕ คอก
คืบ ๕ นิ้ว เชิญมาปฏิสังขรณ์เสร็จแล้ว ประดิษฐานเป็นพระ
ประธานในพระอุโบสถบรรจุพระบรมธาตุถวายพระนามว่า พระ
พุทธเทวปฏิมากรและผนังพระอุโบสถเขียนเรื่องทศชาติธรรมาน
ทววมหาชมพูและเทพชุมนุม.

พระพุทธรูปยืนสูง ๒๐ คอก ทรงพระนามว่าพระโลกนาถ
ศาลาจารย์ ปรางค์หักพัง เชิญมาแต่วัดพระศรีรัตนเพชญ์กรุง
เก่าปฏิสังขรณ์เสร็จแล้ว ประดิษฐานในพระวิหารทิศตะวันออก
ออกมุขหลังบรรจุพระบรมธาตุด้วย ผนังเขียนพระโยคาวจร
พิจารณาอศุภ ๓๐ และช่ออุปมาญาณ ๓๐.

พระพุทธรูปวัดเขาอินทร์เมืองสุวรรณโคตร หล่อด้วยนาก
หน้าตัก ๓ คอกคืบ ห้าพระกรมีได้ เชิญลงมาปฏิสังขรณ์ด้วย
นากเสร็จแล้วประดิษฐานไว้เป็นพระประธานในพระวิหารทิศ
ตะวันออก บรรจุพระบรมธาตุ ถวายพระนามว่าพระเจ้าศรี

แผ่นดินสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ๓๕๑

ในดวงไม้พระมหาโพธิ์ มต้นพระมหาโพธิ์ด้วย และฉนวน
เขียนเรื่องมารประจญ.

พระพุทธรูปหน้าตัก ๔ ศอก ๕ นิ้ว เชิญลงมาแต่กรุงเก่า
ปฏิสังขรณ์เสร็จแล้ว ประดิษฐานไว้ในพระวิหารทิศใต้ ถวาย
พระนามว่าพระพุทธเจ้าเทศนาพระธรรมจักร มีพระบัญชาด้วย
ทง ๕ นางพวงพระธรรมเทศนาด้วย และฉนวนเขียนเรื่องเทศนา
พระธรรมจักรและเทศนาดาวดึงส์.

พระพุทธรูปหน้าตัก ๓ ศอกคืบ ๕ นิ้ว เชิญมาแต่เมือง
ดพบุรีปฏิสังขรณ์เสร็จแล้ว ประดิษฐานไว้ในพระวิหารทิศตะ
วันตกบรรจุพระบรมธาตุ ถวายพระนามว่าพระนาคปรก มี
พระยานาคแผดงฤทธเดกพวงพาน มต้นจกด้วย และฉนวน
เขียนเรื่องพระเกศธาตุ.

พระพุทธรูปหล่อใหม่สูง ๘ ศอก ๕ นิ้ว ประดิษฐานไว้ใน
พระวิหารทิศเหนือ บรรจุพระบรมธาตุ ถวายพระนามว่าพระ
ปาเตโดยก มชางถวายคณทนา มวานรถวายรวงผึ้ง และ
ฉนวนเขียนไตรภูมิ มีเจ้าพระสัเมธราช และเจ้าศัตตบริภัณฑ์

08/04/2563

TUDC

๓๕๒ แผ่นดินสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก

ทวี่ปใหญ่ท่ง ๔ และเขาพระหิมพานต์ สระโนคาต และ
บัญจมหานที.

พระพุทธรูปในพระอุโบสถอารามเก่าหน้าตัก ๔ ศอก เชิญ
เข้าประดิษฐานไว้เป็นพระประธานในการเปรียญแล้ว จดพระ
พุทธรูปไว้ในพระระเบียงชั้นในชั้นนอกและพระวิหารคด เป็น
พระพุทธรูปมาแต่หัวเมือง ชำรดปฏิสังขรณ์ขึ้นใหม่ ๖๘๘
พระองค์ พระพุทธรูปทำด้วยอิฐปูน สำหรับพระอารามชำรด
อยู่ ๑๘๓ พระองค์ รวมกันเป็นพระพุทธรูปและพระอรหันต์ ๘๗๒
พระองค์ ตงรักปิดทองตำเร็วเห็ดอนนขาทอดตะอองชุดพระบาท
ตั้งบุรุษชายหญิงรับไปบูรณะไว้ในพระอารามอื่น.

การรื้อาปนาพระอาราม ๗ ปี ๕ เดือน ๒๘ วันจึงตำเร็ว
ต้นพระราชทรัพย์แต่ทจาไต คดคาคินถม, อิฐปูน, ไม้ขนสัตว์,
ไม้แก่น, เห็ดก, กระจเบอง, พนมไม้, จากทำโรงงาน, ว่าง
ราน, เรอนชาพระ, เสา, กระจคาน, กฏ, น้าออย, น้ามนยาง,
ชัน, คบก, ทองเห็ดอง, ทองแดง, ชผงหล่อฐาน, และกระจก,
นารก, ทองค้ำ, กระจดาษ, ชาด, เสน, เครื่องเขียน, รง, คิน
แดง, พระราชทานช่าง, เถียงพระตั้งฆ, เถียงช่าง, ช้วยคน

แผ่นดินสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ๓๕๓

ชายฉกรรจ์ ๑๒ ตำมะโนครัว ๓๒๔ คน เป็นเงิน ๕๕ ชั่ง ๑๑ ตำตัง
สักแซนขวาถวายเป็นข้าพระชาติไว้ในพระอาราม ตงหวดวง
พทกษชนส์หเจากรม ชนภกตวส์ธรรมปตติกรม ความคมชา
พระแตะรักษาพระอารามรวมพระราชทรพยทงต้น ทตรางแตะ
ชวยคนเป็นเงิน ๓๗๕๕ ชั่ง ๒ ตำตัง แดวทรงพระกรุณาให้เอา
แพรตายยอมครงทรงพระพุทธรูปในพระวิหารทิศ พระระเบียง
พระวิหารการเบรียญพระมหาธาตุ พระเจดีย์ใหญ่หอย สัน
แพร ๓๐๐ พับ แดพระพุทธรเทวปฏิมากรในพระอุโบสถ ทรงผ้า
ตทบทมชนใน คาคชนนอก.

ครนณวนศุกรเคอนห้าแรมสี่บตองคำ บระกาตริศก
จุดศักราช ๓๑๒๓ ให้ตงการฉดอง อาราธนาพระราชาคณะ
ฐวานุกรม อธิการอนตบ ฝ่ายคณตธระ วนตนาธระ ๓๐๐๐ รูป
พร้อมกันใพระอุโบสถเวดาบายแต้ว ๔ โมง ๕ บาท พระบาท
สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินพร้อมด้วยสมเด็จพระ
อนุชาธิราช พระบรมวงศานุวงศ์เสนาพฤตมาตย์ราชปโรหิตา
จารย์มายังพระอุโบสถ ทรงสมาทา พระอุโบสถศตแต้ว หตง
นำอกไล่ทกตงเห็นอพระหัตถ์พระพุทธรปฏิมากร ถวายพระอา

08/04/2563

TUBC

๓๕๔ แผ่นดินสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก

รามตามবাদแก่พระสังฆ ม้องค์พระพุทธชปฏิมากรเป็นประธาน
และพระราชทานนามพระอารามว่า วัดพระเชตุพนวิมลมังคลา
ราม มอบถวายสมเด็จพระวันรัตน์ พุทฺธมัญญาณอดุลยสุนทร
นายก บิฎกขรามหาคณิศร์ บวรทกชฌนาคณะสังฆาราม
คามวาสี สถิตในวัดพระเชตุพนแล้ว ถวายแด่พระพุทธช
ปฏิมากรแพรยกไตร ๑ บาตรเหล็ก เครื่องอัฐบริวารพร้อม
ยามก่ามะหยี เครื่องยามพร้อม พัดแพร ร่มแพร เตื่ออ่อน
โอเกา โอคณะ กาน้ำ ช้อนหมก ชวดแก้วเต็มด้วยน้ำผง น้ำ
มันมะพร้าว นามนยากถก รูปเทียน สังฆะ ๑๐๐ ไม้เท้าของเท้า
สายระเดียง พระสังฆ ๑๐๐๐ ได้รับไทยทานทวักนทกรูป ครน
จบพระบาตททรงถวาย พระสังฆรับสาธพร้อมกัน ประโคม
ศรียงคคนตรแตรสังฆฆองกลองสนั่นไปด้วยศัพทดำเนินงก
ก้องโกตาหต พระสังฆรับไทยทานแล้ว ไปตั้งหน้าครองไตร
มาศวดพระพุทธชมนตเวดาเขนวันละ ๑๐๐๐ รูป ปฏิบัติพระสังฆ
ฉนเข้า เพด ๓ วัน ๑๐๐๐ รูป ถวายกระจาดทกองค์ ใหม่
พระธรรมเทศน์วบอกอานสังส์ทุกวัน แล้วปฏิบัติพระสังฆชง
ศรททาทำดอกไม้เพลิงบูชาพระรัตนตรัย ฉนเข้าทง ๗ วัน เป็น

๓๕๖ แผ่นดินสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก

กระจาด และโรงฉ้อทาน เครื่องไทยทาน ทำเครื่องโขน
โรงโขน เครื่องเล่นเบ็ดเสร็จ พระราชทานกรมหม่อมสมโภช
และถวายระยาแก้ว โคมแก้วบูชาไว้ในพระอาราม เป็นเงินตรา
ในการฉลอง เงิน ๓๕๓๐ ชั่ง & ตำลึง คิดรวมกันทั้งสร้าง
เป็นพระราชทรัพย์เงิน ๕๘๑๓ชั่ง ครั้นเสร็จการฉลองพระอาราม
แล้ว ภายหลังทรงพระกรุณาให้เชิญพระพุทธปฏิมากรทั้ง ๒
ซึ่งสถิตในพระวิหารฝ่ายทักษิณทิศ และประจิมทิศนั้น ให้นำ
ประดิษฐานไว้ ณ พระวิหารวัดพระศรีรัตนเพชญ์แล้ว ให้เชิญ
พระพุทธปฏิมากรทั้ง ๒ พระองค์ ซึ่งเชิญมาแต่เมืองสุโขทัย
หน้าตัก ๖ ศอกคืบกบนิ้ว ๑ เทา กน พระองค์ ๓ ทรงพระนาม
ว่าพระพุทธชินราช ประดิษฐานไว้แทนที่ในพระวิหารทักษิณ
ทิศ พระองค์ ๓ ทรงพระนามพระพุทธชินสีห์ ประดิษฐาน
ไว้แทนที่ฝ่ายประจิมทิศคงดั่งเก่า.

ตจตุศักราช ๑๑๖๓ บัระกาตรศก เป็นบท ๒๐ ในรัช
กาลที่ ๓ เดือนเดือนหกขันธ์สามค่ำ เจ้าอนมกกจตุไตคนไม
ทองเงิน กบกระด้าพกหนัก ๓๐ ตำลึง ขมงหนัก ๕ หาบ นาดาด
ทรายหนัก ๕ หาบ ให้องตถเทองผู้รักษาเมืองไซ่ง่อนคุมเข้ามา

08/04/2563

TUBC

แผ่นดินสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ๓๕๗

ทอดเกล้าฯ ถวายพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และเมื่อเหตุจะ
กลับใจ จึงโปรดให้จัดตั้งของออกไปพระราชทานเจ้าอนมก
คินประสูติชาวหนัก ๕๐๐ หาบ แพร่มงกรัดม่วงม้วน ๑ แพร
มกรัดนาเงมม้วน ๑ สัตคาม้วน ๑ ให้องคตทอของคุมไปพระ
ราชทานเจ้าอนมก.

ครั้นณวณอากาศยเดือนแปดแรมสี่บเอ็ดค่ำ เมืองนครราช
สัมาทหนงส์ออบอกเขามากกราบบังคมทูลพระกรุณาว่า ขนช่าง
เผือก นายขมรม ๑ นายหนหมอ ๑ นายดำควาญกับหมอม
ชยขนช่างคือไป ๗ ช่าง ไปแทรกโพณบ่ากัเขยว ณ วันศุกร์
เดือนสี่บเอ็ดชน ๒ ค่ำบวอกโทศก นายหนหมอ นายดำควาญ
ขนช่างพยายยหนักคตองโตช่างพงช่าง ๑ หทางส์รรพ จักษชาว
คังผลดำโย ขนชาว สัตคตงส์หมอใหม่ ไตรมแม่หน้าสระพง
นำมาเขาไมไ่ว ๕ คนแถว ออกดำโยงนำชามแม่หน้าสระพง
มา ๗ คน ถึงเมืองนครราชส์มาพักอยู่โรงทำอิฐริมฝั่งด้านา
ตะคอง ทรงพระกรุณาโปรดให้กรมช่างและช่างบณ ช่างเขยว
ขนไปคัจาดองรูปตงมาทอดเกล้าฯ ถวาย ครั้น ณ วันศุกร์
เดือนอ้ายชนสี่บค้ำ บระภาตริศก พระยานครราชส์มากรมการ

๓๕๘ แผ่นดินสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก

พร้อมกัน ได้นำนางพระยาช่างสำคัญเดินแต่โรงทำอิฐร้อนแรม
มา ๑๗ คน ถึงเมืองสระบุรีแรมคน ๑ อนุรักษ์เมียงกรมการ
ได้จัดการสมโภชแล้ว ยกแต่สระบุรีพร้อมแรมบ้านข้างเวียง
แฉะแรมท่าเจ้าสนุก ยกแต่ท่าเจ้าสนุกถึงโรงสมโภช เนบ้าน
ศาลาตอຍ ส้มเต๋จพระเจ้าอนชาราช กรมพระราชวังบวร
สถานมงคลเสด็จขึ้นไปคอยรับอยู่ พระยาศรีธรรมราชา
ทูลตะอองขุดพระบาทพร้อมกัน ได้ทำพระราชพิธี พระสังฆสังฆ
พระปรต ๕ รูป สังฆคณบดีแฉะเวียงเทียง เซ้า กถางวง เย็น ๓
เวลา มังานสมโภช ตะครโรง ๑ มวย ๑๕ คู่ ปรบไก่อวง ๑
หนึ่งโรง ๑ พระราชทานเงินตรา ๕ ชั่ง พระยาศรีธรรม
ราชาเป็นผู้อำนวยการพระราชพิธี พร้อมด้วยพระหม่อเต๋มา
พราหมณ์พฤตมบาศ์ ทำพระราชพิธีทนนชยบาศ์เดี่ยวไพรชวาค
ช่างแฉะ นำนางพระยาช่างออกโชตันทวารตงแพ ณ วันจันทร์
เดือนยชนส์บหาคาเวลายารุง ได้ถูกษออกแพตองตงมามเรือ
ชกแพ เรอตง ๒ คู่ เรอกراب ๕ ๑๓ ณ วันพุธเดือนยแรม
สองคาเวลายาเซ้า ๕ โมงถึงท่าช่าง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่
หัวเสด็จลงไปรับชนจากแพ ตั้งกระบวนแห่ไปโรงสมโภชหน้า

แผ่นดินสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ๓๕๕

พระที่นั่งพุดบพิตรตั้ง มกตองชนะแตรสังฆเครื่องสูงคู่แท้เดิม
เท่า มีช่างนำ, ช่างตาม, ช่างเชือก, ช่างค่อ รวม ๕ ช่าง
ถึงโรงต้มโภชแล้ว เวลามีพระสั่งมีราชาคณะสวดพระพุทธ
มนต์ วันแรมสองค่ำ ๓๕ รูป แรมสามค่ำ ๓๕ รูป แรมสี่ค่ำ
๓๓ รูป รวม ๑๐๓ รูป รับพระราชทานฉันทง ๓ วัน ถวาย
ผ้าสะบงและกระดาษ โปรดให้มีงานต้มโภชแต่ ณ วันศุกร์เดือน
ยแรมสี่ค่ำไป จนถึง ณ วันจันทร์เดือนยแรมเจ็ดค่ำ ให้มีหน
โรง ๑ ตะครโรงใหญ่โรง ๑ ตะครชาตรีโรง ๑ บ่ายมีมวดยทุกวัน
กลางคนหม่นคนละ ๒ โรง มีขนมไมบณเฑาะว์ทุกคืน ณ วัน
อาทิตย์เดือนยแรมหกค่ำเวลายาเช้า พระราชทานอ้อยให้นาง
พระยาช่างด้วยพระหัตถ์ ออชนนจารึกชื่อชื่อนานนามว่า พระ
เทพกัญชร บวรศรีเควตร อมเรศวรณมิตร เมื่อกษัตริย์
โสภณ มังมกตเฉตมชวัญ ชาตฉันทนตสังศ์กต วิไลตักษณ
เลิศฟ้า แดวตงบายศรีแก้ว, บายศรีทอง, บายศรีเงิน, บาย
ศรีทอง ๕ เวียนเทียนต้มโภช ๓ วัน โรงต้มโภช ๓ ห้อง เฉลียง
รอบบิณฑายกระดาศผูกม่านทองฉัตรเบญจรงค์ ๗ ชั้น ราช
วัตรเครื่องสูงรอบโรง มณเฑาะพทรดนาตงเห็นอโรงบักตง

๕๐๐ แผ่นดินสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก

เบญจภาคี มัณฑกรทอง, ฉัตรนาก, ฉัตรเงิน ปรราชวัด
 ไม่จริงรอบ มังนัสโกศคาร์บ ๗ วัน ณ วันเสาร์เดือนยแรม
 สิบสองค่ำ เวลา ๕ โมงเช้า เสด็จออกณโรงพระเทพกฤษร
 พระราชทานปูนบำเหน็จเงินตราเพื่อหาหมอกความญผู้คดอง ขุน
 ช่างเผือกเบ็นหวดวงอภยคชตักษณ เงินตรา ๒ ชั่งเพื่อเซมซาบ
 ดอกใหญ่ ๑ เสื้อแพรแดง ๑ ผ้าหม่นอนบักใหม่ ๑ ผ้าปม ๗
 ผาเซ่ง ๑ หมอหนผู้คดองใดเป็นขุนเควดคชรัตน เงินตรา ๓ ชั่ง
 เสื้อเซมซาบดอกใหญ่ ๑ เสื้อแพรแดง ๑ ผ้าหม่นอนบักใหม่ ๑
 ผายกกานแย่ง ๑ ผาเซ่งปม ๑ นายดำความญเบ็นหม่นสัตว์ต
 กฤษร เงินตราชั่ง ๑๐ ค้าง เสื้อเซมซาบดอกเล็ก ๑ เสื้อแพร
 แดง ๑ ผาเซ่งปม ๑ ผามวง ๑ ผ้าหม่นอนบักใหม่ ๑ นายถาตรวจ
 นายอัยความญตรวจ เงินตราคนละ ๑๐ ค้าง เสื้อแพรคนคนละ
 ผน ผ้าหม่นอนบักใหม่คนละผน ผามวงคนละผน หมอกความ
 ไปด้วยกนอก ๙ คน พระราชทานเงินตราคนละ ๓ ค้าง รวม
 เงินตรา ๑๓ ชั่ง ๗ ค้าง รวมหมอกความญ ๑๕ คน เบ็นเงินตรา ๙
 ชั่ง ๓๗ ค้าง ครนณวณองการเดือนยแรมแปดค่ำ เวลาเช้า
 โมงเศษ โปรดให้แห่พระเทพกฤษรไปลงนำณท่าช้าง กดบ

08/04/2563

TUDC

๔๐๒ แผ่นดินสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก

ไอศอ ดันก พระมณฑปหนักโปรดให้ทำเป็นหลังคาจัตุรมุข
มิได้ทำเครื่องยอดตามเดิม.

จุดศักราช ๑๓๖๔ ปีจอจตุวาศก เป็นปีที่ ๒๓ ใน
รัชกาลที่ ๑ เจาอนมกกมราชส่าส์นเข้ามาฉบับ ๑ ใจความว่า
พระยากตาโหมเขมร ชงยกกองทัพออกไปช่วยตักกองทัพโกเชิน
ชงดอมเมืองกยเยนหน ได้จัดให้พระยากตาโหมตั้งค่ายล้อม
อยู่กอง ๑ หาได้ใช้ให้รบพุ่งกันเหมือนกองทัพญวนไม่ และ
ขุนนางเขมรพวกพระยากตาโหมหลายคนแจ้งแก่เจาอนมกกกว่า
พระยากตาโหมไม่ชอบตรงต่อเจาอนมกก มีหนังสือฉบับไปถึง
วัดเขาดิง, วัดโดยวง, ขุนนางพวกโกเชินชงดอมเมืองกยเยน
เจาอนมกกทราบแล้วก็ไม่อาจจะทำอย่างไรได้ ครั้นศักราชเมือง
กยเยนจับได้ขงยทาดกเวยน ถามขงยทาดกเวยนบอกว่า เมื่อ
พระยากตาโหมมีหนังสือฉบับไปถึง วัดเขาดิง, วัดโดยวง, ขน
ขงยทาดกเวยนเป็นฉบับแปลหนังสือ ตองกนกับคาเขมรขงแจ้ง
ความแก่เจาอนมกก เมื่อพระยากตาโหม เขมรมชอยกกอง
ทัพกลับมานน เจาอนมกกได้จัดเงินทองแจกให้แก่พระยา
กตาโหมเขมรมชอ แต่พระยากตาโหมคุมกองทัพกลับมาเมือง

แผ่นดินสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ๔๐๓

เขมรเลย ความทราบใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาทแล้ว มีพระราช
คำสั่งให้พระยาพระคลังมหาดเล็กออกไปถึงเจ้าอนมก ใจ
ความว่า ชังเจ้าอนมกมหาดเล็กเข้าไปว่า ได้ยกกองทัพ
ไปตีเมืองกยเยนได้ แล้วตนจะยกกองทัพไปตีเมือง
ตงเกย เมืองเวนน ถวายการหนักเบาประการใดจงบอกเข้า
มาให้แจ้ง และซึ่งพระยาตากาโหม เขมรมุขออกตรงต่อเจ้า
อนมก ความขออนุยกต, นักโทษ, เขมรมุข ๕ คน
ในกองทัพพระยาตากาโหมนั้นเข้ามา ให้กราบบังคมพระกรุณา
พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ว่าเจ้าอนมกจับพระยาตากาโหม
ว่าพระยาตากาโหมมหาดเล็กถึงแม่ทัพโกเชิน พระบาทสมเด็จพระ
เจ้าอยู่หัวตรัสถามว่า จริงหรือไม่จริง เขมรมุขกราบทูล
ว่าจริง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทราบอยู่แล้ว ถึงพระยา
ตากาโหมจะเข้ามากราบทูลประการใดก็หาทรงเชื่อไม่ อย่าให้
เจ้าอนมกฉวยโอกาส และพระยาตากาโหม, เขมร ทาทางน
โทษผิดหนักหนา เจ้าอนมกยอมไม่ถ้อโทษแล้ว ชำให้
เงินทองแก่พระยาตากาโหม, เขมรมุขออกนบน ขอบพระทัย
เจ้าอนมกยกนบ เมื่อพระยาตากาโหมเข้ามาแจ้งราชการณกรุง

๔๐๔ แผ่นดินสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก

แล้ว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจะทำโทษ ในบั้นเจ้า
อนมกกรมพระราชสำนักตั้งมาทางเมืองเวียงจันทน์ออกฉบบ ๑
บอกว่า ไต่เมืองเวเมอ ณ เดือนเจ็ดชนคานง ไต่เมืองตงเกย
เมอณ เดือนแปดแรมหกค่ำ ยกตัวชนเป็นเจ้าแผ่นดินใหญ่ไซ
ยหอวายาดของบท ๑ ตั้งชื่อในพระราชสำนักว่าตักกวางเทอง
ตงแต่นกมได้ตั้งคนไม้ทองเงินเข้ามาเหมือนแต่ก่อน.

ครน ณ เดือนสี่บสอง พม่าแต่งทูตถอยหนังสือเสนาบดี
เข้ามาทางเมืองกาญจนบุรีว่า จะขอเจริญทางพระราชไมตรีให้
ต่อดัดสันตกิจเป็นทองแผ่นเดียวกันกับกรุงพระมหานครศรีอยุธยา
จึงมพระราชดำรัสว่า ชงพมามหนังสือมาเจรจาความ
เมืองว่า จะขอเจริญทางพระราชไมตรีนั้นเห็นจะไม่จริง มา
เจรจากรงไรในบั้นนกมศึกพม่ามาทกครั้ง จะไวใจมิได้ ก็
ให้พระยากาญจนบุรีได้เสียมให้เข้ามาเห็นบ้านเมือง และให้
แต่งกองอาทมาตออกไปสืบราชการ.

ในปีจอจัตวาศก จดศักราช ๑๑๖๔ บั้น พระยา
เซียงใหม่มีใบบอกตงมาว่า ได้แต่งกองทัพไปโจมตีเอาเมือง
ตัก จับได้ตัวราชาจอมหงส์เจ้าเมืองกับลูกชายชื่อใหม่ชดย

08/04/2563

TUDC

แผ่นดินสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ๔๐๕

คน ๓ ครอบครัวเมืองสาก ๕๐๐๐ เคษ และจับได้ตั้งมะนิ
พม่า ซึ่งเจ้าองวะแต่งให้ถอรราชำต้นไปเมืองตงเกย กับหนังสือ
ญวนประทับตรามาถึงพระเจ้าองวะ ๒ ฉบับ พระยาเชียงใหม่ให้
คมเอาตัวราชาจอมหงส์ ไหมขตย, ตั้งมะนิ, อายจะเรพม่า,
กับหนังสือญวนลงมาแล้ว พระยาเชียงใหม่กำวณะ มีหนังสือ
บอกชำตงมาออกว่าสืบได้ความว่า พม่ายกกองทัพจะมาตเมือง
เชียงใหม่ ครั้นพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และกรมพระราช
วงบวรสถานมงคตทราบตามหนังสือบอกแล้ว ทรงพระราชดำริ
ราชการพร้อมกันว่า ควรจะเกณฑ์กองทัพไปรักษาเมืองเชียง
ใหม่ จึงดำรัสสั่งให้พระเจ้าหลานเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงเทพ
หรรักษ์ พระยายมราชคมคนเมืองเหนือ ๘ หัวเมืองทัพหนึ่ง
เจ้าอนุกรมพตดาวเวียงจันทนทัพหนึ่ง รวมกัน ๒ ทัพ ตั้งเจ้า
พระอนุชาธิราชกรมพระราชวงบวรสถานมงคต ก็เสด็จยกทัพ
ขึ้นไปด้วย.

๐๘/๐๔/๒๓๖๓
ตั้งเจ้าพระอนุชาธิราชกรมพระราชวงบวร ๗ เสด็จขึ้นไป
ไปถึงเมืองเถิน ทรงพระประชวรพระโรคนี้วพระอาการมาก
เวตามพิษร้อนถึงคองตงแซ่ในพระตำคร เสด็จขึ้นไปช่วยเมือง

๔๐๖ แผ่นดินสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก

เชียงใหม่หาได้ไม่ จึงรับสั่งให้เจ้าบ้านเรือนภรรยา ซึ่งเป็นกรม
ขุนอินทรภักเบศร์เป็นแม่ทัพ พระยาแสนหาภรรยาซึ่งว่าทกตาใหม่
พระยามหาอนันตยซึ่งว่าทพระยาจามันนยากรยกขึ้นไปด้วย พระ
ไทรภพพวัก ๑๐ หมู และกองกลาง ในกรมพระราชวังบวร
สถานมังกด พร้อมกันยกขึ้นไปกองหนึ่ง และทัพสมเด็จพระ
เจ้าหลานเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงเทพหริรักษ์ พระยายมราช
ยกขึ้นไปทางเมืองด ทางนั้นเป็นทางที่พม่ามาได้ และกองทัพ
กรมหลวงเทพหริรักษ์ กับพระยายมราช ยกบเรงขึ้นไป
ผู้คนในระบวณฑพิพาทพร้อมกันไม่ จึงรงรอกระบวณฑพิ
ให้คนลงมาเร่งกองทัพให้รบยกขึ้นไป พอกองทัพมาพร้อมมุด
กัน จึงโดยยกขึ้นไป.

ที่เมืองเชียงใหม่หน พระยาภาวดีเจ้าเมืองรักษาเมือง
เชียงใหม่ไว้มั่นคง พม่ายกมาล้อมเมืองเชียงใหม่ครั้งนั้น อิน
ชระวุ่นเป็นแม่ทัพ ชิดชิงไปกอง ๑ ปะไตไวของ ๑ มะเด
มะโยโกงดอรัตกอง ๑ นามิแดงกอง ๑ กองแพกะเมยวุ่น
กอง ๑ มะยอกแพกะเมยวุ่นกอง ๑ รวมกัน ๗ ทัพ ล้อมเมือง
เชียงใหม่รอบทั้ง ๔ ด้าน เฝ้าค่ายพม่าซึ่งล้อมเมืองนั้นใหญ่

08/04/2563

TUDC

แผ่นดินสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ๔๐๗

สามก่ายาวแปดวา ดงคืนสี่ศอกไว้หลังคนแปดศอก มีเอ็น
ร้อยตลอดกันดั้มาชน มกรอบกนบนแผงบังตา ดันามเพดาะ
สูงดั้มาศอกกว้างสี่ศอก คุรมดั้นามเพดาะกว้างสี่ศอกถกดั้มา
ศอก มีชองบนราย ๆ รอบค้ายไป.

พระยาภาวเดชะเจ้าเมืองเชียงใหม่รักษาเมืองครงหน ของอาจ
แข่งแรง เวดามายออกเดียบเมืองตรวจตามเชิงเทน กอง
ทัพดาวตามพระยาเชียงใหม่ ๓,๐๐๐ เค็ช ๒,๐๐๐ เด็มออกทุกวัน
ครนพระยาเชียงใหม่ทรวาว่า ส้มเดจพระอนุชาธิราช กรม
พระราชวังบวรสถานมกคต ทรงพระประชวรเสด็จประทับ
รักษาพระองค์อยุ ณ เมืองเถน พระยาเชียงใหม่จึงให้ทาวมหา
ยักษ ดงมาเผดาทดเดอองชุดพระบาทแจงชอราชการ เวด
กตางคนทาวมหายักษ ออกมาทางประตนาทพมาเดอม ไวมนคง
นน ออกมาไดเดวทาวมหายักษเขยนหนงลอบกไววา "กชอ
ทาวมหายักษ พระยาเชียงใหม่ไซกุดงไปเผดาส้มเดจพระอนุชา
ธิราช กรมพระราชวังบวรสถานมกคต แจงชอราชการเดว
๘ 08/04/2563 JDC ให้เองคอยอยุจับกเกิด" ทาว
มหายักษดงมาเผดาส้มเดจพระอนุชาธิราช กรมพระราชวังบวร

๔๐๘ แผ่นดินสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก

สถานมณฑลเมืองเกษ แจ้งขอราชการว่าค้ายพม่าตั้งด้อมอยู่
๗ ค่าย ในคำพระยาเซียงใหม่สั่งลงมาให้กราบทูลพระกรุณา
นบน พระยาเซียงใหม่จะรักษาเมืองเซียงใหม่ไว้คอยท่า
กองทัพกรุงเทพมหานครครั้นช่วยไปช่วย ขอให้ทรง
พระเมตตากรุณาแก่ชาวเซียงใหม่ชาวแผ่นดิน ให้เร่งรีบยก
กองทัพไปช่วยให้ทัน จึงโปรดให้มตราให้ท้าวมหาภัยกษัตริ
ษณ์ไปให้พระยาเซียงใหม่ว่า ได้ให้สมเด็จพระเจ้าหลานเธอ
เจ้าฟ้ากรมหลวงเทพหรรษ พระยายมราช กรมกองทัพหัว
เมืองฝ่ายเหนือออกกองหนึ่ง กรมขุนสุนทรภุเบศร์ พระยาเสนา
ภุช กรมกองทัพในพระราชวังบวรสถานมงคลออกกองหนึ่ง เจ้า
อนคมทัพเวียงจันทน์ออกกองหนึ่ง รวมกัน ๓ ทัพ ยกไป
ช่วยเมืองเซียงใหม่ และให้พระยาเซียงใหม่รักษาเมืองเซียง
ใหม่ไว้คอยท่ากองทัพให้จงได้ ท้าวมหาภัยกษัตริษณ์ได้ตราแล้ว
กราบทูลว่าบังคมตากดบั้นไปเมืองเซียงใหม่ เข้าทางประตู
นาท้อออกมาพม่าจับไม่ได้.

08/04/2563

TJDC

และกองทัพสมเด็จพระเจ้าหลานเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวง
เทพหรรษ พระยายมราช และกองทัพกรมขุนสุนทรภุเบศร์

แผ่นดินสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ๔๐๕

พระยาเด่นหาภุชฌ กงทัพในพระราชวังบวร ฯ ยกขึ้นไปถึง
เมืองตาพนแก้ว พระยาเด่นหาภุชฌบอกถึงมากราบทูลสมเด็จพระ
พระอนุชาธิราช กรมพระราชวังบวรสถานมงคลว่า พระยา
เจ้าแสนยากรเป็นคนอ่อนแอไป ขอรับพระราชทานพระไตรภพ
(บุญรอด) เป็นที่พระยาเจ้าแสนยากร โปรดให้มิตราตอรับขึ้น
ไป ให้ตั้งพระไตรภพเป็นพระยาเจ้าแสนยากรตามขอแล้ว กง
ทัพไทยยกเขาไปตเมืองตาพน พม่าทรรักษาเมืองตาพนด้รบกอง
ทัพกรุงไม่ได้ ก็แตกหนีกองทัพกรุงกลับไปเมืองเชียงใหม่
กองทัพกรมหลวงเทพหรรษ พระยายมราช จับได้ตัวเย็ด
ตองปลัดทัพพม่ากับไพร่หลายคน เย็ดตองคนนี้เป็นลูกไทยชาว
กรุงเก่า บ้านบิดามารดาอยู่บางกะจะริมวัดแพนงเซ่ง เมื่อ
พม่าตกรุงเก่าได้นั้น เย็ดตองขอตัวชอนาก พม่าได้เป็นเชลย
ไปใช้สอยคนเคยมา เมื่อยกมาตเมืองเชียงใหม่ได้เป็นที่เย็ดตอง
ปลัดทัพพม่าด้วย.

ฝ่ายที่กรุงนนพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงทราบว่า กรม
พระราชวังบวร ฯ ประชวรอยู่ที่เมืองเกษ แล้วจึงไปเมือง
เชียงใหม่ไม่ได้ จึงโปรดให้กรมพระราชวังหลัง ยกกองทัพ

๔๑๐ แผ่นดินสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก

ตามกรมพระราชวังบวรสถานมงคลขึ้นไป กรมพระราชวังหลัง
เสด็จยกขึ้นไปถึงเมืองเถน เห็นทรงพระประสูติพระอาการมาก
กรมพระราชวังหลังทรงพระกรรแสง และสมเด็จพระอนชาราช
กรมพระราชวังบวรฯ ครัดแก่กรมพระราชวังหลังว่า จะขึ้น
ไปช่วยเมืองเชียงใหม่เห็นจะไม่ได้แล้ว ให้กรมพระราชวัง
หลังเสด็จขึ้นไปแทนพระองค์เถน จึงพระราชทานพระแสงดาบ
ให้กรมพระราชวังหลังขึ้นไปด้วยองค์หนึ่ง แล้วให้มหาดไทย
ร่างตราใจความนั้นว่า ให้กรมพระราชวังหลังเสด็จขึ้นไปแทน
พระองค์ ถ้ากรมพระราชวังหลังเสด็จไปถึงกองทัพกรุงแล้ว ให้
เร่งระดมเขาคพมาเอาเมืองเชียงใหม่คนให้จงได้ อย่าให้คิดว่า
พวนางเอง เอาแต่การแผ่นดินตามอาญาทัพศึก เมื่อกกรมพระ
ราชวังหลังจะทอดลากรมพระราชวังบวรสถานมงคล ออกจาก
เมืองเถนนั้น เห็นพระองค์ทรงพระประสูติพระอาการ
มากอยู่ ก็ทรงพระกรรแสงมิใคร่จะเสด็จไป จึงสมเด็จพระ
อนชาราชกรมพระราชวังบวรสถานมงคล ครัดแก่กรมพระ
ราชวังหลังว่า เจ็บไซยงไม่เบนไรดอก จะเอาชีวิตไว้คอยทำให้
ได้ เร่งยกขึ้นไปเถน.

แผ่นดินสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ๔๑๑

และทเมืองเชียงใหม่หนึ่ อินแะระวณแม่ทัพโดยนเสียงบพท
เมืองตาพนหยดยาวแน้นหนามาก กคควาทพกรวงยกขนมาช่วย
เมืองตาพน จะชกคนลงมาช่วยเมืองตาพนชงคไตไวกชกไม
ออก ควดยคายประชดเมืองเชียงใหม่อย จงกาชบนายทพนาย
กองให้เตรเตรียมจะเขาปลถนเอาเมืองเชียงใหม่ไตเสียงกอนกอง
ทพกรวงมาช่วย.

ฝ่ายสมเด็จพระเจ้าหลานเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงเทพหรรักษ์
แะกองทพกรมขนถนทรภเบศร์ กเรงยกกองทพออกจากเมือง
ตาพน ขนไปเมืองเชียงใหม่ตงคายถอมคายพม่าไว้ แะ
กรมพระราชวังหลังทตตากกรมพระราชวังบวรสถานมงคลจาก
เมืองเถนแถถุ กรบยกขนไปเมืองเชียงใหม่ ไปทางริมแม่น้ำ
ไปถงกองทพตงอย ณเมืองเชียงใหม่ กรมพระราชวังหลังให้
หานายทพนายกองมาพรอมกนแถถุ เซญทองตราบตั้งอาณให้
พง แถถุกรมพระราชวังหลังจงมพระบัญชาตั้งนายทพนายกอง
ให้คพมาให้แตกแตในเพลาพรงน ไปกนชาวเขาในเมืองเชียง
ใหม่ให้จงไต ถาถุ โดยอทอกจะเอาโทษตามพระอยการคก
นายทพนายกองพรอมกนทงทพกรมพระราชวังหลัง แะทพใน

๕๑๒ แผ่นดินสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก

พระราชวังหน้า ทพกรมหลวงเทพหรรักษ์ กระทบคนเขาค
กายพม่าชงตอมเมืองเชียงใหม่แต่เพลา ๓ ยาม และพม่านาย
ทพนายกองเอาคนออกมาวางตามสนามเพลาะนอกค่าย ให้ยิง
บันตบกราดไว้ พวกกองทัพไทยยกกรเข้าไปจะเข้าแหกค่าย
เห็นบนพม่ายังหนานก ต้องแอบอยู่ตามคันทนา ต่างคนต่างยิง
กันพอสว่างชน พระยาพิชัย (โต) เป็นคนกล้าหาญ จึง
ร้องว่าได้พนแทงแตกแตกคอก พระยาพิชัยยกนำกองทัพเข้าได้
บุกบนพนแทงเข้าไปก่อน นายทพนายกองทงหนักตามกองทัพ
พระยาพิชัยเข้าไป ได้พนได้แทงพม่า ๆ สู้ไม่ได้วิ่งหนีเขาค่าย
บ้าง เขาค่ายไม่ทันวิ่งเลยไปบ้าง กองทัพไทยก็บันค้ายพง
ค้ายพม่าเข้าไปได้ทุกค่าย พม่าก็แตกไป อินแะระวุ่นแม่ทัพใหญ่
หนีไปไต่แถว พระยาเชียงใหม่จัดพวกชาวเมืองเชียงใหม่
๓,๐๐๐ เศษ ให้ตามพม่าตดไปตเดียว ซ้ำพนพม่าตมตายเบน
อนมาก ฝ่ายพระยาเสนาหาภุชกรเรียกเอาตัวเยสัดองมาจาก
กองทัพกรมหลวงเทพหรรักษ์ บอกสิ่งตวดตงมา ณ ค่ายหลวง
เมืองเถน พร้อมกับใบบอกชอราชการเมืองลำพูน เมือง
เชียงใหม่,

แผ่นดินสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ๔๑๓

ครนมาถึง ณ เดือนธันวาคม ส้มเค็ญฟ้าทะระหะพานักองค์
จันทร์ นักองค์ตั้งวงเซากรุงเทพอ เช้ามาเฝ้าพระบาทสมเด็จพระ
พระเจ้าอยู่หัว กราบบังคมทูลพระกรุณาว่า นักองค์พมพล
ปราศแต่เมอบมะแมเอกคักแต้ว พระยาตากาโหม (พรหม)
ซึ่งกตบมาแต่ทพมความผดกจบจาเซามาด้วย โปรดเกล้าฯ
ให้ส่งพระยาตากาโหม (พรหม) ไว้ในทิมตำรวจ ให้ตั้งหอดวง
เพชรพิจตร (เมือง) ขึ้นเป็นพระยาตากาโหม ครน ณ เดือน
ข้างแรมส้มเค็ญฟ้าทะระหะ นักองค์จันทร์ นักองค์ตั้งวง ก็
กราบถวายบังคมลากลับไป.

ณจุลศักราช ๑๑๖๕ บั๊กนเบญจศก : เบนบท ๒๒ ใน
รัชกาลท ๑ พระเจ้าเวยตนาม มีพระราชดำสัน แต่งทตเจ้า
มาถึงแต่เมอบ ณ เดือนหกบั๊กนเบญจศก ดงวันในพระราชดำสัน
เดือนห้าแรมห้าค่า ใจความในพระราชดำสันว่า เมอบบัจจัตวา
ศก ยกกองทัพบกทพเรือไปตเมืองตงเกย จับไตวงเกรตพ
นองชนนางผใหญ่ผน้อยเป็นอนมาก และเมืองชนกบเมือง
ตงเกย ๑๓ เมืองหนักมาชนด้วย ครน ณ เดือนธันวาคม
ห้าค่า พระเจ้าเวยตนามยกกองทัพมา ณ เมืองเว เดือนห้า

08/04/2563

TJDC

๔๑๔ แผ่นดินสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก

๒๕ ๒๖ ๒๗ ๒๘ ๒๙ ๓๐ ๓๑ ๓๒ ๓๓ ๓๔ ๓๕ ๓๖ ๓๗ ๓๘ ๓๙ ๔๐ ๔๑ ๔๒ ๔๓ ๔๔ ๔๕ ๔๖ ๔๗ ๔๘ ๔๙ ๕๐ ๕๑ ๕๒ ๕๓ ๕๔ ๕๕ ๕๖ ๕๗ ๕๘ ๕๙ ๖๐ ๖๑ ๖๒ ๖๓ ๖๔ ๖๕ ๖๖ ๖๗ ๖๘ ๖๙ ๗๐ ๗๑ ๗๒ ๗๓ ๗๔ ๗๕ ๗๖ ๗๗ ๗๘ ๗๙ ๘๐ ๘๑ ๘๒ ๘๓ ๘๔ ๘๕ ๘๖ ๘๗ ๘๘ ๘๙ ๙๐ ๙๑ ๙๒ ๙๓ ๙๔ ๙๕ ๙๖ ๙๗ ๙๘ ๙๙ ๑๐๐

ข้างชน พระเจ้าเวียงคานาม ให้แต่งเครื่องสักการบูชาพระอัยกา
พระชนกชนนี พระญาติวงศ์ ช่างต้นพระชนมชีพมาแต่ก่อน
แถวเขาวงกตพบนองวงเกรตชนนางผใหญ่พวกวงเกรต ที่
๗ เบิกกฎหมายประหารชีวิตเสียทหน้าโต๊ะเครื่องบูชา พดกรรม
ต้นของคุณพระญาติวงศ์พวกกฎหมายทำลายชนมชีพเสียหน ครน
เสร็จการต้นของพระคุณแถว พระเจ้าเวียงคานามคิดถึงพระเดช
พระคุณพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระอนช
ธราช กรมพระราชวังบวร ๆ ที่ใต้พระราชทานบัน กระต้นดิน
ดำ, สัพรรณณ, เหล็กก้อน, เหล็กหล่อ, ดิบกดำ, ดิบกขาว,
ศิลาปากนก, และฝาง, ออกไปพระราชทานบ้าง โปรดให้
๒๕ ๒๖ ๒๗ ๒๘ ๒๙ ๓๐ ๓๑ ๓๒ ๓๓ ๓๔ ๓๕ ๓๖ ๓๗ ๓๘ ๓๙ ๔๐ ๔๑ ๔๒ ๔๓ ๔๔ ๔๕ ๔๖ ๔๗ ๔๘ ๔๙ ๕๐ ๕๑ ๕๒ ๕๓ ๕๔ ๕๕ ๕๖ ๕๗ ๕๘ ๕๙ ๖๐ ๖๑ ๖๒ ๖๓ ๖๔ ๖๕ ๖๖ ๖๗ ๖๘ ๖๙ ๗๐ ๗๑ ๗๒ ๗๓ ๗๔ ๗๕ ๗๖ ๗๗ ๗๘ ๗๙ ๘๐ ๘๑ ๘๒ ๘๓ ๘๔ ๘๕ ๘๖ ๘๗ ๘๘ ๘๙ ๙๐ ๙๑ ๙๒ ๙๓ ๙๔ ๙๕ ๙๖ ๙๗ ๙๘ ๙๙ ๑๐๐
จัดซื้อไปไต่บ้าง เบิกกำลังสงครามจึงได้ทำการศึกสำเร็จ จัด
๒๕ ๒๖ ๒๗ ๒๘ ๒๙ ๓๐ ๓๑ ๓๒ ๓๓ ๓๔ ๓๕ ๓๖ ๓๗ ๓๘ ๓๙ ๔๐ ๔๑ ๔๒ ๔๓ ๔๔ ๔๕ ๔๖ ๔๗ ๔๘ ๔๙ ๕๐ ๕๑ ๕๒ ๕๓ ๕๔ ๕๕ ๕๖ ๕๗ ๕๘ ๕๙ ๖๐ ๖๑ ๖๒ ๖๓ ๖๔ ๖๕ ๖๖ ๖๗ ๖๘ ๖๙ ๗๐ ๗๑ ๗๒ ๗๓ ๗๔ ๗๕ ๗๖ ๗๗ ๗๘ ๗๙ ๘๐ ๘๑ ๘๒ ๘๓ ๘๔ ๘๕ ๘๖ ๘๗ ๘๘ ๘๙ ๙๐ ๙๑ ๙๒ ๙๓ ๙๔ ๙๕ ๙๖ ๙๗ ๙๘ ๙๙ ๑๐๐
ไต่สิ่งของเข้ามาทุกเถา ๆ ถวายพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
ทองคำ ๓๐ แท่ง เงิน ๓๐๐ แท่ง งาวเต็ม ๓ ขมงหนัก ๖ หาบ
๒๕ ๒๖ ๒๗ ๒๘ ๒๙ ๓๐ ๓๑ ๓๒ ๓๓ ๓๔ ๓๕ ๓๖ ๓๗ ๓๘ ๓๙ ๔๐ ๔๑ ๔๒ ๔๓ ๔๔ ๔๕ ๔๖ ๔๗ ๔๘ ๔๙ ๕๐ ๕๑ ๕๒ ๕๓ ๕๔ ๕๕ ๕๖ ๕๗ ๕๘ ๕๙ ๖๐ ๖๑ ๖๒ ๖๓ ๖๔ ๖๕ ๖๖ ๖๗ ๖๘ ๖๙ ๗๐ ๗๑ ๗๒ ๗๓ ๗๔ ๗๕ ๗๖ ๗๗ ๗๘ ๗๙ ๘๐ ๘๑ ๘๒ ๘๓ ๘๔ ๘๕ ๘๖ ๘๗ ๘๘ ๘๙ ๙๐ ๙๑ ๙๒ ๙๓ ๙๔ ๙๕ ๙๖ ๙๗ ๙๘ ๙๙ ๑๐๐
หน้าตาทรายหนัก ๖๐ หาบ แพรญวนต่างสี ๒๕๐ พับ ส่วน
๒๕ ๒๖ ๒๗ ๒๘ ๒๙ ๓๐ ๓๑ ๓๒ ๓๓ ๓๔ ๓๕ ๓๖ ๓๗ ๓๘ ๓๙ ๔๐ ๔๑ ๔๒ ๔๓ ๔๔ ๔๕ ๔๖ ๔๗ ๔๘ ๔๙ ๕๐ ๕๑ ๕๒ ๕๓ ๕๔ ๕๕ ๕๖ ๕๗ ๕๘ ๕๙ ๖๐ ๖๑ ๖๒ ๖๓ ๖๔ ๖๕ ๖๖ ๖๗ ๖๘ ๖๙ ๗๐ ๗๑ ๗๒ ๗๓ ๗๔ ๗๕ ๗๖ ๗๗ ๗๘ ๗๙ ๘๐ ๘๑ ๘๒ ๘๓ ๘๔ ๘๕ ๘๖ ๘๗ ๘๘ ๘๙ ๙๐ ๙๑ ๙๒ ๙๓ ๙๔ ๙๕ ๙๖ ๙๗ ๙๘ ๙๙ ๑๐๐
ถวายสมเด็จพระอนชราช กรมพระราชวังบวรสถานมงคล
๒๕ ๒๖ ๒๗ ๒๘ ๒๙ ๓๐ ๓๑ ๓๒ ๓๓ ๓๔ ๓๕ ๓๖ ๓๗ ๓๘ ๓๙ ๔๐ ๔๑ ๔๒ ๔๓ ๔๔ ๔๕ ๔๖ ๔๗ ๔๘ ๔๙ ๕๐ ๕๑ ๕๒ ๕๓ ๕๔ ๕๕ ๕๖ ๕๗ ๕๘ ๕๙ ๖๐ ๖๑ ๖๒ ๖๓ ๖๔ ๖๕ ๖๖ ๖๗ ๖๘ ๖๙ ๗๐ ๗๑ ๗๒ ๗๓ ๗๔ ๗๕ ๗๖ ๗๗ ๗๘ ๗๙ ๘๐ ๘๑ ๘๒ ๘๓ ๘๔ ๘๕ ๘๖ ๘๗ ๘๘ ๘๙ ๙๐ ๙๑ ๙๒ ๙๓ ๙๔ ๙๕ ๙๖ ๙๗ ๙๘ ๙๙ ๑๐๐
ทองคำ ๕ แท่ง, เงิน ๕๐ แท่ง, ขมง ๕๐ หาบ, หน้าตาทราย
๕๐ หาบ, แพรญวนต่างสี ๓๕๐ พับ. จึงโปรดให้พระยามหาเทพ

แผ่นดินสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ๔๑๕

เชิญทูลตราบอกข่าวราชการ และพระราชดำรัสพระเจ้า
เวียงคนามกับสิ่งของขึ้นไปพระราชทานสมเด็จพระอนุชาธิราช
และพี่ขวราชการ และพระอาการด้วย สมเด็จพระอนุชาธิราช
กรมพระราชวังบวรสถานมงคล จึงมีพระราชบัญชาให้ไป
บอกขอราชการ และมอบตัวเยล็ดองให้พระยามหาเทพพาดงมา
ณ กรุงเทพมหานคร.

ฝ่ายเจ้าอนุเวียงจันทน์ยกขึ้นไปช่วยเมืองเชียงใหม่หาทัน
ไม่ พม่าแตกไปแล้วก่อนได้ ๗ วันแล้ว ทพเมืองเวียงจันทน์
จึงไปถึงเมืองเชียงใหม่ พอสั่งราชการเรียบร้อยแล้ว กรม
พระราชวังหลัง กรมหลวงเทพหรรักษ์ พระยาเชียงใหม่ และ
ท้าวพระยาภักดงมาเฝ้าเยี่ยมประชวร กรมพระราชวังบวรสถาน
มงคล ณ เมืองเถน กราบทูลขอราชการเมืองเชียงใหม่ให้ทรง
ทราบ จึงรับสั่งให้พระเจ้าหลานเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงเทพ
หรรักษ์ พระยามราชทพหนึ่ง ทพเจ้าอนุเวียงจันทน์ทพหนึ่ง
ทพเมืองนครด่าปางทพหนึ่ง ทพเมืองนันทพหนึ่ง กับเมือง
เชียงใหม่ทพหนึ่ง ยกตามขึ้นไปตีเมืองเชียงแสนทพมาแตกไป
อาศัยอยู่ย่นให้จึงได้.

๔๑๖ แผ่นดินสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก

พอพระโรคค่อยคลายชน กรมพระราชวังบวรฯ กรม
พระราชวังหลัง ก็เสด็จยกกองทัพกลับลงมาถึงกรุงในปีนั้น
ครั้นรุ่งขึ้นเวลาเช้า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จ
ไปเยี่ยมประชวรกรมพระราชวังบวรสถานมงคล ดำรัสว่าทรง
ผ่ายผอมมากทีเดียว ตรัสถามพระอาการเสร็จแล้ว ก็ตรัสถาม
เรื่องราชการต่อไป กรมพระราชวังบวรสถานมงคล ก็กราบ
ทูลเกล้าฯ ทูลขอว่า กรมหลวงเทพหรรักษ์ พระยายมราช ยก
กองทัพขึ้นไปเมืองเชียงใหม่ ไปถึงทางเมืองดงทางนนพมา
มาได้ กรมหลวงเทพหรรักษ์ พระยายมราช ก็ถอยกองทัพ
มาตั้งอยู่ใต้ทางเมืองดง คอกกองทัพวงหน้าขึ้นไปถึงเมืองดง
แล้วจึงได้ยกขึ้นไป และกองทัพขงยกไปตีพม่าที่ดงเมือง
เชียงใหม่ นั้น พวกกองทัพวงหน้าได้ก่อนทัพกรมหลวงเทพ
หรรักษ์ และทัพเมืองเวียงจันทน์นั้นก็นำไม้ท่น จึงปรับโทษ
กรมหลวงเทพหรรักษ์ พระยายมราช ให้ไปตีเมืองเชียงแสน
กับด้วยเจ้าน พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงชดเคืองกรม
พระราชวังหลัง ว่าตีพม่าแตกไปแล้วไม่รับยกติดตามไป
กระทำเสียให้ยับเยิน กรมพระราชวังบวรสถานมงคล จึง

08/04/2563

TUDC

แผ่นดินสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ๔๑๗

กราบทูลเกล้าฯ ใ้ กรมพระราชวังหลังเห็นว่าข้าพระพุทธเจ้า
บวญมากอย พอดทพแตกกรบกตบมา พระบาทสมเด็จพระ
เจ้าอยู่หัวจงหายชดเคองกรมพระราชวังหลัง.

ตามพงศาวดารเมืองเชียงใหม่ว่าในคราวนั้น พระยากาวิ
ละมความชอบ ทรงพระกรุณาโปรดเดือนเกียรติยศให้เปนเจ้า
ชนทัตต์นามนามว่า พระบรมราชาธิบดีศรีรัตนวงศ องค์
อินทรสรยศกตีสมนยามหาชตยราชชาตราไชศวรรย เจ้า
ชนทัตต์มาพระนครเชียงใหม่ราชธานี เป็นใหญ่ในอาณา
๕๗ เมือง.

แต่เมื่อนวนอาทิตย์เดือนห้าแรมสี่ค่ำกน จบข้างใต้ท
เพนยดข้าง ๓ ฝั่ง ๖ คอก สัตวเบนต์ทองแดง ผกหดเซอง
ราบแดงตั้งลงมากงกรงเมอนเดือนเก้า สัมโภชแล้วพระราช
ทานชอชนระวางเบนพระบรมนททนต์ สวรรณรัตน์ ศรัศภ
ลักษณะอครทศคชาพงศ์มังกตเดศฟ้า.

กรมมาถงนวนองการเดือนสี่เบเฮดชนสี่บค พระบาท
สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวโปรดให้พระเพชรปานศรีรัตนทรเบนราชทูต

๔๑๘ แผ่นดินสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก

หลวงราชนาคานราราชมนตรีเป็นอุปถด นายเด่นห่มหาดเล็ก
เบเนตรทต ชนคัรวัดเนาประชาบาลทองหล่อ เชิญพระราชดำณ
คมตั้งของเครื่องสำหรับ กษัตริย์ออกไปพระราชทานพระเจ้า
เวียดนาม พระมาดาเบียงองค์ ๑ พระภษาเซมชาบคมประชม
บกมกรวยเซิง ๑ พระภษาเซมชาบคตมประชมบกมตั้งเวียน ๑
พระภษาคตมประชมบกหน้าดอกไม ๑ รวม ๓ผน เซมชาบทาเดื่อ
รวแยงพบ ๑ เกดตพมเด่นพบ ๑ รวมตเดอยพบ ๑ คคกฤษ
พบ ๑ รวม ๔ พบ ตาคทองทาเดื่อรวบคตรามวน ๑ ตาคก
แตนม้วน ๑ สัดจหนพนทองบักใหม่ผน ๑ ส้านหน้าดอกไมสี
แดงผน ๑ สัดสีผน ๑ แพร่มงกรดาชทอง ๔ ม้วน พระยา
นุมาศ ๑ ม้วน พระกตคคค ๑ เครื่องตั้ง ๓๐ บังส์รยคค ๑ บัง
แทรก ๒ แดวพระเจ้าเวียดนามมมพระราชดำณคอบขอบพระ
เดชพระคณให้พระเพชรปานคัรวัดนทรวราชทตเข้ามาว่า พระ
มาदानนเบนของสูงไมเคยส์รวมชอถวายคค ของทองปลงน
ใ้รับไว้แล้ว.

08/04/2563

TUDC

กรมพระราชวังบวรสถานมงคล ประชวรพระโรคนี้ดวง
แต่เสด็จขึ้นไปเมืองเถน พระอาการค้อยคดาชนครวาพหองแล้ว

แผ่นดินสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ๔๑๕

ครุณณเดือนแปดขึ้นเบญจศกจุลศักราช ๓๓๖๕ พระโรค
กตบมพิษกาเรบชน พระอาการประชวรหนักถึงโดยลำดับ.

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงทราบ ว่า สมเด็จพระ
อนชาราชประชวรพระอาการหนักจะเสด็จขึ้นไปทรงพยาบาล
ครุณาการการวงหุดวงจะขึ้นไปล้อมวงตามธรรมเนียม เห็น
กรยาพวกราชการวงหน้ากระตางกระตองจะเกิดวาทกน
ชน สมเด็จพระเจ้าตากเจาพากรมหุดวงอัครรัตนตรัยของ
เสด็จไป พร้อมด้วยเจาพระยารัตนาพิพิธและพระยายมราช
เคนยัดไปส่องข้างพระเสด็จ ไปทรงจิดางการล้อมวงเอง
จึงเป็นการเรยบรอย พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จไป
ประทับแรมทรงพยาบาลสมเด็จพระอนชาราชอยู่ที่ในพระราช
วงบวร ฯ ถึง ๖ ราตรี.

ครุณณวันพฤหัสบดีเดือนสี่บั้งแรมสี่ค่ำ ขึ้นเบญจศก
เวตา ๒ ยามเศษ กรมพระราชวังบวรสถานมงคลสวรรคตใน
พระที่นั่งสุทธาภามุข พระชนมพรรษา ๖๐ พรรษา เสด็จดำรง
พระเกียรติยศ อยู่ในมหามงกุฎ ๒๓ ปี ๔ เดือน ๕ วัน จึง
พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พร้อมด้วยพระราชวงศานุวงศ์

๔๒๐ แผ่นดินสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก

และข้าราชการผู้ใหญ่ผู้น้อยเป็นอันมาก เจ้านายฝ่ายพระบรม
มหาราชวงศ์ต่าง ๆ พระองค์ ตามเสด็จเข้าไปตรงและทรง
เครื่องพระศัพเต็จแล้ว เชิญพระศัพประคิษฐานในพระโกศ
ไม้สิบสอง ซึ่งทรงพระราชดำริให้จัดไว้เมื่อประชวรหนัก
โปรดให้รอเอาทองคำทรมพระโกศกุดนใหญ่กุดนน้อย ททรง
พระศัพเต็จพระเจ้าพนางเชอทอง ๒ นน มาห่มพระโกศ
กรมพระราชวังบวรสถานมงคล และพระโกศกุดนใหญ่กุดนน้อย
นั้น โปรดให้ตั้งรอกับัดทองประดับกระจกไว้สำหรับทรงศัพเจ้า
นายเชิญพระศัพไว้ในพระที่นั่งศิวโมกชพิมาน โปรดให้หมาย
ประกาศให้โกนผมทั้งแผ่นดิน เว้นแต่คนผมมวย ผมเปีย
ผมจุก

สมเด็จพระอนชาราช กรมพระราชวังบวรสถานมงคล
ในรัชกาลที่ ๓ ซึ่งพระนามปรากฏต่อมาว่ากรมพระราชวังบวร
มหาสุรสิงหนาทพระองค์ประสูติในกรุงเทพทวารวดีศรีอยุธยา
เมื่อนวนพฤษศยเดือนดับเขตชนคานหง บุกนเบญจศก
จุลศักราช ๑๑๐๕ ปี ได้ทรงปฏิบัติราชการในครั้งกรุงเก่า
เป็นตำแหน่งนายสดจินดาหุ้มแพร มหาเด็กในแผ่นดินพระเจ้า

แผ่นดินสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ๔๒๑

ขยหัวสัตว์ยามรัตนท เมอกรงเดี่ยวแกพมาซาศักกเสด็จอาศัยอย
เมืองชลบร ครอบเมื่อเจ้าตาก (สิ้น) ตงมนโคตเมืองจันทบรแถว
จะยกเข้ามาปราบปรามซาศักก พระองค์โคตทรงคนเคยมากบเจ้า
ตาก (สิ้น) แต่ครงกรงเกา จึงเข้าทการชการควยเจ้าตาก
(สิ้น) โคเป็นตำแหน่งพระมหามนตรเจ้ากรมพระตำรวจ ทำการ
คักสงครามมีความชอบ โคเดือนตำแหน่งยศชนโดยดำดบ
เบณฑพระยาอนชตราชา แถวเดือนเบณฑพระยายมราชในปีชวด
โทศกจุดศักราช ๓๑๓๒ ในปีนั้น เจ้ากรงชนบรยกกองทัพชน
ไปปราบปรามเจ้าพระฝาง พระองค์โคเป็นแม่ทัพยกไปก่อน
ทัพหลวง โคโคหัวเมืองฝายเหนือตอดจณเมืองฝาง มีความ
ชอบ โคเป็นตำแหน่งทเจ้าพระยาสุรเสหพคณวาชราช ผู้ดำเรจ
ราชการเมืองพิษณุโลก บังคบบัญชาการบองกันพระราชอา
ณาจกรอยชางฝายเหนือแตนนมา พระเดชานภาพเดองดอจณ
พอกพมาซาศักกเรียกพระนามว่าพระยาเสือในกรงนน โคทรง
ช่วยสมเด็จเจ้าพระเชษฐาธิราชทำการคักสงคราม ตั้งแต่แรกมา
ตอดจเวดากกรงชนบร จนโคเสด็จเถถึงพระราชมนเทียรเป็น
พระมหาอุปราช เมอบชวดจควาศักกจุดศักราช ๓๑๔๕ ปี.

๔๒๒ แผ่นดินสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก

สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวกรมพระราชวังบวรมหาดัรสังหนาท
ได้ทรงสร้างพระราชวังบวร ๑ ทงวง ตั้งแต่บ่อมพระจันทร์ถึง
มาจนถึงบ่อมอัสนร ด้านตะวันออกจนกระทั่งถนนหน้าพลับ
พลาตั้ง ฝ่ายพระราชวังบวร ๑ บ่อมและกำแพงพระนคร ตั้งแต่
ประตูหน้าวัดศรีสุวรรเพชญ์ ขนไปจนถึงบ่อมยคนกรรมวัด
บวรนิเวศ บ่อมในแนวกำแพง ส่วนพระราชวังบวร ๑
หนคอ บ่อมอัสนรทายวงข้างเหนือ ๑ บ่อมพระจันทร์ทายวง
ข้างใต้ ๑ บ่อมพระอาทิตย์ ๑ บ่อมพระสุเมรุ ๑ กระจบวงกระ
โจอมบ่อมและเส้มาวहनผดกนกับบ่อมทงปลวง ในส่วนพระ
บรมมหาราชวัง ประคยอด ๓ ประตู คือประตูหน้าวัดศรี
สุวรรเพชญ์ ๑ ประตูทาดนวงหน้า ๑ ประตูสารขั้มน ๑ ยอด
เบนหลังมณฑลปยอดพระปรางค์ วงพระองค์เจ้า ๕ วงตดกน
คอปพระองค์เจ้าตาดวง ๑ อยู่ข้างใต้ พระองค์เจอาอนทบท
วง ๑ ถดขนไปพระองค์เจ้าข้างวง ๑ พระองค์เจอาอัสนวง ๑
มกำแพงตอมและคน ตาहनกเป็นฝากระดานมงกระเบของทง ๕
วง ผงคดองเหนือพระราชวังบวร ๑ ข้างใต้เป็นโรงใหม่ ผง
ข้างเหนือส่วนตะวันออกเป็นบ้านราษฎร ส่วนตะวันตกกเป็นวง

แผ่นดินสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ๔๒๓

เจ้าบาเรอภรร ชงกายหตงเดือนเบนกกรมชนด์นทรภเบศร์ วจ
กาแพงดอมรอบมตกหตง ๑ ถคนนไปรมกาแพงมบ้านชนนางผู้
ใหญ่เบนแถวชนไป ๕ บ้าน มตกใหญ่บ้านละ ๒ หตงมกาแพง
ดอม คอบานพระยามนเทยรบาด ๑ บ้านพระยาตากาใหม่ ๑
บ้านพระยาจำแค้นยากร ๑ บ้านพระยาไกรโกษา ๑ แถวจง
ดงวงกรมหตงจกรเจษฎา มีตกาแพงรอบเต้ามมเบนเต้าเม็ด
เบนพระราชวงเต็มในกรมพระราชวงบวรสถานมกคต และบ้าน
พระยาไกรโกษาอกบ้าน ๑ มตก ๑ หตงกาแพงรอบอยในทชง
เบนวดเทพธดารามบคน ในฝั่งตะวันออกทำโรงเรือตงแต่วค
คุดดารามชนไปจนถึงคตองบางยชน ทำถวายในพระบรมมหา
ราชวงบาง ทำเบนส่วนในพระราชวงบวร ๗ บ้าง กับสะพาน
ช้างข้ามคตองโรงใหม่ ๑ สะพานตรงข้ามคตองทมมพระราช
วงบวร ๗ คานตะวันออกเฉียงเหนือ ๑ เบนสะพานไม้มดกกกรง
ข้ามทไปวัดบรรณศร์แห่ง ๑ บ้านรบแขกเมืองเซียงใหม่อยรม
ฝั่งแม่น้ำเหนือปากคตองโรงใหม่ชนไป เรียกวบ้านหตงของ
เจ้าพาทกุดทอง และบ้านอน ๆ ทเรียกวบ้านหตงทาเบนการ
ไมอกมาก ค้าตาทองต้นามหตงริมประคพระราชวงตรงม

08/04/2563

TUDC

๔๒๔ แผ่นดินสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก

วัดพระศรีรัตนเพชญ์ ๑ ศาลาคู่ ๒ ศาลา ริมท้องสนามหลวง
และศาลาเชิงสะพานตรง ๑ และได้ทรงสถาปนาวัดศักดิ์ พระราช
ทานนามวัดนพพานาราม ครั้นเมื่อยกตั้งคายนายเป็ดย่นชอวัด
ศรีรัตนเพชญ์ เมื่อเสด็จสวรรคตแล้วณเดือนยี่ในบกนพน
พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ดำรัส ให้ตั้งการ ชมนม พระราชา
คณะ ส้มเด็จพระสังฆราชเป็นประธานพระสังฆ แปลพระคัมภีร์
ปริยตธรรมแล้ว จึงได้พระราชทานนามพระอารามนพเป็ดย่น
ว่า วัดมหาธาตุราชวรวิหารพระอารามหลวง ๑ วัดของปู่พระ
ราชทานนามว่า วัดชนะสงคราม ๑ วัดโบสถ์ ๑ วัดบางลำภู
ทรงสร้างพระราชทานนิกายพระองค์เจ้ากรมพชฉัตร และพระ
องค์เจ้าวงศ์ชดยา ๑ วัดส้มอแครง ๑ วัดส้มเกลี้ยง ๑ ทรงพระ
ปฏิสังขรณ์ซ่อมแซมของเก่า คือ วัดลำเพง ทรงอุทิศถวาย
สมเด็จพระบรมชนกาธิบดี แล้วพระราชทานนามว่า วัดปทุม
คงคา ๑ วัดศรีท ช่วยสมเด็จพระวันรัตน์สร้าง ๑ วัดสุวรรณ
คร ตรงปากคลองตองชันชาม เดิมชอวัดคงเหล็ก ๑ วัด
สุวรรณคารารามกรุงเก่า ๑ หอพระมนเทียรธรรมในวัดพระศรี
รัตนศีลธรรม มาช่วยสมทบทำแห่ง ๑ พินาศวัดพระเชตุ

แผ่นดินสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ๔๒๕

พจนมาช่วยสมทบทำอกแห่ง ๑ เครื่องบาชาวัดสุวรรณาราม
บางกอกน้อย คือ เมือ และด้ามสร้าง หอสมุด หอทรงทาน
โรงโชน โรงหั่น ระทาและพลับพลาโรงครัวพร้อมทุกอย่าง
ทำถวายเป็นของพระบรมมหาราชวังออกตำบล ๑.

เมื่อกกรมพระราชวังบวรสถานมงคลทรงพระประชวรมาก
หนักความปรากฏว่า แรกก่อนมาได้มีพระราชบัญชาปรึกษา
เป็นนัยอบายแก่พระองค์เจ้าตากวน พระองค์เจ้าอนทนต์ ซึ่ง
เป็นพระโอรสผู้ใหญ่ทง ๒ พระองค์ให้คิดการแผ่นดิน มีคาเต่า
ถูกตองรวมกันเป็นหลายปากว่า เมื่อกกรมพระราชวังบวร
ทรงพระประชวรหนักอยู่นั้นบรรดิงว่าพระทงนน ๆ ได้ทรง
สร้างไว้ใหญ่โตมากมายเป็นของประณีตบรรจงงามดี ทรง
พระประชวรนานไม่ได้ทอดพระเนตรเห็นรอบคอบเลย จะใคร่
ทอดพระเนตรให้สบายพระหฤทัย จึงให้เชิญเสด็จพระเสด็จ
บรรทมพวงพระเชนย แลวงเชิญเสด็จไปรอบพระทง เมื่อดูเสด็จ
ไปนั้นทรงบ่นว่าของนอกตำหาคด้วยความคิด และเรียวแรงเป็น
หนักหนา หวงว่าจะได้อยู่ชมให้สบายนาน ๆ ก็ทรงไม่ได้อยู่
แล้วจะได้เห็นทรงนเป็นที่สุด ต่อไปก็จะเป็นของท่านผู้นอน ภาย

๔๒๖ แผ่นดินสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก

หดงเมื่อทรงพระประสูติพระอาการมากแล้ว ให้เชิญเสด็จ
 ขนพระเสด็จเสด็จออกมาวัดมหาธาตุ ริมฝั่งว่าจะนมัสการดา
 พระพุทธรูป ครั้นเสด็จมาถงหน้าพระประธานในพระอุโบสถมี
 พระราชบัณฑิตยศาสตร์เรียกพระแสง ว่าจะทรงจับพระหัตถ์ออกทศ
 ถวายให้ทาเป็นราวเทียน ครั้นเจ้าพนักงานถวายพระแสงเข้าไป
 ทรงเรียกเทียนมาจุดเรียงเรียงคตเขาท พระแสงทาเป็นพุทธรูปชา
 อยครุหนง แดงทรงปรารภจะเอาพระแสงแทงพระองค์ถวาย
 พระ ครองหนพระองค์เจ้าดาตวนเข้าปลัดปลุกแย่งชิงพระแสงไป
 เสียดจากพระหัตถ์ ทรงพระโทมนัสทอดพระองค์ตงทรงพระ
 กรรแสง ค้าแข่งพระองค์เจ้าดาตวนต่าง ๆ เจ้านายเหต่านนท
 พากันเข้าปลัดปลุกเชิญเสด็จขนทรงพระเสด็จ แดงเชิญเสด็จ
 กตบเข้าพระราชวังบวร ฯ เมื่อเสด็จมากถางทางกทรงชคเคอง
 พระองค์เจ้าเหต่านนทต่าง ๆ ว่าพากันชมเหงท่าน ภายหดอก
 มพระราชดำรัสว่า ต้มบตทงนพระองค์ใดกระทำคกตงครวมก
 แผ่นดินชนใดกเพราะพระองค์ทงต้น ไม่ควรจะให้ต้มบตคกไป
 โดแกตทกหต่านวงหดวง ผู้ใดมตบบุญญาทให้เรงคคเอาเถด
 แตนพมาพระองค์เจ้าดาตวน, พระองค์เจ้าอนทบต, กมความ

แผ่นดินสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ๔๒๗

กำเริบ จึงไปร่วมคิดกับพระยาตากสิน (ทองอิน) ๗ เป็นคน
แข่งทัพศึก กรมพระราชวังบวร ฯ ก็โปรดปรานไว้พระทัย
ครั้นวารกเหมือนบุตรบุญธรรม พระยาตากสิน (ทองอิน)
กับพระองค์เจ้าตากสิน, พระองค์เจ้าอนทปัต, ตงกกองเกดย
กตอมหากษัตริย์มาทศตองกัน ในวังพระองค์เจ้า
ตากสิน, ถ้าพลกตอมตายลงกตอมเสียในกำแพงวงเป็นหลาย
คน จนความนันทราบถึงพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ครั้น
สมเด็จพระอนุชาธิราช กรมพระราชวังบวร ต่ถานมังกด
สวรรคตแล้ว จะชำระจับกตอมก็ยังไม่ใจทัก จึงแต่งข้าราชการ
การทศตยชอคิดไปเขาเกดยกตอม กับพระองค์เจ้าตากสิน,
พระองค์เจ้าอนทปัต, จึงได้ความจริงมากทราบทศตยทราบ
ทุกประการ ครั้นณวันเสาร์เดือนสามชนสองค่ำ ก็ให้จับพระ
องค์เจ้าตากสิน, พระองค์เจ้าอนทปัต มาชำระรับเบ็นศตย
ชดถงพระยาตากสิน (ทองอิน) ครั้นมาถึงณวันอังคารเดือน
สามชนห้าค่ำ จับพระยาตากสิน (ทองอิน) กับพรรคพวก
ได้สิ้น พระยาตากสิน (ทองอิน) ให้การว่าวันถวายพระ
เพลิงเบ็นวันจะตมมือทำการประทุษร้าย ได้ความจะแจ้งแล้ว

๕๒๘ แผ่นดินสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก

จึงโปรดให้ถอดพระองค์เจ้าตาตวน, พระองค์เจ้าอินทปัต,
เสียดจากเกียรติยศพระองค์เจ้าแดง เอาหม่อมตาตวน, หม่อม
อินทปัต, ไปสำเร็จโทษเสียดด้วยท่อนจันทน์ อ้ายทองอิน
กตาใหม่กับพรรคพวกทั้งหนักให้เอาไปประหารชีวิตเสียด กับ
ด้วยพระยาเกษตราธิบดี (บุญรอด) ที่เป็นคนยุยงสมเด็จพระ
อนชาราชเจ้า ให้เอาบนชนบ้อมจะท่ายทศสงคราม และ
หม่อมวันทาพระสนมเอกโปรดปรานมาก มิได้มีความกตัญญู
รู้พระเดชพระคุณ ทำชดด้วยอ้ายทองอินกตาใหม่ ก็ให้เอาไป
ประหารชีวิตเสียดด้วย.

ในปีกุนเบญจศก จตุศักราช ๑๓๖๕ นพ ทรงพระกรุณา
โปรดเดือนกรมสมเด็จพระเจ้าตากยาเธอ เจ้าพากรมชนเด้นา
นรکش ขนเบนกรมหลวงเด้นานรکش และตั้งสมเด็จพระเจ้า
หลานเธอ เจ้าพายุเบนกรมชนพทกษมนตรี.

ฝ่ายสมเด็จพระเจ้าหลานเธอ เจ้าพากรมหลวงเทพหริ
รักษพระยายมราช ปรัชชาด้วยเจ้าอนเวียงจันทน์ พระยา
กาวเดเจ้าเมืองเชียงใหม่ว่า เราจะยกทัพขนไปตเมืองเชียงแต่น
กาตงน กเบนเทศกาดฝนผู้คนกบอบชಾಯูแล้ว จะต้องปล่อย

08/04/2563

TUDC

แผ่นดินสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ๔๒๕

ไปทำไร่นาเสียก่อน ค่อยตกฤดูแต่งตั้งเงินค้ำหมายให้มาพร้อมกัน
นายทพนายกอง ไทย ดาว กเห่นพร้อมกัน กรมหลวงเทพ
หรรักษ์ พระยายมราชกพกอยเมืองเหนือ ครนถงณเดือน
กกระเถินตามคนนคกกองทัพหลวงเมืองดาวมาพร้อมกันแล้ว.

ดจตุศักราช ๑๓๖๖ มีชวดคณศักราช เบนบัท ๒๓ ในรัชกาล
ที่ ๑ เมื่อเดือนห้ากรมหลวงเทพหรรักษ์ พระยายมราช นายทพ
นายกอง ไทย ดาว กยกขนไปเมืองเชียงแสน พม่ามิได้ออกสู้
รบ เบนแทรกษาเมืองมน้อย กองทัพเขาตองตอมเมืองอโยเดียน
เศษ จะหักเอามไคด้วยพม่าอัยประจากรักษาหนาทแตะบนก้าแพง
เบนตำมารถ และกองทัพกชดเสียบยงอาหาร แล้วได้ข่าวว่า
กองทัพเมืององวะจะยกมาช่วยเมืองเชียงแสน ครนเดือนหกข้าง
แรมเบนเทศ์กาดฝนตกประปรายลงมาแผ่นดินกรอนขน ผู้คน
ในกองทัพบ้วยเจ็บมาก จะอยู่สู้รบพม่ากเห่นว่าผู้คนเจ็บไข่มาก
เสียบยงอาหารกนอยยดงจะทำการบไปมิได้ กรมหลวงเทพหรรักษ์
ก็ให้วาทพดงมา ยิงแตกพดาว พวกดาวในเมืองเชียงแสน
อดเสียบยงอาหารฆ่าโคกระบือชางมากจนจันต์ พวกดาวชาว
เมืองกยอออกสู้ความภกคแก่กองทัพเมืองดาว เมอกกองทัพ

๔๓๐ แผ่นดินสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก

กรมหลวงเทพหรรษเดกกถอยมาแล้ว ไปมะยง่วนแม่ทัพพม่า
เห็นพลเมืองออกหาแม่ทัพดาว เหตุนี้จะกตขห้ามปรามไว้ได้
กยกทัพหนีไปบ้าง กองทัพดาวก็ไล่ตพวกพม่าแตกหนีไป ไป
มะยง่วนแม่ทัพถูกบนตายในทรบ นาชวาทพม่าตงไหเบินเจ้า
เมืองเซียงแต่นักพาครอบครัวอพยพข้ามแม่น้ำโขงเข้าแดนพม่า
ไป กองทัพได้ครอบครัว ๒๓๐๐๐ เศษ กรอกกาแพงเผาบ้าน
เมืองเตี้ย แดวแบ่งบนครอบครัวกันเป็น ๕ ส่วน ให้ไปเมือง
เซียงใหม่ส่วน ๓ เมืองนครดำปางส่วน ๓ เมืองน่านส่วน ๓
เมืองเวียงจันทน์ส่วน ๓ อีกส่วน ๓ ถวายลงมาณกรุงเทพ ฯ
โปรดให้ตั้งบ้านเรือนอยู่เมืองสระบุรีบางแบ่งไปอยู่เมืองราชบุรี
บ้าง แต่ทัพกรงหนักถบดงมาเบตาไม่ไ้ราชการสั่งใด ก็ทรง
ชดเคองเป็นอันมาก ดำรัสว่าไม่รู้เท่าดาว ให้ตั้งพระราชอาณาจำ
กรมหลวงเทพหรรษ พระยายมราช ไว้ทนมดาบชนนอกตรง
หลังศาลาดอกขนในฝ่ายซ้าย ไว้ส่วนหัวนกโปรดให้พันโทษ.

08/04/2563 TUBC
การพระเมรุกรมพระราชวังบวรสถานมงคลนั้น ทรง
พระราชดำริโดยทรงพระโสมนัสในเรื่องหม่อมถาดอน, หม่อม
อินทปัต, จึงตรัสว่ากรมพระราชวังบวร ฯ รักถกยงกว่าแผ่นดิน

แผ่นดินสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ๔๓๑

ให้ตั้งบัญญัติให้ตกกำเรียบ จนถึงคิดประทุษร้ายต่อแผ่นดิน
เพราะผู้ใหญ่ไม่คิดจะไม่เผาผลาญ เสนาบดีข้าราชการหลายนาย
ช่วยกันกราบทูลทูลทูลว่า ซึ่งจะไม่ทำพระเมรุพระราชทาน
เพลิงนหไม่ควรร ด้วยราชฎฐและหัวเมืองเบื่อนอนมากททราบก
จะมี ที่ไม่ทราบกจะมี จะตเคยนต่าง ๆ ไป จึงรบสั่งว่า ชุนนาง
จะให้เผาจะเผา แต่จะทำพระเมรุนนจะทำบชาพระบรมชาติ
เมื่อส้มโภชพระบรมชาติแล้วจึงจะเผาต่อภายหลังกันความนันทา
ครนมาถงณเดือนเจดบชวดนศก จดศักราช ๑๑๖๖ การพระ
เมรุแล้ว จึงเชิญพระบรมชาติซึ่งประดิษฐานในระยากนรออก
ไปส้มโภชเวยนเทียนแล้ว จึงได้เชิญพระศพไปยังพระเมรุ ได้มี
การมหรสพส้มโภช ๗ วัน ๗ คืน แล้วเสด็จพระราชทานเพลิง
มการส้มโภชพรายฐูออกวน ๑ กบคน ๑ เบนคารบ ๘ วัน ๘ คืน
แห่พระอรฐูกตบ.

ครนมาถนเดือนแปดราชทตญวนเข้ามาถง พระเจ้าเวยศ
นามมพระราชดำต่นแต่งให้ถวางเทยงดาวกำซาบเจองคมตงของ
เข้ามาทตเกต่า ๆ ถวาย และช่วยในการพระศัพส้มเดจพระอน
ชาธิราช ส่วนของถวายพระบาทส้มเดจพระเจ้าอยหัว ทองคำ

๔๓๓ แผ่นดินส้มแดงพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก

๕ ตม เงิน ๕๐ ตม แพรต่างดี ๓๐๐ พับ ผาขาว ๓๐๐ พับ ส่วน
ลำดับปกครองพระอัฐิกรมพระราชวังบวร ฯ ชมง & หาบ ผาขาว
๓๐๐ พับ นาคาตกรวด & หาบ นาคาตทราย ๓๐ หาบ นาคาต
บก & หาบ กบมพระราชดำณเฑาะพุดตเขามาด้วยฉบับ ๓ ว่า
ส้มแดงพระอนุชาธิราชซึ่งเบเนกรมพระราชวังบวร ฯ ส่วนวรรค
แดง พระบาทส้มแดงพระเจ้าอยุ่หวงทรงพระชราดังทุกวัน
ยังแต่พระเจ้าดกยาเชอ พระเจ้าหัตถาเชอ มกาดังมากเต็มอ
กนอยู่ การช่างหน้ากตจะไม่วะบรอย ขอให้ยกส้มแดงพระ
เจ้าดกยาเชอพระองค์ใหญ่ เจ้าฟ้ากรมหลวงอิศรสุนทร ซึ่ง
ดำรงทกรมพระราชวังบวร ฯ จะไดมกาดังและพาหนะมากชน
บานเมืองจึงจะวะบรอย ทศเขามาครงหนักไมทนาการพระศัพ
ได้ลำดับปกครองแต่พระอัฐิในพระราชวังบวร ฯ เสร็จการแล้ว ทศ
จะกราบถวายบังคมลาถัดไป พระบาทส้มแดงพระเจ้าอยุ่หว
จึงโปรดให้จัดสิ่งของพระราชทานตอบแทนพระเจ้าเวียตนาม
พระแสงบนคาบศดาเครื่องทองคำบอก ๓ เครื่องนากบอก ๓
บนแฝดบอก ๓ คดุมประชมบอกทองมาแต่เมืองเทศ์ณ ๓ พระ
ชามรงค์เพชรมณฑปถมยาราชาวคองค ๓ จุฑาเพชรวังแดน

08/04/2563

TUDC

แผ่นดินสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ๔๓๓

๒ องค์ กุณฑลเพชรวังแทน ๒ องค์ พลอยเพชรใหญ่ ๓ พลอย
เพชรน้อย ๕๐ พลอยไพฑูรย์เม็ดโตใหญ่ ๓ พลอยสำหรับประ
ดับเครื่องรดพระองค์ ๕ สัจหนักเหล็กทองขวาง ๒ สัจหนัก
เหล็กพันแดงแกมใหม่ ๓ ของส่วนในสมเด็จพระเจ้าตากยาเชอ
เจ้าพากรมหลวงอิศร์รัตนทรบันคาบศีลาเครื่องเงินประดับพลอย
เพชรบอก ๓ กามะหยัหมเปิดบักทองขวางผืน ๓ ถายทอง ๒ ผืน
ทองคำเปลว ๕๐๐๐ แผ่น เป็นของทรงยินดีต่อพระเจ้ากรุงเวียด
นาม ครนณเดือนเกาชนเกาคา ราชทูตกราบถวายบังคมดาไป.

ในเดือนเกาชน โปรดเกล้าฯ ให้มีตราไปเกณฑ์ทัพ
เมืองเชียงใหม่, เมืองนครด้าปาง, เมืองแพร่, เมืองน่าน,
เมืองหลวงพระบาง, เมืองเวียงจันทน์, กับให้เกณฑ์กองทัพ
เมืองพิษณุโลก, เมืองสวรรคโลก, เมืองสุโขทัย, เมือง
พิจิตร, เมืองพชัย, ให้หุนทพดาวชนไปตเมืองเชียงตุง,
เมืองเชียงวัง, และเมืองดาวฟากโขงตะวันออกแดนพม่า ให้
ถึงพร้อมกันในฤดูแดง.

๔๓๔ แผ่นดินสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก

ครนถงถนถนพฤษภศบศเคอนเฮตชนถศบศคค ๕๓๔ ๕๓๕ ๕๓๖
ราชดำเนนถงไปทรงถอยพระประทบ พระเจ้าถกเชอพระยงค
หญงองคค ๓ ปราชญพระนามว่ พระองคเจาจนทบร พระ
ชนมถได้ ๖ พรรษา ตามเดัดจถงไปทศานทกแพ เมอเวถาจค
คอกไมรบถงว่ประชวรพระเนตรอย ใหถกถบชนไปพระราชวง
เดัยกอน พระองคเจาหญงนทกเดัดจถกถบชนมา ถงทเรอ
บถถงกกบศานทกแพศอกนพถาถกนหาหายไป พถยงนางนม
รองออองชน คนทงปวงศกใจพากนถงนาเทยวคนหา จงพบ
พระเจ้าถกเชอพระองคคนถเกาษทนหยวกถอยทายนหาได้เบนอน
ศรายไม เบนอศจรรย จงมพระราชโองการถารถศว่พระเจ้า
ถกเชอพระองคคน เจาจอมมารถากเบนบศรเจากรงศรศถนว
คนทศ ถนชพเดัยเมอบกนเบญจศก แตพระชนมพระองคเจา
ได้ ๕ พรรษา ไมมมารถากรงพระกรถนมาก พระองคเจาน
อยถากเบนเจาประเทศราชยงถารงชพอย คอวจะถศถาปนา
หมอศรยยศเบนถมเดจพระเจ้าถกเชอเจาพา ครนถนถน
๐๘/๐๔/๒๕๖๓ TUJDC
ชาทศยเดอนถศบศองชนถศองคค จงไปรศใหถงการพระราชพช
เจถมพระนาม ครนรจถนถนถนจนทเรอเดอนถศบศองชนถามคค

แผ่นดินสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ๔๓๕

พระราชทานพระสุพรรณบัตร เดือนชนเบณสมเด็จพระเจ้าตาก
เชอ เจ้าพากณทตทพยวด แดวมงานส้มโกชอก ๓ วัน.

ในบหนเจานครครัดตนาคนหตถานชางชอนทร ชงเบน
อยกาของสมเด็จพระเจ้าตากเชอ เจ้าพากณทตทพยวด บวย
ถงแกพราดยณเดอนตามชนแปดคา ครองเมืองได๓๐ปี โปรด
ใหชาหวงเชญศภอกษร และพระราชทานโกศ และตั้งของ
พระราชทานเพดงชนไปปดงศพเดจรแถว จงทรงพระกรุณา
โปรดตงเจอนพนอง ใหครองนครครัดตนาคนหตถานชางตอไป.

ครนถนเดอนล ส้มเตจพระเจ้าหลานเชอ เจ้าพากรม
หวงเทพหรรฤษประชวรสันพระชนม เมอณวนจนทรชนลบด
คา ไตทรงปฏิสังขรณวดเดียบ ภายหลังพระราชทานนาม
วาวตราชบรณะ.

ดจลศกกราช ๑๑๖๖ บชวดนคก ทรงพระราชดำริว่า ฝ่าย
พระพุทชจกรนพระไตรปิฎก ๘๔๐๐๐พระธรรมชนช อนลสมเตจ
พระพุทชเจ้า ทรงพระมหากรุณาประดิษฐานไว้ต่างพระองค์
ไตเบนหตถโลกตั้งลอนบรพชตบรชช และชราวาสบรชช
ไตปฏิบครุชงทางศคคภุมิและทคคภุมิ และพระไตรปิฎกธรรม

08/04/2563

TUBC

แผ่นดินสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ๔๓๗

จึงทรงพระกรุณาโปรด ๑๒ จัดข้าทูลละอองธุลีพระบาทท
มัสตบบัญชา คือ ขุนสุนทรโวหาร ๑๒ วาทพระอาดกษณ ๑ ขุนตำรวจ
ประเสริฐ ๑ ขุนวเชยรอกษร ๑ ขุนวจตรอกษร ๑ กรมพระ
อาดกษณ ๕ นาย.

ขุนหลวงพระไกรสร ๑๒ พระราชพนศจยราชปลัด ๑ หลวง
อิชยา ๑ ลูกขุน ๓ นาย.

หลวงมหาวิชาธรรม ๑ ขุนศรีโวหาร ๑ นายพิมพ์ ๑ นาย
ควนเปรียญ ๑ ราชบัณฑิต ๕ นาย.

ชำระพระราชกำหนด บท พระอัยการอนมอยู่ในหอหลวง
ตั้งแต่พระธรรมศาสตร์ไปให้ถกถวณตามบาลี และเนอความ
มิให้ผิดเพี้ยนซากนใด จัดเป็นหมวดเป็นเหล่าเข้าไว้ และทรง
พระอดสำหระทรงชำระคตแปลงซึ่งบทอนวปดาดนั้นให้ชอบโดย
ยุติธรรมไว้ ด้วยพระทัยทรงพระมหากรุณาธิคุณ จะเป็น
ประโยชน์แก่กษตริยจะดำรงแผ่นดินไปภายหน้า ครนชำระแล้ว
ให้อาดกษณชบเส่นหมก ๓ ฉบับ ไวหองเครื่องฉบับ ๑ ไวหอง
หลวงฉบับ ๑ ไวค้ำตาหลวงสำหรับลูกขุนฉบับ ๑ บัดตราพระ
ราชสร ๑๒ ตราพระคชสร ๑๒ ตราบวแกว ๑๒ ทุกเล่มเป็นสำคณ.

๔๓๘ แผ่นดินสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก

จุดศักราช ๑๑๖๗ บิดลูตปัตตัก เป็นบัท๒๕ในรัชกาล
ท๑ ไคซาบเดบครบมาแต่เมืองนครศรีธรรมราชข้าง ๑ ไคซาบ
กระมาแต่เมืองเวียงจันทน์ข้าง ๑ ไปรดให้ชนระวาง ซ่างเมือง
นครศรีธรรมราช พระราชทานนามว่า พระบรมนชมณ คีร
รัตนคเชนทร บวรวิคณพงศ์ วงศ์คชพรรค อนันตคุณ ดัมบรรณ
เด็คฟ้าซ่าง ๑ ซ่างเมืองเวียงจันทน์ว่า พระบรมคชลกษณ
อครคเชนทร ด้เรนทรฤทธธัตถ์มพงศ์มังกดเด็คฟ้า ซ่าง ๑.

ครนมาถงณเดือนหกบิณลูตปัตตักจุดศักราช ๑๑๖๗ มี
หนังสือเมืองเซียงใหม่, เมืองนครด่าปาง, เมืองแพร์, บอก
ถงมาว่า กองทพยกไปถงเมืองยงณเดือนสี่ซ่างชนบชวคณคัก
พระยายงมไคคอดส์ ออกมาอ้อนนอมขอเบนชาพระบาทสมเด็จพระ
พระเจ้าอยหัวแถว แต่เมืองเซียงตงนน เจาเมืองเซียงตงยอมเซา
ด้วามภกค จงมไคยกเซาต พระยาเซียงตงถงมาเผาตดตะออง
ชดพระบาทณกรงเทพ ฯ ให้มหานานณของอยรักษาเมือง
ครนกอทพยกชนไปคเมืองยงจ่านวนคนในเมืองยงชงยก
08/04/2563 TUDC
ออกหากองทพเมืองเซียงใหม่, เมืองนครด่าปาง, เมืองแพร์,
เมืองน่าน, นน เป็นคนชายหญิงใหญ่่น้อยประมาณ ๑๐๐๐๐ เคษ

แผ่นดินสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ๔๓๕

๕๗ ใหญ่ ๑๐๐๐ ข้างมาเบนอนมากฝ่ายหัวเมืองชนกับเมือง
 ยองกเขากองทัพทางต้น แต่ว้างหาได้จำนวนคนและบนข้างมา
 มากน้อยเท่าใดไม่ กองทัพจึงยกมาตเมืองแรมต่อไปอีกฝ่าย
 กองทัพเมืองน่าน, เมืองหลวงพระบาง, บอกตั้งมาว่าครนยก
 กองทัพขึ้นไปตเมืองหลวง, เมืองภคา, เจ้าเมืองภคาออกหา
 กองทัพแล้ว ศวเจ้าเมืองหลวงนชนไปอยู่เมืองนางแขวงเมือง
 พงยงหากลับมาไม่ ครนกองทัพยกขึ้นไปตเมืองพงเจ้าเมืองพง
 ยกหนีขึ้นไปอยู่เมืองนน, เมืองรา, และเจ้าเมืองนน เจ้าเมืองรา
 กับเจ้าเมืองพง เจ้าเมืองขอน เจ้าเมืองดา พากันยกหนีขึ้นไป
 อยู่เมืองเขยงรุงทางต้น ครนกองทัพยกขึ้นไปตเมืองเขยงรุง
 เดชะพระบรมพระบรมราชกฤษฎาภนหาร พระบาทสมเด็จพระ
 เจาอยหัวเจ้าเมืองเขยงรุงมิได้คอด์ แต่งให้นามวงศ์กับพระยา
 คาดอเจ้าเมืองดา พระยาพาบเจ้าเมืองพง เจ้าเมืองนน เจ้า
 เมืองขอน เจ้าเมืองรา ชงหนกองทัพไปอยู่เมืองเขยงรุงถอ
 หนงล้อมมาเขาควยกองทัพ ด้วามภกคเบนชาพระบาทสมเด็จพระ
 พระเจ้าอยหัว ขอพงพระบรมเดชานภาพลับไป ฝ่ายเจ้า
 เมืองเขยงแขงรวาเจ้าเมืองเขยงรุงคอกหากองทัพแล้ว ถัด

08/04/2563

TUDC

๔๔๐ แผ่นดินสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก

กองทัพจะยกไปตี จึงคิดฆ่าพม่าซึ่งอยู่ในเมืองเชียงแตงเดี่ยเป็น
อันมากแล้ว มหันต์ต่อมาขอตีความภักดีด้วยกองทัพออกเมือง
และกองทัพเจ้าฟ้าเมืองน่านยกขึ้นไป ครองนครโตเมืองใหญ่
น้อยได้ครบครวชชายหญิงใหญ่
น้อยประมาณ ๕๐๐๐๐-๕๐๐๐๐ เคษ กับบนใหญ่
น้อยเครื่องคัดตราวชชายมาเป็นอันมาก
และเมืองดาวฟากตะวันออกแม่น้ำโขง
ซึ่งชนแกพมานน เมืองนครด้าง, เมือง
เชียงใหม่, เมืองเวียงจันทน์, เมือง
แพร่, เมืองน่าน, เมืองเถน, เมืองหลวงพระบาง,
และหัวเมืองฝ่ายเหนือ ซึ่งยกขึ้นไป
ครองนครโตอันแล้ว เป็นเมืองใหญ่เมือง
น้อย ๕๐ เมือง ได้ครบครวชชายหญิงใหญ่
น้อยประมาณ ๖๐๐๐๐-๗๐๐๐๐ เคษ กำหนดจะ
ได้กตบทัพกวาดครอบครวชลงมา
เดือนหกข้างแรม ฝ่ายพระยา
เชียงตุงจะกตบไปเมือง
กมไต่ ด้วยพม่ายกมารักษา
อยู่ ตงมหาชนานผนอง
เป็นเจ้าเมืองเดี่ยวแล้ว
พระยาเชียงตุงจึงได้ตกล
อยทเมืองเชียงใหม่
ศึกกรุงนเมืองพม่ายก
มาเหตุตั้งไว้ก็ไม่แจ้ง
จึงมโดยกมาช่วยเมือง
ชนของพม่า ฝ่ายนายทพนาย
กองครนเด็กกองทัพกตบ
มาบ้านเมืองกพาเจ้า
แสนหัวพา ท้าวพระยา

08/04/2563

TUJDC

แผ่นดินสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ๔๔๑

เมืองล่อล่บ่ล่องบ่หนา กับหัวเมืองดาวททยอมล่ความภักดีโดยดี
ตงมาเฝ้าเบื่อนหมาก ถวายเครื่องราชบรรณาการช่างมาตัง
ของต่าง ๆ ขอเบื่อนเมืองชนถวายเป็นไมทอเงิน แลวไปรด
พระราชทานอุปโภคบริโภคนทั่วพระยาดาวเบื่อนหมาก จึงทรง
พระราชดำริว่าหัวเมืองเหล่านี้ ถึงจะล่ความภักดีโดยเบื่อนเมือง
ชนกคงจะรักษาไว้ไม่ได้ ด้วยเกิดเคียงเมืองพม่า, เมืองจีน,
นัก มการค้กมาแลวจะยกไปช่ช่วยกไมทนทวงทราชการถ้าพม่า
แลจะจนยกมากคงจะกดับใจไปชนตงเกา ครนจะเอาครอบครว
ไว้ในบ้านเมืองเราเขาก็ไมมีความผดล่สิ่งไร ไมได้ล่รับยอม
ล่ความภักดีโดยดี จะทำตงนนักเบื่อนชพาดไปหาเบื่อนยคธรรม
ไมจึงไปรดให้ปล่ตอยเจ้าแล่นหัวพา แลจะทำวพระยาเจ้าเมือง
ต่าง ๆ กับครอบครวกดับชนไปบ้านเมืองตงล่น ครนน
พระเกียรติยศกแผผายไปทง ๔ ทศ คอเมืองประเทศราชดาว
พงคา ดาวล่อ ดาวพงชาตงล่น มาจนถึงเขมรกัมพูชา
เมืองแขก เมืองบักชไต พระราชอาณาจกรกวางขวางยงกวา
พระเจ้าแผ่นดินกรุงเกาเวนแลยแต่เมืองทวายเป็นเมืองตะนาว
เมืองมะริด ได้แลวกดับคนไปแลย.

08/04/2563

TUDC

๔๕๒ แผ่นดินสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก

ครั้นมาถึงทางแรมเดือนยี่ใหม่ขลุ่ยปัดคักกนน พระเจ้า
กรุงเวียงคานาม แต่งให้ข้าเคยนถาคาชาย ชงเบณฑพระยาราชา
เค็รชฐูเจ้าเมืองบงทายมาค้เบณฑทศเชญุพระราชดำถ้นเขามาถง
ม้ความในพระราชดำถ้นว่า ด้วย ณ บัชวดคคก ข้าพเจ้าแต่ง
ให้ทศจำทศพระราชดำถ้นเขามากราบถวายบังคมพระบาทถ้ม
เดจพระเจ้าอยหหวทศกถบออก ไปแจ้ง ว่าพระบาทถ้ม เดจพระ
เจ้าอยหหวตงพระทษทรงพระเมตตาข้าพเจ้า เล่มอศนเล่มอ
ปถาย ข้าพเจ้าคคถงพระเดชพระคณ ขอให้พระบาท
ถ้มเดจพระเจ้าอยหหวทรงพระเจริญุครองถ้ ราชถ้มบค ให้
อาณาประชาราษฏรอยุเย็นเบณฑชถบไป ถาเดะพระบาทถ้ม
เดจพระเจ้าอยหหว และถ้มเดจพระเจ้าถกยาเชอ พระเจ้าหถาน
เชออยุเย็นเบณฑชถวขอ ให้มพระราชดำถ้นออก ไปถงข้าพเจ้า
ให้ทราบด้วย พระราชดำถ้นถง ณ วันเดือนยี่ชนคาคหนง
ยาดอง ๕ บ กบหนงถ้อพระมเหถ้พระเจ้ากรุงเวียงคานามมาถง
เวียงถงอกถง คอโกเงนบคครองเชยงชนชงเบณฑอวของพระ
เจ้ากรุงเวียงคานามใจความว่า เมอบชวดทศเขามาเวียงถงอกถง
ได้ฝากแหวนเพชรออก ไปให้วง ๑ ใ้รับถ้ว บคนได้ฝากทอง

แผ่นดินสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ๔๔๓

คำแห่ง ๓ หนัก ๓๐ ค้างจน กับเงิน ๕ ตมหนักตมละ ๓๐ ค้าง
จน เข้ามาให้ชอบใจเวียนถึงอกทง หนักตมของเดโบฉบับ ๓
ถึงพระยาพระคลังใจความว่า สิ่งของที่พระราชทานออกไปนั้น
พระเจ้ากรุงเวียตนามได้รับแล้ว และของทรงยินดีในสมเด็จพระ
พระเจ้าตากยาเชอพระองค์ใหญ่ส่งออกไป พระเจ้ากรุงเวียต
นามก็ได้รับไว้ รับสิ่งให้จิตของถวายเข้ามา เครื่องมาทองคำ
อย่างญวนตำรับ ๓ พระแสงดาบ ๒ องค์ แพร่ต่างกัน ๕๐ พับ.

เมื่อ พระยา ราชาศรัยรัฐ เจ้าเมืองบันทายมาศ ราชทูต จะ
กลับออกไปได้มีหนังสือพระยาพระคลังบอกไปถึงองเดโบฉบับ ๓
ใจความว่า พระเจ้ากรุงเวียตนามถวายเครื่องมาทองคำตำรับ ๓
พระแสงดาบ ๒ องค์ แพร่ต่างกัน ๕๐ พับ เป็นส่วนในสมเด็จพระ
พระเจ้าตากยาเชอพระองค์ใหญ่นั้น สมเด็จพระเจ้าตากยาเชอ
เจ้าพากรมหลวงอัครเสนาบดีทรงรับไว้แล้วด้วยความยินดี รับ
สิ่งว่าชอบพระทัยพระเจ้ากรุงเวียตนามยังหนักหนา พระบาท
สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานของมาทรงยินดีพระเจ้ากรุง
เวียตนาม พระภษารัตพระองค์ส้มวง ๓ แพร่ตบระคคหนาม
ขนน ๒ สายทรงระพกรของทองส้มวง ๓ ส้มแสด ๓ พระแสงบัน

๔๔๔ แผ่นดินสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก

คาบศักราช ๑๑๖๘ ปีชวดอัฐศก ๓ เครื่องมาทองคำยักดิน
ประดับพดอยสำรับ ๓ และมีความว่าสมเด็จพระเจ้าตากยาเธอ
พระองค์ใหญ่หน จะยกชนดำรงทกรมพระราชวังบวรสถานมงคล
ในปีชวดอัฐศก พระราชวงศ์นางวงศ์ทองปวงกมความสบาย
อยู่ทุกพระองค์อย่าให้พระเจ้ากรุงเวียงตนาหมความอดกเลย.

จุดศักราช ๑๑๖๘ ปีชวดอัฐศก เป็นปีที่ ๒๕ ใน
รัชกาลที่ ๓ พระยารัตนาภาค พระยาสุริยวงศ์กราบทูลว่า
นายคำเทพนายชานนมหาวงศ์พ้อง ตกไปอยู่เมืองทนชา
นาน จะขอให้ลงมาทำราชการ ณ กรุง จึงโปรดให้พระยา
เชียงเงินชนไปรับ พระยาเชียงเงินไปชักชวนครอบครัวเมือง
ทน ๓๐๐ เศษ ญวนจึงไต่ยึดพระยาเชียงเงินไว้ อดเดโบบมี
หนังสือฟ้องพระยาเชียงเงินตั้งเข้ามาทางเมืองเขมร จึงได้
ทรงทราบว่า พระยาเชียงเงินไปทำการเกินรับตั้ง พระเจ้า
เวียงตนามไม่มีความกจะสงสัยว่าทกรุงเทพมหานคร ใช้ให้พระ
ยาเชียงเงินไปกวาดครอบครัวแดนเมืองญวนมา จึงใช้ให้ชา
หตวงชนไปจำพระยาเชียงเงินลงมา ครอบครัวเมืองทนทคน
กลับไป และทรงพระราชดำริว่า จะต้องจัดทูตออกไปแจ้ง

แผ่นดินสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ๔๔๕

ความแก่พระเจ้าเวียงตนามให้ตั้งตั้งตั้ง ครองหนทรงพระราช
ดำริว่าทศจะไปทางทะเลในเดือนเจ็ดเดือนแปด เป็นเทศกาดคณ
ถมกถา จึงให้แต่งราชดำذنตามตำแหน่ง ให้พระยาจักรราช
มนตรี พระยาราชวงذن นายเล้นหมมหาดเล็ก, เชิญพระ
ราชดำذنไปทางบกจะได้คทางบกด้วย ราชทศกราบถววย
บงคมถาณเดือนเจ็ดชนหกคัมชาดอรู้คักจุดคักกราช๓๑๖๘เป็น
บัท ๒๕ ในรัชกาลที่ ๓ ไปทางเมืองถาว ทศไปครองหนนาย
ไพร่ ๘๕ คน ถาวเมืองเวียงจันทนเบณถำไปคด้วย ๑๖ คน
รวม ๑๓๓ คน ราชทศไปทางคำถำโดเจ้าเมืองกวางคบออก
ไปครองเวียงตนาม เจ้าพนกงานจตเรือให้ชนนางแตะไพรชนไป
รับมาถงกรงเวียงตนาม ณเดือนแปดทศยำถำรชนคำหนงทศ
อยทกถกถวณเกิดไชบาคคไป ทศไปครองหนบ่วยคายพระยา
จักรราชมนตรีราชทศ ๓ นายเล้นหมมหาดเล็กคทศ ๓ ไพร่
๑๔ ถาวเวียงจันทน ๗ รวม ๒๓ คน เหลดออยพระยาราช
วงذن ๑ ชนหมน ๖ ไพร่ ๗๒ คน รวม ๗๘ คน ถาว
เมืองเวียงจันทน ๘ คน รวม ๘๘ คน และเมือคความไชตั้งบ
แล้ว พระเจ้ากรงเวียงตนามมีพระราชดำذنให้พระยาราชวงذن

๔๔๖ แผ่นดินสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก

เชิญเข้ามา เมื่อณเดือนดับชนด้ามคำบิชาตอัฐิกันนั้นใจความ
ว่า การชงพระยาเซียงเงนก่อเหตุชกชวณเอาตวงนายคำทพนาง
ค่านักกับครอบครัวไปนั้น พระเจ้ากรุงเวียตนามไม่มีความ
สงสัยในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทวหมนศร์ตอเพยจน
อาสากับไพรทยคไฉนเมืองชอหงนหน ได้ส่งใหม่หนังสือไป
ให้ปลัดออกกลับไปบ้านเมืองแล้ว ครั้นจะให้ทตกกลับชนไปทาง
เมืองดาวเดินบกได้ความลำบาก จึงให้ส่งทตเข้ามาณกรุงเทพ
มหานครทางเรือ ให้เจ้าเมืองไซ่งยนและหัวเมืองญวนจัดตั้ง
เข้ามา แด่ดาวเวียงจันทน์ ๕ คนสมัครไปทางบก แด่พระยา
ราชวงศ์นคนนเบณฑพระยาชดบร เมื่อครงพาทองเซียงด้อเข้ามา
ณกรุงเทพมหานคร องเซียงด้อหนักมาก เบณฑทไปครงนท
ไม่ได้คอยทกกกวน จัดให้ไปอยทตกอนให้ทานบารงไว้เป็นอน
ติ ทตญวนเข้ามาณกรุงครังโรกมของฝากเข้ามาให้พระยาราช
วงศ์นทกครง.

ครั้นมาณเดือนดับเอ็ด กรมพระราชวังบวรสถานพิมุข
ฝ่ายหลังทรงพระประชวรพระโรค มาถึงณวันเสาร์เดือนธาย
ชนดับค่ำเวดabay ๕ โมงทวงคต พระชนมายุได้ ๖๓ พรรษา

แผ่นดินสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ๔๔๗

ได้ทรงปฏิสังขรณ์วัดบางวานน้อย ได้พระราชทานนามวัด
อมรินทร์าราม ๑ วัดเชิงเตนอีกวัด ๑ ได้พระราชทานนามวัด
บพิตรพิมุข.

ในปีชวดอัฐศกนั้น ฝ่ายเมืองเขมรสมเด็จพระพุทธยอดฟ้า
เห็นว่าความอายุมากชราลงแล้ว นกองค์จันทรายได้ ๑๖ ปี
นกกองค์ตั้งวนอายุได้ ๑๓ ปี ส้มควรวัดจะว่าราชการแผ่นดินได้
อยู่แล้ว จึงได้พาเจ้าทง ๒ องค์เข้ามาเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท
กราบทูลว่า ได้ว่าราชการมาถึง ๑๐ ปีแล้ว ก็ชราลงเคลือบ
เคลือบไป ขอให้ตงนกกองค์จันทรายชนเบนเจ้าเมืองกัมพูชาจะได้
รักษาแผ่นดินต่อไป ครั้นยอมมาสมเด็จพระพุทธยอดฟ้า
องค์เบญจกรรม เมื่อนอนอาภักตยเดือนแปดปฏิสมถัษแรมสี่ค่ำ
อายุได้ ๖๕ ปี พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวให้ทำการศพ
ทอดสระเกล้าพระราชทานเพลิงแล้ว ครั้นมาถึงณวันจันทร์เดือน
แปดทศยาสัษชงนหาคา จึงทรงพระกรุณาตงนกกองค์จันทรายเบน
องค์สมเด็จพระอภัยราชาธิราชรามธิบดี ศรีสัทรโยทรรณ
บรมสังฆราชมหาจักรพรรดิราชา บรมนาถบพิตร สัตถ์คเบน
อัครกรมพสุธาธิราชโยภาศ ชาตวรวงค์ ดำรงกรุงกัมพูชาธิบดี

08/04/2563

TU DC

๔๔๘ แผ่นดินสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก

ศรัยได้ชนครอินทปัตถกรรัฐบริรมย์ อตมมหาสถานเจ้ากรุง
กัมพูชา พระราชทานชฎาเครื่องยศ เครื่องส่งตามอย่างเจ้า
ประเทศราช โปรดให้ไปครอบครองบ้านเมืองต่อไป แล้ว
โปรดให้ทำการเกณฑ์คนของคลังด้วย โปรดให้พระยาจักรี
(แบน) พระยากตาไหม (เมือง) เป็นผู้ใหญ่ทำนุบำรุง
ครนณ เดือนเก้า ส้มเด็จพระอภัยราชา กับพระยาพระเชมรภ
กราบถวายบังคมดาไป.

ครนมาถึง ณ วันอาทิตย์ เดือนสี่ ชนเจดีย์ ปีชวด อัฐศก
จุลศักราช ๑๓๖๘ โปรดให้ตั้งการพระราชพิธีปราสาท
สมเด็จพระเจ้าตากยาเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงอิศรสุนทร ณ พระท
นงคส์ตมหาปราสาท ตั้งพลบพลาทประทับแรมที่โรงหล่อท้าย
พระราชวังในกำแพง ซึ่งเป็นที่สวนกหาบในภายหลัง ตั้งเกย
ททางหลังพระที่นั่งสุทไธศวรรย์ พลบพลาเปิดองเครื่องตงนอก
กำแพงแถวพระที่นั่งคส์ตมหาปราสาท และพระมณฑปที่สร้าง
ต้นานตงทชาดาในกำแพงแถวด้านตะวันออกพระที่นั่งคส์ตมหา
ปราสาท โรงพรพราหมณตงหน้าพระที่นั่งคส์ตมหาปราสาท
ด้านตะวันออกเฉียงเหนือ ในการพระราชพิธี พระสังฆพระ

08/04/2563

TUDC

แผ่นดินสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ๔๔๕

ราชาคณะคามวาสี ๓๒ อริยวาสี ๒ พระองค์เจ้า ๓ ฐานานุกรม
๑๒ อาจารย์ในกรุง ๓ อาจารย์นอกกรุง ๓ รวม ๕๓ รูป
เจริญพระพุทธมนต์ตั้งแต่นวนพฤษหัตถ์บัดเดือนสี่ขึ้นศกไป ๓ วัน
เวลาบ่าย ๒ โมง ๕ บาท ตั้งกระบวนแห่ฆราวาสการฝ่าย
ทหารพลเรือนและมหาดเล็กในพระบรมมหาราชวัง และพระ
ราชวังบวรฯ และตำรวจซึ่งต้องเกณฑ์ในกระบวนแห่นั้น นุ่ง
ถนบกบายสีวมเสื้อครุยขาวชุดดาบชุดกระบี่สายแดงตามกระ
บวนบรรดาศักดิ์เป็นคู่ ๆ ทงหน้าหลัง แห่เป็น ๔ สาย แถว
ถึงขาทอดระอองชุดพระบาทผู้ใหญ่ผู้น้อยฝ่ายทหารพลเรือน ใน
พระบรมมหาราชวัง และพระราชวังบวรฯ นุ่งถนบกบาย
สีวมเสื้อครุยขาวตามเสด็จท้ายกระบวนหลังออก ๓๓๔ คู่ รวม
๒๖๘ คน แห่ตั้งแต่เกยทประทบบมาโดยราชรถ มราชวตฉัตร
เบญจรงค์รายเบนระยะตลอดมา เข้าประตูสุวรรณบริบาลหน้า
พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาทแถววงมาตามแนวกำแพงแก้ว เสด็จ
ชนพดบพดาเปิดองพระวชิษคารณเครื่อง ท ทรง มา นน แถว
ทรงพระภูษาตายพนขาวใจหางหงส์รดพระองค์บนหนึ่งประทับ

08/04/2563

PUDC

๔๕๐ แผ่นดินสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก

เพชร ทรงพระชามรงค์เพชรครบหนวพระหัตถ์ขวาพระหัตถ์ซ้าย
ทรงฉลองพระองค์ครุยกรองทองแดง ทรงพระเสด็จน้อยไป
ถึงท่งเจ็ดจันทน์ทางมขหลัง พระทนต์สมเด็จพระปราชดาต เจ็ดจ้อย
ข้างในพระฉาก ทรงสัดบพระตั้งขเจริญพระพุทธรูปหน้าจวบ
ถึง ๓ วันแดงเจ็ดจางทางมขหลังมาประทับที่พดด้พบดาเปิดอง
เครื่อง ทรงผดคเครื่องแต่งพระองค์ ทรงพระมาดาเสด็จ
ตั้งกระบวนแห่เจ็ดจกตบทางประศพมานชยศร์ถึง ๓ วัน เวลาคเข้า
ในวันท ๑ วันท ๒ นนทรงพระเสด็จน้อยเจ็ดจมาทรงปฏิบศพระ
ตั้งขนินแดง เจ็ดจทางประศพมานชยศร์กับพระราชวงค์านวงค์
ทงปวง ไปประทับอยณทมสังข คารสให้ทงทานณคณ
กตปพฤกษทง ๕ คณชงคองอยหวางโรงคระครนอกพระระเบียงวัด
พระศร์รัตนคำสดาราม เพลงทอง, เพลงเงิน, ไวในผลมะกรุด
ในผลมะนาวรวมทง ๓ วันเบนทองคสตาตงเงิน ๒๕ ชง.

ครน ณ วันอาทิตย์เดือนสี่ชนเจ็ดคากับชาตยู้ศก เวลา
เช้า ทรงเครื่องคณทรงพระมหากฐินน้อย เจ็ดจโดยกระบวน
แห่ถวณลววมพอกชาวมเกยวมมาตามทาง เช้าประศศวรรณ
มรบาด ประศศพดด้พบดาเปิดองเครื่องแดง ทรงพระภษา

08/04/2563

THPG

แผ่นดินสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ๔๕๑

ตายพนขาวโจงหางหงส์ รัตพระองค์บนเหน่งประดับเพชร
ทรงพระชามรงค์ครบนิ้วพระหัตถขวาพระหัตถซ้าย ทรงฉลอง
พระองค์ครุย เสด็จขึ้นบนพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาทโดยมฆ
หลัง ถวายนมัสการศีร์รัตนตรัย จึงพระบาทสมเด็จพระเจ้า
อยู่หัว เสด็จพระราชดำเนินมาณพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท
ทรงศีตและทรงพระราชอภิศถวายสังฆภิกษุสามเณรตั้งศีลครบศตยวาร
แล้ว ทรงประเคนสำรับพระสังฆราชาคณะรับพระราชทาน
ฉน์ ครั้นได้เวตามหาเมฆคฤกษณ์ สมเด็จพระเจ้าลูกยา
เธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงอิศรสุนทร จึงเสด็จลงมาทูลรับสั่งนาน
รมพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาทด้านตะวันออก พระราชโกษา
ถวายพระภษาชาวเครื่องถอด เสด็จประทับเหนือตงตงบน
ลาดทองแดงบายพระพักตร์คอบรรพทิศแล้ว หลวงพิชฌายา
ทูลเกล้าทูลกระหม่อม ถวาย พระเครื่อง มรชาภิเชก สรง ส่นาน
เสด็จแล้ว พระราชาคณะคามวาสี ๕ พระราชาคณะอรัญ
วาสี ๒ พระอาจารย์วัดบางช้าง ๓ รวม ๑๔ รูป ถวายนำพระ
พุทธมนต์ จึงพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระเตาเบญจ
ครรรภ และพระมหาดั่งชกทชณาวฏพระสังฆทองค์ำ พระสังฆ

๔๕๒ แผ่นดินสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก

เงิน อินเต็มควณนาบญจตุทชนททรงรดพระราชทานเสร็จและ
พระครุพราหมณ์ผู้ใหญ่ถวาย นำตั้งหน้า กรด คือ พระ หัตถ์แดง
ถวายใบเวพทรงรับ พราหมณ์ผู้ใหญ่จึงถวายพระเวท อิศวร
มนต์พระพิษณมนต์ พระพรหมมนต์ ถวายชัยมงคลเสร็จ
แล้ว ผดิดพระภษาชาวทรงพระภษาดายเคศพนแดงเขียนทอง
ทรงสะพกกกรองขาวเสด็จชนพดบ พดาเปดอง พระ เกรดองคอย
พระฤกษ์ ครนไคศภวามหรดฤกษ์แดงเสด็จทรงพระเสด็จ
นอยจมนมหาดเตกจงเชญรูปเทียนดอกไม้ตามเสด็จไปพระที่นั่ง
จักรพรรดิพิมาน เสด็จลงจากพระเสด็จเข้าไปประทับอยู่ของ
พระโอง ชนมหาดิศโหวหารอาดกษณเชญพานพระสุพรรณ
บัตร มาจากพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาทโอง ณ พระที่นั่งจักร
พรรดิพิมาน พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จประทับอยู่
ณ พระที่นั่งจักรพรรดิพิมานข้างใน จึงมีพระราชโองการ
ดำรัสใช้สมเด็จพระเจ้าตากเชอเจ้าฟ้ากณทัตทพยวด ให้ ออก
มาเชญเสด็จ ๆ เข้าไปในพระที่นั่งข้างใน พระเจ้าตากเชอ
พระเจ้าหลานเธอหายพระองค์ ทรงเชญพานดอกไม้รูปเทียน
ตามเสด็จเข้าไป จึงทุดเกล้า ๆ ถวายดอกไม้รูปเทียนพระบาท

แผ่นดินสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ๔๕๓

สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ๒๑๑ แดวมพระราชโองการดำรัสใช้พระเจ้า
ดุกยาเชอ พระองค์เจ้าอรโณทัย ให้ออกมาเชิญพานพระ
สู่พรรณ บัตรเข้าไปในพระที่นั่งจักรพรรดิพิมาน ครั้นเวลาดำ
๕ โมง ๕ บาท ได้พระสรีราชาฤกษ์ หดวงโดกทับ, ชุนโชติ
พรหม, ชุนเทพากร, โหรทั้ง ๓ ตั้งให้ประกอบ พระบาท
สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจึงพระราชทานพระสู่พรรณบัตร สมเด็จพระ
เจ้าดุกยาเชอ เจ้าพากรมหดวงยิศร์สุนทร เป็นกรมพระ
ราชวงศ์บวรสถานมงคลแล้ว พระราชทานพระแสงดาบญุ่นนง
มะขามสีแดง จึงดำรัสฝากพระบวรพทศค้ำสนา แดะพระราช
ทานพระราโชวาท ให้ตั้งอยู่ในสุจริตธรรมโดยราชประเพณี
แล้ว พระราชทานพระพรชัยให้ทรงเจริญพระสรีร์สวัสดิ์ความ
ยังยืนลับไป เสด็จการพระราชพงแล้ว กรมพระราชวังบวร
สถานมงคล เสด็จลงเรือพระที่นั่งกราบยาว ๓๓ วา พัดพาย ๓๓
ชงประทับ ณ ฉนวนประจําท่าเหนือตําหนักแพ มเรือคิงคชก
๓ ค ๒๘/๐๔/๒๕๖๕ ๒๒๐ นำและเรือกลองแขกเรือตำรวจเรือข้าราชการตาม
เสด็จ ๒๓ ลำ เสด็จข้ามไปพระราชวังเดิม มิได้โปรดให้เสด็จ
ไปสถิตในพระราชวังบวร ฯ

๔๕๔ แผ่นดินสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก

แล้วโปรดให้สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช เจ้าฟ้ากรมหลวง
 เสด็จนำพระภรรยาและพระโอรสด้วย ครองพระราชกรณียกิจ
 ทอดพระกรุณาออกพระนามว่า พระบดินทรใหญ่พระบดินทรน้อย
 แล้วโปรดตั้งสมเด็จพระราชาธิบดีเจ้าฟ้าประภาวดี เป็นกรมขุน
 เทพยวดี ๓ เสด็จสมเด็จพระเจ้าหลานเธอ เจ้าฟ้ากรมขุน
 พทกษมนตรี ขุนเป็นกรมหลวงพทกษมนตรี ๓ โปรดตั้งพระ
 ราชนัดดาเจ้าฟ้าธรรมาธิเบศร์ เป็นกรมขุนกษัตริยานุชิต ๓
 สมเด็จพระเจ้าหลานเธอพระองค์หนึ่ง ครองกรุงธนบุรีพระนามว่า
 เจ้าฟ้าสุนทรวิจิตร ครองพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จเถลิง
 ถวดยราชสมบัติ พระราชทานพระนามใหม่ว่าเจ้าฟ้าอภัย
 ธิเบศร์ ข้าราชการท่านพระนามโดยย่อว่า เจ้าฟ้าอภัยได้ทรง
 ถัดบรรดั่งวาพองกับพระนามเจ้าฟ้าอภัยทศครองแผ่นดินสมเด็จพระ
 พระนารายณ์ และเจ้าฟ้าอภัยครองแผ่นดินพระเจ้าอยู่หัวท้ายสระ
 ซึ่งไม่เป็นสวัสดิมงคลแก่สมเด็จพระนารายณ์ จึงโปรดให้เปลี่ยน
 พระนามใหม่ว่า เจ้าฟ้าธรรมาธิเบศร์ โปรดตั้งสมเด็จพระ
 เจ้าหลานเธอเจ้าฟ้าเอกทัศ ในกรมพระศรีสุทธนารี เป็นกรมขุน
 อีสานรักษ์ ๓ โปรดตั้งพระราชธิดาในสมเด็จพระอนุชา

08/04/2563

TUDC

แผ่นดินสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ๔๕๕

พระราชเจ้า เจาพาพุกตทองเบนกกรมขุนศรีรัตนทร ๑ โปรดตั้ง
พระเจ้าดกยาเชอ พระองค์เจ้าอรุโณทัย เบนกกรมหมนศักดิ์กต
พลเสัพย ๑ ตั้งพระเจ้าดกยาเชอพระองค์เจ้าอภยทศเบนกกรม
หมนเทพพลภกต ๑ ตั้งพระองค์เจ้าฉันทน์ในสมเด็จพระอนุชา
พระราชเจ้า เบนกกรมหมนเส็นเทพ ๑ พระองค์เจ้าในกรมพระ
ราชวงหลัง ๓ พระองค์ พระองค์เจ้าปาน เบนกกรมหมนนรา
เทเวศร์ ๑ พระองค์เจ้าบัว เบนกกรมหมนนเรศร์โยช ๑ พระ
องค์เจ้าแดง เบนกกรมหมนเส็นบรรกษ ๑.

จุดศักราช ๑๓๖๘ ปีเถาะนพศก เป็นบท ๒๖ ในรัชกาล
ที่ ๑ ณ วันเสาร์เดือนหกชนดับคำ เชิญพระศัปกกรมพระราช
วงหลังเข้าสู่พระเมรุณทองสำนามหลวง มีกรมหรัสพสมโภช
๓ วัน ณ วันจันทร์เดือนหกชนดับสองคำ ได้พระราชทาน
เพลิงแดง มีกรมสมโภชพระอัฐิออกวัน ๑ ในการพระศัปกกรม
พระราชวงหลังนน พระเจ้าเวยศนามกโตจตของเข้ามادتบ
ปกรณด้วย.

08/04/25๕3 TUDC
ในปีเถาะนพศกนน พระเจ้าเวยศนามให้ทตถอพระราช
สำนเข้ามา ความในพระราชสำนนนว่า สมเด็จพระเจ้าดกยา

๔๕๖ แผ่นดินสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก

เสด็จเจริญพระชนม์พรรษาชนแดน พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่
 หัวได้อุปราชากิเชกให้เป็นกรมพระราชวังบวรสถานมงคลสืบไป
 อาณาประชาราษฎร์ได้ฟังพระบรมมอญเย็นเบ็นต์ช กรุงเวียต
 นามยนตลก จึงแต่งให้คาศายกายเกอทนตลกเหาราชทตคตมตั้ง
 ของเขามาถวายพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว กระดาษพกหนัก
 ๒ ชั่ง ออบเชยอย่างดหนัก ๓ ชั่ง ออบเชยอย่างกตางหนัก ๒ ชั่ง
 แพร่ต่าง ๆ กน ๓๐๐ พบ แพร่เกวียนขาว ๓๐๐ พบ ผาขาวเนอด
 ๕๐ พบ ผาขาวตงเกย ๕๐ พบ ถวายกรมพระราชวังบวร
 สถานมงคล แพร่บางต่างกน ๒๐๐ พบ แพร่เกวียนขาว ๕๐
 พบ ผาขาวเนอด ๕๐ พบ ผาขาวตงเกย ๕๐ พบ ครนมาถง
 ณ วันพฤหัสบดีเดือนเจดชนหกคา ทตญวนกรวบถวายเป็นคตมถา
 กตบออกไป มีพระราชดำนตอบให้ทตถออกไปด้วยฉบับว่า
 ชงพระเจ้าเวียตนามแต่งให้คาศายกายเกอทนตลกเหาราชทต คม
 เครื่องราชบรรณาการเข้าไปทรงยนตนน ได้ให้เจ้าพนักงาน
 รับผิดชอบ และชงพระเจ้ากรุงเวียตนามมีพระทยรกโครตอกรง
 เทพมหานครเต็มอตนเต็มอปลายหาใครงเกยจประการใดไม่นน
 ขอบพระทยพระเจ้ากรุงเวียตนามยงนง ให้พระเจ้ากรุงเวียต

แผ่นดินสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ๔๕๗

นามเจริญอยู่ในดีราชสมบัติสืบพระญาติพระวงศ์ครอบครอง
อาณาจักรไพรีฟ้าประกาศ ขาชอบชื่อนานเดืมาขึ้นยาวไปชั่วฟ้า
ชวดนเทอญ.

แต่ในเคอนเจดนั้น สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้า
กรมหลวงจักรเจษฎาประสูติพระชนม์.

ครั้นถึง ณ วันของการเดือนสามแรมสี่ค่ำ ได้พระยา
ช้างดีทองแดง ๒ ช้าง พระยานครราชสีมาถวายช้าง ๑ เจ้าทง
ถวายช้าง ๑ ช้างงาเดี่ยวใหญ่ช้าง ๑ โปรดให้ทำโรงพักไว้ที่
วัดสระเกศ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนิน
ไปสมโภชเสร็จแล้ว พระราชทานชื่อช้างนครราชสีมาชื่อนระวาง
เป็นพระบรมนาเคนทรยศเชนทรชาติตามพหัตถ ศรัตวรรษ
เลิศฟ้า ช้าง ๑ พระราชทานชื่อช้างเจ้าทงชื่อนระวาง เป็นพระ
บรมคชดกษณ อิศรชาติตามพหัตถศรัตพงศ์ รณรงค์เลิศ
ฟ้า ช้าง ๑ พระราชทานชื่อชื่อนระวางช้างงาเดี่ยวเป็นพระบรม
เมษเอกพนค วิมตส์ประดิษฐ์ ดีทชด์นรยา มหาตภมกต
วิมตส์เลิศฟ้า ช้าง ๑ แล้วให้ให้เข้ามาขึ้นโรงไว้ในพระบรมมหา
ราชวัง.

๔๕๘ แผ่นดินสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก

ในปีเถาะนพศกเดือนต้นนั้น สมเด็จพระอภัยราชามาศึก
อักษรให้พระองค์แก้วกับพระยาจักรี เขามากราบทูลขอขึ้นองค์
อีนกองค์เก่า ซึ่งเปนพระบิดา ซึ่งเปนพระส่นมเอกสมเด็จพระ
พระอนชราชกรมพระราชวังบวรสถานมงคล พระบาท
สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวไม่โปรดพระราชทานให้ มีพระราชดำรัสว่า
มีพระองค์เจ้าอยู่ จะให้ออกไปมิได้ มารดากับบุตรจะพลัดกัน.

จุดศักราช ๓๓๗๐ ปีมะโรงสัมฤทธิศก เหนือปี ๒๗
ในรัชกาลที่ ๓ ณ วันพฤหัสบดีเดือนหกชนดับเสด็จ เสด็จ
พระพุทธรูปองค์ใหญ่ซึ่งเปนพระประธานในพระวิหารหลวงวัด
มหาธาตุ ดงมาจากเมืองสโขทัย หน้าตัก ๓ วาคับ สมโภช
ทหน้าตาหนักแพ ๓ วัน ครั้น ณ เดือนหกชนดับเสด็จ เสด็จ
พระชนจากแพทางประตท้าวช่าง ไปทำรมโองางถนนเสด็จ
ประตท้าวเรียกว่าประตท้าวพระมาจนทกวัน เหตุว่าคองเรือ
ประตท้าวเสด็จเข้าไปได้ พระพุทธรูปพระองค์น ภายหลังได้
ถวายพระนามว่าพระศรีธำมณ.

08/04/2563 TUDC
ในปีมะโรงสัมฤทธิศกจุดศักราช ๓๓๗๐ นั้น เจ้าพระยาดังชดา
บอกเข้ามาว่า พระยาตรงกานกับดาตบกถน เมืองยริง คบ

แผ่นดินสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ๔๕๕

คิดกันไปชวนแขกเมืองเซยะ, เมืองตานน, ซึ่งเป็นสัตว์อยู่ใน
ในท้องทะเลจะยกมาตเมืองสงขลาในเดือนห้าเดือนหก เจ้า
พระยาสงขลาได้เกณฑ์ผู้คนไว้คอยสู้รบอยู่ แต่คนนั้นน้อย
ขอได้โปรดให้กองทัพกรุงเทพ ฯ ออกไปช่วย จึงโปรดให้เจ้า
พระยาพดเทพ (บุญนาค) บ้านแม่ตาซึ่งเป็นบุตรภรรยากรุงเก่าแต่
ก่อน เป็นแม่ทัพเกณฑ์คนหัวเมืองฝ่ายใต้ไปด้วยช่วยราชการ
เมืองสงขลาและตเมืองยริง ได้ยกไปจากกรุงเทพ ฯ เมื่อ ณ
เดือนเก้า ปราบปรามเมืองยริงเรียบร้อยตั้งแต่นั้น .

ครั้นมาถึง ณ เดือนเก้า เจ้ากรมชนครินทร์เทพ สัม
เด็จพระเจ้าตากเชอฝ่ายในประจวบ ถึง ณ วันอาทิตย์เดือนเก้า
แรมค่ำหนึ่ง เวลาเช้า ๕ บาทกึ่งพระชนม์ .

ครั้นมาถึง ณ เดือนย การพระเมรุเจ้าฟ้ากรมชนคริ
รินทร์เทพเสร็จแล้ว ณ วันเสาร์เดือนสามชนหาคา เชิญพระ
ศพให้ไปตั้งพระเมรุ ทรงบำเพ็ญพระราชกุศลเสร็จแล้ว ณ วัน
จันทร์เดือนสามชนเจดีย์พระราชนานเพลิง ในการพระศพ

๐๘/๐๔/๒๕๖๓ TUDC สัมเด็จพระเจ้าตากเชอเจ้าฟ้ากรมชนครินทร์เทพกรุงนน ทรง
พระภูษาตายพนขาวทุกวัน คารั้ววาลูกคนนรกรมาก ต้อง

๔๖๐ แผ่นดินสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก

นุ่งขาวให้ ครั้นเสร็จการพระศพแล้ว โปรดเกล้าฯ ให้เดือน
พระอรุณชนบทกรมหลวงศรีรัตนเทพสตรี ทรงพระกรุณา
โปรดให้เดือนเจ้าฟ้ากรมขุนเทพยวดี ชนบทกรมหลวงเทพย
วดีควย แด่บรรดิ่งให้รอเอาทองหุ้มพระโกศนั้นมาเติมทอง
ชนอก ทำเป็นพระโกศทองคำกั้น ๘ เหลี่ยมยอดทรงมงกุฎ
ชนองคค์ ๑ ไว้สำหรับพระองค์ แต่ถองในไม้พระโกศเดิมนั้น
โปรดให้เก็บไว้สำหรับชนเกรนทองพระเบญจา.

ในปีมะโรงสัมฤทธิศกนั้น สมเด็จพระเจ้าตากเธอ เจ้า
ฟ้าภูธรทนต์ทพยวดีพระชนม์ได้ ๓๓ พรรษาถึงกำหนดได้กษัตริย์
ทรงพระราชดำริว่าคงแต่คงแผ่นดินมา ยังหาได้ทำการพระ
ราชพิธีได้กษัตริย์เจ้าฟ้าให้เต็มตามตำราไม้ และแบบแผนพระราช
พิธีได้กษัตริย์เจ้าฟ้าอย่างคร่งกรังเท่านั้น เจ้าฟ้าพนทวดีพระราช
ธิดาพระองค์เจ้าอยู่หัวบรมโกศ ได้ทรงแนะนำสอนไว้ในพระ
ราชวงบวร ๆ ครั้นได้กษัตริย์พระองค์เจ้า ๓ พระองค์เป็นเยี่ยง
อย่างอยู่แล้วจึงโปรดให้เจ้าพนักงานตั้งเขาไกรลาส ณ ชานา
ในพระราชวัง ตั้งการพระราชพิธีมเด็จพระมณทนต์บนพระ
ที่นั่งดุสิตมหาปราสาท และตั้งราชวงศ์นครราชทางนงกดาบาท

แผ่นดินสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ๔๖๑

แต่สมการเดินต่าง ๆ คดขยี้ดองข้างทางที่จะเดินกระบวนแห่แต่
ประตราชดำราญมา .

ณ เดือนขันธ์บหาคา แรมค่ำหนึ่ง สองค่ำ เวลามีาย
ตงกระบวนแห่สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้ากณทัตทพยัค
เสด็จทรงยานมาศตั้งแต่เกยในพระราชวังออกประตราชดำราญ
มาตามถนนรมก้าแพงพระราชวัง มาเข้าประตพมานชยศร์
แถวประทบเกยก้าแพงแก้ว ด้านบรรพตค์พระที่นั่งดุสิตมหาปรา
สาท เสด็จลงจากพระยานมาศแถว เสด็จทางฝาชาวดาดชน
บนพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ทรงสดับพระสังฆสวดพระพุทช
มนต์ ๓ วันแถว ณ วันศุกร์เดือนสี่แรมสามค่ำเวลาย่ำ ให้
มาใส่กนตทพระมหาปราสาท แถวเสด็จกลับทางประตทายท
ทรงบาตร ทชาตาพระมหาปราสาทข้างใน แถวจึงทรงพระ
เสด็จน้อย ขบไมพราหมณนำเสด็จ พระยาศร์ธรรมมาชราช
พระยาธรรมมา พระยาบำเรอภกต พระยาอนรกะษมนเทยร คุ
เคียง ๒ ค เคียงพระเสด็จมาตั้งรงนาทส์ระอโนดาตทเชิงเขา
ไกรตาส์ตั้งแถวเสด็จประทบพลบปลาทรงเครื่องเสด็จชนบนเขา
ไกรตาส์ จึงเจ้าฟ้ากรมขุนอศร์วานรกะษแต่่งพระองค์ทรงฉดอง

๔๖๒ แผ่นดินสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก

พระองค์ครุฑ ทรงชฎาเดินหน ส้มมตวาเป็นพระอัคร เด็ดจ
ลงมาแต่พระมณฑปใหญ่ยอดเขาไกรลาส ทรงรับพระกรทชน
ทกษณทิศตะวันตกกกลางบันไดนาค จงพระกรชนไปบนเขา
ไกรลาสประทานพรแล้ว นำเด็ดจลงมาตั้งทเกยด้านตะวันออก
เด็ดจพระยานมาศแห่เวียนประทักษณเขาไกรลาส ครอบแล้วแห่
กลับมามาตามทางออกประตูพิมานชัยศรี ไปเข้าในพระราชวัง
ทางประตูราชสำราญ ครนเวดาบายตงกระบวนแห่เครื่องแดง
มาส้มโกชวหนนแล้ว ตงกระบวนแห่ม้าส้มโกชต่อไปอีก ๒ วัน
ณ เดือนธันวาคมหกคาเป็นวหนท ๗ จงแห่พระเกศาไปลอยเป็น
เสร์จการ ไล่กนตพระเจ้าตลกเชอ เจ้าพากณทตทพยวด.

ในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยยวหนน โปรดตั้ง
ทำเนียบระวางช่าง, มา, และโปรดใหม่แห่ระดัณานอย่างใหญ่
ชนนางผู้ใหญ่ตองแห่เบนกระบวน ๆ กนครงหนง ครงนนเครื่อง
อาวธทให้ไซทาดวยไมจริง.

อนึ่งได้ทรงสร้างเรือพระทง คอ พระทงศร์มรรตไชย
เบนคณ และเรือกระบวนเบนอหนมาก และครงหนงโปรดใหม่
การแห่พระกฐินเบนการใหญ่ นำไตรพระกฐินที่จจะพระราช

แผ่นดินสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ๔๖๓

ทาน และผ้าไตรบังลังก์เรือเอกไชยกระบวนแห่พยุหเรือแก้ว
เกณฑ์พระราชวงศ์และชนนางข้าราชการหาเรือแห่ต่างๆ
ตามแต่บุญญา ทำเป็นจระเข้บ้าง เป็นหอยบ้าง เป็นปลาบ้าง
เป็นสัตว์นาต่างๆ และมีเครื่องเดินไปในเรือหนักด้วย แห่รอบ
พระนครแก้ว จึงได้เสด็จพระราชทานผ้าพระกฐินตามธรรมเนียม
เป็นนการเอกเรกมาก.

อีกครั้งหนึ่งมีเทศน์นามหาชาติ แม่พระราชาองค์ตั้งพระองค์
เจ้าต่างกรม และข้าราชการผู้ใหญ่ๆ ฝ่ายหน้าฝ่ายใน และเจ้า
จอมพระสนมเอกทมหาดวังพอจะทำได้ ทำกระเจาดใหญ่บูชา
กณทมมหาชาติ ๓๓ กระเจาด ตั้งกระเจาดหน้ากำแพงพระมหา
ปราสาท ราชคฤโศตมาถึงหน้าโรงทองและโรงนาฬิกาและข้าง
ด้านชาตด้วย ประกวตประชนกหนัก กระเจาดคณแวนพระ
สนมเอกทเขาเรียกว่าคณเสื่อ แต่งเด็กศษะจกเควของแต่งหมด
จุด ถวายพระเบ็นส์ทชชาติทเดียว ก็เป็นนการใหญ่อีกครั้งหนึ่ง
แต่จะเขียนปีใดค้นหาจตมมจยเหตุไม่ได้.

ผลประโยชน์แผ่นดินในรัชกาลที่ ๓ ได้จากภาษ้อากรท
เก็บได้ในครั้งนั้น คือ อากรสุรา อากรบ่อนเบี้ย อากรขนอน

๔๖๔ แผ่นดินสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก

ตลาด คานาเก็บตามเครื่องมือ อากรัดมพัดสร อากรัดวน
 แต่คานานนเก็บเบนหางขาว และเก็บของถ้วยตั้งต้นคาศ่าง ๆ
 เงินที่ได้จากภาษีอากรัดไม้มากนั้ ผลประโยชน์ที่ได้มาก
 ในครั้งนั้นในการค้าสำเภา มีสำเภาเบนรูปเรือตวงกอย่างจน
 ทหาราห์ศรีษะเขยวบางแดงบ้าง ปากกว้างเต็มอ ๕ วาไปหา
 ๗ วา ทงของหดวางและของเจ้านายข้าราชการพอกาเบนอน
 มาก เรือเหล่านี้ค่อในกรุงเทพ ฯ บ้าง ตามหัวเมืองบาง
 บรรทุกต้นคาศ่าง ๆ ออกไปขายที่เมืองจนทุก ๆ ปี บางตาก
 ขายแต่ต้นคาศ่า บางทกขายทงต้นคาศ่าและเรือด้วยกัน ได้
 กำไรในการค้าสำเภาเบนอนมาก เงินตราในรัชกาลที่ ๓ เบน
 เงินพดตวงอย่างเดิมแต่แรกใช้ ตตราปรจักรตวง ๓ รูปกร
 ตวงหนึ่ง เมอภายหลังบรมราชาภิเศกครงหลัง โปรดให้
 เปดยนตรารูปกร เบนตรารูปบวณ แต่ตราจกรนนคงไว้.

นอกจากวัดพระศรีรัตนศาสดาราม วัดพระเชตุพน วัด
 สรีระเกศ ซึ่งได้ทรงสร้างและได้ก่ถ้าวมาแต่ฉนน พระบาท
 08/04/2563 TUDC
 สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้ทรงปฏิสังขรณ์พระอารามอน ๆ ออก
 หมายพระอาราม คือ วัดเดยบ เดิมสมเด็จพระเจ้าหลานเธอ

แผ่นดินสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ๔๖๕

เจ้าฟ้ากรมหลวงเทพหริรักษ์ ได้ทรงปฏิสังขรณ์ไว้เพียงพระ
อุโบสถและกุฏิสงฆ์ ได้ทรงสถาปนาต่อมาจนสำเร็จแล้ว พระ
ราชทานนามเปลี่ยนว่า วัดราชบูรณะพระอาราม ๓ วัดบางว่า
ใหญ่ทรงปฏิสังขรณ์แล้ว พระราชทานนามเปลี่ยนว่า วัดระฆัง
ให้เหมือนกับวัดระฆังกรงเก่า ซึ่งเป็นวัดอยู่ใกล้พระราชวัง
ข้างด้านตะวันตกพระอาราม ๓ วัดศาลา ๕ หน้าในคตของบาง
จาก ซึ่งโปรดให้เชิญพระประธานมาเป็นพระประธานวัดพระ
เชตุพนนั้น ก็ทรงปฏิสังขรณ์แล้วพระราชทานนามเปลี่ยนใหม่
ว่า วัดคูหาสวรรค์ ๓ วัดพลับในคตของบางกอกใหญ่ ๓ วัด
ทองคตของบางกอกน้อย ๓ วัดส้มอราย ๓ วัดแจ้ง ๓ วัด
ท้ายตลาด ๓ วัดคอกกระบือ ๓ ทั้งวัดสุวรรณทกรงเก่าซึ่งเป็น
วัดเดิมของสมเด็จพระชนกาธิบดี ก็ทรงปฏิสังขรณ์ด้วย.

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงแต่ดำรงรัชมบตมา
ทรงประพฤติพระอิริยาบถในพระราชานกิจโดยปรกติ เวลากลาง
เสด็จทรงบาตร แลเสด็จออกทองพระโรงถวายภัตตาหาร
๐๘/๐๔/๒๕๖๓ TUDC
เตียงพระสังฆนเวร พระกตบแล้ว ทรงฟังรายงานชาวพระ

๕๖๖ แผ่นดินสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก

คดียมหาดเล็กกราบบังคมทูลการจ่ายเงินพระคลัง แล้วเสด็จ
ชนพระแทนท้อออกขุนนาง พระราชวงศ์และตำรวจเฝ้า
ก่อน ในเวदानข้าราชการมีจางวางและเจ้ากรมปลัดกรม
ตำรวจเป็นต้น ที่ได้อาความรับสั่ง นำรายงานการคดีชนกราบ
บังคมทูล ทรงพระราชวินิจฉัยด้วยอรรถคดีของราชฎตาม
สมควรแล้ว จึงให้เบิกข้าราชการฝ่ายทหารพลเรือนกรมอนเขา
เฝ้า ทรงประกาศด้วยราชการแผ่นดินในเวดาเข้าแต่เด็กน้อย
แล้ว เสด็จชนเสด็จพระกระยาหารแล้วเสด็จออกข้างใน ข้าราชการ
ฝ่ายในเฝ้า ทรงประกาศด้วยราชการภายในพระบรม
มหาราชวังพอสมควรแล้วเสด็จชนในท เวดาคำเสด็จพระ
กระยาหารแล้วเสด็จออกท้องพระโรง ทรงสดับพระธรรมเทศนา
กณทศหนึ่งแล้ว ทรงฟังรายงานชาวพระคลังในซ้ายคลังในขวา
และคลังพิเศษ กราบบังคมทูลการจ่ายของพระคลัง และราย
งานมหาดเล็กกราบบังคมทูลพระ อากาการประชวรของพระราช
วงศ์นางวงศ์ หรืออากาการบวชของข้าราชการผู้ใหญ่ บรรดา
ที่ได้โปรดให้มรายงานอากาการกราบบังคมทูลนพ ตามการก้อ
ตราร่างซึ่งโปรดให้มหาดเล็กตรวจกรายงานกราบบังคมทูลในเวดา

08/04/2563

TUDC

แผ่นดินสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ๔๖๗

หนควย เมื่อหมดรายงานเดวจงเสด็จชนพระแทนทออกขุนนาง
เบกขาราชการฝ่ายทหารพดเรือนเขาเผาพร้อมกัน มหาดไทย,
กตาไหม, กรมท่า, นำไบบอกราชการหัวเมืองกราบบังคม
ทุด และทรงพระราชอนจดยด้วยราชการแผ่นดินจนเวดาประ-
มาณยามเค็ช & ทมจงเสด็จชน ถาคราวปรักษากการทพคัก
หรือมเวดาราชการดำคญกเสด็จชนถง ๗ ทม ๘ ทม ทรง
ปฐมบคพระราชานุกจตงนเส่มอมา จนทรงพระชราตง มีพระ
โรคชราเบียดเบียน ไม่สามารถออกทองพระโรงได้ จึงเสด็จ
ตงมาประทับอยู่ในพระทงหลัง ๑๓ ห้อง ซึงมีนามในภายหลัง
มาว่าพระทงไฟศาลทกษณนน ครนเวดาเข้า ๆ โปรดให้ชา
ราชการเขาเผาธาตาข้างทองพระโรงด้านตะวันออก ทรงพระ
อดสำหะเสด็จออกขุนนางทพระบัญญัติพระทงไฟศาลทกษณ
มิได้ขาด.

ในปลายปีมะโรงสัมฤทธิศกจุลศักราช ๓๑๗๐ นี้ของค

จนทร ซึงเบนส์มเด็จพระอทยราชาเจ้ากรงกัมพชาเข้ามาเผา
08/04/2563 TUUC
ครน ณ เดือนเจดบมะเส็งเอกคัก สัมเด็จพระอทยราชาจะกดับ
ออกไปเมืองเขมร เวดารนหนงเสด็จออกพระบัญญัติยังไม่ทัน

๕๖๘ แผ่นดินสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก

เบิกขนนางเจ้าเฝ้า ส้มเด็จพระอภัยราชาเข้าไปเฝ้ากราบถวาย
บังคมตาเอาเอง ไม่มีผู้ใดนำตามอย่างธรรมเนียม ทรงพระ
พิโรธสมเด็จพระอภัยราชา ครองหน้สมเด็จพระอภัยราชาได้
ความอปรยศแก่ขาราชการมาก.

จุดศักราช ๑๑๗๓ ปีมะเส็งเอกศก เป็นปีที่ ๕๘ ในรัช
กาลที่ ๑ เมื่อ ณ เดือนหกทรงพระราชศรัทธา ให้มีการ
ส้มโภชพระแก้วมรกตออกครงหนง ตั้งวัดพระพุทธรมณตตงแด
ณวันศักรเดือนหกแรมเจ็ดค่ำไป จนถึงเดือนหกแรมเก้าค่ำ พระ
สังฆทงในกรงนอกกรง แะหัวเมืองลวดวันละ ๒๐๐๐ รูปทง
๓ วัน ตำรับเตียงพระสังฆของหลวง ๓๐๐๐ รูป เป็นของพระ
ราชวงค์านวงค์ขาราชการ ๓๐๐๐ รูป แะเตียงวันละ ๖๖๗ รูป
ฉนในพระอโบสถ ๓๐ รูป หอพระมนเทียรธรรม ๕๐ รูป พระ
ระเบียง ๕๘๗ รูป ฉน ๓ วัน ครอบพระสังฆ ๒๐๐๐ เวตาเพด
เตียงพระสังฆทำดอกไมเพดงดวย ๓๐๐ รูปทง ๓ วัน พระราช
ทานงนุชททำตำรับเตียงพระสังฆตำรับตะบาทแดว มีพระ
ธรรมเทศนาในพระอโบสถบอกอานสังถวันละกณศั ครน ณ
เดือนหกแรมสิบค่ำเวตาชายตงบายศัรแกว บายศัรเงน บายศัร

แผ่นดินสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ๔๖๕

ทองในพระอุโบสถ เครื่องบายศรีกระทงดอกไม้เวียนเทียน
วันหนึ่งแล้วตั้งบูชาไว้ เวธาคามหนึ่ง มีดอกไม้เพลิง ส้มโกลี
เบนคารบ ๗ คน มีละครผู้หญิงข้างในทีละครโรงใหญ่ และ
การเดินต่าง ๆ ส้มโกลีเวธากถางวันพร้อมกัน ตั้งแต่เดือนหก
แรมสิบเอ็ดค่ำ จนถึงเดือนเจ็ด หนึ่งองค์เบนคารบ ๗ วัน มี
คนกตปพฤกษ์วันละหกคน ครนรุ่งขึ้นเดือนเจ็ดขึ้นค่ำเวธ
เข้า ตั้งบายศรีแก้ว, เงิน, ทอง, ทอง, ในพระอุโบสถ
เครื่องบายศรีของกระยาบวชตามอย่างธรรมเนียม บายศรี
เวียนเทียนนอกครึ่งหนึ่ง การครึ่งหนึ่งโปรดให้ตั้งโรงฉ้อทานที่
หน้าวัดมหาธาตุ เจ้าครอกใหญ่อัครชายาของกรมพระราชวัง
หลังตั้งโรงหนึ่งททาพระ พระเจ้าน้องนางเธอซึ่งปรากฏพระ
นามในภายหลังว่า กรมหลวงนรินทรเทวี กับกรมหมื่นนรินทร
พทักษัตงโรงหนึ่งที่โรงรองงาน พระยาศรีธรรมราชาตั้งโรง
หนึ่ง ที่สะพานข้างโรงดี เจ้าพระยามหาเสนาตั้งโรงหนึ่ง ที่
สะพานตรงวังหน้า พระยาธรรมมาตงโรงหนึ่ง ที่หอกลอง เจ้า
พระยาพระคลังตั้งโรงหนึ่ง รวม ๖ โรง ท่านข้างในทำโรงหน้า
ยาโรงหนึ่ง เถียงพระสังฆสามเณร ขาดุดละของชุดพระบาท

08/04/2563

TUJDC

พระราชประวัติ

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ซึ่งเสด็จประพาสในพระบรม
ราชวงศ์ มีพระนามปรากฏต่อมาในภายหลังว่า พระบาท
สมเด็จพระปรโมรราชา มหาจักรบรมนาถ นเรศวรราชวิวัฒน
วงศ์ ประชุมพงศาธาราชาธิบดินทร์ สยามพิชิตนทรจโรดม
บรมนาถบพิตรพระพทขยอดฟ้าจุฬาโลก พระองค์ประสูติ ณ
วันพุธ เดือนสี่ แรมห้าค่ำ ปีมะโรง อัฐศก จุลศักราช ๑๐๕๘ ณ
กรุงเทพมหานครวราราคีรอยุธยา มีนवासฐานอยู่ในกำแพง
พระนครเหนือบอมเพชร ครบบรรดชนพศกจุลศักราช ๑๓๑๕
พระชนมายุครบ ๒๓ปี เสด็จออกทรงผนวชเป็นภิกษุอยู่วัด
มหาธาตุยพรราชา ๑ แล้วตามผนวชเข้าบรรพชาเป็นมหาดเล็ก
ที่วัดทองใหญ่พระเจ้าแผ่นดินพศก ๑๓๓๓ ซึ่งปรากฏพระนามเรียกเป็นสามัญ
ว่า ขุนหลวงตอกมะเคื่อนน ครั้นต่อมาพระองค์ได้ถวายหมงคล
กับบิดาในตระกูลเศรษฐู ทตาบดอมพวาแขวงเมืองสมทร

๔๗๒ แผ่นดินสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก

สงคราม ย้ายต่อพรหมแดนเมืองราชบุรี จึงเสด็จออกไปรับ
ราชการอยู่ในเมืองราชบุรีได้ตำแหน่งหลวงยกกระบัตร เมื่อ
พระชนมพรรษา ๒๕ ปี.

ครั้นเมื่อกรุงเทพทวารวดีศรีอยุธยาเสียแก่พม่าข้าศึกแล้ว
เจ้าตาก (สิน) ตั้งเมืองธนบุรีขึ้นเป็นราชธานี จึงเสด็จเข้ามา
รับราชการในกรุงธนบุรี เมื่อปีชวดศักราช ๑๑๓๐
๑๑๓๐ พระชนม์ได้ ๓๒ พรรษา ได้เป็นตำแหน่งทพระราชนิทร
ในกรมพระตำรวจ ได้รับราชการเป็นกำลังของเจ้ากรุงธนบุรีทำ
การศึกสงครามต่อมา คกรงท ๑ ในปีชวดศักราช ๑๑๓๑
ได้เสด็จคุมกองทัพออกไปตีบ้านขุนทดแขวงเมืองนครราชสีมา
ซึ่งเจ้าพม่ายให้พระยาวรวงศาธิราชมาตั้งรับทัพกรุงธนบุรีอยู่
ตีบ้านขุนทดแตกแล้วยกตามพระยาวรวงศาธิราชลงไปตีเมือง
นครเสียมราชู่อีกเมือง ๑ เมื่อเสร็จศึกเมืองนครราชสีมาครัง
นั้น ได้เลื่อนตำแหน่งยศเป็นพระยาอภัยภักดีจางวางกรม
พระตำรวจโดยความชอบDC ครงท ๒ บัณฑิตเอกศักราช
๑๑๓๓ ได้เป็นแม่ทัพเสด็จไปตีเมืองเขมร ตัดเมืองพระตะบอง
และเมืองนครเสียมราชู่อีก กาดังหากการศึกค้างอยู่ พอได้

แผ่นดินสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ๔๗๓

ชาวเดาถือว่าเจ้ากรุงธนบุรีทวงยศจึงยกกองทัพกลับมา ครัง
ที่ ๓ ปีชวดโทศกจตุศักราช ๑๑๓๒ โดยเสด็จเจ้ากรุงธนบุรีไป
ปราบปรามเจ้าพระฝางมชยชนะ ไต่เดือนตาแหน่งยศเบน
พระยายมราชว่าทลั่มหนายก เมื่อพระชนมายุได้ ๓๕ พรรษา คัง
ที่ ๔ ปีเถาะตรศก จตุศักราช ๑๑๓๓ พระชนม์พรรษา ๓๕ พรรษา
ไต่เดือนตาแหน่งยศเบนเจ้าพระยาจักร เป็นแม่ทัพยกไปดงไป
ตีเมืองเขมรพร้อมกบเจ้ากรุงธนบุรี ซึ่งเสด็จไปทางทะเลตได้
เมืองบันทายเพชรและเมืองบาพนม ครังที่ ๕ ปีมะเมียจตุศกจตุ
ศักราช ๑๑๓๖ เป็นแม่ทัพหน้าของเจ้ากรุงธนบุรียกไปตีเมือง
นครเชียงใหม่ ตได้เมืองเชียงใหม่ เมืองนครด้าง เมือง
ด้างปน แลวเสด็จอยจตุการบ้านเมือง ไต่เมืองน่านมาเป็นชา
ชอบชณตได้มาอกเมือง ๑ ครังที่ ๖ พมายกกองทัพมาตีเมือง
ราชบุรี ในปีนั้นเสด็จยกกองทัพจากเมืองนครเชียงใหม่ลงมา
ช่วยทัพหลวง รบพม่าได้ชัยชนะ ครังที่ ๗ ปีมะแมตปตศกจตุ
ศักราช ๑๑๓๗ พมายกมาตีเมืองนครเชียงใหม่ เสด็จเบนแม่
ทัพยกขึ้นไปช่วย แต่พม่าทราบข่าวถอยทัพไปเสียก่อนหาได้รบ
ไม่ พออะแซหวุ่นยกทัพพม่าเข้ามาตีหัวเมืองฝ่ายเหนือ จึง

๔๗๕ แผ่นดินสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก

เสด็จลงมาตั้งรบกกองทัพอะแซหวุ่นกทเมืองพิษณุโลก นับเป็น
ครั้งที่ ๘ คักพมาครงนนเบนคักใหญ่ยกมาหลายทัพหลายทาง
ตั้งล้อมเมืองพิษณุโลกไว้ทุกด้าน แต่กองทัพไทยต่อรบบ้อง
กันเมืองเบนสามารถ พมาเซาตหักเอาหลายครังกไม่ไดเมือง
พิษณุโลก จนอะแซหวุ่นกแม่ทัพพมาขอตพระองค์ และตั้งร
ตั้งรภูพระปรัชาสามารถททรงตอรรบรักษาเมืองในครงนน ต่อ
มาพมาตงตอมเมืองพิษณุโลกไว้ และคอยตคด้าเดียงจาก
กองทัพหลวงมิให้ตั้งเสบียงเข้าไปในเมืองพิษณุโลกได้ แต่
รักษาเมืองมาถึง ๓ เดือนเศษ จนเสบียงอาหารในเมืองหมดตง
ผู้คนอดอยากระส่ำระสาย จึงจาเบนตอองทงเมืองพิษณุโลก
ตหักคางพมาออกไปได้ทางคานตะวันออก ไปชมนนทพอยท
เมืองเพชรบูรณ์ ครงท ๘ บัจออิฐคักจตุคักกราช ๓๓๓๘
เสด็จเบนแม่ทัพยกไปตหวเมืองดาวตะวันออก ได้เมืองนคร
จาปาคักค เมืองลั่นนคร เมืองอตบอ และไดเมืองเขมร
บาดงหลายเมือง คอเมืองตง เมืองลั่นทร เมืองลั่นช
เมืองชชนนเบนคน ได้เดือนพระเกยรตยศชนเบนลั่นมเตจเจ้า
พระยามหากษตริยศกพดกมหมา ทกนควาระอาเคช นเรศวร

08/04/2563

TUCC

แผ่นดินสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ๔๗๕

ราชตรีวงศ์ องค์บาทมุดิกากร บวรรัตนปรีชานายก มีเครื่อง
ยศอย่างเจ้าต่างกรม ในปีระกานพศกจุลศักราช ๑๑๓๙ พระ
ชนมไศ ๕๓ พรรษา ครองท ๓๐ เมื่อปัจจุสมฤทธิศกจุลศักราช
๑๑๔๐ ได้ตั้งเป็นแม่ทัพยกไปตีเมืองตานช้าง ตีได้เมืองเวียง
จันทน์ และเมืองชน และตีเมืองหลวงพระบางมาเป็นซาขอบ
ชั้นที่สามด้วย ในครั้งนั้นได้ทรงเชิญพระพุทธชปฏิมากรแก้ว
มรกต และพระบางตงมากรุงธนบุรี ครองท ๓๑ ได้ตั้งเป็นแม่
ทัพยกไปปราบปรามจลาจลในเมืองเขมร ทำการยังไม่ทัน
ตลอด พอได้ทรงทราบข่าวว่าเกิดเหตุจลาจลขึ้นในกรุงธนบุรี
ด้วยเจ้ากรุงธนบุรีเสียดพระสัศกระทำการกดข่มณะและชารา
การอาณาประชาราษฎร์ให้เกิดความเคียดรอนรายแรง ราชการ
ฉนแปรบวณบนไปทงพระนคร ก็เสด็จยกกองทัพกลับจากเมือง
เขมรเข้ามาถึงกรุงธนบุรี เมื่อ ณ วันเสาร์เดือนห้าแรมเก้าคา
บชาดจตุศกจุลศักราช ๑๑๔๕ ปี มขมนครและประชาราษฎร์
เป็นอนมาก พร้อมกันกราบทูลอัญเชิญพระองค์ให้เสด็จดำรง
ตั้งราชสมบัติ ทำการพระราชพรปราบดาภิเษก เมื่อ ณ วัน

๔๗๖ แผ่นดินสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก

พฤษหส์บดเดือนแปดชนด์ศกบชาตจตุวาศก จตุศักราช ๓๓๔๔
บั้นพระชนมายุได้ ๔๗ พรรษา.

คงแต่เสด็จเถลิงถวดยราชสมบัติ กทรงพระอดสำหกรอบ
ครองแผ่นดินโดยชตยานวตร คอด้ ชาติกชงบงอาจมายาย
ให้ปราชัยพ่ายแพ้ไปทุกครง ทงปราบปรามศัทรหมรายทง
ภายในแะภายนอกราบคาบ แผพระราชอาณาจกรกวางยง
กว่าแผ่นดินใด ๆ ในครงกรงเก่าแต่ก่อนมา ทรงทำนบารุง
พระพุทธศาสนาแะประชาชนทว พระราช อาณาจักร เป็นอเนก
ประการ ดึงขอความพิศดารที่ใดกัถาไว้ในพระราชพง-
ศาวดารน.

เสนาบดีในรัชกาลที่ ๑

มหาตไทย

08/04/2563

TUDC

๑. เจ้าพระยารัตนาพิพิธ (สน) ข้าหลวงเดิม ได้เป็นท
พระอักษระสุนทรเสมียนตรากรมมหาตไทยครงกรุงธนบุรี ได้

แผ่นดินสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ๔๗๗

ตามเสด็จการสงครามมีความชอบหลายครั้ง และได้รับราชการ
ต่างพระเนตรพระกรรณมามิได้มีความผิด โปรดให้เป็นท้าวสมุห
นายกเมืองปราบดาภิเษก อัญญากรรมในรัชกาลที่ ๑.

กลาโหม

๑. เจ้าพระยามหาเสนา (ปด) บุตรพระยากลาโหมคดอง
แกดบกรุงเกา ได้เป็นพระยาเพชรบูรณ์ครั้งกรุงธนบุรี ได้ตาม
เสด็จการสงครามมีความชอบด้วยกล้าหาญในการศึก โปรด
ให้เป็นสมุหพระกลาโหมเมืองปราบดาภิเษก อัญญากรรมใน
กตางค์กตเมืองทวายในรัชกาลที่ ๑.

๒. เจ้าพระยามหาเสนา (บั้น) เป็นข้าหลวงเดิมรับ
ราชการมาในพระองค์ เป็นกำลังช่วยกรมพระราชวังหลัง
ปราบปรามจลาจลในกรุงธนบุรีมีความชอบ ได้เป็นพระยา
พดเทพเมืองปราบดาภิเษก แดงจงเดือนเป็นท้าวสมุหพระกลาโหม
08/04/2565 TUBC
แคว้นเดือนเป็นเจ้าพระยาอภัยรวิภาตุกกับราชการ อัญญากรรม
ในรัชกาลที่ ๒.

๔๓๘ แผ่นดินสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก

๓. เจ้าพระยามหาเสนา (บุญนาค) เป็นบุตรพระยาจำ
แต่ญากรกรุงเก่า เป็นส่ามเจ้าคณะนวัตชนิษฐ์ภคินกรมส้มแดง
พระอมรินทรา มาตยรบราชการมาในพระองค์ ได้ตามเสด็จ
การสงครามหลายครั้งมีความชอบ ได้เป็นพระยาอภัยธรรม
เมธปราบดาภิเษก แล้วเป็นพระยาอมราช แล้วจึงเป็นท้าว
พระกตาโหม อธิบดีกรมในรัชกาลที่ ๑.

กรมท่า

๑. เจ้าพระยาพระคลัง (ต้น) เป็นพระยาพดมนโกษา
กรุงศรีอยุธยา ได้เป็นเจ้าพระยาพระคลังเมื่อยกย่นปราบดา
ภิเษก อยู่มาตั้งบัญญัติพาเพื่อนไป ลงไปตั้งตำแหน่งหลวง
ต้นคอง มีใบบอกเขามาขอศรัทธาและบายศรี รบตั้งว่า
เดอะเทอะหนักแล้ว โปรดให้ถอดเสีย ภายหลังได้เป็นพระยา
ศรีอัครราชช่วยราชการในกรมท่า.

08/04/2563

๒. เจ้าพระยาพระคลัง (หน) เมื่อยกย่นปราบดา
ภิเษก ตั้งตั้งตำแหน่งหลวง
มีความชอบที่ได้นำขอราชการไปกราบทูลถึง

แผ่นดินสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ๔๓๕

ด้านพระจารึก ไต่เป็นพระยาพระคลังเมื่อปราบดาภิเษก ภาย
หลังได้เดอนเป็นเจ้าพระยาพระคลัง เป็นจันทกวดแต่งหนังสือ
หลายเรื่อง อุดมกรรมในรัชกาลที่ ๓.

๓. พระยาพระคลัง (ทุน) เป็นพระราชปรีดิ์ทศกรัง
กรงชนบรไต่เป็นพระยาจักรีพพตมน์ เมื่อปราบดาภิเษก แล้ว
จึงเดอนเป็นพระยาพระคลัง ท่านผู้นว่าเป็นเศรษฐีค้าเรือสำเภา
เป็นทศมหนายกในรัชกาลที่ ๒.

กรมเมือง

๑. พระยายมราช ขอไม้ปรากฏ ครองกรงชนบรเป็น
หลวงอินทราชบดส์ทราชรองเมือง เป็นมรชนบชรรวมเนียม
กรมพระนครบาดมากมความชอบเมื่อตามเสด็จในการสงคราม
ไต่เป็นพระยายมราชเมื่อปราบดาภิเษก ครนเมอศึกพม่าครั้ง
ที่ ๓ ไต่เป็นแม่ทัพไปตงรบพม่าที่เมืองราชบุรี ไม่เอาใจได้ใน
08/04/2563 TUDG
ราชการสงคราม มีความผิดถูกถอด ภายหลังได้เป็นพระยา
มหาธราชช่วยราชการในกรมพระนครบาด.

๔๘๐ - แผ่นดินสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก

๒. พระยายมราช (บุญมาก) คือเจ้าพระยามหาเสนา (บุญมาก).

๓. พระยายมราช (บุญมา) บุตรพระยาจำแลนยากกริ่งเกล้า เป็นพวต่างมารดากับเจ้าพระยามหาเสนา (บุญมาก) เดิมรับราชการในพระองค์ ได้เป็นพระยาตะเกิงเมื่อปราบดาภิเษก แดวจึงได้เลื่อนเป็นพระยายมราช เป็นทศมหาระกดาใหม่ในรัชกาลที่ ๒.

กรรมวัง

๑. เจ้าพระยาธรรมราชากรณ (บุญรอด) เชื้อพราหมณ์ พฤตม์บาศ์ เป็นบุตรพระยามนเทียรบาดกริ่งเกล้า เป็นพระยาธรรมราชากรณคร่งกรงชนบร์ เป็นผคนเคยรักใคร่ในพระองค์ และได้มีความชอบเมคตามเสด็จสงคราม แดะรูปแบบการกรรมวังมาก จะย้ายไปกรมอื่นไม่ได้ จึงได้เลื่อนเป็นเจ้าพระยาธรรมราชากรณเมื่อปราบดาภิเษก ครนเมื่อศึกพม่าครั้งที่ ๓ เป็นแม่ทัพออกไปตงรบพม่าที่เมืองราชบุรี ไม่เอาใจใส่ในราชการ

แผ่นดินสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ๔๘๑

ตั้งกรมมมีความผิดถูกถอด ภายหลังได้เป็นพระยาศรีธรรมมา
ชิราชช่วยราชการในกรมวัง ในรัชกาลที่ ๒ เดือนเป็นเจ้า
พระยาศรีธรรมมาชิราช อธิบดีกรมในรัชกาลที่ ๒

๒. พระยาธรรมมาชิกรณ (ทองดี) รับราชการในพระ
องค์ ได้เป็นจหมนศรีตรรกษเมือปราบดาภิเษก แล้วเดือน
เป็นพระยาพิพัฒน์โกษา แล้วจึงได้เป็นพระยาธรรมมาชิกรณ
อธิบดีกรมในรัชกาลที่ ๑.

๓. พระยาธรรมมาชิกรณ (สัด) เป็นข้าหลวงเดิมใน
กรมพระราชวังบวรมหาสุรสิงหนาท ได้เป็นพระยามนเทียรบาล
เมือปราบดาภิเษก แล้วจึงเดือนเป็นพระยาธรรมมาชิกรณ
อธิบดีกรมในรัชกาลที่ ๒.

กรมนา

๑. พระยาพดเทพ (บัน) คือ เจ้าพระยามหาเสนาที่
เดือนเป็นเจ้าพระยาอภัยราชา.

๔๙๒ แผ่นดินสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก

๒. เจ้าพระยาพลเทพ (บุญนาค) เดิมอยู่บ้านแม่ตา
กรุงเก่าตมคตตกรงชนบรี ได้เป็นเจ้าพระยาไชยวิชิตมรภษา
กรุงเก่าเมือปราบดาภิเษก แดวเดอนเป็นเจ้าพระยาพลเทพ เป็น
โทษต้องประหารชีวิตในรัชกาลที่ ๒.

ตำแหน่งเสนาบดีในรัชกาลที่ ๑ อัครมหาเสนาธิบดีมหา
ไทย และกตาทิมเป็นเจ้าพระยา แต่เสนาบดีตำแหน่งจตุสดมภ์
เมือง, วง, คตง, นา, นน ในหนังสือทรงรัชกาลที่ ๑ ที่ได้
พบเห็นปรากฏเป็นแต่พระยาโดยมาก ที่ได้พบหลักฐานแน่นอน
ว่าเป็นเจ้าพระยานน คือเจ้าพระยาธรรมมา (บุญรอด) ๑ เจ้า
พระยาพระคลัง (หน) ๑ เจ้าพระยาพลเทพ (บุญนาค) ๑ นอก
จากนนยังไม่มีพบหลักฐานนอกจากทกต่างในพงศาวดาร ซึ่ง
เรียบเรียงชนภายหลัง.

พิมพ์ ร.พ. อักษรนิติ

โทร. ๒๐ ๓๗๑ ถนนวิสุทธิกษัตริย์ บางขุนพรหม พระนคร.

หน่อ อัครักษ์ ผู้พิมพ์โฆษณา

๓๐/๕/๕๕

John. L. Smith

180.2500.

สำนักหอสมุด

08/04/2563

TUDC

